This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
  Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
  Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
  Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
  Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på `http://books.google.com`

Naturen og Menneskelivet,

en

folkelig Jordbeskrivelse

af

A. E. Meinert.

Andet Bind.

(De øvrige europæiske Lande).

Kjøbenhavn.

C. G. Iversens Forlag.

Thieles Bogtrykkeri.

1855.

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
531232 A
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS.
R 1931 L

SKANDINAVISK BIBLIOTHEK

Forord.

Med dette Bind har jeg tænkt at slutte min Fremstilling af den *folkelige Jordbeskrivelse*. Min nye Stilling som Catechet i Kjerteminde har nemlig fjernet mig fra Hovedstaden, og jeg seer mig saaledes ikke længere istand til at nyde godt af de offenlige Bibliotheker, af hvilke navnlig det store kongelige har været mig til utrolig Gavn under Udarbeidelsen af Værket. Jeg har nemlig været nødt til at benytte særdeles mange Bøger, forat finde det Stof, jeg søgte; det var nemlig Livstræk, hvortil jeg trængte, og ligesom den, der studerer Menneskelivet og Naturen paa første Haand, maa finde sig i megen triviel Snak og mange trættende Gjentagelser, saaledes har ogsaa jeg, der nærmest bevægede mig i en Bogverden, maattet gjennempløie mange slette Reisebeskrivelser og kjedsommelige Betragtninger, for hist og her at finde en enkelt Bemærkning, der passede sig for mit Formaal. Jeg har med Flid undgaaet at anføre mine Kilder, da jeg hader den Skik, ved Citater at give sig Skin af Lærdom, Citater ere overhovedet kun paa deres Plads i critiske Undersøgelser, i Folkeskrifter trætte de kun Læseren, idet de gjøre Fremstillingen tvungen og uskjøn. Mine Kilder have været af høist forskjellig Art, deels videnskabelige Værker: de nyeste Statistiker og omfattende geographiske Beskrivelser af de enkelte Lande, deels maleriske Naturskildringer og Fremstillinger af Folkelivet og Folkesagnene i de forskjellige Egne, deels Reisebeskrivelser og endelig ogsaa Værker, der have stillet sig den samme Opgave som jeg, men rigtignok

alle udført den fra et ganske andet Synspunct. Som enkelte Exempler paa Bøger, der med Nytte ere anvendte af mig, vil jeg nævne: Les Francais peints par eux mêmes, Mendelsohn: Das germanische Europa, Tidsskriftet: das Ausland, Kohls Reiser, Martens's: Italien, og Minutolis: Spanien und seine fortschreitende Entwickelung.

Jeg har allerede ved Fortalen til første Bind gjort rede for hvad der bevægede mig til at forsøge paa at udføre et Arbeide som dette. Det var dengang og er endnu min Overbeviisning, at man i vore Dage ved Underviisningen er kommen ind paa en Afvei, just fordi man har glemt, at enhver Alder i Livet er et Standpunct i Menneskets Udvikling med en særegen Trang og et særegent Krav. Man undersøge vore Lærebøger i de forskjellige Fag, de udmærke sig for en stor Deel ved en virkelig videnskabelig Retning, ere ofte affattede med Aand og Talent; men de ere sjeldent afpassede efter Barnets Forestillingskreds, kunne ikkun forstaaes af den Ældre, der gjennem Livet har modtaget et Fond af levende Kundskab og selvstændig Erfaring. Den dygtige Lærer ønsker at meddele Barnet noget af denne sin Kundskab og Erfaring for derved at gjøre Underviisningen kjer og frugtbringende for det; men da mærker han ofte, at han selv mangler Stof til at frembringe et levende Billede, han er ikke istand til at udvikle for Andre, hvad der uudviklet og stykkeviis lever i hans egen Bevidsthed, han mærker, at han ikke ret formaaer aandeligt at paavirke dem, hvis Sjels Udvikling er ham betroet. Det var denne Erkjendelse, der bevægede mig til først for mig selv at søge at erhverve et tilstrækkeligt Forraad af levende geographisk Kundskab, og dernæst efter Opfordring i dette Værk at nedlægge Resultaterne af disse mine Studier. Det var ikke min Hensigt at skrive nogen geographisk Haandbog, men kun at give en saavidt muligt tiltrækkende Fremstilling af Naturen og Menneskelivet i deres meest betegnende Hovedtræk, det var for Enhver, der følte Interesse for en saadan Kundskab, at jeg

skrev, og jeg bestræbte mig derfor ogsaa i det første Bind for at lade de forskjellige Billeder saavidt muligt gaae over i hverandre, saaledes som de i Livet ere knyttede til hverandre, uden at forsøge nogen schematisk Ordning af Stoffet. Da flere af mine Læsere imidlertid yttrede for mig, at denne Fremstillingsmaade gjorde det vanskeligere for dem at benytte Bogen til Brug ved Underviisningen, har jeg i dette Bind sørget for, ved hvert enkelt Land at adskille de forskjellige Hovedpuncter for Betragtningen, hvad der i Virkeligheden er langt lettere, end at lade Billedet ligesom udfolde sig af sig selv, og dog at sørge for at faae Alt med hvad der hører til at gjøre det fuldstændigt. At jeg ikke fortsætter mit Arbeide udover Europa, troer jeg er fuldkomment berettiget; thi Europa udgjør for sig ligesom et Hele, hvortil ogsaa vort Folk og Land hører, det er Europa, som vi først og fremmest bør have en levende og omfattende Kundskab om, og med Hensyn til hvilket Trangen til at fuldstændiggjøre det Billede, der svæver for Sjelen, dybest føles af Enhver, der interesserer sig for Naturen og Menneskelivet.

Min Plan at ledsage dette Bind med Anmærkninger til det forrige har jeg maattet opgive, tildeels fordi Ingen paa min Opfordring har ydet mig den Bistand, hvortil jeg trængte forat gjøre disse Tillæg saa fuldstændige som muligt, men nærmest dog fordi min Bortreise fra Kjøbenhavn har sat mig ind i en Virksomhed, der for Øieblikket tager alle mine Kræfter i Beslag. I ethvert Tilfælde har den Modsigelse, som mit Arbeide fra forskjellige Sider har mødt, ikke været af den Beskaffenhed, at den kan gjøre Krav paa nogen særdeles Opmærksomhed. En Anmeldelse i Kjøbenhavnsposten erklærer sig utilfreds med Arbeidet, uden at jeg har været istand til at see hvad det da egenligt er, som mishager Anmelderen, Udgiveren af Nord og Syd har læst et Par Sider og opdaget flere sproglige Uagtsomheder, som Forfatteren gjerne indrømmer, at han burde have bestræbt sig for at undgaae, hans Bemærkninger om Indholdet af

disse faae Sider synes mig derimod kun at indeholde Lidet af væsenlig Betydning, Lollands og Falsters Amtstidende skal leilighedsviis have erklæret sig uenig med mig i min Opfattelse af Lollikerne, og en svensk Litteraturtidende anker over hvad der er talt om den overdrevne svenske Høflighed. Mere Vægt har derimod en Indsigelse af flere hæderlige, navngivne Mænd mod min Bedømmelse af Vendelboerne, og i den Henseende vil jeg ærligt indrømme, at Benævnelsen „raat og vildt", som jeg har betjent mig af, vistnok er for stærk; iøvrigt bekræfte alle de Oplysninger, jeg senere har modtaget, min Opfattelse af dette mærkværdige Folks Aandspræg. Ved Siden heraf have Andre i Udtryk, der have forekommet mig altfor stærke, rost dette Arbeide, der sandelig intet Krav gjør, paa at regnes blandt vor Litteraturs betydningsfulde Frembringelser, idet jeg dog med Glæde har efterkommet den Opfordring til at fortsætte det, der laae i den store Udbredelse, der var bleven det første Bind af Værket tildeel.

Indhold.

	Side
Holland	1.
Belgien	30.
Frankrig	50.
Schweiz	182.
Tydskland	209.
Preussen	255.
Den østerrigske Keiserstat	260.
Italien	307.
Spanien	370.
Portugal	399.
Det europæiske Tyrki	407.
Grækenland	433.
Det europæiske Rusland	449.

Holland.

Almindelig Indledning. Fra Canalen til Skagen, Jyllands yderste Pynt imod Nord, strækker sig langs Nordsøens Kyster en næsten uafbrudt Række af Sandbanker, der deels som farlige Grunde og Rev skjule sig i Havet, deels optaarne sig langs Strandbredden som mægtige Klitter, der truende hæve deres hvide Hoveder i Veiret. Bag dette Værn udbreder sig fra Frankrigs Grændse til ned i Sønderjylland et højst mærkeligt Kystland, hvor den samme Natur og et dertil svarende Menneskeliv overalt gjentager sig, et umaadeligt Enghav, gjennemskaaret af Canaler, indad mod Landet begrændset af vidtudstrakte Moser og Heder og beskyttet mod Havet deels ved Klitterne, deels ved kostbare Jordvolde; thi hvor hiint naturlige Værn ikke umiddelbart begrændser Marsklandet, men drager sig langs Øerne, der omgive Fastlandet, og hvor det mellemliggende, lave Vand, hvis hvide Sandflader daglig under den tilbagevendende Ebbe dukke frem af Havet, undertiden ved Høivande vælte sig voldsomt ind mod Kysten, behøver denne en kunstig Beskyttelse mod Havets Magt. Overalt den samme Ro og Taushed i Naturen, den samme Mangel paa rindende Vand, paa Afvexling af Bakke og Dal, den samme klamme, fugtige Taage fra Havet og de stillestaaende Sumpvande, og overalt har Menneskelivet, udrundet fra den samme Folkerod,

uddannet sig paa en lignende Maade; Marskboen er overalt sig selv lig, hvad enten han kaldes Flaming eller Hollænder, Friser eller Ditmarsker; Kjerligheden til Havet, Omhuen for Kvæget, Indretningen af Hjemmet er overalt den samme; i Udseende og Tilbøieligheder, i Sprog og Sædvane træffe vi overalt en Overeensstemmelse, der lader sig gjennemføre til Livets fineste Forgreninger, og selv de store nedertydske Handelsstæder Hamborg og Bremen have i Huuslivet som i Borgersamfundet, i Udseende som i Omgivelse, overordentligt Meget, som vi aldeles paa samme Maade gjenfinde i Amsterdam og Antwerpen, saa det kunde synes naturligt, om vi ogsaa i denne Jordbeskrivelse, hvor ikke Statssamfundet, men de reent menneskelige og naturlige Forhold ere Udgangspunctet for Betragtningen, samlede alle disse Nordsøens Kystlande under Eet. Dog den folkelige Betragtning ynder ikke det Vidtsvævende, den holder fast ved hvad der har udpræget sig for den folkelige Bevidsthed, og spørger ikke, om hvorledes det seer ud i Rhindeltaet eller i den nordgermaniske Slettes Kystlande, den vil vide Besked om Tydskland og Tydskerne, om Holland og Hollænderne.

Historisk Indledning. Da Romerne fra Julius Cæsars Tid begyndte at udbrede deres Magt over Europas nordlige Egne, traf de ved Rhinens Munding et Folk og et Land, som hvert for sig tildrog sig deres Opmærksomhed. De beskrive os det nuværende Kongerige Holland som en Samling af Øer, fulde af Moser og Sumpe, og dets Beboere, Bataverne, som et vildt Fiskerfolk, der tillige for en Deel nærede sig af Strandfuglenes Æg. Efterhaanden, som deres Kundskaber om dem udvidede sig, lærte de at agte dem, og i deres Efterretninger om de nuværende Hollænderes Forfædre finde vi mange Træk, der passe paa disse deres Børn; de vare haardføre, med faste Lemmer, forstandige, stræbsomme og kraftige Mennesker, der forstode at gribe det rette Øieblik, paa en fornuftig Maade at benytte

Naturens Kræfter, og vare uvillige til at adlyde Andre end dem, de selv havde udvalgt til deres Formænd. Paa Romertiden og længe efter var Landet for største Delen en Sumpørk, over hvilken Flodernes Vande paa mange Steder uhindret udbredte sig, idet de efterhaanden udhulede og opslugte store Landstrækninger, og saaledes banede Veien for Havets Bølger, der endelig væltede sig ind over dem og bortrev det løse Jordsmon. Dette var saaledes Tilfældet med Zuidersøen, der i Oldtiden var langt mindre end nu; men Landet rundtomkring var da ogsaa længe førend Havets Indtrængen af den Beskaffenhed, at man, som det hedder hos de romerske Forfattere, kunde tvivle, om det var Land eller Sø. Endnu langt ind i Middelalderen var hele Landet opfyldt med Søer og Moser. Vel muligt, at man ofte har gjort sig overdrevne Forestillinger om Kunstens Indvirkning paa Naturen i disse Egne; Landet var vistnok dengang for en stor Deel bevoxet med Skov, hvorom ikke alene Nutidens kummerlige Levninger, men ogsaa de umaadelige Træstammer, som nu og da findes i Moserne, vidne, saa hvert et Træ er ikke plantet af Menneskehænder, og endnu mindre hver en Mark fravunden Havet; vistnok maae vi indrømme, at just Digerne i høi Grad forøge Ødelæggelsens Magt, naar det endelig er lykkedes Havet at gjennembryde dette Værn, maaskee det ogsaa just er den Hindring, man har stillet i Veien for Vandets frie Løb, som har forhøiet Flodbunden, og derved gjort det nødvendigt at inddige Canalernes Bredder, ligesom man ogsaa i gamle Dage ved Skovene havde et Værn mod Stormens og Sandflugtens Magt, som Landet nu fattes; men vist er det ligefuldt, at Marsklivet i Nutidens hele rige Udvikling neppe gaaer mange Aarhundreder tilbage i Tiden; enkelte Hjorder hist og her vare den ringe Begyndelse til Fremtidens Kvægrigdom, Fiskeriet var endnu stedse Folkets fornemste Syssel, det var som Fiskere, at det først lærte Sømandsvæsenet at kjende og fik Havet kjert, det var som Fiskere, at

det lagde den første Grund til sin senere Rigdom og Anseelse. Sildefangsten var ved Opfindelsen af Sildenes Nedsaltning bleven en umaadelig Velstandskilde for Landet, og saaledes see vi fra Begyndelsen af det 15de Aarhundrede Nederlænderne i en utrolig kort Tid at opblomstre til et af Europas rigeste Folk. Der var en Tid, da Holland i Kraft af sin umaadelige Rigdom ikke alene formaaede at modstaae enhver Fjende, der stræbte at tilintetgjøre dets Frihed, men ogsaa hævdede Herredømmet paa Havet og en Indflydelse i Europa, der dog maaskee ofte misbrugtes i Kræmmerpolitikens Tjeneste. Denne Herlighed er nu forsvunden, og kun en umaadelig Statsgjæld, der tærer paa Folkets Kraft, minder om, hvad det har været; i vore Dage er det derfor ikke længere Hollændermagten, men Hollænderlivet, der har Krav paa de andre Folkefærds Opmærksomhed.

Naturlig Oversigt. Den Samling af lavtliggende Smaalande imellem Rhinen, Maas og Nordsøen, som under en haard Kamp for deres Frihed og Selvstændighed forenede sig i en Fristat, der senere gik over til et Kongerige, kaldes i Almindelighed efter den vigtigste af disse Provindser Kongeriget Holland. Ved dette Navn fører Tanken os uvilkaarligt ind i et frodigt Græsland, hvor et kraftigt, driftigt og dog besindigt Menneskeliv overalt har paatrykket Naturen sit Præg, et Land, hvis største Mærkelighed er det Vidnesbyrd, det stedse frembærer, om hvad Menneskeaanden formaaer at sætte i Værk og bringe til Ende, hvor selv den mægtige Flod som en umaadelig Vandgrav livløs udbreder sig for Øiet, medens Canaler og Diger gjennemkrydse de grønne Enge, et Land, hvis Skjønhed er dets vidunderlige Frugtbarhed, hvis poetiske Duft er den Fredens milde Luftning, der synes at svæve hen over Mark og Vang. Og dog er dette Land fra alle Sider indesluttet af øde, sørgelige Vildstrækninger. Kommer jeg fra Tydskland, fører min Vei mig ind i Landet igjennem Overyssels og Gelderens Heder og Moser, der som

en Fortsættelse af Westphalens ufrugtbare Egne drage sig ind i Rigets østlige Provindser; mod Syd, paa Grændsen af Belgien, finde vi i Nordbrabant lige ud til Scheldes Munding en ligesaa kummerlig Hedestrækning, og ad Kysten til have vi deels paa Fastlandet, deels paa Øerne, der mod Nord og Vest omkrandse samme, vidtudstrakte, sørgelige Sandklitter. Vi have tidligere, ved Beskrivelsen af Slesvig, gjort opmærksom paa Modsætningen imellem Geest og Marsk. Hiin er ligesom den gamle Grundvold, hvortil den senere Marskdannelse støtter sig, et af Naturen magert og sumpet Hedeland, som den hollandske Flid dog for en stor Deel har vidst at forvandle til frodig Ager og Eng, og som med fine Brinker paa flere Steder strækker sig dybt ind imellem de lavtliggende Marskenge. Ogsaa Klittestrækningerne langs Vesterhavets Kyster have vi oftere havt Leilighed til at omtale. I Nederlandene, Frankrig og England gaae de under Navnet Düner, et Ord af keltisk Oprindelse, som betyder en Høi, og som vi gjenfinde i de engelske „Downs“. Disse Düner ere, som bekjendt, et mægtigt Værn mod Havets Indvirkning; hvor de findes, behøves der ingen Inddigning, og man anvender derfor ogsaa al Omhu paa at holde dem vedlige. Deres Opkomst, Fremvæxt og Forhold til Landets Udvikling lader sig i faae Træk betegne. Da Havet, som efter Gjennembruddet af den engelske Canal virkede med en hidtil ukjendt Voldsomhed, havde bortskyllet store Landstrækninger langs Nordsøens sydøstlige Kyster, afsatte sig efterhaanden paa Randen af den saaledes fremkomne, grundede Havbund store Dynger af Gruus, Steen og Sand, der fremkom Düneøer, og bag dette Værn afsattes der Marskland deels langs Bankerne, deels ved Fastlandet. Paa nogle Steder er Marskdannelsen fuldendt, idet hele Rummet imellem Øerne og Landet er blevet udfyldt, saaledes i Provindsen Holland; paa andre Steder foregaaer Udviklingen endnu, Marsken har endnu ikke lukket sig, og man er nødt til at være paa sin

Post med kunstige Diger, saaledes langs Zuidersøen og i Friesland; men der kan vel neppe være nogen Tvivl om, at de Øer, der drage sig langs den nordlige Kyst, og tildeels alene bestaae af nøgne Sandbanker, tildeels ved den indre Rand ere forsynede med god Ager og Eng, engang i Tiden ville forenes med det tilgrændsende Fastland. De hollandske Düner ere af en betydelig Høide, fra 40 til 90 Alen, og de fortjene vistnok en nøiere Beskrivelse; navnlig er dette Tilfældet med det saakaldte hollandske Siberien langs Nordsøens Kyster, Syd for Texel. Et Siberien er vel det Samme som en vidtudstrakt Ørk, et sandt Rædselsland; det Første kan der her i det Mindste nu ikke være Tale om, og Rædselen, som paakommer Beskueren, er da heller ikke saa overvættes stor, skjøndt Egnens Frugtbarhed vistnok kun er ringe. Sandhøiene ere bevoxede med Mos og Marehalm, Faar og magre Køer sees rundtom paa Toppene at afgnave den vistnok kummerlige Næring; imellem disse Høie strække sig Dale, der deels ere græsklædte Enge, vandede af smaae Bække, deels hvide Sandmarker, bevoxede med Kartofler. Beboerne ere rigtignok fattige Folk, men driftige og beregnende som alle Hollændere; de smaae, lave Hytter ligge i Læ bag Dünerne, Mark og Eng ere omgivne med en Vold, der hindrer Sandflugten i at tildække dem, hist og her seer man en lille Træplantning og smaae Brønde, for det Meste fyldte med Regnvand. Saaledes er i faae Ord Udseendet af disse Egne, der vistnok danne en skarp Modsætning til den Natur og det Menneskeliv, vi nu skulle beskrive.

Marsklandet. Jo længere man i Nederlandene drager mod Vesten, desto mere vinder Marsknaturen Overhaand, desto flere Spor see vi af denne vidunderlige Frugtbarhed, der Intet vilde være uden Mennesket og dog af sig selv synes at yde Alt; thi disse Græsmarker have aldrig været furede af Ploven, og alligevel vilde de, overladte til sig selv, Intet have været uden øde, uigjennemtrængelige

Sumpe. I Provindsen Zeelands Vaaben see vi en Løve, som kjæmper med Bølgerne, og vi have allerede tidligere beskrevet de mægtige Jordvolde, hvorved Marskboen værger sig mod Havets Vande. Alle Ægyptens Pyramider, hele Grækenlands Bygningskunst frembyder langtfra det Vidnesbyrd om menneskelig Flid, Udholdenhed og Aandsdygtighed som disse uanselige Jordvolde, der krydse hverandre og ved fortsat Inddigning skyde sig frem foran hverandre som det store Fiskernæt, der i Aartusindernes Løb drager sit mægtige Drag frem af Dybet. Dog det er ikke alene Havet, som det gjælder at tæmme; Bække og Floder true stedse med at opsluge den fugtige Jordsmon, og selv i vore Dage har man i det saakaldte druknede Land Exempler paa, hvorledes Vandet kan vinde Overhaand. Imidlertid har man dog ogsaa her vidst at tæmme det. Canalerne drage sig som umaadelige Afløbsrender paa alle Steder igjennem Marsklandet; de ere indesluttede af Jordvolde, der som oftest ere beplantede med Træer, og hvorfra lange Rækker af Menneskeboliger speile sig i Vandene. Men ofte kan det hænde sig, at Canalens Vandhøide ligger over de omgivende Enge, og paa saadanne Steder ere Veirmøller i uafladelig Bevægelse, for ved Hjælp af Vandskruer at hæve Vandet op i Afløbsrenden. Paa slige Steder, i de saakaldte Poldere, hvor Landet endogsaa ligger dybere end Havets Overflade, har der i gamle Dage udbredt sig en Mose eller maaskee en Indsø. Efter umaadelige Anstrengelser og Bekostninger samt for det Meste efter mange frugtesløse Forsøg er det paa saadanne Steder endelig lykkedes at udpompe Vandet, og der ere fremkomne herlige Græsgange, hvor kun Canalernes Mangfoldighed og Veirmøllernes aldrig standsende Bevægelse vidner om, at her har den hollandske Forstand, Taalmod og Udøielighed vundet en Seier over Naturen. I vore Dage har man ved Anvendelsen af Dampkraften seet sig istand til at overvinde Vanskeligheder, man hidtil ikke havde formaaet at bekjæmpe, og selv den store Indsø Haarlemerhavet er

ved Benyttelse af denne Kraft bleven udtørret og forvandlet til en vidtudstrakt Polder. Ved disse Udpompninger har den menneskelige Opfindsomhed mere arbeidet paa egen Haand; for Resten gives der kun faae Midler til at vinde Land og at værne om det Vundne, hvortil Naturen ikke selv har givet Mennesket Anviisning. Hist har Flodvandet i Tidens Længde selv udhulet sig en Afløbsrende og derved givet Folket et Forbillede paa en Canal, her har det langs sine Bredder opkastet ligesom Begyndelsen til en Dæmning; ogsaa Digerne mod Havet ere en Efterligning af Dünernes mægtige Volde, og selv Sluserne have deres Forbillede i de umaadelige Sandbanker i Flodmundingerne, som man ofte seer ligesom at tillukke sig for de indtrængende Havvande, for atter, naar Ebben vender tilbage, at aabne sig for Strømmens Indvirkning. Hermed samstemmer fuldkomment den Jagttagelse, man har gjort om Hollænderne, at de uden egentlig at være noget Opfindelsesfolk stedse have viist sig som yderst opmærksomme i at opfatte, benytte, og i videre at uddanne hvad deres skarpe Forstand har lært dem, var værdt at lægge Mærke til. Men det er just et saadant Folk, som her skal formaae at udrette Noget; thi Opfindsomhed nytter vel overhovedet kun lidt ligeoverfor Naturen, forsaavidt man derved forstaaer Andet, end et skarpt Blik for at opdage de Love, den selv foreskriver Enhver, som vil give sig af med den Kunst at tæmme den.

Marsknaturens Indflydelse paa Plante- og Menneskelivet. Holland er som enhver Marskegn intet Kornland; det fugtige Klima, den gyngende, vandtrængte Mosebund, egner sig langt bedre til at frembringe Græs end Sæd, og uagtet Zeeland er berømt for sin Hvede, og saaledes ogsaa andre af Landets Provindser, navnlig Friesland, frembringe noget Korn, er det Hele dog langtfra tilstrækkeligt til Landets Forbrug. Derimod er Dyrkningen af Grønsager høist vigtig, og Reisende tale med Henrykkelse om de umaadelige Blomkaalshoveder og Asparges, der

frydede deres Øine og Ganer. Ligeledes har Blomsteravlen her i Landet Noget at betyde, de Haarlemer Gartnere sende deres Hyacinther hele Verden rundt, og Blomsterhaven synes overhovedet at være en Fornødenhed for enhver Hollænder. Man har villet finde en Tilbøielighed hos dette Folk til at overdrive Alt, og hvad vi høre om Tulipanraseriet i det 17de Aarhundrede, da man solgte et Blomsterløg for 18,000 Gylden, vidner om, at denne Beskyldning vel ikke er saa ganske usand; men herved maae vi erindre, at Hollænderen er et Menneske, der med mageløs Taalmod og Udholdenhed søger at bringe Alt, hvad han paatager sig, til den størst mulige Fuldkommenhed. Intet Land har frembragt Videnskabsmænd af en saa uudtømmelig Lærdom som dette, intetsteds bleve Calvins Læresætninger saaledes udviklede i deres hele Strenghed, og paa samme Maade forholder det sig med det practiske Liv; den haarde Nødvendighed har fra først af lært Hollænderen at have et Øie paa hver Finger, Intet at lade uændset, der vedrørte Sagen, og vi kunne tænke, at naar et saadant Folk har kastet sig over en Ting som Dyrkningen af Blomster, hvor Naturen ligesom leger med sig selv i en Uendelighed af vexlende Farver og Skikkelser, rives det med en uimodstaaelig Magt ind med i Hvirvelen. Derimod egner Landet sig mindre vel for Trævæxten; den rige Kjøbmand i Amsterdam har vistnok sin Frugthave, og mangensteds see vi endog Gaderne i Stæderne og Canalernes Dæmninger beplantede med Træer, tilmed har man endnu paa flere Steder Levninger af Oldtidens umaadelige Skove; men Træmangelen er og bliver dog stedse et føleligt Savn for et Land som dette, der just har en saa overvættes stærk Brug for Træ til Pæleværk, Sluser og Bygningstømmer, og de umaadelige Tømmerflaader, der daglig sees paa Veien ned ad Rhinen ad Holland til, vidne noksom om Træmangelen i det rige Græsland. Dog, dette er ikke den eneste, ei engang den største Ubehagelighed, som er forbunden med Opholdet i den hollandske

Sumpmarsk. Den tunge, fugtige Luft, Uddunstningerne fra de lave Enge, og Stanken af disse stillestaaende Canaler, hvis Vande trods alle Vandskruer, Veirmøller og Sluser dog ikke kunne erholde den Bevægelighed, der var ønskelig for Sundheden, fremfor Alt det usle Drikkevand fra de side Leergrave, alt dette i Forening indvirker ugunstigt paa Helbredet; faae Steder i Europa er Dødeligheden derfor ogsaa forholdsviis saa stor, Gigt, Koldfeber og Indvoldssyge ere her ret som hjemme, og hver fjerde Person, hedder det, slæber paa Bændelormen sit hele Liv igjennem. Men navnlig ere de kolde, fugtige Nattevinde meget skadelige for Sundheden, og det var vel ogsaa muligt, at den besynderlige Træghed og Mangel paa livlig Bevægelighed, som man tilskriver Hollænderen, for en stor Deel beroer paa det legemlige Befindendes Indvirkning paa Menneskeaanden. Under den belgiske Oprørskrig var den gamle General Chassé, som bekjendt, det hollandske Folks Yndling, og Damerne i Rotterdam strikkede ham derfor ogsaa en god, ulden Nathue, den meente de, han kunde have godt af i den usunde Natteluft, og Hollænderne ere et forstandigt Folk, men uden synderlig Indbildningskraft, saa det faldt neppe Nogen ind, at der kunde ligge en Tvetydighed skjult under en Gave som denne; de forstaae derimod ret vel, at Sundheden er en kostelig Ting, og for at bevare den, beholder en Hollænder Hatten paa, hvor andre Folk pleie at tage den af, saaledes i Kirken, hvor Damerne ogsaa møde med smaae Mahogny Varmekasser, der benyttes som Skamler.

Kvægdriften. Det hollandske Kvæg er af en fortrinlig Beskaffenhed, baade som Malkeko og som Slagtekvæg; det var i forrige Tider navnlig Jylland, der forsynede Landet med Kreaturer til Slagtning, og de hollandske „Studehentere" indfandt sig, ligesom senere Holstenerne, hvert Aar i Jylland, hvor myn heer Adrian og Proprietarius udi „Elevte Juni" gjensidig pudsede hinanden. Hyrdelivet, saaledes som det har uddannet sig i Alperne, seer man intet

Spor til i Holland. Hist drager Hyrden med sit Kvæg op imellem Fjeldene, opslaaer der sin Hytte og tilbereder sin Ost fjernt fra Menneskenes Brimmel. Her har Eiermanden det hele Sommeren igjennem ligefor sine Øine, medens det græsser paa Vangen udenfor hans Huus; det bliver paa det Omhyggeligste pleiet baade Sommer og Vinter, og man behøver blot at lægge Mærke til den huuslige Indretning, at man fra Bondens Dagligstue gaaer lige ud i Kostalden, for at faae et Begreb om, hvormeget Kvæget ligger ham paa Hjerte. Kostalden er hos os i flere Egne et Indbegreb af alt Smudsigt og Uhyggeligt, i Holland, forsikkre Reisende, kunde den, hvad Øieblik det skulde være, tjene til Stadsestue. Alt er her lyst og lunt, intet Smuds faaer Lov til at ligge, Gulv og Vægge ere ofte beklædte med Fliser, og Kvæget selv bliver omhyggelig toet og pudset. Den samme Sands for Orden og Reenlighed, den samme forstandige og omhyggelige Behandling træffe vi i Alt, hvad der vedrører Malkningen og Mælkevarernes Tilberedning. Kar og Spande, Hylder og Kjerner lade, hvad Skjønhed og Reenlighed angaaer, Intet tilbage at ønske; det fineste Lærred benyttes til Sie, og man anvender den største Omhyggelighed, for at Fløden kan være saa frisk, Smørret saa frit for Afsmag som muligt. Og nu Malkepigen og Meiersken, man vilde forgjeves lede efter noget Skjødesløst eller Uskjønt i deres Paaklædning. I Geldern har man endnu en gammel Skik, ifølge hvilken Karlene første Pindsedags Morgen ledsage Pigerne ud paa Marken, modtage Mælken af deres Haand og til Gjengjeld smykke dem med Baand; men den Pige, over hvis Orden og Paapasselighed man har havt nogen Grund til Klage, bliver med Skjendsel bortviist. Man vil maaskee finde noget Tarveligt i denne Folkefest, ja Hollænderne ere ogsaa et tarveligt Folk, navnlig hvor det gjælder aandelig Røre og Livlighed, og Folkefeste ere overhovedet ikke deres Sag.

Livet i Hjemmet. En hollandsk Landsby fremstiller sig gjerne for Øiet som en dobbelt Række af straatækkede, grundmurede Huse, hvert med sin Blomsterhave og sin Urtegaard, paa begge Sider af den lerede, mørkegrønne Canal. Lader og Udhuse seer man ikke; thi Høet og Straaet opbevares gjerne ude paa Marken paa et tørt og bedækket Sted, og Kvæget lever, som vi ovenfor saae, overalt under det samme Tag som Bonden og hans Familie. I det Indre af Huset er Alt gjerne smaat og snevert, og Alkoven har hjemme der som hos os; men det er tillige i høieste Grad hyggeligt og venligt, Træværket er overstrøget med himmelblaa Farve, jeg kan tænke fordi Hollænderen saa sjeldent faaer den blaae Himmel selv at see, Væggene ere beklædte med glatte Fliser, hvor ikke et Støvgran kan sætte sig; man kjender Intet til vore begsorte Kakkelovne, men i det Sted har man Kaminer, der ere prydede med Blomstervaser og chinesisk Porcellain, et Minde om den gamle Handelsforbindelse med Østen, ikke at tale om det blankt skinnende Kobbertøi, der, som vi vide, igjennem det vestlige Slesvig og heelt ned i Thy er Bondens Øienslyst og Glæde. Man seer let, hvor stor Lighed der er imellem hvad vi her have beskrevet og Marskboens Hjem i vort Fædreland; men hvad der især udmærker Hollænderen, og hvori alle Folk paa Jorden maae tilkjende ham Prisen, er den mageløse Reenlighed, som vi alt ovenfor have omtalt. Selv paa Landsbygaden taaler man intet Smuds, og endogsaa Husenes Ydervægge blive paa det Omhyggeligste toede ved Hjælp af Haandsprøiter og Børstekoste. Indenfor drives Reenligheden endnu langt videre, og det er med en ganske særegen Følelse af Ængstelighed, at man træder ind i et Hollænderhuus, hvor selv Gulvet betragtes som en Helligdom; den evindelige Poleren og Skuren forekommer Udlændingen endogsaa besværlig, og han gaaer som med Livet i Hænderne af Frygt for ved en eller anden Skjødesløshed at paadrage sig Huusmoderens Uvillie. Dog her maae vi erindre, at i Holland, hvor Tørverøg og Kuldamp sværte

Mure og Vinduer, hvor alt Metal ruster, alt Træ raadner i den taagede, fugtige Luft, er det nødvendigt at drive Reenligheden til det Yderste, hvis den overhovedet skal forslaae. Men ikke desto mindre finde vi ved Siden heraf en besynderlig Plumphed og Mangel paa finere Skjønhedssands i Udseende, Væsen og Levemaade. Hollænderen er gjerne bredskuldret og svær af Lemmer, hans Ansigtsfarve blakket, hans Klædedragt og hele Fremtræden tyder paa Magelighed. Hollænderdragtens Øiemed er ikke Pynt; man vil først og fremmest have det varmt og bekvemt; Kvindens umaadelige Straahat er særdeles hensigtsmæssig, saa kan det være det Samme, at den næsten aldeles skjuler Ansigtet; det sorte Hovedklæde, der hænger hende ned til Bæltestedet, Trøien, der naaer til Lænderne, det korte Skjørt, de brogede Strømper egne sig vel neppe til at forskjønne den fyldige Skikkelse; men det er en Klædedragt, der passer til Klimaet, hvorved vi dog tillige maae erindre, at nu tildags er det kun Landalmuen og de laveste Stænder i Stæderne, der have beholdt denne gamle Klædedragt. Hollænderens Modersmaal er bredt og uden Klang, hans Tale djerv og syndig som hans Tankegang, men uden Fiinhed, og han bevæger sig gjerne i lave Billeder og plumpe Talemaader; han har en sjelden Farvesands, og selv Bondehuset er ofte smykket med Malerier, men han vælger gjerne de uædleste Gjenstande at afbilde; hans Kunst er som hans Sprog og hans hele Væsen en tro Afbildning af den Natur, i hvilken han lever. Man seer ham næsten altid rygende af sin hvide Kridtpibe, og Tobak ansees overhovedet for at være en af Livets første Fornødenheder; selv Kvinden seer man paa mange Steder med Piben i Munden, og det er i Holland et almindeligt Antagende, at Tobaksrygen er et Værn mod Skjørbugen, som man der i Landet er meget plaget af. Paa Grund af denne Plumphed i Væsen og Adfærd har man ogsaa ofte paastaaet, at den vidtberømte hollandske Reenlighed skulde mangle Sandhed. Holberg, der overhovedet ingen Ven

var af dette Folk, siger om Hollænderne, at de ere pæne i det Smaae, ureenlige i det Store, de toe deres Huse, ikke deres Hænder, spise af eet Fad, som de undertiden gribe i med alle Fingrene; og man fortæller overhovedet mange Historier om hvad man endog har kaldet hollandsk Griseri, om hvordan man der skiftes til at slikke af det samme Stykke Kandissukker, der uden Omstændigheder gaaer fra Mund til Mund, og det er en bekjendt Historie den om Englænderen, der, opfordret af sin Ven, Hollænderen, til at spytte, hvor han kunde finde et smudsigt Sted, spyttede ham lige op i Ansigtet. Uden i mindste Maade at ville indestaae for disse Historiers Sandhed, har jeg dog troet at burde anføre dem, fordi de vise, at der er Noget i Hollændernes Udseende og Levemaade, som er andre Folk anstødeligt. Dog hvad Paaklædningen i det Mindste angaaer, kan intet Folk i Reenlighed maale sig med dem, og de bære altid skinnende hvidt Linned paa Kroppen. I det Hele taget er Hollænderplumpheden noget ganske Andet, end den lave, usædelige Sandselighed, ved hvilken det fordærvede Menneske udtrykker sin Ringeagt for det Hellige og Rene, den er snarere den ærlige, jevne Godlidenhed, der i sit Had til alt Snerperi, al Løgn og Forstillelse, vedkjender sig sin Forkjerlighed for den Natur, hvori man lever, det Kvæg, med hvilket man færdes, og som tilmed ofte er blandet med en vis godmodig Polidskhed og Oprømthed. Dette sidste Træk træffe vi oftere i Hollændernes Sagnkreds; jeg vil kun anføre eet Exempel: Pharisæerne vilde have Frelseren tilbedste, en af dem kryber ind under en Tønde, Herren skal nu svare dem paa, hvad der er under Tønden. Han siger: Et Sviin, og ganske rigtigt, saaledes var det; Svinet løber ind i Hjorden, og fra den Tid tør Jøderne ikke spise Flesk af Frygt for at komme til at fortære en forvandlet Pharisæer.

Folkepræget. Et hyggeligt Hjem staaer Hollænderen over Alt; dette ligger fuldkomment i hans Aandspræg; han er ikke den, der med Lethed bevæger sig imellem Frem-

mede, ikke den, der kan lade Munden løbe og udsende en Strøm af Talemaader, hvis Hensigt alene er at sige Noget. Vil han vide Besked om Et og Andet, hører han nøie efter, agter paa Alt, hvad der opklarer Sagen, uden at bekymre sig om Phraser og Talemaader; har han Noget at sige, forklarer han sin Mening tydeligt og syndigt; ellers tier han helst stille, men kjeder sig derfor slet ikke; han har overhovedet alt for lidt Indbildningskraft til at kjede sig; den kolde, døsige Ro, der synes udbredt over hans hele Væsen, naar han taler, og naar han arbeider, skulde man troe, han havde lært af Naturen, som omgiver ham; thi ogsaa den synes ofte døsig, ogsaa den gjør sit Arbeide langsomt og roligt, naar ikke nu og da en Springflod gjennembryder Digerne og med vildt Raseri kaster sig over Eng og Mark; men ogsaa heri samstemmer Folket med Naturen; thi er Hollænderen først bragt ud af sin sædvanlige Ro, da kjender hans Hevn ingen Grændse, og med skjærende Kulde udtaler han Dødsdommen over den Fjende, han troer at eine for sig; hans Vrede er da en Koldbrand, som der maa Strømme af Blod til at slukke. Hollænderens Fornøielser stemme fuldkomment overeens med det Særegne i hans Aandsretning; intetsteds ere Folkelystigheder vel saa tarvelige; Belgierens muntre Kermes er her prosaiske Markeder, og skal man endelig more sig, foretrækkes i Almindelighed Bajadser, Bjørnetrækkere og Pieroter for Skuespil, Musik og Dands; kun om Vinteren tumler han sig med Liv og Lyst paa sine Skøiter henad den glatte Iisflade. Ogsaa her har Naturen selv foreskrevet Mennesket hans Vilkaar; thi om Vinteren ligger Mark og Eng gjerne under Vand, og Isen breder da ofte sit Dække over en stor Deel af Landet, tilmed er der, denne Bevægelsesmaades Raskhed uagtet, virkelig noget Slæbende og Mageligt ved Skøiteløbet, saa Hollænderen behøver dog ikke at falde saa overvættes meget ud af sine Eiendommeligheder for at finde Behag i samme. I Almindelighed staaer altsaa den Regel fast for ham, at et hyggeligt Hjem,

hvor han kan tilbringe sin Fritid i en velbehagelig Sløs uden at forstyrres af Fremmede, er ham det Behageligste af Alt, og heraf følger nu atter, at Gjæstfriheden i Holland, forsaavidt som den viser sig i uden Forskjel at modtage Fremmede i sit Huus, ikke kan være stor; heraf følger, at intetsteds, selv i England, staaer den Regel mere fast, at mit Huus er min Borg, saa man skjøtter ikke om Indsiddere og Huusleiere, og endelig følger heraf, at intetsteds er Kvindens Betydning som Huusfrue og Huusmoder saaledes opfattet i sin Reenhed som her i Holland; hun har Intet at bestille paa Skrivestuen eller i Marken; men Hjemmet, navnlig Kjøkkenet, er hendes Eiendom, og i næsten hvert hollandsk Huus seer man en Kjøkkenhelligdom med blankt skinnende Kobbertøi og Mahogny Disk, men som da ogsaa kun benyttes ved de høitideligste Leiligheder. Den hollandske Kvinde hører ikke til disse ranke, svævende Skikkelser, hun er gjerne fyldig og uden Ynde, hendes Klædedragt, der i det Mindste i de lavere Stænder endnu er den gamle, tjener heller ikke til at forskjønne hende; man seer hende høist sieldent udenfor hendes Hjem, undtagen om Søndagen, naar hun følger sin Ægtefælle til Kirke; thi Gudsfrygten med Protestantismens hele Alvorspræg var fra gammel Tid et hollandsk Særkjende. Livet i Hjemmet er i Almindelighed kjerligt og ømt, men uden Ungdomsfriskhed og uden muntert Lune; tidlige Giftermaal yndes ikke der i Landet, Brud og Brudgom ere som oftest af en sat Alder, og selv Ungdommen mangler her det Liv og den Lystighed, der i andre Lande gjerne udmærker de leende, spøgende, livlige Smaa. For Resten lever man i Holland høist tarveligt; man har god Appetit, men Føden er simpel; Fisk og Kartofler udgjør Menigmands daglige Næring, Brødet er kun slet, og man mærker strax, at Holland intet Kornland er, ligesom ogsaa Polderrugen har et daarligt Ord paa sig. Geneveren er en Drik, som man alene i Holland forstaaer at tilberede rigtigt, den nydes af Unge og Gamle, Mænd og Kvinder, men alligevel vilde det

være Uret at beskylde Folket for Mangel paa Ædruelighed. Enhver drikker, men Ingen drikker sig fuld. Den ringe Selskabssands har Hollænderen tilfælles med mange andre Folk; derimod er Lysten til alligevel at efterabe, hvad man seer Franskmændene gjøre, ikke saa stor der som andensteds. I vore Dage see vi jo rigtignok ogsaa her den hensigtsmæssige hjemlige Klædedragt alt mere at forsvinde, og Comedier, Baller og andre saadanne selskabelige Forlystelser høre navnlig i Amsterdam til Dagens Orden, skjøndt det skal være et temmelig latterligt Syn at see den brave Hollænder spanke omkring paa Fransk. Men i Almindelighed veed myn heer dog ret vel at vælge, hvad der passer sig for ham; det er ham ligegyldigt, hvad Peer eller Poul mener, og derfor ønsker han heller ikke at glimre ved sin Rigdom, men at forskaffe sig hvad der i Sandhed er godt og behageligt. Nu har Landlivet noget virkelig Tiltrækkende for dette Folk, derfor ere ogsaa mange af de rigeste hollandske Kjøbmænd tillige Bønder, og leve som saadanne paa deres Eiendomme, naar ikke Forretningerne kalde dem til Staden. Dette er saaledes Tilfældet med Beboerne af Landsbyen Broek i Nærheden af Amsterdam; de spille Mestere paa Børsen, medens de paa Landet røgte deres Kvæg, passe deres Mælkebøtter og for Resten leve Dør om Dør med deres Creaturer; disse ere ogsaa saa godt som deres eneste Omgang; thi med hollandsk Uomgængelighed affondre de sig fra hele det dannede Selskabsliv. Hollænderlivet frembyder sig her for Blikket med alle sine Særheder; hele Landsbyen er omgiven med Canaler og kun en Fodsti fører ind i den. Husene ere smaae og uanseelige, Leiligheden yderst snever, da tilmed Stadsestuerne og Hovedindgangen kun aabne sig ved festlige Leiligheder; ingen Fremmed tilstedes Adgang til denne Helligdom, og selv Keiser Alexander af Rusland blev, da han gjorde Mine til at trænge ind i en saadan, kastet paa Døren af Eieren. Alt er pudset og smaaligt pænt, selv Møggrebet er prydet med Forgyldning og alle Træer overstrøgne med hvid Oliefarve,

man siger, for at de ikke skulle tage Skade af Luftens Indvirkning. Muslingeskaller og farvede Stene bedække Havebederne, og inde i Stuen løbe Folk omkring paa Hosesokker og tænke den hele udslagne Dag ikke paa Andet end at polere, pudse og afstøve. Men ligesom Kjøbstedsmanden af Drift og Tilbøielighed tillige er Bonde, saaledes er Bonden tillige Fisker; Kjerlighed til Fiskespise er ikke det eneste Træk, som vidner om det gamle Fiskerfolk, hvorfra Hollænderen har sin Oprindelse. Havet har trukket sig bort, men Canalernes Vrimmel er ligesom det Erindringstegn, det overalt har ladet blive tilbage, og det er endnu en af Hollænderbondens største Fornøielser, i sin Fritid at lade sin Baad glide hen ad de stille Vande og udkaste sit Fiskergarn. Fiskerens Gjerning kræver Taalmod og rolig Besindighed, disse Træk ere Hollænderen medfødte, og hele hans Personlighed minder om Fædrenes Idræt. Saaledes ledes vi til at betragte Fiskeriets Tilstand i Holland for nærværende Tid.

Fiskeriet. Holland har to Hovedproducter, Kvæg og Fisk. Vi have allerede seet, at Landets Beboere fordum vare et Fiskerfolk, at det var Havdybets Skatte, som fra først af var Kilden til Landets Rigdom, og saaledes Grundvolden ikke blot til Søfarten og Handelen, men ogsaa til Inddigningen og Sumpenes Udtørring. I vore Dage er denne Virksomhed ikke hvad den tidligere har været, navnlig hvad Robbefangsten og Kabliaufiskeriet angaaer; thi Hollænderne ere langtfra nu som fordum Stormagten paa de nordlige Have; heller ikke Sildefangsten drives længere i den Udstrækning som for 200 Aar siden, da 800,000 Hollændere beskjæftigede sig med dette Fiskeri; men de have alligevel endnu vidst at hævde sig Pladsen som Verdens første Sildefiskere. Nordsøen er som bekjendt Sildenes fornemste Hjem, de have dem saaledes nær ved Haanden, forstaae bedre end noget andet Folk den Kunst at nedsalte dem, og man regner, at de aarlig paa 1200 Fartøier fiske over 400 Millioner Sild. Fra Begyndelsen af Foraaret til Efterhøsten

stige Millioners Millioner af denne Fisk frem af Havdybet for at lege ved Flodernes Munding, i tæt sammentrængte, trynedannede Stimer bevæge de sig fremad nær Vandets Overflade, og alt langtfra er Toget kjendeligt ved de afrevne, skinnende Skjel. Man fanger dem om Natten i umaadelige Næt, og nedsalter dem i en Saltlage, der maa være være saa stærk, at Æg kan svømme i samme. For Resten har et hollandsk Fiskerleie langtfra noget Tiltrækkende. Den dybeste Armod har her opklistret sin usle Rønne imellem Dünerne ved Strandkanten, Baade og Garn tilhøre ikke Fiskerne selv, og de staae deres hele Liv igjennem i et unaturligt Afhængighedsforhold til Rhederne. Med Kurven paa Hovedet seer man den hæslige, smudsige Fiskerkvinde daglig trave igjennem Sandet til den nærmeste Stad; vover man sig ind i Fiskerleiet, kvæles man næsten af raaden Stank, Gamle og Unge ere smudsige som Laplændere, og om Natten sees undertiden nøgne Been at stikke frem af den lave Døraabning; thi Leiligheden er her saa indskrænket, at Leerhytten ikke formaaer at rumme sine talrige Beboere. Jeg vil gjerne indrømme, at denne Beskrivelse, der er uddragen af en tydsk Reisendes Beretning, maaskee er noget overdreven; men saa aldeles usandsynlig er den dog langtfra; thi i et Land som Holland maa Reenligheden drives til det Yderste, for overhovedet at kunne bestaae.

Handel og Skibsfart. Fra Fiskeriet føres vi til Betragtningen af Handelen og Skibsfarten. Historien lærer os den hollandske Handels Opkomst, Blomstren samt dens senere Dalen at kjende, den viser os, hvilken Magt de ydre Omstændigheder til enhver Tid udøve paa at fremkalde eller forstyrre hvad Stort og Ædelt der rører sig i et Folk. Jordbeskrivelsen derimod meddeler os de naturlige og folkelige Forudsætninger for Alt, hvad Historien har af sundt og virkeligt Liv. Og sandelig, hvad Holland var og tildeels endnu er, beroer for en stor Deel paa dets Beliggenhed ved Rhinens og Maas's Udløb i Nordsøen; i vore Dage,

da Jernbanerne stedse faae en forøget Betydning, er denne Omstændighed vel ikke længere fuldkommen saa vigtig som tidligere; men Tydsklands Klager over, at dets herlige Rhinstrøms Udløb er i et Folks Hænder, der er saa taabeligt ikke at kunne forstaae, at det er tydsk, vidner dog endnu om Vigtigheden af Landets naturlige Beliggenhed. Rhinens Munding havde for Resten alt fra ældgammel Tid taget Retningen mod Syd; Waal, der i vore Dage modtager de to Trediedele af Rhinens Vande, var allerede paa Romernes Tid Hovedarmen, og Hovedhandelsveien kom saaledes til at gaae imod Syd, medens Landene om Zuidersøen kom til at ligge mere afsides; Romernes Canaler, der senere bleve til Rhinarmene Leck og Yssel, udøvede ingen betydelig Indflydelse, medens den saakaldte gamle Rhin tabte sig i Sumpe og Søer bagved Dünerne. Det var Forsandingen eller Opkastningen af Havsandet i Flodmundingen, som havde bevirket dette og rimeligviis tvunget Rhinen til at søge sig et andet Udløb imod Syd. Det er lignende Naturbegivenheder, som vi oftere see tilstoppe mægtige Handelsstæders Rigdomskilde, og Sagnet, der stedse har sin egen Maade at opfatte hvad der skeer paa, beretter os da gjerne, at Saadant er indtruffet som som Straf for Beboernes Overmod og Haardhed mod de Fattige; saaledes som Tilfældet var i Stawoͤren ved Zuidersøen, hvor en rig og hjerteløs Kvinde i en Hungersnød lod en Ladning Hvede kaste i Søen, hvor det strax spirede og lagde sig som en Vold af Søgræs rundtom Havnen. Rhinen tabte sig altsaa i Sandet, og først den nyere Tid har formaaet at udføre det Kjæmpeværk, ved en Canal at udgrave Løbet. Denne Canal fortsætter sig ved to Steendæmninger langt ud i Havet, umaadelige Slusedørre tillukke sig ved Høivandenes Paatrængen, aabne sig atter, naar Ebben vender tilbage, og Canalens Vande føre da det Sand og den Dynd, som Havet imidlertid har afsat, bort med sig. Den nederlandske Handel gik, som sagt, i Middelalderen mod Syd til de belgiske Storstæder, og Antwerpen

var en Tid lang Verdens første Handelsstad. Da de nordlige Nederlande, og med dem Provindsen Zeeland, løsreve sig fra Spaniernes Herredømme, blev Scheldes Munding spærret, og Handelen gik til Amsterdam. Her møder os da den Besynderlighed, at det 17de Aarhundredes første Handelsstad laae paa et Sted, hvor man behøvede en 2—3 Uger, inden man fra Helder under store Besværligheder fik Skibene ind igjennem Zuidersøen, man maatte endogsaa ofte ved Indløbet i Marsdiep for en Deel udlosse Varerne. Nu, da det dog forlængst er forbi med Amsterdams Handelsherlighed, er Seiladsen bleven langt lettere; den 9 Mile lange nordhollandske Canal, et sandt Hollænderværk, fører i mindre end en Dag de største Skibe lige til Staden; den er 18 Alen bred, 11 dyb, og selv Krigsskibe sees undertiden paa dette smalle, men sikkre Farvand ligesom at glide hen over Engene. De hollandske Canaler have overhovedet foruden deres Vigtighed som Afløbsrender for Regnvandet, tillige en overordenlig Betydning for det indre Handelssamkvem og ere ligesom de Hovedhandelsveie, ad hvilke hele Vareførselen skeer. Trækskøitefarten paa disse Canaler er noget saa Eiendommeligt og Betegnende for Folk og Land, at man fristes til at forbande baade Jernbaner og Dampskibe, der ogsaa paa deres Maade stræbe alt mere at fortrænge det gamle Hollænderliv. Dog det gaaer med Folkeeiendommeligheder som med Muldvarpen, de lade sig ikke drive ud, men kun længere ind, de kunne tilbagetrænges, men ikke udjages, og de mindre Canaler ere endnu overalt bedækkede med Trækskøiter; denne Art Fartøier bestaaer i en meget stor, bedækket Baad, der trækkes af en Hest, med hvilken „Jægeren" traver henad Dæmningen langs Breddene. De hollandske Canaler passe fuldkomment til en saadan Fart; de ere som oftest lige, Bredden er jevn, og Strøm eller Sligt findes der end ikke Spor af; tilmed afspeiler Folkets Aand sig i den Ro, den Taushed, ja den Magelighed og adstadige Langsomhed, som her overalt giver

sig tilkjende; man hører ingen anden Lyd end Hestens Hovslag, Bevægelsen er saa jevn, næsten umærkelig, saa glidende, hele Naturen rundtom saa hollandsk skjøn, saa frugtbar og afvadsket al Poesie, at man ikke kan undres paa Handelssvenden fra Amsterdam, der tilbragte sin treugers Ferie paa Veien mellem denne Stad og Rotterdam.

Kjærligheden til Havet er et Særkjende for Hollænderen som for Friseren; denne Sindsretning aabenbarer sig tilfulde i hans gamle Sagn; hvor der i disse findes Skjønhed, aander der gjerne et Pust fra Havet; hist glider Dødsseileren til Dommedag hen over Vandene, her blusser Ildsluen op af Bølgerne, hvor store Skatte ere nedsunkne, her atter stikker Havfruen med varslende Sang sit Hoved frem af Dybet. Dog navnlig har Handelsaanden saavel med sine gode som med sine slette Sider gjennemtrængt hele Folket. Hollænderen gjør Intet uden et bestemt Formaal; han veed hvad han vil, og lader sig ikke bringe paa Afveie ved store Løfter og svævende Forhaabninger, han forstaaer at beregne Fordeel og Tab, har Mod til at vove for at vinde og Kraft til med Rolighed at bære, hvad Skjebnen tilskikker ham; han er redelig og retskaffen som enhver ægte Handelsmand, man kan trygt forlade sig paa hans Ord og hans Løfte; han veed at vurdere Dygtighed og Arbeidsomhed, kræver Flid og Dristighed af Enhver, Tiggerie er ham modbydeligt; men han veed ogsaa, at Lykken er en heel ustadig Ven, og intet Folk viser en saadan Gavmildhed mod sine Trængende som Hollænderne, der aarlig betale over 200 Mill. Gylden i Fattigskat. Dog paa den anden Side kunne vi ikke nægte, at der hviler en mærkelig Smaalighedsaand over dette Folk; vel muligt, at det er klogt at drive Sparsomheden saavidt som Kjøbmanden, der slukkede Lyset, medens han talede med en Ven om en offenlig Velgjørenhedsanstalt, som han dernæst ydede en rigelig Gave, vel muligt, at denne Mand havde Ret i at paastaae, at han uden en saadan nøieseende Beregning selv med det Mindste aldrig vilde have

været istand til en saadan Gavmildhed; men der ligger dog noget Uskjønt, noget Stødende for den menneskelige Følelse i disse Kræmmerberegninger, der gjennemtrænge hele Livet og berøve det enhver Gnist af Poesie. Og navnlig er det uhyggeligt, naar man hos den simple Mand seer denne mageløse Vindesyge, han giver Intet for Intet, og „betaalen" er stedse hans første Ord ved den mindste Haandsrækning, man kræver af ham; mod den Fattige gebærder han sig med plump Ringeagt, medens han for den Rige bøier sig i Støvet.

Fabrikerne. Det laae i et Folks hele Aandsretning som det hollandske, at man uden egenlig at give sig af med nye Opfindelser i Kunstens Verden, eller at bekymre sig om at efterabe hvad man saae fremmede Folk frembringe, stedse havde Opmærksomheden henvendt paa at benytte Landets Producter saa hensigtsmæssigt som muligt, og at forskaffe sig de Gjenstande, man fornemlig trængte til. Saaledes havde Søfarten fra gammel Tid foruden Skibsværfter fremkaldt Seildugsfabriker og Reebslagerier, man følte Trang til hvidt, fiint Lærred, og opnaaede derfor ogsaa snart en mageløs Fuldkommenhed i at spinde, væve og blege; man trængte til en varm Beklædning, og vidste da ogsaa at forskaffe sig en saadan, hvorved vi dog tillige maae erindre, at Udviklingen af de hollandske Væverier især skyldes de flanderske Flygtninger. Man lærte snart rundt om i Europa, at skulde man have rigtig gode Varer, maatte der skikkes Bud til Holland; det hed derfor i forrige Tider altid: „hollandsk Klæde", „hollandsk Lærred", „hollandsk Papir" o. s. v.; men dengang havde man heller ikke England og dets Dampmaskiner til Medbeilere; i vore Dage vises der endnu stedse den samme Omhu ved Indkjøbet af det raae Stof og dets Forarbeidelse; men det gaaer med de fleste Gjenstande som med det Leydener Klæde, det er endnu berømt for sin Fiinhed og Varighed; men det ansees dog for at være for dyrt, og finder derfor langtfra den

Afsætning som tidligere. En hollandsk Fabrikstad har, hvor det gamle Præg endnu er bevaret, et eiendommeligt Udseende; saaledes er den store Flekke Saardam aldeles skjult i en Skov af Veirmøller, der levere en næsten utrolig Mængde Krudt, Cichorie, Farvesager o.s.v. Vandet er nemlig i Holland uden Liv, Luften derimod i en stadig Bevægelse, og den hollandske Veirmølleindretning er efterlignet i de fleste Lande i Europa.

Stæderne. Ogsaa Stæderne i Holland afspeile Naturens og Folkets Præg. Husene og selv Kirkerne med deres Taarne ere gjerne lave, da Grunden sjeldent er istand til at bære nogen mægtig Bygning. Gaderne ere beplantede med Træer og som oftest brolagte med Klinker eller hollandske Muursteen; overalt seer man de mørkegrønne Canaler med deres Kartoffel- og Tørveskibe, hele Rækker af Broer, Kraner, tillukkede Huse med store, tilhyllede Vinduer og høie Skorstene. Intetsteds Støi, Alt er Ro og Stilhed, og Varerne glide sagte hen ad Canalen ligetil Kjøbmandens Pakhuus, hvor de roligt og stille blive afløssede.

Det var Handelslivet, som gav de nordlige Nederlande deres politiske Betydning; dette var naturlig knyttet til Rhinmundingerne, hvor endnu, navnlig i Sydholland, Landets Storstæder ere beliggende i sammentrængt Klynge. Allerede derved fik fra først af de vestlige Provindser en umaadelig Overvægt over de østlige, og Provindsen Holland kom endogsaa til at give hele Landet Navn; men blandt alle disse Stæder havde dog **Amsterdam** den største Betydning; dets Borgerraad med Borgermesteren i Spidsen havde i Almindelighed den afgjørende Stemme i alle offenlige Anliggender; men Amsterdam betalte ogsaa det Halve af alle Statsudgifter, dets Borgermester maatte da vel endelig gjælde Noget. Fru Sigbrith søgte som bekjendt at trøste Christian den Anden over Tabet af tre Kroner med Udsigten til at blive Borgermester i Amsterdam, en vistnok i hendes Tanker ligesaa hæderlig Stilling i Samfundet. Staden udbreder sig

i en Bue rundtom het Y, den frembyder et herligt Skue, især naar man nærmer sig den fra Nord og øiner den Brimmel af Skibe, som bedækker Havnen; den deles ved Canalerne i 90 Øer, forbundne med 280 Broer, og er anlagt i en Tørvemose imellem Søer og Moradser paa en Grundvold af mange Tusinde kjæmpemæssige Egetræer; alene heraf fremgaaer det, at den ikke kan være noget sundt Opholdssted, og uagtet man stedse renser Canalerne, og ved Dampmaskiner holder deres Vande i en uafbrudt Bevægelse, opfylde de jevnlig Luften med den afskyeligste Stank, og saafremt de ældre Jagttagelser endnu staae ved Magt, har Byen hvert Aar langt flere Døde end Fødte. Alligevel gjør dens hele Udseende et behageligt Indtryk. Langs Canalerne er der plantet Lindetræer, der findes vel ingen Paladser, men en stor Mængde skjønne Huse med høie, klare Vinduer, og navnlig er det Indre ofte prægtigt; Vægge, Trapper og Gulvet i Forstuen er ofte beklædt med blankt Marmor, hvad der falder saa meget stærkere i Øinene, som Landet selv næsten ikke frembringer en Steen. Reenlighed og Stilhed gjør sig her som overalt i Holland gjældende, og man træffer hverken de smudsige Gader eller det urolige, bevægede Liv som i andre store Stæder. I en Stad som Amsterdam findes der naturligviis mange Fremmede; men just ved Modsætningen til dem falder det Særegne i Hollænderlivet desto stærkere i Øinene. Navnlig finde vi her som overalt en stor Mængde tydske Haandværkere. Tydskeren er en ivrig, kundskabsrig Arbeider, der lever i idel Anstrengelse, Hollænderen veed egenlig ikke, hvad det er at anstrenge sig, arbeider langsomt og mageligt, og derfor ere Tydskerne ogsaa meget søgte i Amsterdam ved enhver Gjerning, hvortil der udfordres Hurtighed. Blandt Stadens Mærkeligheder nævne vi først og fremmest Raadhuset, begyndt i Aaret 1648, og en af de prægtigste Bygninger i Verden. Marmorvægge, Søiler og Loftsmalerier findes her overalt; hvadsomhelst Amsterdam havde af offenligt Liv og offenlige Indretninger, lige-

fra Raadsforsamlingen og Domstolene indtil Banken, Kunstkammeret og Tøihuset, ja indtil Varetægts- og Forbryder-Fængslerne var indesluttet inden dets Mure. Tiderne have forandret sig, og det gamle Raadhuus benyttes i vore Dage som Kongeslot. Hovedstæderne frembyde næsten overalt i Europa et Afpræg af Folkenes Liv, og den, der vil overbevise sig om, at Hollænderne, deres ofte smaalige Sparsomhed uagtet, mindre end noget andet Folk fortjene Bebreidelser for Haardhjertethed, behøver blot at besøge Fattighusene i Amsterdam, hvor man endog maa forbauses over den Overflod, hvori den Fattige lever. I Waisenhuset blive over 3000 Forældreløse opdragne, Forpleiningen er simpel, men god og rigelig; man forbauses over den mageløse Orden og Reenlighed, men endnu mere over Børnenes Klædedragt, der er sort og rød paa samme Maade som Slavedragten hos os; det Stødende heri formaaer Hollænderen ikke at fatte. Derimod er en Forbryder et Væsen, med hvilket man ikke har den ringeste Medlidenhed, og man forbauses over den Haardhed, med hvilken Fangerne behandles; de meest Gjenstridige iblandt dem bleve endog for ikke mange Aar siden puttede ned i fugtige, snevre Huller, hvor de vare nødte til uafladelig at pumpe, for ikke at drukne i det fremtrængende Vand. Endelig behøver man blot at besøge Theatret, for at see, hvor lidet Skuespillet passer til Hollændernes Aandspræg. „Det Allersædvanligste og Ubetydeligste bliver her udtalt med den yderste Lidenskabelighed, og jo skrækkeligere Skuespillerne skrige og larme, desmere høirøstet er Publicums Bifald.“

Hollænderne som Folk. Det er stedse gjennem Historien, at Folkeaanden udvikler og kraftigst aabenbarer sig, og saaledes see vi paa ethvert Blad af Hollænderkrøniken Vidnesbyrd om den Aand og den Kraft, som rører sig i dette lille Folk. Ogsaa her see vi overalt Forstandsmennesket med sin rolige, kolde Besindighed, der aldrig taber den Gjenstand af Syne, hvorfor der kjæmpes, og stedse er rede

til for Sagens Skyld at opoffre Alt. Leydens Beleiring er et af disse forbausende Træk i Historien, hvad enten vi see hen til Borgernes Udholdenhed eller til den rolige Bestemthed, med hvilken Staten Holland aabner sine Diger og i eet Dieblik opoffrer Millioner for at komme en betrængt By til Undsætning. Ligesaa beundringsværdige ere mange af de Træk, der berettes om de Enkeltes opoffrende Kraft. Under et Overfald paa Antwerpen, da Bevæbnede havde skjult sig i Tørveskibene, der gik op ad Floden, befaler en Officeer en af sine Venner at gjennembore ham, da han mærker, at han ikke seer sig istand til at trænge en ubeleilig Hoste tilbage. Ligeledes seer man overalt Vidnesbyrd om den Redelighed, med hvilken det hollandske Folk opfylder indgaaede Forpligtelser; vi behøve blot at henvise til den Hurtighed, med hvilken det i Aaret 1658 kom os Danske til Hjælp, til den Samvittighedsfuldhed, hvormed det stedse, selv under den største Trængsel og Nød, gav Enhver Sit, uden at spørge, hvad det da selv beholdt. Endelig er det en almindelig Erfaring, at myn heer lader sig ikke sætte et Y for et X, Declamationer og Talemaader høres aldrig paa en hollandsk Rigsdag; men intetsteds hører man Talere, der saaledes ere Herrer over Ordet og vide at sige hvad de ville. Dog, Skyggesiden af Hollændernes Aand, Mangel paa Ridderlighed, smaalig Beregning, Mistænksomhed og hjerteløs Hevngjerrighed, naar Hadet først er opvakt, er ligesaa udpræget i Hollands Historie; men derom ville vi her tie, idet vi for Resten henvise til Kroniken, der med klare Ord veed at berette, hvad her kun løselig kan antydes.

Provindseiendommeligheder. En Beskrivelse som denne tør ikke opholde sig ved de finere Provindseiendommeligheder; her ville vi dog med et Par Ord omtale Friserne. Vi træffe denne Green af den nederlandske Folkestamme ikke alene i det saakaldte Vestfrisland, men ogsaa paa den anden Side af Zuidersøen i det nordlige Holland. Sproget er vistnok beslægtet med det hollandske, men dog saa forskjelligt,

at en Hollænder og en Friser have ondt ved at forstaae hinanden. Allerede Klædedragten tyder paa en anden Sindsretning; navnlig vise Kvinderne i deres Paaklædning en mærkelig Lyst til Pragt; Konens Hue kommer ofte paa over 200 Rd., derover bærer hun en Kappe af ægte Kniplinger; Livstykket er som et uigjennemtrængeligt Pantser, og den sorte Trøie, kantet med Silkebaand, hvorover der er bundet et kort Skjørt, fremhæver den ranke, stolte Skikkelse. Hvad vi høre om Friserne i Holland, deres stolte Sind, deres Stridighed og Lyst til Trætte, er ganske som vi have beskrevet det hos deres Brødre i vort Fædreland; de have forud for Hollænderne en større Raskhed og Aabenhed, ligesom de ogsaa ere rankere og stærkere af Lemmer; det er rimeligviis fra dem, at Skøiteløbet har udbredt sig over Holland, og vi behøve blot at erindre os Springstangen (I. 176) for at faae Begreb om, hvor meget Friseren i Livlighed og Behændighed har forud for Hollænderen. Ogsaa deres Ærlighed er berømt, ingen Friser bryder nogensinde sit Ord, og deres Sømandsmod og Sømandsraskhed er i Holland blevet til et Ordsprog. Endelig overgaae de Hollænderne i Opfindsomhed og Fingernemhed, men have aldeles intet Øie for Farver, ingen Sands for de afbildende Kunster. Ogsaa Zeeland og dets Befolkning maae vi med faae Ord omtale. Intet Land paa Jorden er maaskee af en nyere Oprindelse, og intetsteds er Striden med Havet saa uafbrudt som her, hvor man daglig har Kampen imellem den indtrængende Havbølge og de udstrømmende Flodvande for Øie, hvor man idelig seer Land fremkomme og Land forsvinde, idet tillige enhver saadan Forandring i Øernes Skikkelse har en Forandring i Strømmen tilfølge og gjør Krav paa nye Anstrengelser fra Beboernes Side. Zeelænderne (Zeuws) have aldrig udviklet noget Handelsliv, og deres Stæder have aldrig været af nogen Betydning, men de vare stedse rene Ulke paa Havet; Søgeuserne vare for en stor Deel her fra Landet, der ogsaa er Hollands bedste Kornland, men til-

lige berygtet for sin Usundhed, og den saakaldte zeelandske Feber er navnlig for Fremmede høist farlig. Blandt de hollandske Geestlande ville vi kun nævne Geldern; dets Beboere ere mere Agerdyrkere end Hyrder; her var fra gammel Tid en fattig, men ridderlig Adel, og som Landsoldater overgaae de de øvrige Hollændere, der kun ere slette Krigere tillands, da de ikke kunne udholde at marschere og have en medfødt Modbydelighed for al Exercits.

Endelig maae vi til Slutningen nævne Hollands tydske Provindser Luxemborg og Limborg, der, navnlig det første, har en ganske anden Natur og Befolkning end det øvrige Rige, og tilmed ved deres Forhold til Tydskland staae uden nogen levende Forbindelse med det hollandske Liv. Vi have her et kun lidet frugtbart, skovklædt Bjergland, næsten uden Veie og uden Opdyrkning. I Limborg nævner man som en stor Naturmærkværdighed Petersbjerget udenfor Maastricht; det bestaaer af en løs Sandsteen, der er blandet med utallige Muslingeskaller, Koraller og Been af Sødyr; man har blandt Andet her fundet et umaadeligt Crocodilhoved. Overalt drage sig Huler, huggede af Menneskehænder igjennem Bjerget, 20,000 Gange krydse hverandre i det Uendelige, deres Længde skulle tilsammen være 6 Miil; Arbeiderne ved Steenbruddene maae, for at finde ud, stole paa deres Hestes Stedsands; men for en Deel Aar siden fandt nogle Reisende her i en ubesøgt Gang et Lig, der efter Klædedragten at dømme var flere hundrede Aar gammelt.

Belgien.

Naturen og de ydre Forhold. Et af Naturen velsignet Land udbreder sig for vore Øine. Mod Sydost, hvor Ardennerne i deres lavere, metalrige Forgreninger forene sig med de mellemtydske Rhinbjerges Fortsættelse mod Vest, finde vi et yndigt Bakkeland med Afvexling af skovbevoxede Høie, steile Klipper og græsrige Dale, der vandes af sprudlende Bække; et kraftigt, udviklet Menneskeliv træder os under forskjellige Skikkelser imøde; hist see vi frodige Enge med Flokke af velnæret, broget Kvæg, her Kornmarker, der adskilles ved levende Hegn og adspredte Trægrupper, her atter Kulgruber, Bjergværker og Fabriker, og overalt viser der sig hyggelige Boliger, omskyggede af Buskadser og Frugthaver, som Vidnesbyrd om Velhavenhed og borgerlig Lykke. Dog ofte skjuler Bjerget et mindre tiltalende Billede for Blikket, Ardennerskoven har mangen ufrugtbar Strækning, og hist bag den steile Klippevæg findes maaskee umaadelige Skove, Heder, Moser med enkelte magre Græsgange, hvor kun det nøisomme Faar finder tilstrækkelig Næring, medens Menneskeaanden trættes i den frugtesløse Kamp med en fattig Natur. Naar jeg ved Namur forlader Maasdalen, aabner sig Landet snart mod Nordvest som en udstrakt, bølgende Slette med brede, lave Aase, en eneste, uoverskuelig Kornmark, som kun hist og her afbrydes af vidtudstrakte Landsbyer, indesluttede af Trægrupper og enkelte Skovpar-

tier; mod Nord taber denne frugtbare, men eensformige brabantske Slette sig i Campinen, en stor med Søer og Moser opfyldt Hede, med enkelte magre Græsmarker og en taaget, usund Luft; drager jeg derimod mod Vest ad Nordsøen til, nærmer Egnen sig i Udseende stedse mere den hollandske Marsknatur, bliver stedse mere lig et udstrakt Græshav med store Moser og talrige Canaler, hvis Bredder ere bebyggede med store langstrakte Landsbyer. Navnlig er dette Tilfældet med Scheldes Deltaland med dets vidt udstrakte Poldere, hvor Floden som en dyb Havarm udbreder sig for Blikket, medens en Række af Düner dybt inde i Landet vidner om den gamle Grændse mod Havet, om at Schelde paa en betydelig Strækning af sit Løb flyder igjennem opskyllet Land, og hvor de store Canaler ere af den største Vigtighed for Landets Opdyrkning og Forbindelsen imellem de forskjellige Steder. Iøvrigt, jo nærmere Havet, desto mere kroget og forknyttet bliver Trævæxten, indtil den endelig aldeles maa vige for de barske Havvinde; ufrugtbare Sandflader afløse nu den bugnende Frugtbarhed, og endelig befinder jeg mig imellem Dünerne, det sørgelige og øde Værn mod Bølgernes Magt. Den Forskjellighed i Belgiens Natur, vi her have beskrevet, gjentager sig i Klimaet; hist en kold Vinter, en behagelig og temmelig tør Sommer, her en næsten hollandsk Luft, der imidlertid er langt sundere og mindre udsat for disse heftige Storme, denne besværlige, klamme Havtaage. Af det Udviklede see vi lettelig, at Belgien, som et Hele betragtet, i naturlig Henseende er et ganske andet Land end Holland med dets Marskenge og overveiende Kvægdrift. Intetsteds, saaledes lyder den eenstemmige Beretning, staaer Agerdyrkningen paa saa høit et Trin som i Belgien; intetsteds overraskes man i den Grad ved uafbrudt Opdyrkning; thi da man her bedre end i noget andet Land forstaaer at gjøde, og veed at benytte alt Muligt til dette Brug, trænger den frugtbare Mark næsten ikke til Hvile, og man er tilmed istand til ved Stald-

fodring at underholde et større Antal Kreaturer, end ellers paa det samme Fladerum. Naar nu alligevel de anstillede Beregninger udvise, at Landet har ondt ved at forsyne sig selv med Fødevarer, da ligger Aarsagen deri, at Belgien dog nærmest er et Land for Kunstfliden, hvis Fabriker ere dets Hovedrigdom og sysselsætte Fleertallet af den i Forhold til Udstrækningen saa overvættes store Befolkning. Landeveien fra Frankrig fører os saaledes ved Mons strax ind i en belgisk Fabrikegn; allevegne fra see vi disse umaadelige Skorstene rage i Veiret og sværte os Himmelen med deres sodede Steenkulsrøg, Dag og Nat uden Ophør larmer det fra disse svære Bygninger, der som Fængsler for Menneskeaanden overalt lade sig tilsyne; de smalle Canaler ere bedækkede med langstrakte Flodfartøier, og vi møde det ene umaadelige Steenkulslæs efter det andet. Et lignende Billede møder den Reisende i Verviers-Egnen ved Indtrædelsen fra Tydskland og saaledes paa utallige andre Steder. Belgiens Gevæhrer, Tæpper og Kniplinger ere udbredte over hele Verden, dets Bomuldstøier finde overalt Afsætning. Frankrig og endog England opkjøbe umaadelige Masser af belgisk Lærred, og det saakaldte hollandske Klæde, der har Ord for at være varigere og smukkere end det engelske, kommer for største Delen fra Belgien, hvor i Egnen om Verviers 40,000 Arbeidere beskjeftige sig med dets Forarbeidelse. Faae Lande frembyde ogsaa i naturlig Henseende saa store Begunstigelser for Fabriklivet som Belgien; det er det eneste af alle Lande, som kan undvære Kultilførsel fra England, ja endogsaa selv udføre denne Vare; Provindsen Hennegau frembringer mere Steenkul end hele Frankrig; ogsaa Jern har Landet i Overflod, skjøndt vistnok af en ringere Beskaffenhed. Det ligger for Resten i Sagens egen Natur, at Belgien ikke kan gaae frit for de Ulemper, der følge af en Fabrikstats hele Stilling; ogsaa her træffe vi en talrig Arbeiderclasse, der lider under et timeligt og aandeligt Tryk, og jeg vil kun anføre den Kjendsgjerning, at

der i Provindserne Lüttichs og Hennegaus Kuldistricter findes en Kro for hvert 22de Menneske. Heller ikke er Bondens Tilstand den, man skulde vente, naar man seer hen til Landets, navnlig Flanderns, rige Agerdyrkning; vi træffe overalt Forhold, der ligne de irlandske. De fleste Landbrugere ere Forpagtere; her er det Stædernes Pengemænd, ligesom hist Adelsaristokratiet, der har berøvet Bonden Eiendomsretten over hans Jord. Forvalterherredømme og Jordens overdrevne Udstykning anrette hist som her stor Ulempe. Ogsaa Nøden frembyder ofte et sandt irlandsk Billede, naar nu og da Kartoffelsyge og Dyrtid indfinde sig. Belgiens Stilling er i mange Henseender langtfra gunstig; under en tilsyneladende Afrunding fattes det dog virkelig Afslutning, hverken mod Tydskland eller Frankrig findes nogen bestemt naturlig eller folkelig Grændse; en Hovedlandevei gaaer imellem begge disse Lande over Belgien, og ligesom begges Hære oftere ere mødtes her i afgjørende Kamp, saaledes drages man snart hid, snart did, uden at kunne finde nogen sand folkelig Livskjerne at slutte sig om i Kampen for Landets virkelige Selvstændighed. Her ville vi endnu navnlig betragte de udvortes Forhold, og i denne Henseende bemærke vi, at det overhovedet er vanskeligt for et lille Land uden noget betydeligt indenlandsk Marked at hævde sin Anseelse som Fabrikland, især naar Handelsforholdene, saaledes som her, hvile under et besværligt Tryk. Et Blik paa Landkortet viser os, hvor ubetydelig en Kyststrækning Riget er i Besiddelse af, idet Frankrig stedse udvidede sin Magt fra Syd, og Zeelænderne fra gammel Tid udbredte sig over Øerne i Scheldes Munding. Vi have allerede omtalt, hvorledes denne Flods Tilspærring tilintetgjorde Antwerpens korte Handelsherlighed, og Ostende, der er i Besiddelse af den eneste gode Havn ved Nordsøen, har hidtil aldrig været istand til at opnaae nogen Anseelse som Handelsstad.

Folkets Udvikling igjennem Historien. Kaste vi et Blik paa Historien, see vi fra gammel Tid i Belgien et Folk, der ved Flid og Dristighed, Udholdenhed og Villieskraft vidste at fremdrage og benytte de Skatte, som ethvert Jordstrøg i rigeligt Maal indeholder for det Folk, som forstaaer at bringe dem for Lyset og anvende dem. Der var en Tid, da de flanderske Stæder ofte vare Kongen af Frankrig en farlig Fjende, da Væverierne i Gent gjorde denne Stad saa rig og mægtig, at den kunde stille 80,000 Bevæbnede i Marken. Der laae i hele Middelalderen en Lyst til at afgrændse sig, Ridder mod Ridder, Stad mod Stad; hvor ingen fælleds Fjende truede, kjæmpede man indbyrdes, Væveren havde altid sin „Goddag", Hellebarden, staaende blankt pudset i Krogen, „det onde Blod i Lüttich og de haarde flanderske Hoveder i Gent" gave mere end eengang Burgunderhertugen nok at bestille, og midt under Kamp og Strid, under gjensidig Skinsyge og Fortrædigelse udviklede der sig Kræfter, som man skulde troe, ene kunde trives, hvor Freden havde opslaaet sin Bolig. Da udbrød Religionsstridighederne; henved en Million Mennesker udvandrede, og Landet tabte Frugten af hvad der i Aarhundreder havde udviklet sig der. Haandværkere og Kunstnere gik til Holland, Rhinlandet og England; overalt modtoges de med aabne Arme og udbredte i deres nye Fædreland de Kundskaber og den Dygtighed, de toge med sig fra det gamle. Men fra nu af laae Belgien i Aarhundreder som aandelig tilintetgjort. Intet vil længer ret trives, Handelen er standset, og som udbrændte Vulkaner ligge disse før saa mægtige og overmodige Stæder ved Siden af hverandre. Endnu i vore Dage see vi navnlig i Löwen og Brügge overalt Vidnesbyrdet om længstforsvunden Herlighed. Brügge, der i sin Tid var Hertugerne af Burgunds Residents, og ved Handel og Kunstflid var blevet saa mægtigt, at dets Borgere i deres Overmod toge den senere Keiser Maximilian tilfange, er i vore Dage saa stille, at det trods Sta-

dens 50,000 Indbyggere, næsten er, som om den var uddød; de takkede Gavle, de smaae Vinduer, Spidsbuerne, de krumme, snevre Gader vidne ved ethvert Skridt om Middelalderen, medens dog tillige den velvedligeholdte Skikkelse, hvori alle disse gamle Mindesmærker fremtræde, bevise de nuværende Beboeres besindige Kraft, der intet Uordentligt eller Uhyggeligt taaler. Löwen var i det 14de Aarhundrede yderst vigtig ved sine Klædefabriker og talte dengang 200,000 Indv. Endnu har Staden, seet fra det Fjerne, et mægtigt Udseende; men store Marker udbrede sig i vore Dage imellem Bygningerne, Gaderne ere øde og for en stor Deel bevoxede med Græs. Imidlertid var Belgien blevet forenet med Holland. Det nye Opsving af Landets Kræfter, som alt havde taget sin Begyndelse fra den franske Revolution og ved den Forbindelse, hvori det var kommet med Frankrig, udvikledes daglig mere; i Gent blomstrede Bomuldsfabrikerne, Antwerpen og Ostende nøde godt af Hollands udbredte Colonier, og navnlig havde den første Stad ved Schelde's Aabning faaet en stor Deel af sin gamle Anseelse tilbage. Men Folkene vare i Tidernes Løb blevne fremmede for hinanden, man var uvillig til at deeltage i den umaadelige hollandske Statsgjeld, og navnlig vilde man ikke lade sig beherske af en Hollænder og en Protestant. Belgerne skulde i Tidernes Løb snart være Burgundere, snart Spaniere, snart Tydskere, Franskmænd, Hollændere, intet af alle disse Vilkaar vilde smage dem, nu vilde de engang forsøge at staae paa deres egne Fødder og være Belgere. Adskillelsen syntes i sine første Følger ikke at have bragt Folk og Land nogen Velsignelse, Handelen hensygnede, Fabrikerne kom i Forfald; men paa den anden Side var det tydeligt, at den nye Stat fra først af udviklede en mageløs Kraft, de belgiske Jernbaner ere saaledes de første paa Fastlandet, og alle Beretninger stemme overeens i, at Landets Velstand atter er i en kraftig Fremblomstren. Den belgiske Opstand vil vel neppe i sit Udbrud eller sin Udvikling kunne henreg-

nes til Historiens hæderligste Begivenheder; men Ingen vil vel kunne nægte Folket dets Ret til Selvstændighed eller til at underkjende Wienercongressens Bestemmelser, ved hvilke Ingen tænkte paa at spørge sig for hos de Paagjældende, om de ogsaa vare tilsinds at indgaae nogen nøiere Forbindelse med Holland, og alle upartiske Beretninger ere enige i at beskrive os Belgerne som et ligesaa ædrueligt og flittigt som ærligt og besindigt Folk, hvis Godmodighed og beskedne Aabenhed efterlader et behageligt Indtryk. Og dog, det er med en stærk Følelse af det Ubestemte i Udtrykket, at vi saa ofte have betjent os af Benævnelsen Belgere, det belgiske Folk. Intetsteds staae nemlig to Folkestammer saa forskjellige i Udseende, Anlæg og indre Aandsretning ligeoverfor hinanden som her i de forrige spanske Nederlande.

Flamingerne. Den nordlige og vestlige Deel af Belgien indtages af Flamingerne, et Folk, der vistnok i mange Henseender har overmaade Meget tilfælles med Hollænderne. Flamingen er svær og fiirskaaren, han har lyst Haar, blaae Øine, en hvid Hud, et fyldigt, rødmusset Ansigt; han er langsom i sine Bevægelser, udholdende, rolig og adstadig, men dog med et Udtryk af Tilfredshed og Munterhed i sit hele Væsen; han er maadeholden i Valget af sin Føde; skjøndt han lever i et Kornland, nyder han kun lidt Brød, men mange Kartofler; Reenligheden er dreven til det Yderste, og selv det Udvendige af Huset besprøites jevnlig med Vand; ogsaa her bemærke vi en vidunderlig Sands for Blomster og Farver, Haverne prange med de sjeldneste Væxter, og intet ordenligt Huus tør være uden Malerier og prægtige Tæpper; ogsaa her er Hjemmet som en Fæstning, og selv i en Stad som Bryssel regner man et Huus for hvert 9de Menneske. En mageløs Kraft og Udholdenhed aabenbarer sig i Alt, hvad Flamingen foretager sig, selv den utaknemligste Jordbund veed han at benytte, Moser og Heder sees daglig at svinde; han er en erklæret Fjende af al

Trældom, og, skjøndt i høi Grad trohjertet og godmodig, lader han sig Intet aftrodse. „Kongen, min Herre, har svoret en dyr Ed paa, at han vil have Eders Stad", lød engang Budskabet fra Frankrigs Konge. „Men vi have svoret en ligesaa dyr, at han aldrig skal faae den", svarede disse „haarde Hoveder i Gent", og de holdt Ord. Flamingen er ærlig og ordholden, han er Handelsmand med Liv og Siel, veed at bære Tab og at finde sig i hvad der ikke kan være anderledes. Retfærdighedsfølelsen er i hele sin Strenghed fast knyttet til Folkets Aandspræg og gjennemisner ofte med en skjærende Kulde dets Sagnkreds som dets Historie; saaledes fortæller Sagnet os, hvorledes Hertug Lyderik af Flandern lod sin Søn Jogeram hænge, fordi hans Upaalidelighed og Mangel paa Ordholdenhed havde voldt en fattig Kones Ulykke. Den flamske Kraft er en massiv Djervhed, der holder sig ved Jorden, og Ridderen gaaer med Skjold og Rustning frem i Kampen mod Djevelen; saaledes gjenfinde vi ogsaa her den før omtalte nederlandske Ligefremhed i Udtryk og Billeder; jeg vil her kun nævne det noksom bekjendte Springvand i Brýssel, der fremsprudler paa en saa eiendommelig plump Maade, og saa forunderlig er knyttet til Folkets Liv, dets Tanker og Forestillinger, at Ludvig den 15de, for at smigre Flamingernes Yndlingsgrille, gjorde det til Ludvigsridder; Napoleon lod det dog beroe med Kammerherrenøglen; han var vel mere oplagt til at spaſe med Hoftitler end med Hæderstegn. Den flamske Kvinde udmærker sig ved sin skjere, fine Hud, har ofte et deiligt Ansigt, men sjeldent nogen smuk Figur; hun beskrives som en yndig, blid Skabning, rigtignok mindre tiltrækkende i Selskabslivet, men i sit Hjem en stille, ordenlig Huusmoder, en kjerlig Hustru; og Sagnet beretter os her atter, hvorledes de Brysseler Kvinder løb deres Mænd imøde, da de vendte tilbage fra Korstogene, toge dem paa Ryggen og jublende bare dem hjem; men de modtoge da ogsaa til Belønning Herredømmet over Huus og Hjem, en Ret, som de

have bevaret lige til vore Tider. Iøvrigt har den flamske Kvinde Ord for at være stærkt berørt af Handelsaanden; Kjøbmandens Hustru maa tidt opsøges i Skrivestuen; man har endogsaa villet paastaae, at Sukkerspørgsmaalet interesserer hende langt mere end Kjerligheden. Hvad vi her have beskrevet, er for største Delen Livstræk, der fuldkomment passe paa Hollænderne, kun med enkelte Træk af den større Livlighed og Friskhed i Udseende, som vistnok staaer i Forbindelse med det behageligere og sundere Klima. Og da nu tilmed Sprogene ere nærbeslægtede, er der vel næppe nogen Tvivl om, at dette ogsaa er Tilfældet med Folkene. Dog hvorofte see vi ikke i Historien to Stammer, udrundne af den samme Folkerod, udvikle et i mange Henseender forskjelligt indre Liv. Vi ville i det Følgende ofte faae Leilighed til at sande dette ved at sammenligne Hollændere og Flaminger. Allerede Forskjellen i begge Landes naturlige Beskaffenhed har udøvet en mærkelig Indflydelse paa Folkene, som tilmed adskilte ved øde, ufrugtbare Strækninger, ligesom senere ved den politiske Sondring, stedse bleve mere fremmede for hinanden. Hist er Landets Hovedrigdom dets Marskenge, her have vi for største Delen et Kornland, hvis gamle Skovrigdom endnu ikke ganske er forsvunden, et Land, hvis rige Frugtbarhed stedse mindede dets driftige Beboere om at benytte de Kræfter, Naturen havde nedlagt i det; medens hist Fiskeriet udviklede et Søfolk, og alle Kræfter paa Landjorden vare optagne af dette Ene, Kampen mod Vandenes Overgreb, opmuntrede her den mere rolige, fredelige Agerdyrkning til ved Kunstfliden at forædle Naturens Frembringelser. Det vestlige Belgien er særdeles vel skikket for Høravlen, og da tilmed Canalerne tildeels ere fortrinlige Rødningspladser, og den fugtige Luft befordrer Trevlernes Elasticitet, begunstiger Landets naturlige Beskaffenhed i høi Grad Lærredsvæverierne. Det var fra først af som Huusflid, at disse udviklede sig i Flandern, og endnu i vore Dage benytter man i Bondehuset næsten hele sin Fritid til Frembringelse af

Lærred; Kvinder og Børn spinde, Bonden selv væver og bringer det Vævede til Torvs; der findes endogsaa umaadelige Landsbyer, hvis Beboere ene nære sig ved Kunstflid. Her afspeiler sig endnu Middelalderen med dens Sondring, dens Benyttelse af hvad der ligger lige for Haanden. Nutiden derimod med dens Higen efter at forene, forbinde og sammenslutte, afspeiler sig i disse umaadelige Bomulds-fabriker, skjøndt ogsaa her Landets naturlige Rigdom paa Jern og Steenkul er af en væsenlig Betydning. Medens Hollænderne endnu førte et afsondret Fiskerliv imellem Nordens Sumpe, vare Flamingerne forlængst traadte i livlig Forbindelse med de forskjelligste Folkefærd, og navnlig ved Korstogene komne i Berøring med Østerlænderne, af hvem de havde lært at kniple, væve og benytte Bomulden, og udviklede nu i Hjemmet i Kraft af deres medfødte Dygtighed det saaledes Tillærte. Endnu i vore Dage ere de Brysseler Tæpper og Kniplinger berømte over hele Verden, og navnlig frembyder Kniplekunsten noget saa Eiendommeligt og Betegnende for Folkets hele Aandsretning, at vi ikke kunne undlade nøiere at beskrive samme. Allerede fra første Færd, medens Hørren endnu staaer paa Marken, maa den paa det Omhyggeligste pleies og fredes, og man seer overalt Snore som Rækværk, at den ret kan voxe lige i Veiret; den bliver ikke heglet som anden Hør, men børstet med fine Børster; dog navnlig er Spindingen en Sag, der kræver den største Omhu, enhver Trevl maa undersøges, og Spinderskken maa vide, nøie at passe, at den hverken dreies for meget eller for lidet, at den er tilstrækkelig stærk uden at være for haard; ogsaa Blegningen er en yderst vanskelig Sag, og et Pund af den fineste Traad kommer derfor ogsaa paa over 900 Rd. Det er navnlig denne Deel af Kniplekunsten, som ikke synes ret at kunne trives noget andet Sted end i Flamland; da derfor under de borgerlige Uroligheder Alt udvandrede, forbleve Kniplerskerne, hvor de vare, og man finder i Brysssel mange gamle Kvinder, som deres

hele Liv igjennem have siddet og spundet i mørke, fugtige Kjeldere. Hvad selve Kniplingen angaaer, hører den til de Ting, der aldrig fuldkomment kan eftergjøres ved Maskiner, da enhver Traad maa eftersees og undersøges; den fremstiller os ligesom et Billede paa den Middelalder, i hvilken det flamske Liv blomstrede i hele sin Kraft; Mønsteret er endnu det gamle og dog berømt for sin Mangfoldighed, sin Smagfuldhed, og paa Brysfels Gader seer man ofte Kniplerskerne, der med deres fine Arbeide søge Lyset, sidde i en fortrolig Klynge og synge Middelalderens Viser, deriblandt flere af vore gamle Sange f. Ex. Kragemaalet, ordret oversat paa Flamsk.

Der er, naar vi ville forstaae det Eiendommelige i Flamingernes Aandsretning ligeoverfor Hollænderne, navnlig to Ting at lægge Mærke til, den Tid, i hvilken de udviklede sig og blomstrede, og de Folk, med hvilke de især kom i Berøring, og som indvirkede paa deres aandelige Liv. Hollænderne tilhøre ganske Norden, deres Blomstringstid falder sammen med Protestantismens Fremtræden og Udvikling, og dette Folk har derfor ogsaa endnu bevaret den Alvor, den Forstandighed, som betegner Nordboen og Protestanten. Flamingerne derimod bærer endnu hele Middelalderens Præg med dens Riddervæsen, dens Festlege og muntre Sandselighed. Adelen, som her i gamle Dage udviklede sig jevnsides med den kraftige Borgerstand, er rigtignok uden politisk Betydning, men holder dog stivt over sin Hæder som de gamle Grevers og Hertugers Efterkommere, og under Forbindelsen med de nordlige Nederlande vilde en Saadan for Alt i Verden ikke staae i Tjenesteforhold til en „Konge af Holland.“ De flamske Stæder prange alle med mægtige Kirker, hvis bemalede Vinduer i Middelalderens Aand udbrede et Halvmørke over det indre Rum. Flamingen er ligesom Hollænderen meget religiøs sindet, men derhos ligesaa ivrig Catholik som hiin er ivrig Protestant. Torvepladsen er fuld af Kjøbere og Sælgere, da høres

Præstens lille Sølvklokke; det er Sacramentet, man bringer til en Syg, og pludselig falde Alle paa Knæ og bøie Hovedet mod Jorden. Vi have omtalt den ringe Sands, man i Holland har for offenlige Fester, her derimod høre alle Slags Optog og Folkefester til Dagens Orden, og intet Folk synes i den Grad at hige efter Forlystelser. Ingen Leilighed bliver forsømt til at more sig, ethvert Laug har til Formand en Helgen, hvem det bør sig at vise den skyldige Ære, hvert Sogn har sin Kermes, der varer flere Dage, og af de Andægtigste endog feires en heel Uge med Optog og Lystigheder. Dertil kommer endnu de politiske Fester, til Ære for Opstanden, ved Indvielsen af offenlige Mindesmærker o.s.v., ikke at tale om Valgdagslystighederne, Mønstringerne, Fugleskydningerne og mangfoldige andre. Det er, som om her noget Fremmed var paatrængt dette af Naturen saa driftige Folk, en Følge af den unaturlige Stilling, det kom at staae i til Syden; vi ville oftere faae Leilighed til at vise, hvorledes den naturlige, frie Udvikling derved paa mange Maader er bleven hemmet, selv Catholicismen er med Vold og Magt bleven bevaret for det. Men det er dog ligefuldt vist, at Folket i sine Forlystelser afspeiler sine Eiendommeligheder, sin burleske Aand, sin Sands for det Lavcomiske. Ved Kermesfesterne, hvor Alt sees smykket med grønne Grene, Faner og farvede Lamper, medens Helgenbillederne i Nischerne ere iførte deres bedste Stads, bliver der rundtom tilbørlig jublet, dandset og drukket. Midt paa Pladsen staaer der gjerne en lang Stang, besmurt med Fedt, med et Par Skoe, en Pølse eller Skinke paa Toppen; den, der glider ned, falder i en Kasse med Kalk eller Kulstøv og bliver tilbørlig udleet af den jublende Mængde; ved den saakaldte store Kermes er flere Dage i Forveien Alt i en livlig Bevægelse med Forberedelserne til Festen; ved denne gaaer det ret lystigt til, Veddeløb og Musik afvexle med Gudstjeneste, og kirkelige Processioner med verdslige Optog, hvor det ikke tør mangle paa Djevle med Horn og

lange Haler, Griffe, Drager og andre løierlige Figurer, der kunne sætte Flamingernes massive Indbildningskraft i Bevægelse. En eiendommelig Frugt af den flamske Aandsretning, hvor den føler sig beaandet af det Hellige, er endelig Beguinerne eller de sorte Søstre. En Beguingaard i en belgisk Stad er ofte næsten ligesaa stor som et lille Bykvarteer, den er omgiven af en Grav, og indeslutter en Mængde Smaahuse, hvert kun for syv Nonner, der atter hver for sig fører sin egen Huusholdning, har sit eget Bord i Spiseværelset, sin særegne Plads ved Skorstenen, men for Resten samles til fælles Bøn og Arbeide.

Hvad vi have talt om Sydens Indflydelse paa Udviklingen af det flamske Liv, gjenfinde vi i Kunsten. Den flamske Malerskole udmærker sig ved livlig Farvepragt og Storhed i Sammensætningen; men Kjendere have dog ofte meent, at den viser en Stræben efter Noget, den ikke tilfulde fatter; den maler os Blodet i Kinderne, sige de, men ikke det sjelelige Udtryk; den har villet efterligne Sydens Mestere, istedenfor at udvikle det Nederlænderne eiendommelige Anlæg for det Hverdags i Naturen og Menneskelivet. Af langt større Betydning er imidlertid Sydens Indflydelse paa Sproget og Folkedannelsen. Vi see i Middelalderen en kraftig Begyndelse til en flamsk Litteratur, der dog alt i sit Frembrud undertryktes ved den franske Dannelse og det franske Sprog, der ligefra den burgundiske Tidsalder stedse mere har paatrængt sig Folket. Selskabslivet og den videnskabelige Dannelse er i vore Dage næsten fuldkomment fransk, den simple Mand kommer derved stedse til at staae udenfor enhver levende Paavirkning fra de høiere Stænders Side; selv disse føle ofte det Hemmende for en fri Udvexling af Tanker og en selvstændig folkelig Udvikling, der ligger i disse forkeerte Sprogforhold, og vi maae derfor ønske Nutiden alt muligt Held med dens Bestræbelser for at bortjage hele denne Taage af tillært Franskhed, der gjennem Aarhundreder har omsløret Folkets Blik. Af langt ringere

Vigtighed, skjøndt aldeles ikke uden Betydning, er den Omstændighed, at den franske Blouse, der med sin blaae Farve tilhyller alle Standsforskjel, næsten aldeles har fortrængt den gamle Folkedragt, medens den sorte Mantille, der overalt i Stæderne benyttes af Kvinderne, staaer som et Vidnesbyrd om Catholicismen og Forbindelsen med Spanien.

Blandt de flamske Stæder maae vi først og fremmest nævne hele Rigets Hovedstad, det prægtige **Brysfel**; dets Omegn er som en eneste umaadelig Have, medens skjønne, venlige Boulevarder med et Udtryk af flamsk Reenlighed og Hyggelighed udbrede sig over Stadens nærmeste Omkreds. Den ligger paa Grændsen imellem Sletten og Bakkelandet; hist see vi den gamle Stad med Domkirken og Raadhuset, her er den nye med sine mange prægtige Paladser bygget opad Bakkerne. Pladserne, der formedelst Grundens Ujevnhed ikkun ere smaae, ere overalt prydede med Træer og Springvande. Forskjellen mellem en hollandsk og en flamsk Stad falder, den fælles nederlandske Reenlighed uagtet, strax i Øinene. Amsterdam har store Huse, Brysfel prægtige Paladser og Kirker, blandt hvilke sidste navnlig Cathedralkirken udmærker sig, der er bygget paa Skraaningen af en høi Bakke. De Dannede tale gjerne Fransk; gaaer jeg derimod ned til Skibsbroen, eller jeg besøger Torvene, hvor den simple Mand færdes, vil jeg overalt kun høre det Flamske. Det tydeligste Billede af flandersk Handelsliv møde vi i Antwerpen, der trods alle Hindringer og Spærringer endnu stedse er en overordenlig vigtig Handelsstad; den tabte umaadeligt ved Opstanden og sygnede hen i en Række af Aar, men synes nu dog atter at være kommen noget til Kræfter. Schelde er ved Antwerpen mere en dyb og bred Havarm end en Flod; vi see her fuldkomment de samme Naturforhold som ved Themsen, og Antwerpen er som London en fuldkommen Søstad, de mægtigste Handelsskibe gaae lige op til Staden, Varerne blive derpaa læssede paa Flodfartøier og sendte op ad Canalerne. Ogsaa her adskiller man den gamle

og den nye Stad, her herlige Pladser og prægtige Bygninger, hist krumme, snevre Gyder, der minde om den Tid, da man just af Hensyn til et muligt Angreb gjorde Gaderne saa smalle, og da det ikke blot var i billedlig Forstand, at Flamingen kaldte sit Huus sin Fæstning.

Vallonerne. Det sydostlige Belgien beboes af Vallonerne, ligesom Valacher og Valesere en keltisk Folkestamme, der tilbagetrængt af de senere indvandrede germaniske Folkeslag, har holdt sig her imellem Bjergene. Ardennerne ere ret egenlig deres Fædreland, vi træffe dem ogsaa udenfor Belgien i Frankrig og tildeels i Tydskland, Rheims og Aachen ere saaledes oprindelig vallonske Stæder. Der kan vel næppe tænkes nogen større Modsætning, end den imellem disse magre, men kjernefulde, mørke, sorthaarede Valloner og den trivelige, mælkeblods, blaaøiede Flaming. Der ligger en Blanding af djerv Dristighed og beregnende Kløgt i disse raae Ansigtstræk, enhver Bevægelse tyder paa Kraft og Smidighed, Blikket og hele Holdningen paa Krigermod og Raskhed; Kvinderne ere vel kun sjeldent smukke, men veldannede, med livlige, fyrige Øine. Sproget er en Art Fransk med en særegen huul Klang og har aldrig uddannet sig til Andet end et Bondesprog, der ikkun er istand til at udtrykke, hvad den simple Mand tænker og føler. Vi have i det Foregaaende allerede antydet Egnens naturlige Beskaffenhed som en Afvexling af øde Ufrugtbarhed og frodig Ynde. Følger jeg saaledes Veien igjennem Vesdredalen ind i Belgien, fører den mig først langs Floden gjennem frodige Enge; jeg seer overalt udmærket Kvæg og Smaagrupper af smukke Huse; de omgives af herlige Frugttræer, thi fra ældgammel Tid var Vallonerlandet et sandt Frugtland. Nu synes Elven at skjule sig mellem de ruinbekrandsede Klipper; den viser sig atter skummende, buldrende; høie, mørke Granskove og brune Lyngheder drage sig over Bjergtoppene; endelig aabner sig for mit Blik en umaadelig Ørken, hvor Naturen selv synes uddød, og kun enkelte Røn-

ner vidne om Menneskelivet og om den dybeste Armod; jeg bøier om bag Klippen, og Alt er forvandlet; hist viser sig hele Rækker af Smelteovne, allevegne fra høres Hammerslag og Klappren af Vandhjul, overalt en frodig Natur med mangfoldige Vidnesbyrd om Menneskets Virksomhed. En mageløs Flid og Driftighed er fremfor alt Andet et fælles Særkjende for Valloner og Flaminger, blot med den Forskjel, at hine ofte udvandre for at søge Arbeide, medens disse helst forblive i Hjemmet. Iøvrigt afspeiler den vallonske Aandsretning og Livsvirksomhed sig tydeligst i den berømte gamle Stad Lüttich, hvis onde Blod, den ustyrlige vallonske Heftighed, ligesom i Gent det haarde, ubøielige flamske Stivsind voldte Carl af Burgund saa mange Bryderier. Det er de uudtømmelige underjordiske Skatte, som fra gammel Tid have givet den vallonske Flid dens særegne Retning. Maasdalens Fjeldsider ere ligesom udhulede af Bjergværksgange; men lader man Øiet glide hen langs Flodens Bugtninger, øines alt i vid Afstand mod Enden af Dalen den anselige gamle Smedestad med sine mange Taarne, sine mægtige Bygninger, sine Tusinder af høie Skorstene, indhyllede i umaadelige Røgskyer; den er desuden selv en Bjergværksstad, Kul og Jern i forbausende Mængde opfylder Alt, og Grubegangene drage sig hen under Staden, ja endog under Maas's Flodleie. Staden selv har et mørkt og gammeldags Udseende, Gaderne ere snevre og krumme, Husene sværtede ved Steenkulsdamp; men en Vrimmel af Seilskibe og Dampfartøier bedækker Strømmen, og intetsteds aabenbarer den vallonske Driftighed sig saaledes i hele sin Kraft. Dog hvad der her strax falder i Øinene og betegner Vallonerne, ligesom Kelterne overhovedet, ligeover for de germaniske Folkeslag, er **Kvindens** særegne Stilling. I Flamland sysler hun næsten udelukkende med siddende Arbeider, hendes Virkekreds er der jo nærmest knyttet til Hjemmet; de vallonske Kvinder derimod forrette de sværeste Arbeider paa Marken og i Skoven, og her i Lüttich seer man

dem hele Dagen igjennem trække Skibe og bære Kul, de ere næsten at betragte som Mændenes Slavinder, og det gamle Ordsprog siger: Lüttich er Kvindernes Helvede. Faae Steder finde vi en saadan Blanding af Armod og Rigdom som her, og Tiggeriet møder os overhovedet ved ethvert Skridt i Vallonernes Land; men ikke destomindre er den lüttichske Fabrikvirksomhed i Sandhed storartet, og i Nærheden af Staden er saaledes det gamle Slot Seraing ombannet til en umaadelig Maskinefabrik, der sysselsætter 3000 Arbeidere, Canaler føre fra Maas ind i Værket, der er bygget i en Fiirkant og omsluttet af en Muur; men om Aftenen sees i flere Miils Afstand hele Himmelen at gløde som ved en umaadelig Ildebrand. Navnlig er i Lüttich Forfærdigelsen af Vaaben i høi Grad vigtig. Denne Virksomhed gaaer tilbage til Korstogenes Tid og stemmer overeens med Folkets herskende Tilbøielighed for Krigsliv og Vaabenidræt; men den erholdt dog først under Forbindelsen med Frankrig sin fulde Betydning. Efter Freden vedligeholdt dens Anseelse sig, da man lagde sig efter at forfærdige Pragtvaaben, og den skal i vore Dage være saa omfattende som ingensinde tidligere; det er Egnens Rigdom paa Jern og Steenkul, den gjennem Aarhundreder opnaaede Dygtighed og Arbeidernes Nøisomhed og Tilfredshed med en ringe Fortjeneste, der indtil vore Dage har formaaet at hævde Lüttichs Anseelse som Vaabenstad.

Det belgiske Folk. Hvor to saa grundforskjellige Stammer som Flaminger og Valloner komme i idelig Berøring med hinanden og skulle enes om det samme Borgersamfund, vil det ikke kunne undre os, at der nu og da forefalder Uordener, hvor begges Almuer mødes; der vanke da af og til braadne Pander, ikke at tale om Skjeldsordene, hvormed man udtrykker sin gjensidige Ringeagt; dog i denne Øvelse formaaer Valloneren ikke at hamle op med den grove Flaming; fornuftige Huusmødre søge derfor ogsaa at undgaae, samtidig at have Flaminger og Valloner i deres Tjeneste.

Dog, det er ikke blot i de lavere Stænder, at Modsætningen imellem begge disse Folkestammer gjør sig gjældende, den føles vistnok ligesaa stærkt af de Dannede, om den end ikke hos dem er saa voldsom i sine Udbrud. Valloner og Flaminger ville begge gjælde for Hovedfolket i det fælles Fædreland, hævde sig Nedstammelsen fra de gamle Belgere, hvis høie Dannelse allerede var Cæsar paafaldende, om hvilke han fortæller, at de vare Agerdyrkere, vandt Kobber, Jern og Bly, og at deres Præster vare iførte fine uldne og linnede Kjortler, rigt bræmmede med Guld. Dog, Sligt trættes man kun om, naar der ikke foreligger nogen virkelig Aarsag til gjensidig Utilfredshed; men en saadan mangler desværre langtfra, og navnlig klage Flamingerne over, at, skjøndt de i Tal ere dobbelt saa mange som Vallonerne og betale de tre Fjerdedele af alle Afgifter, disse dog i Virkeligheden ere det herskende Folk i Landet. Nu er det rigtignok en Selvfølge, at i en fri Stat som Belgien kunne de Færre og Fattigere intet Herredømme udøve over de Flere og Rigere uden disses egen gode Villie. Men Sagen er, at det Franske for Flamingen er noget ydre Tillært, der efterhaanden har indsneget sig i Livets forskjellige Forhold, og af enhver Folkeven føles som en unaturlig Lænke, der binder Folkets Frihed og lammer dets Kraft, for Valloneren derimod, hvis dagligdags Tale er en Art Fransk, er det det naturlige Dannelsessprog, han veed ogsaa bedre end Flamingen at finde sig tilrette i den franske Aandsretning, der nu engang har gjort sig gjældende, og faaer derfor overalt en overveiende Betydning i det offenlige Liv. Han kommer som Dommer til en flamsk Egn, hvor han ikke forstaaer Befolkningen og den ikke ham, det er da kun paa Skrømt, at det i Belgien stedse hedder: Offenlighed og Mundlighed, siden Dommeren og den Anklagede ofte ikke forstaae hinandens Sprog. Nu ligger det i Sagens egen Natur, at en saadan Tilstand kun derved er mulig, at Flamingen selv ikke formaaer at løsrive sig fra det Franske, at han endnu ikke har

forstaaet at finde den rette hjemlige Tone at bevæge og udtrykke sig i, derfor er han aandelig som en Fremmed i sit eget Land. En Bevægelse er indtraadt, og hvem der veed, hvad det vil sige, at Flamingen sætter sig i Bevægelse, vil ikke kunne tvivle om, at der virkelig vil komme Noget ud deraf; hvad det vil blive, og hvorledes det vil forme sig, vil Fremtiden lære os. Iøvrigt er man i vore Dage ofte for tilbøilig til at overdrive de folkelige Forskjelligheders Betydning. Folkeaanden er Folkepræget, den særegne Maade at tænke og føle paa, der ikke alene fremgaaer af den særegne Nedstammen, men tillige er paavirket af de omgivende Naturforhold og den Forbindelse, i hvilken Folkene ere traadte til hverandre indbyrdes. Et Folks aandelige Natur er i en aldrig ophørende Udvikling; enhver Begivenhed, endog ethvert Menneske, selv det ringeste, der uændset og ubemærket gjør sin stille Gjerning, har sin Deel i denne Folkeaandens stedse fortsatte Skabelse, derfor er det da heller ikke nødvendigt, at to Folkestammer i det samme Statssamfund, gjensidig skulle fortære hinanden som Vand og Ild, de ville endog kunne indvirke rensende og oplysende paa hinandens Eensidigheder. Dette er ogsaa for en stor Deel Tilfældet i Belgien: Flaminger og Valloner føle sig begge som Belgere, og man vil have fundet, at hines Vand og disses Ild har bevirket en fælles behagelig, livlig Tone uden Heftighed, en tjenstvillig Forekommenhed og venlig Imødekommen. Det er overhovedet aldeles ikke uden Betydning, at to Folk i en Række af Aarhundreder have været sammen i gode som i onde Dage, at de have Historiens Udvikling og Fortidens Minder tilfælles med hinanden, navnlig naar de som her mødes i Menneskets høieste Interesser, naar det samme religiøse Liv har gjennemtrængt begge Folk, naar den borgerlige Friheds Betydning opfattes paa samme Maade af begge. Der findes i Belgien fuldkommen religiøs Frihed, men ikke desto mindre er Folket i sin inderste Kjerne romersk-catholsk. Geistligheden er fattig og for en stor Deel uvidende,

men har alligevel en umaadelig Indflydelse, da den aandelig er voxet sammen med Folket. Hele Underviisningen er i dens Hænder og Klostrene egenlig at betragte som Skoler. Indtil den sidste Tid synes den ogsaa at have udøvet stor Indflydelse paa det borgerlige Liv, og man vil vide, at det paa mange Steder har været Skik, at Folket fra Prædikestolen fik Underretning om, hvem man havde at stemme paa; i den allerseneste Tid skal denne overdrevne Indflydelse endelig være knækket; er det Tilfældet, maa man i Religionens og Frihedens Navn lykønske Belgerfolket og haabe, at det maa lykkes det i Tidernes Løb at hævde den Selvstændighed, det endelig har opnaaet, til Udvikling af et enigt, lykkeligt og fremfor Alt christelig beaandet Folkeliv.

Frankrig.

Grændseforholdene. Grændseskjellene imellem Stater og Folkefærd, de Steder paa Jorden, hvor Overgangen skeer til en anden Natur, et andet Liv, et andet Statssamfund, have stedse en mægtig Indflydelse paa den menneskelige Indbildningskraft, der her ligesom troer at see en ganske ny Verden fremtrylle sig for dens Blik. Dog ogsaa den besindige Overveielse dvæler med Opmærksomhed ved Betragtningen af Rigernes Grændser; thi gjennem hele Historien have de naturlige Grændseforhold, deres større eller mindre Fasthed, den større eller mindre Lethed, med hvilken man drog fra Land til Land, udøvet en væsenlig Indflydelse paa Begivenhedernes Gang, paa Udviklingen af det aandelige Samkvem imellem de forskjellige Folkeslag.

A. Landgrændsen. Frankrig er med Hensyn til Folkets Tilbøielighed og hele Udviklingsliv nærmest at betragte som en Landmagt, vi ville derfor ogsaa begynde med at omtale dets Landgrændser.

I. Pyrenæergrændsen. I en Længde af 55 Miil og under en Brede af 12 til 15 Miil strække Pyrenæerne sig fra det biscayiske Hav til Middelhavet, og adskille saaledes Frankrig og Spanien. Paa den spanske Side hæve de sig fra Ebrodalen brat og steilt i Terrasser eller Fjeldtrin, med snevre, vilde Kløfter og nøgne Klipper; yderst sjeldent seer man et Kildevæld og kun hist og her en fattig

Hytte, omgiven af en ringe Faarehiord. Men aldrig saasnart har man overskredet Frankrigs Grændse, før en ganske anden Natur aabner sig for Blikket, og man forbauses over disse herlige, frugtbare Bjergkjedler, der som Kjeder af Dale, forbundne ved snevre Aabninger, trinviis sænke sig ned mod Garonnes Sletteland, medens Jisbræer udsendes fra de sneedækkede Høitoppe, og brusende Strømme fra Fos til Fos styrte sig ned igjennem Dalen. Naturen er her aldrig saa vild, at den ikke er rig paa Ynde, den nøgne Klippe med mangfoldige Spor af Fjeldskred har dog ved sin Fod et herligt, blomstervirket Græstæppe, og overalt seer man Landsbyer med herlige Marker, Enge, Haver og Hjorder af kraftigt Kvæg. Pyrenæerne hvile paa en Grundvold af Granit, herover hæve mægtige Kalkmasser sig i Veiret og danne disse sneebedækkede Toppe med vilde Jisbræer og aldrig optøende Jissøer. Bræerne findes alle paa fransk Side, da den evige Snee, hvoraf de drage deres Næring, her har en langt større Udstrækning end mod Syd; alligevel ere de langtfra saa betydelige eller saa sammenhængende som i Alperne, og man har overhovedet gjort den Bemærkning, at Naturen i Pyrenæerne synes at have udkæmpet den Kamp, som den hist endnu fører med sig selv, der hviler et Udtryk af Ro og Sikkerhed over disse Fjeldskikkelser, der hvile fast paa deres Grundvold, man seer ikke saamange fremragende Klipper, behøver ikke saaledes at frygte for Sneeskred og Fjeldstyrtning. To Hovedlandeveie føre langs Strandkanten fra Spanien ind i Frankrig; desforuden findes der ikke saa faae Kjøreveie gjennem Passerne; men over disse hæve sig, ofte op over Sneegrændsen, disse hemmelige, vildsomme Fjeldstier, hvor Smugleren øver sin fredløse Gjerning og tungt belæsset klattrer om ad Veie, der ikke engang ere tilgjængelige for Muuldyret. Blandt disse Snigveie er ogsaa den, som fra Roncesval i Spanien fører gjennem den i Sagnet saa berømte Rolandsport, en snever Klippeaabning paa

Grændsen imellem Rigerne midt imellem nøgne Fjelde og evig Snee.

II. Alpegrændsen. Ved Rhoneflodens Udløb i Middelhavet see vi nogle lave Høie, der ere at betragte som den ringe Begyndelse til de mægtige Alper, der med deres Hundreder af sneedækkede Fjelde i en umaadelig Bue udbrede sig over Italien, Frankrig, Schweiz og Tydskland, indtil de atter sænke sig nedad mod den ungarske Slette. Som en umaadelig Klippemuur drage de sig imellem Italien og Frankrig og naae her en Høide af henved 7000 Alen; de bratte, snevre Dale ere ofte af en vidunderlig Skjønhed; men alligevel bestaae de franske Alper for største Delen af nøgne Klipper, og ere overhovedet langt mindre begunstigede af Naturen end Pyrenæerne. Høie Passer forbinde Dalene og flere Landeveie føre over Bjergene ad Italien til; men hvor fast denne Grændse imellem Italien og Frankrig er, derom bærer hele Historien Vidnesbyrd, og det var saaledes ogsaa først som Sømagt, at det lykkedes Romerne at udbrede deres Magt over Provences Sletter. Alligevel synes Savoyen, hvis Dale aabne sig mod Frankrig, i naturlig Henseende at høre med til dette Rige, ligesom ogsaa Befolkningen i Sprog og Sædvane har overordenlig Meget tilfælles med den franske Alpebefolkning.

III. Juragrændsen. En smal Fjeldkløft, der fører Rhones Vande ind i Frankrig, adskiller Alperne og Jurabjergene. Fra det saakaldte flade Schweiz viser denne Bjergkjede sig for Øiet som en steil Bjergmuur uden Indsænkninger og næsten uden fremragende Toppe. Trænger jeg derimod ind iblandt Bjergene, seer jeg høitliggende Længdedale med vilde, sønderrevne Klipper. Disse Dale ere trugdannede og uden betydelig Sænkning, Skraaningerne paa begge Sider ere gjerne bedækkede med Skove, Marker og Landsbyer, Tværdale gjennembryde Dalbækkenerne, og her har Vandet paa alle Steder viist sin Magt over den bløde Kalksteen, man seer talrige Drypsteenshuler, i hvilke

Floderne hist og her forsvinde, mange mægtige maleriske Klippeporte, saaledes som den, igjennem hvilken Floden Doubs fører sine Vande ind i Frankrig.

IV. Rhingrændsen. Vi have allerede tidligere viist, at der intet naturligt Grændseskjel findes imellem Belgien og Frankrig; men ligesom det flamske Scheldeland og det wallonske Maasland fra det franske Flandern og Champagne fortsætter sig ind i Belgien, saaledes er ogsaa det tydske Moselland i enhver Henseende at betragte som en Fortsættelse af Lothringen. Overhovedet er det ikke let i denne Egn, imellem de lavere og mindre sammenhængende mellemeuropæiske Bjerge, at finde nogen naturlig Bjerggrændse for et stort Rige; derimod peger enhver Aa, enhver Bæk i det nordostlige Frankrig hen mod Rhinen, denne brede og mægtige Strøm, der allerede ved Strasborg er henved 500 Alen bred. Franskmændene kalde derfor Rhinen deres Lands naturlige Grændse mod Tydskland, medens den dog i Virkeligheden kun paa en Strækning af 30 Miil adskiller Elsas og det gamle Pfalz. Her maae vi blot bemærke, at der til Held for det folkelige Samkvem vel intetsteds paa Jorden gives en naturlig Grændse, der ikke tillige mere eller mindre er en naturlig Forbindelse, og Rhingrændsen vil ligesaalidt som noget andet Skjel kunne forslaae, hvor Erobringssygen først har bemestret sig et Folk. Napoleons Historie viser os for Frankrigs Vedkommende dette tilfulde.

B. Søgrændsen. Uagtet Frankrig nærmest er en Landmagt, har det ogsaa vidtudstrakte Kystlande mod Canalen, Atlanterhavet og Middelhavet; tilmed har det udmærkede Havne og seilbare Floder i Mængde, dets Søgrændse fortjener derfor ogsaa, at vi med Opmærksomhed dvæle ved den.

I. Vestkysten. Nordsøen berører paa en ganske kort Strækning det nordligste Frankrig, dens Klitter, som vi have fulgt fra Skagen til Belgiens Sydgrændse, fortsætte

sig derfra langs Canalen til Udløbet af Somme og anrette stor Skade ved deres ødelæggende Sandflugt; paa et enkelt Sted gjennembrydes de af en lav Green af Ardennerne, fra hvis yderste Fremspring det gamle Calais hæver sig i Veiret. Fra Somme til Cap de la Hogue strækker sig langs Canalen en næsten sammenhængende Række af Kridtklinter, der i Eet og Alt ligner den engelske Kyst ligeoverfor og vidner om en ældgammel Landforbindelse imellem England og Frankrig. Havet viser her overalt sin Magt ved at udhule Klinterne, og umaadelige Ophobninger af Flintesteen bedække overalt Kysten og Havbunden; som mægtige Kalkklinter hæve Calvadosklipperne sig frem af Dybet, og de skjulte Skjær gjøre paa de fleste Steder Indseilingen i Havnene besværlig. Fra Cap de la Hogue antager Kysten en anden Skikkelse, Granitklipper hæve sig overalt i Veiret, afbrudte af store Kjær og Moradser. Fra Bretagnes steile, vilde, ufrugtbare Kyst, forlænge Klipperne sig ud i Havet, hvor Skjærene overalt kneise frem som Kirketaarne; paa ethvert Sted seer man Vidnesbyrd om Havets Ødelæggelser, Fjeldet er overalt udhulet af Bølgerne, paa mange Steder allerede nedstyrtet, og med Tordenbrag brydes Vandene mod den steile Strandbred, og opløse sig til Skum, idet de ofte kastes indtil 40 Alen i Veiret; det hule Døn gjenlyder uendelig forstærket i de dybe Huler, i det næste Øieblik afbrydes Larmen af Dødsstilhed; men i det Samme opløfte Søfuglene deres hæse Skrig, et nyt Bølgeslag følger, og Alt er atter bedøvende Larm. Den franske Nordvestkyst langs Canalens Bredder er overhovedet i høieste Grad farlig, og man regner, at her aarlig strande henved 100 Skibe. En Reisende, der efter et Uveir besøgte Havnedæmningen ved Havre, giver os en gribende Skildring af den maalløse Stirren, med hvilken han saae Fiskernes Koner og Børn speide ud over Vandene; hver Gang en Baad landede, opløftedes der et Glædesskrig, de Glade ilede ad Hjemmet til, og kun den urolige Ængstelse,

der med hvert Øieblik mere nærmede sig til Fortvivlelse, blev tilbage. — Hinsides Quimper afløses Klippekysten snart af Saltvandsmoradser med enkelte Afbrydelser af Sandklitter, hvor om Sommeren store Saltlag danne sig ved Solhedens Kraft, og endelig hæve Sandklitterne sig fra Udløbet af Gironde lige til Spaniens Grændse atter i Veiret i en fortløbende Kjede. De opnaae tildeels en betydelig Høide, deres indre Side er paa mange Steder beplantet med Viinranker, og bagved strække sig som fordums Havvige de fiskerige Indsøer; men ligesaa berygtet som det indre Land, „Hederne", er for sin Ufrugtbarhed og usunde Luft, ligesaa frygtede som Klitterne ere formedelst den idelige Sandflugt, der Aar for Aar videre udbreder sig, ligesaa afskyet er Strandbredden selv, „Jernkysten," en fuldkommen Gjentagelse af Jyllands Vestkyst med dens Sandrev og Mangel paa Havne.

II. De sydostlige Kyststrækninger. Uagtet Middelhavet ingenlunde frembyder den stærke Modsætning imellem Flod og Ebbe, der betegner Atlanterhavets og Canalens Vande, har det dog langtfra noget fredeligt Præg og Navnet „Løvebugten," der fra gammel Tid tillagdes den Deel af Havet, som beskyller Frankrigs Sydostkyst, antyder hvilken Rædsel der ved Tanken om dette Farvand paakom de Søfarende. Kysten selv er fra Pyrenæerne til hinsides Marseille overmaade lav; stenede, ufrugtbare Tanger strække sig imellem Havet og Saltsøerne, der overalt omkrandse Kysten, og hvor om Sommeren store Saltmasser ophobe sig, og her træffe vi blandt Andet Handelsstaden Cette i en Egn, der er saa fattig paa Bække og Kildevæld, at man ved Cisterner har maattet søge at afhjælpe Mangelen paa Drikkevand. Længere mod Østen udbreder sig rundt om en fremstaaende Klippe Øen Camargue, Rhones Deltaland, en frugtbar men yderst usund Sumpstrækning med store Flokke af vilde Oxer og Heste. Hinsides Rhone ligger Steenørkenen Creau, en

Slette, aldeles bedækket med Rullesteen af Flint, hvor om Sommeren al Plantevæxt synes at forsvinde. Fra Marseille drage sig øde Kalkklipper nær ved Strandbredden lige til Toulon, og som man nu efterhaanden nærmer sig Italiens Grændser, bliver Kysten stedse vildere og steilere, idet tillige de mægtige Søalper speile deres sneedækkede Toppe i Middelhavets Bølger.

Naturlig Oversigt. Indenfor de her beskrevne Grændser udbreder Frankrig sig for Blikket. Slettelandet har i Udstrækning, Frugtbarhed og sin særegne Indflydelse paa Menneskelivet en overveiende Betydning ligeoverfor Bjerglandet, og navnlig kan næsten hele den nordlige og vestlige Deel af Riget betragtes som den yderste Fortsættelse af den nordeuropæiske Slette, der med enkelte Afbrydelser af lave Fjeldstrøg strækker sig lige til Pyrenæerne. Fra disse see vi Sevennerne i en Bue at omkrandse Løvebugten; de bestaae for største Delen af smilende, afrundede Høie, hvor enkelte skarpe Granitklipper hæve sig i Veiret over Viinhøie, Kastanieskove og Morbærplantninger; kun længst mod Østen ad Provence til sees Strækninger af øde Kalkhøie, en Samling af nøgne Klipper, hvor Naturen ligger iført sin Ligdragt, og hvor ikkun enkelte Mos- og Lyngpletter vidne om, at dog ikke alt Planteliv her er uddød. Idet denne Bjergkjede nu fortsætter sig mod Nord, deler den sig i tre Bjergstrøg, af hvilke den østligste under forskjellige Navne fortsætter sit Løb lige til Saones Kilder og under Navn af Cotedore som en Række af Viinhøie udbreder sig over det gamle Burgund. Den vestligste Arm, der danner Auvergnes Høiland, er imidlertid i enhver Henseende den mærkeligste og fortjener en nøiere Beskrivelse. Udbrændte Vulkaner hæve her fra en Grundvold af Granit som afstumpede Kegler deres Hoveder i Veiret; overalt seer man Spor af Udbrud, de gamle Kratere ere endnu synlige, og man kan forfølge store Lavastrækninger ned ad Bjergenes Sider; de mange mineralske Vande

og hede Kilder vidne endnu om Dybets Kræfter, og navnlig seer man flere af Bjergtoppene ved fugtigt Veir at udsende umaadelige Vanddampe. Imellem disse øde Strækninger af vulkansk Frembringelse finder man for Resten en ofte forbausende Frugtbarhed, Skove, Viinplantninger og herlige Kornmarker drage sig ned ad Fjeldets Skraaning og Aprikoshaver omskygge yndig beliggende Landsbyer. Auvergnes Høiland danner den meest fremspringende Fjeldgrændse for den store vestfranske Slette, der strækker sig fra Pyrenæerne til Ardennerne og indbefatter mere end Halvdelen af Riget. Man adskiller her tre Hovedsletter, der benævnes efter de tre vigtigste Floder. De adskilles ved lave Fjeldstrøg, der fra Auvergne, Cotedore og Ardennerne strække sig udad mod Canalen og Atlanterhavet; det gamle Vendee udbreder sig saaledes med Høi over Høi, med sprudlende Bække og smaaartet Fjeldkrat; men især bør vi dog nævne Bretagne, hvis Klippekyster lig Forstavnen af et umaadeligt Skib beskvulpes af Bølgerne, medens det Indre af Landet overalt er beskaaet med lave, nøgne Fjelde, imellem hvilke der strække sig Moser og Hedesletter, men ogsaa yndige Høie, frodige Marker og Enge. Adskilt fra den store vestlige Slette drager sig mod Nordost Lothringens yndige Bakkeland imellem Ardennerne og Vogesèrne, samt Elsas's frugtbare Lavslette, paa den vestlige Rhinbred, der hvert for sig danner Overgangen til de tydske Rhinegne og det tydske Folkeliv. Lave Høie, der udgaae fra Langres Høislette, adskille Lothringen fra Saonesletten imellem Cotedore og Jura; og denne fortsætter sig nu atter i Rhonedalen, der som det sydlige Europas Forland drager sig imellem Sevennerne og Alperne ad Middelhavet til. — Det er umuligt andet, end at saa udstrakt et Land maa frembyde en stor Forskjellighed med Hensyn til den naturlige Frugtbarhed; Kalkbund og Granitgrund, Sand og Leer afvexle i det Uendelige; men det vilde være trættende og uovereensstemmende med dette Værks Plan, om vi indlode

os paa her at gaae i det Enkelte; kun saameget maae vi erindre, at det Frugtbare, navnlig mod Nordvest, dernæst imellem Seine og Marne, og endelig Nord for Loire har en betydelig Overvægt over de enkelte ufrugtbare Strækninger, som fornemmelig ere at søge i Ardennerne, i det Indre, Syd for Loire, og i det Sydvestlige, imellem Gironde og Havet. Dog Menneskelivet paatrykker overalt Naturen sit særegne Præg, og en Englænder, der ved Vintertid gjennemreiste det herlige Land imellem Seine og Marne, paastaaer, at hele det nordostlige Frankrig er uden Tanke af Ynde, overalt kun eensformigt Sletteland, intetsteds Spor af Hegn, da Franskmanden ikke lider denne Afsondring, der saa stærkt tiltaler Engelskmanden og vor danske Angler, og navnlig maa et fransk Vinterlandskab forekomme Englænderen øde og utiltrækkende, det er ham da, som om selve Menneskelivet var uddød tilligemed Naturen; thi Franskmanden skyer Eensomhed, de Rige have trukket sig tilbage til Stæderne, Landbefolkningen har samlet sig i Landsbyerne, og intetsteds finder man Spor af det Liv og den Virksomhed, der selv midt om Vinteren beaander et engelsk Landskab. Ogsaa Frankrigs Stilling som Viinland giver Naturen overalt et særegent Præg; et Viinbjerg har langtfra den Ynde eller den Friskhed som en skovbegroet Bakke, de lave, afkappede Ranker udbrede sig i eensformige Rækker, og seet fra det Fjerne, tager det Hele sig omtrent ud, som om alle Høider vare forvandlede til Kartoffelmarker.

De klimatiske Forhold og deres Indflydelse paa Plantevæxten og Menneskelivet. Det nordlige Frankrigs Sommer og Vinter er i ingen Henseende væsenlig forskjellig fra hvad Tilfældet er i vort Fædreland. Ogsaa der er Vinteren lang, den stærkeste Kulde indtræffer gjerne i Januar og Februar Maaned, først i April begynder Foraaret, og smukke Martsdage ere som oftest Forbud for skarpe, kolde Østenvinde. Floderne ere derfor ogsaa hyppig fulde af Iisflager, ja det kan endogsaa

undertiden hændes, at Isen ved Strasborg lægger en fast Bro over Rhinen. Dog er det især den ofte vedvarende Fugtighed tilligemed de skrækkelige Vinterstorme fra Nordvest, som gjøre Klimaet ubehageligt og skadeligt for Folk med et svagt Helbred, navnlig ere Egnene udad mod Havet i saa Henseende udsatte. Bretagne er næsten altid indhyllet i Taage, og i Brest, hedder det, falder Regnen næsten uden Ophør. Sommeren er rigtignok, navnlig mod Østen, noget varmere end hos os, dog langtfra paafaldende, og i det Hele er det en Selvfølge, at et Land med et saadant Klima ikke frembringer Sydens Producter. I Bretagne, langs hele Canalen og i Paris's Omegn vil man endog forgjæves søge Viinbjerge, langt mindre kunne Oliven eller Sydfrugter her trives; men Træfrugten yder rigelig Most, af Raps og Roefrø presser man Olie, Landet er overordenlig vel skikket for Korn, Kjøkken- og Foderurter, og Befolkningen, en haardfør, kraftig og udholdende Slægt, veed ret vel at benytte de Kræfter, som ere nedlagte i det Land, den beboer. Efterhaanden, som man drager sydpaa, bliver Klimaet mildere, Varmen mere stadig og navnlig Vinteren kortere; dette er Tilfældet i Landet om Loire, som man har kaldet Frankrigs Have, og hvis rige Frugtbarhed begunstiges af en Luft, der sin Mildhed uagtet Intet har af Sydens brændende Hede, men rigtignok paa enkelte Steder er mindre sund formedelst Uddunstningerne fra de store Mosestrækninger. Castanien, et af de smukkeste europæiske Træer, er meget udbredt i denne Deel af Frankrig, og dens Frugter udgjøre, navnlig i Bjergegnene, ligesom i andre Lande Kartoflen, for en stor Deel den Fattiges Næring. Med Garonnesletten og navnlig Rhonedalen langs Middelhavets Kyster begynder endelig det saakaldte Sydfrankrig. Længst mod Vest ad Atlanterhavet til har Egnen dog endnu intet fuldkomment sydligt Præg; de kolde, voldsomme Søndenvinde fra Pyrenæernes Sneefjelde, Sydveststormene, der ofte føre isnende Regn og

ødelæggende Haglbyger med sig fra Havet, overhovedet den hyppige Taage bidrager her, til at Luften, sin større Mildhed uagtet, dog væsenlig beholder en Characteer, der nærmer sig de mere nordlige Egnes Klima. Fjerne vi os derimod fra Havet, og navnlig overstige vi Sevennerne, møder os en Natur og en Varmefordeling, der aldeles svarer til det nordlige Italiens Klima og Plantevæxt. Vinteren er her som et langt Efteraar, der følger efter en brændende hed Sommer, Himmelen er i Almindelighed reen og klar, Regnskyllene heftige, men ikkun kortvarige, og man forbauses over den Hurtighed og Kraft, med hvilken Naturen udfolder sig. Dog ofte plages man, især om Sommeren, af disse hede, sydlige Vinde fra Africas brændende Ørkener, den milde Foraarsvarme havde hurtigt udviklet Plantevæxten, men ofte kun for at Sommerheden med sin Gløb atter skulde tilintetgjøre den, Græsset seer tørt og afsvedet ud, ja ofte er Tørken saa stærk, at man langveisfra maa hente Vand til Mennesker og Fæ, og naar man da reiser igjennem Provences gustne, afsvedne Sletteland, undres man fast over, at det er denne Egn, hvis Ry er bragt saa vide om Lande; thi den golde Klippe skjuler for Blikket de afsides Dale, hvor en mild og kjølig Luft aander henover denne Fylde af malerisk Skjønhed og stille Fred. Til andre Tider plages man af Mistralen, en kold og skjærende Nordvestvind, som standser Plantevæxten, trænger sig igjennem Hudens Porer og udtørrer Struben. Overhovedet er det en Erfaring, at intetsteds lider Mennesket i den Grad af Kulde som i disse sydlige Egne; thi intetsteds er man mindre forberedt paa at tage imod den, ingen Dør slutter rigtig, alle Vinduer klappre, de fleste Huse have Flisegulv, og med Ilden i Kaminen har det sjeldent nogen rigtig Art. Tilmed kommer denne raae Efteraarskulde, der betegner Vinteren i det sydlige Frankrig, gjerne pludselig. Man troer sig ofte midt i en nordisk Sommer; men den næste Dag tuder Stormen, det regner og sneer, og saaledes afvexler det hele Vinteren

igjennem. Plantevæxten i disse Egne, Provence og Languedoc, svarer til det sydlige Klima. Det er Oliventræet, som vi ret egenlig kunne ansee som Afpræget af deres naturlige Beskaffenhed. Granen hæver sine mørke, kantede Grene høit og kraftigt i Veiret som et Billede paa det kolde Nordens Alvor og opadstræbende Aand. Oliventræet breder sin bugnende, afrundede Krone til Siden og afspeiler med sine Sølvskygger det hede Sydens spillende Glands. Dette Træ passer overhovedet til Sydboens hele Aandsretning, det kræver næsten ingen Pleie, kan tilmed groe i det sletteste Jordsmon, kun om Foraaret maa man ophakke Jorden en Smule rundtom det, lægge lidt Gjødning om Roden og skaffe Vildskuddene og de tørre Grene bort, og Mennesket har næsten intet Andet at gjøre, end at høste, hvorfor ogsaa hele Skarer af Bjergboer om Efteraaret indfinde sig paa Sletten, for at hjælpe til med Indsamlingen. I gamle Dage var dette Træes Dyrkning dog langt mere udbredt i Provence, end nuomstunder, da hændte det sig i den strenge Vinter 1788, at næsten alle Oliventræer gik tilgrunde, før den Tid havde Provence aarligt udført 120,000 Centner Olie. Oliventræet hører til de altid grønne Løvtræer, Frugten er langagtig og af Størrelse som et Dueæg, raa har den en ubehagelig bitter Smag, den nydes indsyltet eller ristet, men især presses der af den en fiin Olie, som under Navn af Provence-Olie er udbredt over hele Europa; den sletteste Frugt anvendes til Sæbe, hvoraf der aarlig udføres overordenlig Meget fra Marseille. Orangen og Figenen, Citronen og Mandelen ere vistnok udbredte i det sydlige Frankrig, dog langt fra af nogen særdeles Vigtighed for Landet, de kræve for at trives der omhyggelig Pleie og tilstrækkeligt Læ; derimod er Morbærtræets Dyrkning overordenlig vigtig for Sydfrankrig, det er dette Træ, hvis Blade ernære Silkeormen, og Frembringelsen af Silke er i Provence og i Sevennernes yndige Dale en af de vigtigste Beskjæftigelser for Folket. Hele den franske Silke-

avl er for Resten af en temmelig ny Oprindelse, det var nemlig Henrik den Fjerde, som først indførte Morbærtræet og Silkeormen i Landet. Det vilde være urigtigt, om vi allerede paa dette Sted af vor Beskrivelse vilde søge at udkaste et Billede af det franske Folks Eiendommeligheder, dertil ere vi endnu trængte for lidet ind i dets daglige Færd, under hvilken Folkepræget klarest og naturligst aabenbarer sig; paa dette Sted er det endnu kun Beboeren af den mere nordlige og sydlige Landstrækning, som vi, forsaavidt det lader sig gjøre, skulle søge at sammenligne. Sydboen ansees i Almindelighed for at ligne den Natur, i hvilken han fødes. Hvor Alt, hedder det, hurtig fremvoxer og modnes, er det Samme ogsaa Tilfældet med Menneskelivet. I Norden udvikles Alt langsommere, Nordboen har derfor ogsaa en Rolighed i Følelsen, en Fasthed i Tanken, en Vedholdenhed i Arbeidet, men tillige en vis Seendrægtighed og Ubehjælpsomhed, der staaer i Modsætning til Sydboens Ild og Heftighed, hans hurtig opflammende Lidenskaber, men tillige hans Mangel paa rolig Tænksomhed, paa fast Udholdenhed. Hvad der hurtig udvikler sig i Naturen, faaer sjeldent Tid til ret at samme Næringsstof, det kraftige Brødkorn, de kjødrige Frugter trives bedst i Norden, de hede Vine, de svulmende Sydfrugter tilhøre derimod Syden, og saaledes vil man ogsaa have fundet, at Sydboen gjerne fattedes Nordboens dybe Følelse og indre Alvor. Man har tilføiet: Livet i det Frie gjør her Alt offenligt, forener uden inderligt at sammenknytte; hvor Hjemmet indenfor sine fire Vægge indeslutter Menneskelivet i dets indre Kjerne, bliver Forbindelsen imellem Menneskene mere indskrænket, men tillige dybere, sandere, kraftigere. Nu er det vistnok saa, at alle slige Sammenligninger imellem Nordens og Sydens Liv have noget Svævende, de synes selv at mangle Alvor og indre Dybde; Brødfrugten og Glimmerblomsten drage jo Næring af den samme Jord, Musviten og Hedelærken flagre under den samme Himmel, skulde da

alene Menneskelivet være en Bold for den Luftkreds's Indvirkning, i hvilken det udvikler sig. En ringe Kundskab til Livet i Syden, et løseligt Blik paa Historien viser ogsaa, at Sydboen langtfra overalt og til alle Tider har svaret til ovenstaaende Billede; men dog, fordi man undertiden overdriver en Sags Betydning, bliver den ikke i Virkeligheden betydningsløs, Naturen har dog vistnok stedse en ikke ringe Indflydelse paa Uddannelsen af Menneskelivet, og indenfor Frankrigs Grændser findes der virkelig den ovenfor antydede Modsætning imellem et nordligt og et sydligt Liv; hist en stille, besindig Stræbsomhed, her en mageløs Livlighed og Fyrighed, men tillige en Mangel paa udholdende Kraft og Bestemthed; Sydfrandskmanden er Øieblikkets og Lidenskabens Barn, Falskhed og Aabenhed, Arbeidsomhed og Higen efter Adspredelse afvexler paa en besynderlig Maade, Alt er hos ham øieblikkeligt og uden Stadighed, hans Vrede, hans Virksomhed, hans Tapperhed. Endnu maae vi tilføie, Erfaringen har viist, at næsten alle Frankrigs skjønne Aander, berømte Tænkere og Digtere, tilhøre Norden, Statsmændene derimod, der have vidst at gribe Ideerne og bringe dem til Udførelse i Statslivet, have næsten alle været Sydboer. Hvad vi her have udviklet, er vistnok fuldkomment overeensstemmende med Sandheden, dog den dybere Grund vil først da vise sig for os, naar vi senere skulle faae Leilighed til at gjennemgaae Frankrigs forskjellige folkelige Bestanddele.

Landbrugen. 1. Dens Tilstand overhovedet. Landbrugen er i Frankrig en Hovedbeskjeftigelse for Folket, og man kan antage, at langt over Halvdelen af Landets Befolkning nærer sig som Hyrder og Agerdyrkere. Men, naar vi da betænke, at Landet næppe engang er istand til at tilfredsstille sit Forbrug af Korn og endnu mindre selv at skaffe sig hvad det behøver af Kvæg, kan Landbrugen vel næppe siges at staae paa noget høit Trin; thi hvor det er Tilfældet, pleier man at antage, at en agerdyrkende Be-

folkning vil kunne skaffe Føden og Klædningsstoffet tilveie for en ligesaa stor industridrivende. Det er ogsaa en almindelig Klage i Frankrig, at Landbrugen ikke der, som i andre Lande, med hvert Aar gaaer fremad, Mange ville endogsaa paastaae, at den gaaer tilbage; dette kan, i det Mindste hvad den egenlige Agerdyrkning angaaer, dog næppe være at tage efter Ordene, da det er en Kjendsgjerning, at Kornavlen i de sidste 40 Aar næsten har fordobbelt sig, uagtet rigtignok den forældede Maade, man paa mange Steder endnu dyrker Jorden paa, navnlig den tunge, uhensigtsmæssige Plov beviser, at Fremskridtene i alt Fald ikke ere saa store, som man kunde vente i et Land med Frankrigs Hjælpekilder. Der ere flere Omstændigheder, der vidne om, at Opdyrkelsen af Landet langtfra er, hvad den kunde og burde være. Store Strækninger ligge udyrkede hen som Mose og Hede; selv i de mindre frugtbare Egne kunde der paa mange Steder gjøres Meget for Opdyrkningen, det fine Sand, hvoraf de sydvestlige Hedestrækninger bestaae, er paa mange Steder blandet med Leer og vilde kunne forvandles til frodig Agerjord, det Samme gjælder om Moserne Syd for Loire, ja det er endogsaa ikke sjeldent, at frugtbare Strækninger ligge ubenyttede hen, fordi Omegnens Befolkning mangler Kraft til ret for Alvor at tage fat paa at overvinde de Vanskeligheder, der ere forbundne med deres Opdyrkning. Saaledes findes der i det vestlige Bretagne store Heder, hvor Lyngen har taget det kraftigste Jordsmon i Besiddelse, det Samme er maaskee endnu mere Tilfældet med Vendees Tidselmarker, og den store Ø Carmague i Rhones Munding frembyder med sine usunde Sumpe Billedet af et Marskland, som Mennesket endnu ikke for Alvor har taget i Besiddelse. Man seer her uoverskuelige Græssletter, som man har kaldet Provences Pampas, med store Sværme af vilde Heste og Oxer; den største Deel af Aaret er Landet ubeboet, kun i Høsttiden indfinde Arbeiderne sig i talrige Skarer, opbygge sig midlertidige Hytter, og skynde sig saa

hurtig som muligt at høste Kornet, inden Sumpfeberen kan faae Tid til at indfinde sig. I denne Travlhed kunne Høstfolkene ikke være saa nøieseende med at faae Alting med, og man seer, naar de ere dragne bort, fattige Axsamlersker flakke omkring og møisommelig opsøge de enkelte Ax; mange styrte under dette Arbeide til Jorden, opgive Aanden, og begraves da af de andre under et Dække af Blomster. Saaledes i det Mindste lyder en Indfødts Beretning. Der er en anden Omstændighed, der ligeledes vidner om det Ufuldkomne i Frankrigs indre Tilstand, nemlig den store Mængde af vilde Dyr, der om Vinteren fra Fjeldskovene af søge ned paa Sletterne og plage Befolkningen; Vendeé er ofte paa det Skrækkeligste hjemsøgt af Ulve, Ulvejagten er Auvergnatens fornemste Vinterfornøielse, og fra det franske Jura aflægger ikke blot dette Dyr, men ogsaa Bjørnen Besøg i Schweiz; man sammenligne hermed England, hvor under lignende Naturforhold Ulve og Bjørne alt i flere Hundrede Aar have været udryddede. Landboforholdene eller Bondens hele udvortes Stilling, ville siden blive Gjenstand for nærmere Omtale, her ville vi kun forud bemærke, at den overdrevne Udstykning af Jordlodderne i Frankrig som i Irland og Belgien indvirker hemmende paa Benyttelsen af Jorden og bevirker, at megen Arbeidskraft gaaer tilspilde. I Bretagne ere Jordlodderne paa mange Steder saa udstykkede, at den Fattige maa laane Agerdyrkningsredskaber af sin rigere Nabo, paa andre Steder see vi Bonden uden anden Hjælp end sin Hustrus og sine Børns Arme grave, saae og høste, den Smule Korn, hans Jordplet giver ham i Udbytte, er knap tilstrækkelig til hans egen Forbrug, og Alt hvad han sælger, er lidt Viin, naar Viinhøsten da ellers ikke slaaer feil. Mindre skadelig er den stærke Udstykning i Omegnen af de store Stæder, Bonden er her i Almindelighed Havemand, han dyrker Træfrugter og Kjøkkenurter, opklækker Høns og andet Fjerkræ, bringer sine Varer daglig tiltorvs paa sit Æsel, der da

ogsaa maa finde sig i at tiltræde Tilbagereisen belæsset med Gjødning. Det er iøvrigt navnlig efter Revolutionen, at Udstykningen af Jordlodderne saa stærkt har grebet om sig, før den Tid saae man overalt den modsatte Yderlighed, forsaavidt som Adelen stedse samlede større Jordstrækninger omkring sine Herresæder; ved Kuldkastningen af de bestaaende Forhold kom de større Eiendomme i Forfald, idet nemlig Hoveriet blev afskaffet, og man ikke længere saae sig istand til at skaffe Arbeidere til at opdyrke disse vidtudstrakte Besiddelser. Henved Halvdelen af de franske Bønder ere Selveiere, de øvrige endnu som i gamle Dage Forpagtere, og paa mange Steder, især i Syd og Vest iblandt den fortrinsviis keltiske Befolkning, bestaaer endnu den Skik, at Forpagteren er halvt med Jorddrotten om Udbyttet af Eiendommen; at ogsaa denne gamle Skik kan have en skadelig Indflydelse paa Bondens Driftighed, indseer man vistnok let. Iøvrigt staaer Agerdyrkningen i flere af Rigets Provindser paa et særdeles udviklet Standpunct, først og fremmest i Flandern, dernæst i Franche Comté, Normandie og Elsas, ogsaa langs Bredderne af Loire og i Landet imellem Marne og Seine viser Bonden stor Arbeidsomhed og Dygtighed, og overhovedet er det en Erfaring, at Nordfranskmanden i høi Grad overgaaer det Sydliges Befolkning som driftig og tænksom Landbruger.

2. Kornavlen. Frankrig frembringer, uagtet det vel har 15 Gange saa mange Indbyggere som Danmark, kun 8 Gange saa meget Korn, navnlig er Syden i saa Henseende langt tilbage, da Vinen og Sydfrugten her tage saa megen Jord og Kraft i Beslag. Hvedeavlen er overalt i Frankrig fremherskende, og man regner, at de to Femtedele af Agerlandet dertil anvendes; alligevel indføres der en betydelig Mængde af denne Kornsort, der dog for en stor Deel atter udføres som Meel. Beauce, det frugtbare Kornland imellem Chartres og Orleans, brødføder for en stor Deel Hovedstaden Paris, og den Reisende seer her

til enhver Tid paa alle Jernbanestationer forbausende Ophobninger af Kornsække, der efter gallisk Skik slæbes afsted paa Kvindeskuldre og saaledes læsses paa Vognene.

3. Kvægavlen. Frankrig har knap 8 Gange saa meget Hornqvæg som Danmark, 12 Gange saa mange Sviin, 19 Gange saa mange Heste, Æsler og Muulæsler iberegnede, det har 26 Gange saa mange Faar foruden en stor Mængde Geder. Medens England Alt i Alt har 3 Stykker Kvæg for hvert Menneske, har Frankrig knap halvandet; det er nu vistnok fuldkomment sandt, at man ikke her trænger til saa meget Kvæg som det boeufædende England; men ikke at tale om, at det ringere Creaturhold bevirker en ringere Gjødningskraft, og saaledes hemmer Agerbrugens kraftige Udvikling, beviser den betydelige aarlige Indførsel noksom, at Tilstanden langt fra er, som man kunde vente det i et Land med Frankrigs naturlige Frugtbarhed og overveiende Landbrug. Ogsaa Ost, Talg, Horn, Uld og Huder indføres i Mængde. Uagtet der nu vistnok finder en temmelig betydelig Udførsel Sted af disse Gjenstande i forarbeidet Tilstand, er man dog ingenlunde tilfreds med Udbyttet af Landets Kvægavl, og navnlig finder man det fortrædeligt at maatte indrømme, at det i den senere Tid er gaaet saa langt tilbage med Faareavlen, som i gamle Dage var Frankrigs Stolthed; Ulden er hverken god eller frembringes i tilstrækkelig Mængde, man maa aarlig indføre betydelige Forraad af samme, og det ingenlunde, fordi Uldfabrikerne skulde have taget noget betydeligt Opsving. At man maa kjøbe Ulden af de Fremmede, er det Mindste; men hvad der især gaaer en Franskmand til Hjerte, er Skammen over at see sit Folk i saa Henseende overgaaet af andre. Mangelen paa tilstrækkelig Enggrund er en væsenlig Hindring for Kvægdriftens Udvikling, og man er endnu ikke ret kommen i Gang med Engvandinger; derimod er Anvendelsen af Runkelroen til Kvægfoder meget almindelig, og i Normandiets Frugtegne giver man Kreaturerne, hvad der bliver tilovers

fra Mostpresningen. Iøvrigt gives der navnlig i det Vestlige Egne, hvor Kvægavlen er Folkets Hovedbeskjæftigelse, ikke at tale om de høiere Bjergstrækninger, hvis Græsgange i Almindelighed ere deres eneste Rigdom; saaledes er Vendee et sandt Kvægland, Græssets Væxt begunstiges her af Luftens Fugtighed, og Kvægets Udseende viser noksom, hvor nærende det er. Ogsaa Normandiets Marskstrækninger egne sig fortrinsviis for denne Virksomhed, dette Land udmærker sig tilmed fremfor de fleste andre Egne i Frankrig ved sine mange Kunstenge, og dets Heste ere berømte over hele Riget. Vi have allerede omtalt Øen Carmagues Rigdom paa vilde Heste og Oxer, den tilgrændsende Steenslette Creau nærer Faarehjorder i Mængde, Saltet, som her overalt bedækker Stenene, tilligemed den vilde Timian og Lavendel gjør Kjødet saare velsmagende; naar Græsset om Sommeren aldeles svinder bort, drager Hyrden med Kone, Børn og sin hele Eiendom af Kvæg og Løsøre op paa Alperne, der her som andensteds frembyde tilstrækkelig og kraftig Næring for Kreaturerne. Paa flere Steder i Bjergegnene drives Kvægavlen i det Store, ogsaa i Bretagne og Normandiet findes mange betydelige Meierier, og man regner i Almindelighed, at det bedste Smør kommer fra det Nordlige, de fortrinligste Oste fra det Sydlige. Fjederkræet er meget udbredt i Frankrig, navnlig Høns, der som bekjendt ere Franskmandens Yndlingsspise; paa de fleste Steder drive de uden Tilsyn omkring paa Markerne, kun i Auvergne, Normandiet og Bretagne gjør man sig noget mere Flid med ordenlig at pleie dem.

4. Skovene. Frankrig var i Oldtiden for en stor Deel bedækket med Skov, og endnu seer man hist og her Egestammer, der synes at vise tilbage til Druidernes Tid, da dette Træ blev betragtet som Guddommen helliget; der findes saaledes et Sted i Mellemfrankrig en gammel Eg, der er 35 Fod i Omkreds og ansees for at være over 2000 Aar gammel. Fortidens umaadelige Skovstrækninger,

der i Alt indtoge over 2000 Kvadratmiil, vare deelte imellem Staten, Kronen, Prindserne og de gamle Adelsfamilier, de vare altsaa en høiadelig Herlighed, der under den første Revolution maatte dele det Had, man nærede imod deres Besiddere, de bleve opbudte, solgte og dernæst huggede ned for Fode, ofte var det Hede eller nøgent Klippestrøg, der kom til at træde istedenfor frodig Trævæxt; man kom paa mange Steder snart til at mangle Tømmer og Brænde, havde ikke længer Læ mod Stormene eller den fornødne Væde, og i Bjergegnene forvandledes ofte en venlig Skovbæk til en vild Fjeldstrøm, der, da den ikke længer holdtes tilbage af Træernes Rødder, ved indtrædende Pladskregn med Raseri styrtede ned ad de nu nøgne Klipper og ødelagte de tilgrændsende Marker. I en Række af Aar fortsattes Skovødelæggelsen, selv efter Bourbonnernes Tilbagekomst, og man forudsaae, at den Tid maaskee kunde være nær forhaanden, da Frankrig aldeles vilde komme til at mangle Skove. Til Lykke har man dog nu endelig faaet Øinene op og har i de senere Aar anvendt al mulig Omhu paa at plante og frede. Frankrigs vigtigste Skovland er Corsika, der alene er istand til at forsyne Marinen med det fornødne Træ; derimod ere Egnene nærmest Havet i Almindelighed temmelig blottede.

5. Viinavlen. Frankrig er Europas vigtigste Viinland, det frembringer aarlig dobbelt saamegen Viin som de østerrigske Stater, blandt hvilke Ungarn dog maaskee forholdsviis vilde kunne maale sig med det, 8 Gange saa megen som Spanien, 25 Gange mere end Tydskland og 50 Gange mere end Portugal. Henved 400 Kvadratmiil, en fem og tyvende Deel af hele Riget, og en Landstrækning næsten ligesaa stor som Nørrejylland, bestaae alene af Viinbjerge, og den aarlige Indtægt af samme regnes til omtrent 250 Mill. Rd. eller den syvende Deel af hvad Udbyttet af hele Landbrugen er værd. Uagtet det ligger i Sagens egen Natur, at Viinavlen selv i Frankrig ikke kan have den Be-

tydning som Kvægdriften og Dyrkningen af Brødkorn, er den dog af en mageløs Vigtighed, ikke blot fordi den giver en saa forholdsviis stor Befolkning Brød og Beskjeftigelse (man vil saaledes i Viinegnene i det Mindste kunne regne 9000 Mennesker paa Kvadratmilen), men navnlig, fordi den er at betragte som den faste Grundvold for Frankrigs Skibsfart og udenlandske Handel. Det er imidlertid langt fra hele Riget, der er skikket til Viinavlen, sammes Nordgrændse gaaer, alt som man nærmer sig Atlanterhavet, længer mod Syd og tænkes i Almindelighed som en Linie trukken fra Mezieres til Nantes, ogsaa de ufrugtbare Strækninger i det Indre ere aldeles blottede for Viinavl. Det sydlige Frankrig skal i det Hele frembringe fire Gange saa megen Viin som det nordlige, og navnlig ere Middelhavsegnene og Garonnedalen i saa Henseende af den største Betydning. Hvad der ikke lidet bidrager til at gjøre denne Avl til en saa stor Velsignelse for Riget, er den Omstændighed, at det for en stor Deel er de af Naturen mindst begunstigede Egne, som dertil anvendes. Ardennernes Skiferhøie, Garonnes Hedebakker, Atlanterhavets Sandklitter frembringe saaledes nogle af de fortrinligste Viinsorter. Medocs Viinland er beliggende langs Garonnes venstre Bredder. Nærmest ved Floden udbreder der sig et frodigt Græsland, hvor kraftige Oxer finde deres Næring, dernæst kommer en lang smal Strækning af Moser, Heder og Sandbanker, det er navnlig disse sidste, der benyttes som Viingaarde og nu igjennem Aarhundreder have givet et rigt Udbytte paa en Jordbund, der synes uskikket til enhver anden Avl; her er det ogsaa, at Gravesvinen dyrkes, den har faaet sit Navn af Gruusdyngerne, les graviers, hvorpaa den voxer, i Modsætning til Kjærvinen, der groer paa den sumpede Flodbred. Iøvrigt er det nødvendigt, Tid efter anden at bringe Jord herhid fra mere frugtbare Egne, og overhovedet er Viingaardsmandens Liv langtfra uden Besvær. Jorden omkring Ranken maa idelig ophakkes, Druen skal have Varme,

derfor maae de øverste Skud skjæres bort, at Solen ret kan komme til at virke, hver enkelt Klase maa drages frem og stilles saa gunstigt som muligt, kort sagt, der er hele Aaret igjennem nok at sysle med; og alligevel hændes det af og til, at hele Høsten mislykkes, især naar Eftersommeren er vaad og kold, man maa da være glad, om den usle, sure Frugt lader sig benytte til Eddike, og ikke aldeles er raadnet bort. Det sidste Aar har givet de franske Viindyrkere et haardt Stød, man frygter paa mange Steder endog, at Ranken er fordærvet for en Række af Aar. Er derimod intet Uheld indtruffet, og Viinhøsten nærmer sig, frembyder en Viinegn med hver Dag et mere livligt og lysteligt Billede. Paa alle Veie seer man alt nogen Tid forinden Folk komme kjørende med store Viinfade, som de altid kunne være visse paa ville finde Afsætning; men aldrig saasnart har Øvrighedens Bekjendtgjørelse forvisset Bjergboerne om, at Druehøsten er forhaanden, førend hele Befolkningen sætter sig i Bevægelse ligefra Oldingen til det mindste Barn, store Skarer, udrustede med Kurve og Vadsække, som de trække paa Karrer efter sig, opfylde alle Veie, de skynde sig saa hurtig som muligt at naae Forsamlingspladsen, gjerne en udbredt Slette, der alt før Dagens Frembrud den næste Morgen sees bedækket af en uoverskuelig Menneskehob. Eieren gaaer ud for at søge Arbeidere, som han giver god Fortæring af Suppe, Flesk og Bønner, Viin saa meget Enhver vil drikke og en Halmsæk for Natten. Dagløonnen er kun temmelig ringe, men den store Mængde Levnetsmidler, og navnlig Vinen, der gaaer med, gjør, at Viingaardseierne mene, at Bjergboerne lade sig deres Arbeide særdeles godt betale. Man maa skynde sig med Indsamlingen, da Efterhøsten staaer for Døren, Alt er derfor ogsaa i hele denne Tid i en travl Bevægelse; men Arbeidet gaaer fra Haanden under Sang og Lystighed, og hele Dagen hører man, naar man nærmer sig Viinbjergene, en forvirret Summen, uafladelige Glædesskrig og Jubelraab, om Aftenen møder man overalt paa Vei og Mark dandsende, syngende

og støiende Mennesker, og hele Skraaningen af Bakken synes illumineret; men Natten tilbringer Enhver, hvor han kan finde et Ly, Lader, Skure og Stalde ere da tæt opfyldte med Mennesker. Er Høsten nu tilende, begynder en anden Art bevæget Liv, Handlende af enhver Beskaffenhed krydse hverandre i det Uendelige, og fra de forskjellige Egne indfinde gode Venner og Bekjendte sig forat smage hverandres Viin tilpas. Om Vinteren sysler Viingaardsmanden navnlig i sin Kjælder, Vinen kræver nemlig bestandig Tilsyn og fortsat Omhu, og nu og da seer man Oxer med betænksomme Skridt trække Viinfadene paa særegne dertil indrettede Vogne ad den nærmeste Handelsplads til. Frankrig frembringer, som bekjendt, mange Viinsorter, og man regner 250 forskjellige Arter af Druer. Iøvrigt har Behandlingen en overordenlig Indflydelse paa Varernes Beskaffenhed. Champagnen og Burgunderen skulle saaledes komme af den samme Drue; man har tilmed gjort den Bemærkning, at Provindseiendommelighederne udtrykkede sig igjennem Vinens forskjellige Natur, og at saaledes Champagnens sprudlende Liv og milde Aand ligesom Burgunderens større Heftighed og Ild afspeilede begge Folkestammers Præg, det er saadanne Ting, som man siger halv for Spøg og vel maa vogte sig forat lægge for megen Vægt paa.

Den franske Bonde før Revolutionen. Det er næppe muligt at finde et stærkere Udtryk af menneskelig Elendighed saavel ydre som indre, end naar man betragter den franske Bondes Tilstand, saaledes som den var førend Revolutionen af 1789. Han stod som en foragtet Livegen, uden Tanke af Rettigheder, ligeoverfor en Adel, der ofte paa det Skjendigste misbrugte den Magt, gammel Skik og nedarvet Fordom gav den i Hænde. Hoveriet med alle dets Misbrug bestod her som andensteds; men dertil kom endnu et høist trykkende Veiarbeide, idet man forat give Frankrig gode Veie skjal Bondens eneste Formue, hans Tid og Arbeidskraft, og tidt rev ham bort fra Familie og Hjem forat

stikke ham paa Arbeide til en fjern Provinds. Det var slet ikke saa ualmindeligt, at man benyttede sig af denne Udvei forat hevne sig paa den, man ikke ellers kunde naae, vel ogsaa undertiden forat skaffe en utjenstvillig Ægtemand eller en aarvaagen Fader af Veien. Høiadelens Jagtherlighed var en sand Ødelæggelse for Bonden, Harer og Hjorte fortærede rigelig Halvdelen af Markens Afgrøde, og naar Landmanden da i sin Fortvivlelse eller forat mætte sig og Sine havde overtraadt Jagtlovene, blev han uden Barmhjertighed smedet til Galeierne. En Fremmed saae med Forundring sex Mænd i Seletøi daglig slæbe en tung Vandvogn fra Seinefloden op til Marschal d'Auleterres Huus. Paa Forespørgsel erfarede han, at det var Vildttyve, som Marschallen selv havde idømt denne Straf istedenfor at sende dem til Galleierne ved Middelhavet. Dog det var ikke alene Adelens Aag, der tungt hvilede paa Bonden, Retsvæsenets ufuldkomne Tilstand gjorde Loven til en vid Mark for Prokuratorkneb, gammel Sædvane bestemte, hvad der var Lov og Ret i de forskjellige Provindser, og det var derfor næsten umuligt for den fattige Mand at paatale sin Ret; dertil kom de skrækkeligste Udsugelser med Hensyn til Skatter og Afgifter, da Hoffet og dets Slæng forødede Rigets Velstand, medens Adelen her som andensteds havde vidst at skubbe sig fri for alle Bidrag til det Offenlige. Dog ingen af de mange Tyngder, hvorunder Bonden sukkede, var ham saa forhadt som Saltskatten, la gabelle (egenlig et Ord af gammelnordisk Oprindelse, Gave); herved blev Bondens Forbrug af Salt beskattet efter en meget høi Taxt; det vil sige, man beskattede den Forbrug af Salt, som man beregnede for ham efter det Kjødforraad, som man antog, han vel kunde være i Besiddelse af. Gabellen blev endogsaa til et Skræmmebillede for den Fattige og Uvidende, og enhver Ting, der forekom den stakkels Bonde hemmelighedsfuld eller utaalelig blev opkaldt efter den. En Præst viste sine Sognebørn et Stueuhr, han havde anskaffet sig: „Det er Gabellen",

udbrøde de forfærdede. „Nei, Børn, det er Velsignelsen", svarede den snue Pater, og strax faldt de Alle paa Knæ for Uhret. Overhovedet var Bondens aandelige og timelige Elendighed ligestor i hine Dage, han maatte sit hele Liv igjennem altid anstrenge sig, uden nogensinde at see sin Flid belønnet, dyrke en velsignet Jordbund uden at nyde godt af dens Frugter; hans Føde, Hjem og Klædning var lige usel; vel sandt, han lo og dandsede i sine Pjalter; thi det ligger nu engang i Franskmandens Natur; men der var ingen Sundhed i denne Munterhed, de indfaldne Kinder og den magre, tynde Skikkelse viste det noksom, og af og til brød Hjertets Fortvivlelse den ydre Skal af forstilt Lystighed, da rottede en Flok Bønder sig sammen i et affindigt Oprør, der gjerne var ledsaget af de skrækkeligste Optrin af unaturlig Grusomhed. Vi have allerede givet en Prøve paa Oplysningen i Frankrig førend Revolutionen, Vankundighed og Overtro gik her som overalt Haand i Haand, Præsterne vare selv i Almindelighed ligesaa uvidende som deres Sognebørn, og det var næppe et eneftaaende Exempel, da en fransk Præst under en Overhøring paa det Spørgsmaal, hvem Jomfru Marie var, fik til Svar: „Himmelens og Jordens Skaber"; Pateren gjorde nogle beskedne Indvendinger; men da han mærkede, at det var den almindelige Mening, gav han klogelig efter. Ved Siden heraf herskede den største sædelige Slappelse, den franske Almue var i de Dage navnlig berygtet for sin Tyvagtighed, og den unaturlig strenge Straffelovgivning gjorde, at man kun sjeldent angav et Tyveri. Vi skulle nu i Modsætning hertil fremstille den franske Bondes ydre og indre Tilstand efter Revolutionen.

Den franske Bonde for nærværende Tid. 1. Den ydre Tilstand. Ved Revolutionen foregik der en fuldkommen Omdannelse af de franske Landboforhold. Man søgte paa alle mulige Maader, først og fremmest ved Salget af Nationalgodserne, at udbrede Selveiendom. Enhver af de forrige Kronbønder, der fremstillede sig forat kjøbe, fik

saaledes et Stykke Jord af en bestemt Størrelse, i Almindelighed hvad der laae nærmest ved hans Bolig, han fik gjerne Henstand med Betalingen, ofte endog en lille Sum i Forskud, forat han kunde begynde ret for Alvor at dyrke sin Eiendom. Fuld af Haab om et godt Udfald anstrengede han nu alle sine Kræfter, og hans Tilstand forbedredes med hvert Aar. Det ligger i Sagens Natur, at Landmanden sætter Priis paa at dyrke sin egen Jord, og selv under den gamle Regjering søgte den Bonde, som levede under nogenlunde taalelige Forhold, at sammenspare saa Meget, at han kunde kjøbe en Plet Jord, som tilhørte ham selv; i vore Dage er det endog paa mange Steder almindeligt, at Dagleieren er i Besiddelse af det Huus, han beboer, ofte endog af en lille Mark og Have. Jordlodderne ere i Frankrig for største Delen meget smaae, skjøndt noget større end i Belgien. Aarsagen er her, som i Irland, navnlig den, at Faderen gjerne ønsker at kunne efterlade enhver af sine Sønner en Deel af sin Jordlod. Vi have allerede seet, hvilke Hindringer denne Indretning lægger i Veien for Agerdyrkningens Opkomst, navnlig hvor Jorden i den Grad er udstykket, at den ikke er istand til at ernære en Familie, saaledes i Auvergnes Sletteland, hvor en elendig Bondealmue hensukker Livet i usle, ureenlige Hytter, skjøndt Frugtbarheden faae Steder i Frankrig er saa mageløs som just her. Dog den stærke Udstykning af Eiendommene har ogsaa sine gode Sider, den bevirker, at det er en overveiende Deel af Befolkningen magtpaaliggende at bevare det Bestaaende, hvis Grundvold her som overalt Eiendommen er; tilmed er Besiddelsesretten stedse fast knyttet til Arveforholdene, og alene heraf ville vi kunne formode, at et arveligt Konge- eller Keiserdømme maa være et levende Ønske hos Fleertallet af det franske Folk. Bondestandens Stilling er overhovedet meget forskjellig i England og i Frankrig. Hist ere Lodderne i Gjennemsnit 8 Gange saa store som her, hele Landet besiddes af den hovedrige Adel, Forpagterne ere en velhavende

Middelstand, den egenlige Landalmue er derimod en forarmet og undertrykt Dagleierklasse; i Frankrig udbredes Selveiendom Aar for Aar, de store Forpagtergaarde ere meget faae, og man kjender ikke den skjærende Modsætning imellem Rigdom og Armod som hist; med andre Ord, England er i sin inderste Rod aristokratisk, Frankrig demokratisk. Den franske Bondestand maa vel i det Hele taget kunne kaldes velstaaende; man har villet nægte det, Agerdyrkerne ere fattige, hedder det, de ere forgjældede, og deres Eiendomme saaledes i Pengemændenes Hænder; den aarlige Rente, som Landbrugen maa udrede, udgjør en Sum af henved 300 Mill. Rd., medens den saakaldte „lille Agerdyrkning" lider under den Beskyttelse, man yder den store Grundbesiddelse og Industrien. Herved maae vi dog erindre, at Gjælden paa Eiendommene, saa betydelig den endog er, ikke er stort mere end den fjerde Deel af disses Værdi, dernæst er Fattigdommen i de franske Agerdyrkningsdistricter i Almindelighed noget ganske Andet, end hvad vi kalde Trang og Armod, og endelig ere der vel faae Lande, hvor Modsætningen imellem de forskjellige Provindsers Tilstand er saa stor som i Frankrig, saa det er umuligt her at ville slutte fra en enkelt Egn til Tilstanden overhovedet. Ofte seer man to Egne, der, uagtet Frugtbarheden er den samme, dog frembyde et aldeles forskjelligt Billede, nærmest paa Grund af Befolkningens forskjellige Kraft og Dygtighed; man sammenligne saaledes den rige, driftige Bonde i Normandie, Flandern og Elsas med Beboerne af Limousin, et frugtbart, men temmelig høitliggende Sletteland, hvor Alt omtrent staaer paa det samme Standpunkt som for 60 Aar siden, vel tildeels paa Grund af Mangelen paa god Veiforbindelse og Grundens Ujevnhed, men dog nærmest formedelst Folkets Sløvhed og ringe Foretagelsesaand. Hedder det her: Hvordan gaaer det dig? svares der: „Aa, jeg klager ikke"; taler man til en Bonde om Forbedringer, som en anden Mand har sat i Værk, svarer han: „Det maa være hans Sag", eller om det gode

Udfald af hans Bestræbelser: „Det er godt for ham". I Bourbonnais træffer man ligeledes en Bondestand, hvis Ligegyldighed har gjort, at den slet ikke er kommen til at nyde godt af Revolutionen, men istedenfor at benytte sin Ret til at erhverve sig Grundeiendom, paa enhver Maade stræber at føre de gamle Baand tilbage; en sløv Slægt finder det altid mageligere at vide sig under et jordisk Forsyn, end frit at benytte sine Kræfter, og kun Herskabet er tildeels forandret, idet Kræmmeren paa mange Steder er kommen til at indtage Landjunkerens Plads. Med et Land som Vendee forholder det sig paa en særegen Maade, og derom ville vi senere komme til at tale. Men overhovedet troer jeg, at der næppe kan være nogen Tvivl om, at den franske Bondes ydre Tilstand ved Revolutionen i høi Grad er bleven forbedret.

2. Livet i Hjemmet. Forbedringen af et Folks ydre Tilstand afspeiler sig gjerne i dets huslige Liv, Føden, Klædedragten, Boligerne o. s. v. Før Revolutionen var den franske Bondes Næring ussel, nu er der maaskee intet Sted, hvor Almuen i det Hele taget lever saa godt, og dertil er Grunden for en stor Deel den, at der ere faae Lande, hvor der finder saa stor Maadehold Sted i Mad og Drikke, man har gjerne Raad til at spise godt, naar man ikke har vænnet sig til at spise meget. Brødet, der før Revolutionen bestod af Havre og Byg, er nu gjerne en Blanding af Rug og Hvede; ikkun i Bjergegnene, hvor Mælk og Ost er Hovedspisen, bestaaer det gjerne af et besynderligt Mistmask af Rug, Kartofler, Boghvede, Byg og Havre, i Sevennerne spises der mange ristede Castanier, eller disse anvendes til Brød og Kager. Kjød nydes daglig, men kun lidt ad Gangen og gjerne blandet med Plantesøde, saltet Bedekjød er en almindelig Ret, Oxekjød derimod kun Helligdagsspise. I Almindelighed holder man i Bondehuset 4 Maaltider daglig, en let Frokost, gjerne en Art Suppe, den store Frokost, egenlig Middagsmaden Kl. 11, senere en Slags Mellemmad af Roer eller

Smørrebrød og endelig Aftensmaden, gjerne en Ragout af Kjød og Urter. Bondens Klædedragt er der ikke meget at sige om, paa de fleste Steder er alt Eiendommeligt i saa Henseende udslettet, vi ville ved Beskrivelsen af de enkelte Provindser hist og her faae Leilighed til at give et og andet Vink om Særegenheder, som endnu have holdt sig, i Almindelighed er Blousen af hjemmegjort Tøi og Træsko den franske Bondes daglige Dragt, og han har saaledes i sit Udvortes kun meget Lidet af den Pyntelighed, der betegner de høiere Stænder. Heller ikke Bondehuset er, saavidt jeg har kunnet skjønne, noget Vidnesbyrd om Franskmandens medfødte Skjønhedssands, navnlig er Reenligheden langtfra saa stor som i England, Holland og Belgien, man vil endogsaa have lagt Mærke til, at i Franskflandern, hvor den dog maa ansees for at høre hjemme som en væsenlig Afpræegning af Flamingens hele Aandsretning, aftager den efterhaanden som man fjerner sig fra den belgiske Grændse; den er størst i Normandie, mindst i det Sydlige og Bretagne; i adskillige Egne er Husets Indretning i høi Grad ussel; dog dette kan i vore Dage langtfra, saaledes som før Revolutionen, ansees for det Almindelige. Bondehuset bestaaer gjerne af to Værelser med Kjelder, Stald og Lade. Kjøkkenet er i hele Mellemfrankrig den egenlige Samlingsplads og kaldes fortrinsviis „Huset". Bonden sætter sin største Ære i at eie overordenlig høie og velforsynede Senge, af hvilke den bedste opstilles i Storstuen, ligeledes finder man i Bondehuset et ofte næsten utroligt Forraad af Lagener, kortsagt vi gjenfinde her, hvad paa mange Steder er Tilfældet i vort Fædreland. Derimod har vor Landalmue saa godt som Intet af den franske Bondes Kjærlighed til Blomster, navnlig Roser, af hvilke man finder flere af de skjønneste Arter i Bønderhaverne i Omegnen af Paris, ligesom overhovedet Blomsterfesterne altid have spillet en vigtig Rolle der i Landet, og paa Torvedagene ere de offenlige Pladser i Stæderne ofte saa opfyldte med

Violer og andre vellugtende Blomster, at hele Luften aander den yndigste Vellugt. Vi gaae dernæst over til at omtale Familielivet. Medens dette i de høiere Stænder ofte næsten synes aldeles forstyrret, finder blandt Landalmuen et skjønt og inderligt Familiesammenhold Sted, idet tillige Folkets medfødte Lune og Sands for Munterhed frembringer en livlig, oprømt Tone i Hjemmet. Der er tilmed udbredt noget Mildt og Varmt, noget Hjerteligt og næsten Patriarchalsk over den franske Bondes huslige Liv. De Nærmeste have stedse Kjelenavne for hverandre, „vor Ægtefælle", „vor Husbonde" (notre mari, maître) er Konens Benævnelse for hendes Mand, og paa samme Maade hedder det, „vor Hustru", „vor Fader", „vor Smaadreng" (notre petit bonhomme). Man hører altid „lille Søster" og „lille Broder", og for Bedstefaderen er det almindelige Navn „le bon papa". Det er som hos os særdeles almindeligt, at den gamle Bonde overgiver sine Børn hele sin Eiendom og gjør sig selv ganske afhængig af dem; men det er meget sjeldent, at han har Grund til at fortryde sin Tillid, de Unges oprigtige Hengivenhed og Taknemlighed forskjønner gjerne hans Livs Aften, og han er indtil sit Yderste det meest hædrede Lem i Familien. „Hvordan toge de imod dig?" spurgte man en gammel Bonde, der just kom hjem fra et Besøg hos sin ældste, gifte Søn. „Som deres Barn", svarede den Gamle. Her maae vi imidlertid nøiere betragte et Forhold, der danner Grundvolden for ethvert Familieliv og tydeligt udpræger den Aand, som rører sig i dette, nemlig Kvindens Stilling i Hjemmet ligeoverfor Manden. Det er i de fleste Egne i Frankrig det Almindelige, at Konen tager Haand i med ved alle Arbeider i Huset og paa Marken, og i saae Lande fører hun vel saa anstrengende et Liv. Kvindeslid er stedse noget Hæsligt, og det er naturligt, at Konen ikke kan passe sit Huus ordenligt, naar hun den største Deel af Dagen maa opholde sig paa Marken og i Stalden. Men paa mange Steder er det endog som Mandens Slavinde, at hun

gjør sin Gjerning, navnlig seer man hende i Sydfrankrig forrette det haardeste Arbeide med at grave, hakke, tærske, medens han selv slentrer om og seer til, der ere Egne, som Auvergne og Bretagne, hvor Konen ikke ansees værdig til at sidde tilbords med sin Ægtefælle, og naar Limousineren skal sige Antallet paa sine Børn, regner han sjeldent Pigerne med. Andre Steder derimod, f. Ex. i Bourbonnais, er Konen ofte den egenlige Hovedperson, hvorom Alt i Huset og udenfor Huset dreier sig, og naar i Beauce Dagleieren er syg eller ellers trænger til en Understøttelse, er det altid Huusmoderen, han henvender sig til. Her maae vi forud bemærke, at det just er i de Egne, hvor det gamle keltiske Præg renest har bevaret sig, at vi see Kvinden ringeagtet, hvorimod hendes Stilling synes ulige bedre der, hvor vi see en Paavirkning af Germanerne, hos hvem hun altid har staaet i den hende tilkommende Agt og Ære.

3. Den aandelige Tilstand. Menneskelivets forskjellige Forhold gribe overalt over i hverandre, og saavel et Folks ydre Stilling som dets huslige Liv staaer i en nøie Forbindelse med hvad vi kalde dets aandelige Tilstand, vi have saaledes allerede i det Foregaaende berørt Meget, der vidnede om den franske Landalmues indre Grundpræg og aandelige Udvikling. Uagtet der maaskee ingen Stat findes i Europa, der indenfor sine Grændser indeslutter en saadan Rigdom af Provindseiendommeligheder som Frankrig, er det dog her som andensteds, at der gaaer ligesom en fælles aandelig Luftning hen over alle disse Forskjelligheder, og saaledes troer jeg, at det, maaskee med ganske enkelte Undtagelser, kan betragtes som en Kjendsgjerning, at vi faae Steder paa Jorden møde en saadan Hjertelighedens og Velvilliens Aand som hos den franske Bondealmue. Det var dette milde, aabne Sind, denne Godmodighed og Omgjængelighed, denne friske, livsglade Munterhed midt under anstrengende Arbeide, vi alt ovenfor iagttoge i Forholdet imellem Slægtninger; dog den strækker sig videre, den viser sig

i det smukke, patriarchalske Forhold imellem Husbonde og Tyende, i den Hjælpsomhed og Tjenstvillie, Naboer vise hverandre gjensidig, den hjertelige Gjestfrihed, med hvilken Huset aabner sig for den Fremmede, Rig eller Fattig; ja Betleren synes paa mange Steder at være den meest kjerkomne Gjest, han kaldes en Gave fra Gud, har sin Plads ved Bondens Bord, sit Leie imellem hans Nærmeste, ja der ere endog Steder, hvor man giver Hundene, der om Natten bevogte Huset, Mundkurve paa, at de ikke skulle forgribe sig paa den fattige Vandrer, der maaskee seent i Kvæld kunde banke paa Hyttens Dør. Middelalderens Ridderligheds Aand, denne skjønne opoffrende Ædelmod midt i en lovløs Tidsalder, bar, som bekjendt, i Frankrig sine skjønneste Frugter; men den vilde have været aldeles uforklarlig, naar den ikke havde sin Rod dybt i det Folk, over hvilket dens Stamme hvælvede sin Krone, og selv nu, da Træet synes hentørret under Nutidens beregnende Egenkjerlighed, har Roden dog holdt sig frisk i den franske Bondealmue. Faae Steder bliver ogsaa Følelsen i den Grad oprørt ved hvad der synes uædelt eller lumpent, den bekjendte franske „Charivari", Kattemusik, lyder da uden Skaansel udenfor den Skyldiges Bolig. Og endelig er der maaskee ingen Bondestand, der med større Kjerlighed hænger ved Hjemmet end den franske, dens Afsky for Udvandring har aldrig viist sig tydeligere end netop for nærværende Øieblik, da Regeringen trods Nøden ikke er istand til at bevæge Folk til at drage til Algier, forat bebygge dette sydlige Land. Man har beskyldt Franskmanden for Overfladiskhed i sin Velvillie; dette er i det Mindste ikke Tilfældet blandt Bondealmuen. Uden at dvæle ved de mange yndige Smaatræk, der vidne om dens Vedholdenhed i Kjerlighed, vil jeg blot omtale eet Hovedtræk, den store Keisers Minde i hans Folk. Bourbonerne vare vendte tilbage, de søgte at udslette Alt, hvad der mindede om Napoleon, dog hans Erindring kunde de ikke udrive af Folkets Hjerte, ligesaalidt som de

formaaede at berede sig selv en Plads derinde. „Han" var Gjenstand for Bondens stadige Tale, „han" bar sig ikke saaledes ad, hed det, naar man var misfornøiet med Eet eller Andet, „han" blandede sig aldrig i vort Arbeide, eller forbød os at være glade, naar det saa huede os. „Han", Celui, fandtes overalt malet paa Led, over Dørre, paa Husenes Vægge, Napoleonnavnet var Contreband i hine Dage; men „han", dette „han" indeholdt en saa rig Erindringsfylde, at da 5½ Millioner Stemmer nogle og tredive Aar senere kaarede den nuværende Keiser til Frankrigs Overhoved, var det som en Sag, der fulgte af sig selv, han var jo nemlig sin Onkels retmæssige Arving, og Arverettens Hellighed er den franske Bondes Grundtanke, derfor er og bliver han ogsaa kongeligsindet, eller keiserligsindet, om man vil, han overfører uden videre sine huslige Forhold paa Staten, er for Resten meget lidet politisk, Aviserne læser han ikke, og imod Folketaleren har han en Art Mistro; men ved Tanken om Napoleon svulmer hans Hjerte, dette Navn har aldeles fortrængt den gamle Kongeslægt af hans Erindring. Den republicanske Tænkemaade i Frankrig har derfor, ligesaalidt som Communismen eller Læren om Eiendomsfællesskab, sin Rod i Bondealmuen; men paa den anden Side gjør Bonden Fordring paa, at blive behandlet som en Ligemand af Enhver, med hvem han træder i Forbindelse, han er høflig og forekommende, men ligesaameget mod sine Jevnlige, hvem han tiltale med sit „monsieur", som mod de saakaldte høiere Stænder, han kræver overhovedet, at man viser ham Høflighed, og lider aldeles ikke Benævnelsen „Bonde", som minder ham om Fortidens Trældom. Det er navnlig Revolutionen, som, idet den forandrede hans Stilling, tillige hævede hans Selvfølelse, lærte ham hans Kraft at kjende og udvidede hans Forstand og hans Evne til at møde hvad Vanheld der kunde ramme ham. Den franske Bonde er begavet med en naturlig Opvakthed og skarp Dømmekraft, hans Tale er kraftig og bestemt,

han veed, hvad han vil sige, og siger, hvad han vil, hans Svar indeholde ofte Vid og Lune, og det falder ham let og naturligt at føre en Samtale; men heraf følger tillige, at Trangen til Boglærdom aldrig har været dybtfølt hos ham, og Almueskolevæsenet vil derfor vel næppe nogensinde komme til at staae paa noget høit Trin i Frankrig. „Har du lært alle de smukke Historier i Skolen?“ spurgte en Reisende en lille Pige. Barnet svarede: „Vi gaaer ikke i Skole, Fader siger: „Et godt Hoved er den bedste Skole.“ Skal Skolelærdom overhovedet faae nogen Betydning for den franske Bonde, maa han kunne see den practiske Nytte af samme, saaledes lader man Bonden i Omegnen af Paris tiltale sine Børn med disse Ord: „Seer I, Børnlille, det er en prægtig Ting med den Underviisning, naar man kan læse og regne, bliver man mere snedig og forstandig og kan sælge dyrere paa Parises Gader; havde jeg lært Noget, havde jeg havt en Slump Penge flere i Pungen, lærer derfor Eders Catechismus, at I kunne blive rige.“ Den franske Bondes livlige Opvakthed og klare Forstand er imidlertid, hvad der vistnok kunde synes noget besynderligt, forenet med en betydelig Overtro. Man ymter ofte om, at Mennesker og Dyr ere blevne forhexede, Folk med onde Øine ere ofte udsatte for Forfølgelse; man er meget bange for dyriske Vanskabninger, alskens Uhumskhed driver sit Væsen ved Nattetider, det hændes da undertiden, at Spøgelser springe Folk paa Nakken, og navnlig nærer man en overordenlig Frygt for Varulven, der boer paa Kirkegaarden og har alle de andre Ulve under sig; der gives Mennesker, der forstaae sig paa at læse over Syge, vise igjen og andre slige Kunster, og Hexemesteren er i det Hele en høist vigtig Person. Om Vinteraftener fortæller man under Arbeidet hverandre skrækkelige Historier om Trolde og Gjengangere, Nisser og Underjordiske, eller ogsaa om venlige Feer; saaledes veed Bearneren nok at fortælle om Feedronningen Escout, der er gavmild mod dem, som vove sig ind i

hendes Hule for at bede hende om Noget, og som ikke glemme at stille et Kar hen for at modtage Gaven; det er hendes Terner, hvis sørgelige Sange om Natten gjenlyde i de klagende Sukke, der tone ned fra Bjergene. Vi ville ved Beskrivelsen af de enkelte Provindser oftere faae Leilighed til at omtale de overtroiske Skikke og Forestillinger, der paa saa mangfoldig en Maade er knyttet til Folkelivet paa de forskjellige Steder; her ville vi endnu kun bemærke, at det ingenlunde blot er i Sagnet, at disse hemmelighedsfulde Væsener drive deres Spil; vi see det gamle keltiske Liv lyslevende for os i den Ærefrygt, man viser de Aander, som menes at have deres Boliger i Kilder og Bække, Skove og Bjerge. Tage vi saaledes Exemplet fra en anden Deel af Landet, fra Bourbonnais, da høre vi om Bjergets onde Aand, der, ligesom Rübezahl i Kjæmpebjergene, viser sig under Skikkelse af en stor Kulsvier; Djevelen selv aabenbarer sig ofte for Bonden, men stedse omgiven af en Skare Hundeog Katte. Naar Stormen raser, kaster man indviede Krandse eller Æggeskaller ud af Vinduet, hjælper det ikke, skyder Bonden mod Skyen, hvor den onde Aand jager. Ofte viser han sig i en Præstes Skikkelse; thi omendskjøndt Bonden villig synes at underkaste sig Geistlighedens Herredømme, og paa dens Bud kan ligge hele Timer næsegruus, har han dog en vis Sky for Præsten som en halv Troldmand; det er ogsaa i Bourbonnais, at man ved Tørke eller Vandflod bærer Helgenernes Billeder i høitideligt Optog; hjælper det ikke, kastes de i Skarnet, og overhovedet er der her, som overalt, en god Slump Hedenskab forbundet med Folkeovertroen; saaledes paastaaer man, at der gives Bønder i Frankrig, der for Alt i Verden ikke ere at formaae til at gjøre Korsets Tegn. Religionen og Overtroen forholde sig til hinanden som Christendom og Hedenskab, og ikkun den saakaldte Catholicisme har, for lettere at kunne herske over Sjelene, knyttet Troen til den hedenske Bevidsthed, der hviler paa Bunden af ethvert Folks aandelige Dyb, saa der kan meget

vel Mangel paa virkeligt religiøst Liv forenes med en Vedhængen ved de kirkelige Ceremonier; i Frankrig havde dette været Tilfældet i en lang Række af Aar, da Revolutionen kom og som med eet Slag bortjog hele denne Hær af hule Fraser, der i mange Egne af Riget havde lagt sig rundt om Hjerternes indre Tomhed. Saaledes maae vi forstaae den Sætning, der saa ofte fremføres, at Religiøsiteten i Frankrig ved Revolutionen fik et uovervindeligt Stød; Præsterne mistede nemlig ved den den Herlighedsglands, der omgav dem, og Vantroens Aand fik Lov til uhindret at lade sig tilsyne. Bourbonerne kom tilbage, de vilde atter indføre disse høitidelige Optog, i hvilke den kongelige Familie selv deeltog, men Folket loe deraf og harmedes over Mængden af Helligdage og over den Ret, man anmassede sig, til at forbyde den stræbsomme Arbeider at benytte sin Tid, som ham syntes bedst. I hele det indre Frankrig er vistnok det religiøse Liv, selv blandt Bondealmuen, meget svagt, og man behøver blot om Søndagen at reise paa Landet og see den travle Virksomhed, der overalt lader sig tilsyne, for at faae et Begreb om, hvorlidet det er Bonden om at gjøre at vise Helligdagen nogen Ære, det er for en stor Deel Parises Nærhed, der her har indvirket uforbeelagtigt, og man har i det Hele lagt Mærke til, at jo mere en Egn staaer i Forbindelse med Paris, desto mere indsniger denne Ligegyldighed sig, der iblandt Almuen er, hvad den bevidste Vantro er i de høiere Stænder. Derimod gives der Egne, hvor en ganske anden Aand gjør sig gjældende, hvor den catholske Præst viser sig omgiven af hele den poetiske Skjønhed og med denne opoffrende Omhyggelighed, som Frasigelsen af egen huslig Lykke fremkalder hos en ædel Sjel; han taber aldrig Nogen af sin Hjord af Sigte, han er sine Sognebørns Læge, Ven og Raadgiver, har ofte en næsten uindskrænket Magt over dem, som han benytter paa en saa mild og i Sandhed patriarchalsk Maade, at selv den, som beklager den aandelige Umyndighedstilstand, der her gjør sig gjældende, ikke kan

nægte ham sin Agtelse. Navnlig er dette Tilfældet i det Sydlige, hvor altid det kraftigste religiøse Liv har viist sig, som ogsaa just derfor altid har været Protestantismens vigtigste Arne i Frankrig, hvor alt i en tidligere Tid Albigensere og Valdensere levede, hvor Hugenotterne samlede sig om Kongen af Navarra og efter Ophævelsen af det nantiske Edict forsvarede sig i Sevennerne; der var det ogsaa, at den første Brug, Folket under Revolutionen gjorde af Friheden, var atter at indføre Tilladelsen til at pidske sig selv under de kirkelige Fester, og endnu i vore Dage kan man i Toulouse næppe stikke Hovedet ud af Vinduet, uden at see et pragtfuldt kirkeligt Optog. Hvad nu endelig den borgerlige Sædelighed i Frankrig angaaer, da ville vi kun holde os til de statistiske Tabeller, der vise, at i Aarene fra 1831 til 1836 Mord i Frankring forholdsviis vare 4 Gange mindre hyppige end i England, Tyverier 5 Gange færre, idet vi tillige ved at sammenligne de forskjellige Dele af Riget her atter see den Forskjel imellem Nordens og Sydens Franskmænd, som vi oftere have havt Leilighed til at iagttage, her myrder man sin Fjende, hist svier man Huset af over Hovedet paa ham; thi ogsaa Kjeltringen afspeiler i sit Liv det forskjellige folkelige Præg.

4. Folkeskikke. Intetsteds er Skik og Brug en mere uindskrænket Hersker, end blandt Bondealmuen i de forskjellige Lande paa Jorden. Man finder overalt Skikke, der vise tilbage til den fjerneste Oldtid, og gjerne holde sig i Aarhundreder, efterat man har forglemt deres ofte saare poetiske Betydning. I vore Dage tabe de fleste af disse Skikke sig efterhaanden, og saaledes er det ogsaa Tilfældet i Frankrig; dog have flere endnu holdt sig, der faae Betydning for os, deels fordi de vidne om de gamle Keltere, deels fordi de i mange Maader afspeile Folkets Liv og Tænkemaade. Navnlig er her som overalt de Skikke, der ledsage Ægteskabets Indvielse af den største Betyd-

ning; der hersker overhovedet stor Høitidelighed ved denne Leilighed, og her maae vi bemærke, at uagtet Loven i Frankrig tilsteder det saakaldte borgerlige Ægteskab, er dog det christelige Liv intetsteds saa svagt, at Bruden skulde kunne finde sig i at undvære den kirkelige Vielse. Allerede Frieriet har paa mange Steder sine ufravigelige Forskrifter. I Bourbonnais skeer det paa Vers, der spørges og svares under ganske bestemte, overleverede Formler, det er ogsaa der, at Huusmoderen, naar Frieren er traadt ind, sætter en Pande paa Ilden, der spørges da: „Er det til en Pandekage"? og det er ligesaa godt som et Ja, naar Svaret lyder: „Nei det er til en Ragout". I Høialperne seer Frieren at faae En med sig, der er kjendt i Familien, forat afgjøre Sagen; vil Pigen ikke have ham, seer hun at faae et Par Havrekorn listede i hans Lomme, vedbliver han sit Frieri, strækker hun en Brand ud imod ham; i Bretagne er det gjerne Skrædderen der er Frier og Mellembud imellem de Elskende. I Bourbonnais indfinder Brudgommen sig Aftenen førend Brylluppet med sine Venner udenfor sin Tilkommendes Hjem, forat modtage en Skjorte af hendes Haand, der maa da først underhandles paa Vers, og er han omsider kommen ind, er han dog lige nær; thi Bruden staaer med alle sine Veninder bag et stort Lagen, hvor kun Fødderne stikke frem, det gjælder da at finde den Rette. I Bearn afhentes Bruden paa Bryllupsdagen af Brudgommens Fortrolige, som gjerne maa underhandle længe, inden han faaer Lov til at drage afsted med hende; en lignende Skik finder Sted i Normandiet; i Roussillon indfinder Brudgommen sig selv, Brudens Fader lader meget overrasket og kalder dernæst alle Husets Piger sammen, forat han kan tage den, han søger. I Normandiet bærer Bruden en Art Brudekrone, i Poitou en Krands af Evighedsblomster; der er det ogsaa Skik, at Bryllupskagen bliver bragt med til Kirken og velsignet af Præsten, ligesaa de 30 Sølvpenge, Bruden, man mener som Levning af en romersk

Skik, modtager af sin Ægteherre. Toget til og fra Kirken skeer i Normandiet stedse til Hest, og enhver Rytter har der, efter Landets Skik, en Kvinde bag ved sig paa Hesten, paa Tilbageveien bliver der her, som i Roussillon, bestandig fyret fra Vinduer og Gjerder, man har meent, at denne Skik forskriver sig fra en Tid, da man virkelig trængte til Beskyttelse imod Røvere, der ofte laae i Skjul forat oppasse en Brudeskare, nu er det blot en Æresbeviisning; men i Høialperne kommer det dog endnu ofte til en blodig Kamp, idet de unge Karle paa Veien fra Kirken søge at rane Bruden forat modtage Løsepengene for hende; i Roussillon og andre Egne er det endnu Skik, at naar Brudeskaren nærmer sig en Landsby, spærre de unge Piger den Veien med et Silkebaand, byde først Brudgommen, dernæst de andre Mænd af Følget en Blomsterkost; de modtage nogle Penge til Underholdning af den hellige Moders Capel, Baandet falder, og Toget drager videre. Ved Indtrædelsen i Huset bliver Bruden modtaget af Svigerforældrene, det er navnligen flere Steder i Bourbonnais Skik, at man lægger en Feiekost og en Ildskovl ved Indgangen, og det ansees for et meget uheldigt Forvarsel, naar Bruden ikke bukker sig for at tage disse Ting op; her er det ogsaa, at de unge Folk Dagen efter Bryllupet plante Kaal sammen, det vil sige, man tager den største Kaal, som findes i Haven, pryder den med Baand og Blomster og fæster den over Huusgavlen. Ved Bryllupsgildet gaaer det prægtigt til, især i Bearn, hvor Lystigheden ofte vedvarer en heel Uge, og der bliver da saaledes spiist og drukket Nat og Dag, at de unge Folk tidt maae begynde med tomme Hænder, uagtet de kun have at sørge for Musik, Viin, Brød og Lys, Madvarerne bringe Gjesterne for Resten selv med, hver Dag skeer der Optog igjennem hele Landsbyen, Par og Par med Musikanterne i Spidsen. Og endelig har der i Vendee bevaret sig en smuk gammel Skik, idet Brudepigerne dandse omkring Bruden og afsynge Sange af følgende Indhold:

Nu kan du ikke længere dandse og spøge, nu maa du blive hjemme og passe dit Huus. — Vi skulle nu omtale en høist mærkelig gammel Folkeskik, der ikke blot findes over den største Deel af Frankrig, men endogsaa paa mange Steder har bevaret sig i vort Fædreland, nemlig det saakaldte St. Hansblus, ved hvilket enhver Mand i Sognet møder med sit Riisknippe, den meest hædrede Olding, i Normandiet endogsaa Præsten selv, antænder Baalet, og allevegne fra seer man Ildsluerne stige op mod Himmelen; paa flere Steder er det Skik, at hele Forsamlingen falder paa Knæ og beder Gud om en velsignet Høst, om at afvende Storm og Uveir, dernæst dandse de unge Karle omkring Ilden, springe igjennem den, slaae efter hverandre med brændende Fakler, og afsynge under alt dette adskillige, gjerne meningsløse Sange; men Asken gjemmer man omhyggelig som et ufeilbarligt Lægemiddel og Skarer af Syge sees ofte ligge udstrakte omkring Blussene; vi see overhovedet her denne forunderlige Blanding af Hedenskab og Christendom, der udmærker hele det catholske Folkeliv; de franske Lærde have villet udlede St. Hansblussene fra Romerne, fordi man hos de gamle italienske Bønder har fundet Spor af en lignende Skik, dog naar man betænker, at de navnlig findes i de Egne, hvor det gamle keltiske Liv har holdt sig renest, og tilmed erindrer deres Udbredelse igjennem alle Lande, hvor man i det Mindste kan formode en Bebyggelse af Kelterne i Oldtiden, kan der vel næppe være nogen Tvivl om, at Oprindelsen er at søge hos dette europæiske Oldtidsfolk. Iøvrigt tænder man endogsaa i det sydvestlige Frankrigs store Stæder disse Glædesblus paa Gader og Torve, og da Folket i Paris kort Tid før Julirevolutionen havde forsamlet sig i Palais Royals Have, opstablede det i sin Raadhed Havens Borde og Bænke og lavede sig af dem en lystig St. Hansild. I Druidernes gamle Gudsdyrkelse spillede Blus og Fakler overhovedet en vigtig Rolle, og i Omegnen af Caen i Normandiet, hvor de visstnok have havt et af

deres Hovedsæder, seer man endnu ved Paaske, Pindse og Helligtrekongersfesten Folk med brændende Fakler drage over Mark og Eng, idet de med alskens Sange besværge Markmuus og Muldvarpe; det er ligeledes i Normandiet, at man seer de gamle Koner løbe med Blus gjennem Haverne og under Besværgelsessange antænde Mosset paa Træerne. Ogsaa vore gamle Folkefester ved Begyndelsen af Foraaret gjenfinde vi paa flere Steder i Frankrig, og saaledes seer man Valborgs Dag de unge Folk i Bourbonnais drage fra Sted til Sted forat forkynde Foraarets Komme, idet de tillige fæste en Blomsterkost over Dørren, hvor de ville hædre Datteren i Huset; Palmesøndag planter man i Poitou en indviet Green paa Marken, og i Høialperne er det paa den Dag Skik, at man bringer Mandelgrene og andre grønne Kviste med sig til Kirke; ikke at tale om, at man i Frankrig som hos os ophænger Krandse af St. Hansurter over Døren, for saaledes at skaffe sig Underretning om sin egen og Andres Levetid. I Departementet Dordogne er det endelig Skik, at Forpagteren hvert Nytaar bringer Eieren en Mistelten; ogsaa her have vi en Overlevering fra Druidernes Tid, og føie vi nu hertil Baldersbaalet, Oldtidens St. Hansblus, føres vi med vor skjønneste nordiske Mythe lige ind i de keltiske Minder fra en ældgammel Hedenold.

5. Frankrigs Folkestammer. Vi have allerede tidligere gjort opmærksom paa den Forskjel, der findes imellem Livet i Frankrigs Syd og Nord; under Beskrivelsen af Landbefolkningens aandelige og timelige Tilstand gav denne Modsætning sig oftere uvilkaarligt tilkjende, saaledes i Sydens mere opvakte religiøse Bevidsthed, dens større Fastholden ved de ældgamle Skikke og Folkefeste. Det er en historisk og folkelig Kjendsgjerning, at Nutidens Franskmænd ere fremgaaede ved Sammensmeltningen af to Hovedfolk, et nordligt og et sydligt, man har tænkt sig en Linie, dragen fra St. Malo til Genf, som Grændseskjellet imellem

begge. Syd for denne Grændse taltes fra gammel Tid et eget Sprog, det Gascogniske eller langue d'oc, Oc-sproget i Modsætning til langue d'oil, Oilsproget mod Nord; i vore Dage taber hiint sig stedse mere; men for noget over 100 Aar siden bestod det endnu i hele sin Kraft, og saaledes fortæller Holberg, at Lyonneserne med deres Gascogniske næppe vare istand til at forstaae deres Brødre i Paris. Endog i vore Dage fremkomme der nu og da Tegn paa, at den nationale Modsætning er større, end Franskmændene egenlig ville være bekjendte, og selv efter Revolutionen er der ymtet om Gjenoprettelsen af et aqvitanisk Rige i Syd, ligesom man ogsaa her blandt Almuen træffer hyppige Spor af en Ulyst til Soldatervæsenet, en Modstand mod Skatteindkræveren, som man har villet tilskrive national Uvillie; alligevel troer jeg, at Provindsfordommene her have langt mindre at betyde end den Forskjel, der virkelig findes imellem den folkelige Aandsretning hist og her. Men Spørgsmaalet bliver nu atter, om denne iøinefaldende Forskjel, den større Rolighed og mere bestemte Kraft, der udmærker Nordfranskmanden, hans større Dristighed og mere fremtrædende Iver for Oplysningen i Modsætning til Sydens lidenskabelige Aand og øieblikkelige Opbrusen, er at søge i en forskjellig Folkerod. I denne Henseende troer jeg, at hele Frankrigs Grundbefolkning overveiende er af keltisk Oprindelse, vistnok med den Forskjel, der fandtes imellem de forskellige keltiske Hovedstammer, men som vi ikke her nøiere kunne gaae ind paa; man seer dette ikke blot i Anlæg, og hvad der er blevet tilbage af fælles Aandsretning, men især af det i den største Deel af Landet overeensstemmende ydre Legemspræg; Franskmændene ere, med Undtagelse af de fremmede Bestanddele, der hidtil ikke ere omtalte, gjerne temmelig smaae, især dog i det Sydlige, de ere smidige og velvoxne, uden at være stærke, udholdende og istand til at taale ethvert Klima. Almuen er overhovedet ikke smuk, har gjerne en lav Pande, smaae Øine, frem-

staaende Kjævebeen, sammentrukne og rynkede Træk. Den egenlige Forskjel beroer vistnok meest paa de historiske Forhold. I Syden trængte Romerne især ind, anlagte deres Kjæmpebygninger og udbredte deres Sprog, uden dog egenlig aandeligt at indvirke paa Folket, og Amphitheatret i Nismes, imellem hvis Buer flere Landsbyer have reist sig, er ligesom et Minde, om hvad der er blevet tilbage af Romerlivet i Frankrig. De gothiske Folkeslag trængte ind, men droge tildeels blot igjennem Landet, eller de affondrede sig, eller gik maaskee endog tilgrunde i det atter opvaagnende keltiske Liv. I Norden derimod see vi det gothisk-germaniske Folkeliv hos Franker, Alemanner, Nordboer ganske anderledes at gribe ind i Folkets nedarvede Aandsretning; men derfor fremtræder ogsaa det saakaldte sydfranske Præg langt tydeligere og bestemtere end det nordfranske, hvis udprægede Eiendommeligheder eller egenlige Brændpunct jeg maa indrømme, at jeg aldrig har været istand til at danne mig nogen klar Forestilling om. Tvertimod har det stedse forekommet mig, at hvad vi ret egenlig kunne kalde det franske Aandspræg, just findes udtrykt i Sydfranskmanden, navnlig Gascogneren, uagtet Pariseren, og Nordfranskmanden overhovedet, ofte har fundet for godt at gjøre sig lystig over ham. Ved Beskrivelsen af de enkelte Provindser ville vi faae Leilighed til nærmere at oplyse, hvad der her er bemærket ganske i Almindelighed.

6. Den franske Hedebonde. Det er ikke blot Stammeforskjellene og de historiske Begivenheder, der have Indflydelse paa Udviklingen af et Folk, ogsaa de naturlige Forhold have stedse en mægtig Kraft til at indvirke paa Menneskeaanden. Nu findes der i Frankrig mange Strækninger, hvor Jordsmonnet er usselt og fattigt, hvide Kalkklipper eller lynggroede Heder; det er Bondealmuens Tilstand i saadanne Egne, vi nu skulle beskrive. I den nordlige Deel af Riget iblandt Ardennernes mægtige Bjerge finde vi et saadant ufrugtbart Land, hvor Jordbunden for

største Delen bestaaer af graae Skiferbrokker, hvor man næsten Intet seer uden mørke Barskove, øde Moser og Heder, bedækkede med Lyng, Bregner eller Gyvel. Dog her boe Wallonerne, denne kraftige Slægt, der maaskee bedre end noget andet Folk forstaaer at overvindede Vanskeligheder, som en ufrugtbar Jordbund stiller i Veien for den menneskelige Virksomhed. Hvo der derimod ønsker at danne sig en klar Forestilling om, hvor ødelæggende en kummerlig Natur kan være for Udviklingen af et sundt Menneskeliv, maa besøge Sologne i det Indre af Frankrig Syd for Loire. Vi have her et fladt Land, paa enkelte Steder gjennemskaaret af lave Bække med Sumpbredder. Underlaget af Leer standser Regnvandet og frembringer indre Moradser, medens man foroven har en lynggroet Hede. I denne usunde, paa samme Tid tørre og sumpede Egn, boer en gusten, kraftesløs Befolkning med krumme Been, svage Arme, store Hænder og Fødder. Hele Livet synes her at forgaae i frugtesløst Arbeide, Ungdommen er uden Blomst, Manddommen uden Kraft, og især ere Børnene at beklage, der fra den spædeste Alder maae gaae ude i Regn og Solhede og vogte Faarene, Landets eneste Rigdom; deres Føde er ussel og uden Næring, deres Beklædning ikke istand til at holde Kulde og Regn ude, deres Søvn langtfra tilstrækkelig, de vide hverken hvad Underviisning eller moderlig Pleie vil sige; og naar man reiser igjennem Landet, seer man disse Smaastakler, forkrøblede i Væxten og saa smaae, at de synes at være tagne lige op af Vuggen, krybe om imellem Lyngen med en Stok i Haanden og fulgte af en ussel Hund. Bondens Hjem er her over al Beskrivelse elendigt, det samme Rum indeslutter Mennesker og Sviin, man forgaaer næsten i Stank og Ureenlighed, og Osten og Brødet sees overalt henkastet imellem Dynger af Smuds. Bonden beskrives som et mistroisk Vanedyr, i høieste Grad uvidende og ligesaa følelsesløs for den anden Verden som for denne; kun Djævle og Troldmænd ere istand til at sætte hans Sind i Bevægelse,

Hexeri, Varulve og Underjordiske spøge stedse i hans Bevidsthed, det er ofte, som om han aldeles ikke var istand til at adskille Virkeligheden og Indbildningen, og jeg har saaledes læst om en Bonde fra Sologne, der havde stjaalet og forfærdet tilstod sin Forbrydelse, da han erfarede, at Dukkerne paa et Marionettheater vidste Besked om hans Gjerning. — Faae Egne paa Jorden ere vel saa blottede for Naturskjønhed som Hedernes Departement i det sydvestlige Frankrig, en vidtudstrakt, skrækkelig Ørken, hvor Blikket taber sig i det øde, uoverskuelige Rum. Om Sommeren brændende Sand, om Vinteren Moser og Kjær, til enhver Tid usundt, da Dunsterne fra de mosede Klittesøer forpeste Luften; hist og her seer man lidt Lyng, en Smule vantreven Naaleskov eller purlet Egekrat; men for en stor Deel er Jorden bedækket med nøgent Sand, der skjuler den sortbrune Ahl for Øiet. Et ringe Antal smaae, magre Mennesker med gusten Ansigtsfarve, sorte, tjadskede Haar og matte Øine flakke her omkring med deres usle sorte eller spraglede Faar, der vidtadspredte drives hen over Lynghederne. De synes i aandelig Henseende at ligne det Land, de beboe, mangle ofte Ord forat udtrykke den simpleste Tanke, kun Overtroens Rædsler ere istand til at oplive deres Indbildningskraft, for Resten drive de tankeløse omkring fra Slægt til Slægt uden den ringeste Kundskab til guddommelige eller menneskelige Ting. Hyrderne paa deres Heder see ofte flere Uger i Rad intet menneskeligt Væsen, og mødes kun nu og da for atter hurtig at skilles; thi her er der intet Sted for fælles Stæben, Heden har Plads nok, men kun liden Næring. Det er da et fuldkomment Eneboliv, Hyrden fører den største Deel af Aaret, og man beskylder ham ogsaa for, at hans Creaturer ere det Eneste, han elsker, at deres Helbred er ham langt vigtigere end Kones og Børns. Alligevel er denne saakaldte Mangel paa Kjerlighed til hans Nærmeste dog vistnok blot tilsynceladende; ofte seer man Hedeboerne i store Skarer sidde sørgeklædte paa deres Fædres Grave forat

opsende Bønner for deres Sjele, og ligeledes er det Skik, at man et heelt Aar efter Moderens Død tildækker Kar og Bohave. I det Hele er Hedeboen et godt sølle Skind, og man vil næppe finde nogen Strandbefolkning, der i den Grad viser sig medlidende og hjælpsom mod de Skibbrudne som Beboerne af „Jernkysten"; med en vidunderlig Kjerlighed hænger Bonden ved sin Hjemstavn, som han kun nødtvungen forlader forat opfylde sin Værnepligt; han tæller da Minuterne, til det kan forundes ham, atter at vende tilbage; thi derhjemme paa de øde Sletter er han ubunden og fri, og han har heller ikke været mere end et halvt Aar hjemme, førend han har glemt Alt, hvad han havde lært udenfor Hjemmet. Saaledes gaaer da det ene Aarhundrede efter det andet, udenat Hedernes Befolkning stiger i Oplysning; den er uagtet sit gustne Udseende istand til at udholde alle Klimaets Ubehageligheder og Arbeidets Strenghed, dog udtømmes dens Kræfter tidlig, og kun sjeldent seer man et Menneske paa 60 Aar. Klædningen bestaaer af Gedeskind, Fødderne ere stedse nøgne; men paa sine høie Stylter gaaer Hedebonden med Lethed igjennem det dybe Sand, over Moser og Lyng, og kan i Hurtighed næsten maale sig med de vilde Gjeder, hvoraf Landet er opfyldt. Disse Stylter ere ved Skinner befæstede til Benene, og der findes udenfor ethvert Huus en Forhøining, der tjener til at sidde paa, medens man fastbinder dem. Føden bestaaer især af Meelsuppe af Mais, om Aftenen samles Husets Beboere omkring en uhyre Ovn, hvor man tilbringer Tiden med Arbeide og Fortællinger om Nisser, Feer og Varulve, om Natten sover man i det fælles Sovekammer paa udbredte Faareskind. Hedeboerne roses for Resten for deres muntre Livlighed, dog saavidt jeg har kunnet forstaae, bestaaer denne Livlighed nærmest i, at man om Søndagen forfrisker sig ved at drikke sig fuld, om Aftenen ere da alle Mænd, Koner og Børn berusede, og hæslige Skrig lyde istedenfor Sang fra alle Hytter. Foruden Hyrdelivet beskjeftige Mange

sig med Harpixsamling i Naaleskovene, og hænge saaledes hele Dagen fastklamrede til Fyrretræerne med Øxen i Haanden, med hvilken de gjøre lange Furer i Træernes Bark, og desforuden ere Skraaningerne af Sandklitterne indad mod Landet, som ovenfor omtalt, beplantede med Viinranker, der leverer en udmærket Viin.

Steenbrud og Metalgruber. Vi skulle her omtale en Virksomhed, der paa det Nøieste slutter sig til Industrien og danner en naturlig Overgang til Betragtningen af samme. Dampmaskiner og Jernbaner ere Nutidens Løsen, og det Land, der er istand til selv at forsyne sig med Jern og Steenkul, er derfor ogsaa i høi Grad begunstiget, hvor Talen er om Handel og Kunstflid. Begge disse Producter findes i mere end tilstrækkelig Mængde i Frankrig, skjøndt Landet hidtil hverken i den ene eller den anden Henseende har seet sig istand til at tilfredsstille sin egen Forbrug.

1. Jernminerne. Det eneste Metal, som i Frankrig giver noget mærkeligt Udbytte, er Jern. Malmen findes udbredt over den største Deel af Riget, og Frankrigs Jernrigdom synes næsten uudtømmelig. Alligevel yde dets 2000 Miner ikke det Halve af hvad Storbrittannien aarlig frembringer. Den største Deel af dets Jerngruber fortjener nemlig næppe dette Navn, og Virksomheden bestaaer næsten ene i, at man oproder Jorden en Smule, hvor Malmen næsten paa Overfladen ligger skjult af Leer og Sandlag. Arbeidernes Antal beløber sig ogsaa kun til 20,000, og for en stor Deel ere de egenlig Agerdyrkere og tye ogsaa kun til Gruberne, naar de ikke have Andet at bestille. Dog hvad der er endnu værre, er, at den Malm, der saaledes findes, er overmaade slet, ikke stort Andet end Myremalmen, der findes paa vore Heder, den tilhører den seneste Jorddannelse og yder kun 18 Procent daarligt Jern, som er uden Varighed og kun lader sig anvende til de simpleste Redskaber. Noget bedre, skjøndt heller ikke god er den Malm, som forekommer i regelmæssige Lag i Forbindelse

med Steenkul, det er den, England er saa rig paa, og som man i Frankrig især finder i Cotedore og Jura. Den egenlige Jernmalm, der i Gjennemsnit afgiver 75 Procent, og som vi kjende fra Sverrig og Norge, findes vistnok ogsaa i Frankrig, saaledes i Bretagne, Vogeserne, Alperne og Pyrenæerne, dog kun i ringe Udstrækning og vindes kun i 58 Gruber. Bjergvæsenet synes overhovedet mindre at tiltale Franskmanden, og saaledes er det i det Mindste en Kjendsgjerning, at man i Pyrenæergruberne Intet kjender til disse digteriske Sagn om Bjergaander eller hiin vidunderlige Længsel efter Gruberne, Bjergmændene see kun i deres Gjerning et anstrengende Arbeide, som man saasnart som muligt ønsker at ombytte med et andet.

2. Steenkulsgruberne. Frankrig har vigtige Steenkulsgruber, deels i Ardennerne, hvilke slutte sig til de foromtalte belgiske, deels i det Sydlige paa Sevennernes østlige Skraaning, dog først og fremmest ved Loires Kilder; ogsaa Vendee, Bretagne og Normandie have adskillige Gruber; men der er dog næppe noget Spørgsmaal om, at hele denne Virksomhed ikke bliver dreven med den Flid og Dristighed, der sømmede sig for et Land som Frankrig, og derfor er det heller ikke istand til at tilfredsstille sin egen Forbrug, men maa aarlig indføre betydeligt fra Belgien. Frankrig selv frembringer vistnok 12 Gange saa Meget som i Begyndelsen af dette Aarhundrede; men da ogsaa Forbrugen i en utrolig Grad er tiltagen, indføres der nu 5 Gange saa Meget som dengang. Naar man har skaffet sig Vished om, at der findes Kul paa et Sted, graver man først en umaadelig Brønd og derfra Sidegange i alle mulige Retninger. Om Vinteren er Varmen i disse underjordiske Rør større end over Jorden, og man har saaledes et bestandigt Lufttræk, der paa en let og naturlig Maade tilveiebringer frisk Luft. Om Sommeren, naar den varmere og derfor lettere Luft findes foroven, maa man ved kunstige Midler,

navnlig ved Kulbaal, forskaffe sig den fornødne Træk. Arbeideren stiger ned ad Stiger med Hakken paa Ryggen og Lampen hængende ved det høire Haandled. Omgiven af et Gravmørke, som Lampeblusset kun paa nogle faae Skridt formaaer at adsprede, arbeider han her indtil 1000 Fod under Jordens Overflade, en tæt Regn styrter ofte ned fra oven, giftige Luftarter eller brændbar Gas udsætter ham ofte for Livsfare. Alligevel tænke Grubearbeiderne aldrig paa Døden, som her allevegne omgiver dem. Sildig om Aftenen seer man dem atter stige op og under Grubesangen og med Lampen i Haanden forføie sig hjem Enhver til sit Huus. Fra det 8de Aar stige Børnene ned og begynde deres underjordiske Livsgjerning med at rense Afløbsrenderne, lukke Dørrene op og i, forrette Haandlangertjeneste, og vænnes saaledes efterhaanden til Luften, til at omgaaes Hakken og at finde Behag i Gravlivet under Jorden; thi her er ret et Dødens og et Taushedens Rige, faae Ord, ingen Sange, kun Støien af Hakkerne og Hamrene gjenlyde i det øde Rum. Og dog elsker Arbeideren sine Gruber, og Intet er ham skrækkeligere end Tanken om, at han, naar han bliver gammel, ikke længere vil kunne arbeide i Dybet, skjøndt han veed, at man da vil søge at komme hans Svaghed til Hjælp ved lettere Gjerning over Jorden. Kun sjeldent hører man om Sammensværgelser blandt Grubearbeiderne, Oprør trives ikke under Jorden, siger Franskmanden, derimod skulle de være yderst overtroiske, og de Gamle have fuldtop af Historier, som de fortælle de Unge, om Grubeaanderne; „den hvide Kanin“ viser sig tidt for dem; men især blive de hyppigt plagede af „den lille Arbeider“, han slukker deres Lamper, river deres Klæder itu, og ofte hører man ham banke og hamre i det Fjerne. Vantroe Folk snakke rigtignok om, at Vanddraaberne, naar de tilfældigviis falde paa en Skovl eller et Kar, give en Lyd fra sig under Jorden som Slagene af en Hammer, dog slig Forklaring leer Grubearbeideren af, han veed bedre, hvad disse underlige Lyd have

at betyde. Den 4de Decbr. arbeider Ingen, der vilde da times ham en stor Ulykke, thi da er det St. Barbaræ, deres Beskytterindes, Navnedag, de tilbringe i den Anledning tre glade Dage, der gjerne ende med, at de Alle falde under Bordet, for den næste Dag at udbryde: Hvor vi dog have moret os, og da atter at gaae til deres Arbeide.

Blandt de øvrige Skatte, som man i Frankrig drager af Jordens Skjød, ville vi kun nævne Steensaltet. Det betydeligste Saltlag er det, som man i Aaret 1819 opdagede i Nærheden af Nancy og som synes at have en Udstrækning af 11 Kvadratmiil og en Tykkelse af 250 Alen; man har udregnet, at man her har et tilstrækkeligt Forraad for 96,000 Aar. Statskassen vinder umaadeligt ved Saltværkerne; men derved opskrues ogsaa Priserne utroligt til stor Skade for Kvægavlen, ved hvilken man i vore Dage har begyndt at anvende Saltet med saa stor Fordeel.

Fabrikvæsenet. Et Folk med Franskmændenes eiendommelige Sind, der aldrig hurtig nok kan faae en Tanke udført, og aldrig snart nok see Udbyttet af sin Stræben, kunde synes mere at egne sig for Kunstfliden, end for den sindige, rolige Agerdyrkning. Og dog gives der ingen Virksomhed, der mere end hiin gjør Krav paa den menneskelige Udholdenhed og Taalmod, kort sagt paa Egenskaber, som Franskmændene mindst af alle ere i Besiddelse af. Ogsaa Brændselets Dyrhed og Mangelen paa tilstrækkelige Forbindelsesveie lægger Hindringer i Veien, dog meest af Alt den Overvægt, som England i Tidernes Løb har vidst at forskaffe sig, og kun hvor Talen er om de saakaldte Pariserartikler og Silkevarerne, formaaer intet Folk at maale sig med det franske. Man har derfor ogsaa troet at burde beskytte Kunstfliden ved at forhindre Indførselen af andre Landes Forarbeidelser Et Par Gange har man forsøgt at aabne Porten for den frie Handelsforbindelse; men den er stedse hurtig blevet smækket i igjen. Intet Folk er overhovedet saa tilbøieligt til at anvende beskyttende Foranstalt-

531232 A

ninger som det franske, det ligger nu atter i dets Utaalmodighed, der ikke tillader det at lade enhver Sag frit udvikle sig ved Hjælp af de Kræfter, den bærer i sig selv. — De anstillede Beregninger vise, hvilken umaadelig Overvægt det nordlige og østlige Frankrig næsten i alle Grene af Kunstfliden har over det vestlige og sydlige. Fransk-flandern, Parises Omegn og Normandie ere i enhver Henseende de vigtigste franske Fabrikegne. Der forarbeides i Frankrig overordenlig mange Jernvarer, dog kun til Landets egen Forbrug, da Hindringssystemet har gjort dem umaadeligt dyre, af Glasvarer finder der derimod en betydelig Udførsel Sted. Bomuldsfabrikerne ere særdeles betydelige og ernære saaledes i Dptm. Cotes du Nord en Trediedeel af de 600,000 Indvaanere. Det franske Klæde har fra gammel Tid været berømt, ved Ophævelsen af det nantiske Edict syntes det en Tid lang at være forbi med denne Green af Kunstfliden, dog hævede den sig atter, navnlig fra Slutningen af forrige Aarhundrede. Under Republiken begyndte man at forbyde Indførselen af forarbeidet Uld, og udsætter desuden aarlig Præmier, det vil sige, man begunstiger paa enhver Maade Uldvæverne paa de andre Borgeres Bekostning. Det er navnlig de lette og fine Uldvarer som Thibet, Mousselin, Flonel, Shawler, hvorved Frankrig udmærker sig, og som ere berømte for deres Lethed, Farvepragt, Varighed og Varme; intetsteds i Europa har man saaledes vidst at hæve Væv ningen til en Kunst, og vi behøve i saa Henseende kun at minde om de berømte franske Tapeter. Rheims midt i Frankrigs bedste Uldlande, er Middelpunctet for Frembringelsen af disse Varer, Arbeidernes Antal beløber sig til 50,000, af hvilke dog mange tillige ere Agerdyrkere. Vi have allerede omtalt Morbærtræet og Silkeavlen i det sydlige Frankrig; dog hvad Landet saaledes frembringer af raa Silke er ingenlunde tilstrækkeligt for Fabrikernes Forbrug, og disse gaae da ogsaa betydeligt længere tilbage i Tiden og grundlagdes i det

15de Aarhundrede ved græske, venetianske og genuesiske Indvandrere. Frankrig forarbeider aarlig for over 40 Mill. Rd. Silketøier, og disse udmærke sig i lige høi Grad ved Smag, livlig Farvepragt, Godhed og Billighed, ligesom man idelig har Opmærksomheden henvendt paa ikke at lade sig overbyde af Eftergjørere i andre Lande. Ved Udbrudet af den første Revolution fandtes der en Silkevæverbefolkning af henved 500,000 Mennesker i Frankrig. Nu er Antallet ikke slet saa stort; men man paastaaer da ogsaa, at 5 Arbeidere i vore Dage ere istand til at udrette det Samme som 64 til 75 dengang.

Fabrikarbeidernes Tilstand. Vi beundre Nutidens Fremskridt, glæde os over disse smukke, glimrende Varer, som man i vore Dage kan forskaffe sig for saa godt Kjøb. Og dog, kunde al den Nød og Jammer, der er knyttet til Frembringelsen af disse Ting, med Eet faae Mæle, hvor vilde det da ikke gjenlyde med Suk og Klage fra Alt, hvad der omgiver os; thi det er Alt Vidnesbyrd om den mageløse Elendighed, som intet enkelt Menneske, men en heel Tidsalder med sin hele Stræben har bragt over en stor Deel af Menneskeslægten. Kl. 3, 4 hver Morgen Vinter og Sommer ere alle Veie og Stier i Fabrikegnene opfyldte af sørgelige Skarer af Arbeidere, der skynde sig til deres Dagsgjerning, i Slud og Regn seer man udtærede, pjaltede Kvinder, med Kjolen trukken op over Hovedet, trave igjennem Snavset paa de opblødte Veie, ligegyldige ved hvor de træde; de ere gjerne ledsagede af usle, halvnøgne, gustne Børn, der i Haanden holde et Stykke tørt Brød, deres Næring for hele Dagen. Ofte have de stakkels Mennesker over en dansk Miil at gaae forat naae Værkstedet, og deres Smule Frihed gaaer saaledes tilspilde ved Gangen til og fra deres Hjem. For at tjene en 8, 9 Skilling, maae Smaabørnene i en kvælende, usund Luft arbeide 3, 4 Timer længere om Dagen end Galeislaver, de fleste af dem ere kirtelsvage, en stor Mængde døvstumme eller sjollede, dog det

gjør Ingenting, siger Mesteren, dem kunne vi ogsaa bruge. Navnlig ere Bomuldsarbeiderne her som i England og overalt i den vide Verden aandelig og timelig nødlidende; ofte kunne de med al deres Flid knap fortjene det tørre Brød, og have de blot et Par Dage intet Arbeide, overgaaer Elendigheden enhver Beskrivelse. Fra Smaae af udtærede af Nattevaagen og omgivne af Forførelse fra den tidligste Alder voxe Pigerne op uden Kundskab om Christendom eller Idee om Sædelighed. Vi kunne da ogsaa godt tænke os, hvad de senere maae blive som Huusmødre, og det vil ikke forundre os, naar vi høre, at Boligerne paa de fleste Steder intet Andet ere end Smudshuller opfyldte af Utøi og Ureenlighed. Moderen har sjelden Tanke af Omhu for sine Børn, sælger ofte de Klæder, hvormed fremmed Velgjørenhed har beklædet dem, forat kjøbe Brændeviin; thi at drikke sig fulde, er deres eneste Glæde, og paa mange Steder paastaaer man endog, at Konerne give deres Smaabørn Sovedrikke, medens de selv om Søndagen besøge Kroerne. Mere oprømt, muntert og ligesom beaandet af Sydens Luftning, men dog næsten ligesaa elendigt er Silketilberedersker-nes Liv i Provence og Dauphiné; under lystige Sange haspe disse elendige Skabninger, unge Piger paa under 20 Aar, den raae Silke, de synge usædelige Viser og Julepsalmer imellem hverandre, Alt paa den samme Tone, afbryde undertiden Sangen forat skjendes eller spøge paa upassende Maade; thi de have ikke det fjerneste Begreb om Religion eller Blufærdighed. I nogle Egne, navnlig i Omegnen af Rheims, har Arbeideren god Fortjeneste, men derved opnaaes ei Andet, end at han kan drikke saa meget destomere og tilbringe den halve Uge paa Kroen istedenfor med at arbeide; taler man til ham om at spare Noget op for sin gamle Alder, svarer han, at Fattighusene ikke skulle staae til ingen Nytte, og at Fabrikherren, hvis han var bedre klædt eller boede bedre, vilde nedsætte Lønnen. At der iøvrigt gives Undtagelser fra den her beskrevne Tilstand,

indrømmer jeg med Glæde, og navnlig skal Jernarbeidernes Stilling i enhver Henseende være bedre end de fleste andre Arbeideres. Jeg troer, at det i høi Grad vil bidrage til at klare os Fabrikarbeidernes Tilstand, naar vi betragte Livet i en af de store Stæder, hvor denne Green af den menneskelige Virksomhed især har opslaaet sin Bolig. **Lyon**, den næststørste Stad i Frankrig, ligger hvor Saone og Rhone forene sig, idet den første Flods Vande langsomt glide hen'imellem fortryllende Høie og Dale, medens den anden i rivende Fart styrter sig imellem sine sandede Bredder. Den nyere Deel af Staden, der ligger paa Saones venstre Bred, er pragtfuldt og meget smukt bygget; desto hæsligere er den gamle Stad, hvor Husene som babylonske Himmelstormere ofte hæve sig til en Høide af 10 Etager, medens Gaderne ere saa smalle, at end ikke en Solstraale formaaer at trænge ind og bortjage denne klamme, mugne Pestluft, der ruger over disse Gyder. Denne Deel af Staden er bygget opad et Bjerg, og snevre, slibrige Trappetrin føre ofte fra den ene Gade til den anden; men fra alle disse taarnhøie Huse gjenlyder det fra Kl. 4 om Morgenen til 9 om Aftenen af dette evindelige Tiktak, Tiktak, navnlig i Forstæderne; thi der boe næsten udelukkende Silkevævere, som her i deres elendige Hjem forarbeide de kostbareste Silketøier. Det er sørgeligt, her at see, hvorledes Dygtighed og Kunstsands, forenet med den meest anstrengende Flid, ikke er istand til at sikkre et Menneske en blot nogenlunde sorgfri Tilværelse. En Mand, der arbeider 16 Timer, er ikke engang istand til at fortjene to Mark om Dagen, hans Bolig er derfor elendig, uordenlig og ureenlig, hans Næring ringe, for største Delen Ost og Løg, han selv er bleg, mager og krumrygget, ødelagt ved idelig Savn, Overanstrengelse og daarlig Luft. En Lyoner Silkearbeider har overhovedet et ganske særegent Udtryk i sit alvorlige, blege Ansigt, et Udtryk af Kraft og Tænksomhed, men tillige af Menneskefjendskab og Utilfredshed. Han er altid

misfornøiet og mistroisk, pirrelig og let at fornærme, bøier sig ikke under Nogens Befaling, taaler ikke, at Fabrikanten kommer til ham i hans Hjem; ved den mindste Tilretteviisning bander han, smider Arbeidet og gaaer sin Vei. Revolutionen kunde ved Kuldkastelse af Adelsherredømmet bryde det Aag, der hvilede paa Bondestandens Nakke; thi her havde man at gjøre med en Overlevering fra gamle Dage, uden indre Livskraft. Fabrikarbeideren derimod kunde den blot vise hans Ulykke; ikke afhjælpe den, thi Aaget der tynger paa ham, er Nutidens hele Stræben med dens storartede Handelsaand og udbredte Kunstflid. Silkevæveren føler tilfulde den Uretfærdighedens Magt, der hersker i Verden og berøver den fattige Arbeider hans Løn, han udsender i vore Dage det ene Skrift efter det andet, i hvilket han kræver Formuens Deling, Skrifter, hvis Uforstandighed de Rige har let ved at bevise, ak, de godtgjøre jo ogsaa kun een Ting, at deres Forfattere lide Nød. Dog af mere indgribende Betydning ere de Selskaber, i hvilke næsten alle Arbeidere i Lyon ere Deeltagere, saaledes Foreningen til „gjensidig Understøttelse i Nød og Elendighed“ og i Særdeleshed Selskabet til „Arbeidets Beskyttelse imod Formuen“. Nu og da seer man nemlig en Fabrikherre gjøre et Forsøg paa at svinge sig i Veiret ved at sælge for lavere Priis, han giver da mindre Løn, de Andre ere nødte til at følge hans Exempel; men nu tage Arbeiderne det rette Tidspunct i Agt, i hvilket man ikke er istand til at undvære dem, og erklære da Alle som Een, at de ikke ville arbeide for saa ringe Betaling; de opgive Alle Arbeidet og sulte før ihjel, end at de skulde give efter; det skulde jeg vel troe, var Aandens Magt, og vi maae heller ikke mene, at det er store Ting, Arbeideren kræver, han kjender slet ikke til Luxus og forlanger kun, hvad der er ham aldeles nødvendigt, for at leve. Desværre formaaede denne Forening ikke at holde et andet Selskab borte fra sig, der kaldte sig Selskabet for „Menneskerettighederne“, og hvis Hovedhensigt

var en voldsom Omstyrtelse af Regjeringen; denne havde overalt sine Spioner, der viste sig meget virksomme for at bevirke et Udbrud og fremkaldte Opstanden i Lyon i Aaret 1834. Og hvo formaaer alligevel uden indre Bevægelse at læse det Opraab, ved hvilket saamange Stakler kastede sig hen i dette affindige Foretagende. „Leve af sit Arbeide eller døe paa Kamppladsen," saaledes lød Løsenet, skulde det virkelig være for store Fordringer til Livet.

Handelsforholdene. 1. Den udenlandske Handelsforbindelse. Et Lands Handelsforhold høre vistnok til de mærkeligste Gjenstande for Overveielsen; men de høre tillige til det meest Indviklede, staae i nøie Forbindelse med de statsborgerlige Forhold, og kunne overhovedet ikke vel blive behandlede i et Arbeide som dette, uden forsaavidt Folkets Tilbøieligheder og hele Aandsretning ogsaa her stundom afspeiler sig. Vi have i det Foregaaende allerede seet, hvilke Producter Frankrig især har Mangel paa, og hvilke det er istand til at forsyne Fremmede med; her er det navnlig Handelsveiene og Forbindelsesmaaderne, hvorom vi ville gjøre et Par Bemærkninger. a) **Søfarten.** Uagtet Frankrigs Kyster og Mundingerne af dets store Floder, Seine, Loire og Gironde, med hvilke det forholder sig paa samme Maade, som vi have beskrevet det ved Nordsøens Strømme, frembyde fortrinlige Havne, og uagtet Landet er i Besiddelse af Søfolk, der i enhver Henseende kunne maale sig med de fortrinligste i et hvilketsomhelst Land, have store Foretagender til Søes aldrig ret villet lykkes det, fordi hele Folket ikke her som i England med hver sin Tanke dvæler ved Havet, med al sin Idræt ligesom svæver ud over Vandene mod de fjerne Strande. Frankrigs Colonier have derfor heller aldrig været nogen sand Velstandskilde for Landet; thi det har stedse manglet paa udeelt Interesse og stadig Medvirkning fra Regjeringens og hele Folkets Side, og navnlig har det manglet paa den Taalmodighed, uden hvilken intet saadant Foretagende vil kunne trives; hvorofte har man ikke

saaledes besluttet at tage Øen Madagaskar i Besiddelse, og i den Anledning anvendt umaadelige Summer, og atter hvor ofte har man ikke opgivet den hele Plan, og alle disse store Pengemidler vare da til ingen Nytte bortødslede. b) **Landforbindelsen.** Vi have allerede omtalt Veiene over Pyrenæerne og Alperne, ad hvilke Varerne blive førte deels paa Vogne, deels paa Muulæsler; fra Tydskland, hvor Forbindelsen er langt lettere, føre tre Jernbaner ind i Frankrig, den ene over Belgien fra Cöln, den anden fra det sydlige Tydskland til Strasborg, den tredie er egenlig at betragte som en Bivei til den anden. Der er desuden en Forbindelsesmaade, der navnlig i Frankrig spiller en vigtig Rolle paa Grund af de unaturlige Baand, der her hemme det frie og lovlige Samkvem, og det er c) **Smugleriet.** Frankrig underholder 13,000 Toldsoldater til Beskyttelse af Hjemmets Kunstflid; disse maae føre en stadig Kamp mod Smuglerne, der forenede i forskjellige Samfund ikke blot drages af Fordelen, men tillige af det Æventyrlige i en saadan Færd, og derfor ogsaa altid ere sikkre paa Medfølelse hos Menigmand, der stedse føler sig tildragen af hvad der synes ham æventyrligt. Dog det Poetiske, der i vore Dage alt mere forsvinder af Livet, er ogsaa her næsten aldeles bortveget, Smugleren staaer nu næsten alene som en almindelig Kræmmer, og udmærker sig kun ved Løsagtighed, Drukkenskab og Mangel paa sundt Retsbegreb. Afført sin Arbeidsdragt, naar han begiver sig ind til Staden for at deeltage i dens Forlystelser, ligner han i sin sorte Selskabskjole næsten en Landsbyjunker, uden forsaavidt hans runde Ryg og fremstaaende Arme forraade Pakkebæreren; man følger ham over Bjergene uden at ane, hvem han er, ligesom han overhovedet, med Undtagelse af, naar han er paa Arbeide, bevæger sig frit og utvungent i Samfundet. Den overordnede Leder er gjerne en udlært gammel Ræv, der ofte trækker sig ud af Forretningerne med en betydelig Formue og nyder almindelig Agtelse. Selv Største-

delen af hans Mandskab kjender ham ikke, han er gode Venner med Officererne for Toldsoldaterne, og staaer kun i Forbindelse med de underordnede Ledere, det altid ere paa Færde med at udspeide Tid og Leilighed, men aldrig sees med Contraband. Hver Bærer fører en Pakke paa 50—60 Pd.; vederqvæget med et rigeligt Maaltid og forsynet med Filtsko og lange Stokke begiver Skaren sig paa Veien; Spioner gaae i Forveien, Natten er mørk, Regnen pidsker, Stormen raser, det er ofte midt om Vinteren; men Vindelysten driver, og det skrækkelige Veir gjør det lettere at narre „Grønkjolerne“. Man vælger altid de farligste Veie, vader over de meest rivende Bække, og maa ofte, især naar man nærmer sig Douanerne, Toldvagterne, krybe paa Hænder og Fødder forbi den udstillede Post. Undertiden kan det da hænde sig, at Skaren med Eet bliver staaende og betænksom seer sig om; paa et givet Tegn fjerner En af Banden sig, man hører et dæmpet Skrig, Toget fortsætter taust sin Vei; men den næste Morgen hører man, at en Vagt om Natten er bleven myrdet paa sin Post af Smuglerne. Dog kan det ogsaa hændes, at de selv falde i en af de Snarer, som ere opstillede for dem, og de blive da uden Barmhjertighed skudte ned, hvis de sætte sig til Modværge. Kysten har naturligviis ogsaa sine Toldsoldater og sine Smuglere; men høist mærkværdig er den Maade, hvorpaa man driver Smugleriet paa den belgiske Grændse, hvor mange Tusinde Hunde benyttes til denne Forretning.

2. Den indenlandske Handelsforbindelse. Frankrigs store Floder ere af den største Vigtighed for dets indenlandske Handel, og saaledes kunne vi forstaae Napoleons Udsagn: Paris, Rouen og Havre ere en eneste stor Stad med Seine som Hovedgade. Sandbanker og Strømhvirvler gjøre alligevel Flodseiladsen paa mange Steder vanskelig, det Første er især Tilfældet med Loires nedre Løb, hvorimod Rhones Vande styrte sig under Klipper og ledsagede af mægtige Vandfald ind i Frankrig; her maae vi tillige atter

giøre opmærksom paa, at ligesom der egenlig aldeles ingen Rhonedal findes, men en Saoneslette, der drager sig fra Langres Høislette ned til Middelhavet, saaledes er det ogsaa Saone, der er af en saa overordenlig Vigtighed med Hensyn til Forbindelsen imellem det nordlige og sydlige Frankrig, medens Farten paa Rhone altid er vanskelig, ofte endogsaa farlig. Frankrigs Floder ere forbundne med Canaler, af hvilke de fem tillige forene de to ved den pyreneiske Halvø adskilte Have, der beskylle dets Kyster. Blandt disse nævne vi Bourgognecanalen imellem Yonne og Saone med et Fald af over 900 Alen og 191 Sluser, der føres igjennem en underjordisk Hvælving, der i en Længde af over halvanden Fjerdingvei er hugget igjennem et Bjerg. Ligeledes er den Langvedocske Canal høist vigtig og en af de første, der blev fuldendt, nemlig i Aaret 1681; ogsaa den har et betydeligt Fald og føres paa en Strækning igjennem et Bjerg. Franskmændene have paa deres Canaler anvendt umaadelige Summer, imellem 2 og 3 Hundrede Mill. Rd., og ligeledes ved disse godtgjort deres Duelighed til de saakaldte hydrauliske Arbeider; men de have herved tillige, ligesom ved Jernbanerne, viist, at om de end gjerne ere gaaede i Spidsen ved alle Bevægelser i Statssamfundet og de aandelige Interesser, have de derimod ved de reent practiske Foretagender viist sig temmelig seendrægtige, og de fleste af disse Canalanlæg tilhøre saaledes den allerseneste Tid; tilmed er Arbeidet sjeldent saaledes ført til Ende, at Landet har den fulde Nytte deraf, og navnlig trænge Flodløbene paa de fleste Steder til at forbedres, da største Delen af Floderne, der forbindes ved Canalerne, ikke ere seilbare om Sommeren. Landeveiene i Frankrig have tilsammen en Udstrækning af over 10,000 Mile; dog ogsaa her er der et „Men" at tilføie, de ere nemlig tildeels daarligt vedligeholdte, Veilinien paa flere Steder afbrudt, ikke at tale om, at Sogneveiene i Almindelighed ere i en ussel Forfatning. Hvad Jernbanerne angaaer, disse Vid-

nesbyrd om Nutidens mægtige Handelsliv og den livlige Forbindelse imellem Sted og Sted, see vi det Samme som ved Canalerne; ikke blot England, men ogsaa Belgien og Tydskland ere heri ilede langt forud for Frankrig, og endnu er kun en ringe Deel af den Strækning paa 800 Miil færdig, der er bestemt til i alle Retninger at gjennemskjære Riget.

Det fælles Folkepræg. Vi have hidtil, forsaavidt Talen var om at fremstille den aandelige Retning hos det franske Folk udelukkende holdt os til Bondealmuen, til hvad der ret egenlig er at betragte som Dybet i ethvert Folk; medens de høiere Stænder ere ligesom den bevægede Overflade. Og jeg troer med Rette at have dvælet ved denne Gjenstand; thi hvad der lever i Almuen er dog stedse det, der betinger, hvad man tør haabe af et Folks Fremtid; er det en sund og ufordærvet Livskraft, da tør man haabe, at nye, friske Kræfter Tid efter anden ville sprudle frem af Dybet og forjage de forraadnede Bølger, der ofte tungt vælte sig hen ad Folkehavets Overflade. Men paa den anden Side er det dog ofte, som om Livet hist slumrer i det Skjulte, og derfor tør man heller ikke lade det beroe ved blot at betragte Almuen i dens Færd og Stræben; vil jeg see Folkelivet som udviklet og selvbevidst, maa jeg dog fortrinsviis henvende Opmærksomheden paa Middelstanden. Uagtet al Blanding med fremmede Folkestammer er og bliver dog Franskmanden i sit Væsens Inderste en Efterkommer af de gamle Gallere; disses fælles Grundpræg var ifølge Cæsars Dom en mageløs Livlighed og Selskabelighed, en særdeles udviklet Samfundsbevidsthed eller Foreningsaand; det er denne, som gjør sig gjældende overalt, hvor vi træffe den keltiske Folkestamme nogenlunde ublandet, hvad enten vi see hen til Klanlivet i Skotland eller Pater Mathews Afholdenhedsmirakel i Irland, og kun ved at stille os dette klart for Oie, ville vi see os istand til at danne os en rigtig Forestilling om, hvad der udgjør det franske Folks aandelige

Grundretning. Selskabelighed er i det daglige Liv stedse forbunden med en livlig Godmodighed og Aabenhed, en velvillig Forekommenhed og Høflighed; den, der søger Omgang med Andre, maa nemlig vide at finde sig i at tage Menneskene, som de ere, han maa forstaae Spøg, vide at gribe den muntre Side af enhver Ting og at lee istedenfor at blive vred, det Alt Noget, hvori Franskmændene ere Mestere. Men han maa dernæst ogsaa vide at gjøre sig selv gjældende, kan ikke taale at blive ringeagtet eller overseet, Æren er saaledes ogsaa Franskmanden det Høieste af Alt, han vil selv kunne lee med, tillader aldeles ikke, at man vil gjøre ham latterlig. Dog Selskabeligheden, Samfundsaanden er noget langt Dybere; den, der ret inderlig har tilegnet sig denne Tanke, om at Mennesket ikke er bestemt til at staae alene, han seer i hele Slægten et Brodersamfund; det er den skjønne Tanke, der vistnok ofte i Frankrig kom dødfødt eller som et Misfoster til Verden; men som dog vidner om, hvad der udgjør det franske Folks skjønneste Stræben; den ædleste Opoffrelse træder os overalt imøde i dets Historie, den skjønneste Ridderlighed og Menneskelighed er Blomsten i den franske Folkeaand. Det er denne Menneskelighed, som er udtrykt i Ordet **bonhommie**, et Ord, der neppe fuldkomment kan gjengives i nogetsomhelst Sprog, og ligesom John Bull er det Navn, under hvilket man har personificeret det engelske Folk, Paddy Benævnelsen for Irlænderen, saaledes er **Jaques le bonhomme** det udtryksfulde Folkenavn for Franskmændene. Denne Bonhommie viser sig tilfulde i de franske Hospitaler med deres luftige Haller og navnlig deres barmhjertige Søstre, i Waisenhusene og Pleiestuerne for smaae Børn, hvor enhver Tanke gaaer op i dette Ene, ret at hæge om de smaae, syge Stakler. Æresfølelsen er, hvor den udgaaer fra en levende Anerkjendelse af Medmenneskets Ret, noget af det Skjønneste paa Jorden. Ridder Bayard var i Ordets ædleste Betydning en Franskmand, og et ridderligt Folk, hvem Æren er mere dyrebar

vend Fordelen, staaer stedse høit over det, der i enhver Handling ledes af lav Egennytte. Dog naar jeg har stræbt i faae Træk at afmale Blomsten i den franske Folkeaand, da veed jeg jo fuldtvel, at ikke enhver Blomst bliver til en Frugt, at ikke enkelte høimodige Handlinger skabe et høimodigt Folk, langt mindre Talemaader og prægtige Ord; Folkeaanden angiver overhovedet Retningen for et Folks Stræben, et andet Spørgsmaal er det, om det bliver til Sandhed og Virkelighed, hvad der saaledes forud er antydet. Og dette er en Sag, hvorom jeg ikke tør vove at ville dømme; derimod maa jeg gjøre opmærksom paa, at der ligger noget i den franske Selskabeligheds Aand, der langtfra kan tiltale den, som med et dansk Sind betragter dette Folk i dets daglige Færd. Det kommer her an paa, at enhver Ting ret kan komme til tage sig ud, i Frankrig er enhver Mand Skuespiller, siger man; Domstolene opføre daglig et Skuespil for en gabende Mængde, Døvstummeinstitutet aflægger sine Prøver i en Skare Uvedkommendes Paasyn, for hvilke Eleverne med Tegn udtrykke Mester Ravns Følelser og Hr. Rævs Argelist i Lafontaines Fabel, selv i Aviserne og paa Kirkegaarden gjenlyder Alt af de skjønneste Talemaader. Intet Folk synes saa begjærligt efter ydre Hæderstegn, paa de offenlige Gader møder man stedse Riddere af Æreslegionen med Tegnet paa deres Værdighed, selv Skoledrenge bære deres Præmier som Ordener, og den gamle franske Skik, ifølge hvilken den jomfruelige Dyd hvert Aar paa Rosenfesten offenlig kronedes, finder endnu Sted i flere Egne i Frankrig. Og endelig kan den pludselige Velvillie, med hvilken Franskmanden kommer den Fremmede imøde, ofte forekomme denne uhyggelig; man har endog, skjøndt, saavidt jeg kan see, med Urette, af den Grund beskyldt ham for Dientjeneri og Falskhed. — Selskabeligheden er altsaa et af Franskmandens vigtigste Særkjender, han forstaaer som ingen Anden at føre en Samtale, er begavet med det Vid og det Lune, som ene formaaer at gjøre det

tilsyneladende Ligegyldigste til Næring for Sjelen; han er en Mester i disse raske, korte, spillende Yttringer, der ligesom gribe Livet i Flugten, og dog ofte langt sandere og mere betegnende udtrykke, hvad det egenlig kommer an paa, end mangen vidtsvævende Undersøgelse. Franskmanden ønsker som Videnskabsmand navnlig at forstaae Livet, som det er, og at gavne Menneskeslægten; derfor har man her drevet det særdeles vidt i Alt, hvad der henhører til Naturvidenskaben, og har navnlig Sands for at gjøre enhver Ting tiltrækkende. Dog ogsaa her ligger Overdrivelsen nær; i de saakaldte dannede Kredse vil Enhver, hedder det, være aandrig, dertil behøves der, foruden en rap Tunge, kun en Dosis Uforskammenhed og nogle opsnappede Talemaader, udstrømmede fra de Pariser Modeblade. Overfladisk Aandrighed er stedse forbunden med Lettroenhed, og intetsteds menes denne saaledes at have sit Hjem som i Frankrig og navnlig i Paris, hvor Spaakvinden i Rue de Tournon idelig er beleiret af Folk, der ville raadspørge Skjæbnen, hvor den magnetiske Søvn, Borddands og Bankeaander endnu stedse er i Mode, og hvor enhver Ting finder saameget større Tiltro, jo taabeligere den er. Mere end eengang have Spasmagere havt denne parisiske Lettroenhed til Bedste. En Mand bekjendtgjorde, at han vilde spadsere over Seine, og hele Paris samlede sig for at see dette Kunststykke; en Anden beskrev umaadelige Skatte og kostelige Haller, som man havde fundet i Montmartre, og hele Paris strømmede ud for at tage disse Sager i Øiesyn. Hvor Selskabeligheden har opslaaet sin Bolig, maa indtil en vis Grad Skjønhedssandsen gjøre sig gjældende; de franske Skjønhedssager udmærke sig i høi Grad ved deres Smagfuldhed, intetsteds forstaaer man saaledes at pryde en Festsal og overhovedet at stille enhver Ting saaledes i Lyset, at den ret kan tage sig ud; navnlig er en virkelig smagfuld Paaklædning Franskmanden en Sag af den yderste Vigtighed, og selv den Lærde, der maaskee andensteds troer sig berettiget

til at forsømme sit Ydre, anvender i Frankrig en høi Grad af Omhu paa sin Klædedragt. Naturligviis er der ingen Gjenstand, hvor Overdrivelsen ligger saa nær som just her; Pragten synes ved Indretningen af Boligerne ofte at ligge den Franske mere paa Hjerte end virkelig Hyggelighed og Reenlighed, og hvor det gjælder at tilfredsstille Hanget til Pynt og Stads, kjender Ødselheden ingen Grændser. Under en Dyrtid i Paris, fortæller Holberg, kunde jeg knap bare mig for at lee, naar jeg saae velklædte Folk bede de Forbigaaende om en Almisse og udraabe: Vi ere færdige at døe af Sult, vi have i flere Dage maattet leve af Luften, skjøndt de førte hele Skjepper Meel med sig i Haaret. Vi have betragtet dette fælles franske Grundpræg med Hensyn til Livets tre store Magter, det Gode, det Sande og det Skjønne; i næsten alle Forhold ville vi kunne opvise det Samme. Naar man har bebreidet Franskmændene denne utaalmodige Higen, der mistvivler, naar den ikke strax seer Frugterne af sine Bestræbelser, og som saa ofte har hindret den frie og naturlige Udvikling af Landets Kræfter, staaer dette vistnok i Forbindelse med en Mangel paa selvstændig Kraft og selvbevidst Styrke, der i alt Fald synes at ligge nær, hvor Foreningsaanden er det eensidigt Overveiende. Og nu det franske Krigermod, Ingen vil kunne nægte det, og det er ikke blot, naar det gaaer fremad, at Franskmanden viser sin Tapperhed, saasom ved Bestormelsen af Broen ved Lodi, det er ikke blot, naar Lykken smiler til hans Vaaben, at han udviser denne gammelgalliske Haardnakkethed, men selv da, naar Alt synes tabt, og ved Waterloo lyder det som det sidste Ord fra den franske Krigers Mund: Garden kan døe, men ikke overgive sig. Dog ogsaa her er Aanden, som opliver den franske Tapperhed, Bevidstheden om ei at staae ene; Franskmanden vil udmærke sig, han vil overalt have Tilskuere til sin Færd. Gjør Eders Pligt, hedder det til de Danske Soldater, naar Fædrelandet kalder. Fra disse Pyramider skue 4000 Aar

ned paa Eder, tilraaber Napoleon sine Krigere. Den kraftige Foreningsaand, der er Franskmandens Hæder, ligesom den i sin Eensidighed er Kilden til hans Feil, seer man overalt, hvor den franske Soldat færdes; intet Land kan opvise Mage til den Hurtighed, med hvilken man her har vidst at skabe en Armee, at indøve Tropper, til den Orden og Mandstugt, den punctlige Lydighed, med hvilken Soldaten adlyder sin Officeer, og ved Siden deraf, den lette, frie, naturlige Tone, der stedse gjør sig gjældende imellem de Befalende og Adlydende, naar Tropperne ikke længere staae under Vaaben. Men især er det nødvendigt at fastholde den oftere angivne Grundtanke, for at forstaae, hvad Franskmændene ere som Statsborgere. Intet Folk veed saaledes, hvad det vil sige, at underordne sin Uafhængighed den almindelige Velvære, intetsteds er den personlige Frihed underkastet saa store Indskrænkninger, intetsteds ere Toldundersøgelserne saa smaalige, Pasvæsenet saa byrdefuldt, intetsteds trænger Politiet saaledes ind overalt og binder det frie Ord og den frie Tanke. Frihed synes overhovedet for Franskmanden at være noget ganske Andet, end hvad vi stræbe efter, for ham er den Ligeberettigelse, det er stedse égalité, han mener, om han ogsaa nok saa meget raaber paa liberté. Paa den anden Side har man i Frankrig stedse krævet, at Staten skal have Omhu for den Enkelte, intetsteds har Beskyttelsestold, Privilegier, offenlige Belønninger og Understøttelser af Statskassen saa vid en Mark; i Øvrealperne veed jeg saaledes, at Enhver, der lægger Tegl istedenfor Straa paa sit Huus, faaer en Trediedeel af Udgifterne godtgjort af det Offentlige, og der uddeles idelig Opmuntringer for industrielle Foretagender. Og endelig, hvor man med Franskmandens livlige og utaalmodige Aand kræver Alt af Statssamfundet, kan dette ikke have denne stillestaaende Ubevægelighed, som i et Land, hvor det navnlig betragtes som det faste Værn for den Enkeltes personlige Frihed; enhver Forandring er her en Omstyrtelse af det Be-

staaende, Samfundet vexler stedse Skikkelse, og det er saaledes ogsaa langt mere end en Talemaale, naar det i Frankrig hedder: Opstanden er den første Borgerpligt. Og ved Siden heraf er Franskmanden i det daglige Liv det muntreste, letsindigste Menneske af Verden, det er ikke her som i Italien, hvor Folket under indædt Forbittrelse adlyder; han synes rolig og tilfreds, men maaskee han alt i det næste Øieblik, naar en Ubetydelighed bringer de skjulte Onsker til Udbrud, kjæmper paa Liv og Død i Paris's Gader. Intetsteds er maaskee Nationalfølelsen saa stærk som i Frankrig; thi intetsteds føler den Enkelte sig saaledes i sit hele Liv i Forhold til det Hele. Franskmanden betragter hvadsomhelst Stort, der findes i hans Land, som sin Eiendom, og intet Folk har i den Grad viist sig begeistret for sine berømte Mænd, man opkalder Gaderne efter dem, og hver betydelig Stad skal, ligesom Paris, have sit Pantheon; det var derfor fuldkomment i Overeensstemmelse med den franske Nationalfølelse, at Louis Philippe forvandlede Slottet i Versailles til et Museum for den franske Krigshæder, med Fremstillinger af Folkets Bedrifter igjennem de svundne Tider. At iøvrigt denne stærke Fædrelandsfølelse ofte synes at nærme sig til Nationalhovmod, lader sig vistnok ikke nægte; Franskmanden synes i Almindelighed utilbøielig til at indrømme nogensomhelst Ufuldkommenhed hos sit Folk, og høist betegnende er det Svar, som Marschal le Fevre gav Fyrsten af Salm, der beklagede sig over, at et Decret af Napoleon fra Fyrste havde gjort ham til Undersaat: Hvor kan De være vred paa en Lov, sagde han, der har gjort Dem til Franskmand. Hvad endelig den christelige Bevidsthed, navnlig i de høiere Stænder, angaaer, hører den desværre til de Ting, om hvilke man helst taler saa lidt som muligt, og det ligger nær, at man i et Land som Frankrig i Vantroens Tid ikke alene offenlig erklærer Christendommen for afskaffet, men tillige ved en Rigsdags-

beslutning med Stemmefleerhed afgjør Spørgsmaalet om Guds Tilværelse og Sjelens Udødelighed.

Paris. Ingen Stad paa Jorden kan i Verdensberømthed maale sig med Frankrigs Hovedstad, end ikke det mere end dobbelt saa store London, og intetsteds ere saa mange Fremmede til enhver Tid af Aaret forsamlede, deels fra Provindserne og deels fra de fjerneste Lande, man har endogsaa anslaaet denne „svævende Befolkning" til henved 100,000 Mennesker i Gjennemsnit; og navnlig er Staden for Frankrig selv Brændpunctet for alt, hvad Landet har af aandelig og politisk Røre; vi kunne derfor heller ikke undslaae os for at forsøge at give en Skildring af Paris og det Folkeliv, som deri rører sig. En stor Stad melder gjerne sig selv forud ved den stedse livligere Færdsel paa Landeveiene, Mængden af Landsteder og den Omhyggelighed, med hvilken man seer endog den mindste Plet benyttet; dette er ogsaa i fuldeste Maal Tilfældet med Paris, der udbreder sig paa en fortræffelig dyrket Slette næsten midt i det store Kridtlag, der fra Jura drager sig gjennem Frankrig ad Canalen til. Enkelte Høie rage i Veiret, og fra disse har man Udsigt over den Uendelighed af Bygninger, som udgjør Staden, en Mængde saa stor, at Blikket taber sig i Husenes Vrimmel, ligesom i et vidtudstrakt, bølgende Hav. Omtrent en halv Miil fra Staden kommer man igjennem dens Fæstningsporte; thi Paris er siden 1841 indesluttet af Casteller, forbundne med en Ringmuur til Beskyttelse mod fjendlig Erobring. Fæstningsværkerne have iøvrigt ikke bidraget til Byens Forskjønnelse, og navnlig er Boulognerskoven overalt gjennemskaaren af dem. Staden har omtrent halvfjerde Miil i Omkreds og indtager et Fladerum af over en halv Kvadratmiil; Floden Seine deler den i to Dele, la Ville mod Nord og l'Université mod Syd; men midt imellem begge ligger paa en Ø den gamle Stad, la Cité, hvor de umaadelig høie, vindskjeve Huse, de smalle, krumme, smudsige Gader, men fremfor Alt den

mægtige Cathedralkirke Notre Dame med sine to Taarne og sit alvorlige, gothiske Præg bevidne Stedets Ælde. Pariserne vare i Oldtiden en gallisk Folkestamme og deres Stad Lutetia paa Øen i Seine allerede under Romerne en vigtig Plads; senere synes den at være sunken i Betydning og Anseelse, og under Merovingerne var den vel næppe stort Andet end en Fiskerby; under Carolingerne led den meget ved Normannernes Angreb; men da nu Greven af Paris blev Frankrigs Behersker, steg dens Anseelse, og fra den Tid har den været i en uafbrudt Tiltagen lige indtil vore Dage, uagtet den stedse er bleven forsømt af Bourbonnerne, der istedenfor at forskjønne den, ødslede umaadelige Summer paa Versailles, dette pragtfulde Gravmæle for en forsvunden Herlighed. Det første Indtryk af Paris er langtfra gunstigt, navnlig, hvis Skjebnen fører os ind i de ældre Dele af Staden, for største Delen en Labyrinth af snevre, krumme Gyder uden Tanke af Fortoug, hvor en stakkels Fodgænger staaer i idelig Fare for at begraves i Dynd eller kjøres over af Vognene, der krydse hverandre i det Uendelige, og især ere i Omegnen af de meest besøgte Steder, f.Ex. Boulevarderne, disse Smaagader stedse opfyldte af en sammentrængt Sværm, hvor Alt skriger, skjender, støder, skubber sig frem; dog disse gammeldags Stræder forsvinde mere og mere og gjøre efterhaanden Plads for reenligere, lysere, men ogsaa mere prosaiske Gader, hvor det ene caserneagtige Leiehuus er knuget op mod det andet, uden at man som i gamle Dage nogensteds seer Spor til Haver og grønne Træer. Gaderne i Paris udgjøre tilsammen henved 90 Miil og vilde saaledes, udstrakte i en Linie, kunne naae halvveis til Kjøbenhavn; de forekomme med ethvert tænkeligt ydre Præg; der findes rige, aristokratiske, handlende, industridrivende, beskedne, lærde Gader; ethvert Menneske kan saaledes komme til at boe i den Omgivelse, som bedst stemmer overeens med hans Tilbøieligheder og Vilkaar. En af de betydeligste er St. Honorégaden Nord

for Seine, imellem Tuillerierne og Palais Royal, der parallel med Floden fører midt igjennem Staden og indbefatter 500 Huse; den skjønneste er imidlertid Rivoligaden lidt sydligere end den forrige og ligeløbende med den, der strækker sig langs de elysæiske Marker, Concordiepladsen og Tuileriernes Have. Den gamle Adel beboer endnu som fordum St. Germain Forstaden, Syd for Seine, ligeoverfor de elyseiske Marker. Den første og skjønneste Plads i Paris og maaskee i hele Verden, er Ludvig den 15des Plads, eller som den nu kaldes, Concordiepladsen, lige ud til Seine, imellem Tuileriernes Have og de elyseiske Marker, Madaleinekirken og de Deputeredes Kammer; den er overalt prydet med Springvande og Støtter, som forestille Frankrigs betydeligste Stæder; men fra Midten hæver sig den berømte ægyptiske Obelisk, der med umaadelige Bekostninger er ført herhid fra Luxor i Øvreægypten; den staaer paa det samme Sted, hvor det franske Folk myrdede sin Konge Ludvig den 16de; det var ogsaa paa denne Plads, at som et ulykkeligt Forvarsel mange Hundrede Mennesker bleve søndertraadte ved Lystighederne, der ledsagede denne Konges og Marie Antoinettes Formæling. Stadens øvrige Pladser taale i ingen Henseende nogen Sammenligning med denne. Blandt de mærkeligste nævne vi Grevepladsen udad mod Seine ligeoverfor Cité med det gamle Raadhuus, hvortil saamange Begivenheder i Revolutionen knytte sig. Her staae Lygtepælene, paa hvilke Pøbelen i Septemberdagene 1792 ophængte sine Offere, her var det ogsaa, at Guillotinen stod, og den Fremmede, der besøger Stedet, gribes af Rædsel ved Tanken om de mange Blodscener, der knytte sig til denne Plads, medens Pariseren, der er opfødt med Stedet for Øie, ligegyldig iler hen derover. Længere mod Nord udad mod Boulevarderne, den gamle Stadgrændse, træffe vi Bastillepladsen; fra det Sted, hvor den gamle Fæstning hævede sig, hvor saa mange Mennesker maatte hensukke Livet i dybe, underjordiske Huller,

og hvor Folket, efterat have omstyrtet den gamle Morderkule, jublede paa dens Tomter og med fransk Lune skrev: her dandser man, fra det Sted hæver sig nu Julisøilen med deres Navne, der i Aaret 1830 faldt i Kampen for hvad man i det Dieblik kaldte Frihed. Paa Vendomepladsen seer man Napoleonsstøtten, 133 Fod høi med Keiserens kolossale Billede paa Spidsen; den veier 1,800,000 Pund, og er gjort af de 425 i Tydskland vundne Kanoner. Endelig mærke vi os den store, runde Plads for Enden af de elyseiske Marker, hvor Triumphbuen kneiser; den er bygget af hvide Kvadersteen, smykket med Basreliefer, forestillende Krigsbedrifterne under Revolutionen, den har kostet 3, 4 Millioner Rd. og blev færdig i Aaret 1836; i det Hele var Ludvig Philips Regjering med den Hyldest, den stedse maatte vise Napoleons Minde, et levende Vidnesbyrd om den Aand, der besjelede Folket. Vi skulle nu omtale de mærkeligste Slotte. Vi have allerede nævnet Tuillerierne, det franske Regjeringsslot, udad mod Seinen og i Nærheden af det endnu ældre Kongeslot Louvre. Katharina af Medicis begyndte Bygningen 1564; men først under Ludvig den 14de blev den fuldendt; det bestaaer af 5 mægtige Hovedbygninger, forbundne med 4 Gallerier. Navnet betyder paa Dansk Teglbrænderierne, og virkelig har der i sin Tid staaet saadanne paa dette Sted. Tuilleriernes Have, som strækker sig bag ved Slottet lige til Concordiepladsen, har et betydeligt Omfang og er et bekjendt Forfriskningssted, navnlig for de høiere Stænder. Palais Royal, Familien Orleans's private Arvegods, er især bekjendt ved de dertil stødende Gallerier med de prægtige Boutiker; til den nyeste Tid var dette Sted den fornemste Tumleplads for Pariserlivet, Pladsen foran var stedse fyldt med Vogne, og en bølgende Menneskemasse trængte sig ind og ud; her udfoldede Pariserpragten sig i hele sin Glands, først her havde man den rette Forestilling om et parisisk Caffehuus og Restauration, og maatte beundre den Lethed, med hvilken Fransk-

manden bevæger sig imellem Fremmede, den Smag og Skjønhedssands, hvormed han navnlig veed at udstyre offenlige Forsamlingssteder; for Øieblikket skulle de fleste af disse Boutikker staae tomme, Pladsen er forladt; thi Moden har engang udtalt sin Fordømmelsesdom over Stedet, og Moden, navnlig Parisermoden, er en lunefuld Dommer, der sjeldent giver Grunde; her mener man dog, at Aarsagen maa søges i, at Louis Philippe lukkede Spillehusene, som man dog skulde synes maatte have givet Stedet et høist uhyggeligt Præg. Slotte og Bygningsværker overhovedet høre til de Ting, hvis Beskrivelse trætter, fordi man dog aldrig er istand til ved Ordet at give nogen klar Forestilling om hvad der skal og maa opfattes igjennem Øiet; vi ville derfor forbigaae, hvad Paris for Resten har af den Art Bygninger, og kun med et Par Ord omtale Kirkerne. Vi nævnede ovenfor Notre Dame, en af de ældste christelige Kirker, hvis Grundsteen blev lagt i Merovingernes Tid; iøvrigt udmærker navnlig det Indre sig hverken ved Pragt eller Skjønhed; men en gothisk Kirkebygning hører heller ikke til de Ting, der tiltaler Franskmanden. De nyere Kirker, af hvilke adskillige tilhøre den allerseneste Tid, ere derimod med deres lyse, venlige Præg mere overeensstemmende med Folkets Tilbøieligheder og Smag; dog de staae i Almindelighed næsten tomme, og Nutidens Pariser synes overhovedet saa bange for at komme i Berøring med noget Helligt, at ikke engang Operamusiken, hvormed man her opvarter de Andægtige, kan drage ham. Man har derfor ogsaa gjort den hellige Genovevas Kirke fra det forrige Aarhundrede med dens mægtige Kuppel, der endog minder om Peterskirken i Rom, til et Tempel for den Gudsdyrkelse, der meest formaaer at begeistre Nutidens Franskmænd, til et Pantheon for Frankrigs berømte Mænd; Voltaire og Rousseau ere begge bisatte her; for Resten findes kun hist og her et middelmaadigt Kunstværk, og den øde Tomhed i det store Rum efterlader et uhyggeligt Indtryk. — Vi have allerede omtalt den skjønne Menneskelighedsfølelse,

der afpræger sig i de franske Hospitaler. Fra ældgammel Tid udbreder Hotel Dieu sig paa begge Sider af Seines sydlige Arm, en umaadelig Bygning med 1500 Senge, hvor fattige Syge blive pleiede uden Betaling. Salpeterværket, Syd for Seine mod Øst, er et Fattighuus for 5000 gamle Kvinder; paa Flodens nordlige Bredder, ligeledes mod Øst, findes Hospitalet for Hittebørn, hvor enhver Moder, der vil skille sig af med sit Barn, uden videre ringer paa, det bliver modtaget, uden at man spørger om Forældrenes Navn og paa det Omhyggeligste pleiet, aarlig blive saaledes 5000 Smaabørn optagne, udenat Forældrene i de fleste Tilfælde nogensinde bekymre sig om dem. Dog det berømteste Hospital og det, som meest af alle afpræger den franske Aandsretning, er Invalidernes Hotel i Forstaden St. Germain, et stort Palads, 1260 Fod langt, opbygget af Ludvig den 14de for 5000 Krigere, der have offret deres Kraft for Fædrelandet og her nyde en sorgfri Alderdom; der findes for Øieblikket 4000 Menige og 200 Officerer, Seierstegn fra de vundne Slag ere her udstillede, og i Kirken blev i Aaret 1840 Napoleons Lig bisat.

Folkelivet i Paris. Naar den Fremmede seer Pariserne muntert og veltilfreds drive om paa Gaderne, hører den lystige Skjemt, bemærker det jevne, godlidende Spidsborgervæsen, hvorledes man stimler sammen ved den mindste Anledning, trænger sig frem forat gabe paa, hvad man alt har seet hundrede Gange før, da maa det næsten forekomme ham umuligt, at det er det samme Folk, som man har kaldt Barrikadefolket, der maaskee i næste Øieblik med det yderste Raseri vil reise sig forat omstyrte en Regjering eller bortjage en Konge. Denne bevægelige Letsindighed, der er et Særkjende i Franskmandens og navnlig Pariserens Characteer, har fra de tidligste Tider gjort sig gjældende; læse vi saaledes om Urolighederne under Johan den Gode eller om Frondestridighederne, da see vi, at Begivenhederne under Revolutionen saa langt fra vare nye, at

de snarere maatte kunne betragtes som en Gjentagelse af hvad der alt var skeet Aarhundreder tilbage i Tiden. Blandt de Steder, hvor man fornemmelig træffer Pariserlivet, have vi allerede nævnet Palais Royal og Tuileriernes Have; ligeoverfor denne paa den anden Side af Concordiepladsen ligger „de elyseiske Marker", en stor med Træer beplantet Plads, hvor man overalt finder Caffehuse og Restaurationer for den fine Verden, Viinhuse og Kipper for den simple Mand, der dog om Hverdagen næppe er nogen stadig Gjæst, dertil har han for meget at bestille med at fortjene til det daglige Brød og Søndagslystighederne. Vi see for Resten, hvorledes i Paris Træerne alt mere maae vige for Bygninger, de elyseiske Marker blive stedse mere indeklemte inden høie Huse, og der er maaskee i hele Staden ikke en eneste Privathave længere; desto mere Priis sætter man naturligviis paa de offenlige; blandt disse maa endnu mærkes Luxemborgs Slotshave omtrent midt i l'Université, hvor Marschal Ney i Aaret 1815 blev skudt. Endelig maae vi mærke Folkehaven (jardin du peuple), fordum kaldet jardin des plantes, i den østlige Deel af Paris, Syd for Seine, hvor man overalt seer de mærkeligste udenlandske Planter og et umaadeligt Menageri for vilde Dyr fra Verdens forskjelligste Egne. Dog intetsteds seer man saaledes Pariserlivet i dets hele Glands som paa Boulevarderne, hvor de gamle Fæstningsværker fordum udbredte sig imellem den egenlige By og Forstæderne; nu derimod have vi her den skjønneste og bredeste Gade i Paris, navnlig Nord for Seine, den indesluttes af prægtige Bygninger, der for en stor Deel benyttes til Caffehuse og umaadelige Boutikker med de meest glimrende Modesager. En bred Allee i Midten tjener til Kjørevei, Sidegangene ere forbeholdte de Spadserende; men under Julirevolutionen ødelagdes de fleste af de herlige Træer, der beskyggede Pladsen, og de, man har plantet i deres Sted, trives kun kummerligt paa Grund af Asphalten og Gasdunsterne. Livet paa

Boulevarderne ligner en stedsevarende Folkefest, i Hovedalleen snoe de prægtigste Eqvipager sig imellem hverandre, og Mennesketrængselen i Sidegangene synes aldrig at faae Ende. Hist falbyder en Kvaksalver med skingrende Stemme fine Lægemidler, her forlyster Publicum sig ved at lade sig skjelde ud af Papegøierne og at see paa Abekattenes Grimacer, her atter har en Skare samlet sig foran et Marionettheater. De herligste Frugter og Blomster ere opstillede med en Skjønhedssands og Smag, som kun Franskmanden besidder, og imellem Træerne seer man Borde, paa hvilke Smaahandlerne have udbredt deres Porcellain, Leertøi, Baand, Tørklæder, de ere alle meget ivrige i at anbefale deres Varers Dyder og navnlig deres billige Priis, og den Forbigaaende hører stedse gjentage 4 Sous, 6 Sous, 1 Sous og saaledes i det Uendelige. Men midt imellem de pyntede Herrer og Damer seer man gamle, pjaltede Kvinder rode i Feieskarnet foran Husene efter Papirstumper, Glasskaar og andre Herligheder af den Art, og man maa vel vogte fine Kjolelommer, da Lommetyvene overalt ere tilstede, hvor der ere Folk samlede og Noget at fortjene for et fingernemt Menneske. Imidlertid er det dog først om Aftenen, naar Gaslamperne ere tændte, og Boulevarderne straale som i et Lyshav, at de oplade deres hele Pragt for Tilskueren, og at han kan sige, at han seer Pariserlivet i dets fulde Glands og Herlighed. — Vi have omtalt Smaahandlerne, disse ere en egen Art af Mennesker, der fortjene en nøiere Beskrivelse. Reisende have ofte følt sig besværede af de forvirrede Skrig, der hele Dagen igjennem lyde fra Gaden, og som de Indfødte, der ere opfødte med dem, aldeles ikke ændse; disse Skrig ere for største Delen gamle, overleverede Melodier, der gaae fra Slægt til Slægt, og med hvilke Smaahandlerne falbyde deres Varer, der bestaae i alle mulige Sager som Klæder, Frugter, Blomster, Ærter o. s. v.; Mænd og Kvinder, Oldinge og Børn drive denne Forretning, Nogle bære deres Varer paa Armen,

andre skubbe dem foran sig paa en Bør, eller de lade dem bære, undertiden ogsaa trække af en Hest, et Æsel eller en Hund. Nogle flakke om i hele Staden, Andre have udvalgt sig enkelte Gader, ja der findes dem, som blive paa det samme Sted, og Husets Folk høre der hele Dagen igjennem det samme Raab og den samme Indbydelse til at kjøbe; men Alle udføre de deres Forretning med en vis Vigtighed og fremfor Alt med tilbørlig Støi. Vandbærerne, der næsten alle ere Auvergnater og danne et sluttet Samfund paa henved 20,000 Mennesker, lade hele Dagen igjennem deres à l'eau, der næsten lyde som Jagtskriget „Hallo", høre, de have desuden hver et Antal Huse at forsyne med Vand fra Seine, og vide nøie Tiden og Maalet for enhver Familie's Fornødenhed; de ere muntre og skalkagtige som alle Folk i Paris, og indfinde sig gjerne med lunefuld Spøg i ethvert Kjøkken, hvorhen deres Virksomhed fører dem. Jo stærkere Sammenkomsten af Mennesker er paa et Sted, desto flere af disse Smaahandlende have da der opslaaet deres Stade, hvorved Trængselen naturligviis ikke saa lidet forøges; de opholde sig derfor især paa Broerne, navnlig paa Pont-neuf, et mægtigt Værk, opført af Kvadersteen, der fører over hele Seine, og paa Midten berører den vestligste Spidse af Øen, som Cité er anlagt paa, den forbinder saaledes alle 3 Stadsdele. Foruden Borde med Forfriskninger, Klæder og Frugter, seer man ogsaa her en utallig Skare af Kuldragere, Sjouere, Skopudsere og Hundeklippere, ikke at tale om de smaae Savoyarder, der opfylde hele Paris. Især er det næsten ufremkommeligt paa det Midterste af Broen, hvor Veien gaaer af til Cité, og hvor Henrik den 4des Rytterstatue findes, siden Julirevolutionen med en trefarvet Fane i Haanden. Den, som ønsker at kjende Livet i Paris, maa ikke undlade at besøge den saakaldte Halle, en Samling af flere umaadelige Pladser, der kun svagt ere adskilte fra hverandre, den største var fordum en Kirkegaard, som ved det Franskmændene egne revolutionære Lune blev for-

vandlet til et Grønttorv. Man seer her en Uendelighed af hvælvede Haller, der hvile paa talrige Piller, og her throne de mægtigste Torvedamer, medens Smaafolk have deres Borde og Kurve opstillede paa den aabne Plads. Enhver Gjenstand har sin særegne Halle, hist seer man Fisk, her Kjød, her atter Vildt, Urter, Løg o. s. v., Alt opstillet paa den smagfuldeste Maade, i de skjønneste Pyramider. Maaskee er der intetsteds i Paris, hvor Trængselen er saa umaadelig, navnlig om Morgenen, naar Bønderne komme ind med deres Varer fra Landet og da altid blive omringede af de før omtalte Smaahandlende, der ville have dem til at kjøbe Skoe, Smaapjecer, Viser og andre saadanne Ting; da er det ogsaa, at de fleste Kjøbere indfinde sig, det Kjøbte læsses paa Dragere, der dernæst sætte sig i Trav uden at see til Høire og Venstre, knuse og omstyrte, hvad som helst de møde, og saaledes bidrage til at forøge den uendelige Forvirring og Støien, som betegner Torvelivet i Paris. Dog intetsteds skriges og larmes der saa stærkt, fægtes der saaledes med Armene i Luften som i Fiskehallen. De parisiske Fiskerdamer have en Historie, man kan forfølge dem som et sluttet Laug tilbage til de tidligste Tider, og maa derved erindre, at Paris jo fra først af har været en Fiskerby. De have et høist mærkeligt, svært og grovt Ydre, danne en i deres egne Tanker høist vigtig Forening, der navnlig i gamle Dage ofte frembar Lykønskninger tilhove, anlagde Hofsorg og derfor ogsaa under Revolutionen meente sig beføiet til at vise Kongen tilrette. Som Dronninger throne de imellem deres Varer, og Kjøberne, der beskedent nærme sig, skjælve af Frygt forat fornærme disse Mægtige; den ringeste Tvivl om Fiskenes Billighed eller Friskhed fremkalder en Strøm af Skjeldsord, der ikke vel lade sig gjentage for høviske Ører, og under almindelig Jubel fra alle Kjerlinger lusker den Uforsigtige skamfuld bort. Dog Pariserne hevne sig nu og da, og saaledes hører det til den almindelige Spas, med Lommetørklædet for Næsen skyndsomt at ile

forbi dem og saaledes at fremkalde deres rasende Harme. — Paris har forsaavidt alt Præget af Syden, som Gadelivet her, i Modsætning til Stæder som Berlin og Kjøbenhavn, spiller en vigtig Rolle. Imidlertid er det dog langtfra noget Dagdriverliv, man fører, tvertimod ere der vel faae Steder, hvor Fliden saaledes har hjemme blandt de simplere Classer, og da Haandværkeren med sit Arbeide stedse søger hen, hvor han kan glæde sit franske Sind ved Synet af Menneskevrimmelen, modtager man overalt det behagelige Indtryk, som nyttig Stræbsomhed stedse gjør paa Tilskuerne. Les enfants de Paris eller den blouseklædte, arbeidende Classe i Paris, er en i mange Henseender høist hæderlig Classe af Mennesker, der alt fra den tidligste Alder har været vant til Arbeidsomhed og tillige viser en mærkelig Lyst til at udvide sine Kundskaber, man seer saaledes overalt Arbeideren paa de offenlige Forelæsninger, og meget hyppig er han i Besiddelse af en lille Samling af nyttige Skrifter; men Bibelen hører vel næppe til de Bøger, man skal søge hos en fransk Haandværker, dertil er hans hele Liv og Tænkemaade for grundverdslig. Franske Forfattere have imidlertid oftere modsagt den almindelige Mening, at Arbeideren i sit Hjerte skulde være uden Christendom, og de henvise til den øiensynlige Glæde, med hvilken han, som de sige, fører sine Børn til Daab og Confirmation. En parisisk Arbeiderfamilie er et sandt Billede paa Stræbsomhed, og ligesom Børnene alt fra Smaae af ere henviste til nyttig Virksomhed, saaledes er ogsaa Konen stræbsom i høieste Grad og veed tilmed med fransk Skjønhedssands at pryde det tarvelige Hjem. Den Udstykning af Arbeidet, som vi alt have gjort opmærksom paa ved Beskrivelsen af England, findes ogsaa her, og medens Arbeideren i det politiske Liv drøfter alle Spørgsmaal, er hans daglige Virksomhed indesluttet indenfor de snevreste Grændser. Vi have allerede omtalt hans Stræbsomhed, vi maae tilføie, alligevel er Ingen saa oplagt som han til at more sig, og navnlig

er Søndag Eftermiddag den Tid, paa hvilken han tilfredsstiller sit Hang til Forlystelser, han vil da ogsaa more sig tilgavns, og derved faaer hans Morskab ofte noget Feberagtigt, næsten Uhyggeligt. Drukkenskab er ikke en Last, der er almindelig i Frankrig, og yderst sjeldent seer man fulde Folk; men Menigmand holder sig ligesom skadesløs ved at støie, og den Larm, under hvilken han søger at forfriske sig, er i Sandhed bedøvende; navnlig er Comediespil en Forlystelse, der tiltaler ham, og han sulter maaskee ofte forat kunne tilfredsstille denne Lidenskab, skynder sig fra sit Arbeide hen i Theatret, og fortærer der imellem Acterne sin Middagsmad, ofte kun nogle Castanier eller Æbler, idet han vel undertiden opvarter Skuespillerne med Levningerne fra sit Maaltid. Over Halvdelen af Paris's Theatre ere indrettede for Menigmand, her hører man imellem Acterne en Støi og Spectakel uden Grændse, og her spilles hver Aften Stykker, som ret falde i Almuens Smag; saaledes seer man i en af disse Farcer hans Hellighed Paven tage Harlekins Klæder paa og lystigt dandse omkring forat redde en stakkels Sjel, der var stedet i Vaande. At Dandsen er en Lidenskab for Pariseren følger af sig selv; men desforuden ere disse Enfants de Paris i egenligste Forstand et syngende Folk. I Aaret 1848 indrettede de sig en stor Forsamlingssal med Frihedens og Ledru Rollins Billeder, forat drøfte de politiske Spørgsmaal; nu, da de ikke længere maae holde Taler, synge de der. Begivenhederne, der fulgte paa Februarrevolutionen, havde forknyttet Arbeiderne, Salen stod en Tid lang tom; da man endelig atter hørte Sangen, blev den adstadige Borger betænksom og sagde: Det har vistnok Noget at betyde, nu synge de igjen. I gamle Dage, da Kongemagten blev misbrugt til de skjendigste Udsugelser, hed det derimod, da der i de høieste Kredse blev yttret Tvivl, om det ogsaa skulde lykkes at presse en ny Afgift ud af Folket: Det har ingen Nød, de synge, saa betale de nok. Der er overhovedet faae Steder, hvor der sælges saa mange

Skillingsviser som i Paris, idet vi dog tillige maae erindre, at Folkedigtningen her som overalt har et alvorligt Præg. En Stad som Paris har naturligviis sin *Pøbel*, sine Betlere og Gavtyve, og navnlig er den usunde 12te Kreds Opholdstedet for en Skare af det værste Udskud, der sammentrængt i snevre Huller tilbringer et elendigt Liv uden nogen virkelig Kundskab om guddommelige og menneskelige Ting. Vi have allerede nævnet *Lommetyvene*, en anden Classe af Gavtyve er *Betlerne*. Allerede i det 12te Aarhundrede var Staden fuld af Mennesker, der gjorde sig et Levebrød af at tigge, og i Tidernes Løb udviklede Kunsten at vække Medlidenhed sig til den yderste Fuldkommenhed. Om Dagen saae man Folk usle og kraftesløse ligge henstrakte paa de offenlige Pladser; naar det blev Aften og de samledes med hverandre i deres Smuthuller, skyndte de sig at aflægge deres Sygdomme og Brøst, og fortalte under skingrende Latter hverandre deres Kunstgreb. Paa Grund af de Undere, der saaledes daglig foregik her, kaldte den vittige Franskmand disse Boliger *Mirakelgaardene*. De arme Børn, der fremgik af deres Forbindelser, bleve overladte til hvem der havde Trang til slige Skabninger at vække Medlidenhed med, i Nødsfald stjal man Smaabørn, der gjerne øieblikkelig bleve gjorte til Krøblinger. Selv i den senere Tid efter Revolutionen vare alle Gader opfyldte af Uslinger, der med Flid pleiede deres Sygdomme og Skrøbeligheder, for at opvække Medlidenhed. De udgave sig gjerne enten for Invalider fra Austerlitz eller Saarede fra Julidagene, og havde overhovedet opnaaet en sand Dygtighed i at udfinde, hvad der vilde være istand til at røre dem, de henvendte sig til. I vore Dage har man dog nogenlunde vidst at sætte en Skranke for denne Næringsvei, men kan dog naturligviis ikke forhindre Betleriet og Orkesløsheden fra at drive deres Væsen i det Skjulte, man giver sig Skin af at have et Arbeide og lever som før af at betle og stjæle. — Det er en Kjendsgjerning, at i Paris og paa de fleste Steder i

Frankrig er Almuen en i mange Henseender langt agtværdigere Classe end de høiere Stænder; i det Mindste er det en almindelig Klage, at Mangel paa virkelig Dannelse, paa Sands for Livets Alvor efterhaanden har indsneget sig i mange af de Kredse, hvorfra man skulde vente, at Kjerlighed til Orden og Sædelighed skulde udgaae til de af Lykken mindre begunstigede Stænder; navnlig er Familielivet paa mange Steder næsten ganske forstyrret, takket være Ammevæsenet, der løser Moderen fra den hende tilkommende moderlige Omhu for hendes Smaae, gjør hendes Liv tomt og øde og derved opvækker hendes Begjerlighed efter paa andre Maader at give det Indhold. Børnene blive strax efter Fødselen sendte ud paa Landet, for der at opammes, blive de noget ældre, sendes de i Kostskolen, og det skal ikke være muligt at tænke sig noget Latterligere end en fransk Opdragelsesanstalt for Smaapiger; man lærer dem alt Muligt, hedder det, i Himmelen og paa Jorden, Fatteligt og Ufatteligt, blot ikke en Smule Orden og Husligbed. „Vore Pigebørn blive ikke godt opdragne, hvad fattes dem?" sagde Napoleon til Md. Campan. „Mødre!" var hendes korte, men tydelige Svar, og siden den Tid er Meget blevet slettere, Intet bedre. — Inden vi forlade Paris, maae vi med faae Ord omtale Catakomberne. I en af Paris's nye Forstæder mod Syd, i en lille Sidegade, aabner sig en Port, og man træder ind i en snever Gaard, hvor man igjennem en Jernport stiger 50 Fod ned under Jorden og saaledes kommer ned i disse ældgamle Gange, hvor man i Aarhundreder har udhugget Steenblokke til Opførelse af nye Huse; en Deel af Staden hviler paa dem, og man læser overalt, under hvilken Gade og hvilket Huus man befinder sig; men oftere har man ikke uden Anledning paa mange Steder frygtet for, at den hule Grund ikke skulde være istand til i Længden at bære Huusmassen foroven. Nogle af disse Catakomber er det, man benytter til et Oplag for Menneskebeen, de danne en lang Muur, kunstig

sammensat af Beenrade og huuløiede, grinende Dødningehoveder; selv paa dette Sted har Franskmanden viist sin Smagfuldhed, men en uhyggelig Følelse griber dog Tilskuerne ved disse Kunstlerier med Menneskebeen, af hvilke man har dannet Altre og alskens Prydelser. Det var mod Slutningen af det forrige Aarhundrede, at man først begyndte at benytte Catakomberne til dette Brug, idet man udtømte Kirkegaardene, der hidtil havde ligget indenfor Stadens Grændser; i Revolutionstiden, da man ikke havde Tid til at begrave Folk, kastede man de døde Legemer uden videre derned, og saaledes støder man paa en Tilmuring, der skjuler for Øiet Levningerne af de mange Offere for Folkeraseriet i hine blodige Septemberdage 1792. — Paris's Omegn frembyder mange Seeværdigheder, saaledes St. Cloud, Parisernes kjæreste Søndagsopholdssted, hvorfra man har en prægtig Udsigt over Staden; det Samme er Tilfældet fra Mont Martre, et Gipsbjerg Nord for Staden, hvor der udgraves mangfoldige mærkelige Forsteninger og Levninger fra Oldtiden. Bønderne i Omegnen af Paris ere alle Selveiere; men Eiendommene ere meget smaae; de ere for største Delen Havemænd, og bringe til de forskjellige Tider af Aaret, ledsagede af deres Hustruer, deres troe, men ringeagtede Medhjælpersker, Udbyttet af deres umaadelige Flid til Torvs paa Æsler, løbe dernæst med et Par Kurve skrigende igjennem Gaderne, idet de søge enhver Leilighed til at snyde Kjøberne, hvad der jo ikke i den Grad lader sig gjøre med Udsælgerne, skjøndt ogsaa disse kun sjeldent formaae at hamle op med dem; de ere pengebegjerlige i høieste Grad, foragte og hade Pariserne, som de slet ikke ansee det for Synd at snyde, men fortælle dog i Eet væk, om hvor skrækkeligt de Parisere trække saadan en stakkels fattig, taabelig Bonde op. Om Søndag Eftermiddag, naar Haandværkerfamilierne ere ude i det Frie, forat drage frisk Luft, skal det være deres Skik at ligge paa Luur for at opsnappe Tyve, som de dernæst uden Naade og Barmhjertighed

slæbe for Retten. Hermed ville vi da forlade Paris og betragte de vigtigste af de Mærkeligheder, som Provindserne frembyde, idet vi tillige maae slutte med den Bemærkning, at Paris's Overvægt i ethvert litterairt eller politisk Spørgsmaal langtfra synes at være naturlig eller gavnlig for det Hele. Hovedstaden tyranniserer Provindserne, hebder det, og ikke at tale om den Deel, den altid har i de politiske Bevægelser, synes man i Frankrig, overhovedet ikke at ansee Noget for godt eller berømmeligt, uden hvad man lægger Mærke til i Paris, kun den Forfatter kan opnaae Anseelse, som man i Hovedstaden taler om, og han skynder sig da ogsaa gjerne at komme derhen, hvorfra Viisdomslyset udgaaer over Frankrig og, som visse Folk ville gjøre os begribeligt, over hele den dannede Verden.

De meest fremtrædende Provindseiendommeligheder.

A. **Det gascognifke Præg.** Vi have allerede søgt at godtgjøre, at man i det Sydlige, hos Gascogneren, finder Franskmandens medfødte Tilbøieligheder tydeligst udprægede, det er derfor ogsaa med ham, at vi her ville begynde Beskrivelsen af de franske Provindseiendommeligheder. Gascognerne i mere indskrænket Forstand beboe navnlig de to gamle Provindser Gascogne og Languedoc, der i det Hele taget høre til de herligste og frugtbareste i Frankrig, navnlig det sidste, som man ogsaa har kaldet Sydens Kornlade. Vi træffe her en temmelig lille og uskjøn Menneskerace med et Udtryk af Heftighed og Iilsind; ikke desto mindre er Gascogneren et arbeidsomt, godhjertet og forekommende Menneske, der selv under Uheld og Modgang beholder sin livlige, oprømte Munterhed og ved lystige Indfald forstaaer at trøste og opmuntre sig selv og Andre. Han har en levende Sands for Alt hvad der er godt og skjønt, og giver sig strax ifærd med at bringe den Tanke, der begeistrer ham, til Udførelse, uden at ændse, at Værket maaskee overstiger

hans Kræfter; hvor han seer Uretfærdighed, er han strax ude af sig selv af Raseri, og er hans Blod kommet i Kog, styrter han sig hovedkulds i Faren; Murat var fra denne Egn, og hvor man i den franske Armee trænger til et uforfærdet Menneske, tager man gjerne en Gascogner. Han besidder en mageløs Indbildningskraft, formaaer ikke at løsrive sig fra sine Drømmerier, hans Barndoms Feeverden følger ham til hans Grav, der synes overhovedet at hvile noget Digterisk i hans Hjertes Dyb, derfor er hans Oldtid ham saa inderlig kjer, og siger man til ham: Under disse mørke Høie, bedækkede med Graner, hvile dine Forfædre, da betragter han længe det Hele taust, indtil Taarerne strømme ham ud af Øinene. Gascogneren er en født Taler, Ordene, der strømme fra hans Læber, hente deres Kraft fra Phantasiens Verden og derfor overdriver han stedse, han elsker ikke, han tilbeder, han lader sig ikke nøie med ikke at kunne lide, han hader og afskyer. Men for den kolde Forstand er Gascogneren en uforbederlig Løgner og Pralhals, det kommer kun an paa, hedder det, at enhver Ting kan komme til at stikke i Øinene saa meget som muligt. See deres Kirker, og læg Mærke til den uanselige Bygning, der skjuler sig bag denne mægtige Forside; thi saaledes passer det bedst med Folkets Higen efter Skinnet, dets forfængelige, pralende Væsen. See Duetaarnene, der kneise i Veiret næsten ved enhver Bondegaard, i gamle Dage vare saadanne en adelig Forrettighed, Aaret 1793 kom, og Gascogneren adlede sig selv. Læg Mærke til den indædte Arrigskab, med hvilken hine Furier af Kvinder overøse hverandre med rasende Skjeldsord, idet de ved hvert Udbrud slaae Kors for Munden, selv den gamle Dame, hvis Hund du har fornærmet, synes næppe at kunne afholde sig fra at give dig en korporlig Tugtelse. Dog Nordboen tør ikke gaae i Rette med Sydlænderen, fordi denne lader Menneskelivet fremtræde paa en Maade, der er forskjellig fra den, hvorpaa hiin pleier at tage Tingene i Verden. Derimod har dog vistnok den rolige

Besindighed Ret, naar den klager over, at Gascogneren mangler virkelig selvstændig Kraft; man skjelder stedse over Paris's og Nordens Overvægt, man gjør intet Fornuftigt for i Sandhed at gjøre Syden gjældende; navnlig er Folket i Toulouse, det gascogniske Hovedsæde, ligesom en Sandklitte, der lader sig rive hen, hvorsomhelst Vinden farer; der vare udbrudte Uroligheder, men aldrig saasnart mærkede man, at Regjeringen var tilsinds at tage alvorlige Forholdsregler, førend Sagen var til Ende. Kanonerne stode opstillede paa Torvet, og Folk pludrede med Kanonererne og tændte deres Cigarer ved de brændende Lunter. Man har kaldet Gascogneren Frankrigs Irlænder, og Ligheden imellem begge er heller ikke ringe, den samme levende Indbildningskraft, det samme støiende Væsen og Mangel paa virkelig Selvstændighed; vi kunne tilføie: Gascogneren taler stedse meget høit, ligeledes Irlænderen, ogsaa han er smudsig og ureenlig ligesom denne. Vi have tidligere omtalt Kvindens Stilling, saaledes som den ogsaa her fremtræder, overalt, paa Marken og i Huset, forretter hun Karlearbeide, hist seer man hende i Solheden ophakke Jorden, her gjøre Haandlangertjeneste i Gaderne, komme slæbende med Kalk, Steen o. s. v., den gascogniske Kvinde beskrives derfor ogsaa som lille, undersætsig, plump, med et simpelt Udtryk i Ansigtet, Stumpnæse og stor Mund. Ligeledes have vi omtalt Gascognes Fortrin for det Nordlige i religiøs Henseende; her er Protestantismens Hovedsæde i Frankrig, og her er ogsaa Catholicismen istand til at fængsle Menneskehjertet, hvad man tydeligt seer i den Mængde af pragtfulde kirkelige Optog, man til enhver Tid af Dagen møder.

I Modsætning til Toulouse maae vi nævne Bordeaux, som vi ogsaa i videre Forstand vel tør henregne til de gascogniske Stæder. Det er en herligt bygget, pragtfuld Stad, og Udsigten over den milebrede Flod og dens Vrimmel af Skibe er uden Lige, det er en af Frankrigs første

Handelspladser og Oplagsstedet for Handelen med Bordéauxviin. Vinen kræver bestandigt Tilsyn, Vinteren er her ikke istand til at hemme den menneskelige Virksomhed, der er saaledes altid Noget for Arbeiderne at bestille, og man bemærker derfor ogsaa i Bordeaux en almindelig Velstand; den redelige og stræbsomme Arbeider her forstaaer altid at lægge Noget tilside og seer sig ofte istand til at erhverve sig eget Huus og Grund. Kvinderne ere godmodige, skjøndt heftige og frie i deres Tale, de ere vittige og snaksomme, men fremfor Alt forsynede med en kraftig Næve og istand til at træde op som Mænd. Man mærker aldeles ikke til noget Udskud blandt Befolkningen, og overhovedet findes der her en Ro og Orden som i ingen anden Stad i Frankrig; ved den borgerlige Frihed, man her nød under Forbindelsen med England, udviklede der sig en rolig og kraftig republicansk Tænkemaade, og denne Egn var derfor ogsaa under Revolutionen de saakaldte Girondisters Hovedhjem.

I mange Henseender er der en stor Lighed imellem Gascogneren og **Bearneren**, skjøndt der i andre finder en betydelig Forskjel Sted imellem begge. Man taler i Frankrig med Beundring om dette Folks Skjønhed, og navnlig udmærke Mændene sig ved deres regelmæssige, langagtige Ansigter med et skjelmsk, aandrigt Udtryk; thi Kvinderne have trods deres kulsorte Haar og deilige Øine noget Bredt og Plumpt i deres Ydre, som vidner om Aarhundreders Trældom. Den gamle bearniske Folkedragt, de skarlagens Kjortler og lange, hvide Veste, de aabne, sorte Knæbuxer med hvide Gamascher, synes i vore Dage alt mere at gaae af Brug; men hvad der ikke gaaer af Brug, er det bearniske Aandspræg, Bearneren er endnu den samme snedige Ræv og lystige Sladderhank, som han altid har været, har stedse Haanden udstrakt, forat tigge, hvis han er fattig, og forat klappe, hvis han er rig; han har i det Hele et særdeles indsmigrende Væsen, er en behændig Raadgiver, men

har ikke Ord forat være nogen trofast Ven, og det er et almindeligt Ordsprog hertillands: Den, som ikke har Guld i Pungen, maa have Honning i Munden. Kortsagt, Bearneren er som et Afpræg af det gamle Hof under Ludvig den 14de og 15de, og selv Henrik den Fjerde var en Bearner i Sind og Skind, kjek og kraftig, indsmigrende og letsindig som det Folk, af hvilket han var udrunden. Man træffer iøvrigt i Bearn som i Gascogne overordenlig Meget, der vidner om de gamle Keltere; saaledes de umaadelige Svinedrifter, Svinet har som bekjendt altid været fast knyttet til denne Folkestamme, vi behøve blot at minde om Irland; dernæst det stærke Familiesammenhold; oftere seer man under samme Tag flere Broderfamilier, ligeledes ere Tjenestefolkene gjerne inderlig forbundne med Husbondens Familie. Til enhver Begravelse hører der Lovtaler over den Afdøde, ligeledes en keltisk Skik; Grædekvinder, som gaae foran Toget, fremhulke hans Fortjenester, ved Gildet bagefter er det derimod Mændene, som sidde til Høibords; thi ogsaa her som paa de fleste Steder i Syden gjælder det, at Kvinden har Arbeidet, Manden Nydelsen, hun pløier og tærsker, medens han driver omkring, eller til Afvexling strikker sig en Stømpe.

B. **Det gammelkeltiske Præg.** Den Forskjel imellem det Galliske og Keltiske, som er godtgjort ved Sprogundersøgelser, vilde maaskee, hvis den lod sig gjennemføre, være istand til at oplyse Adskilligt i de franske Folkeeiendommeligheder. Dette er imidlertid endnu ikke skeet, selv de Lærde synes ofte at bruge Udtrykkene Gallisk og Keltisk isflæng; for os er der derfor intet Andet at gjøre, end at følge deres Exempel, og saaledes tænker jeg her ved Udtrykket „gammelkeltisk Præg“ paa den Befolkning i Frankrig, der har bevaret Oldtidens Mærke reent og ublandet, uden at lade sig paavirke af de forskjellige Elementer, der andenstedsfra have gjort sig gjældende.

Bretagne. Som et levende Mindesmærke fra Oldtiden staaer dette Folk med sit ældgamle gallifke Sprog, der endnu lyder i Folkemunde og toner gjennem de gamle keltiske Sange, med sine talrige druidiske Mindesmærker, sine Folkeskikke og sin Folketro, hvis Oprindelse maa søges tilbage i den graae Old; selv Klædedragten, den brede Hat og de vide Buxer, vidner ligesaameget som den Ære, man viser Kilder og Høie, om de gamle Gallere, dog meest af Alt den Haardnakkenhed, med hvilken man indtil vore Dage har kjæmpet for hvad man har kaldet Bretagnes Selvstændighed. Indtil Slutningen af forrige Aarhundrede var Landet et Hertugdømme med egne Love og et eget Parlament; da man ikke længere seer sig istand til at bevare den politiske Affsondring, ruger man over Sproget. Bretonen vil gjerne give sig Skin af ikke at forstaae Fransk, kun hvor hans eget Modersmaal lyder ham imøde, aabner han gjæstfrit sin Dør, og jo mere Alle have sammensvoret sig mod det smukke gamle Sprog, baade Præster, Øvrighed og Skolemestre, saa at endogsaa det Barn strengt straffes, der i Skolen taler sit Modersmaal, med desto større Kjerlighed værnes der om det inden Hjemmets fire Vægge. Bretagne er som Forstavnen af et uhyre Skib, der rager frem af Bølgerne, et Granitland bedækket med Egetræer, hvor nøgne Klipper og frodige Enge, skovbegroede Bakker, og ufremkommelige Kjær, ubeboede Heder og de frugtbareste Enge idelig afvexle. Bretonerne ere lave og firskaarne med en noget gusten Ansigtsfarve, sorte og glatte Haar. Deres Aandsstyrke og Kraft yttrer sig mere i at bevare det Gamle, end i at udfolde nogen ny Virksomhed; Bretonen er begjerlig efter Penge, men da han ikke forstaaer at bruge dem, graves de ofte ned i Jorden; det kan ikke hjælpe at ville tale med ham om at indføre Forbedringer, det lyder endog forargeligt i hans Ører, at forlange, at han skulde gjøre Noget bedre end hans Fædre; naar de have ladet Hederne staae udyrkede, arbeidet paa denne eller hiin Maade, havt

denne eller hiin Tro, maae de jo have havt deres Grunde derfor. Man udretter med Haardhed aldeles Intet med Bretonen, tvertimod opflammes derved hans Lidenskaber, han bliver ustyrlig og heftig, og man synes da at bemærke noget Korsikansk i hans vilde, hevngjerrige Sind; hvor man derimod ikke krænker ham, viser han sig gjæstfri, mild og forekommende; træffer han Naboens Qvæg paa sin Mark, bringer han ham det uden at kræve nogen Godtgjørelse, ligesom overhovedet den Rigere med Redebonhed hjælper den Fattige ved at pløie og høste for ham. Bøndernes **Boliger** ere som oftest noget af det Smudsigste og Uhyggeligste, man er istand til at forestille sig. Udenfor ere de omgivne af de yndigste Buskadser, den herligste Blomstervæxt, og vilde Roser og Violer opfylde Luften med deres Duft. Men midt i denne Ynde lever en plump og smudsig Menneskerace i mørke Røghuller; en lav Skillevæg deler Hytten i to Rum, hist boer Mennesket, her Kvæget, og de gjensidige Uddunstninger blande sig frit; et eneste lille Vindue giver Lys, en stor Kiste, hvorpaa der er opstablet et umaadeligt Forraad af Brød, tjener tillige som Bord, nogle faae Potter, Pander og Mælkebøtter ere opstillede paa Hylderne. Paa begge Sider af en umaadelig Kamin seer man store Skabe uden Dørre, to Rum høie, og her ligger man om Natten som i en Ligkiste paa Rug- eller Havrehalm. Gulvet er ofte ikke engang brolagt, og der findes store Huller i samme. Ureenligheden, Stanken og Fugtigheden i disse ofte halvt underjordiske Boliger er uden Grændse, og Møddingvandet løber ofte ind i Huset. Bretonen vadsker og kjemmer sig aldrig, Fnat og Utøi er som meget Andet et dyrebart Arvegods efter Forfædrene, og naar man saaledes seer ham med sit lange og pjudskede Haar under den skidne Hue, sit tykke, filtrede Skjeg, komme slentrende i sin korte Vest og sine umaadelige Buxer, aner man ikke den Dybde af Poesie og sund Dømmekraft, der hviler i Dybet af hans Sjel. Bretonens **Næring** er gjerne ringe, Brødet er af Havre eller af Byg,

blandet med Rug, for Resten lever han meest af Mælk, Smør og Grød. Førstefødselsretten med hele den patriarchalske Aand, af hvilken den er fremgaaet, synes at være en Oltidsoverlevering hos de keltiske Folkeslag, den ældste Søn er Familiehøvding og forpligtet til at staae Brødre og Søstre i Faders Sted og at give dem Medgift, naar de gifte sig; Kvinden er derimod, som vi paa saa mange Steder i Frankrig have havt Leilighed til at omtale, i høi Grad ringeagtet, de laveste Arbeider overlades gjerne hende, hun maa ikke deeltage i Mændenes Gjæstebud, og selv Hustruen tør ikke sidde tilbords med sin egen Ægtefælle; derimod ere Betlerne ærede og ansete, som en Art hellige Personer, som Guds egne Gjæster og Venner. Naar Efteraaret har berøvet Træerne deres Blade, og Novemberregnen opblødt Veiene, naar Konen har taget fat paa sin Rok, og Manden, der om Vinteren er Væver, paa sin Væverskytte, hører man pludselig den gamle blinde Sangers Stemme, idet han udenfor fremmumler en Bøn, man skynder sig at aabne for ham, stille ham ved hans Sæk, byde ham en Plads ved Arnen, og naar han da har varmet sine Hænder og tørret sine Pjalter, giver han ved en Sang sin Erkjendtlighed tilkjende. Betlerens Sange ere gjerne af en alvorlig Art, de behandle som oftest Fortidens Sagn, der udelukkende paa denne Maade ere overleverede til Nutiden; Skrædderen derimod er altid fuld af muntre Viser, usel og vanfør, som han er, foragtes han af Mændene, holder sig derfor til det andet Kjøn, som han opliver ved sine lystige Indfald; det er gjerne ham, som afgjør Frierforretningerne, dette skeer stedse paa Vers, og overhovedet er det i Bretagne en afgjort Sag, at den, som ønsker at gjøre Indtryk, tager sin Tilflugt til Sang, Forældrene undervise i Læredigte deres Børn, og ofte seer man en brandlidt Familie gaae om fra Dør til Dør og synge en Vise om den Ulykke, som har rammet den. Bretonerne leve overhovedet fornemmelig i en Digterverden, og der gaaer en dyb Poesie igjennem

mange af de overtroiske Folkesagn, der her have vidst at bevare sig fra Oldtidens Dage. Mange af disse Forestillinger have nu ikke ringe Lighed, med hvad vi træffe i vort eget Hjem, Uglesfrig og Hundeglam varsle Død og Ulykke, de Underjordiske vogte rige Skatte, og under Skikkelse af en Ko, en Hund eller et andet Huusdyr udføre Teuserne alt Huusarbeide. Dog er det navnlig med Irlænderne, at vi ogsaa her, ligesom i Levemaade og Folkeskikke, træffe denne vidunderlige Overeensstemmelse, der vidner om den fælles Folkerod. Ogsaa her troer man med egne Ører at høre Sirenernes Sang, Pigen møder Feen paa sin stille Vandring, og ogsaa her, som i Irland, dandse Alferne omkring paa Colmerne, syngende deres Mandag, Tirsdag, Onsdag osv.; men de vogte sig vel for at synge Søndag og Løverdag, der ere indviede Herren og den hellige Jomfru. Det er den gamle druidiske Tro, der møder os i disse Forestillinger; thi saalidet den formaaede at gjøre Christendommen Modstand, har den dog vidst at bevare sig i Folkets Phantasie, og man har overhovedet gjort den Bemærkning, at de mange hedenske Mindesmærker, man overalt finder, prydede med Korsets Tegn, ere et levende Billede af Folkets aandelige Tilstand, hvor de hedenske Forestillinger uden videre knytte sig til Catholicismens Liv. Bretonen har endnu bevaret den Iver for Religionen, der paa mange Steder i Frankrig synes at være gaaet tilgrunde under Ligegyldighedens dræbende Aande. Søndagen er ikke her, som paa mange andre Steder, en Hverdag, og da man under Rædselsperioden maatte lukke Kirkerne, kom Folket sammen paa eensomme Steder forat dyrke sin Gud. Dog intetsteds aabenbarer Folkets Aand sig saaledes i hele sin Skjønhed, som i Ærefrygten for dets Afdøde. Ingen vilde vove at gaae den Tigger forbi, der raaber: Jeg vil bede til Gud for dine Døde, ved Udgangen fra Aftenmessen seer man rundtom paa Kirkegaarden Folk en Tidlang som fastnaglede at staae ved deres Nærmestes Grave, hvor de dernæst op-

stille Kar med Vievánd, undertiden med Mælk, at ikke de onde Aander skulle forstyrre Sjelenes Fred. Enhver Dag ender gjerne med en Sang for de Afdøde, og naar man Alle Sjeles Dag gaaer tilsengs, lader man Døren staae paa Klem, Ilden brænde i Ovnen og sætter Mad paa Bordet; thi Sjelene kunde maaskee komme og forfriske sig ved den hjemlige Arne. Vi have alt omtalt Bretagnes Kyst som steil, vild og høist ufrugtbar, Mændene see her alt i det 30te Aar ud som furede Oldinger, de bære et umaadeligt Skjæg, og deres lange sorte Haar flagre dem ned ad Skuldrene og bedække Pande og Øine, de leve af Brød og Grønt i et Hul dannet af Klipperne og overhvælvet med Tang, Søravnene langs Kysten ere Kong Grallons og hans Folks Sjele, og i Stormens og Bølgernes Hyl troer man at fornemme de Druknedes Skrig. Men besøge vi Øerne, som omgive Kysterne, træder Menneskelivet os imøde i en Skikkelse, der minder om Menneskeslægtens Barndom. Hver Øs Befolkning synes at udgjøre en eneste Familie, man kjender hverken til Maal eller Vægt, veed ikke, hvad Tyveri vil sige, har En fundet Noget, som ikke tilhører ham, hæfter han det ved Klokkestrengen, og for Resten kunne Øboerne ikke være et Øieblik borte fra deres vilde Klipper uden at føle Længsel efter Hjemmet. Mændene fiske, Kvinderne dyrke Marken, og maae, efterat være udmattede af Dagens Anstrengelser, ofte om Natten i Mulm og Mørke i Vand til op over Livet, eller staaende paa den slibrige Klippe, drage Tang til Brændsel. For 200 Aar siden vare flere af disse Øers Beboere næsten Hedninger, og man hørte da med Forundring om Skikke og Sæder, som man skulde troe, man maatte gaae til Jordens fjerneste Egne for at søge. For nærværende Tid udøver Præsten paa mange af disse Øer med faderlig Mildhed et næsten uindskrænket Herredømme. Paa to af dem, der have Præst tilfælles, fortælles der, at det er Skik, at man, naar der læses Messe paa den ene, telegrapherer over til den anden, forat man ogsaa der kan

tage Deel i Ceremonierne. Dog den mærkeligste af disse Øer er i mange Maader Øen Sein; dens lave Klipper, der ere en Fortsættelse af Fastlandets Bjerge, ere bedækkede med Flyveand og omgivne af umaadelige Sandbanker, et Vidnesbyrd om Havets Ødelæggelse; her i den rædsomt vilde Natur satte de gamle Gallere Indgangen til Underverdenen og troede i de hule Lyd, de overalt fornam, at høre de Fordømtes Jamren; her var det ogsaa, at Druiderne havde deres Opholdssted, medens de spidse Klipper rundtom vare Solen helligede. Øen var dengang opfyldt af nu forsvundne Stæder og Landsbyer, uagtet Klimaets Raahed var den bedækket med Grønt og Træer, og troedes beboet af Nympher og Dryader. Druiderne vare Præstinder, 9 i Tallet, der havde afgivet evigt Kydskheds Løfte, og troedes at have Magt til at besværge Hav og Vind, til at helbrede, vide det Tilkommende og forvandle sig til alskens vilde Dyr, det er deres Helligdomme, hvis Levninger, vi endnu see bedække hele Bretagne. Disse Egnes Søfolk ansees for nogle af de fortrinligste i hele Frankrig, og om den bretagniske Matros hedder det: „Han har en uhildet Dømmekraft, viser Ro og Fatning i Alt, hvad der møder ham, han passer sin Dont uden at ændse, at hans Kammerater styrte døde til Jorden omkring ham; selv døer han uden et Suk, lever for Resten kun for den Dag idag, medens Intet er ham saa modbydeligt som Rolighed. Han veed at udholde Hunger og Tørst, er ædruelig, en stor Fædrelandsven, munter og gavmild i sit Hjem“. Ofte hænder det sig, at en Saadan veed at svinge sig op til kongelig Marineofficeer, men hans Hustru er og bliver den simple Bondekone, og han selv lever i sit Hjem som en slet og ret Bondemand.

Vi omtalte i Begyndelsen af denne Beskrivelse den bretagniske Uafhængighedsfølelse, der ofte modsætter sig den Hensynsløshed, ved hvilken man i Frankrig søger at udrydde alle provindsielle Eiendommeligheder. Dette hindrer Bretonen slet ikke i at anerkjende Uligheden imellem de forskjellige

Stænder, han har ingen Modbydelighed for Slottet, som beskygger hans Huus, men vel for Gensdarmen, der fængsler hans Trin; den franske Adelsmand er derfor ogsaa her endnu den Gamle, og vedligeholder i sit Hjem tilligemed Kaminen og Pudderkvasterne de gamle Skikke og den gamle Gjæstfrihed. Frankrig har endnu sin fordums Adel, der haaber Alt af Fremtiden og „Henrik den 5te", men i Almindelighed knurrer den blot i Taushed; dog her vover man aabenlyst at drikke „Kongens" Skaal, og at tilkjendegive sin Foragt mod Voldsherskerne i Paris og deres Embedsmænd. Dog, ønsker man ret at see det gamle Forhold imellem Herskab og Bønder, som man ofte er fristet til at troe, alene tilhører en forsvunden Tid, maa man besøge de gamle Provindser, **Poitou** og **Vendee**, som vi derfor ogsaa paa dette Sted med faae Ord ville omtale. Her er Adelsmanden endnu ganske den Gamle, her seer „Hr. Marquien" endnu fra Slottet ned paa „sit Land". Han elsker sine Heste, Hunde og fremfor alt Jagten; med støiende Munterhed gaaer det efter Vildsviin, Ulve og Hjorte gjennem Hegn, over Ager og Eng, medens Bonden staaer ved Ledet med Huen i Haanden, lukker op og til Gjengjeld modtager et naadigt Nik, der ret formaaer at fryde hans Hjerte; med eenfoldig Hjertens Godhed elsker Bonden sin Godseier, „vor Herre", som han kalder ham, er der gaaet ham Noget imod, udøser han sin Sorg for ham, er der mødt ham noget Glædeligt, er han altid den første, hvem han fortæller det, og Bonden glemmer aldrig, naar han vil gifte sin Datter bort, først at spørge „vor Herre" om Forlov. Vendeerbonden er et høist elskværdigt Væsen, øm og kjerlig mod Enhver, med hvem han staaer i Berøring, tilfreds selv med den ringeste Fortjeneste; Præsten har her fuldkomment Magten til at løse og binde, han taber aldrig Nogen af sin Hjord af Sigte, han er sine Sognebørns Læge og Ven. Vendee adskilles i Almindelighed fra Poitou, hvoraf det dog egenlig udgjør en Deel; man seer her den samme god-

modige Eenfold, den samme gode Forstaaelse imellem Godseier og Bonde, den samme Roisomhed og uegennyttige Gjæstfrihed, der ikke anseer Noget for saa fornærmeligt, som naar Gjæsten tager Pungen frem forat ville betale sin Fortæring. Dog her see vi maaskee endnu tydeligere end i Vendee dette gammelkeltiske Præg, som vi beskrev hos Bretagnes Befolkning. Bonden er her temmelig lille, han er velskabt, har et stort Hoved, brede Skuldre, en bleg Ansigtsfarve, sorte Haar, smaae udtryksfulde Dine; han er temmelig stille dog let at opirre, vindelysten og mistroisk, men en ærlig, trofast Ven. I Modsætning til Gascogneren synes han stedse at frygte forat tage Munden for fuld; „det er ikke varmt", siger han, naar han mener, at det er skrækkeligt koldt, „hun er ikke ilde", er den høieste Lovtale over en Kvindes Skjønhed. Boligerne udgjøre et eneste Rum, næppe adskilt fra Stalden; men Beboerne ere dygtige til at udskjære i Træ, og man seer derfor overalt det gamle polerede Bohave prydet med udskaarne Figurer; Brødene ligge ophobede paa Hylderne, og Bordet staaer midt i Stuen, omgivet med en Række Bænke.

C. **Den franske Bjergbefolkning.** 1. Høipyrenæerne. Menneskelivet er stedse i sin Udvikling betinget af forskjelligartede Hensyn, og det er umuligt at opstille en Inddelingsgrund, der ikke adskiller Meget, som man maatte ønske at betragte i dets indbyrdes Forbindelse. Naar vi saaledes her ville sammenstille Folkeeiendommelighederne i Frankrigs forskjellige Høilande, da møder os strax den Ubekvemhed, at flere af disse, just ere nogle af de fornemste Sæder for det gamle keltiske Præg. Dette er først og fremmest Tilfældet med Pyrenæernes Fjeldegne, hvor man endnu, ligesom i Bretagne, seer en Befolkning, der for en stor Deel intet andet Sprog forstaaer end dette ældgamle Maal, der har holdt sig i Aartusinder imellem de høie Bjerge. Hyrdelivet er her overalt det Fremherskende, Mændene, ranke, kraftige Skikkelser, drage med Kvæget op imellem Fjeldene, og man seer i Høidalene store Skarer af

Heste og Hjorder af udmærket Kvæg. Bjergboen er klog og flittig, modig og udholdende, paa sine besværlige Vandringer imellem Fjeldene skyer han ingen Fare og stiger behændig og med faste Skridt op ad de steileste Skraaninger. For Resten vænner Hyrdelivet, saa haardt og raat det endogsaa ofte er, ham til Lediggang, han lægger derfor, naar han om Efteraaret er vendt tilbage fra Bjergene, Hænderne i Skjødet og lader de smaae, friske, muntre Kvinder ene om det haarde Arbeide. Mændenes Gjerning er det her at malke Køerne, lave Ost og undertiden at hjælpe til med at slaae Hø; i deres Eenlighed imellem Bjergene strikke de sig undertiden en Strømpe, om Vinteren seer man dem skjære Træskoe, ofte ogsaa ude i Kjøkkenet røre i Gryden; men det haarde Arbeide overlade de udelukkende til Kvinderne. Dog her bemærke vi en stor Forskjel fra de øvrige keltiske Egne, det er, som om Bjergluften her som andensteds ikke er god for Trældommen, og den gamle Førstefødselsret, som man har havt saa megen Umage med at afskaffe, gjorde ingen Forskjel paa Kjønnene, var en Datter den ældste, erholdt hun Arven med Forpligtelse til at ægte en yngre Søn. Beboeren af Høipyrenæerne har overmaade Meget, hvori han ligner Schweizeren, allerede i Udseendet findes en vis Lighed, høie Mænd og smaae Kvinder ere i mange Egne i Schweiz det Almindelige, ligeledes i Fordelingen af Arbeidet, skjøndt vel næppe i saa høi Grad. Klogskab forbunden med en ikke ringe Grad af overtroisk Religiøsitet har hist som her hjemme, ligeledes Lyst til at udvandre, forbunden med Kjerlighed til Hjemmet. Det høieste jordiske Maal for et Menneske er her at erhverve sig en fast Besiddelse, kan han ikke opnaae det ved at blive hjemme, thi ogsaa her klager man over den for store Befolkning, reiser han bort, men vender saasnart som muligt tilbage til sin Fødestavn. Ogsaa Næringen er omtrent som i Schweiz, den bestaaer for største Delen af Grønt, Ost, Mælk og Brød, kun paa de største Festdage nyder man Kjød. Det samme Skrig,

med hvilket man svarer hinanden imellem Alperne, toner ned fra Pyrenæernes Fjelde, og ogsaa het træffe vi de velbekjendte Schweizernavne: Bern, Biel, Aar, Luz osv. Dog ligesom man hist dadler den Nærighedsaand, der har indsneget sig med de mange Reisende, saaledes er det Samme ogsaa Tilfældet her. Enhver Naturskjønhed maa der betales for at see; endogsaa Marken, over hvilken man gaaer forat tage den i Diesyn, har sin Eiermand, der kræver Betaling. Undertiden hedder det: Giv mig, hvad Dem behager, jeg vil være tilfreds, men det er kun en ny Maade at trække Folk op paa; thi ofte tilfredsstiller Betalingen alligevel ikke Vedkommende, og da hedder det ganske tørt: Det er for lidt. Men trænger man ind i Pyrenæernes afsidesliggende Dale, forfærdes man ofte over hvad man faaer at see: En gold og øde Natur; dog den er en Herlighed mod de lave, usle Hytter, fulde af det væmmeligste Smuds, hvor den samme snevre Dør tjener til Indgang og Udgang for Lys og Luft, for Folk og Fæ; og selv disse Smudshuller ere en Herlighed mod de Mennesker, som beboe dem, ofte en Samling af de hæsligste Vanskabninger, fulde af de afskyeligste Udvæxter, af de modbydeligste Sygdomme. Dog ogsaa heri seer man let den Overeensstemmelse, der er imellem mange Egne i Pyrenæerne og Alperne.

2. **Auvergnes Høiland.** Vi have omtalt Auvergnes vulkanske Bjergtoppe, der rage frem over de skovgroede Høie, viinklædte Dale og frugtbare Sletter. Ad Bjergenes Sider hæve sig talrige straatækkede Landsbyer, over hvilke hist og her en Kirke eller en gammel Borgruin kneiser i Veiret. I denne ophøiede Natur træffe vi den auvergniske Bjergbonde, der i sit Ydre, som i sin Levemaade og Tænkeviis, afspeiler den gamle Kelter, fra hvem han nedstammer; som næsten alle Fjeldboer er han høi og velvoxen, han har skarpe, udprægede Træk, graae Dine med tykke Bryn, en fiin, letkrummet Næse og en høi Pande. De sorte Haar bedække næsten hans Pande og falde frit ned ad Ryggen, hans

Stemme er spag, men hans Gang fast og sikker. Hans Træk aabenbarer i Almindelighed en Blanding af Kraft og nysgjerrig Eenfoldighed; men bliver hans Interesse vakt for Noget, rynkes Panden, Læberne trække sig sammen, og hans hele Aasyn forraader Mistro. Auvergnaten besidder en mærkelig Legemsstyrke og et fortrinligt Helbred, han veed næsten ikke af Sygdomme at sige, og selv 100aarige Oldinge seer man forrette deres Arbeide paa Marken. Hans Flid kjender for Resten ingen Grændse, i den travle Tid under han sig selv næppe Ro til at spise eller sove, hans Sparsomhed er i Frankrig endog bleven til et Ordsprog; men det er ogsaa kun et Menneske med en saadan Aandsretning, der vilde kunne holde det ud i en Natur som denne, hvor Klippen overalt trænger sig frem, og hvor Ufrugtbarheden ofte synes at spotte Menneskets Anstrengelser. Selv om Vinteren har han stedse nok at bestille, han gjør da Legetøi, som han afsætter i Staden, eller han udbedrer sine Markredskaber, medens Kone og Børn søge Kviste i Skoven. I mange Egne klager man over, at Konen ogsaa her mindre er at betragte som Ægtefælle end som Slavinde, hun maa opvarte ved Bordet og tør ikke tage Plads, før Manden har endt sit Maaltid, ligesom der overhovedet ikke synes at være noget Arbeide, hun menes at være for god til. Saalænge hun er ung, har hun ofte fornemme Børn at opamme, da Luften her ansees for at være særdeles sund, bliver hun ældre, hjælper hun sin Mand paa Marken og paatager sig ofte de haardeste Karlearbeider. Auvergnatens Føde bestaaer om Hverdagen meest af Bælgfrugter, Smør og Mælk, om Søndagen har han sit Stykke Flesk paa Bordet. Huset seer gjerne faldefærdigt ud med lavt Tag og lav Skorsteen, Lyset kommer som oftest ind igjennem den aabne Dør, da Bonden, som er sin egen Bygmester ikke kjender til Overdaaden med Vinduer, Kjøkkenet er tillige Dagligstue og Sovekammer, og nogle flade Stene danne ofte Arnen, Røgen maa da, saa godt den formaaer det, see at finde Veien

op igjennem Skorstenen. Mistænksomhed og Hevnlyst synes tilligemed Gjerrighed at høre med til Auvergnatens Grundpræg. Naar han kommer hjem fra Torvs, sørger han først for sine Oxer, dernæst lister han sig hurtig ind i sit Kammer, hvis han har et saadant, forvisser sig først om, at Ingen seer ham, laaser Døren af og gjemmer sin Skat, efter først en halv Snees Gange at have talt den, selv sin Kone siger han under ingen Omstændighed Besked om sin Rigdom. Om Aftenen gjør han, inden han lægger sig, en Runde omkring i sit Huus, forat forvisse sig om, at Portene ere lukkede i Laas og Alting i Orden. Naar to Folk til Gavns ere blevne Uvenner, kommer det sjeldent ligestrax til Slagsmaal. dette opsættes gjerne til om Søndagen. Man seer dem da taust og hurtigt at begive sig ad Skoven til med sænket Blik og Haanden i Barmen. De ville slaaes, hedder det, men det maa være uden Vidne, at de ret kunne give hinanden efter Behag. Navnlig aabenbarer Bonden sine mindre smukke Sider i sit Forhold til Kjøbstedboen, „Mussjoen" er i hans Øine en Art Vantroende, hvem man uden Samvittighedsnag kan bedrage, han giver sig da gjerne Udseendet af at være en Taabe, der ikke kjender Værdien af sine egne Varer; maa han da undertiden døie et haardt Ord, mumler han ved sig selv: Det er godt, men havde jeg dig blot imellem Bjergene, saa skulde jeg lære dig noget Andet. Og med Alt det viser han sig i sit Hjem som oftest medlidende og kjærlig, laaner sin fattige Nabo Oxe og Vogn, ja pløier og høster endog for ham, medens han selv har det allertravlest. Gjæstfriheden drives til det Yderste, navnlig mod den Fattige, der staaer paa mange Steder stedse en Plads aaben til ham ved Bordet, en opredt Seng til hans Tjeneste, og der uddeles rigelig Almisse til de Trængende i Sognet. Søndagen er for Auvergnaten den eneste Hviletid, i hvilken Ungdommen spiller Bold og Kegler eller dandser. Dandsen er en Skriden frem og tilbage under Fodtrampen og Haandklappen,

vi have allerede omtalt den mærkelige Dands, der finder Sted om Blussene, der ikke her som andensteds tændes St. Hans Aften, men den første Søndag i Fasten. Ogsaa Overtroen have vi omtalt, de almindelige keltiske Forestillinger om Varulve, Feer og Alfer; endnu maae vi kun tilføie, at vi ligeledes her træffe det patriarchalske Forhold imellem Sognepræsten og hans Menighed, der paa flere Steder især i det sydlige Frankrig danner en saa stærk Modsætning til Nordfranskmændenes Ligegyldighed for Religionen og dens Tjenere. Vi maae endnu særskilt beskrive den egenlige Høiauvergnat. Det er navnlig kun Udvandringslysten, som adskiller ham fra de noget lavere Egnes Bjergbonde; hans Land, der skal have en forbausende Lighed med de golde islandske Lavastrækninger, er nemlig ikke istand til at ernære sin Befolkning, der saaledes er nødt til at søge sit Underhold i andre Egne. Nogle tage i Sommermaanederne Tjeneste i de frugtbarere Egne, Andre drage derimod bort for en Række af Aar, indtil de have samlet, hvad man derhjemme kalder en Formue. Nogle af disse ere Smaahandlere. Paris er opfyldt af dem, og de have dannet en stor Forening, i Spidsen for hvilken staae nogle velhavende Kludekræmmere og Handlende med gammelt Jern, deres Magasiner ere Samfundets Børser, og de anvise Enhver, især den Nysankomne, hans Gjerning. De ere begavede med den egenkjerlige Handelsaand, som betegnede Middelalderens Jøder, ere istand til ved første Oiekast at skjelne Diamanten i Smudsdyngen, kunne saaledes, skjøndt uden nogensomhelst levende Sands for Kunsten, strax kjende de berømte Mesteres Arbeider blandt Dynger af gammelt Skramleri. Mærke de, at Arbeider af den eller den Mester begynde at komme i Mode, er i faae Dage hele Frankrig gjennemsnuset. Iblandt disse Auvergnater findes der Tid efter anden hele Bedragerbander, der, efter at have tilsneget sig de Handlendes Tiltro, pludselig forsvinde med deres røvede Varer og skjule sig imellem deres Bjerge.

Langt ærligere og mere agtværdig er en **anden Classe** af auvergnatiske Udvandrere, der enten som Haandværkere eller som Vandbærere, Kuldragere og andet Saadant komme til Hovedstaden, hvor man gjør Meget af dem paa Grund af deres Reenlighed, Arbeidsomhed og gode Dømmekraft. En Saadan gifter sig gjerne i Paris og har i Almindelighed, naar han er i de Halvtreds, fortjent saa Meget, at han uden Næringssorg kan trække sig tilbage til sine Bjerge og der ende sine Dage. Den hjemvendende Auvergnat opsøger altid det Sted, hvor hans Bugge stod og melder alt langt fra sin Ankomst ved Glædesskrig og Affyring af Pistoler; men han er slet ikke vel seet i Hjemmet, naar han ikke bringer en fyldt Pengepung hjem med sig, derimod seer man aldrig, at der bliver Spørgsmaal om de Kundskaber, han kunde have indsamlet; sine Erfaringer bringer han slet ikke hjem, han begynder som Olding, hvor han slap som Yngling, hans hele øvrige Liv er deelt imellem Drik og Leg, og Ligegyldighed for Religionen synes at være hans eneste Parisererindring; denne Ulykke udbreder sig derfor ogsaa alt mere i Auvergnes Høiland.

3. **Sevennerboerne** har jeg ikke seet mig istand til at indhente synderlig Underretning om, skjøndt der vel næppe kan være noget Spørgsmaal om, at dette Folks Liv og Virksomhed maa frembyde store Mærkeligheder. De ere **Languedocs Høilændere** og ligesaa berømte for deres Flid og **Nøisomhed** som for deres dybe **Religiøsitet**. De lavere Skraaninger af deres Bjerge ere overalt bedækkede med **Morbærtræer**, og de vide at frembringe en ganske fortrinlig Silke; desuden væve de en stor Mængde uldne Trøier, og forlade kun deres Land, naar de om Eftersommeren stige ned paa Sletten forat hjælpe til med Høsten. Uagtet deres strenge Arbeide lade de sig nøie med en høist ringe Føde, og kogte eller ristede Kastanier udgjøre deres fornemste Næring. Det var i Sevennerne, at Protestanterne med saa stor Standhaftighed kjæmpede for deres Troesfrihed,

og endnu i vore Dage seer man Folk gaae flere Miil forat høre en Prædikant; derimod vise de imellem deres affidesliggende Bjerge kun liden Interesse for de politiske Spørgsmaal. Under Julirevolutionen spurgte man: Hvad er det for En, den Charte? og følte sig fuldkomment tilfredsstillet med det Svar, der blev givet, at det var Louis Philippes Kone.

4. **Høialperne.** Vi træde nu op imellem disse Fjelde, saa rige paa vild Kraft og Skjønhed, men desværre paa de fleste Steder saa fattige paa naturlig Frugtbarhed, at Menneskelivet end ikke kan komme til Gjennembrud blandt de golde Iismarker og øde Klipper. Hist føre smalle Stier langs umaadelige Afgrunde fra Sted til Sted, med Tordenbrag styrter en Bjergelv sig over Vandrerens Hoved ned i Dybet, opløser sig til Skum og frembringer, bestraalet af Sollyset, en mageløs Regnbuepragt, her møde vi Svælg, der synes at hvile i et evigt Mørke, og hvor Foden ligesaalidt som Øiet formaaer at trænge ind. Men midt imellem øde Klipper viser sig hist og her et venligt, opdyrket Sted, hvor Viinløvet hænger ned over et lille reenligt Huus, og hvor den milde Ro, omgiven af den rædsomt vilde Natur, indbyder den, som har faaet Affsmag for Verdenslivet til Fred og Hvile. Dog ogsaa i større Udstrækning har naturlig Frugtbarhed udbredt sit Præg, saaledes medfører Durance saameget Leer, Sand og Kalk, at en mageløs Frodighed er udbredt over Dalen, den gjennemstrømmer. En i det Hele velvoxen, kraftig Befolkning, blandt hvilken man dog, ligesom andre Steder i Alperne, undertiden træffer Spor af Vanskabning og hæslige Udvæxter, beboe disse Egne. Huus, Næring og Klædedragt viser overalt en stor Simpelhed og Nøisomhed, der vistnok er aldeles nødvendig i et Land som dette, hvor selv Rigdommen ikke er stort Andet end Armod. Paa mange Steder varmer man sig i den lange, strenge Vintertid ved tørret Komøg eller Smaakvas; man bager Brød for 10 til 15 Maaneder, det bliver hugget i Stykker, knust og kogt sammen med Kartofler og Mælk. Alpebondens Liv er

en evig Kamp med Naturen, der omgiver ham. Iisbræerne voxe daglig, medens nye overalt danne sig, de trænge efterhaanden længere ned i Dalen og indskrænke saaledes stedse det Dyrkelige; i de høiere Egne avler man en Smule daarlig Rug, Haverne kunne Intet yde uden Ærter, Bønner og Roer; der ere Steder, hvor man saaer i Juli Maaned og høster i September næste Aar, ja undertiden først efter to Aars Forløb, hvis Sædemarken imidlertid er bleven bedækket med en Lavine. Det er næsten utroligt, hvad man her maa arbeide i de 4 Maaneder, for at erhverve Føden for hele Aaret; Muldjorden rives jevnlig bort af Regnstrømmene, og man møder ofte Folk, der bære Jord op paa Høiderne, ligeledes bliver Gjødning paa Trillebører, Æsler eller ogsaa Menneskeryg bragt op imellem Klipperne. Det er imidlertid navnlig Kvæget og Alpegræsgangene, der giver Folket dets Underhold, næsten lige til Sneegrændsen seer man Hyrdehytter, Mælkestuer, ja endog hele Landsbyer, som kun beboes om Sommeren. Enhver Familiefader, rig eller fattig, har Ret til at holde to Køer og sex Faar paa Alperne, vil han holde flere, maa han erlægge en Afgift for hvert Stykke. Midt i October seer man gjerne Hyrderne stige ned fra Fællederne, Æslerne ere da belæssede med en Smule Bohave og en Mængde Oste, Mændene gaae i Spidsen, Kvinderne med Børnene ved Haanden følge bagefter. Hvert Aar, naar Høsten vender tilbage, seer man Alpeboerne stige ned fra deres Bjerge forat hjælpe til med Indhøstningen; men den egenlige Udvandringstid er dog om Vinteren; medens de Ældre da forarbeide grovt Tøi, søge de unge Folk Erhverv paa Sletten gjerne som Bissekræmmere, Ostehandlere, Kudske, Reebslagere, eller ogsaa som Skolelærere, de sidste ere gjerne Drenge paa 15 indtil 18 Aar; man mener iøvrigt, at dette Udvandringsraseri er til stor Skade for Landets egen Opdyrkning, og i vore Dage, da man har begyndt at anlægge Klædefabrikker imellem Bjergene, blive de ogsaa hvert Aar sjeldnere. Ærlighed, gjensidig Opoffrelse

og den skjønneste Gjæstfrihed er Særkjendet for disse fattige Alpeboere; man har ondt ved at gjøre dem begribeligt, hvad en Laas er, og hvad saadan en kan gjøre godt til. Høstarbeiderne paa Sletterne stige gjerne ned i Caravaner paa 80 til 100 Personer, der have en fælles Kasse, som efter endt Arbeide bliver fordeelt imellem dem, ogsaa hjemme viser den hjælpsomme Uegennyttighed sig fra den skjønneste Side, og man maa altid være færdig med Høsletarbeidet for Enker og Faderløse, inden man tager fat paa sit eget. Er en Huusfader syg og ikke har voxne Børn til at hjælpe sig, bekjendtgjør Præsten det blot for Menigheden; forulykker et Stykke Kvæg for En, skyder hele Menigheden sammen forat erstatte ham Tabet, i Ildebrandstilfælde behøver den Brandlidte ikke at tigge om Hjælp, Hjælpen kommer af sig selv. Det er denne skjønne, patriarchalske Aand, som vi gjenfinde paa saa mange Steder i Frankrig, og som her viser sig i hele sin Kraft. At ved Sneeskred Alle komme tililende over Bjerg og Dal forat udgrave, følger af sig selv; thi i slige Tilfælde raaber Menneskelighedens Røst med saa høi en Stemme, at selv den Døve maa høre, det er den hverdags Nød, som er Hjertets Prøvesteen. Mindre elskværdig er derimod den Stridslyst, man ikke finder saa faae Exempler paa, og som ofte forvandler Gildesalen til en blodig Valplads. Men navnlig er det Kvindens Stilling, der her som næsten overalt i Frankrig er Nordboen paafaldende. Ikke at tale om, at det er hende, der maa udføre det ovenomtalte, besværlige Arbeide med at bringe Jord og Gjødning op paa Høiderne, hende, der maa klattre imellem Fjeldene, forat plukke Græsset af til Kvæget paa Steder, hvor det ikke selv kan naae, vil man endogsaa nu og da have seet Konen og Æslet, spændte i Aag sammen, trække Ploven, og det skal ikke være saa ualmindeligt, at en Mand, naar han har travlt, laaner Naboens Kone med Løfte om Gjentjeneste. Ogsaa Overtroen hører væsenlig med til Alpeboens Aandsretning. En Reisende traf

engang i et Huus Folk, der havde lidt af Misvæxt, iøvrigt beskjeftigede med at fange Troldmanden. De betjente sig til den Ende af stjaalne Søm, som de tilligemed en sort Høne (der her som i Auvergne ansees for Djævelens Billede) kogte i Eddike i en ny Leerpotte; Troldmanden, meente de, maatte da ufeilbarlig vise sig, og i den Anledning havde en stærk Karl stillet sig udenfor Døren med en Knippel i Haanden. I mange Egne tvang man fordum Præsten til at besværge Veiret, naar det var ugunstigt for Sæden og var meget fortrydelig paa ham, naar denne desuagtet blev ødelagt af Hagl eller Uveir. Saare mange mærkværdige Skikke ere forbundne med Festlighederne i disse Egne. Medens Ungdommen ved Helgenfesterne til Lyden af Trommer og Sækkepiber forlyster sig med de ældgamle Dandse, der af og til oplives ved Skrig og Haandslag, trille de Ældre den gallisk Kugle; man seer ved forskjellige Leiligheder et Maitræ plantet paa den aabne Plads, ligesom ogsaa St. Hansblussene hvert Aar tændes. Og endelig er det en almindelig Skik her som i Bretagne, at Festens Bestyrer omhyggelig pudrer sit Haar som Tegn paa sin Værdighed; skulde maaskee Pudderet, der i sin Tid spillede saa vigtig en Rolle i den europæiske Modelov, være en gammel gallisk Skik, der fra Folket var gaaet over i den fornemme Verden. Ved Barnedaab kaster Gudfaderen Penge ud til Folket, Begravelsesgildet holdes paa mange Steder paa Kirkegaarden, Bordet, hvorved Familien og Præsten sidder, staaer da paa selve Graven. Efter Maaltidet udbringer den nærmeste Slægtning den Afdødes Skaal med de Ord: Paa den stakkels Dødes Sundhed! og alle de Tilstedeværende gjentage da: Paa den stakkels Dødes Sundhed.

5. Beboeren af det **franske Jura**, Franche Comtés Bjergland, er i Almindelighed høi, svær og bredskuldret; under en tilsyneladende Eenfold skjuler han en dyb Snedighed, under en træg Langsomhed en lidenskabelig Heftighed;

han er umaadeligt overtroisk og dog udrustet med en skarp Forstand, hvorfor ogsaa denne Egn har frembragt Frankrigs bedste Mathematikere og Ingeniører. Intetsteds er Familiebaandet saa stramt, Mandens Herredømme over Kone og Børn ligner næsten romersk Despoti; derfor ønsker ogsaa Ungdommen saasnart som muligt at komme bort fra Hjemmet, og vandrer til Paris, hvor man arbeider Enhver i sin Krog og kun kommer sammen, for gjensidig at prale af sin Lykke. Disse Jernmennesker vise sig overhovedet mere forekommende og tjenstvillige mod Fremmede, end mod deres Egne, og Gjæstfriheden ansees for en hellig Pligt. „Jeg vil", er deres Yndlingsord, og selv paa Sottesengen hviddsker den Døende med mat Stemme: Nu vil jeg døe.

6. **Ardennerne.** Befolkningen i Champagnes Høiland ligner i Eet og Alt, i Udseende som i Aandsretning og Dygtighed, Vallonerne i det østlige Belgien. Vi have allerede omtalt Ufrugtbarheden i denne Egn, hvor man næsten Intet seer uden mørke Granskove, øde Moser og Heder bedækkede med Lyng, Bregner eller Gyvel, hvor man kun hvert 15de eller 20de Aar kan dyrke lidt Havre, Byg, eller nogle Kartofler, idet man afsvier Krattet, som imidlertid er voxet frem. Dog den arbeidsomme og driftige Befolkning forstaaer at benytte Kilder og Regnstrømme til at frembringe kunstige Enge, saaat det fortræffelige Slagtekvæg tilligemed Overflødigheden af Vildt og Fisk for en stor Deel bøder paa Kornavlens Utilstrækkelighed. I Skovene findes der fremdeles en Mængde Blaabær, der benyttes til Tærter, Viin, Eddike og Brændeviin, paa Hederne sværme Bier, hvis Honning leverer Miød, ligesom ogsaa Skiferbruddene give Befolkningen Endeel at bestille, og man seer med Forundring, hvorledes et kummerligt Jordsmon er istand til at ernære en talrig Befolkning, naar den som Vallonerne er arbeidsom, driftig og i høieste Grad nøisom. Valloneren er som sagt i Champagne fuldkomment den Samme som i Belgien; man seer ham hist som her forarbeide de fineste

Tøier og Shawler, brygge Øl og smelte Jern, og under Alt dette aabenbarer han paa begge Steder sin medfødte Krigeraand ved den Iver, med hvilken han lægger sig efter at smede Vaaben og at opdrætte Rytterheste, ligesom ogsaa hans strenge krigerske Aasyn giver tilkjende, at han er Soldat med Liv og Sjel. Han underkaster sig, hedder det om Champagneren, villig Krigstugten, og hans Behændighed og Aandsnærværelse gjør ham navnlig uerstattelig paa en Forpostfægtning; han er vant til at klattre paa, Træerne og Klipperne, og er opvoxen imellem Skildringer og Fortællinger fra Krigen, især fra Middelalderens Riddertid; han er en begeistret Fædrelandsven, og hans Had mod Frankrigs Fjender er dybt indpræget i hans Hjerte. Og med alt dette viser han dog overalt en sindig Ro og tilbageholden Værdighed, han synes aldeles det Modsatte af Gascogneren, fortæller uden den ringeste Udsmykkelse og Overdrivelse, lider uden Klage og Udbrud af Smerte, og vi vilde saaledes kunne ansee ham som et Forbillede paa Nordfranskmanden, hvis der overhovedet, hvad jeg troer at maatte betvivle, fandtes nogen udpræget nordfransk Individualitet; 99 Geder og 1 Champagner udgjør 100 Umælende, siger Pariseren og har derved naturligviis kun godtgjort, at der finder betydelige Uovereensstemmelser Sted imellem Nordfranskmanden i Champagne og i Paris.

D. **Provindseiendommeligheder med et mere eller mindre fremmed Præg.** Intetsteds falde Staternes Grændse fuldkomment sammen med de tilsvarende Folkeeiendommeligheders, og saaledes see vi ogsaa for Frankrigs Vedkommende i Belgien, Schweiz og Savoyen Folk med fransk Sprog og andre franske Særkjender. Dog synes det modsatte Forhold i langt videre Udstrækning at gjøre sig gjældende, og der findes paa Rigets Grændser mange Provindser, om hvis Beboere Franskmændene selv paastaae, at man, forat forstaae dem, først og fremmest maa see bort, fra hvad man i Almindelighed anseer for det franske Folks Sær-

kjender. Disse ere 1) Catalanerne, 2) Baskerne, 3) Provençalerne, 4) Corsikanerne, 5) Normannerne, 6) Flamingerne, 7) Elsaßerne og Lothringerne, vi kunde maaskee endnu tilføie 8) Burgunderne.

1. **Catalanerne** beboe i Frankrig Roussillon, Bjerglandet paa de østlige Pyrenæers lavere, nordlige Skraaning. Idet man her fra Middelhavet stiger op i Dalene, seer man overalt frugtbare Marker, hvor Granatæbletræerne med deres røde Blomster ere grupperede i Hækker, hvor vellugtende Myrther ere blandede med yndige Oranger. Alle Sydens Frugter modnes i dette varme, duftende Land; rundtom Bondehuset sees Mandel, Citron, Morbær, Figen, og Olivenens blege Blade blande sig med det livlige Viinløv. Høiere oppe dufter Alt af Lavendler og Rosmarin, store Gjedehjorder og Flokke af halvvilde Heste springe muntert omkring, medens umaadelige Egeskove bedække Bjergenes Toppe. Endnu ere ikke 200 Aar forløbne, siden dette Land fra Spanien gik over i de franske Kongers Besiddelse, og endnu har Folket, skjøndt i statsborgerlig Henseende fuldkomment Franskmænd, bevaret særdeles Meget af det spanske Præg. Blandt Catalanerne eller Catalonerne, hvis Folkenavn er sammensat af „Katter" og „Alaner", to germaniske Folkestammer, der i sin Tid gjennem Frankrig trængte ind i Spanien, hersker endnu det samme Sprog, som lyder i Valencia og Arragonien, og de tale endnu om at reise til Frankrig som om en Udenlandsreise. De beskrives som heftige, stolte og vredladne, de glemme aldrig en Fornærmelse, og man mærker strax navnlig paa Kvinderne, at der flyder spansk Blod i deres Aarer. Men den skjønne, sorthaarede Catalanerinde indtager ogsaa en ganske anden Stilling i Samfundet, end disse smaae, plumpe gascogniske Kvinder; her gjør Manden selv alt Mandsarbeide, og derfor modtager han ogsaa den Løn, hiin har forskjertset, den yndige, ædle Kvinde. Hvert Bjerg i Roussillon havde i gamle Dage sin Ridderborg, hver Dal sit Kloster og sin Kirke, nu

ligger Borgen i Ruin, Kirken er berøvet sine Prydelser; men Catalaneren er dog endnu den samme tappre Mand, der gaaer til Kampen som til en Leg, og hans Bøn stiger endnu lige saa varmt fra Hjertet som forhen. Imidlertid gjælder det her, som næsten overalt i de sydlige Lande, Livet er mere rettet udad, Halvdelen af Tiden gaaer med at spadsere og at ryge en spansk Cigar, man bryder sig meget om Naboens Sager, kun lidet om sine egne, og er overalt paafærde, hvor der er Noget at see. Catalaneren er sanglysten og sangfærdig som en Italiener, fra enhver Krog lyder Sangen ud i det Frie, og man hører overalt de muntre Viser, der paa kjekke Melodier synges i et lifligt Chor. Dog Intet er her saa eiendommeligt som Dandsen, denne Frihedens vilde Søn, der kun kan trives under aaben Himmel, indtil Sollyset forsvinder, og den da fortsættes indenfor de 4 Vægge. Den er kjek, livlig og afvexlende, men udføres dog med en vis spansk Grandezza; Dandsepladsen ligger ofte ligeoverfor Kirken; naar da Kirkeklokken lyder, hører den pludselig op, Alle, selv Musikanterne, blotte deres Hoveder og forføie sig ind i Kirken, for efter endt Gudstjeneste atter at fortsætte Dandsen. Men med Eet høres der langtrukne, sørgelige Toner, et Ligtog drager forbi, Musiken tier, Dandsen standser, Hovedet blottes, og med et alvorligt Blik seer man efter Ligskaren, dog inden endnu de sidste Toner ere forstummede af den høitidelige Dødspsalme, spiller det op igjen, og Dandsen hvirvler atter fort. Dog jeg kan ikke slutte denne korte Beskrivelse af Catalanerens Aandsretning, uden først at fortælle et Træk, der fuldkomment betegner dette dandsende Folks Characteer. En Syg laae paa sit Yderste, ovenover var der Bal; thi Værten i Huset meente, at da Alt allerede var bragt i Orden, og Musikanterne bestilte, kunde han ikke vel opgive Sagen. Da nu Dødsbudskabet kom op i Dandsesalen, hvor man havde jublet henover den Døendes Hoved, forføiede Adskillige sig ned til de Sørgende; det var Husets Venner,

hvis Pligt det var at opmuntre dem ved alskens Narrestreger og lystige Indfald, og saa ofte man var træt af Dandsen, gik man ned i Sørgestuen, hvilede sig og fik sig en Hjerte-styrtning. Den næste Dag hørte man imidlertid Intet uden Hulken og Graad; men da man var færdig hermed, trøstede man sig med et godt Maaltid, og Lystigheden kom snart atter paa Gled.

2. **Baskerne.** Vi skulle nu beskrive dette mærkelige lille Folk, Efterkommere af de gamle Iberere, som vistnok fra umindelige Tider har beboet de vestlige Pyrenæer. Folk ere imidlertid opstaaede og ere atter gaaede tilgrunde, og Baskerne have fra deres Bjerge seet dem komme frem og atter forsvinde; men selv ere de forblevne de Samme. Kun den mindre Deel af deres Land med omtrent 120,000 Indbyggere regnes med til Frankrig, Resten staaer under Spanien; men selv betragte de saavel Spanien som Frankrig som fremmede Lande og Baskerlandet som deres fælles Fædreland. Imidlertid udvikler der sig dog i vore Dage en stedse stærkere Forskjel imellem Baskerne hinsides og paa denne Side Pyrenæerne, de spanske Baskere skulle have et langt sydligere, heftigere Præg, end de franske, og naar begge om Sommeren træffe sammen paa Bjerggræsgangene, ligge de i idelig Kamp indbyrdes. Baskerne vare i sin Tid trængte dybt ind i Frankrig, Gascogne er saaledes opkaldt efter dem, og man har meent, hos dem at maatte søge Oprindelsen til mange af de Skikke og Forestillinger, der betegne de sydfranske Folk. Efter Overfaldet i Roncesval bleve de haardt medtagne af Carl den Store og trængte tilbage imellem deres Bjerge, hvor de i flere Aarhundreder holdt sig uafhængige. Selv efterat de havde underkastet sig Frankrigs Konger nøde de længe store Rettigheder, de vare frie for Skatter, havde Lov til at bære Vaaben og en meget udstrakt communal Frihed. Under Revolutionen, da man med eet Slag vilde ophæve alle hidtilværende Privilegier, mistede Baskerne og

deres; men vi see ikke desto mindre, at flere iblandt dem, saaledes Førstefødselsretten, have holdt sig trods Lands Lov lige indtil vore Dage. Man mærker lige strax, naar man træder ind i Baskernes Land, at noget høist mærkværdigt Nyt møder En. Baskeren er rank og velvoxen, hans Pande og faste Holdning tyder paa Stolthed og Kraft, de lange sorte Haar og Øienbryn, samt den mørke Hud, giver ham et vildt Udseende, og i enhver af hans Bevægelser er der en saadan Ild og Kraft, Elasticitet og Lethed, at hans Fødder næppe synes at berøre Jorden, medens han iler opad sine steile Fjeldstier. Med sin kobberbeslagne Knortestok paa Skulderen kommer han den Fremmede imøde, uden at ændse ham, eller gjøre Mine til at træde af Veien. Han er aldrig den, der først hilser, og hans Gjenhilsen er kun et nedladende Nik; thi enhver Basker anseer sig selv som en Adelsmand og alle Andre som staaende dybt under sig; og ligesom hans Fremtræden og hele Ydre tyder paa stolt Kraft, saaledes vidne ogsaa de enkeltstaaende, omgjerdede Gaarde om hans Selvstændighed og Ulyst til at bøie sig under en Fællesvillie. Blodige Stridigheder imellem Landsbyer arves ofte fra Slægt til Slægt, og en Basker vil overhovedet i en Franskmands Mund sige saa meget som et egensindigt, heftigt, uomgjængeligt Menneske, det er endogsaa blevet paastaaet, at man ikke skulde kunne opholde sig ret længe der i Landet, uden at blive truet paa Liv og Lemmer, især naar man møder et fuldt Menneske; thi Drukkenskab er en almindelig Last her i det Baskiske. Imidlertid mener man dog, at det Bedste, hvad man under saadanne Omstændigheder har at gjøre, er at behandle Folkene paa den samme Maade, og et fransk Ordsprog siger: Mod en Basker skal man være en Basker og en halv Basker til. Det er fremdeles mærkeligt at see, hvorledes Folkepræget selv stikker Børnene fra Smaae af i Blodet; trodsigt og udfordrende gabe de paa den Fremmede, staae som en Muur, naar man truer ad dem, men have strax en Steen paa rede Haand, hvis man skulde røre ved

dem. Deres Munterhed har noget Vildt og Ubarnligt ved sig, deres Stridighed og Mangel paa Tjenstvillighed er paafaldende; men man seer dog strax, at det er en kjek og kraftig Slægt, man har for sig. Og tilmed ere der kun faae Folk, der komme Baskeren nær i Gjæstfrihed, han forsvarer til det Yderste den, som han har modtaget som Gjæst i sit Huus, enhver Fremmed erholder en Plads ved hans Bord, en reenlig Seng, og næste Morgen følger Værten ham selv paa Vei. Naar Huusfaderen holder sit Maaltid, maa hele Familien reise sig med Undtagelse af den Førstefødte (der, hvad enten det er en Søn eller Datter, trods Napoleons Lovbog er Arving til hele Husets Herlighed). Hustruen opvarter ham under Maaltidet med den de baskiske Kvinder særegne Ynde og Værdighed; under Deserten sætter hun sig ned ved hans Side og spinder paa sin Teen. Thi Huusfliden er overhovedet umaadelig, og enhver Familie er forsynet med en overordenlig stor Mængde Linned. Den Lyst til Eventyr, som vi efter den foregaaende Beskrivelse nok kunne tiltroe Baskeren, er forbunden med en ligesaa stor Higen efter Vinding, han er derfor ogsaa Smugler med Liv og Sjel og var i gamle Dage en frygtelig Sørøver, i vor Tid, da Vikingefærden ikke længere kan trives, hører han til Frankrigs bedste og modigste Matroser. Man har kaldet Baskerne det Folk, der dandser og springer paa Pyrenæernes Toppe, og derved betegnet deres herskende Lidenskab; deres Dands svarer saa fuldkomment til Folkeaanden, at man maa sige, at saaledes formaaer kun en Basker at dandse. Hver Enkelt træder frem for sig i Kredsen, antager en kjek, udfordrende Mine, skriger, jubler, slaaer med Arme og Fødder og bliver saaledes ved vel en halv Time, der hører en Kraft og Elasticitet i alle Ledemod for at kunne holde det ud, og man behøver kun at see disse Folk dandse forat erkjende deres Kjekhed og Friskhed, deres muntre Lystighed, men rigtignok ogsaa deres Trodsighed og Mangel paa sand Foreningsaand. Ogsaa Sang og Jodlen er

deres Lidenskab, og fra alle Bjergtoppe hører man det juble ned over Sletterne. Dog især er Boldspillet Baskerens Lyst og Glæde, 15 Baskere deserterede saaledes kort før Slaget ved Austerlitz fra den franske Armee, de kunde ikke modstaae Driften til paa deres Hjems Bjerge at more sig ved Boldlegen, men kom dog tidsnok tilbage, for ved deres Tapperhed i Slaget at fortjene sig Tilgivelse. Baskernes religiøse Liv svarer til deres Aandsretning overhovedet og er en Blanding af Overtro og gudsforgaaen Hovmod, af catholsk Helgendyrkelse og fatalistisk Hedenskab. Selv gjøre de sig meget til af deres Fromhed, og den maa forsaavidt vistnok ogsaa være stor; thi ved den første Lyd af Kirkeklokken afbrydes enhver Strid, forat man efter Bønnen kan fortsætte, hvor man slap. St. Peter staaer i stor Ære, han raader for Regn, men faaer en Ulykke, hvis han ikke giver den i fuldt Maal. „Vil du St. Peter?" spørges der da tre Gange efter hverandre;" men kommer Regnen alligevel ikke, raabes der: „I Vandet med ham, den Kjeltring."

3. **Provençaleren.** Vi have allerede ovenfor beskrevet Provences naturlige Beskaffenhed, den brændende Solhede paa Sletten, Kjølingen i de afsides liggende Dale, vi have omtalt Landets Rigdom paa Sydfrugter, Viin, Silke og navnlig Oliven. Historien beretter os, hvorledes Provences Kyster alt tidlig bleve bebyggede af Grækerne, som her gjenfandt deres Fødestavns Natur og Klima, siden oversvømmede Romerne Landet, og Befolkningen har lige siden den Tid bevaret det Præg af italiensk Aandsretning, som man endnu den Dag idag bemærker hos den. Allerede Folkets Ydre er eiendommeligt, i Modsætning til den lille, spinkle Gascogner seer man her overalt store, kraftige Skikkelser med regelmæssige, udtryksfulde Ansigter og sorte, funklende Øine, tilmed ere de langt mindre mørkladne, end man ifølge Klimaets Beskaffenhed skulde vente; navnlig findes der blandt Kvinderne hyppig en Skjønhed, som deres sydlige Fyrighed gjør endnu mere fortryllende,

man siger derfor ogsaa, at der ere tre Ting, som udmærke Provence, Himmelblaaet, Blomsterduften og Kvindeynden. Folkets Livlighed har her noget ganske anderledes Tiltrækkende, end blandt disse skrigende Gascognere, der seer det altid ud, som om de vilde i Haarene paa hverandre, her, som om de lavede sig til at begynde en Dands, hist troer man altid at høre skingrende Trætte, her lyder selv den simple Mands daglige Tale som liflig Musik. Kortsagt der er udbredt en poetisk Duft over dette Lands Folkeliv, som over dets Natur, man troer endnu at høre Troubadourernes yndige Sange, og naar Folket i den svale Sommernat samles paa Dandsepladsen, medens Tambourinen lyder, og Dandsen afvexler med munter Samtale og vellydende Sange, troer man sig næsten hensat i et yndigt Drømmerige. Og dog bag Smilet skjuler sig ofte den lumske Hevngjerrighed, som man saa gjerne tillægger Italienerne, Stiletten er et farligt Vaaben i en Provençalers Haand, og næsten Alle ere enige i, at man for Alting ingen Lid maa fæste til dette Folks Ærlighed. Ogsaa det religiøse Liv i Provence er fuldkomment italiensk. Navnlig er dette Tilfældet i Avignon, den fordums Pavestad; naar her Præstens lille Sølvklokke lyder, kaste Alle sig paa Knæ, og det gaaer den Fremmede ilde, hvis han ikke følger Landsens Skik. Opdagelsen af en Reliqvie eller Indvielsen af en Præst er her saa godt som ene Gjenstand for Samtalen, og man troer knap, at man er i Frankrig, naar man seer disse formummede Munke med Faklerne i Haanden og spøgelseagtige Trin sagte bevæge sig hen ad Gaderne. Dog fra Kirken gaaer her, som overalt i Provence, Veien lige til Dandsepladsen, hvor Provençaleren ret udfolder den ham eiendommelige Ynde og Munterhed. Vi maae her nævne hans Nationaldands, Faranduolo, der menes at være af græsk Oprindelse; 10, 30, undertiden endog 100 Personer danne en Kjede og dandse saaledes til Tambourinens eller Fløitens Lyd, eller ogsaa idet de gjentage den Melodie, som Fordandseren istemmer.

Ogsaa ved Helgenfesterne, navnlig den til Ære for Stedets Skytshelgen, finder der megen Lystighed Sted med Veddeløb, Spring, Ringspil o. s. v. Søfolkene i Marseille have blandt flere eiendommelige Lege bevaret en, der minder om Fortidens Ridderøvelser; man seer to Baade møde hinanden i den stærkeste Fart, fra Forstavnen gaaer der et smalt Brædt ud, her staae Kjæmperne bevæbnede med Skjold og Trælandse, og det gjælder nu, idet Baadene glide forbi hinanden, at styrte sin Modstander i Vandet. Det vilde være umuligt for os, her at beskrive den Mængde af mærkelige, ofte høist yndige Fester, som bidrage til at udbrede denne skjønne poetiske Duft over Provence; i Modsætning hertil ville vi blot bemærke, at Landet jo ogsaa har sine øde, ufrugtbare Bjergstrækninger, hvor en fattig Befolkning kummerlig slaaer sig igjennem, om Vinteren vandrer til de sydlige Egne, hvor den flakker om med sit Kvæg langs Middelhavets stenede Kyster, og forresten ligesom Beboerne af Dauphinés Høifjelde hjælper til ved Indsamlingen af Oliven og Kastanier i de mere frugtbare Strøg. Vi kunne dog ikke forlade Provence uden først kortelig at have beskrevet den ældgamle, mærkelige Stad **Marseille.** Egnen rundtom er et fuldgyldigt Vidnesbyrd om, at det ikke blot er Leg og Festligheder, blandt hvilke Provençaleren bevæger sig; thi overalt see vi, hvorledes en udholdende Flid har formaaet at forvandle ufrugtbare Kalkklipper til et blomstrende Landskab. Omgiven af talrige Mandeltræer og Olivenhaver udbreder Staden sig omkring en Vig af Middelhavet, og er indesluttet af en Halvkreds af steile, nøgne Klipper, Sletten er ligesom besaaet med mange Tusinde smaae, hvide Landsteder, de saakaldte Bastider, der høre med til Marseillanernes første Livsfornødenheder, og hvor de i den svale Aftenstund trække frisk Luft efter Dagens Hede og Anstrengelse. En umaadelig Gade, beplantet med Træer, deler Marseille i den nye og den gamle Stad; hiin er berømt for sine Bygningers Skjønhed, sin fortræffelige Brolægning og

sin Reenlighed, kort sagt, den har aldeles ingen Lighed med hvad man ellers pleier at see i en sydfransk Stad. Da Omegnens Kalkbund forhindrer Kilder fra at danne sig, har man med umaadelige Bekostninger ledet Alpevandene i en 6 Miil lang Vandledning ind i Staden, og frisk, klart Vand strømmer i Canaler igjennem Gaderne. I det gamle Marseille derimod, der hæver sig op ad steile Klipper, seer man de dertillands sædvanlige snevre, krogede Gader med høie, faldefærdige Huse og en Ureenlighed, der forpester Luften. Her boer blandt Andre en egen Race af Mennesker, der ernærer sig ved den usleste Føde, og hvis Elendighed overhovedet synes at overgaae enhver Beskrivelse. De mørke, alvorlige Ansigtstræk betegne dem, de øvrige Marseillanere skye dem, og dette underlige Folk søger da heller ikke at komme i Forbindelse med hine, det holder sig for sig selv, det er næsten, som det anseer det under sin Værdighed at blande sig i deres Lag. Mange blandt dem boe for Fiskeriets Skyld næsten hele Aaret i Klippehulerne ved Strandbredden, og man troer, at de ere Efterkommere af de gamle Grækere, som for halvtredie Tusinde Aar siden nedsatte sig her i Egnen. Det vidtudbredte Handelsliv i Marseille har paa dette Sted forsamlet Folk fra de forskjelligste Egne af Jorden, og man troer sig næsten paa en Maskerade, naar man seer alle disse brogede Dragter, denne Vrimmel af Grækere, Tyrkere, Armenere, Berbere, Negre. Forbindelsen med Østerlandene gjør det for Resten nødvendigt at holde strengt over Kvarantainen, og en afsidesliggende Bygning, omgiven med Muur og Grav, er stedse fuld af Mennesker, der længselfuldt vente paa Øieblikket, da det kan tillades dem at forlade dette Fængsel.

4. **Corsikanerne.** Øen Corsika er i fuldeste Maal et Fjeldland, en vild Bjergkjede med øde, ubeboede Snevringer istedenfor Dale og sneedækkede Toppe gaaer igjennem hele Landet. Imellem Sidegrenene findes frodige Dale med en sydlandsk Plantevæxt og en mild, behagelig Luft; men

kun en Femtedeel af Øen er opdyrket, og betragte vi Menneskelivet her, da føres vor Tanke uvilkaarligt Aartusinder tilbage i Tiden. Alle de Folk, som have spillet Mester i Middelhavet, ligefra Phoenicerne til Pisanerne og Genueserne, have kaldet sig Herrer over Corsika, indtil Øen i Aaret 1769 kom under Frankrig. Indbyggerne ere Italienere, om de Fornemme endogsaa hist og her have begyndt at antage franske Manerer. Korsikaneren er lille og bredskuldret, med et magert, solbrændt Ansigt, omskygget af et stærkt Skjæg og krøllede, kulsorte Haar; han har Ørnenæse, smalle, sammenknebne Læber, store, funklende Øine og et eget stolt, hovmodigt og desuden vildt og skummelt Blik. Undertrøie og Buxer af sortladent Gjedeskind, en grov, tyk, bruun Kappe, Skoe af Vildsvineskind tilligemed en spids sort Fløiels Hue udgjør Mændenes vilde, men maleriske Dragt, og naar man dertil føier Bøssen, som han holder under Armen, og Beltet, der altid er forsynet med Pistoler, Krudt og Kugler, da har man Billedet af en corsikansk — Hyrde. Om Sommeren drage disse Hyrder omkring imellem Bjergene, om Vinteren komme de ned i Dalene, snart ere de ene, snart i Selskab med Andre, men stedse uden nogensomhelst anden Lov, end deres Egenvillie. Deres Familier følge altid med dem, de opføre en Art Hytter, som de snart igjen forlade, for at drage andensteds hen, spise Kastanier og Vildt, drikke Mælk og tilberede Ost, som de sælge omkring i Stæderne. Der er ingen Ting, som Corsikaneren er saa bange for som at have Uleilighed, den største Deel af Tiden gaaer hen med at drive omkring, pudse Vaabnene eller at ligge og dovne; saaledes gaaer fra Slægt til Slægt Alt sin gamle Slendrian, og taler man med ham om at indføre en eller anden Forbedring i hans Agerbrug eller Huusliv, svarer han med stolt Ligegyldighed: „Det er ikke Brug." For at høste godt uden megen Anstrengelse, antænder han undertiden det tætte Krat, der hist og her voxer paa Bjergene; det gaaer her aldeles paa samme Maade, som

vi have omtalt det under Norge og Sverrig, efter enhver Høst maa der hengaae en Række af Aar, til Krattet atter kan faae Tid til at voxe frem. Dette Krat er ofte saa tæt, at Hjorten og det vilde Faar have ondt ved at finde en Aabning, igjennem hvilken de kunne trænge ind, det er derfor ogsaa Røvernes Tilflugtssteder, deres Fæstninger i Kampen mod „Guulkraverne", de corsikanske Politisoldater. Boligerne ere som man maa vente hos et Folk af den Natur, man seer sjeldent Vinduer, aldrig Skorsteen, Arnestedet er midt paa Gulvet, derover findes der nogle Hylder til at tørre Kastanier og røge Kjød. Man seer sjeldent Borde, Stole eller Senge, Familien ligger paa Gulvet med Fødderne vendte mod Arnestedet, og mener man, at der er Fare paafærde, sover man heelt paaklædt med Vaabnene ved Siden. Blodhevnen er paa Corsika ikke blot en Skik, men en hellig Forpligtelse. Har en Corsikaner dræbt et Menneske, er han Gjenstand for alle deres Medlidenhed, der ikke ved Slægtskabs eller Venskabs Baand ere knyttede til den Myrdede. Stakkels Mand, hedder det, han har faaet Blod paa sin Kniv (eg: han har havt et blodigt Stik); for at undgaae Lovens Strenghed og Blodhevnen flygter Morderen til Bjergene, eller ogsaa han seer at komme over til Sardinien, hvor han da er i Sikkerhed. „Hvis jeg døer, vil jeg ikke gjøre dig Noget, men lever jeg, saa maa du døe", siger det corsikanske Ordsprog, og antyder derved hvad der er Blodhevnerens Livsformaal; „din Fader er endnu ikke hevnet", er det forsmædeligste Ord, som der kan siges til en Corsikaner, og ingen Forhaanelse ansees for at være for stor imod den, som har undladt at opfylde denne den helligste af alle Pligter. Dog det er ikke alene en Slægtnings Drab, der raaber efter Gjengjeldelse, for enhver Fornærmelse har den corsikanske Æreslov fastsat en tilsvarende Hevn. Er Fornærmelsen ikke stor nok til at kræve Blod, hevner den Fornærmede og hans Familie sig ved at hugge Fjendens Træer om, dræbe hans Qvæg, tænde Ild paa hans Hytte.

Dog i vore Dage er det ikke tilladt, at man ved saadanne Leiligheder plyndrer, ligesom det ogsaa hører med til de corsikanske Æreslove, at den blodige Hevn foregaaer uden Fornærmelse mod den Dræbtes Kone og Børn. Under en saadan Tingenes Tilstand kunne vi for Resten nok forstaae, hvorfor Corsikanerens høieste Ønske er at faae mange raske Sønner, eller dog i alt Fald ansete, taalmodige og sikkertskydende Svigersønner. Imellem disse vilde Sædvaner, der fra Hedenold uforandrede ere komne til vore Tider, findes der ogsaa paa Corsika Folkeskikke af en mildere, ofte høist gribende Natur. Saaledes samle Slægt og Venner sig om den Døde, omfavne Liget og stille sig i en Kreds rundtom det; fra Tid til anden afbrydes den dybe Taushed af Spørgsmaal, der rettes til den Døde: „Hvorfor har du forladt din gode Kone?" „Var hun ikke omhyggelig for dig?" „Hvad var der iveien?" indtil tilsidst Aanden kommer over En af de Tilstedeværende, og nu lyder en improviseret Sørgesang til den Dødes Ære. Dog navnlig er den corsikanske Musik høist gribende, det er især Kjerlighedssange, som der synges; Tonen er simpel, men eiendommelig og har noget saa besynderligt Vemodigt ved sig, især i de stille Sommeraftener, naar Tonerne lyde hen over det dybe Hav, der næppe bevæges af Vindenes Pust, at man ofte imod sin Villie henrives til Taarer.

5. **Normannerne.** Langs Canalens Kyster træffe vi et herligt, ofte vidunderligt frugtbart Land med udmærkede Marskenge, fortræffelige Kornmarker, tykke, majestætiske Skove, vældige fremstaaende Klipper og yndige, romantiske Dale. Ofte troer man sig her hensat i Danmarks meest smilende Egne; Sletten har ofte Lighed med Sjelland, Høilandet med de skovbegroede jydske Bakker, og didhen styrede vore Forfædre i længst forsvundne Dage og erhvervede sig her et nyt Fædreland i Frankrigs skjønneste Egne. Og dog er det, som om Erindringen om Gangerrolf og hans Mænd reent er udslettet af de nuværende Normanneres Sind, medens de

med Forkjerlighed dvæle ved Mindet om Vilhelm Bastard, Englands Erobrer, og hans Søn Robert, den vældige Korsridder. Ogsaa Landets Sprog er fuldkomment fransk, skjøndt med et fremmed Tonefald. Alligevel have der dog, navnlig i Omegnen af Bayeux, holdt sig Udtryk, der vidne om den danske Tunge, saaledes benom, Binavn, cant, Kant, delle, Deel, set, Sætte, tær, Tjære; en Tydsker, der just har anført disse Ord, har med den dette Folk eiendommelige Grundighed beviist, at de maatte være oprindelig tydske Ord, og saaledes Vidnesbyrd, om hvor stor Indflydelse Tydskerne have havt paa Udviklingen af det franske Folkeliv; om ogsaa Ordene: gorts, Gaarde, der ligesom vore Laxegaarde ere Indpælninger i Floderne, varech, Vrag, tangue, Tang, homme, Holm, og bec, Bæk, skulde være tydske, derom tier min Hjemmelsmand; derimod kan der jo ikke være den ringeste Tvivl om, at det normanniske bru og bruman er det tydske „Braut und Bräutigam", og ikke, som man maaskee kunde troe, det gammeldanske Brud og Brudmand. Mere end disse enkelte Sproglevninger vidne imidlertid Stednavnene om de gamle Nordboer, idet de tillige vise, hvilke Egne der navnlig have været bebyggede af dem, nemlig Strækningerne langs Havet og Seinefloden, og tillige godtgjøre, at det vel fornemmelig maa have været Danske, som fra først af besatte Normandiet, da man overalt træffer den danske Endelse -by, -thorp, -thuit (tvede), -gard, -holm osv., men aldrig det norske -stadr eller -bolstadr. Dog, Normannernes Indflydelse paa Frankrig vedrører ikke blot en enkelt Egn, men hele Folket og Landet; jeg vil her ikke nærmest henvise til Ord som baron, garde, loup garou (Varulv); men selve Ridderskabet er vistnok at betragte som udgaaet fra den nordiske Kjæmpeaand, Normannerne vare som bekjendt de første franske Riddere; ogsaa den franske Handel synes ved dem at have modtaget et nyt Opsving, i det Mindste synes deres Myntforhold snart at være blevne indførte i hele Frankrig. Det er alligevel ikke vor Hensigt,

her at anstille historiske Undersøgelser, men at beskrive Menneskelivet saaledes som det for nærværende Tid har uddannet sig. Franske Forfattere omtale Modsætningen imellem de store, kraftige Normannere med deres hvide Hud, lyse, krøllede Haar og fulde blomstrende Ansigter og de sorthaarede, gustne Bretoner, samt de smaae livlige Beboere af Isle de France; vi høre, at Overgangen skal være saa brat, at man forbauses derover, saa at, om endogsaa en nyere Beskriver af de normanniske Eiendommeligheder forsikkrer, at man i vore Dage kun seer faae af disse kraftige, blaaøiede, lyshaarede Normannere, er der vel næppe nogen Tvivl om, at Nordboernes Bebyggelse af Landet har været mere omfattende, end man hos os ofte er tilbøielig til at antage. Franskmændene have ogsaa til alle Tider i Normannerne seet et Folk, der var forskjelligt fra deres eget, og den haarde Dom, ved hvilken Pariserne betegne dem, at de ere trædske, pralesyge, løgnagtige, og fornemlig at de tale slet Fransk og mangle Belevenhed, godtgjør som alle strenge Domme ikkun den folkelige Modsætning. Et betegnende Træk hos Normanneren er hans Mistænksomhed. Han er stedse fuld af Mistro, skjuler Rævens Snuhed under en paatagen enfoldig Mine, forudsætter altid, at man vil bedrage ham, derfor svarer han heller aldrig ligefrem eller uden Omsvøb paa et Spørgsmaal og klager altid over sin Fattigdom, om endog hver Mand veed, at han er en rig Knark; ligesaa har han den største Mistillid sin Skyldner, og modtager aldrig Penge, uden paa det Nøiagtigste at undersøge enhver Mynt. Man har villet udlede denne Mistænksomhedsaand af det forkeerte Forhold, som fra først af kom til at bestaae imellem de Indvandrede og den gamle Befolkning, Neustrierne, hine maatte stedse værge sig mod fjendlig Uvillie, disse anvende List i Mangel af Magt mod de Fremmedes Gjerrighed. Jeg vil ikke nægte, at der maaskee kan være Noget heri; men mærkeligt er det dog, at naar man læser Prøverne paa Normannerens forsigtige og varsomme Maade at udtrykke sig paa, er det ganske som om

man havde en jydsk Bonde for sig. „Det er ikke Løgn", „det kunde nok være muligt", „jeg siger ikke Nei", ere almindelige normanniske Udtryk. I Forbindelse hermed staaer den dette Folk egne Processyge, intetsteds i Frankrig føres der saa mange Sager for Retten som her, intetsteds vises der en saadan Snedighed i at udfinde alle Rettens Krumveie, Bonden er hjemme i sin Lovbog trods nogen Prokurator, og vee den, som indlader sig i en Handel med ham uden at ændse alle mulige Formaliteter. Derfor kaldes Normandiet ogsaa skjemtviis Viisdomslandet, og det hedder: Andre Steder myrder man sin Fjende, i Normandiet fører man Proces med ham. Dog det synes næsten, som det ikke blot er sine Fjender, man søger for Retten, i det Mindste fortæller man om en Mand, der førte Proces med sin elskede Arving angaaende en Contract, som denne meente, der var en Feil i, og derfor vilde have fornyet, og han frydede sig ved Udsigten til efter saa mange tabte Sager endelig at skulle vinde en. Det er tildeels den samme Aand, vi træffe paa det gamle Island, hvor hele Livet deelte sig imellem blodig Kamp og Lovtrækkeri. I Normandiet indførte ogsaa Rolf fra først af en streng Rettergang, hvor hver Mand kunde søge sin Ret. Folkets Stolthed forbød en Mand at bøie sig, hvor han meente at have Retten paa sin Side; men, idet man tillige var villig til at anerkjende Retten hos den Overvundne, maatte Processygen nødvendig udvikle sig. Eiendomsretten var overhovedet stedse Normanneren hellig, forsaavidt han ikke meente i Krigen at have vundet en lovlig Besiddelsesret. Og saaledes, høre vi, afbrødes Vilhelm Erobrerens Begravelse, ved at en Borger traadte frem og krævede Betaling for Begravelsespladsen, som tilhørte ham; man tilfredsstillede hans Fordringer, og Ceremonierne fortsattes. Der viser sig overalt i Normannerens Aandsretning en stærk Uafhængighedsfølelse, grundet paa Eiendom og den erhvervede Ret, Husene i Landsbyerne ere derfor heller ikke som mangensteds i Frankrig byggede sammen, men ligge

paa nordisk Viis hvert for sig, omgivet af sin Have, og Selveiendom er her Verdenslivets høieste Formaal. Normanneren er fordeelagtig bekjendt i Frankrig for sin klare Forstand paa Livet, sin mageløse Driftighed og Flid, Benævnelsen „doven“ er ham den værste Beskyldning af alle, og den Kraft, som besjelede hans Forfædre i Kampen, anvender han paa Kunstfliden, Agerdyrkningen og Handelen. Faae Steder har Mennesket gjort saa Meget for at forbedre Jordens Beskaffenhed; paa den kalkholdige Jordbund i Nedre-normandie, hvor Lyngen tidligere næsten var eneherskende, og kun hist og her en Smule Rug og Havre kummerlig pippede frem, seer man nu kunstige Enge, yppige Kornmarker og kun yderst sjeldent et ubenyttet Stykke Land. Især er dog Træfrugtavlen berømt, hvad der ikke kan anvendes til Cider, bruges til Eddike, og Affaldet benyttes til Kvægfoder; men om Foraaret give de blomstrende Frugttræer hele Landet et særegent, yndigt Præg. Dog den normanniske Driftighed skal ogsaa have sine slette Sider. Den gamle Vikings Afkom besidder en hæslig Nærighedsaand i Handel og Vandel, og intetsteds i Frankrig er Arbeideren undergiven saa tyranniske Love som i de normanniske Fabriker; dog det Sidste i det Mindste er, som vi alle vide, ikke dansk. Men om Nærigheden hedder det, at den navnlig viser sig ved Hestehandelen, hvor tilmed et taabeligt Bedrageri finder Sted, magre, udpiinte Øg blive formelig fedede i mørke Stalde, hyppig aareladte, kort sagt, alle mulige Midler anvendes, for at de kunne komme til at faae et godt Udseende, mens Handelen staaer paa, naturligviis skader man ved en saadan Fremgangsmaade først og fremmest sig selv. En anden Beskyldning, man i Frankrig gjør Normanneren, er, at han er af en drikfældig Natur; intetsteds i Frankrig, hedder det, finder man saa mange Skjenkestuer som der. Om Søndagen begiver man sig til Kroen efter Kirketjenesten, dog ikke blot for at drikke, men ogsaa for at afgjøre de Sager, man har med hverandre, navnlig

for at slaae en Handel af. Her, som hos os, drikker man stedse Ligkjøb, og tilkjendegiver ved et Haanddask, at Handelen er afsluttet. Cideren er Normannerens almindelige Drik, der efterhaanden ganske har fortrængt Mioden, den er lumsk og gaaer let uforvarende til Hovedet, han bliver da i sin Ruus vredladen og kivagtig; skjøndt han ellers er et fredeligt Menneske, og er han først bleven vred, kjender hans Ubændighed ingen Grændser. Saaledes er det ogsaa med ham i Krigen; Soldatertjenesten er ham i høieste Grad forhadt, og Alt bliver forsøgt, Mesſe, Kors og Vievand, forat han, om muligt, kan trække et Frilod; men er hans Blod kommet i Oprør, og hàr han først hørt Kanontordenen, da er hans Haardnakkenhed forbausende, og han erstatter da ved Sindighed og Udholdenhed, hvad der mangler ham i livligt fransk Krigermod. Hans Aandsnærværelse forlader ham end ikke i Livets skrækkeligste Dieblikke, saaledes høre vi om Normanneren i Baaden paa Havet, der ifølge Lodkastning skulde slagtes, forat opholde sine Kammeraters Liv, og som da slog sin Sidemand ihjel paa Stedet. Det er denne Besindighed og Aandsnærværelse i Faren, som har gjort Normannerne til Frankrigs bedste Søfolk. Om det virkelig er sandt, at de længe før Columbus have opdaget Amerika, tør jeg ikke have nogen Mening om, og det synes da ogsaa at være en temmelig ligegyldig Sag; derimod er det vist, at det er deres Skyld, at Frankrig overhovedet har Colonier i fremmede Verdensdele, og naar vi høre om de franske Fiskerskibe ved de fjerneste Landes Kyster, da er det atter Normandiet og navnlig Dieppe, hvorfra de udgaae. De normanniske Fiskere ere høie, kraftige Skikkelser, deres Flid og Uforfærdethed overgaaer al Beskrivelse, deres hele Tilværelse er en Kamp mod Døden, og hver Dag udsætte de deres Liv forat frelse de Skibbrudne. De lade altid deres Baade indvie af Præsten og glemme aldrig at gaae i Mesſe, inden de begive sig ud paa Havet. Deres Hustruer ere dem behjælpelige ved Fiskeriet, samle

Østers, sætte Madding paa Krogene og afsætte Fiskene i Stæderne, forstaae alligevel ret godt at bruge deres Hænder til fint Arbeide, og ofte seer man dem endog sidde udenfor deres Døre og kniple. Deres Stilling er for Resten, som de normanniske Kvinders overhovedet, i Meget forskjellig fra Kvindens Tilstand de fleste Steder i Frankrig; de herske uindskrænket i Hjemmet, og Børnenes Opdragelse er ganske i deres Hænder. Uagtet Franskmændene næppe ere istand til at forstaae den Aandsretning, som gjør sig gjældende blandt Normannerne, synes de dog at bære en høi Agtelse for deres Kraft og Dygtighed; de ere ogsaa villige til at indrømme, at deres mistænksomme Forsigtighed ikke forhindrer en vis Godmodighed fra at gjøre sig gjældende, at deres Underfundighed i Handel dog er forbunden med en høi Grad af Redelighed, naar de see, at en Sag med Tillid er given dem ihænde, og at de, deres Gjerrighed uagtet, saa godt som aldrig lade en Nødlidende gaae uhjulpen bort. Normanneren er en ivrig og alvorlig Catholik, der aldrig undlader at knæle og at korse sig, naar han kommer forbi et Helgenbillede; Landet var fra først af Reformationens Hovedsæde i Frankrig; men den kirkelige Bevægelse blev her undertrykt ved den raae Magt; Normandiet havde ingen Sevenner, hvor de Forfulgte kunde søge Skjul. Hvad Folkeskikkene angaaer, ere der vel næppe ret mange, der beviislig ere af nordisk Oprindelse, eller forskjellige fra hvad vi ogsaa andensteds træffe i Frankrig. Med nogenlunde Sikkerhed tør jeg kun nævne Brudetoget til Hest, ved hvilket enhver Mandsrytter har en Kvinde bagved sig paa Hesten, Brudekronen sammensat af Baand og Flitterstads, og endelig det høie, opadbøiede Hovedtøi, som vi næsten paa samme Maade gjenfinde paa Island. Vi bleve saaledes ved Beskrivelsen af Normannerne uvilkaarlig ledte til at tænke paa Nordboerne, og den Overeensstemmelse, vi have fundet i Aandsretningen, er saameget desto mærkeligere, som de Træk, jeg har anført af deres Liv, navnlig ere udragne af Fransk-

mændenes egne Beretninger om dem. Imidlertid findes der ogsaa her overmaade Meget, der paa det Nøieste stemmer overeens med det gamle keltiske Liv, og synes at have sin Oprindelse fra Druiderne, der i Oldtiden beboede disse Egne. Det er den galliske og ikke den nordiske Aand, der vifter hen over disse besynderlige Sagn og overtroiske Folkeskikke, hvor Hexedands og Tryllesang, Ildsblus og indviede Træer og Høie træde os imøde; vi have jo allerede i det Foregaaende ved Beskrivelsen af den franske Bondealmue omtalt flere af disse normanniske Skikke og Forestillinger; ligeledes ere vi, fordi man i Normandiet, som hos os, fortæller om den livlige, tvvagtige, lunefulde Nisse, der snart pleier Hestene, snart plager dem, om den vilde Jæger, der hylende farer over Mark og gjennem Skov, eller fordi man der som hos os tillægger St. Hanskrandsene en stor Betydning, ingenlunde berettigede til at ville udlede disse almindelige Træk, der næsten findes overalt i Europa, fra den nordiske Bebyggelse af Landet. Normandiet er rigt paa Mindesmærker fra Middelalderen og besidder flere prægtige gothiske Domkirker og gamle Klostre, end alle de andre franske Provindser tilsammen. Navnlig er **Rouen** rig paa saadanne og dets Cathedralkirke maaskee den herligste i Riget. Staden bestaaer ligesom af to Stæder, den ene malerisk, kroget, mørk og smudsig, den anden lys, regelmæssig og prosaisk; den har altid staaet i levende Forbindelse med Paris, og herfra er Landets Forfranskning udgaaet. Det er for Resten en Stad for rene Forretningsmænd, og næsten uden Spor af aandelig Interesse. Vil man sammenligne Modsætningen imellem Herrens Rigdom og Tjenerens Fattigdom, og overhovedet see den Grad af Nedværdigelse, hvortil et menneskeligt Væsen kan nedsynke, gaae man ind i et af de folkerige Kvarterer i Rouen, til disse fugtige, usunde Huller, opfyldte med en fordrukken Menneskehob, hvor utugtig Skraal og gudsforgaaen Tale overalt lyder imøde. Drukkenskaben er imidlertid størst iblandt Havnearbeiderne;

har en saadan havt den Svaghed at anskaffe sig et Par nye Buxer, hører han strax fra Kroer og Kipper det dæmpede Raab: „Her kan du faae at drikke", og han skynder sig da gjerne med at gjøre et fordeelagtigt Bytte.

6. **Flamingerne** i det nordlige Frankrig ere, uagtet Alt hvad man har gjort forat forfranske dem ved Skoler, Love og Indretninger, i Eet og Alt det samme Folk, som vi allerede have omtalt under Belgien, og vi kunne saaledes fatte os om dem i den største Korthed. Intet Land i Frankrig er saaledes opdyrket, ingen Mark ligger brak, ingen Plads er ubenyttet, selv Grøvterne ved Veiene ere beplantede med Roer eller Rødbeder. Flamingerne have i deres Udseende, Væsen og hele Aandsretning overordenlig Meget som adskiller dem fra Franskmændene, det er høie, føre Mennesker med et livsglad, rødmusset Ansigt, et velvilligt Aasyn, en Flaming taler, dømmer, handler med Langsomhed og Rolighed, har Intet af den franske Livlighed og Aandrighed, men langt mere sand Kraft, end navnlig Sydfranskmanden; han har en underlig Lyst til overalt at komme med Grunde, hvad Franskmanden sjeldent skjøtter om, og det vækker dennes Forbauselse, at see ham fra Time til Time blive ved at forsægte sin Mening, han giver i det Hele nødigt efter, men aldrig undslipper der ham under Striden et heftigt eller bidende Udfald; heller ikke hans Driftighed har Noget af Franskmandens Livlighed; han gaaer ogsaa her sin Vei roligt og sindigt, men hviler heller ikke, inden han har naaet Maalet. Hans hele Væsen har som hans Fornøielser noget Naivt, Plumpt og Sandseligt; vi finde her de selvsamme Forlystelser, Skuespil og Optog, som vi alt have beskrevet under Belgien. Folket i Douai, hedder det saaledes, ærer en vis Geyant, hvis Børn de kalde sig, et reent Afgudsbillede, 25 Fod høit, bedækket med Silkeslitter og en Rustning fra det 16de Aarhundrede. Han er fulgt af sin Hustru og 3 Børn, en Centaur, Lykken paa sin Vogn, en Procurator, en Bonde

med sin Høne, en Finantsforvalter, en Skjøge, en Spanier og en Soldat slutter Toget; det Hele er et burlesk Sindbillede paa Folkets Undertrykkelse ved Spanierne.

7. Elsaserne. Landet imellem Vogeserne og Rhinen er frugtbart, veldyrket og, i Modsætning til det eensformige flade Sletteland langs Seine og Marne, fuldt af maleriske Egne, Klipper og høie Bakker. Fabrikegnene, hvoraf der ikke ere saa faae, lide under de sædvanlige ulykkelige Forhold, man seer ogsaa her en bleg, udhungret, aandelig og legemlig forknyttet Befolkning; træder man derimod ind i de agerdyrkende Districter, hvor forandret et Udseende faaer da ikke det Hele. Man øiner overalt venlige og reenlige Huse, idet Mindste to Etager høie, Viinranker snoe sig op ad Forsiden og skjule næsten Vinduerne. Indenfor er Alt reenligt og bekvemt indrettet. Der hersker almindelig Velstand, og en elsasisk Bonde paa sin kraftige Hest tager sig rigtignok ganske anderledes ud, end disse ynkelige Skikkelser, vi møde i Mellemfrankrigs magre Egne. Hans Klædedragt bestaaer i en sort Vadmelsfrakke, en rød Klædes Vest, Beenklæder knappede til Siden og saa en trekantet, nedslaaet Filtehat. Kvinderne ere ikke mindre velklædte, de bære et broget Livstykke, snøret foran og kantet med Kniplinger, hvide Særkeærmer, et rødt eller grønt, kort Skjørt og en Straahat bunden skjevt paa Hovedet. Allerede disse Boliger og denne Klædedragt minde om Tydskeren, og hører man nu Bonden tale et Sprog, der vistnok ligesaalidt vilde blive forstaaet i Dresden som i Paris, men som dog ikke er Andet end en Art Bondetydsk, da vil man ikke længere kunne tvivle om, hvorfra dette Folk har sin Oprindelse. Men især er det dog Elsaserens hele Væsen, hans Sæder og Skikke, der betegner ham som oprindelig Tydsker. Han er ligefrem og hjertelig, men besidder kun Lidet af Franskmandens muntre Livlighed og elskværdige Aabenhed; han er vedholdende i sin Flid, men uden nogen stor Kraftudvikling; saaledes i det Mindste forekommer han Franskmanden, med

hvem vi jo ogsaa nærmest sammenligne ham. Skoleundervisningen er en Sag, som ligger ham alvorligt paa Hjertet, han bibringer sine Børn selv den første Undervisning, og for Resten fortælles der i Folket mangfoldige Sagn om de gamle Borgruiner paa Vogesernes Toppe, om Hermann og Wittekind, om Skyggerne af Middelalderens gamle Helte, der vise sig rundtom paa Bjergene. Elsasseren er religiøs, men overbærende mod Anderledestænkende, og Folk af alle christelige Bekjendelser leve her fredeligt ved Siden af hverandre. Protestanterne holde Juul ganske paa tydsk Maneer, med Julegodt og Juletræ. En af Familien, der er klædt i Hvidt som „Christkindel", tager Smaabørnene ved Haanden for at vise dem deres Julegaver; have de været uartige, vanker der ingen Foræringer, men da indfinder „Hanstrap" sig, en Risse med skelende Blik, tung Gang og et stort Riis i Haanden. Selv i Strasborg, den fordums Rigsstad, hvis gammeltydske Udseende alt mere forsvinder, og hvor det franske Liv meest synes at have indvirket paa Folket, finder man dog endnu i Livets inderste Rod det gamle Præg. Strasborg har mange Bryggerier, og der komme Borgerne sammen forat drikke deres Øl af Kruse og Kander. Smaakjøbmænd, Studenter, Haandværkere og Dagleiere sidde sammen i den tykke, øllugtende Dunstkreds, Borde og Bænke ere af umalet Træ, Øllet flyder i Strømme, Medisterpølser, Sildesalat, Katofler og „Sauerkraut", ikke at forglemme, nydes dertil, medens der bliver snakket under megen Støi, hoirøstet Latter og plumpe Narrestreger. Ved meget høitidelige Leiligheder, for Ex. ved Hundredeaarsfesten til Guttenbergs Ære, vise de gamle Laug sig i høitidelige Optog med deres Faner, Værktøi og gammeltydske Klædedragt. Uagtet dette umiskjendelige germaniske Præg, besidder Elsasseren dog en levende Kjærlighed til Frankrig, og den vilde høilig fornærme ham, som frakjendte ham Ret til at kalde sig en Franskmand; han indtager med Glæde sin Plads i de franske Krigeres Rækker, og der findes imellem dette

Folk stedse Mennesker, der lade sig benytte som Stillingsmænd. I Lothringen synes Folket deels at være af vallonsk, deels af tydsk Oprindelse, og Folkepræget er saaledes vistnok overeensstemmende med hvad vi træffe i Ardennerne og i Elsas, i det Mindste har jeg ikke været istand til at finde noget særdeles betegnende Træk, der kunde ansees som Særkjende for dette Lands Befolkning.

8) **Burgunderne.** Ogsaa hos Befolkningen af det herlige burgundiske Viinland synes Franskheden at være af en nyere Oprindelse. Som bekjendt hører det til de Lande, hvis Tilstand i Aarhundreder var ligesom svævende mellem Frankrig og Tydskland, og hvor man derfor ligesaalidet træffer det franske Sprog som den franske Folkeaand i deres Reenhed. Burgunderen er bekjendt for sin aabne Redelighed, sin vedholdne Arbeidsomhed og muntre Ligefremhed; her, hedder det, gives der hverken Løgnere, Drivere eller Hængehoveder, navnlig var Stræbsomheden fra gammel Tid et Særkjende for dette Folk, og vi høre saaledes om en Grevinde af Burgund, der stedse, naar hun red ud, tog Tenen med sig paa Hesten. Dog fremfor Alt har Burgunderen stedse været bekjendt for sin Gjæstfrihed, og Landets ældste Love satte derfor ogsaa en høi Bøde for Enhver, som viste sig ugjæstfri. Den fattigste Hytte aabner sig for den Fremmede, det Bedste, Huset formaaer, sættes for ham, man overlader ham den luneste Krog ved Arnen, og i gamle Dage vare Burgunderne bekjendte for den Redebonhed, hvormed de pleiede de syge og fattige Pilegrime, der droge igjennem deres Land. Dog var det ogsaa her, at de berygtede Narre- og Æselsfester bleve holdte, der har stedse været en god Deel Plumphed hos disse Mennesker, og man kan ved deres landlige Fester see dem more sig med at udføre de snorrigste og meest groteske Dandse.

E. **Foragtede Folkestammer.** 1. Tatere. I det sydlige Frankrig, i Languedoc, Provence og Roussillon træffer man paa Bjerget, i Dalen, som paa Sletten, en

Landstrygerflok med brunladen Hud og sydlige Træk, der ikke veed, hvorfra den er kommen, eller hvorhen den i Fremtiden skal gaae. Overalt er Foragt disse Menneskers Lod, og overalt har man gjort Jagt paa dem; hvorsomhelst de satte Foden, fandt de en Lov, der erklærede dem for fredløse, og fortvivlede betlede de mangen Gang om Døden som den eneste Velgjerning, de krævede af deres Forfølgere. Det er disse Folk, som man i Frankrig har kaldet Böhmere, og som hos os gaaer under Navnet Tatere. Man antager dem for at være af indisk Stamme; i Almindelighed ere de velskabte med sorte, levende Øine og hurtige Bevægelser; men deres mørke Farve synes dog ligesaameget at hidrøre fra Ureenlighed og Luftens Indvirkning som fra deres sydlige Oprindelse. De ere yderst dovne, men hærdede mod Veir og Vind, hele Sommeren vanke de om paa Markerne og sove under deres Telte eller under Træerne, for Vintertiden opføre de sig Hytter gjerne i Nærheden af Stæder og Landsbyer. Hytten er et Hul paa Skraaningen af en Bakke, bedækket med Græstørv og Straa, den benyttes tillige som Stald og Kjøkken, Røgen slipper ud igjennem et Hul i Taget og er, naar Marken ligger med Snee, det Eneste, som tilkjendegiver den Reisende Taterens Bolig. Ofte seer man en Taterfamilie, der gjerne bestaaer af en Mand, et Par Koner og en Flok Børn, leiret om en Ild og ifærd med at stege en død Kat. De opgrave Aadsler, der alt have ligget flere Dage i Jorden, efter først at have dandset omkring Graven, og i det Hele paastaae de, at selvdøde Kreaturer endelig maae smage bedst, siden Gud selv har dræbt dem. De fleste Mænd ere Smede, navnlig om Vinteren, en Steen tjener dem til Ambolt, og det er aabenbart, at de maae besidde et stort Talent for denne Haandtering, naar man sammenligner Arbeidet med det usle Værktøi; dernæst ere de Kvæghandlere, og selv Normanneren forstaaer ikke som de at oppudse et udlevet Øg til en stolt Ganger. De Modigste iblandt dem ere Smuglere, Alle ere de Tyve,

men Ingen Røvere, dertil ere de for feige. De gjælde ogsaa for store Hexemestere og man seer undertiden en gammel Taterkvinde søge Hexeurter ved Midnatstid i Maaneskin, medens hendes graae Haar flagre for Vinden. Hexen modtager vel ogsaa ofte Besøg af En, der vil lære det Tilkommende at kjende; men Moderen tager sine Smaabørn iagt, at Taterqvinden ei skal kaste sit Blik paa dem; thi hun har et ondt Øie. Taterne vadske deres Børn ligestrax efter Fødselen med koldt Vand, Barselkvinden staaer strax op og gaaer sin Vei med den Lille paa Ryggen; bliver Barnet lidt ældre, faaer det Lov til at vælte sig i Snavset, med det fjerde Aar begynder Opdragelsen, det faaer Underviisning i at stjele og dandse og veed da Alt hvad det bør sig en Tater at lære, thi Smederiet kommer af sig selv. Er Knøsen bleven 15 eller 16 Aar gammel, indtræder han i Ægtestanden, tager sig 1 eller 2 Koner, som det kan falde sig, og Slægtskabsforhold ere aldeles ingen Hindring for Indgaaelsen af Ægteskabet; en selvgjort Præst af Stammen forretter Vielsen; thi Tateren har altid det Folks Religion, blandt hvilket han opholder sig. Naar Alderdommen kommer, venter han Døden uden Frygt og uden Haab, en Grav paa Heden modtager hans jordiske Levninger, og hele Stammen følger ham under Klager og Jammerskrig. Saaledes beskrives Taterens Liv i Frankrig.

2. Cagoterne (les Cagots). I det vestlige og sydlige Frankrig finder man Spor af en anden Stamme, der ligesom Taterne ere Gjenstand for Almuens Foragt, nemlig Cagoterne. De leve paa de fleste Steder blandede med den øvrige Befolkning og ere ofte de rigeste og dygtigste Mænd i Sognet; men alligevel var Foragten for dem i gamle Dage, før Revolutionen, saa stor, at Kirkerne kun aabnedes for dem ad en Bagdør, ligesom ogsaa deres Boliger laae afsondrede fra de øvrige Huse i Landsbyen, og endnu i vor Tid har man, navnlig i Bretagne, havt Exempler paa, at Ægteskab med en Cagot blev anseet for

en Besmittelse; de ere kjendelige ved deres brede Ansigtstræk og lyse Hud; i Pyrenæerne er deres Tilstand i Almindelighed høist sørgelig, de skulle være aandelig og legemlig vanslægtede og for en stor Deel Cretiner. Men hvem ere disse Cagoter? Man har svaret: Efterkommere af de gamle Gothere, Erobrernes Børn, nu landflygtige i de Landstrækninger som deres Forfædre engang beherskede. Dog ligesom denne Forklaring i og for sig er mindre rimelig, saaledes modbevises den tilfulde derved, at denne Folkelevning findes udbredt over Egne af Frankrig, hvor Gotherne aldrig have sat Foden. Hvorfra forskrive de sig da? Det er og bliver, som saa Meget i Menneskeslægtens Historie, en Fortidens Gaade, der vel næppe nogensinde vil blive belyst, og som i ethvert Tilfælde ligger udenfor dette Arbeides Grændser, hvis Formaal det er, ved Fremstillingen af Nutidens Liv at bidrage til at klare Blikket for Folkene paa Jorden og deres Eiendommeligheder.

Schweiz.

Naturlig Oversigt. Man adskiller i Schweiz Alpelandet, det flade Schweiz og Juraegnene. Det er det første, som giver Landet dets bestemte Præg, og som vi derfor ogsaa fortrinsviis skulle opholde os ved; thi det saakaldte flade Schweiz, der i en Bue strækker sig fra Bodensø til Genfersø, er langtfra noget Lavland, men overalt opfyldt med Alpernes Forhøie, og Jurabjergene, der begrændse Landet mod Vest, have forholdsviis kun en ringe Udstrækning. Et Alpeland er et Bjergland af en særegen Beskaffenhed, hvor Længde- og Tverdale overalt skjære hverandre og frembringe en Mangfoldighed af græsklædte Skraaninger og vildt sønderrevne, takkede Bjergtoppe, hvis Gletschere og Sneemarker ere adskilte ved dybe Dalindsnit med et ofte særdeles mildt Klima, saaledes som i Schweiz det yndige Land imellem Thuner- og Brienzersø; vare Schweizes Bjerge, som Perus eller Thibets et sammenhængende Høiland, vilde Alt være en uigjennemtrængelig Isørken, ligesom hist Hede og slet Luft vilde gjøre et Alpelands indesluttede Dale aldeles ubeboelige. Alperne have i Schweiz for største Delen et nordligt Affald, idet de snevre Svælg med deres rivende Gletscherstrømme efterhaanden udvide sig til rummelige Dale, omgivne af stedse lavere Høie, igjennem hvilke Floderne Aar, Reuß, Limmat og Rhin udsende deres Vande. Herfra maae vi imidlertid undtage: 1) Wallis, den schweiziske Rhonedal imellem to af Alpernes Hovedkjeder, før An-

læget af Veien over Simplon et ofte næsten utilgjængeligt Dalstrøg, men dog med et Klima saa mildt, at i Nedrewallis Asparges groe vildt, Haverne overalt ere beplantede med Figen og Mandel, og Kornhøsten ofte falder i Maimaaned. 2) Graubünden, det rhætiske Alpeland, en Samling af Bjergknuder, der udsende Dale til alle Sider og overhovedet er langt mere sammenhængende Høiland end det øvrige Schweiz. Landsbyerne ere her mere høitliggende end noget andet Sted i Europa, og i Ovreinndalen seer man næsten lige under den evige Snee, i en Høide hvor ellers kun enkelte Sennerhytter ligge adspredte, og hvor Riimfrosten ofte midt om Sommeren bedækker Markerne, prægtige Landeveie og herlige toetagede Huse. 3) Tessin hinsides Alperne, der i naturlig og folkelig Henseende fuldkomment er en Deel af Norditalien og tillige, da Alperne ligesom Pyrenæerne falde langt brattere af mod Syd end mod Nord, tildeels den laveste Deel af Schweiz; Lagomagiore ligger saaledes kun 600 Fod over Havet, medens Bodensø mod Nord er dobbelt saa høit beliggende.

Alpernes Udseende. Et Bjergstrøg har seet fra det Fjerne næsten det samme Udseende som de tykke Skyer, der ofte ved Solnedgangen omkrandse det Nederste af Synskredsen; men hvad der intetsteds i Naturen har sit Tilsvarende, er den blændende Hvidhed, med hvilken Sneen paa Høifjeldene skinner igjennem de dunkle Taagemasser, der som oftest indhylle dem, og saaledes er det et herligt Syn, naar man fra Jura eller Schwarzwald seer Alperne i det Fjerne, idet de takkede, sønderrevne Fjeldspidser end mere give det Hele et majestætisk Præg. Det er overhovedet ikke imellem Høialperne selv, men fra det lavere Spidser, at man nyder den herligste Udsigt over Alperne, saaledes, naar man en klar Aften- eller Morgenstund befinder sig paa Rigi, og Solen, medens Mørket hviler over de lavere Egne, forgylder Fjeldenes Toppe, Isen og Sneen viser sig da ligesom rødglødende, men hvor Skyggen falder, spiller Lyset i for-

skjellige Farver og udbreder et vidunderligt, magisk Trylleskjær over hele Naturen.

Bestigningen af Alperne. Med en vidunderlig Lethed bestiger Alpeboeren sine høie Fjelde, og belæssede med tunge Byrder ile smaae Børn, Kvinder og gamle Mænd rask forbi mig ad Bjergstien, der i Zikzak hæver sig op ad den steile Skraaning. Men hvad der end mere bidrager til at gjøre mig den uvante Gang besværlig, er, at jeg længe ikke mærker, at jeg er rykket mit Maal nærmere; ved Foden af Bjerget syntes det en let Sag at bestige Toppen; thi disse store Fjeldmasser have langtfra det Umaadelige for Synet, som Sletteboeren ofte forestiller sig, og det er umuligt, ved Øiet alene at danne sig nogen Forestilling om Høiden; men alt som jeg stiger, faaer jeg den ene Bjergtop efter den anden under mine Fødder, medens den, jeg stræber at naae, og som forekom mig at være hine lig, endnu synes at rage ligesaa høit i Veiret, som da jeg begyndte min Vandring. Alligevel har en saadan Fjeldstigning noget høist Tiltrækkende, Livsaanderne føle sig hævede i den lette, rene Luft, Gjenlyden af Alpehornene, Koklokkernes Klang, Bækkenes Rislen, enhver Lyd har noget saa stille Melodisk, medens Øiet fryder sig ved Synet af de herlige Alpegræsgange, de steile Klipper, fra hvilke ranke Graner hæve sig i Veiret, Sneefjeldene i det Fjerne og Lavningerne dybt under Beskuerens Fødder. Stiger man høiere til Veirs, maa man vel vogte sig for Stenene og Iisstykkerne, der uafladelig løsrive sig fra Klipperne, rulle ned og bragende sønderslaaes i Afgrunden; man bevæger sig henover Gletscherne, disse bølgende Iishave, hvor man overalt hører de hvisłende, syngende, klingende Lyd af Vandet, der drypper ned i Iisspalterne, medens man snart træffer en Iisklippe, hvor Føreren maa bane Vei ved at udhugge Trin med sin Øxe, snart maa stige ned i dybe Svælg, for atter møisommeligt at klatte op af Dybet. Det er overhovedet i disse høie Egne nødvendigt, at vise den største Forsigtighed, navnlig naar man

betræder Steder, hvor fremragende Sneemasser overalt omgive den Reisende, man vover kun hviskende at tiltale hinanden, idet man hurtigt iler forbi saadanne Steder, selv Muuldyrene maa man da ofte tage Klokkerne af; thi den mindste Lyd er undertiden istand til at tilveiebringe en Rystelse, der kan sætte Massen i Bevægelse. Men hvor nu endelig den evige Snee begynder, hvor alt dyrisk Liv forsvinder, der bliver Luften gjerne saa tynd, at den ikke længer er istand til at tilfredsstille den menneskelige Fornødenhed, selv de stærkeste Førere blive da ofte saa udmattede, at de ikke kunne gaae 5—6 Skridt uden at standse, Søvnighed, Ildebefindende, ofte endogsaa heftig Feber og Afmagt paakommer Bestigeren, man har havt Exempler paa, at Blodet, der ikke længere blev holdt tilbage af Lufttrykket, sprang frem fra Næsen og Neglene, og selv Muuldyrene befinde sig ilde og udstøde klagende Lyd. Med det Samme blive Tonerne stedse svagere, man maa raabe til sin Sidemand forat blive forstaaet af ham, Tordenen lyder kun som en svag Rullen, og selv et Pistolknald er knap hørligt. Den Kjærlighed, med hvilken Alpeboerne dvæle ved deres Fjeldes høieste Toppe, gjør, at den Reisende, der vil vove at bestige dem, stedse kan være sikker paa at finde dygtige og paalidelige Førere. Disse Mennesker ere, deres Egennytte og Kivagtighed uagtet, et Billede paa den Egenskab, som Schweizerne stedse have bevaret, selv naar de i Udlandet sloges for Penge, den opoffrende Troskab, med hvilken de aldrig forlade den, som de engang have givet deres Ord; ofte har man seet en Fører gribe den Reisende, naar han snubler, eller milevidt at bære ham paa sine Skuldre, naar han udmattet synker til Jorden; han er tilmed i Besiddelse af en mageløs Koldblodighed, Legemskraft og et sikkert Øie, forstaaer at benytte hver en Busk, hver en fremstaaende Klippekant. Især er det dog Gemsejagten, ved hvilken disse sidste Egenskaber komme i Betragtning, og som mere end alt Andet viser, hvilken forunderlig Magt Fjeldet har over sine Børn; thi sandelig her

er Fordelen for ringe, til at den skulde forlede noget Menneske til blindt at styrte sig i Farer. Man seer Gemsejægeren klattre op ad de steileste Klipper, springe over Svælg og Gletschernes Spalter, Stenen, han satte Foden paa, ruller ofte bort bag ved ham, og tidt stiger han op paa Steder, hvor han hverken kan komme frem eller tilbage; men i sit Jagtraseri forglemmer han Alt, Hunger, Tørst, Udmattelse, Kone og Børn, ofte tilbringer han Natten udstrakt paa en Skrænt, hvor han ved den mindste Bevægelse vilde styrte ned i Afgrunden, ofte seer man ham med Stokken bagved sig til at understøtte Legemet at glide ned ad de steileste Klippevægge med en saadan Hurtighed, at han synes at styrte ned, og hans Fod er saa fast, hans Øie saa sikkert, at han yderst sjeldent ved Uforsigtighed kommer til Skade. Alligevel tilsætte de fleste Gemsejægere Livet imellem Klipperne, idet enten en Lavine river dem med sig, eller Stenen, de have sat Foden paa, løsriver sig, og deres Slægtninger maae da med Livsfare opsøge de adspredte Lemmer imellem Fjeldene. Dog det er ikke alene den vilde Gemsejæger, paa hvem Døden ved ethvert Skridt lurer, ogsaa Alpehyrden er under sin stille Gjerning udsat for megen Fare, og paa de aarlige Dødslister spiller Nedstyrtningen fra Klipperne en vigtig Rolle.

Veiene over Alperne. Naar man før dette Aarhundrede læser om Veie over Alperne, har Talen stedse alene været om Fjeldstier for Mennesker og Muuldyr, der ofte især om Vinteren vare utilgjængelige. Cantonerne Tessin og Graubünden vare derfor en stor Deel áf Aaret udelukkede fra Samkvem med det øvrige Schweiz, og man kan gjøre sig en Forestilling om, hvor farligt det dengang var at overstige Alperne, naar man hører om de 300 Tessinere, der i Aaret 1624 omkom ved en Sneestorm paa Veien til deres Hjemstavn. Naturligviis ere de samme Farer tildeels endnu forhaanden; thi langtfra alle Stier ere forvandlede til Chausseer, og endnu stormer det paa Høifjeldene som i gamle

Dage, Sneefog bedækker ofte Stien, og Taage forhindrer den Reisende fra at skjelne de omgivende Gjenstande. Vi kunne da let forestille os, hvor stor Nytte St. Bernhardsklosteret og dets ædle Munke yder Menneskeheden, naar disse, medens Uveiret larmer, ledsagede af deres Hunde, hvis fine Lugt gjør det muligt for dem ikke at tabe Stien, begive sig ud forat opsøge de Forvildede, ofte er det kun Ligene de opdage, og disse blive da indtil videre bisatte i Gravcapellet, hvor de i den tørre, kolde Luft kunne holde sig længe uden at gaae i Forraadnelse. St. Bernhardsveien, der allerede var Romerne bekjendt, og som er bleven saa berømt ved Napoleons Alpetog, er altsaa endnu ikke stort Andet end en Fjeldsti; medens de egenlige Veie imellem Italien og Schweiz føre over Simplon, St. Gothard og Splügen.

1. Simplonveien er anlagt af Napoleon, 7 Miil lang og saa jevn, at man overalt kan kjøre i Trav henad den; mange Løngange, hvor Lyset trænger ind gjennem Huller fraoven, føre igjennem Klipperne, til Beskyttelse mod Sneeskredene har man bygget 9 Tilflugtshuse, og mange Kjæmpebroer, som hvile paa umaadelige Taarne, der som Bropiller rage op af Dybet, føre over frygtelige Klippesvælg. Saaledes hæver Veien sig imellem vilde Gletschere til en Høide af over 6000 Fod, sænker sig derpaa ad Italien til igjennem en 2½ Miil lang Snevring, omgiven af umaadelige Klipper, hvor der kun er Plads for Veien og den larmende Bjergstrøm, og hvor ofte enhver Udvei synes umulig, medens Himmelen kun sees som en smal Stribe, og et evigt Tusmørke ruger over hele den omgivende Natur. 2. St. Gothardsveien drager sig først paa en lang Strækning i Zikzaklinie gjennem en umaadelig vild Bjergkløft; hvor Reuß's Vande her med tordnende Larm styrter ned i Svælget, kommer man over en umaadelig Brobue, og ved Siden af denne sees den gamle, nu ubenyttede „Djævlebro", saaledes kaldet, fordi man i Middelalderen ikke troede Mennesker

istand til at udføre et saadant Værk, og dog kun høist ubetydelig mod den nye. Hvor Veien, som Floden baner sig imellem Klipperne, bliver saa snever, at end ikke en Muus kunde slippe derigjennem, havde man allerede i Middelalderen anlagt et Trægalleri, der i Jernkjeder hang ned fra Klipperne, i Begyndelsen af forrige Aarhundrede fandt man paa at gjennembore Fjeldet, og saaledes fremkom det bekjendte „Urnerloch", der i vore Dage er udvidet til en stor, bred Hvælving. Ved Udtrædelsen af samme forbauses man over den pludselige Overgang fra den yderste Vildhed til den stille, fredelige Bjergnatur i Unsererdalen med en af de høiest beliggende Landsbyer i Schweiz, og her begynder den egenlige Pasvei, med hvilken det forholder sig, som vi ovenfor beskrev det ved Simplon. 3. Splügenveien, der er anlagt af den østerrigske Regjering fra 1818 til 1822, drager sig i en Egn, der er særdeles udsat for Sneestyrtning, hvorfor ogsaa paa mange Steder en Art Halvtag er anbragt, ad hvilket Sneemassen over Veien kan styrte sig ned i Afgrunden. Fra Chur fører Veien langs Bagrhin ad Bjergpasset til; hvor Floden her i en lang, vældig Spalte har gjennemsavet den mægtige Bjergvold, gik fordum en yderst besværlig Fodsti, via mala, der kun benyttedes af Gemsejægere, medens andre Folk, navnlig Keiserne paa deres Romertog, maatte tage Veien over det kjæmpemæssige Fjeldland; oppe imellem Fjeldene seer man endnu Spor af denne ældgamle Vei, via bona, medens det er via mala, som Nutiden med Bibeholdelse af dens gamle Navn har forvandlet til en fortrinlig Landevei.

Fjeldskred. Overalt i Schweiz seer man større eller mindre Klippestykker ligge adspredte i Dalene og paa Fjeldenes Skraaninger, igjennem Klipperevnerne glide til enhver Tid større eller mindre Steenblokke ned i Dybet, ogsaa Gletscherne føre stedse Steenmasser med sig, og navnlig om Foraaret hører man idelig den knagende og bragende Lyd af disse nedrullende Klippestykker. Det er Luften og Vandet,

Varmen og Kulden, Laviner og Iisskred, der saaledes stedse bidrage til at løsrive større og mindre Steen og efterhaanden i Tidens Længde alt mere at jevne Fjeldet og udfylde Dalen, ikke at tale om de Jorddele, som Regnvandet og Strømmene føre med sig ned i de lavere Egne ofte lige indtil Flodernes Mundinger. Men foruden denne daglige Nedstyrtning har man oftere seet, at hele Bjerge paa eengang ere styrtede ned og have ødelagt store Landstrækninger. Saadanne Bjerge have gjerne bestaaet af et Conglomerat af Smaasteen, Vandet har efterhaanden udvidet Bjergspalterne, og naar Alt saaledes er forberedet, behøves der kun en Ubetydelighed, som en stærk Regn, forat fremkalde Ulykken; man taler da om umaadelige Spalter, der have viist sig i Klippen, om underjordiske Tordenskrald, man vil have seet Træer og store Steen paa en uforklarlig Maade sætte sig i Bevægelse; men Dalens Beboere have allerede oftere hørt om Sligt og haabe, at det heller ikke denne Gang skal blive Alvor. Men pludselig formørkes Solen, man hører en knagende, brølende Lyd, Jorden bæver, Klipperne slaae uhyre Flammegnister, sønderbrydes i Faldet, og kaste sig som umaadelige Steenhobe henover Landsbyerne eller ud i Søerne, hvis Bølger drives høit i Veiret og ødelægge de tilgrændsende Marker. Hvad vi her have omtalt, er netop, hvad der tildrog sig den 2den Sept. 1806, da Toppen af Rossbjerget styrtede ned, begravede Landsbyen Goldau og berøvede 457 Mennesker Livet. En umaadelig Steenørken, bevoxet med Buske og Slyngplanter, betegner endnu Skuepladsen for denne rædsomme Ødelæggelse. Herved maae vi endnu erindre, at det fra først af er Fjeldskredene, der i Tidens Længde have forvandlet de vilde Svælg imellem Alpernes Klipper til frugtbare Dale; dog i vore Dage har Menneskeslægten ikke Tid til at vente, medens Naturen i Aartusinders Løb udbedrer den Skade, den selv har anrettet, det vilde derfor være godt, om man anvendte en Deel af den Tid, der om Vinteren drøses bort bag Ovnen, til at opføre Steendæm-

ninger til Værn mod den idelige Steenstyrtning, dog Klippens djerve Søn er af en temmelig lad Natur og besidder Intet af Marskboernes Driftighed og levende Samfundsaand.

Sneen og Lavinerne. I de høiere Alpeegne optaarner Sneen sig gjerne om Vinteren saa høit, at den ofte næsten aldeles bedækker Husene, og at man maa grave sig Forbindelsesrør fra Dør til Dør; men den er ikke destomindre paa mange Steder til stor Gavn for Færdselen, og navnlig lader man hver Vinter store Træmasser rutsche ned ad de opfyldte Flodleier. Om Foraaret bevirker Føhnen, den varme Søndenvind, der ofte med et sandt Raseri kaster sig over Bjerg og Dal, at Sneen utrolig hurtigt bortsmelter. Den meest iøinefaldende Maade, hvorpaa den bortføres fra de høiere Steder, er imidlertid ved Laviner. Det er tidligt om Foraaret, Sneesmeltningen er just begyndt og Jorden nedenunder bleven vaad og slibrig; pludselig seer man det hvide Sneetæppe glide og komme i en bølgende Bevægelse, Bølgerne sønderbrydes, vælte sig over hverandre, og ad forskjellige Veie styrter det Hele som uhyre Sneebolde med Tordenbrag ned gjennem Bjergets Ridser og Spalter, førende Sand, Leer og Træ, der ofte splintres til Smaaspaaner, ned med sig i Dalen, hvor det atter ophober sig til umaadelige Bunker af smudsig Snee. Hvert Aar gjentage disse Skred sig paa det samme Sted og næsten til den samme Tid, hvert Aar lægge de Sneebroer over Elven, bedække den samme Mark med Sand og Gruus, og kun paa enkelte Steder har man ved Nedramning af Pæle søgt at bryde Sneebølgerne ved deres Udspring og saaledes at hindre Lavinen fra at virke med sin fulde Kraft. Foruden disse „Grundlaviner" mærke vi os Støvlavinerne; den løse Snee, der ved Vindens Magt har optaarnet sig paa Bjergene og ofte rager frem over Dalen, kan ofte ved den mindste Luftrystelse bringes ud af Ligevægt, den styrter ned, sætter derved de omgivende Masser i Bevægelse, og det Hele farer nu med Lynets Hurtighed ned ad Fjeldet, den skinnende hvide Strøm er

indhyllet i stedse opstigende Sneeskyer, og der opstaaer en rasende Storm, hvis Bulder blander sig med Braget af de omstyrtende Træer og Huse; thi endog der hvor Skredet selv ikke naaer, bringer det Luften i Oprør, Fugle styrte kvalte til Jorden, Klippestykker slynges ofte langt bort, de ældgamle Træer i Skovene rives omkuld, Frugttræerne knækkes, og Sennerhytterne hvirvles saaledes bort, at man ofte ikke er istand til at finde Plankerne, hvoraf de vare sammensatte.

Gletscherne. Disse ere allerede beskrevne under Norge og Island; til nøiere Forklaring ville vi her tilføie. Gletscherisen dannes ved umaadelige Iistappe, der for Resten i Udseende og Fremkomst aldeles ligne dem, der afsætte sig fra vore Tage. Ved deres Vægt falde de til Jorden sønderslaaes og forene sig atter til en eneste fast Masse, der yderst langsomt, men i stedse fortsat Bevægelse, synes at flyde ned ad Bjergkløften. Snart opfylder Gletscheren en heel Bjergdal og danner et Gletscherhav, snart trænger den sig igjennem en Snevring og optaarner umaadelige Bølger, snart styrter den sig ned ad en Klippevæg og samler atter i Dybet sine sønderslagne Masser til et Hele, man har saaledes endogsaa havt Exempel paa, at dens umaadelige Iiscolosser, efter i længere Tid stedse mere truende at have raget ud over en Landsby, pludselig ere styrtede ned og have knust den og dens Beboere. Paa nogle Steder seer man Smaaøer, der aldeles ere omflydte af Iisstrømmen, og hvorfra Alpeboerne ofte med Livsfare hente Hø hjem, den mærkeligste af disse findes i Nærheden af Montblanc og frembyder Græsning for 200 Faar; paa andre Steder drager sig dybe Huler ind i Isen, idet Strømmen glider henover en fremstaaende Klippe, hvorover den hvælver sig og saaledes drager sig videre, indtil efterhaanden Hulens Lofte og Vægge falde sammen. Fra Klippebredderne styrter der idelig uhyre Steen ned paa Isen, der efterhaanden udbrede sig over hele Fladen, og hvor Gletscheren ved Solens Magt endelig optøer, finder man store Ophobninger af disse Steen. Synet af en saadan

Iisbræ har noget vidunderligt Skjønt, overseer man det Hele, synes man at see et mørkegrønt, oprørt Hav, nærved antager Isen derimod den skjønneste blaae Farve, og forsøger man da ligesom at skue ind i Massen, viser der sig for Øiet ligesom en Æther af det dybeste Himmelblaae.

Floder og Søer. Schweizes Dale have rimeligviis i en længst forsvunden Tid for største Delen været fyldte med Vand, og saaledes ere ogsaa de Indsøer, som endnu ere tilbage, og som i Nord, Vest og Syd bekrandse Alpernes Fod, alle at betragte som Dale, fyldte med Vand, de ere derfor ogsaa af en utrolig Dybde, og man har saaledes beregnet, at Rhinen har maattet bruge 2 Aar og 16 Dage for at fylde Bodensø, der paa flere Steder skal være henved 2000 Fod dyb. Derved have Schweizersøerne faaet denne vidunderlige, dybe blaae Farve, og hvor nu tilmed de bratte Klipper speile sig i deres Vande, som ved Vierwaldstädter- og Brienzersøen, der er det, naar man en stille Aftenstund glider henad den speilglatte Flade, som om man seilede i Luften, hele Naturen er saa gjennemtrængt af Poesi, at man høilig maa undres over, at dette Land aldrig har været noget Hovedsæde for Digterkunsten. Ofte vexler Billedet imidlertid pludselig, og naar saaledes Föhnen bryder løs, er det et høist mærkeligt Syn, fra Toppen af et Bjerg at skue ned over Vandene, hvor en høi, lang, skummende Bølge bevæger sig henad Overfladen, idet den bagved sig overalt forvandler det yndige Blaae til sortladne Bølger, næsten ligesaa oprørte som et heelt Verdenshav. I Modsætning til disse saa berømte Schweizersøer maae vi med faae Ord omtale en anden Art af Alpevande, der kun sjeldent betragtes af de Reisende. Ved at bestige Høialperne kommer man nemlig undertiden forbi Søer, der optage Kløfterne imellem de sneedækkede Fjelde, og hvis mørke Vande den største Deel af Aaret ligge bedækkede med Iis; Plantevæxt og dyriskt Liv kan der her næsten ikke være Tale om, ikkun kort Mos bedækker hist og her de graalige Klippe-

bredder, intet Fartøi er nogensinde gledet hen over dem, ingen Fisk har gjennemkrydset dem, og kun en eensom Frø hæver nu og da sit Hoved frem af Dybet, medens Gemserne slukke deres Tørst ved de stille Vande. Schweizes Søer modtage deres Vande fra de mægtige Floder, der gjennemstrømme Alpedalene og fornemlig næres ved Gletscherne, hvorfor de ogsaa hele Aaret igjennem ere rige paa Vand, medens Juras Elve om Sommeren ofte næsten hentørres. Nu og da hænder det sig, at en Alpestrøm, hvis frie Løb standses ved en Lavine, eller som ved Sneesmeltningen paa Fjeldene bliver overfyldt med Vand, gaaer over sine Bredder og bedækker de omgivende Marker med grovt, ufrugtbart Gruus. Ogsaa her aabenbarer sig Alpeboernes Mangel paa Forsynlighed og Sammenhold; man kan sjeldent komme overeens om at anlægge Dæmninger mod Vandets Magt, eller ogsaa den ene Commune anlægger et Dige, der skader den anden, og strax ligge de i Proces sammen, istedenfor med de Penge, som dertil anvendes, i Fællesskab at opføre et forsvarligt Værk. Man har heller aldrig kunnet komme i Laug med at benytte Floderne for Handelen og har intetsteds forsøgt ved et Canalanlæg at gjøre en Strøm seilbar. Derimod frembyde Vandfaldene, der næsten ved ethvert Skridt larme os imøde, et forbausende Billede af Ynde og Høihed. Dog her fattes Sproget Ord forat angive det Eiendommelige, da dette intetsteds i Naturen finder sit Tilsvarende, og man vil derfor næppe være istand til at give den, der ikke med egne Øine har seet noget Lignende, et nogenlunde klart Begreb, om hvad der giver et saadant Fald sin særegne Ynde. Her ville vi kun med faae Ord beskrive Staubbachfaldet i Lauterbrundalen. Fra en umaadelig Høide styrter Vandet her ned, adsplittes i sneehvide Skyer og opsamles dernæst som en pidskende Regn i Flodbækkenet, medens Dalen rundtom stedse synes befugtet af Dug. Ofte kaster Föhnen sig med en saadan Voldsomhed imod Straalen, at i længere Tid ikke en Draabe Vand falder til Jorden, til andre Tider fører Vind-

stødet hele Vandmassen ud over Dalen, man seer da Børnene løbe ud i Floden og gribe Forellerne med Hænderne, indtil pludselig Vindstødet aflader, og Vandet pidsker ned over de Smaae til stor Morskab for Tilskuerne.

Hyrdelivet paa Alperne. I Bjergegnene har Fædriften stedse Overvægt over Kornavlen; thi ligesaa meget som Naturen og Klimaet her lægge Vanskeligheder iveien for Jordens Dyrkning og Kornets Fremvæxt, ligesaa meget begunstige de Græsvæxten. Det er under Skikkelsen af Hyrdeliv, at Kvægdriften her træder os imøde, og den, der af egen Erfaring veed, hvad det vil sige, at indaande den rene Bjergluft, at lytte til disse klare og dog dæmpede Toner, der lyde fra Koklokkerne, Kohornene og de rislende Bække, at betragte Bjergkvægets Munterhed og dets Fortrolighed med Mennesket, den vil ogsaa kunne begribe den Jubel, med hvilken man om Foraaret under uafbrudt Jodlen og Sang fører Kvæget tilfjelds, hvorfor Hyrdens Goddag da stedse lyder som et Glædesskrig, og selv Kvæget ved Springen og muntert Brøl giver sin Glæde tilkjende. Hyrden gaaer da gjerne i Spidsen, iført sin bedste Stads, bagefter følge Køerne i en lang Række, pyntede med Baand og Flitterguld. I Spidsen for Flokken gaaer „Lederen“, prydet med den største Klokke og den smukkeste Pynt; den udmærker sig ved sin Styrke fremfor de andre Køer, og ingen iblandt dem vover at gjøre den Forrangen stridig. Schweizerkoen er overhovedet et meget stort og svært Dyr, den giver indtil 8 Kander Mælk om Dagen, og man regner 200 Pd. Ost som Udbyttet af et Kreatur for en Sommer; i Udlandet udarter den let, da den kræver særdeles god Næring, ligesom den ogsaa paa Sletten taber sin gamle Livlighed; man har seet Exempel paa, at da en Flok Schweizerkøer, efter flere Aar at have været borte fra Hjemmet, hørte Kohornet, stode de et Øieblik eftertænksomme, udstødte dernæst ligesom et klagende Brøl og fore forstyrrede omkring imellem hverandre. En schweizersk Sennerhytte er opført af Kampesteen eller

raae Planker, Taget er bedækket med Spaaner og Bark og derhos belæsset med store Kampestene, at ikke Stormen skal rive det bort med sig. Vind og Lufttræk have som oftest fri Gjennemgang, der findes hverken Skorsteen eller Vinduer, og naar Døren er lukket, maa Røgen, saagodt den kan, see at finde ud igjennem Revner og Sprækker. Stol, Seng eller Huusgeraad ere her ukjendte Bekvemmeligheder. Gulvet ligner ofte en Pøl, og Svinene løbe uhindrede ind og ud. Men en saadan Hytte er da heller ikke egenlig bestemt for Mennesket. Oppe under Taget har Hyrden sit Natteleie paa noget Hø og er gjerne plaget af Røg og Træk, for Resten er Hovedhensigten med Rummet at afgive Stald for 20—30 Køer, som her blive malkede og undertiden overnatte, desforuden findes der Hylder, undertiden et særegent Rum, til Ostene og Mælkefadene, og den Orden og Reenlighed, der iagttages ved Alt, hvad der har Hensyn til Malkningen og Ostens Tilberedning, staaer i den stærkeste Modsætning til den fuldkomne Mangel paa huuslig Bekvemlighed. Sennerhyrderne blive gjerne paa Alperne, indtil Sneen fordriver dem; ofte seer man dem med sneedrivende Lokker komme ned, medens det endnu er Sommer ved Foden af Bjerget; især er Opholdet i de høiere Egne meget kort, paa St. Gothards Høisletter forblive Hyrderne aldrig længere end halvtredie Maaned, der har endog været Aar, da Sneen efter 30 Dages Forløb atter har forjaget dem. Her nærmest ved Sneegrændsen vil Koen ikke længere trives; derimod egner Græsgangen sig særdeles vel for Faaret; men Schweizerne skjøtte i det Hele taget ikke meget om dette herlige Dyr; man klager over, at det ikke kan udholde Klimaet, at det giver daarlig Uld, er lille og svageligt. Sagen er imidlertid, at man næsten intetsteds vil gjøre sig den Uleilighed, ordenligt at pleie det; man foretrækker derfor paa de fleste Steder Geden, da dette Dyr kræver mindre Pleie, kan græsse paa Steder, som ere utilgjængelige for Køer og Faar og overhovedet skjøtte sig selv. Schweiz er altsaa, som sagt, Hyrdelivets

Hjem; de Fattige drage ofte op paa Alperne med Kone og Børn, hvorimod den rigere Alpebonde forbliver i Dalen og sender sine Karle op med Kreaturerne. Alpegræsgangene betragtes som Fælleder, enhver Familiefader har Ret til at holde et vist Antal Køer og Geder; men denne Ret kan slet ikke komme den Fattige tilgode, der ikke kan anskaffe sig Køer, men maa lade sig nøie med et Par Geder; der har derfor i Schwyz og Uri uddannet sig to Partier, Klovmændene, der kræve Fællederne Udskiftning, og Hornmændene, der paastaae, at Følgen vilde blive, at Kvægavlen blev forstyrret, og Eiendommene efterhaanden samledes i enkelte Pengemænds Hænder. Kvægets Vinternæring svarer i Bjergcantonerne ikke til Sommergræsningen; man seer Folk klatre om imellem de steileste Fjelde, for at afplukke den Smule Græs, der findes i Klippereønerne og paa enkelte fremstaaende Pynter, og mangensteds kunne de først om Vinteren under skrækkelig Livsfare hente Høet hjem. Naar om Foraaret Høpladserne blive bortloddede, er selv den mindste Græsplet bragt med i Beregning, og mangen Gang er Døden det Lod, en Mand trækker, naar en ret farlig Plads bliver ham anviist. Paa nogle Steder har man fundet, at det svarede Regning, at lade Kreaturerne blive oppe imellem Bjergene om Vinteren, man gaaer da et Par Gange om Dagen op forat røgte og malke dem, for Resten ere de aldeles uden Bevogtning, og det er et underligt Syn at see Folk ofte under Sneefog komme ned fra de høie Bjerge med dampende Mælkebøtter.

Kornavlen. Medens Alpebonden vover Liv og Lemmer for at opsamle Høet paa en lille Klippeeng, lader han nede i Dalen ofte det herligste Agerland ligge ubenyttet hen, han har stedse Øiet vendt opad mod Fjeldene og klatrer hellere imellem Klipperne, end at gjøre sig den Uleilighed at udtørre Sumpen, der berøver ham en herlig Kornmark. Vore Forfædre, siger en schweizersk Forfatter, saae, at de kunde leve, naar de opdrættede godt Kvæg, førte det op paa Al-

yerne og omhyggelig tilberedte deres Ost; de lode sig da nøie dermed uden at bekymre sig om det møisommelige Märkarbeide; da Befolkningen steg, blev man nødt til at dyrke Jorden, men man gjorde det nødigt og i alt Fald ikke videre end aldeles nødvendigt. Der er i Skovcantonerne mangen Bonde, der aldrig har seet en Plov; han besidder et ganske lille Stykke Agerland og lader Kvinderne være om, hvorledes de kunne komme ud af at bearbeide det med Spade og Hakke, bære Gjødning ud paa Ryggen, undertiden endogsaa Jord, hvor Regnen har skyllet Mulden bort. Jo høiere man stiger til Veirs, desto ubetydeligere bliver naturligviis Kornavlen, Kartoflerne ere tilsidst det Eneste, der dyrkes, og i de høistbeliggende Landsbyer flagre Kvindernes Skjørter, naar de lægge Kartofler, ud over 2000 Fod høie Klipper; thi kun hvor Jorden er for slet og Adgangen for vanskelig og farlig for Kreaturerne, tillade de kjære Ægtemænd dens Dyrkning.

Den schweizerske Alpebonde. 1) **Den ydre Tilstand.** Den schweizerske Alpebonde er i de fleste Egne af en temmelig lad Natur, Opholdet imellem Fjeldene vænner ham til Lediggang, hans Bekvemmelighed gaaer ham fremfor Alt, og da han tilmed er af en meget nøisom Natur, finder han det endog en fri Schweizer uværdigt, at slide og slæbe, blot forat kunne spise og klæde sig noget bedre. Heraf følger, at Velstanden kun er ringe, ja i visse Egne synes der endog at herske en yderlig Fattigdom. Da Alpebonden kun dyrker meget lidt Korn og gjerne er for fattig til at kjøbe, hvad han ikke selv frembringer, er Brød paa mange Steder Noget, der kun nydes ved festlige Leiligheder; derimod er Ost den fornemste Næring og kaldes fortrinsviis „Spies", Spise; man gjør ogsaa stærk Brug af Brændeviin, og Drukkenskaben har i mange Egne grebet vidt om sig. Klædedragten taber her som overalt i Europa med hvert Aar mere fine Eiendommeligheder; den største Mærkelighed ved samme ere de lange Haarfletninger, der hænge Pigerne ned

ad Ryggen, medens Konerne bære dem opbundne. Schweizerboligerne ere, hvor den nedarvede, hensigtsmæssige Bygningsmaade endnu overholdes, Plankehuse af Lærketræ. Paa Grund af den dybe Snee og det meget Vand, der fremstaaer ved Smeltningen, er det gjerne toetaget; det nederste Rum er i Almindelighed opført af Steen og benyttes deels til Stald, deels til Forraadskammer, det vilde paa de fleste Steder ogsaa være for kostbart at hugge Kjeldere i Klippegrunden; paa Nederdelen, som pleier at være 5—6 Fod høi, hviler Bostaden, og dog ligger Sneen om Vinteren ofte høit op over den. Dette er Grunden til, at Trappen stedse udvendigfra fører op til anden Etage, og at denne gjerne er omgiven med et Galleri. Taget rager stedse betydeligt ud over Plankevæggen; dette værner mod Snee og Regn, men tager meget af Lyset bort, derfor er det maaskee ogsaa, at et Schweizerhuus gjerne udmærker sig ved sit store Antal Vinduer. Paa de fleste Steder er Reenligheden meget stor, Gulv og Vægge ere uden Støv og Smuds, alt Bohave blankt og skinnende, men Luften er dog gjerne kvalm, da der er lavt til Loftet, ligesom man ogsaa om Vinteren utilbørligt opheder Stuen. Alpeboeren er i Almindelighed høi og velvoxen, med en hvid Hud og en frisk Ansigtsfarve, navnlig gjælder dette om Beboerne af Haslidalen, blandt hvilke Trealens-Høiden langt fra er sjelden, ligeledes er Sundhedstilstanden paa de fleste Steder hvad man kan vente i et Land med en frisk, reen Bjergluft, de fleste Sygdomme ere ukjendte, Dødeligheden forholdsviis kun ringe og Legemsstyrken ofte forbausende. Dog i Modsætning hertil maae vi bemærke, at i de høiest beboede Egne, hvor Menneskelivet ikke synes ret at ville trives i den raae Luft, blive Folk gjerne tidlig gamle og ere ofte fra Barndommen svage eller endogsaa vantrevne, og navnlig, at i de dybe, snevre Dale, hvis kvalme Luft sjeldent oplives af Solens Straaler, og endnu sjeldnere forfriskes af Vindenes Pust, har Befolkningen gjerne et svagt, gustent Udseende; man møder overalt

Folk med hæslige Udvæxter, nogle ere døvstumme, andre endogsaa fjantede, ja paa mange Steder, navnlig i Wallis, træffer man hele Familier, der ere nedsunkne i Cretinismen. Man seer saadanne Cretinere ofte foran Husene uden Bevægelse og uden at ændse hvad der omgiver dem ligge sammenkrympede i Snavset, forat bade sig i Solens Straaler, de have ligblege, udtærede, skrumpede Ansigter og udstøde med Møie afskyelige, forvirrede Lyd; de ere kun tilgjængelige for de laveste, dyriske Lyster, og da Franskmændene under Revolutionen vare trængte ind i Wallis, sloge de dem uden videre ihjel under Foregivende af, at det ikke var Mennesker.

2) **Landspræget.** Ved at sammenligne de forskjellige Alpedales Beboere, finde vi ikke saa faae Træk, der tyde paa en forskjellig folkelig Oprindelse. Den sanglystne, muntre og snaksomme Appenzeller adskiller sig i Meget fra sin Nabo, den stille og temmelig indesluttede St. Galler. Emmendalerens Haandværksdriftighed og Glarnerens Handelsaand adskiller dem fra de tilgrændsende Dales Beboere, og Urnerens fuldkomne Mangel paa mechanisk Talent staaer i Modsætning til den Aand, der besjæler hans Nabo og gamle Undergivne hinsides Alperne. Og navnlig har man hos Beboerne af Haslidalen villet finde Vidnesbyrd om en fra de øvrige Schweizere forskjellig Folkestamme. Kvinderne have et kjekt, men koldt og tilbageholdent Væsen og Intet af de andre Bernerinders skjelmske Lune, Mændene udmærke sig ved deres Styrke og Behændighed, der ofte skaffer dem Seiren ved Svingfesterne. Drukkenskab er næsten ukjendt iblandt dem, derimod dadler man dem for deres Mangel paa Oprigtighed og Lyst til at binde de Reisende Kroniker paa Ærmet. Man har endogsaa troet, at de skulde nedstamme fra de Svenske, og meent, at deres høie, ranke Væxt, deres Ansigtstræks Mangel paa skarp Begrændsning og flere ellers ubekjendte Udtryk i deres Sprog vidnede om deres nordiske Oprindelse, ligesom man ogsaa til ydermere

Beviis har henviist til et gammelt Schweizersagn, der vidtløftigt fortæller om en Indvandring fra det høie Norden, uden at jeg dog troer, at man med Bestemthed vil kunne afgjøre Noget i denne Henseende. Ved Siden af disse Særegenheder finder man overalt det Bjergboeren eiendommelige Præg. Hvor man som her fra Barnsbeen af har klattret imellem Klipperne, hvor Faderen lader Sønnen øve sig i at springe over Afgrundene og skikker sin lille Dreng tilveirs for at hente Geden ned, der har forsteget sig, der udvikler sig alt fra den tidligste Alder Kraften og Selvfølelsen; Frihedssind og Uafhængighedslyst var stedse Schweizerbondens Særkjende; fra sine Høifjelde saae han ned over Ridderborgene paa de lavere Klipper, saae Adelmagtens Høisæder ligge udstrakte for sine Fødder, her var det ikke muligt at gjøre den frie Bonde til en livegen Træl. Det var ikke her som andensteds Stæderne, der vare Udgangspunktet for Folkefriheden, Kjøbstedsliv og Haandværksdrift foragtes af Fjeldhyrden, og medens det ellers i vore Dage overalt hedder: Vi ere Alle Borgere, siger man her: Vi ere Alle Bønder, og selv de gamle Grevesłægter, der endnu paa mange Steder blomstre, føle sig som Bønder og klæde sig selv og deres Døttre i Bondedragt. Men Hyrdefriheden er noget ganske Andet end Borgerfrihed, den har Intet af den kraftige Foreningsaand, bestaaer kun ved saavidt muligt at affondre sig, og paa Laplands Høisletter som imellem Corsikas Klipper lyder det endnu ligesom i Patriarchernes Dage: Drager du til Høire, saa drager jeg til Venstre. Selv disse smaae Bjergcantoner have atter adskilt sig i mindre „Sonderbunde", enhver Dal kræver Uafhængighed, og mangen Gade i London, man kunde næsten sige mangt et Huus i Petersborg har ligesaa mange Mennesker som en Sweizerstat. At Retspleien og Statsforvaltningen i en saadan Stat er høist ufuldkommen, følger af sig selv. Man samles i Bjergcantonerne een Gang aarlig paa Landdagen, hvor enhver Mand, der har fyldt sit tyvende Aar,

har Stemme, men hvor det i Virkeligheden er „Herrerne", de gamle Adelsslægter og Præsterne, der afgjøre Sagerne, og den øvrige Deel af Aaret regjere Embedsmændene uindskrænket, og Landammanen udskriver Tropper og anlægger Veie aldeles efter Godtbefindende. Men, dette aristokratiske Væsen uagtet, lever dog endnu i alle private Forhold den gamle, jevne Aand; man seer ofte en af „Herrerne" komme trækkende med sin Ko til Marked henad Landeveien eller som Kromand skjænke Snapse ud, og selv „min naadige Herre", som Landamanen kaldes i alle offentlige Bekjendtgjørelser, er i det daglige Liv en ganske jevn Bondemand; han skal da heller ikke kunne gjøre megen Stads for den Lønning, han modtager, nemlig 1 Franc om Dagen efter gammel Skik og Brug. Den levende Selvfølelse, der betegner Fjeldbonden, bliver her som i Norge ved at overdrives let til taabeligt Hovmod og utaalelig Storagtighed. Schweizerens godmodige Venlighed forvandler sig ved den ringeste Modsigelse til plump Grovhed og opfarende Heftighed, og der er overhovedet Ingen, der mindre end han synes villig til at anerkjende, at ogsaa andre Folk have Krav paa den Frihed, der er ham selv saa dyrebar. Da Schweizerne havde frigjort sig selv, foretog de en Mængde Tog, forat undertrykke, og overhovedet er deres hele Historie et Væv af Undertrykkelse og indbyrdes Strid; saaledes vare Tessinerne indtil Slutningen af forrige Aarhundrede plagede af de uriske Landfogeder og maatte med krybende Underdanighed nærme sig deres hovne Herrer, Hyrderne i Uri. Iøvrigt forskrive de mange Klager, over at Schweizerne skulde være vanslægtede, sig vistnok fornemlig fra Reisende, som ere dragne igjennem disse overdrevent stærkt besøgte Egne, hvor man stedse seer sig omgiven af en graadig Flok, der søger enhver Leilighed til at plukke „Fuglen med Guldfjerene"; thi i de mere afsidesliggende Dale vil man endnu finde den Venlighed, gjæstfrie Forekommenhed og Mangel paa Egennytte, forbunden med et frit, freidigt Væsen, der var Folkets Særkjende,

„da Tell regjerede i Landet", hvad der i en Schweizers Mund omtrent vil sige det Samme, som hvad vi kalde den gode gamle Tid. Den levende Munterhed, der i Almindelighed betegner Schweizerne, finder navnlig sit Udtryk i Lyd og Tone, og selv smaae Børn, der knap formaae at staae paa deres Been, kunne ikke see Noget, der tildrager sig deres Opmærksomhed, uden at jodle og skrige. Schweizeren er overhovedet meget musikalsk, men man hører kun eenstemmig Sang, idet Gjenlydet fra Fjeldene udfører Chorets Rolle. I Forbindelse med den raske Livlighed, der udmærker Bjergboeren, staaer Lysten til Udvandring, og jo snevrere Menneskets Synskreds er, desto mere flagrer Aanden over Bjerg og Dal mod det ubekjendte Fjerne. Glarnerne flakke Verden om som Vissekræmmere, Graubünderne træffes som Conditore og Sukkerbagere i alle Hovedstæder, medens Tessinerne under Navn af Italienere overalt i Europa gjøre deres medfødte Talent som Barometermagere, Gipsstøbere, Steenhuggere o. s. v. gjældende. I det Hele taget er det vistnok til stor Skade for Landet, at dets dygtige Mænd reise bort istedenfor at blive hjemme og opdyrke det meget ubenyttede Agerland; i Tessin skal man endogsaa om Sommeren have ondt ved at finde en arbeidsfør Mand, men det gjælder nu engang ifølge den Slendriansaand, der betegner Alpeboeren, som en urokkelig Sandhed: Landet kan ikke nære sine Børn, det er derfor godt, at de udvandre; man saae derfor ogsaa til den allerseneste Tid Regjeringerne selv opfordre deres Borgere til at gaae i fremmed Krigstjeneste, og med mageløs Troskab opoffrede disse Fjeldets frie Sønner deres Liv og Ungdomskraft for Frankrigs Despoter og Roms Præsteherredømme; ærlig Troskab var nemlig altid Schweizernes Særkjende, og deres Frihedsfølelse var stedse knyttet til Hjemmets Klipper, hvor da ogsaa deres Tanke dvælede med den inderligste Længsel. Efter hvad vi her have udviklet, vil det ikke kunne undre Nogen, at Høialperne uagtet Beboernes Frihedsfølelse dog aldrig have væ-

ret den aandelige Frihebs Hjemstavn, men at der tvertimod er faae Steder, hvor Uvidenhed og Overtro til alle Tider har været saa rodfæstet hos Folket. Derfor har ogsaa Catholicismen her holdt sig, medens den i de lavere Egne har maattet vige for den christelige Oplysning; i Berner-oberland er den med Magt bleven tagen fra Folket, men dens Præster have dog beholdt en vis Anseelse, og navnlig betragtes Capuzinerne som Troldmænd og anmodes ofte om at uddrive Djævle af Kvæget, naar Naboen har forhexet det. De afsides liggende Klipper og øde Gletschere troes beboede af Spøgelser og onde Aander, mangen Sygdom, især hos Børn, tilskrives Hexe, under Tordenveir lader man Klokkerne lyde, og naar Græshopper hjemsøge Landet, maae Præsterne uddrive de onde Aander. Nisserne forrette uden at lade sig tilsyne mange huslige Arbeider, men de blive vrede, naar de ikke faae deres Nadver. Gemserne ere Troldfolkets Kvæg, og naar en Gemsejæger forulykker, have de Underjordiske ofte en Finger med i Spillet. Naar Alferne om Foraaret dandse i Maaneskin, regner man paa et godt Aar, snige de sig dermod sørgmodige omkring, eller de sukke og jamre sig, har det intet Godt at betyde. De møde stedse i lange hvide Kapper, som de slæbe efter sig; en Bonde strøede engang Aske under et Træ, omkring hvilket de pleiede at dandse, og næste Morgen saae det ud, som om Gjæs havde trampet der, saaledes kom det op, at de have Gaasefødder. Ofte lokke Bjergaanderne Køerne til sig, de komme da nogle Dage efter tilbage smækfede; engang havde en dristig Hyrdedreng hængt sig i Halen paa den bagerste, men han vilde ikke ud med, hvad han havde seet. I kunne jo selv see ad, sagde han, jeg har faaet nok. Ofte knytte Alpesagnene sig til en eller anden Naturbegivenhed. Hist, hvor Gletscheren nu udbreder sine iiskolde Arme, var i gamle Dage et yndigt Alpeland, der havde en ung, rig Hyrde sin Sennerhytte, hans gamle Moder klattrer møisommelig op for at besøge ham, han jager hende tilbage med haarde Ord, hans unge Brud nærmer

sig, han løber hende imøde og belægger Mosen for Pigen med Oste, da styrter Iismassen fra Fjeldet ned over dem; men paa St. Georgs Dag kommer han frem med Nattetid og klager: Jeg og skjøn Catheris maae stedse blive under kolden Iis. En Anden blev straffet, fordi han i sit Overmod havde raabt: Gid Fanden havde alt det Græs; en Tredie havde udleet en Nødlidende, men det var en Bjergaand, der strax derefter kom væltende ned ad Bjerget paa en Lavine og begravede den Ubarmhjertige tilligemed hans Eiendom.

3) **Folkeskikke.** Man træffer paa flere Steder i Schweiz den oftere omtalte, ældgamle Skik, at de forelskede Ungersvende ved Nattetider besøge deres Udkaarede; denne „Kiltgang“, som det her hedder, foretages altid Natten imellem Løverdag og Søndag, enten ene, eller i Selskab med gode Venner. Ofte have Kiltgængerne en 3—4 Timers Vei at tilbagelægge fra Høialpen til den Elskedes Bolig i Dalen, de fremsige deres „Nattesprog“, klattre dernæst ind ad Vinduet og blive beværtede med Kirschwasser og Lebkuchen. En komisk Folkeskik, der ligeledes afspeiler Schweizeraandens plumpe Djervhed, er „die Zugelfuhr“, hvorved Ungdommen morer sig med at drille de Nygifte, især naar disse ere fattige Folk, ved at efterabe Tilførselen af Kvæg og andet Gods fra Brudens til Brudgommens Hjem, idet de klingre med Koklokker, knalde med Pidske, lade Køerne brøle og derhos føre alskens spasende Tale, lulle den Lille o. s. v. Legemsøvelser have stedse noget høist Tiltrækkende for et Menneske med legemlig Styrke; men ingen af disse er saa betegnende for Alpeboerne som „Svingekampen“, ved hvilke der ofte kæmpes Dal mod Dal. Man rækker først sin Modstander trohjertet Haanden, tager dernæst med den venstre Haand fat om hans høire Been, med den høire om hans Liv og søger at løfte ham i Veiret og kaste ham over sit Hoved ned paa Jorden, hvorved der da især maa iagttages, at der intetsomhelst Strammende er ved Klædedragten.

Det flade Schweiz. De lavere Egne i det Vestlige og Nordlige, hvor Bjerglivet og Fjeldnaturen ikke saaledes er fremtrædende som i det egenlige Alpeland, ere dog paa intet Sted at betragte som en fuldkommen Slette, men gjerne et frugtbart, afrundet Bakkeland, bedækket med Viinplantninger, Skove af Eg og Castanie samt frodige Kornmarker. Det var fra de høie Bjerge, at Schweizerfriheden udgik; Urcantonerne med deres utilgjængelige Fjelde vare Kjernen, omkring hvilken Edsforbundet dannede sig; men den Stat, der i vore Dage skal bestaae, maa besidde andre Kræfter end Hyrdetapperheden fra Sempach, og derfor er det ogsaa disse saakaldte Nyschweizere med deres udviklede Agerdyrkning og Viinavl, deres levende Handel og Kunstflid, der i vor Tid gjør en Republik som Schweiz mulig. Seiler jeg hen over Zürichsø fra Nord mod Syd, vil denne Modsætning imellem Ny- og Gammelschweiz strax falde mig i Øinene. Søens nordlige Bredder, der indesluttes af et yndigt Bakkeland, ere overalt bedækkede med Fabriklandsbyer, smukke Huse omkrandsede af Viinløv, herlige Frugthaver og veldyrkede Marker. Efterhaanden som Bredderne blive steilere, og Fjeldnaturen alt mere træder frem, blive ogsaa Byerne stedse sparsommere, og idet man betræder Canton Schwyz's Enemærker, høre de fuldkomment op. Bredderne ere nu bedækkede med Eng og Skov, Husene blive alt mere smaae, simple og gammeldags, istedenfor den store Menneskevrimmel og travle Virksomhed seer jeg en lidet talrig, temmelig ørkesløs Befolkning, hist blande Violinens Toner sig med Dampkjedlernes Bulder, her musicere Køerne med deres Brøl og Klokkelyd, ellers er Alt stille, og istedenfor Røgdampe speile iisdækkede Fjelde sig i Bølgerne, man træder op imellem Capeller og Klostre, man hører Alpehorn og jodlende Stemmer. Det er for Resten med Glæde, at jeg dvæler ved Betragtningen af den zürichske Fabrikvirksomhed; thi den staaer som et smukt Vidnesbyrd om, at Bomulds- og Silkeværker ikke nødvendigviis udbrede aandelig og legemlig Elendighed

rundt om sig. Agerdyrkningen er her overalt forenet med Kunstfliden, Arbeideren er derfor heller ikke hjælpeløs, naar han en Tidlang ingen Beskjæftigelse har paa Fabrikken, og de samme grove Hænder, der haandtere Ploven og Hakken, forfærdige Klæde og Silkebaand til den yderste Fiinhed. Den hyggelige Orden og Reenlighed i Arbeiderens Hjem er et Vidnesbyrd om gode Sæder; han har næsten altid sit eget Huus og dertil en lille Mark, i sine Fritimer læser han eller musicerer; kort sagt, hans Stilling er i enhver Henseende lykkeligere end den engelske og franske Arbeiders, skjøndt denne faaer større Løn. Det var Reformationen, der tilligemed den religiøse Bevægelse bragte et nyt Opsving i det zürichske Fabrikvæsen, og i det Hele taget er Lavlænderen i Schweiz en ligesaa alvorlig Protestant som Høilænderen er en ivrig Catholik; intetsteds see vi imidlertid saa tydeligt den religiøse Modsætning og sammes Indflydelse paa det verdslige Liv som blandt de muntre Appenzellere. Efter lange, blodige Kampe enedes man om at assondre sig i to Cantoner, Catholikerne flyttede op imellem Bjergene og fortsatte der det gamle Hyrdeliv, Protestanterne indtoge de lavere Egne og beskjeftige sig næsten udelukkende med Industri. Men ogsaa andensteds viser denne Modsætning sig, Basel er saaledes berømt for sine Silkevæverier, medens man i Freiburg til den seneste Tid ikke syntes at bekymre sig om Andet end om Jesuiterne og om Beforbring i fremmed Krigstjeneste. I Forbindelse hermed staaer en anden Modsætning; i Skovcantonerne findes egenlig ingen Stæder, i Bern og Zürich derimod er det blot Kjøbstedsborgeren, som gjælder Noget, hist eier Hovedstaden næsten hele Landet, medens Züricherne endog vidste at gjøre Bønderne til deres Livegne.

Juraegnene. Vi have allerede under Frankrig omtalt Juras Udseende og naturlige Beskaffenhed, dets Klippeporte, høitliggende Dale og brusende Vandfald. Herfra har man, navnlig mod Syd, den herligste Udsigt over Alpernes Sneefjelde. De lavere Høie nedad mod Neufchateller- og

Bielersø ere bedækkede med Viingaarde, men træder man op i Høidalene, sees overalt Fabriklandsbyer med en udbredt og høist levende Kunstflid. Locles var indtil Slutningen af det 17de Aarhundrede en ubekjendt Landsby, et Tilfælde gjorde, at Folkets medfødte mechaniske Talent vaagnede. En engelsk Hestehandler havde slaaet sit Uhr itu, et ungt Menneske i Landsbyen seer med Forundring de mange Hjul og faaer Tilladelse til at forsøge at sætte dem sammen, det lykkes ham til Fuldkommenhed, og fra det Dieblik begyndte Uhrmagerkunsten alt mere at udbrede sig over hele det schweizerske Jura. Den fordums Hyrdelandsby er nu en af de største Stæder i Schweiz, og i en Høide af henved 4000 Fod over Havet, midt i en øde Natur uden Kornavl og næsten uden Trævæxt, seer man en elegant Nutidsstad med prægtige Boutiker og Hoteller, Karether og Diligencer.

De nationale Forhold. Ved Siden af det før omtalte fælles Bjergbopræg, der betegner Befolkningen af de schweiziske Alpelande, seer man i Schweiz ligesom Grundelementerne til betydelige folkelige Forskielligheder. Der tales i Landet 4 Sprog Tydsk, Fransk, Italiensk og Rhætisk; hele det Nordlige er beboet af den allemanniske Folkestamme, men dens schweizersk-tydske Bondesprog er aldeles uforstaaeligt for den, der kun kjender det Høitydske; de Franskstalende mod Vest synes at tilhøre den burgundiske Folkestamme, hvis Flid og Gjæstfrihed, saavelsom dens simple, jevne Sæder vi her gjenfinde; det skal saaledes slet ikke være saa ualmindeligt, at man, naar man besøger Slotsfruen, finder hende ved Badskerballien eller ifærd med at hænge Tøi op til Tørring; men Waadterlandet var ogsaa i Middelalderen en Hoveddeel af Kongeriget Lilleburgund, og Folkets gamle Sagn hvæle endnu med Forkjerlighed ved den Tid, da Dronning Bertha spandt." Der tales Italiensk i Tessin og tildeels i Wallis og Graubünden; det sydlandske Præg er her yderst iøinefaldende i Udseende som i Tænkemaade og Aandsretning. Rhæterne endelig i Graubün-

den ere et gammelt Folk af samme Stamme som Etrurerne, deres Sprog hører til den romanske Rod, og man har antaget dem for Efterkommere af Flygtninger for Romermagten. Dog under alle disse folkelige Modsætninger har en fælles Nationalbevidsthed uddannet og bevaret sig. Schweizeren er ikke istand til at see, at der skulde ligge nogen Magt paa Sproget, Friheden, siger han, er det Baand, der forener os, og hvad enten han taler Italiensk, Fransk eller Tydsk, er Tell og Mændene paa Rütli hans Nationalhelgene. Spørger man en tydsktalende Schweizer, om han er en Tydsker, kan man være vis paa at modtage et saa kraftigt Nei, at Lysten til at spørge videre i den Retning forgaaer En; ligesaalidt vil man være Franskmand eller Italiener; derimod modtages fordrevne Frihedsmænd fra alle tre Folk med aabne Arme, navnlig til stor Ærgrelse for den østerrigske Regjering, hvem Schweizerfriheden stedse har været som en Torn i Øinene.

Tydskland.

Naturlig Oversigt. I. Alperne og deres Forland. Hvad vi ovenfor have talt om Alpenaturens Høihed og Vildhed, gjentager sig i **Tyrol.** Tyroleralperne bestaae ligesom Schweizeralperne af en Kampesteensfjeldmasse, der saavel mod Nord som mod Syd er indesluttet af en Kalkkjede, Inndalen betegner Grændsen, og det er de nordlige Kalksteensfjelde fra Bodensø til Wien, der indeslutte disse umaadelige Saltlag, der ere af en saa stor Vigtighed for Østerrig. Iøvrigt er Tyrol i ingen Henseende en fuldkommen Gjentagelse af Schweiz. Passene ere bekvemme og Tyrol saaledes at betragte som Forbindelseslandet imellem Tydskland og Italien; thi fra den yndige, romantiske Inndal stiger man med Lethed igjennem Brennerpasset ned i Etschdalen, hvor italiensk Klima, Plantevæxt og Folkeliv er trængt dybt ind imellem Alpernes Fjelde, hvor Sydfrugten modnes, men rigtignok ogsaa Sciroccoen blæser. Tyroleralperne ere fremdeles rige paa Metaller og Steensalt, og Bjergværkerne vare navnlig tidligere af en stor Betydning; tilmed ere Hoveddalene brede, jevne og frugtbare; alt dette bevirker, at man i Tyrol overalt seer Spor af et Liv og en Virksomhed, der er fremmed for Hyrdelivet, og derfor ogsaa midt imellem Sneebjergene betydelige Stæder, saaledes Innsbruck, der midt i den yndigste, den meest ophøiede Alpenatur udbreder sig ved Indgangen til Brennerpasset. Kun Eet har Schweiz forud for Tyrol, de yndige Søer, der

her alt forlængst er fyldte med Bjerggruus, og deels vise sig som øde Ophobninger af Klippebrokker, de saakaldte Steenhave, deels i Tidens Længde ere forvandlede til Agerland. Længere mod Øst, i Østerrig, Steiermark, Kärnthen og Krain, blive Alperne stedse lavere, navnlig mod Syd, hvor kun enkelte Kalksteenshorn naae Sneelinien, store Dalsletter afbryde Bjerglandet, og Hyrdelivet træder stedse mere tilbage for Agerdyrkning, Bjergværk og Metalfabrik; med det Samme tiltage de i Brede og adskille sig i flere store Parallelkjeder. Alpeovergangene ere derfor ogsaa her længere, og man maa passere flere Passe; men de ere ogsaa langt lavere, navnlig over den sydlige Kjede, hvor Veien næsten uden Stigning fører ad Italien til, hvorfor man ogsaa har kunnet udføre den Kjæmpeplan, at anlægge en Jernbane fra Wien lige til Triest. De juliske Alper, Kraineralperne, bestaae af hvidt Kalk, hvor Flodvandene overalt have gjennemboret Fjeldet, forsvinde i Dybet og efter flere Miils Løb under Jorden atter komme tilsyne hinsides Bjergaasen, idet de som umaadelige Vandfald styrte ud af aabne Klippeporte. Hist og her forfølger man Floden dybt ind i Svælget, indtil den brusende styrter sig ned i Dybet, paa andre Steder kan man trænge ind i Drypsteenshuler, der i en forløbende Række føre ind i Fjeldets Indre. Størst Navnkundighed blandt denne Egns Naturmærkværdigheder har Cirknizersøen opnaaet, der udbreder sig rundt omgiven af skaldede Kalksteensklipper. Naar Tilløbet igjennem Hulerne mod Nord her om Sommeren standser, svinder Vandet bort igjennem Afløbsrenderne mod Syd, Mudderet, der bliver tilbage, frembringer yppigt Græs, ja Søbunden benyttes endog tildeels til Sommersæd. Paa Veien videre mod Syd er det, ligesom man stedse sank dybere ned imellem ufrugtbare, skaldede Kalkklipper. Her, i det tørre, ufrugtbare Karst, hvor man næsten Intet seer uden udbrændte Vulkaner, forvittrede Bjerge, udtørrede Strømme, er Jordbunden overalt bedækket med Kalksteensbrokker; kulsorte Faar og

Geder sees hist og her at afgnave Græsset, der pipper frem imellem Kløfterne, nu og da træffer man en hæslig, ureenlig Landsby, omgiven af en kummerlig Sædemark. Fortidens Skove ere derimod aldeles forsvundne, og Borraen, den skarpe Nordostvind, blæser ofte med en saadan Voldsomhed, at den formaaer at kaste de tungt belæssede Fragtvogne omkuld, der med 12 til 20 Heste for drage gjennem Landet ad Triest til. Vi befinde os nu ved Nordkysten af det adriatiske Hav. Hvor der her findes tilstrækkelig Læ mod Borraen, træder en fuldkommen sydlandsk Natur os imøde, saaledes i det herlige Liburnien paa Nordostkysten af det adriatiske Hav. Egnen om Triest er rig paa Sydfrugter, de omgivende, nøgne Kalkklipper forøge her Sommerheden, der maaskee intetsteds i Europa er saa betydelig. Vinteren er omtrent som vor October, men ude paa Havet huserer ofte Borraen frækkeligt, hvorved vi tillige maae erindre, at Adriaterhavets Kyst langs Norditalien er lav og sumpet, medens den længere mod Nord og Øst bliver steil, klippefuld og overalt omgiven med Skjær. — Idet de tyrolske Alper sænke sig mod Nord ad Donau til, gaae de efterhaanden over i den baierske Høislette, en raa, temmelig ufrugtbar, skovløs Slette, bedækket med Sand og Kalkgruus, hvor de heftige Storme og de rivende Strømme, der frembringe udstrakte Sumpe og ofte ødelæggende Oversvømmelser, vidne om Alpernes Nærhed. Ogsaa de østerrigske Alper sænke sig med stedse lavere Høider nedad mod Donau. Slettelandet er dog her af temmelig ringe Udstrækning og af Naturen mindre frugtbart, navnlig var den øvreøsterrigske Slette for 80 Aar siden en Hede med grovt Kiselgruus; dog her har Bondens Flid vidst at overvinde Egnens naturlige Armod. Donaustrømmen er altsaa at betragte som de tydske Alpelandes yderste Grændse. Fra Schwarzwald til Böhmerwald er den omgiven af sumpede Lavninger; derpaa krummer den sig igjennem snevre Klippekløfter, idet saavel Alperne som Böhmerwald her have udstillet

deres yderste Forposter; længere nede udbrede græsklædte Smaaøer sig for Øiet, men den er tillige fuld af bevægelige Sandbanker, hvorfor ogsaa Flodfarten er forbunden med store Vanskeligheder, fra Ulm til Wien benytter man sig derfor ogsaa alene af fladbundede Fartøier af let Træ og uden Kjøl.

II. De tydske Rhinlande. Tydsklands meest velsignede Egne udbrede sig for os, og vi see overalt langs Rhinstrømmens grønlige Vande, Slotte, Domkirker, rige Stæder og en ofte forbausende Frugtbarhed. Imellem Vogeserne og Schwarzwald udbreder sig en stor frugtbar Slette. Mildt hæver Landet sig ad Schwarzwald til med venlige Bakker, hvor man overalt seer Vidnesbyrd om Folkets Driftighed og Egnens Frugtbarhed, hvor ved hvert Skridt Landsbyer og Smaastæder ligesom skjule sig imellem Viinbjerge, Frugthaver og Kornmarker. Men bagved disse hæver Schwarzwald sig steilt i Veiret med sine Klippetoppe og mørke Granskove, der ikke længere ere Opholdsstedet for Elsdyr, Uroxer og Røvere, men beboes af en driftig, nøisom, fingernem Slægt. Schwarzwald gaaer efter en temmelig betydelig Afbrydelse over i Odenwald, et raat og vildt Bjergland, hvis Toppe ere bedækkede med store Skove og Ruiner af Middelalderens Ridderborge. — Paa sit videre Løb imod Nord gjennembryder Rhinen de nederrhinske Skiferbjerge, det er denne Egn, hvis romantiske Skjønhed er saa berømt, hvor det Majestætiske stedse afvexler med det Yndige og Milde, hvor Middelalderens Borgruiner og Nutidens Slotte overalt kneise i Veiret, medens Klippernes Sider, der ere beplantede med Viinranker, hvorsomhelst det blot var muligt at faae Jord til at blive liggende, vidne om Beboernes mageløse Flid. Det overordenlig milde Klima i denne Dalsnevring, navnlig den stærke Sommervarme, der i saa høi Grad begunstiger Viinavlen, staaer i Modsætning til den raae Luft i det omgivende Høiland, en eensformig bølgende Slette, hvor selv Havren som oftest kun kummerlig

trives, medens enkelte Fjeldtoppe hæver sig i Veiret med store Skove og vidtudstrakte Tørvemoser. Ved Floderne Rhin, Mosel og Lahn spaltes det i fire Bjerglandskaber: 1) Hundsruck en, flad skovrig og kun sparsomt opdyrket Fjeldaas, med Steenkulsgruber og Jernminer mod Syd, 2) Eifel, et vulcansk Land med Lavamarker, Askekegler og mærkelige vulcanske Søer, 3) Taunus, berømt ved sine mineralske Kilder ved den nordlige og sydlige Fod, samt ved sine skovbedækkede Viinbjerge paa Skraaningerne nedad mod Rhinen, og 4) Westerwald, en Samling af høie, brede basaltiske Aase, med en mageløs Rigdom paa Jern og Steenkulslag. Røgskyerne stige her allevegne fra op fra Smelteovnene, og Alt gjenlyder af Bjergmandshilsen og Bjergmandstale, thi næsten hele Befolkningen er ansat ved Bjergværkerne. — Nord for Ardennerne og de rhinske Bjerge drager sig en flad, lav, tildeels let bølgeformet Slette, der mod Syd og Vest er overordenlig frugtbar, medens den mod Nord og Øst gaaer over i den sachsiske Slette med dens ufrugtbare Heder og Moser. — Til Rhinlandene maae vi endnu regne de Egne, der gjennemstrømmes af Rhinens vigtigste Bifloder, Neckar, Main og Mosel. Det er Rauhe Alps øde Kalkklipper og ufrugtbare, vandløse Strækninger, der gjøre Grændse imellem Donauegnene og Neckardalen, det yndige, herligt opdyrkede Schwaben, hvis gamle Ridderborge ere et Mindesmærke om Landets Betydning i Middelalderens Historie. I naturlig Forbindelse med Neckardalen staaer Maindalen, det gamle Franken, dets Midte er en stor flad og sandet Slette, den berømte Fabrikegn rundtom Fürth og Nürnberg, mod Nord derimod udbreder sig som en eneste stor Frugthave Bambergs frodige Lavland; i Begyndelsen af Middelalderen var hele denne Egn endnu en vidtudstrakt Skovørken, og selv i vore Dage ere de Fjeldstrækninger, der mod Nord og Vest begrændser Franken, og blandt hvilke Rhöngebirg udmærker sig ved sine

Basaltklipper og sin flade, mosklædte Bjergaas, overalt bebækkede med Skove.

III. Mellemtydskland indbefatter Hessens og Thüringens Bjergstrøg og Bakkeland: 1) **Hessen** bestaaer for største Delen af et lavt Høiland, der ved Elvenes Magt er adsplittet i afrundede Bakkestrøg, bedækkede med Skove, imellem hvilke hist og her en enestaaende Basaltklippe rager i Veiret. Dalene ere frodige Kornmarker eller græsrige Enge og gjennemstrømmes overalt af klare Bække, der dog ofte heelt ubeleiligt vælte sig over Mark og Eng; Husene staae derfor ogsaa gjerne paa Skraaningen af Bakkerne, og man boer her som i Schwaben, og som det overhovedet gjerne er Tilfældet i saadanne Egne, i toetagede Bygninger med Vaaningen over Stalden. Den vildeste Egn i Hessen er Vogelsberg, en af de ødeste i Tydskland, hvor Sneen ofte midt om Sommeren bedækker Havremarken, ligesom det overhovedet er en Mærkelighed med de adsplittede Fjeldstrøg i Tydsklands Indre, at Klimaets Raahed aldeles ikke synes at staae i Forhold til den som oftest ubetydelige Høide over Havets Overflade. Som en stor Halvø strækker **Harzen** sig fra Hessens Høiland ind i Slettelandet mod Nord. Vi have her en Klippenatur, der i Høihed næsten er Alpernes lig. Kornavlen er kun ubetydelig og Træfrugt er end ikke at tænke paa; men Kvægdriften giver, det slette Jordsmon uagtet, godt Udbytte. Hyrdefolket hænger med en Kjærlighed, der ligner Alpeboernes, ved sit Kvæg, og ogsaa her hører man nær og fjern Lyden af Koklokkerne; fra Skovene stiger Røgen fra Kulminerne i Veiret, men paa de skaldede, træløse Bjergrygge seer man anselige, vidtudstrakte Stæder, hvis Udseende alt tyder paa deres Oprindelse og Næringskilde; de lige, brede Gader bestaae af reenlige Træhuse, tækkede med Skifer, hist og her er en lille Plet bevoxen med Kaal eller Roer, for Resten er Alt omgivet med Gruber og umaadelige Dynger af Sinner, Røgskyerne fra Smelteværkerne tilhylle ofte hele Egnen, Veiene ere bedækkede

med Bjergværksaffald, og man møder ved hvert Skridt Vogne med Malm. — 2) Thüringerwald, en Bjergegn med majestætiske Klipper, tykke Barskove og talrige romantiske Klipper, er ikke længere som i Middelalderen berømt for sine Skatte af Sølv og Guld; dog Jernværkerne bestaae endnu, og navnlig er denne Egn berømt for sin Kunstflid. Mod Nordost gaaer Bjerglandet over i den thüringske Slette, et bølgeformet, frodigt Kornland, navnlig i Altenborg Egnen, hvis Frugtbarhed endogsaa er bleven til Ordsprog.

VI. Böhmerlandet. Blandt de forskjellige tydske Landstrækninger er der ingen, der i den Grad fremtræder som et afsluttet Hele. Fra alle Sider er Landet omgivet med Bjerge, hvorfor man ogsaa har sammenlignet det med en Kjedel, uagtet der saavel mod Baiern som mod Østerrig og navnlig Mähren findes betydelige Aabninger ad Donaulandene til. Slette- og Bakkelandets Frugtbarhed i det Indre danner en skarp Modsætning til den øde Vildhed imellem Bjergene, hvor Ager og Eng ofte snarere synes at frembringe Steen end Korn og Græs; og dog er just her Alt ligesom oversaaet med Menneskeboliger, og allevegnefra stige Røgskyer i Veiret, der vidne om Fabriklivet imellem Böhmens Bjerge. Blandt disse er Böhmerwald at betragte som en eneste umaadelig Sumpskov med steile Klippevægge og vilde Svælg. Et lignende Billede af Vildhed og Øde frembyder Riesengebirg paa sine Steder, dog her er Klippenaturen i Almindelighed istand til virkelig at fængsle Sindet; vi have her Mellemeuropas høieste Bjerge, Løvskoven bliver ved Foden, Granen stiger op ad Fjeldet, krummer sig tilsidst til Dvergkrat, paa de høiere Toppe forsvinder Trævæxten aldeles, og fra den smalle, nøgne, mosede Bjergaas seer man ned over Böhmens Bakker, samt over de flade Egne mod Øst og Nord. Hyrdehytter ligge her enkeltviis adspredte, og først længere nede paa Riesengebirgs

Forhøie er det, at det driftige Fabrikliv begynder, som betegner Mellemtydsklands Bjerge.

V. Den Nordtydske Slette er en Deel af det store, langstrakte Lavland, der fra den østeuropæiske Slette drager sig Nord for Mellemeuropas Bjerge og Syd for Østersøen og Nordsøen heelt ind i Frankrig. For Tydsklands Vedkommende kan man passende inddele den i den sachsiske og den slaviske Slette, imellem hvilke Harzen tildeels er at betragte som det naturlige Grændseskjel. 1) Den sachsiske Slette er for største Delen et ufrugtbart Hedeland, der strækker sig igjennem Westphalen, Hannover, Oldenborg ind i Holsteen. Efterhaanden som man stiger ned ad Bakkelandet, der omkrandser Bjergene, bliver Jordbunden stedse mere gold og sandet, Synskredsen bliver stedse mere udstrakt, og i det mørke Fjerne udbreder sig Landhavet, det tydske Sahara, med sine sørgelige Lyngheder, hvor man kun nu og da træffer en ringe Landsby, omgiven med Havre- og Boghvedemarker, samt hist og her en Smule Naalekrat og nogle Enebærbuske. Navnlig er det saakaldte Sauerland i Westphalen berygtet, et træløst Steppeland, hvor Vinden leger med Flyvesandet, hvor Bjerget staaer i Dag og i Morgen føres videre, og hvor Naturen paa mange Steder synes aldeles uddød. Menneskelivet er i disse Egne som oftest fattigt og eensomt, Faaret er det vigtigste Huusdyr, Havren den fornemste Kornsort; Jorden formaaer ikke at ernære sin Befolkning, saa ringe denne end er, Huusfliden er derfor ogsaa af største Vigtighed, i Hannover seer man Bondealmuen stedse i Hjemmet at sysle med Væv og Rok, i det Ravenbergske i Westphalen boer der egenlig slet ikke Bønder, men kun Vævere, og i Sauerland finde vi en fuldkommen Gjentagelse af Livet i den jydske Vindeegn. Hedeboernes Hytter frembyde ofte et Billede af den usleste Armod, saaledes i de ostfriesiske Hedecolonier, hvor man seer Boliger af Tørv og Leer, med Huller istedenfor Vinduer, og som istedenfor Tag blot ere belagte med Sparrer, bedækkede

med Hedetørv; paa andre Steder derimod, navnlig i det Lüneborgske, synes der endogsaa at herske Velstand indenfor Hedebondens Hjem. Langs Elben, Weser og Nordsøen drage sig betydelige Marskstrækninger imellem vidtudstrakte Moser og Heder. Strand- og Flodbred maa ogsaa her omhyggelig inddiges, Weserdigerne begynde saaledes allerede ved Hoya, der finder ogsaa her en fortsat Tilslikning Sted, hvad der bortrives ved Oversvømmelse, fyldes ofte i en utrolig kort Tid, og paa Hanoversiden kan man fra de gamle Elbdiger næppe see Skibene paa Floden. — 2) Den slaviske Slette, der indbefatter hele Lavlandet Syd for Østersøen. Naar vi her fra det skovklædte Thüringerwald, det ufrugtbare, metalrige Erzgebirg, Riesengebirg og Sudeterne stige ned paa Sletten, træffe vi først et frugtbart Bakkestrøg, der efterhaanden taber sig i det golde, eensformige Lavland. Navnlig er det østlige Schlesien og Brandenborg yderst ufrugtbart. Alt seer vissent og guulladent ud, uden Tanke af Friskhed, og kun langs Breddernes af Floderne og Indsøerne antager Naturen et mere frodigt Præg. Da Jordbunden imidlertid ikke her, saaledes som paa den vestlige Hede er fjendlig for Plantevæxten, og man tilmed intetsteds mangler Vand, er Landet overalt bebygget, skjøndt Landsbyerne stedse ere smaae og af et fattigt Udseende. Man har meent, at Naturen i disse Egne viser den Magt, som den stedse har over Sindet, Brandenborgeren, der med sine smaae Heste raskt pløier sine Sandmarker, er altid hurtig i Tale som i Adfærd, medens Sachserens rolige Besindighed svarer til den Møisommelighed, med hvilken han bearbeider sine svære Jorder. Den nordtydske Slette er imidlertid langtfra overalt en fuldkommen Flade; navnlig drage betydelige Bakkestrøg sig fra Preussen og Pommern ind i Meklenborg og Holsteen og derfra heelt ned i Jylland. Disse Kyststrækninger mod Østersøen have langtfra Brandenborgs Ufrugtbarhed, tvertimod er Frugtbarheden paa mange Steder i Wagrien, Meklenborg og Vest-

preussen endog mageløs. Gips og Kalk træde paa mange Steder frem for Dagens Lys, og saaledes er Øen Rügen, baade hvad Skjønhed og Frugtbarhed angaaer, en fuldkommen Gjentagelse af Møen. Selve Kysten er paa de fleste Steder bedækket med Sandklitter, der paa samme Maade, som Tilfældet er ved de vesterjydske Fjorde, har lagt sig foran de store Floders Mundinger, og denne Kyst lider overhovedet ved Mangel paa gode Havne og ansees for at være farlig for de Søfarende.

Grændseforholdene og Handelsforbindelsen. Tydskland mangler næsten paa alle Puncter faste, naturlige Grændser. Mod Sydost gaae Østerrigs tydske og ikke tydske Lande i naturlig som i folkelig Henseende aldeles over i hverandre, imellem Baden og Schweiz er der paa mange Steder end ikke Tanke af Grændseskjel, det Samme er Tilfældet ved Overgangen til Holland og Belgien, og vi have under Frankrig allerede omtalt, hvor ufuldkommen Naturgrændsen er imellem dette Land og Tydskland. Betragte vi endelig Grændseforholdene mod Østen, træffe vi den gamle aabne Folkevei, ad hvilken Slaverne fra Landene omkring det sorte Hav trængte dybt ind i Tydskland. Hvad der her viser sig som Hindringer ved Forsvaret af Landet, fremmer paa den anden Side Handelsforbindelsen, og Messerne i Frankfurt og Leipzig blive med hvert Aar mere levende Vidnesbyrd om Tydsklands Betydning for den europæiske Landhandel. Jernbanerne, Canalerne og de store Floder ere her af den yderste Vigtighed; Elben er seilbar fra Magdeborg, Weser fra Minden, Oder fra Breslau, og selv en Flod som Spree er, sin Ubetydelighed uagtet, af stor Vigtighed for Handelen, og bringer efterat være sat i Forbindelse med Oder Schlesiens Korn- og Bjergværksproducter til Berlin. Paa den anden Side er det til ubodelig Skade for Søhandelen, at Landet ikke har formaaet at hævde sig i Besiddelsen af Rhinens Munding, ligesom ogsaa dets anden Hovedstrøms, Donaus, Udløb er i

fremmede Folks Hænder; men især er Mangelen paa politisk Eenhed en stor Hindring for Samfærdselen, dog den preussiske Toldforening, der allerede omslutter Tydsklands fleste Stater, har for en stor Deel bortryddet denne Ulempe.

Landvæsenet. Man regner i Tydskland for hver Kvadratmiil 240 Heste, 1400 Oxer, 2200 Faar og 500 Sviin; i „Kongeriget Danmark“ er Hestenes Antal forholdsviis langt større, Hornkvæg findes omtrent i samme Forhold, hvorimod vort Fædreland, hvad Svine- og Faareholdet angaaer, ikke kan taale at sammenlignes med Tydskland. Den tydske Faareavl staaer i det Hele taget paa et høit Trin, navnlig i Sachsen og den sydlige Deel af det vestlige Preussen; derimod klager man over, at Hornkvægavlen langtfra overalt er tilstrækkelig til Befolkningens Næring og Agerdyrkningens Fremme, og man nærer den samme Beundring som hos os for Holstenernes Meierivæsen, for den Omhyggelighed og Reenlighed, hvormed Mælken og Smørret bliver behandlet. Udbyttet af Kornavlen overgaaer næppe hvad Tilfældet er her i Danmark, ikkun Høravlen er navnlig i Fabrikegnene betydeligere end hos os; uopdyrkede Strækninger findes i rigelig Mængde, navnlig i Churhessen og Oldenborg, og i det Hele taget troer jeg ikke, at det tydske Landbrug staaer paa noget betydelig høiere Trin end det danske, den dannede Landmand er maaskee i Almindelighed mere kundskabsrig og driftig, Bonden derimod er vistnok flittig og ufortrøden i sin Gjerning, men giver sig næppe meget af med at bringe de videnskabelige Grundsætninger til Anvendelse; man klager ofte over hans indbildske Selvraadighed og fordomsfulde Vedhængen ved det Gamle, hans Mistroiskhed og Frygt for Udgifter. Paa mange Steder ere ogsaa de ydre Forhold, hvorunder han lever, af den Natur, at de betage ham Lysten til at iværksætte Forbedringer; dette er især Tilfældet i de østerrigske Lande, hvis særegne Forhold vi nedenfor skulle beskrive; men ogsaa paa andre Steder i Tydland lever Bonden

endnu under ugunstige Vilkaar, saaledes i Meklenborg, hvor han er aldeles besiddelsesløs, og hvor ogsaa Godsernes overdrevne Størrelse er til Hinder for Landvæsenets Fremme. Livegenskabet eller Bøndernes arvelige Afhængighedsforhold til Godseierne er vistnok overalt ophævet, i Preussen udkom der endogsaa i Aaret 1810 en Lov, der tildeelte Fæsteren Eiendomsret over hans Gaard mod at afgive en Deel af Jorderne til Godseieren, men ikke destomindre lever Bondealmuen endnu paa mangfoldige Steder i yderlig Armod. De to Trediedele af Landets Beboere ere Agerdyrkere, og da Folkemængden forholdsviis er langt større end i Danmark, uden at Landbruget giver betydelig Mere af sig, er det en Selvfølge, at den Enkeltes Velstand i Gjennemsnit maa være ringere end hos os. Navnlig ere Viingaardsmændene at beklage; ved de hyppige Misaar nedsynke de, deres mageløse Flid uagtet, gjerne i Gjæld og stedse dybere Armod, idet tillige det Usikkre i deres Stilling vænner dem til et uordenligt Levnet, og især skal Nøden i Viingaardsmændenes Hytter være grændseløs langs Mosels yndige Bredder. Den tydske Almue lever i det Hele taget ikke godt, kogte Grøntsager og kraftløse Supper udgjøre for en stor Deel den daglige Føde, og paa mange Steder nærer man sig næsten udelukkende af Kartofler. Man hører overalt Klage over for stor Befolkning, og hvert Aar strømme Folk i Tusindviis bort fra Tydskland ad America til; især er Udvandringen stærk fra Würtemberg og Hessen Darmstadt, Regjeringerne selv begunstige den paa enhver Maade, endog ved betydelige Pengegaver, og ethvert hollansk Dampskib, der gaaer ned ad Rhinen, er tæt bepakket med en Vrimmel af fattige Mennesker, der med Bitterhed i Hjertet for stedse forlade deres Fædreland. I de sidste 15 Aar er der udvandret 500,000 Mennesker, og Udvandringsraseriet griber med hvert Aar stærkere om sig.

Bjergværkerne. De tydske Bjergværksarbeidere have stedse havt et godt Ord paa sig, og ligesom i gamle Dage

finder man dem endnu hyppigt ansatte i Udlandet. Derimod have Gruberne langtfra den Berømmelse for deres Righoldighed som tidligere, især hvor Talen er om ædle Metaller; Pesten og Trediveaarskrigen, dog især Minernes Udtømmelse og Americas Opdagelse har sat Guld- og Sølvværkerne tilbage; i vore Dage er det især Jern- og Blyminerne, som drives med Fordeel, og det navnlig i Erzbjergene, Harzen og Westervald; det er endnu for største Delen de gamle Gruber, som man bearbeider, og da de høiere liggende Lag her allerede ere gjennemsøgte, arbeides der gjerne i en overordenlig Dybde. Bjergværksegnene ere gjerne uden Tanke af naturlig Ynde og Frodighed, nærmer man sig saaledes Freiberg, Erzgebirgs Hovedstad, bliver Egnen stedse fladere og ødere, Blade og Græs ere udtørrede af Svovldunsterne, man lugter milevidt Røgen fra Smelteovnene, seer overalt umaadelige sorte Grusdynger, hører allevegnefra den dumpe Stampen fra Pukværkerne. Man skulde ansee Grubearbeidernes Tilværelse for høist sørgelig; hele Dagen arbeide de ved et døsigt Lampeskin i den usunde Luft under Jorden, de see gjerne blege ud og visne tidligt hen, ligesom ogsaa Mange iblandt dem omkomme ved Grubeskred, eller ved Sprængningen af Malmen; tilmed ere deres Fortjeneste kun ringe, de maae i Almindelighed være tilfredse, blot de kunne have Kartofler at stille deres Hunger ved, og ofte blive de endog berøvede deres kummerlige Fortjeneste, naar Gruberne uformodenlig fyldes med Vand. Endnu usundere er det Liv, som Hyttefolkene, Arbeiderne ved Smelteovnene, føre, da de stedse maae indaande Blydampene og Malmstøvet, hvorfor ogsaa de saakaldte Møllere og Sigtere stedse arbeide med tilbunden Mund. Dog ikkedestomindre elske Bjergværksarbeiderne deres Stilling, Sang og Dands, Musik og Lystighed hører med til Bjergmandslivet, og de ere i Almindelighed langt muntrere end Bønderne, de tale om Behageligheden ved at arbeide i Fællesskab under Jorden, istedenfor som Landmanden at lade

sig snart stege af Solen, snart gjennembløde af Regnen. De have adskillige Begunstigelser, deres egen Øvrighed og Domstol, Frihed for Soldatertjeneste, ligesaa have de deres egne Udtryk og Talemaader, deres egne Skikke, Feste og Lystigheder. Livet under Jorden nærer Sværmeriet, og Bjergfolkene ere gjerne fulde af overtroiske Sagn, Bjergaanderne pusle ofte i Gangene, og især veed man nok at fortælle om Bjergmunken, en kjæmpestor Skikkelse, der nu og da fylder Arbeiderens Lampe eller aabner ham en rig Bjergaare, der dog strax atter tillukkes, hvis man ikke er saa klog at kaste en Øxe ind i Aabningen.

Fabrikvæsenet. Man regner i Tydskland 12 Fabrikegne: 1) den nedreøsterrigske Donaudal, 2) Bøhmens Bjerge, 3) Schlesien, 4) Lausitz, 5) Erzgebirg og Voigtland, 6) det sydlige og østlige Harzen, 7) Thüringerwald, 8) Franken, navnlig Egnene om Bamberg, Nürnberg og Fürth, 9) Schwaben og Overrhin, 10) Rhinphalz, Odenwald og Taunus, 11) det Nederrhinske, især Egnen om Achen og Krefeld, og 12) det Rhinwestphalske. Det er Huusfliden, der i de fleste af disse Egne har været den egenlige Grundvold for Fabrikvirksomheden, idet der derved i Tidernes Løb har udviklet sig en høi Grad af Haandværksdygtighed hos Landalmuen, gunstige Tidsomstændigheder have givet denne Huusflid en forøget Virkekreds, hele Egnen er bleven reven hen af det bevægede Handels- og Industriliv, og snart har den betydeligt forøgede Folkemængde gjort det umuligt, atter at træde tilbage i Fortidens lykkelige Stilhed. Det tydske Fabrikliv er fortrinsviis knyttet til Bjergene, hvor jo ogsaa Fattigdommen og den affides Beliggenhed allerede tidligt har tvunget Befolkningen til at tage Huusfliden til Hjælp. Stiger jeg op ad Erzbjergenes Skraaning og seer, hvorledes Egnen ved hvert Trin bliver mere og mere øde og sørgelig, og jeg da imellem skaldede Høie og Marker seer Landsby paa Landsby i tæt sammentrængt Masse, da opstaaer vistnok det Spørgsmaal:

Hvoraf nære alle disse Mennesker sig? De spinde, de væve, de kniple, og de — sulte, deres Flid og Udholdenhed er lige saa stor som deres Nød og Elendighed, begge Dele ægte sachsisk. Eller stiger jeg fra Sudeternes og Riesengebirgs Toppe ned paa de lavere Forhøie, da seer jeg langs Elvene umaadelige, milelange Landsbyer, flere af dem have over 4000 Indv., een endog (Langenbielau) over 13,000, og i ethvert Huus boer der en Væverfamilie. I gamle Dage pleiede Bjerghyrden at anvende sin Fritid til at spinde og væve; men Bjerglærredet, der var bleget ved Elvenes klare Vande, udmærkede sig ved sin Skjønhed, og saaledes fremkom i forrige Aarhundrede disse vidtudstrakte Landsbyer med venlige bemalede Huse, tilligemed flere blomstrende Stæder, der bestod ved Lærredshandelen, i Aaret 1792 blev der saaledes fra Schlesien udført for over 10 Mill. Rd. Da kom Krigsurolighederne paa, Forholdene forandrede sig, og de schlesiske Lærredsvævere nedsank snart i den dybeste Armod. I vor Tid, da Bomuldsværkerne have faaet saa stor Betydning, seer man ogsaa i Sachsens og Schlesiens Bjerge mangfoldige af disse mægtige Bygninger; men det er kun ved at give en overdreven lille Dagløn, at man seer sig istand til at concurrere med England; en flittig Væver kan ikke fortjene mere end 52 Thaler om Aaret og maa af denne ringe Fortjeneste betale en uforholdsmæssig høi Afgift til det Offenlige. Beretningerne om Befolkningens Tilstand i flere af Tydsklands Fabrikegne lyde overhovedet høist sørgelig; man seer overalt Hytter, der synes at true med at styrte sammen, og som næppe synes at kunne rumme deres talrige Beboere, disse ere al deres Flid uagtet halvt nøgne, og Fortjenesten er ofte ikke engang stor nok, til at man kan mætte sig med Kartofler. I Modsætning dertil maa jeg bemærke, at man i Westphalen paa min Forespørgsel om Fabrikarbeidernes Tilstand der henviste mig til den Kjendsgjerning, at de i Uroens Dage 1848 roligt bleve ved deres Arbeide; blot det virkelig er Tilfredshedens og ikke den aandelige

Forkuelses Ro, man har rost for mig. Til Slutningen maa jeg tilføie, at den tydske Arbeider overhovedet har et godt Ord paa sig, han er flittig, paalidelig og tænksom, maaskee lidt selvraadig, dog hans største Feil er, at han ikke ret forstaaer at omgaaes med Tiden og at afholde sig fra alle unyttige Vidtløftigheder.

Tydsklands Folkestammer. I Oldtiden træffe vi overalt i Tydskland Folkestammer af **keltisk** Rod, ligesom ogsaa mange af de vigtigste Floders og Bjerges Havne f. Ex. Elben, Rhinen, Donau, Sudeterne osv., ere af keltisk Oprindelse. Endnu i vore Dage ansees Befolkningen af Eifel, navnlig paa Grund af Stednavnene, for at være temmelig ublandede Efterkommere af denne ældgamle Folkestamme. Det Samme mener man ogsaa er Tilfældet med Hallorerne, Saltværksbefolkningen i Omegnen af Halle, en høi og kraftig Slægt med regelmæssige Træk, sorte Haar og smukke Øine. Det er freidige, ligefremme Folk, der tiltale Enhver med „Du" og „Schwager" og ere bekjendte som gode Svømmere; de have en særegen Mundart, og deres egne Skikke, Lystigheder og Klædedragt; de besidde fra gammel Tid Eneret til Saltsyderarbeidet, fri Fuglefangst og Fiskeri, have et eget Thinghuus, hvor Saltgreven afgjør deres Stridigheder, og ere frie for Krigstjeneste mod at yde Hjælp ved Ildebrandstilfælde. Overhovedet tør vi vel antage, at det Keltiske, selv der, hvor det nu synes at være forsvundet, har havt en væsenlig Indflydelse paa Uddannelsen af de tydske Folkeeiendommeligheder, navnlig i Egnene mod Vesten, hvor vi desuden, i Luxemborg og Rhinpreussen, træffe Vallonere, i Hessen-Cassel Efterkommere af indvandrede Franskmænd, oplyste, driftige, livlige og muntre Mennesker, der ere letmodtagelige for nye Ideer. Omtrent ved Christi Fødsel havde den Folkestamme, fra hvilken saavel Nordboerne som Tydskerne nærmest søge deres Oprindelse, og som vi efter gammel Skik og Brug ville kalde **Germanerne**, adskilt i flere Folkefærd, taget det Nordlige og Vestlige

af det nuværende Tydskland i Besiddelse, hvorimod Alperne og Donaulandene endnu vare beboede af Keltere og Illyrere. Romernes Herredømme ved Rhinen fremkaldte en Række af blomstrende Handelsstæder, bevirkede, at Landet rundtom blev opdyrket; her bleve de Bispedømmer oprettede, fra hvilket Evangeliet udbredtes i de tilgrændsende Egne, og her fremblomstrede derfor ogsaa Middelalderens Tydskland; her bleve Keiserne kronede, her havde de deres Yndlingssæder, her var det, at Tydskheden, den fælles tydske Aandsretning, først udviklede sig af de forskjellige germaniske Folkefærd, ligesom vi. ogsaa her først see tydsk Kunst og Videnskab, Handel og Industri, at udvikle sig. Medens der saaledes ved Rhinen fremstod et Tydskland og et tydsk Folk, var en mægtig, vidtforgrenet Folkestamme trængt ind i Landene Syd for Østersøen, ind i Böhmen og Mähren, i Donauegnene og de østlige Alpedale, havde endog overskredet Elben og var over Fichtelbjergene trængt ind i Franken. Denne Folkestamme var **Slaverne**, der her for første Gang træde os imøde. Over disse Slavere udbredte Tydsklands Konger og Fyrster stedse mere deres Magt, og Markgrevskaberne ved Donau, Elben og Spree, der fra først af vare stiftede til Værn mod de Fremmedes Indtrængen, tilbagetrængte efterhaanden deres Herredømme fra hele det nuværende Tydskland. Der fremstod saaledes mod Øst et Nytydskland, hvor Hovedmassen af Befolkningen er af slavisk Oprindelse, skjøndt rigrignok det tydske Sprog i de fleste af disse Egne allerede i Aarhundreder har været eneherskende. Ligesom i disse Lande Stednavnene gjerne have de slaviske Endelser itz, witz, lewen, eller dog i alt Fald lade sig udlede af det Slaviske, (Leipzig af lipzk, et Lindetræ, Riesengebirge af risç, en Kilde), saaledes finder man ogsaa i Folkeskik og Levemaade mange Træk, der vise tilbage til Slaverne. Jeg vil her kun anføre et Par Exempler. Hestehovederne over Huusgavlen i Meklenborg, Holsteen og det Lüneborgske for-

skrive sig fra Venderne, der ved dette Tryllemiddel meente at kunne afværge Kvægsyge. I Böhmerwald finder Brudgommens Udsendinge, der skulle afhente Bruden fra Forældrenes Huus, Døren lukket i Laas; efter megen Banken aabnes den paa Klem, og en rynket Kjerling puffes ud, der fortæller, at hun er Bruden, og dygtigt forhaanes; men aldeles den samme Skik findes ikke alene hos de tydsktalende Kärnthere, men navnlig hos Kroaterne og Krainerne. Dog fornemmelig er det i hele det aandelige og legemlige Præg, at vi see Spor af den ikkegermaniske Folkerod, hvorfra mange af Nutidens Tydskere ere oprundne; saaledes bemærker man i de oprindelig slaviske Egne det flade Ansigt, de brede Hofter, den undersætsige Legemsbygning, der udmærker Slaverne, ligesom jeg ogsaa maa antage, at den plumpe Uglspil-Lystighed og Sandselighed, der endnu har hjemme i Pommern, Meklenborg og Lauenborg, hvor det jo ogsaa er, man viser Till Uglspils Grav, saavelsom den snakkesalige, livlige Brandenborgers evindelige Critiseren og Mangel paa dybere Gemyt vidne om det oprindelige Folkepræg.

A. **Det reent germaniske Præg.** 1) **Frieserne.** Vi have allerede under Danmark og senere under Holland omtalt denne alvorlige, kraftige og frihedsstolte Slægt, hvoraf ikkun en Deel, og det først i den senere Tid, har begyndt at føle sig som Tydskere, medens de under deres hele tidligere Udvikling, den aandelige som den politiske, have staaet som selvstændige Republikanere uden nogen inderlig Forbindelse med „det hellige romerske Rige". Blandt disse tydske Friesere have vi allerede omtalt Ditmarskerne (I. 194 fg.), denne Krigerslægt, hvis Kvinder ofte fulgte med i Striden og ved Efterretningen om deres Mænds og Sønners Død takkede Gud, der havde forundt dem at døe for Fædrelandet. Som mere fredelige beskrives Osterstaderne i den hannoveranske Elbmarsk, bekjendte for deres Rigdom og hollandske Reenlighed, Gaardene ligge gjerne midt paa en med Piil omgjerdet Græsplads, hvor Kvæg og Fjerkræ frit kan løbe

omkring, ofte seer man i Bondehuset det prægtigste Bohave, Thee- og Kaffetøi af Sølv tilligemed det fineste Porcellain, dog meest til Stads. For Resten klager man over den store Dødelighed, der maa tilskrives den usunde Luft og Fylderiet med Mad og Drikke. Saaterlænderne i det Oldenborgske roses som djerve, godmodige Folk, der leve afsondrede paa deres af Moser og Heder omgivne Marskenge og holde fast ved gammel Skik (Fensterl) og gammel Overtro. Ostfrieserne anlægge deres Huse paa Høie, yderst sjeldent er et saadant beskygget af noget Træ, Stald og Lader ere under samme Tag som Vaaningsrummet, om Vinteren samles man i Kjøkkenet; det Hele er smaat, men reenligt og lustigt. Ostfrieseren er oprigtig og ligefrem, siger sin Mening reent ud, uden at bryde sig om at gjøre sig behagelig; han er alvorlig og hader overflødige Ord, betænksom og mistroisk mod hvad der er nyt; men har han seet, at det Nye virkelig duer, da veed han ogsaa at sætte det igjennem.

2) **Nedersachserne**, Efterkommere af Oldtidens berømte Sachserfolk, beboe den ovenomtalte sachsiske Slette; renest forekommer Stammen i Westphalen, hvorimod vore holstenske og slesvigske Nedersachsere vistnok ikke saa lidt ere berørte af det Slaviske. Westphalerne ere en blaaøiet, lyshaaret, sund og kraftig Slægt, djerv og godtroende, kydsk og trofast. Ærlig som en Westphaler, er i Tydskland en gammel Talemaade, han er tillige jevn og nøisom, flittig og besindig. Der gaaer igjennem Landets gamle Sange en kraftig Eenfold og barnlig Fromhed, Sagnene have ofte noget Blidt, Sørgmodigt. „Naar det om Aftenen stormer og fyger, skrider en stor Mand i en vid Kappe over Heden. Kommer en Pige gaaende, tager han hende under sin Kappe og bringer hende, idet han bestandig knuger hende fastere til sig, over Heden; men før han lader hende løs, trykker han et mildt og inderligt Kys paa hendes Mund. Den stakkels Pige gaaer forskrækket hjem og er den næste Morgen død." Den westphalske Bonde var indtil den senere Tid Adelens

Livegne, men dog selv adelstolt ved Tanken om sin Sachserbyrd og sit Folks gamle Minder. Wittekind og Carl den Store have forbundet sig for ham til Folkehelte, Carl slummer i Desenberg, men skal engang vaagne, og da skal Tydsklands Morgen fremgrye. Den Magt, som det Hemmelighedsfulde her stedse har udøvet over Sjelen, aabenbarer sig i Fehmen, den hemmelige Ret, hvis Hovedsæde Westphalen var, og hvortil man endog i vore Dage skal finde Spor i Fribænkbøndernes hemmelige Forsamlinger, uforstaaelige Løsen og deres Ed paa Keiser Carls Kaarde, at være Stolherren tro, huld og lydig og ikke at aabenbare Fehmen for Nogen. Man seer i Westphalen ikke meget til sluttede Landsbyer, men Bonden lever gjerne paa sin Enkeltgaard midt paa sine af Grøfter og Buskvæxt omkrandsede Jorder. Den særegne nedersachsiske Bygningsmaade (I. 160), der maaskee staaer i Forbindelse med Bondens Kjerlighed til hans Kreaturer, findes ogsaa her, og er vistnok for en stor Deel Aarsagen til den Berømmelse, hvori de westphalske Skinker staae; men den Fremmede har ondt ved at finde sig til Rette i en slig Røghytte, navnlig om Vinteren, naar alle Døre ere tillukkede, Rummet opfyldt med Mennesker, Bonden selv bag Væven, de Andre bag Rokken, ikke at tale om Uddunstningerne fra Kvæget, fra Høns og Gjæs, Lugten af Pølser og Skinker og endelig Tobakskvalmen. Reenlighed er overhovedet ikke en Sag, hvorved Westphalerbonden udmærker sig, hverken i sit Hjem eller sin Klædedragt. Indgangen til Huset er gjerne over Møddingen, og ham selv seer man med en lav, umaadelig bredskygget Hat, under hvilken det lange, uredte Haar hænger sammenfiltret ned. Kartofler, Meelgrød, Hestebønner, Mælk og Flæsk udgjør Folkets almindelige Næring; dertil kommer endnu hvad man i Tydskland kalder Pumpernikel, vistnok det Samme som vort Rugbrød, der bages i umaadelige Brød og af Folket selv benævnes Grovbrød. Ligesom Westphaleren saaledes er ogsaa Hanoveraneren, den gamle Ostphaler, en Nedersachser,

vi have ogsaa her et flittigt, nøisomt og ædrueligt Folk, temmelig stille og indesluttet, men trofast og paalideligt, hvor man engang har givet sit Ord. Omtrent paa samme Maade skildres **Oldenborgeren**; hos **Holstenerne** ville Fremmede derimod have fundet langt mere oprømt Munterhed, og jeg maa angaaende dem henvise til min Skildring i dette Værks første Bind (188 fg.). Hansestæderne **Hamborg**, **Lübeck** og **Bremen**, imellem hvilke det i Middelalderen saa berømte Hanseforbund endnu i det Mindste af Navn bestaaer, ere ligeledes beboede af Nedersachsere, hvad der ikke blot viser sig i Udseende: det blonde Haar og de blaae Øine, men ogsaa i Befolkningens Sæd og Skik, dens Kjerlighed til sin Fædrestavn, strenge Redelighed og Vedhængen ved det Gamle; man vil endnu hist og her finde Spor af Sachserens Forkjerlighed for at boe i den umiddelbare Nærhed af hvad han kalder Sit; saaledes skal der endnu gives gamle Kjøbmandshuse i Hamborg og Bremen, hvor hele Huset er ligesom en Varehalle med enkelte Smaaværelser tilsiden.

Hamborg udbreder sig i en Halvkreds rundtom den nordre Arm af Elben, der her ved Elbøerne deles i flere Forgreninger; Alstervandene og flere Canaler gjennemskjære Staden; men uagtet de ideligt tilbagevendende Høivande bringe Bevægelse tilveie, skulle disse Alstercanaler dog ofte udbrede en ubehagelig Stank over hele Staden. Fattigfolk blive ofte, især ved Foraarstider, jagede ud af deres Kjælderboliger, naar det ved 6 Kanonsalver bliver dem betydet, at Elben er iværd med at stige over sine Bredder; thi Havflodens Indvirkning strækker sig ikke alene til Hamborg, men ogsaa til 4 Miil ovenfor Staden. Den smukkeste Deel af Byen forskriver sig fra den store Ildebrand 1842, da over 1700 Huse, deriblandt 3 Kirker, bleve lagte i Aske; navnlig er Udsigten fra Alsterdæmningen imellem de to Indsøer, denne lille Bæk danner ved sin Indtræden i Staden, over Binnenalster og Jungfernstieg med dets nye, prægtige Bygninger i Sandhed skjøn. Staden er ved Hamburgerberg eller

Forstaden St. Paul forbunden med Altona, og det har fuldkomment det Udseende, som vare disse to Byer byggede sammen. Det bevægede Liv i Hamborg, der som bekjendt er den vigtigste Handelsstad paa Europas Fastland, har bevirket en vis løs Tone blandt Almuen, imidlertid er den simple Mand dog en godmodig, tjenstvillig og djerv Nedersachser, hvis Stad og tilvante Beskjeftigelse er det Eneste, der synes ham Agt værd, og saaledes fortæller man om Karreskubberen, der tilraabte sin Søn, der som Officeer vendte tilbage til Hjemmet: Pak dig, din Rakker, med din brogede Kjole, var du bleven hjemme, kunde du allerede have været Stangherre! Vierlænderne, der beboe Marsklandet imellem Elben og Bille, forsyne Hamborgerne med Mælk, Frugt, Blomster og Urter, deres Land er indesluttet af Diger; men hele Vinteren igjennem lader man det ligge under Vand, det gjødes saaledes ved Elbdyndet og opnaaer derved en mageløs Frugtbarhed. De driftige Beboere forstaae tilfulde at skaffe de rige Hamborgere, der ere villige til at betale rigeligt for hvad der er godt, de meest udsøgte Lækkerier saa tidligt som muligt; deres Handelsaand fører dem med deres indsaltede Regenøine og røgede Lax heelt op til Leipzig; thi de ere ogsaa dygtige Fiskere og vise sig i Eet og Alt som ægte Efterkommere af Hollænderne, fra hvem de nedstamme. Ogsaa i Indretningen af Huset seer man meget Hollandsk, Reenligheden, de tavlede Vægge, de mange Bibelsprog, der overalt findes over Døre og Ovne; de gifte sig indbyrdes, og just derved er det, at de ligetil vore Dage have vidst at bevare deres særegne Præg, der i overordenlig Meget adskiller dem fra Omegnens Beboere.

3) **Thüringerne** i de nuværende sachsiske Hertugdømmer betragtes ofte af Tydskerne som deres Fædrelands egenlige Kjernefolk, der midt imellem dets Nord og Syd forener begges Fortrin, Sachsernes Alvor, Forstandighed og trohjertede Venlighed med Frankernes Livlighed og muntre Gemytlighed. Thüringen er et rigt Sagnland, fuldt af

gamle Klippeborge, hver med sine Fortidsminder; her ligger Küffhäuserborgen, hvor den fortryllede Konge sidder, her jager Hakkenberg, den vilde Jæger, til Straf fordi han i sin Levetid aldrig besøgte Guds Huus og nedtrampede Bondens Sæd paa Marken. Folkesagnene have ogsaa her gjerne et sørgmodigt Præg; men Folkets Munterhed viser sig ved dets mange nationale Dandse, navnlig ved den aarlige Kirmes, her som andenstedes en Afvexling af gudelig Andagt og folkelig Lystighed. Tidlig om Morgenen blæses der en Psalme fra Kirketaarnet, man gaaer parviis til Kirken og efter Prædikenen hele Landsbyen igjennem, festlig pyntet med Baand og Blomster med Musiken i Spidsen, og samles endelig til Dands og Lystighed under Landsbylinden, efter gammel tydsk Skik Menighedens Forsamlingssted midt i Landsbyen.

4) **Hesserne** ere en blond, blaaøiet Slægt med stærke Lemmer og en kraftig Bygning. Blind som en Hesser, siger man i Tydskland, og har derved i et eneste Ord betegnet Folkets Præg, dets dristige og djerve, men tillige halstarrige og heftige Sind, der ikke er istand til at see Faren, og ved den ringeste Leilighed farer op i Brede. Ogsaa i andre Henseender er Hesseren ligesom blind, han synes nemlig sin Flid og Udholdenhed uagtet at mangle det rette Blik for at forbedre sin Tilstand, tilfreds med gammel Slendrian forsømmer han at forbedre sine Jorder, aflede det skadelige Vand o.s.v.; Fattigdommen lader sig derfor ogsaa overalt tilsyne; tiggende Børn og mørke, røgede, faldefærdige Træhytter omgive allevegne den Reisende, og faae Steder i Tydskland lever Folket saa usselt som just her. Ogsaa Klædedragten er høist simpel, Kvinderne klæde sig gjerne i sort Vadmel, der end mere fremhæver deres guulladne ved Overanstrengelse vanzirede Ansigtstræk. I Modsætning til Sachsernes lave, brede Huse seer man her den almindelige Fjeldbygningsmaade, smalle, toetagede Huse med Vaaningen over Stalden paa det smalle Rum imellem de steile Klippevægge og de hyppig oversvømmede Enge. Hesseren er Tydsklands Spartaner,

ogsaa han veed altid at udtrykke sig kort og bestemt, ogsaa han er nøisom og plump, han er som skabt til Soldat, her seer man Drengene altid lege Krig, medens de længere Syd paa lege Kirke og Procession; der er noget hedensk ved Folkets Tankegang, enhver Kugle har sin Billet, hedder det, og med den Anskuelse følger Hesseren sin Anfører gjennem Vand og Ild, stedse følgende Æren, som man her meget godt forstaaer at rime sammen med Stokkeprygl. Hesseren synes i det Hele taget at være af et temmelig mørkt Aandspræg; og hører man, hedder det, saaledes i Cassel et Menneske ret hjertelig lee, kan man være vis paa, at det er en Fremmed. Troen paa Hexeri driver et vidt Spil, og kan Bonden ikke lige strax see Aarsagen til, at han selv eller hans Kvæg befinder sig ilde, snakkes der strax om „onde Mennesker“, det er heller ikke „godt“ at arbeide den første Mai, og hvo der paa den Dag henter Ild i Naboens Gaard, mistænkes strax for Trolddom.

5) **Frankerne.** Man finder hos dette Folk Adskilligt, hvori det ligner Franskmændene, navnlig dets Bevægelighed og opromte Munterhed, dets finere Smag og større Kunstsands, saavelsom dets Iver for politisk Frihed forbunden med en Mangel paa fast Udholdenhed. Det er derfor ogsaa betegnende, at Frankeren kalder sit Land Østfranken til Forskjel fra Vestfranken eller Frankrig. Herved ville vi dog ingenlunde nægte, at Frankeren er og bliver en Tydsker i Sind og Skind, han er en troskyldig, jovial Svend, fuld af kraftig Lystighed i Sang og Poesi, og befinder sig aldrig saa vel, som naar han paa Viinhuset kan stikke den ene fulde Kande ud efter den anden; Viinavlen er ham derfor ogsaa en Sag af yderste Vigtighed, og St. Urban er hans Bachus; men mislykkes Viinhøsten, er Helgenen om en Hals, og bliver da ofte traadt i Snavset. Hvad Frankerne have udviklet af Dristighed og Kunstsands, er ligesom samlet om det gamle berømte **Nürnberg**; det var den sandede Jordsmon i denne Egn, som fra først af fremkaldte Industrien, idet

Frankerfliden tillige vidste, efterhaanden at forvandle en Sandørken til et frugtbart Haveland. Staden har endnu Udseendet af Middelalderen, i hvilken den blomstrede i hele sin Herlighed. Gaderne drage sig i Almindelighed, snevre og krogede, Bakke op og Bakke ned. Husene ere for største Delen meget høie, opførte af rød Sandsteen med mangfoldige Smaataarne, Altaner, Spidsbuevinduer, lave Døre med udhuggede Vaabner over og fremstaaende Gavle, prydede med Udskjæringer i Træ. Ogsaa indenfor seer man ofte den gammeldags Smag med store, mørke Værelser og Loftprydelser med ophøiet Arbeide, rummelige Forstuer og lange, smalle Gange. Ogsaa den Nürnberger Kunstflid bærer endnu Middelalderens Præg; thi det er ikke her som andenstedes store Fabrikker, men selvstændige Haandværkere i Staden selv og dens Omegn, navnlig Fürth, der levere denne Uendelighed af ofte særdeles kunstige Smaasager, der ere bekjendte under Navn af Nürnbergerkram.

6) **Bairerne.** Det egenlige Baiern, Høilandet og de tilgrændsende Donauegne beboes af et firskaarent, fastbygget Folk; Hovedet er lille og rundt, Ansigtsfarven høirød, Blikket stirrende og tankeløst. Den ægte Bairer bærer sit tykke Haar kort og rundt afklippet, en sort spids Hat med flagrende Baand, rød Brystdug med grønne, broderede Seler, en kort sort eller bruun Trøie, blaae Strømper, omkring Livet det sølvprydede Bælte. Han er djerv og haandfast, trohjertet og godmodig, med en vis plump og larmende Lystighed, hans Tale er langsom og trodsig, han er overhovedet saavel aandelig som legemlig ubehjælpsom, holder fast ved det Gamle og er kun lidt oplagt til at indlade sig paa Forbedringer, forstaaer sjelden Spas og gjør gjerne Spøg til Alvor. Baireren er sit catholske Præstevæsen hengiven med Liv og Sjæl, her har Overtroen og Helgendyrkelsen ret hjemme; han er i høieste Grad sandselig, doven og ureenlig, synes ikke at kjende nogen aandelig Interesse, saa lidet som Digtekunsten nogensinde har blomstret dertillands. Drik,

Dands og Vellyst er hans Livs Høieste, og det er vel næppe muligt at finde et Folk, der mere er hengivent til dyriske Lyster, saaledes udviste Fødselslisterne i München for første Qvartal 1821 304 ægte Børn og 307 uægte, og man kan være vis paa, at Angivelsen paa disse sidste i det Mindste ikke var for ringe. Der er næppe noget Land paa Jorden, hvor der bliver drukket saa meget Øl, man regner for hvert Menneske i Gjennemsnit 440 Kander om Aaret, selv den Fattigste seer man om Middagen drikke sit Øl til tørt Brød og sorte Ræddiker, og det hedder i Tydskland, at skulde en Bairer gjøre tre Ønsker, vilde han først forlange Øl nok, dernæst Penge nok og endelig lidt Øl endnu. I gamle Dage saae man Præsten sidde i Kroen midt blandt sine Sognebørn, drukken ligesom de, skraalende og rygende ligesom de, men det var dog ham, der holdt Orden, og naar Vesperklokken lød, fløi selv under den grueligste Støi paa hans „Ave Maria, Sauschwanz!“ alle Huer af, og det blev stille som i en Kirke. Det følger af sig selv, at i et Land som Baiern, hvor Øllet er Livets første Fornødenhed, lægger man sig med al Iver efter Byg- og Humleavl, der i Forbindelse med Fædriften er istand til at ernære den forholdsviis ringe Befolkning, uden at Baireren derhos behøver at gjøre sig Uleilighed med Huusflid eller Fabrikvæsen. Kun Bryggerierne ere af den største Betydenhed, og allerede for 50 Aar siden fandtes der 5000 Bryggerier i Baiern. Hovedstaden **München** ligger paa en øde, ufrugtbar Slette, hvor det ikke er til at tænke paa at dyrke Viin, da Egnen er høitliggende, og tilmed de skarpe Alpevinde bidrage til at gjøre Klimaet raat. En Borger i München, der blot nogenlunde har sit Udkomme, lader sine Svende arbeide, sin Kone forestaae Udsalget, selv lever han for at spise, drikke og more sig; hans Føde bestaaer som Bairernes overhovedet fornemlig i overmaade fede Meelspiser, Flæsk og Pølse, og en stor Deel af Dagen tilbringes paa Ølhuset, hvor Kroværten fører Forsædet for Enden af Bordet og fornemt nikker ad den Ind-

trædende uden at reise sig op eller tage Huen af. Ja man mærker strax, at det maa være en vigtig Person saadan en Münchener Olvært, han tager da heller ikke mod Tilretteviisninger af sine Gjæster, men peger blot ad Døren med de Ord: Er man ikke tilfreds, gaaer man sin Vei. Naar man nærmer sig München, fornemmes alt langt borte Lugten af Humle, og Oldunsterne udbrede sig fra Værtshusene over hele Staden; udenfor findes de umaadelige Klippekjeldere, der næsten see ud som Fæstninger, og Bryggerierne selv ligne tildeels Paladser; en eneste Brygger betaler aarlig i Maltskat over 15000 Rd., men det er da ogsaa en Mand, for hvem man i München nærer den dybeste Ærbødighed. Foruden Kirkefesterne, der tildeels ere sande Folkefester, seer man ogsaa flere mærkelige Fester med et reent verdsligt Præg; en saadan er Octoberfesten, egenlig en Landmandsfest med Kvægskue, Væddeløb og Fugleskydning; den store Thereseeng udenfor Staden er da aldeles opfyldt med Mennesker, og man seer paa samme Plet hele den store Mangfoldighed af baierske Høilandsdragter.

7) **Schwaberne** beboe Landet imellem Schwarzwald og Donau, Würtemberg og en Deel af Baiern; der er udbredt noget Mildt og Varmt over dette Folk, som gjør Opholdet iblandt dem behageligt, og man priser hos det denne jevne, rolige, huslige og flittige Aand, med en Dybde og Inderlighed i Følelsen, en poetisk Anskuelse af Livet, der, idet den paa den ene Side leder det henimod Religionen, paa den anden Side fremkalder den behagelige Ro, med hvilken Schwaberen under Leg og Dands glæder sig ved Livet, den Hjertelighed, med hvilken Venskabet og Kjærligheden fremtræder hos ham. Men ved Siden heraf har han noget Afsluttet, en Mangel paa Evne til ret at kunne tilegne sig det Fremmede; derfor er det vel ogsaa, at man oftere i Tydskland har fremstillet ham som et Billede paa indbildsk Taabelighed, ligesom man ogsaa gjerne bebreider ham en ængstelig, smaalig Egenkjærlighed, der navnlig skulde

hindre ham i at lade Tanken om det Almene ret blive levende i sit Hjerte. I Schwaben er Folket for en stor Deel velhavende, og man seer her i det rige, frugtbare Kornland talrige Landsbyer med et Præg af hollandsk Reenlighed og Hyggelighed. Men ved Siden heraf findes der velsignede Egne, hvor paa Grund af Overbefolkning den skrækkeligste Armod gjør sig gjældende. Kunstfliden, der i flere af de mindre frugtbare Strækninger er særdeles blomstrende, har her aldrig ret kunnet komme i Gang, og ligesom man tidligere saae Folk udvandre til Preussen, Polen og Rusland, saaledes strømme de nu hvert Aar i Tusindeviis til America. Den schwabiske Munterhed og Livsglæde finder overalt Anledning til at yttre sig, og Markederne, Kermes'erne, Frugtsamlingen, i Viinegnene tillige Viinhøsten ere saaledes sande Folkefester.

8. **Rhinlænderne.** Flere forskjellige Folkestammer sees her at krydse hverandre. Mod Syd træffe vi Allemannere, ligesom i de tilgrændsende Egne i Schweiz og Frankrig, længere mod Nord en Blanding af flere forskjellige Stammer med en Overvægt af Frankere og endelig paa den anden Side af de nederrhinske Bjerge en Befolkning, der i Levemaade og Aandspræg nærmer sig til de tilgrændsende Nederlændere. a) Badenserne. Det er et mærkeligt Vidnesbyrd, om hvor dyb Modsætningen er imellem Franskmænd og Tydskere, at medens hine ikke ere istand til at gjenkjende sig selv i Elsasserne, tale disse stedse om Badensernes lette, franske Sind, deres utvungne, franske Forekommenhed, skjøndt det er det samme Folk, der beboer Landet paa begge Sider af Rhinen, og de første vistnok ligesaa lvrigt have stræbt at tilegne sig den franske Aand, som de sidste at undgaae den. Badenserne ere vistnok i mange Henseender et fortræffeligt Folk, vi have alt ovenfor omtalt dets Flid, hvorledes hele Landet ligner en Have; det er veldannet, forstandigt, aabent og redeligt, tappert i Krigen og Fædrelandet hengivent, kortsagt vi gjenfinde her Elsasseren;

dog paa mange Steder har Velstanden gjort Bonden utaalelig hovmodig, i Viinegnene har Usikkerheden og den lunefulde Afvexling af gode og slette Aar fremkaldt en fordærvelig Letsind, ligesom man ogsaa hist og her seer Prøver paa Raahed og Kivagtighed. Jeg vil anføre et Træk, der forekommer mig at vidne om Folkelivet i Baden. Man træffer paa enkelte Steder en Dands, kaldet Bededandsen, ved hvilken gaaer det saaledes til. Man stiller en bekrandset Bede midt paa Dandsepladsen, et Glas er ophængt ved en antændt Lunte; det ene Par efter det andet træder frem og valtser rundtom Beden, og den Mand, der just er i Dandsen, naar Lunten er udbrændt, og Glasset falder til Jorden, er Seierherre, faaer Beden og med det Samme den Forpligtelse, at tractere de Andre. b) Rhinbairere, Rhinhessere o. s. v. Disse muntre, livlige Folk, hos hvilke Frankerblodet har Overvægten, have navnlig i Middelalderen godtgjort deres sjeldne Kunstsands og Opfindelsesaand ved Opførelsen af de herlige Domkirker, ved Glasmalerierne og Bogtrykkerkunstens Opfindelse; de ere sanglystne og sagnrige, gjæstfrie og selskabelige, og Viinavlen med sit muntre Liv midt under daglige Savn har udbredt en ganske egen, let og oprømt Tone over dem. Her er det, at vi træffe Sagnet om Djævelen, som vilde gjøre Herren Forvandlingen af Vand til Viin efter, men den Stymper gjorde kun Øl; og navnlig er Rhinskipperen bekjendt for sit Vid og sin lystige Skjemt. Kirkevielsen er Hovedfesten dertillands og medfører ofte altfor store Bekostninger for den fattige Viingaardsmand, der aldrig tænker videre end paa den Dag idag. Venner og Slægtninger indbydes og beværtes, men ofte vendes Glæden til Sorg, naar de unge Folk blive berusede, og det da undertiden kommer til blodig Kamp. Overhovedet aabenbarer Rhinlænderen ikke saa sjældent en temmelig betydelig Raahed, der navnlig aabenbarer sig i Processyge, i Kiv og Splidagtighed og især i Drukkenskaben, som paa mange Steder griber vidt om sig. c) Hos **Nederrhinlænderne** bemærker

man Meget, der minder om Nederlænderne. Almuens Sprog er allerede halvt hollandske, og i Cöln, der i hele sin Udvikling har staaet i en nær Forbindelse med Flamingerne, har man troet at bemærke ikke saalidet Flamsk. Ogsaa Cöln var i Middelalderen blevet særdeles mægtigt og derfor overmodigt ved Handel og Industri, der fandtes 30,000 Væverstole, og det hed dengang: „Rig som en Cölner Væver." Den flamske Aandsretning viser sig navnlig i Kermes'erne, man bemærker da en sand hedensk Tummel, en underlig Blanding af det Hellige og Verdslige, Raketter og Sværmere flyve overalt omkring, Harlekiner og Hanswurster have stillet sig op imellem Madonnaer og Christusbilleder, og hele Natten igjennem gjenlyder Alt af Dands og Musik.

9. **Den tydske Bjergboer.** Idet vi i det Foregaaende have givet en kort Skildring af Folkeeiendommelighederne i de reent germaniske Egne af Tydskland, have vi stedse med Flid bortvendt Blikket fra Bjergboeren, fordi det hos ham ligesom hos Schweizeren langt mindre synes at være den folkelige Oprindelse end Forholdet til den Natur, hvormed han ligesom er sammenvoxet, der har viist sig som det Bestemmende for hans hele Aandsretning. Det er den tydske Bjergbefolknings Eiendommeligheder, som vi nu kortelig skulle omtale, dog med Forbigaaelse af Alpeboeren, som vi ville gjemme til Beskrivelsen af det østerrigske Keiserdømme. Sundhed og Styrke høre Fjeldet til, og saaledes er det ogsaa i Tydskland, hvor den sande Fjeldboer findes, der fra Barnsbeen er vant til i Storm og Slud at klattre om imellem Klipperne, der næres ved virkelig Fjeldføde: Mælk, Brød og Ost; i saadanne Egne har Sundheden sat sit Mærke paa ethvert Ansigt, Folk blive i Almindelighed meget gamle, og selv Kvinden har ofte en forbausende Legemsstyrke, saaledes have Schwarzwalderne en Dands, ved hvilken den Skjønne tager sin Dandser om Livet, og løfter ham saa høit i Veiret, at hans Hoved berører Loftsbjelken; kun hvor Armoden ret for Alvor har hjemme, og hvor hele Livet

sløses bort bag Rok og Væv, seer man en kraftløs, krumbøiet Slægt. En godmodig, dog gjerne noget raa Ligefremhed i Tale og Adfærd, Gjæstfrihed og Hjertelighed, munter Livsglæde, nøisom Tarvelighed og utrættelig Flid, synes at være Fællespræget for de tydske Fjeldboere, hvor ikke Nød og Elendighed har forstyrret Sjelens Sundhed og Livskraft. Det er det gode Gamle, der her træder os imøde, den gjensidige Tillid og den usminkede Gudsfrygt, saaledes kjender Schwalmeren i Overhessen ikke til noget andet Gjældsbeviis end en Mands Ord, og det var fra Mährens Bjerge, at Herrnhuterne i det 18de Aarhundrede udvandrede til det nordlige Tydskland. Men ved Siden af dette almindelige Præg have de forskjellige Egnes Beboere naturligviis deres Særkjender. Befolkningen af Böhmens og Thüringens Bjerge udmærker sig ved sin Kjærlighed til Musik og Sang, Erzgebirgeren ved sin høiere Dannelse og større Belæsthed, Schwarzwalderen ved sin Handelsaand og sin Sparsomhed. Det Gammeldags i Bjergboernes hele Aandsretning aabenbarer sig fornemmelig i deres Vedhængen ved gammel Overtro, gamle Sagn og gammel Folkeskik; medens Saadant i de fleste andre Egne tildeels er forsvundet. I Böhmerwald og Overhessen driver man endnu Pindsenat ved Pidskesmeld Hexe og onde Aander ud af Stald og Lo. St. Hansilden, dette vidunderlige Oldtidsminde, der har efterladt sig Spor iblandt de fleste europæiske Folkeslag, blusser fra Bjergtoppene ned over Slette og Dal, man beskytter sig mod Forgjørelse ved at antænde Riiskviste ved denne Ild, og springer over den til Afvendelse af Feber og anden Sygdom. En talrig Skare af Hexer og Aander spøger i Bjergboernes Phantasi, det er gamle Overleveringer fra Hedenskabets Dage, skjøndt de vistnok ogsaa tildeels staae i Forbindelse med Naturens Phænomener i disse Egne. Den, der saaledes har vandret i Riesengebirg og seet, hvorledes Taagemasser ofte pludselig stige op af Svælgene, og som Kjæmpeskikkelser træde Van-

dreren imøde, dernæst rulle sig sammen og i alskens phantastiske Skikkelser med Stormens Fart ile hen over Slette og Dal, den vil ogsaa kunne forstaae, hvorfor det just er i denne Egn, at Sagnene om Rübezahl spille saa vigtig en Rolle. Blandt de gamle Oldtids Skikke, der navnlig have holdt sig i Bjergegnene, maa fremdeles nævnes Valborgfesten i Riesengebirg, med en afskrællet Fyrrestamme prydet med Baand som Maitræ, samt den billedlige Fremstilling af Sommerens Seier over Vinteren i Böhmerwald og flere Egne i det Sydlige, der deels udføres ved Vexelsange, deels ved Sindbilleder, idet Nogle møde med Pleile i Vinterklæder, Andre i Sommerklæder med Fyrrekviste. Bjergegnene ere imidlertid langtfra overalt Idyllivets Høisæder, Fabrikvæsenet og dets Følgesvend, Armoden, har paa mange Steder tilintetgjort den stille Tilfredshedens Aand, der svævede over disse afsidesliggende Fjelde, og selv paa Riesengebirgs Høider har Tanken om Vinding og Fordeel jaget Nøisomheden ud af Bjergboerens Hytte. Ligeledes have Drukkenskab, Kiv og Løsagtighed hjemme i mere end een af Tydsklands Bjergegne; i Schwarzwald skal der være Dale, hvor man fra Aften til Morgen Intet seer uden Slagsmaal og Spectakler, i Taunus tager Drukkenskaben alt mere Overhaand, ligesaa i Odenwald, navnlig gaaer det her vildt til ved Gilderne, man hører da ofte en forfærdelig Støi fra de fulde Kvinder, og ofte kommer det da til blodig Kamp imellem de unge Folk, medens de glæde sig ved Dands og Viin; heller ikke skal Kvindekjønnets Kydskhed her være stor, man siger endogsaa, at der er Egne, hvor de fleste Piger have tjent som Ammer inden deres Giftermaal. I Vogelsberg anvendes en stor Deel af den kummerlige Kartoffelhøst til Brændeviin, og Bønderne ligge stadig i Proces med hverandre; det er ogsaa herfra man har Historien om Bonden, der bar sine nyfødte Trillinger til Præsten i sin Randsel, trak Nr. 1 og 2 frem og lagde dem paa Bordet, Nr. 3 derimod stoppede han igjen i Randselen

med de Ord: „Den der er fordærvet.“ Hvad Bjergbefolkningens Beskjeftigelse angaaer, maae vi, til hvad der allerede er udviklet om Bjergværksdriften og Fabrikvæsenet, endnu tilføie. Her, hvor Klimaet i Almindelighed er for raat, til at Agerdyrkningen ret kan trives, sysler Bonden med saa meget deste større Forkjerlighed med sit Kvæg, saaer ved Siden deraf gjerne lidt Havre og lægger nogle Kartofler; men Kvægdriften er og bliver dog hans kjereste Syssel, den jevne, godlidende Bjerghyrde nærer en Art uegennyttigt Venskab for sine Kreaturer, det er ofte, som Huset egenlig hørte dem til, i det Mindste er der sørget bedre for deres Bekvemmeligheder end for Menneskets. Tydskerne ere af Naturen et særdeles flittigt Folk, det seer man intetsteds bedre end blandt de afsidesliggende Bjerge. Schwarzwalderen nærer sig for en stor Deel ved Træhugst og Tjerebrænden i sine tykke Skove, de umaadelige Tømmerflaader, der idelig sees paa Veien ned ad Rhinen, ere gjerne herfra; men desuden sysler man i Hjemmet med Straafletning, Forfærdigelse af Stueuhre og Udskjæring i Træ. I Thüringerwald er Træhugst ved Siden af Fædriften Folkets vigtigste Næringsvei, og Plankerne blive, efterat være tilhuggede, flaadede ned ad Ilm og Werra. I Harzen, hvor Mangelen paa Strømme er til Hinder for Træførselen, nære mange Mennesker sig som Kulsviere. Det er for Resten et høist besværligt Liv, en saadan Kulsvier fører; milevidt bortfjernet fra sit Hjem, lever han ganske alene midt i de tætteste Skove, Røgen og Tjærelugten fra Milen fordriver endog Dyrene fra hans Nærhed, kun Ugler og Flagermuus omflagre Ilden, og han kan ikke engang sove roligt af Frygt for, at Luen skal blusse i Veiret og fortære hans hele Rigdom. Vi have i det Foregaaende allerede seet, hvorledes Huusfliden paa Sachsens, Schlesiens og Böhmens Bjerge har frembragt en udviklet Fabrikvirksomhed. Men høit oppe i Riesengebirg samles man endnu som i gamle Dage om Vinteraftenerne, og

forlyster sig, mens Rokkehjulet gaaer, med Sagn og Sange; undertiden sende Karlene deres Rokkehoveder, behængte med Æbler og Kager, ind i Pigernes Spindestue og faae dem tilbage ombundne med smukke Baand. Allerede heraf fremgaaer det, at Forarbeidelsen af Lærred er en gammel Sag blandt Schlesiens Bjerge; thi kun til det Gamle knytter der sig udprægede Folkeskikke. — Saavidt jeg kan skjønne, er det overalt i Bjergegnene det Almindelige, at opføre Huset af sammenpløiede Bjelker paa et Underlag af Kampesteen; det er gjerne tækket med Bark eller Spaaner, paa enkelte Steder med Straa. I Schwarzwald bygger man næsten ligesom Schweizerne, toetaget med Gallerier, mange Vinduer og et fremstaaende Tag. I Sudeterne og Riesengebirg udmærker Bjerghuset sig ved fin Reenlighed, uagtet 4 til 5 Familier her oftere ere samlede under eet Tag; man adskiller Bostuen og Forstuen, hist brænder Ilden selv midt om Sommeren i den umaadelige Kakkelovn, thi det er Skik overalt i Bjergegnene, at man til en forbausende Grad opheder Stuen, langs Væggen er der opstillet Bænke, over dem Pottebrættet, og et stort Ahorns Bord staaer midt i Stuen; i Forstuen findes Kjøkkenet, bagved Mælkestuen; paa Loftet ligger Høet, og der sove Tjenestefolkene og de voxne Børn. I Odenwald er Stuen gjerne lav, mørk og sværtet af de brændende Fyrrespaaner, der bruges istedenfor Lys, Reenligheden er kun ringe, og det seer ofte pænere ud i Kostalden end i Bostuen.

B. **Det slavisk-germaniske Præg.** 1) **Sachserne.** Det nuværende Sachsen var beboet af de slaviske Folkeslag: Sorberne og Venderne, da Henrik Fuglefænger i det 10de Aarhundrede stiftede Markgrevskabet Meißen, hvilket gav Anledning til, at Sachsere og Thüringere trængte ind og blandede sig med de tidligere Beboere. Det var langtfra noget Slet eller Kraftløst, hvad der her ved Foden af Erzgebirg fremkom ved Foreningen af Slavisk og Germanisk, Sachsernavnet har en god Klang i Tydskland.

navnlig er Sachserfliden berømt, og mageløs er den Udholdenhed, med hvilken man i Kongeriget af dette Navn kjæmper mod en for største Delen kummerlig Jordbund, mod den haarde Skjebne, der har gjort et af Tydsklands meest oplyste og driftige Folk til det fattigste og meest nødlidende. Fliden er endog noget overdreven, i de sachsiske Damers Selskabssale skal det see ud som i en Arbeidsstue, og der fortælles, at man ofte paa Theatret seer dem ivrigt strikke, medens de begræde Hermitrudes eller Kunigundes Lidelser. Ligesaa berømt som Folkets Flid er dets Sands for stille Huslighed og, hvad heraf følger, dets Reenlighed, dets Nøisomhed og Tarvelighed, selv Dresden har kun faae Adspredelser og forekommer derfor ofte den Fremmede at være en kjedelig By. Det er denne milde Nøisomhedsaand, der gjør, at Sachseren, sin livlige Driftighed uagtet, ikke har Lyst til at udvandre og hellere kjæmper med Nøden hjemme, end ude at fortæres af Længsel efter det kjære Fødeland. Hermed staaer ogsaa i Forbindelse Sachsernes Ridkjærhed for Hjemmets og Familiens Ære, hvad der hos Kvinden viser sig som den skjønneste Ærbarhed; vi mindes herved Fortællingen om Magdeborgs adelige Jomfruer, der Arm i Arm i en lang Række styrtede sig i Elben, for saaledes at frelse sig for Tillys Soldater. Hos et Folk med Sachsernes stille Huslighed kunne vi ikke vente at træffe noget udviklet, offenligt Folkeliv; størst Betydning har i saa Henseende, hvad der knytter sig til Mindet om Morten Luther, som her fremfor noget andet Sted lever i en velsignet Erindring. I Nordhausen bliver saaledes Mortensaften hvert Aar høitideligholdt som Luthers Fødselsfest, ved Dæmringens Begyndelse toner fra Stadens Kirketaarn Melodien til: „Vor Gud han er saa fast en Borg," og medens Klokkerne lyde, blive de bemalede Mortenslys og Mortensgaasen, „Dr Luthers Livret," bragte paa Bordet.

2) **Schlesierne.** Schlesien er oprindelig et polsk Hertugdømme, hvis Beherskere indkaldte mange Tydskere

til Bjergegnenes Opdyrkelse. Tydskheden beroer altsaa her paa fredelig Indvandring, og det lader sig ikke nægte, at saavidt den er trængt frem, trives Kunstfliden, ere Markerne fortrinligt opdyrkede, ligesom ogsaa Folket i enhver Henseende staaer paa et høiere Trin end Polakkerne hinsides Oder. Der kan vel iøvrigt ikke være nogen Tvivl om, at ogsaa det tydske Schlesien er berørt af det Slaviske, derom vidner den overstadige Lystighed, Kjerligheden til Sang og Musik, den nøisomme Tarvelighed, tildeels ogsaa Nationaldragten. Ægte tydsk er derimod Fliden og Driftigheden, maaskee ogsaa Mangelen paa practisk Blik til at gribe det rette Øieblik, der i Schlesien har fremkaldt saamegen Nød og Elendighed.

3) **Brandenborgerne.** Til Beskyttelse mod Venderne oprettedes der hinsides Elben et sachsisk Markgrevskab, der efter Erobringen af den vendiske Fæstning Brannibor erholdt Navnet Brandenborg. Folkepræget er her i saare Meget forskjelligt fra, hvad vi bemærke hos Sachserne, hist er man betænksom i sin Dom, tilbageholden i sine Yttringer, vedholdende i, hvad der engang er prøvet og befundet at være godt, her derimod see vi en livlig, snakkesalig Slægt, der stedse jager efter det Nye, men ikke destomindre er ærlig, stræbsom, samt begavet med naturligt Vid og skarp Forstand. De særegne Naturforhold kunne vistnok, som vi ovenfor gjorde opmærksom paa, have havt Indflydelse paa Udviklingen af Brandenborgernes Aandsretning. Dog Folkeaanden er ingen Muldvarp, den lader sig ikke udregne efter Jordebogen, og forat forstaae Brandenborgeren, maa man først og fremmest betænke, at han med Hensyn til sin Oprindelse mere er en Slaver end en Tydsker. Derom vidne ogsaa mange af de gamle Folkeskikke. At man saaledes, naar et Menneske er død, aabner et Vindue, at man lægger Skee, Kam og Nøgle i Kisten, samt stikker en Sølvskilling i Munden paa den Døde, hidrører aabenbart fra Venderne; det Samme er Tilfældet med flere af Bryllupsskikkene, at

Brud og Brudgom ved Alteret staae saa tæt sammen som muligt, at de spise af en Suppe, lavet af al Slags Kvægfoder, og at Brudgommen gaaer med forskjellige Kornsorter i Skoene o. s. v. — **Berlin.** Stadens Omgivelser ere af Naturen en fuldkommen Ørken; ved den mindste Blæst fyger det med Sand gjennem alle Stadens Gader, og Solens Indvirkning paa den sandede Jordbund frembringer om Sommeren en svovlagtig, kvælende Hede. Berlin udmærker sig ved sine prægtige Bygninger, sine brede, lige Gader og smukke Pladser, prydede med Træer og Mindesmærker; men det Hele har dog et Præg af Stivhed og Kjedsommelighed, thi hvormeget end Berlinerne ynde at sammenligne deres Stad med Paris, har den dog slet Intet af det muntre, bevægede Folkeliv, der udmærker Frankrigs Hovedstad, Intet af den Omhu, med hvilken der hist er sørget for Menigmands Belæring og Fornøielse. Man skulde blandt Andet have sig en „Folkehave", som den i Paris, men fastsatte en Entree af 5 Groschen, forat Pøbelen ikke skulde misbruge Stedet „for den offenlige Belæring". Med noget mere Ret kunde man dog maaskee kalde Berlin Intelligentsens Stad, en Berliner, den Dannede som den Udannede, prøver og critiserer Alt, han er stedse tilrede med en Dom, der rigtignok som oftest er grundfalsk, men dog altid en Dom. Dog først og fremmest er Berlin en Soldaterstad. Officererne ere de Eneste, som gjælde Noget, og Paraderne ere ligesaa hyppige som Kirkeoptogene i en spansk eller italiensk Stad; man seer ikke meget til larmende Forlystelser, og Folket er gjerne tilfreds, blot det kan drive om paa Gaden, høre paa Regimentsmusiken, drikke Øl og ryge Tobak. De berlinske „Eckensteher", Sjouere, have en Berømmelse for Vittighed; men deres Vid bestaaer sjeldent i Andet end et uforgjængeligt Fond af Hensynsløshed og djerv Uforskammenhed, der fuldkomment svarer til den brandenborgske og berlinske Skarpsindighed og Aandslivlighed uden nogen besynderlig Hjertevarme eller Godmodighed.

4) Ogsaa **Pomerinkerne** ere nærmest at betragte som Afkom af de gamle Vendere; de ere bekjendte for deres ligefremme Djervhed og trohjertede Velvillie, de ere svorne Fjender af Løgn og overflødige Ord og berømmes for deres krigerske Mod. Iøvrigt mener man, at Adelens Rettigheder har skadet Landets Velstand. Bønderne, hedder det, betragtes næsten som Tyende og ere endnu kun sjeldent Grundbesiddere; den pomerske Adel er for Resten fattig paa Grund af sin overdrevne Talrighed; „i Landsbyen Cz., hedder det i en Beretning til Frederik den 2den, ere Kohyrden og Vægteren de eneste Uadelige, men deres Hustruer ere fødte Frøkener." Hvad de pommerske Folkeskikke angaaer, der for største Delen forskrive sig fra Venderne, vil jeg kun bemærke, at man paa enkelte Steder i Pommern og Lüneborg, men ellers intetsteds i Tydskland, bruger at slaae Katten af Tønden, en Skik, der hos os, saavidt jeg formoder, fra Amager har udbredt sig over hele Sjælland. 5) **Meklenborgeren**, der beviislig har meget lidet germanisk Blod i sine Aarer, ligner meget sin Nabo, Pomerinken. Det er en smuk og stærk Race, for en stor Deel med blondt Haar, en djerv, udholdende, trohjertet Slægt, hvis Marker og Kvæg det er en Fornøielse at see paa. Iøvrigt lider Landvæsenet, ved at Bonden næsten aldeles er besiddelsesløs, ligesom ogsaa Sporene af Fortidens Trældom træde tydeligt frem i hans hele Væsen og Aandsretning, han er langsom og phlegmatisk i sine Bevægelser, har ingen Idee om Kunstflid, ingen Sands for Reenlighed; jo mindre Trang han synes at føle til aandelig Næring, desto større er den Slugvornhed, med hvilken han kaster sig over den legemlige, der gjerne bestaaer af drøi, nærende Føde, hvor Alt svømmer i Fedt. „Spiis langsomt, min Søn, siger Faderen, desto Mere kan du faae Bugt med." 6. Beboerne af det yndige Klinteland **Rügen** ere i flere Henseender en mærkelig Slægt. I gamle Dage vare de berygtede for deres vilde Trods, selv i Kirken førte de Spydet med sig og kom ofte paa Veien i blodig Kamp;

de taalte langtfra godvilligt det Aag, som Livegenskabet havde lagt paa deres Skuldre, og hvert Aar bleve adskillige Adelsmænd slagne ihjel, ligesom ogsaa Processygen var stor iblandt dem. Endnu er Befolkningen stridig, mistænksom og utilbøielig til at lade sig oplyse; af Udseende er den bredskuldret og temmelig lav, med skarpt udprægede Træk, lyst Haar og blaae Øine. Iøvrigt findes der paa Rügen Adskilligt, der tyder paa en Blanding med de danske Anglere; ogsaa her skjelner man imellem „Hüfner“ og „Käthner“ (sml. I 157), og Bostuen kaldes Düns, hvad der aabenbart svarer til det slesvigske Dörns. Ogsaa den gamle nordiske Skik med Brudekronen findes her, ligeledes Kroneafdandsningen ved Midnat, en sand Kamp imellem de Ugifte og de Gifte, der ville sætte Bruden Konehuen paa. 7) Slavere med tydsk Sprog findes i enkelte afsondrede Districter paa den venstre Side af Elben, saaledes de lüneborgske Vendere; men især ere Altenborgerne i Sachsen-Altenborg bekjendte; de ere af sorbisk-vendisk Herkomst og en opvakt, særdeles musikalsk Slægt, med Talent for mechaniske Arbeider og en høi Grad af selskabelig Munterhed. Deres Velstand er ofte næsten utrolig. Bondegaarden danner en Firkant med Laden ligeover for Baaningshuset; Bygningerne ere alle toetagede med Undtagelse af Laden, der dog er ligesaa høi som de andre. Alt er rummeligt og gjerne grundmuret; ofte staaer 2den Etage udover 1ste og danner en omkringløbende, bedækket Gang; Reenlighed og Orden viser sig overalt, og over Kakkelovnen hænger blankt poleret Kobbertøi, i Sidestuen findes Lænestole, Sophaer, ofte endogsaa et Klaveer. Den rige Altenborgerbonde, der lever som en Herremand, holder dog haardnakket paa sin underlige Klædedragt, sine Bukkeskinds Skjørtebuxer, sin lave, opadbøiede Hat, sin sorte Kappe, foret med rødt Flonel; men endnu uklædeligere er Fruentimmerdragten med de korte Skjørter, den blommede Trøie, Pandebindet og den glatte Hue.

C. **Det reent slaviske Præg.** Foruden enkelte Menigheder af indvandrede Czecher, der hist og her boe adspredte i Brandenborg, maae vi i det nordvestlige Tydskland især nævne tre Slaverfolk, der tilligemed deres gamle Sprog have bevaret Stammeprœget reent og uforfalsket, nemlig Cassuberne i det østlige Bagpommern, Venderne i Lausitz og de saakaldte Vandpolakker i Schlesien hinsides Oder. 1) **Cassuberne** tale en Art fordærvet Polsk, blandet med tydske Udtryk og Vendinger. Smuds er her en væsenlig Bestanddeel af Føden, samt uadskillelig fra Hjem og Klædedragt, den sidste har stor Lighed med Hvidløgbøndernes i Omegnen af Nürnberg, der ogsaa hylde Cassubernes Grundsætning: En upryglet Viv er som en usaltet Kaal. Man seer overhovedet Slaveren her i alle Livets Forhold. Kartofler og Brændeviin udgjør det daglige Brød, og Cassuberen rækker ikke Haanden til Velkomst, men omfatter ydmygt dens Knæ, som han vil ære. Ved Begravelser maa enhver Slægtning give den Døde noget af Sit: nogle Haar, en Lap af sin Skjorte eller Sligt, med i Kisten, og døer en Kvinde i Barselseng, gaaer Ligtoget rundtom Kirken, og En af Følget stikker hemmelig en Mynt ind i en Revne i Muren som Offer for den Dødes Fred. 2) I **Lausitz** leve Venderne deels blandede med Tydskere og fortydskede, deels med Vibeholdelse af deres gamle Sprog; hine have udviklet en betydelig Kunstflid, disse, hvis Land for en stor Deel bestaaer af Heder og Sumpe, lusi betyder paa Vendisk en Sump, ere meest Agerdyrkere. Man søger paa enhver Maade, navnlig ved Skoleunderviisningen, at tvinge det Tydske ind i dem, og da Tydskerne ogsaa i andre Henseender stedse have staaet underkuende ligeoverfor dem, de vare saaledes i Aarhundreder den tydske Adels Livegne, har der uddannet sig et mageløst Had hos dem mod dette Folk; Tydsker er dem det værste Skieldsord, og selv Djævelen fremtræder stedse for dem i en Tydskers Skikkelse. Men Had avler Had, vi tør derfor heller ikke fæste nogen ubegrændset

Lid til Tydskernes Dom om dem, at de ere tvivagtige, vellystige, trodsige, fulde af Løgn og Mistænksomhed; idet Mindste har jeg fra andre Sider hørt dem rose som et gjæstfrit og tappert Folk med den Slaverne særegne Lyst til Dands og Sands for Musik. 3) **Bandpolakkernes Tilstand**, navnlig den aandelige, er høist sørgelig. Schlesien hinsides Oder er, som før omtalt, et høist ufrugtbart Land, og Jordens ringe Frodighed kan i Forbindelse med Livegenskabet have bidraget til at fremkalde den mageløse Dovenskab og denne aandelige Sløvhed, der aabenbarer sig i den dyriske Drukkenskab, den krybende Underdanighed og navnlig den grændseløse Ureenlighed. Kapusta eller gjæret Suulkaal, der nydes med Linolie og opbevares i Jordhuler, er den almindelige Næring; men Kapustaskaalen bliver aldrig vadsket, og Tallerkenerne slikkes rene af Hundene; Faareskindspeltsen er den sædvanlige Dragt, der ligesom de filtrede Marelokker er Opholdsstedet for mangfoldige levende Væsner. Det er Polakken vi her have for os, Polakken hos hvem saa mange herlige Anlæg synes at være gaaede tilgrunde, og hvem vi i det Følgende nøiere skulle beskrive.

Tydskernes fælles Folkepræg. Tacitus beretter om de gamle Germanere, at de vare ivrige i at gribe fat paa en Gjenstand, men uden Udholdenhed, at de i det daglige Liv vare lade og i høieste Grad overtroiske. Disse Træk passe langtfra paa de flittige, opvakte Tydskere, saaat det alene deraf vil være indlysende, hvor urigtigt det er, naar man i Tydskland saa gjerne vil betragte Nutidens Tydskhed som en ligefrem Udvikling af Oldtidspræget, ja endogsaa af den Grund vil indeslutte de nederlandske og nordiske Folkeslag under Fællesbegrebet Tydskere. Naar vi Danske ofte føle os frastødte ved dette Folks hele Maade at tænke og føle paa, naar vi lee ad Tydskeren, der overvældet af Tübingernaturens Ynde udbrød: Hau' mich nieder, ich bin dieser Aussicht nicht werth, naar vi saa gjerne tale om tydsk Forskruethed og Bombast, da er det Forskjelligheden i

begge Folks hele aandelige Natur, som derved giver sig tilkjende; hos os er Følelsen stille paa Grund af det Indesluttede i vort hele indre Væsen, og desto mere stille, jo mere inderlig den er, hist derimod, hvor Gemyttet, den aabne Djervhed i Følelsen, er det Fremherskende, er det naturligt, at den paa en ydre Maade lydeligt giver sig tilkjende. Den Uovereensstemmelse, som der er imellem tydsk og dansk Aandsretning, og som burde opfordre os til, med Varsomhed at modtage, hvad der derfra tilbydes os, giver sig ogsaa tilkjende i Folkesagnet; medens vi nemlig her paa den ene Side see overordenlig Meget, som vi ganske paa samme Maade gjenfinde i Danmark, træffe vi ogsaa høist mærkelige Sagn, hvortil vi aldeles intet Tilsvarende have; navnlig gjælder det, hvad der fortælles om venlige Huusaander, der ingen Samkvem ville have med Nisser og Trolde, kunne sige deres Fadervor og Troesbekjendelse, kaste sig paa Knæ til Bøn, naar de see Folk bede, og haabe at blive salige som andre Christne. For os Danske have disse Sagn, ligesom ogsaa Undinesagnene, noget Uhyggeligt; de ere fremmede for Folkeaanden, det er for os, som saae vi her det Menneskelige og Evige forflygtiget i løse Aandebilleder; men vi have heller ikke Tydskernes speculative Aandsretning, kunne ikke tænke os Christendommen udenfor det Menneskeliv hvori vi selv bevæge og røre os. Og paa samme Maade forholder det sig med Gudesagnene, ogsaa her træffe vi tildeels en os fremmed Aandsretning, saaledes i hvad der fortælles om Fru Hulda, der gaaer igjen i Hessens og Thüringens Folkesagn, den spindende Gudinde, Flidens Beskytterinde. Men dernæst bliver det Spørgsmaalet, hvorledes vi skulle tænke os det Slaviskes Forhold til hvad der i Tidens Længde har udviklet sig som fælles tydsk Aandspræg. Jeg troer, at den oprindelige Forskjel imellem begge Folkestammer vil være indlysende af det Foregaaende; den viser sig navnlig i Forholdet imellem begge Kjøn, det gamle germaniske Hæderstræk, Kvindens Anseelse, staaer i

stærk Modsætning til hendes undertrykte Tilstand saavel blandt de keltiske som blandt de slaviske Folkefærd. I Westphalen, blandt Nedersachserne, opvarter Brudgommen sin Brud, i de slaviske og halvslaviske Lande sidder Brudgommen til Høibords ved Siden af Præsten, Bruden derimod paa Dielen tilligemed de unge Folk; vi have tidligere omtalt, hvorledes Forhaanelsen af den gamle Kvinde i Bøhmen og mange andre Steder høre med til Bryllupsskikkene. Der gaaer overhovedet en ganske anden Aand igjennem de folkelige Sædvaner hos Slavere end hos Germanere, og selv hvor vi synes at opdage noget Tilsvarende, findes der som oftest en gjennemgribende Forskjel, saaledes bliver hos Slaverne den føromtalte Kamp imellem Sommer og Vinter til en Udbæren af Døden, idet denne i Skikkelse af en Straamand bliver slæbt ud af Landsbyen, for saaledes at give Plads for den liflige Sommer. Alligevel troer jeg, at det Slaviske har havt en mægtig Indflydelse paa Udviklingen af Nutidens tydske Folkeaand. Intetsteds har nemlig Kirkeforbedringen i det 16de Aarhundrede og senere den aandelige Bevægelse i Litteraturen og ved Universiteterne havt en saa stor Indflydelse paa Folkeudviklingen som i Tydskland; men Sachsen, Brandenborg, og overhovedet de Lande, hvor det Slaviske aabenbart har gjort sig gjældende, spille i begge Henseender en ligesaa vigtig som hæderlig Rolle; Kant var saaledes en Königsberger, Fichte en Bondesøn fra Overlausitz, Arndt en Pommerinker, og det synes mig slet ikke urimeligt at antage, at Slaverstammens letbevægelige Aand har havt en væsenlig Indflydelse paa Udviklingen af den særegne tydske Philosophi, disse mægtige Tankebygninger, hvor Aanden har gaaet sin Gang fra Slutning til Slutning, uden at lade sig forstyrre af Virkeligheden, og hvor vi just see den Aandsretning, der danner Grundvolden for hele den senere tydske Videnskabelighed. — Tydskerne mene at turde tillægge deres Folk en levende Sandhedskjerlighed, en mageløs Videbegjerlighed og Grundighed, og man vil vistnok heller

ikke kunne frakjende dem Følelse for Sandhed, naar man seer den Flid og Utrætteligheb, med hvilken de i enhver Sag søge at gaae tilbunds. Tydskeren spørger stedse efter den sidste Grund, holder sig til Roden, og troer han da at have fundet denne Rod, da maa jo nødvendigviis baade Grene, Blomster og Frugt svare til den, det maa beroe paa en Feiltagelse, naar Virkeligheden synes at indeholde Andet, og saaledes bringer hans Grundighed ham da ofte til at forvanske Sandheden, især naar det, han antager som Roden, i Virkeligheden ikke er Andet end tom Indbildning. Men selv her skinner Sandhedskjerligheden dog stedse igjennem, Tydskeren nægter aldrig Modstanderen at komme til Orde, han samler endog omhyggelig hvad denne har at sige for sin Mening, uden paa fransk Maneer at affærdige ham med en Vittighed. — Tydskerne tale om deres Gemytlighed, Ordet er ligesom Sagen af tydsk Rod og betegner den aabne Godmodighed og livsglade Hjertelighed, vi alt ovenfor omtaltes, og som bevirker, at man som oftest befinder sig vel iblandt dem. Det er denne Aabenhed og den jevne Ligefremhed, som hermed følger, der ligger til Grund for hvad Tydskerne kalde deres Ærlighed, hvorved de naturligviis langtfra ville paastaae, at der skulde gives færre Kjeltringer blandt dem end andensteds, men kun, at hvad godt der skal trives blandt dem, det maa træde aabent frem, at hvem der i Tydskland skal vinde Popularitet, maa først og fremmest være en ærlig, jevn og ligefrem Mand. Paa samme Maade forholder det sig med den tydske Sædelighed; man kommer let til at smile, naar man hører dem det ene Dieblik prise Folkets Ærbarhed og det næste fremkomme med Lister, der vise hvor skrækkeligt Usædeligheden har grebet om sig i Østerrig, Baiern og tildeels i Würtemberg; men paa den anden Side er der dog faae Steder, hvor Familielivet er saa skjønt, Sandsen for huuslig Glæde saa udbredt som i Tydskland; men dette beroer jo aabenbart paa den Ærbødighed for Kvinden og den kvindelige Reenhed, der alt fra gammel Tid betegnede hele

Folkestammen. Da Livet i Hjemmet i Almindelighed er Tydskeren saa dyrebart, kan han føle sig lykkelig i ethvert Land, hvorhen hans eiendommelige Udvandringslyst fører ham, blot han kan bosætte sig der og stifte en Familie; men deraf følger tillige, at han langtfra, som han gjerne indbilder sig, er skabt til at bringe Dannelsen ind i det Folk, blandt hvilket han nedsætter sig, dertil afslutter han sig formeget, dertil har hans Aand for liden Bevægelighed. Derimod er Tydskerens Flid og Udholdenhed i Arbeide virkelig beundringsværdig, han virker ikke som den, der blot vil have Noget fra Haanden, men han lever for sin Gjerning, vil følgelig ogsaa give den Betydning for sig, derfor seer man her hos den simpleste Arbeider ofte en omfattende Kundskab til Indretningen af det Hele, derfor have tydske Tjenestefolk gjerne et saa godt Ord paa sig for Iver og Paalidelighed, medens de dog undertiden blive noget besværlige ved deres Selvraadighed. Tydskernes Betydning i de menneskelige Opfindelsers Historie beroer navnlig paa den Grundighed, hvormed de i Livet som i Videnskaben stedse søge tilbage til Roden; men heraf følger tillige en Mangel paa practisk Sands, paa Rasthed i at udføre, og saaledes gaaer det overalt, hvor Tydskeren færdes, han skal stedse have Betænkningstid og lader derfor ofte det beleilige Øieblik slippe sig ud af Hænderne. „Hvad mon de nu tænke paa", hed i Carl den 12tes Følge, da han holdt udenfor Dresden, hvor han Dagen i Forveien med kaad Forvovenhed havde aflagt sin Dødsfjende et Besøg. „Aa, svarede Kongen, de lægge Raad op, om hvad de burde have gjort igaar". Det er denne Ubehjælpsomhed, som undertiden giver Tydskeren et Skin af Beskedenhed, han forstaaer ikke som Franskmanden at gjøre sig gjældende eller at fremhæve sine Fortrin uden at gjøre sig latterlig; kan han derimod komme til at nedskrive sine Tanker, var det Synd at sige, at hans Beskedenhed gjør ham uretfærdig mod hans Folk, og det ideale Lys, hvori han seer Alt, lader ham uden Rødmen nedskrive Kon-

sents som, at kun Tydskeren er istand til at gjennemføre den logiske Tanke, at det, naar et andet Folk er det tydske overlegent i Et og Andet, er ligesom med de lavere Dyr, der kunne have visse Fuldkommenheder forud for de høiere, at det er bestemt til at være Midler for alle andre Folk, ligesom det allerede som Frelser har lidt for dem; medens man i det daglige Liv ofte seer Forfatterne til slige svulstige Ordgyderier fremtræde som stille, beskedne, fordringsløse Mennesker. Det tydske Aandspræg lod sig endnu forfølge i mange andre Retninger, for den Danske bliver det Hovedsagen, at erkjende, at vi her have et nærbeslægtet, men dog væsenlig forskjelligt Folk, en arbeidsom, høitbegavet og oplyst Slægt, af hvem vi til enhver Tid kunne lære overordenlig Meget, blot vi ikke med vankelmodig Uselvstændighed fornægte den os medgivne aandelige Natur, der, var den end Tusinde Gange ringere end Tydskernes, alligevel for os har det Fortrin, at den er vor egen.

Tydsklands politiske Udvikling. Det vilde være sørgeligt, siger Fichte, om Tydskerne ikke vare bedre end deres Historie. Det er omtrent, som om man vilde paastaae, at et Menneske var bedre eller slettere end det Liv, igjennem hvilket han har udviklet sig til det, som han er. Derimod er det vist, at det vilde være sørgeligt, om Tydskland ikke havde en anden og bedre Historie, end den, gjennem hvilken det politisk har udviklet sig. Tydsklands Historie gjør os det muligt at kaste et dybere Indblik i Folkets aandelige Natur. Vi see ved Keisernes Romertog, hvorledes Rigets Kraft og Eenhed alt mere gaaer tilgrunde under Bestræbelsen for at opnaae et Herredømme, der sit glimrende Navn uagtet aldeles ikke var istand til at forøge Rigets virkelige Kraft og sande Hjæpekilder. Keiserværdigheden bliver stedse mere betydningsløs, Reformationen opløser for Aarhundreder enhver levende Følelse af tydsk Eenhed, med den westphalske Fred er Adsplittelsesværket endelig fuldendt, og medens Keiserkroningerne fremstille Fyrsterne som Keisernes

Tjenerskab, lader Churfyrsten af Phalz hans Kammerbude gjennemprygle, hans Notarius kaste ned ad Trappen. Foruden de større souveraine Hertugdømmer see vi en talløs Skare Smaafyrstendømmer og Grevskaber, over 50 Fristæder, mange frie Klostre, ja endogsaa „rigsumiddelbare“ Landsbyer, Stater saa smaae, at mangen kun var forpligtet til at forstrække Rigsarmeen med en Piberdreng, og da endelig Revolutionskrigen udbrød, sluttede ikke alene Preussen og Hessen, men ogsaa Isenburg, Wied, Erbach o. s. v. Separatfred med Frankrig. Men just under denne Adsplittelse udvikler Folket sin medfødte Dygtighed, og Tydsklands Historie er derfor fornemlig de afsondrede Foreningers og Samfunds Historie. Det er Hansestæderne, Schwaberforbundet, den hemmelige Ret osv., der i Middelalderen aabenbare Tydsklands Kraft, ligesom ogsaa en Forbundsforfatning med alle sine Ufuldkommenheder, navnlig Mangfoldigheden af Mynter, Toldlinier, Regjeringsprinciper, maaskee er den meest passende for Tydskland. En Ulempe, der, saavidt jeg kan see, er større, er de betydeligere Staters Sammensætning af forskjellige naturlig og folkelig afsondrede Bestanddele, hvorimod flere af de mindre, hvor Regenten i egen Person kan have Tilsyn med Alt, og Fyrstehuset næsten kan siges at staae paa en fortrolig Fod med hele Folket, netop synes at fremtyde den Tilstand, der bedst passer sig for de gemytrige, huslige Tydskere. Men idet Tydskland som et Hele stedse mere opløstes, dannedes der, navnlig af de slaviske Bestanddele mod Øst, to mægtige Stater, der tillige ved Omstændighedernes Magt kom til at indbefatte vidtudstrakte Lande udenfor Tydskland; disse ere Kongeriget Preussen og den østerrigske Keiserstat, som vi nu skulle forsøge at beskrive.

Kongeriget Preussen.

De store militaire Anstrengelser, som Preussen med sin mindre Befolkning og sine tarvelige Velstandskilder maa gjøre

forat hævde sin Anseelse som Stormagt, gjør det til en fuldkommen Soldaterstat, og enhver Preusser er saaledes først og fremmest Soldat, idet Riget paa den anden Side, forat kunne gjælde Noget i Europa, just har maattet slutte sig til det øvrige Tydskland. Vi have derfor ogsaa i det Foregaaende kunnet betragte Preussens tydske Lande under Eet med hiint, uden at vi dog derfor ville nægte, at der gives en virkelig preussisk Nationalfølelse; denne er imidlertid langtfra lige kraftig overalt; ja paa flere Steder indenfor Rigets Grændser findes der endog en afgjort Uvillie mod det Preussiske: Sachseren mindes endnu Fortidens Kiv og den Uretfærdighed, der skilte ham fra hans Brødre hinsides Elster, og hos de catholske Rhinlændere hersker der endog den største Foragt for det hele Berlinervæsen, „det preussiske Tøi“, „de lutherske Kjødhoveder“; derimod finde vi navnlig i Brandenborg, Pommern og det egenlige Preussen Folk, hvis største Stolthed det er, at de tilhøre „Intelligentsens Land, Oplysningens Stormagt“, hvilket Udtryk vel omtrent skulde betyde, at de Sandhedens og Retfærdighedens Ideer, som Tydskeraanden skaber, bringer Preussermagten i Udførelse og skaffer dem Anerkjendelse i Europas Politik.

Preussens ikke tydske Lande. 1) **Det egenlige Preussen** er et bølgeformet Bakkeland, der overalt bærer Spor af, at det ved en mægtig Vandflod har faaet sin nærværende Skikkelse. Bakkerne selv have gjerne et sandet Jordsmon, Dalene derimod, der vandes af mægtige Floder, ere ofte af en utrolig Frugtbarhed. Mod Syd findes endnu hist og her umaadelige Skove med Vildsviin, Hjorte og selv Elsdyr, den mærkeligste af disse er den næsten 12 Miil lange „Johannisburgerhede“. Kysten bestaaer paa de fleste Steder af Lavninger med mægtige Flyvesandsklitter, der stedse trænge dybere ind i Landet og paa mange Steder have begravet Huse og hele Landsbyer. De saakaldte „Nehrungen“ ere dannede af Havsandet ved Bølgernes og Flo-

dernes Vexelvirkning. Hafferne indenfor ere egenlig Indsøer, som de mægtige, brede Strømme fylde med Ferskvand; den kuriske Nehrung var i gamle Dage bedækket med Skov, Indbyggerne vare for største Delen Agerdyrkere; nu findes kun hist og her enkelte Skovpartier og Plantager, for Resten har Sandflugten næsten aldeles bedækket Landet. Klimaet i disse Egne er temmelig raat, og navnlig er Vinteren ofte langt strengere end i Danmark; men ikkedestomindre er Preussen et rigt Kornland, ligesom ogsaa dets mægtige Skove levere Brænde og Gavntømmer i Mængde; derimod findes der med Undtagelse af Lærredsfabricationen ikke megen Kunstflid. Landets oprindelige Indbyggere, de gamle Preussere, hørte til den lithauiske eller lettiske Folkestamme, der i Almindelighed ansees for en ældre Stamme, der holdt sig bag sine Skove og Sumpe, medens Slaverne toge Landet paa begge Sider i Besiddelse; skjøndt rigtignok Sproget tyder paa en Blanding af Slavisk og Finsk. Efter en haardnakket Kamp toge de tydske Riddere Landet i Besiddelse, store Skarer af deres Landsmænd nedsatte sig i det erobrede Land, og snart see vi tydske Adelsmænd med vidtløftige Besiddelser, tydske Stæder og Colonister, medens Landets Børn, foragtede og underkuede, maatte finde sig i, at man forbød dem deres ældgamle Sprog, der saaledes ogsaa inden kort Tid for største Delen fortrængtes. Saaledes blev Befolkningen altsaa fortydsket, og man roser disse gode Tydskere, fulde af Hjertelighed, aaben Livsglæde, Christelighed og Frisind, fra hvilke flere af „det store Fædrelands" meest udmærkede Mænd, som Kant, Hamann, Herder, ere udgaaede. Imidlertid giver det Gammelpreussiske sig ikke saa utydeligt tilkjende; mange Udtryk, fornemlig Agerdyrkningsbenævnelser, ere lettiske, og selve Folkepræget, Preusserens Troskab og og Kjerlighed til Fædrelandet, hans Fastholden ved gammel Sædvane, Forslagenhed og Mistro mod alt Nyt, hans Higen efter Vinding og Mangel paa Industridrift, samt Maadehold i Nydelse, naar ikke en Høitidelighed samler til festligt

Lag, vidner om den gamle Befolkning. Paa Grund af mine Kilders Utilstrækkelighed kan jeg ikke afgjøre, om der blandt Fortidens Skikke, saaledes Brudens Klagesang ved Affkeden fra Forældrenes Huus, Gyngefesten, Hørrens Indvielse, de Dødes Indbydelse til festligt Lag osv., ere dem, der endnu have vedligeholdt sig; medens jeg dog af flere Yttringer maa antage, at alt Saadant forlængst er forsvundet, hvad der ikke kan forekomme den underligt, der betænker, hvilken Trældomstilstand der i Aarhundreder var Preussernes Lod. Med Hensyn til den huslige Indretning har jeg ikke seet mig istand til at forskaffe mig andre Efterretninger end, at hos Samlænderne de gamle store, men dog uhensigtsmæssige Egetræs Huse alt mere fortrænges af smukt indrettede, smagfulde Steenbygninger, hvor Mangelen paa Reenlighed dog er paafaldende. Al Fortydskning uagtet har det Lithauiske dog holdt sig i den nordostligste Kant af Landet, hvor dette Sprog ogsaa endnu høres i Skolen og fra Prædikestolen. De preussiske Lithauere ere en velvoxen, kraftig Stamme, istand til at udholde Savn og Anstrengelse, de ere forekommende, gjæstfrie og selskabelige, men, er deres Had først vakt, tillige trodsige, listige og hevngjerrige; under Syvaarskrigen havde de saaledes deres Fornøielse af, at skjule sig i deres Skove og slaae Russere ihjel; de ere udmærkede Ryttere og lægge sig med Iver efter Hesteavlen; de afsky Lediggang, men have derhos tilligemed det gamle klangfulde Sprog bevaret et overordenlig poetisk Sind og en sjelden musikalsk Sands. Ogsaa polsk Sprog og Skik har i det egenlige Preussen en betydelig Udbredelse. Det Sydlige er navnlig beboet af Masurerne, en bredskuldret, kraftig Slægt, hvis Børn roses for deres muntre, dog beskedne i Ligefremhed; de ere rigtignok listige og mistænksomme mod enhver Fremmed, men derhos gjæstfrie, selskabelige og indbyrdes hjertelige, holdende fast ved gammel Sædvane og Indretning. Ligeledes er hele Landet Vest for Weichsel beboet af Polakker;

i Weichseldalen boe i Nærheden af Mewe indvandrede Pommerinker, der have antaget polsk Sprog, deres Tjenestefolk og Dagleiere ere gjerne Polakker. 2) **Posen** er i naturlig Henseende en Fortsættelse af Brandenborg og Østschlesien og Egnen paa de fleste Steder trættende kjedsommelig, dog langtfra overalt ufrugtbar, navnlig ved Flodbredderne. Landet er langs den schlesiske Grændse bekjendt for sine Tøifabriker; den oprindelige Befolkning er polsk; men i Trediveaarskrigen indvandrede der mange Tydskere, der nedsatte sig i Stæderne, eller ogsaa anlagde nye, og efterat Preussen 1793 havde taget Landet i Besiddelse, traf man Kolonister hid fra alle Egne af Tydskland. Slaverne forkaste ethvert Fællesskab med disse evangeliske Tydskere og lade intet Middel uforsøgt til at gjøre deres Polakkenavn gjældende; men Regjeringen lader paa den anden Side heller intet Middel uforsøgt til at begunstige det Tydske, og den Forfatter, fra hvem jeg har disse tarvelige Efterretninger, giver den Medhold; thi rigtignok — her kommer en überschwänglich Lovpriisning af Nationalitetens evige Rettigheder — men — „ere f. Ex. Brandenborgerne blevne ulykkeligere, fordi de have forglemt deres Modersmaal, antaget det tydske og saaledes ere blevne Tydskere ogsaa hvad Aandsretningen angaaer".

Den østerrigske Keiserstat.

En stor Deel af det østerrigske Huus's Besiddelser regnes med til Tydskland, Keiserstammen selv er tydsk, og Tydskere boe overalt i hele Riget, der viser sig derfor ogsaa en paafaldende Bestræbelse, efter at germanisere, navnlig er i Militairvæsenet Alt tydsk, og Keiser Joseph troede endog, at han ved et Magtsprog kunde forvandle nogle og tyve Millioner Slavere, Walachere, Magyarer osv. til Tydskere. Da vi Menuesker nu imidlertid stedse nødes til at tage Tingene i Verden, som de ere, saa en Regjering formaaer ikke at omskabe sine Undersaatter, og det paa den anden Side maa være en Hovedbestræbelse for enhver Stat at bringe saa megen Eenhed tilveie som mulig imellem sine forskjellige Dele, er det egenlig blot af Navn, at nogen Deel af Riget hører til Tydskland, og jeg har derfor ogsaa i hele den forrige Udvikling, saavidt muligt, forbigaaet, hvad der var særegent for de saakaldte tydske Arvelande.

Naturbeskaffenhed. Vi kunne i denne Henseende adskille 5 Hovedbdele: det sydlige Bjergland, det nordlige Bjergland, det sydlige Slettelaud, det nordlige Sletteland og Donausletten. Fjeldnaturen er i det Hele det Fremherskende og derfor ogsaa den, hvormed vi ville begynde vor Beskrivelse af Landets naturlige Forhold.

I. **Det sydlige Bjergland.** Til hvad der ovenfor er fortalt om Tyroler- og Østalperne maa endnu tilføies. Paa samme Maade som Tessin og Sydtyrol er ogsaa det

nordlige Lombardi et Alpeland, der brat og med dybe, snevre Dale sænker sig nedad mod Posletten. Endvidere fortsætte Kraineralperne sig mod Øst gjennem Croatien, paa Dansk: Bjerglandet; ved Foden af disse høie Kalksteensfjelde udbrede sig yndige Sletter med store Skove, længere oppe sees vidtudstrakte Græsgange, og over dem kneise de nøgne Fjeldtoppe, hvor talrige Klippehuler tjene som Tilflugtssteder for de bosniakiske Røvere, som forurolige disse Egne. Mod Øst sænker denne Bjergkjede sig igjennem Slavonien, indtil den endelig gaaer over i Syrmiens yndige Bakkestrøg. Men fra Croatien udgaaer der mod Syd en Række af høie, vilde, tildeels nøgne Kalkbjerge, de dinariske Alper, der kun lade en smal Kyststrækning imellem sig og Adriaterhavet og med talrige Forgreninger strække sig ind i Tyrkiet.

II. **Det nordlige Bjergland.** Vi have ovenfor allerede omtalt de bøhmisk-mähriske Bjerge og de Landstrækninger, som af dem indesluttes. Sudeterne adskilles ved en temmelig betydelig Bjergaabning fra Karpatherne, der i en Udstrækning af over 2000 Kvadratmiil som en umaadelig Bue omslutte den ungarske Slette. Bjergenes lavere Skraaninger ere bedækkede med umaadelige Skove, mod Syd udsende de flere Sidegrene med betydelig Viinavl; paa Nordsiden findes de umaadelige Saltlag, der fra Wieliczka strække sig lige til Bukowina og Moldau. Man adskiller de ydre Karpather og Centralkarpatherne, der fra alle Sider omgivne af Høisletter rage i Veiret som en umaadelig Bjergmuur med utallige Klippespidser. Alt er her skarpt, kantet, takket, bart og øde, og medens Sneen lyser i der Fjerne, seer man sig overalt omgiven af nøgne Fjelde og af snevre Klippekløfter, hvor end ikke et Græsstraa spirer frem; der hviler en Dødsstilhed over hele Naturen, der dog af og til afbrydes ved Braget af nedstyrtende Klippestykker. I en Høide af 4 til 6000 Fod over Havet findes der Bjergsøer, fra hvis Bredder umaadelige

Klipper stige lodrette i Veiret, og hvis mørke, sortladne Bølger ofte ligne et oprørt Hav, hvorfor ogsaa Folketroen lader dem staae i Forbindelse med Verdenshavet og kalder dem dets Øine inde imellem Fjeldene. Siebenbürgen er overalt omgivet og gjennemkrydset af Karpatherne, der her have en overordenlig Rigdom paa ædle Metaller, de skulle ogsaa for en stor Deel være høiere end Centralkarpatherne; dog derom kan man endnu næppe have nogen bestemt Mening; thi hele denne Egn er næsten ikke undersøgt, mange Bjerge er endnu ubekjendte, og der findes Egne, hvor med Undtagelse af enkelte walachiske Hyrder og Jægere maaskee intet Menneske nogensinde har sat sin Fod.

2. **Podalen.** Beskrivelsen af de østerrigske Lande fører os her hinsides Alperne, hvor hele Naturen antager et nyt Præg; man indaander en anden Luft, seer sig omgiven af en anden Planteverden og seer ligeledes overalt Vidnesbyrd om en anden Livsanskuelse, en anden Maade at være paa. Det flade, lavtliggende Land, som gjennemstrømmes af Po, havde i Oldtiden et ganske andet Præg end nu omstunder, dengang var det en umaadelig Skovsump, hvor de tætte Dunster gjorde Klimaet raat, saaat end ikke Hveden kunde trives. Endnu er Jordbunden fugtig, de umaadelige Regnstrømme, navnlig ved Foden af Alperne, hvor de varme Sydvinde og Luftningerne fra Iismarkerne idelig mødes, bringe de mangfoldige Bjergelve til at svulme, saa de overstige deres Bredder og gjøde Slettelandet ved deres Dynd. Men i vore Dage findes der overalt Afledningscanaler og, hvor Sumpbunden endnu er det Fremherskende, umaadelige, veldyrkede Riismarker. Alligevel klages der over at Uddunstningerne her ere skadelige for Sundheden, samt over de utallige Insecter, der her opholde sig, hvorfor ogsaa Dyrkningen af Riis er forbuden i Omegnen af de store Stæder. Norditaliens Klima er imidlertid ikke fuldkomment italienskt, navnlig er Vinteren ikke saa aldeles mild, hvorfor Sydfrugterne ogsaa med høie Mure omhyggelig maae vogtes mod de

kolde Nordenvinde, der ofte fra Snebjergene hjemsøge de lavere Egne.

IV. **Donausletten.** Det ovenfor omtalte smalle Slette-land, som i Østerrig drager sig langs Donau, udvider sig i Ungarn til vidtudstrakte Lavlande, skjøndt ogsaa her Bjerg-naturen i det Hele taget har Overhaand over Slettelandet. Herigjennem droge til forskjellige Tider Hunner, Avarer, Magyarer og endelig Mongoler ind i det vestlige Europa, idet de ved Dnisters Kilder overstege de lave Skovkarpather; ligesom senere Tyrkerne gjennem Moravas Sletter trængte ind og ødelagte Landet. Den ungarske Slette vandes af Donau, der her aldeles har mistet den Skjønhedsfylde, som i Østerrig omgav den, og langsomt krummer sig imellem sine sumpede Bredder, hvor Oversvømmelserne ofte volde de skrækkeligste Ødelæggelser; indtil den endelig, hvor Karpatherne møde de servisse Haiduczkibjerge, brusende og hvirvlende trænger sig igjennem „Jernporten", det snevre Flodpas lige nedenfor Orsova. Fra de østlige Alper strækker sig igjennem den ungarske Slette et vildt, næsten uigjennemtrængeligt Klippestrøg, Bakonyskoven, der navnlig i de gamle Dage var ilde berygtet og endnu kun beboes af halvvilde Svine-hyrder. Landet paa denne Side Bakonyskoven, den saakaldte øvre Slette, er et overordenlig frugbart Korn- og Græs-land, hvor kun Neusiedlersø og dens Omgivelser frem-byde særegne Naturmærkværdigheder. Søens Vande have en ubehagelig bitter og saltagtig Smag, ofte stige de over deres Bredder og efterlade da, naar de atter falde, hele Lag af Natron og Ludsalt. Den vestlige Side af Søen er om-krandset med Skovbakker og Viinhøie, mod Øst derimod strækker sig det saakaldte Hansåg, en umaadelig svøm-mende Engstrækning, der hæver eller sænker sig, alt som Søen stiger eller falder, og hvis omflakkende Hyrder, selv i deres Hytter, ved den mindste Bevægelse mærke, hvorledes Jorden gynger under deres Fødder. Ogsaa hinsides Bakony-skoven have vi paa den høire Side af Donau et frugt-

bart, skovrigt Land, der dog endnu ikke ret et kommet til Kræfter efter Tyrkernes Ødelæggelser; langs Donau findes der her store Mosestrækninger, som man for nærværende Tid er isærd med at udtørre. Den egenlige ungarske Slette er Landet paa den venstre Side af Donau, navnlig imellem denne Flod og Theis; vi have her en Steppe uden anden Ophøining, end hist og her en Sandhøi; da Landet er uden Heldning, findes der knap en Bæk, men i dets Sted umaadelige, sammenhængende Mosestrækninger, der forpeste Flodernes Bredder. Romertiden var i dette Land Culturtiden, som end ikke er vunden tilbage, og overalt seer man Levninger af ældgamle kunstige Afledningscanaler, der, da de ere blevne forsømte, kun endmere forøge Mosernes Udstrækning. Tyrkerne have derimod efterladt sig et andet Mindesmærke; Ruiner af ødelagte Slotte og Stæder, store uopdyrkede Strækninger og den forholdsviis ringe Folkemængde vidner overalt om dette Folk. Frugtbarheden vilde paa de fleste Steder være umaadelig, blot Landets Hjælpekilder tilfulde bleve benyttede; thi det er kun enkelte Steder, hvor man finder øde Heder eller ufrugtbare Flyvesandsstrækninger. Men den største Deel af Landet anvendes kun til Græsning, man kan reise halve Dage uden at see en Landsby, og det er endnu kun undtagelsesviis, at man atter har begyndt ved Inddigninger og Canaler at udtørre Sumpene. Træmangelen er overordenlig stor, og medens Træet uændset raadner bort i Fjeldskovene mod Nord, seer man her, at Rør, Siv, Straa og selv Komøg benyttes til Brændsel. Den ungarske Slette har et fuldkomment Fastlandsklima: en umaadelig Sommerhede med skarpe, tørre Vinde og kolde Nætter; Mangelen paa Skov og det frie Vindfang paa den aabne Slette forhindrer ofte Skyerne fra at samle sig, og man lider ofte af Tørke. Vinteren er raa og temmelig kold, selv i Syrmien maa man derfor tildække Viinrankerne, og man hører nu og da om umaadelig haarde Vintere, saaledes frøs den 29de og 30te Januar 1816 mange

Mennesker ihjel, og henved 80,000 Stykker Kvæg gik tilgrunde.

V. **Den Galiziske Slette.** Brat og næsten uden Sidegrene sænke Karpatherne sig ned mod denne Slette, der er en Deel af det store østeuropæiske Lavland. Umaadelige Skove strække sig her imellem frugtbare Marker og de uoverskuelige Mosestrækninger langs Floderne. Karpatherne, der holde de varme Sydvinde borte, forøge i høi Grad Kulden, og det er saaledes koldere i Lemberg end i Kjøbenhavn.

Landbruget. Vi ville her give en kort Udsigt over Landvæsenets Tilstand i denne Forskjellighedernes Stat; ved Beskrivelsen af Folkeeiendommelighederne ville vi hist og her faae Leilighed til nærmere at afhandle denne Gjenstand. Agerdyrkningen staaer i det Hele taget ikke paa noget udviklet Standpunkt; størst Flid og Dygtighed viser Lombarderen, slettest er Tilstanden i Dalmatien og Galizien. Det Ry, hvori de tydske Colonister i de ungarske Lande staae med Hensyn til deres udviklede Landbrug, have de vel nærmest erholdt ved Sammenligning med Walachere og Magyarer; i det Mindste synes i selve de tydske Lande gammel Slendrian at være det fornemste Grundprincip. Hos Magyarerne er Hvede, hos Slaverne Rug Brødkornet. Walacherne og Ruthenerne derimod anvende til dette Brug især Mais, en Kornsort, der i de østerrigske Lande paa de fleste Steder giver et næsten utroligt Udbytte, men af Magyarerne kun anvendes til Sviin og Fjederkræ, af Kroaterne og Italienerne især til Hestefoder. I Steiermark er Boghveden Nationalnæring, Lombardiet derimod er berømt for sin udmærkede Riis. Som Viinland er navnlig Ungarn berømt, og det vilde i høi Grad kunne forøge sin Viinavl, blot Afsætningen var fri til de øvrige Provindser og Udlandet; men Dyrkningen er endogsaa underkastet store Indskrænkninger, i Militairgrændsen tillades den kun ifølge keiserlig Tilladelse, naar det er beviist, at Jorden ikke egner sig til Andet. Den oprindelige

Planteskole for den ungarske Viinavl var Syrmien, den yndige, frugtbare Egn imellem 3 seilbare Floder; her var det, at Keiser Probus, Søn af en syrmisk Gartner, lod sine Soldater anlægge Viinbjerge. Under Tyrkernes Herredømme gik Viinavlen næsten aldeles tilgrunde i disse Egne, men hævede sig dog atter efter deres Fordrivelse. Der klages i de østerrigske Lande meget over, at Vinen bliver slet dyrket og endnu slettere behandlet, man lader Ranken hyppigt voxe under Oliven og andre Træer, eller ogsaa ude paa Marken imellem Kornet, og Dalmatierne blande endog forskjellige Druesorter og lægge Saften paa Fade af blødt, daarligt Træ; meest Omhu vise Beboerne af det egenlige Østerrig, dog er Vinen her langtfra god og navnlig for suur. Endnu vigtigere for Ungarn end dets Viinavl er Dyrkningen af Tobak, der rimeligviis fra Tyrkiet har udbredt sig over Landet, og hvis aarlige Udbytte anslaaes til 30 Mill. Pd.; udenfor Ungarn maa den kun dyrkes ifølge Bevilling, da den østerrigske Regjering selv har paataget sig at forsyne sine Borgere med Tobak. Lombardiet-Venedig og det sydlige Tyrol frembringe Citroner og Pomeranzer, der især dyrkes paa Vestsiden af de store Indsøer, i Dalmatien er Olien et Hovedprodukt, i Lombardiet seer man overalt Morbærtræer til Silkeavlen. Kvægdriften staaer i det Hele tilbage, og der indføres aarlig en stor Mængde Slagtekvæg, navnlig Sviin, der fra de tyrkiske Donaufyrstendømmer gjennem Ungarn forsendes til de vestlige Lande. Iøvrigt er der store Strækninger, som kun benyttes til Fædrift; i Alperne er Kvæget udmærket, og her forhindrer Klimaet ogsaa paa mange Steder enhver anden Art af Landbrug; paa de uopdyrkede ungarske Pußter opvoxer Kvæget uden Pleie, vanker i store Hjorder om baade Sommer og Vinter, vi kunne derfor let forstaae, hvorfor en noget streng Vinterkulde kan være saa fordærvelig for det; ogsaa Morlakerne i Dalmatien lade det hele Aaret igjennem skjøtte sig selv. I Galizien, hvor Landet just egner sig for Kvæg-

avlen, seer man rigtignok Vinterstalde; men de ere snevre, ureenlige og beklumrede, ligesom Pleien overhovedet er elendig. Heste holdes i betydelig Mængde i Ungarn, hvor man ofte seer en Bondevogn med 10 Heste for; men den ungarske ligesom ogsaa den gallizitske Hest er meget lille og mager, derimod hurtig og udholdende, og egner sig især til let Rytteri. Ogsaa den ungarske Faareavl har i den senere Tid taget et betydeligt Opsving.

Bondens Tilstand. Aarsagen til Landbrugets ringe Udvikling i de østerrigske Stater maa for en stor Deel søges i de ydre Forhold, under hvilke Landmanden lever. Dog ogsaa i denne Henseende finder der stor Ulighed Sted. I Tyrol eie Bønderne selv den største Deel af Landet, have deres Udsendinge paa Landdagen, kort sagt, her er end ikke Tanke af Ufrihed; i de andre Statsdele derimod er det kun undtagelsesviis, at Bonden er Besidder, paa nogle Steder, saaledes navnlig i Ungarn, forbyder Loven ham endog at have fast Eiendom. Skjøndt Livegenskabet overalt er ophævet af Navn, er Forholdet dog saa langt fra Frihed som muligt. Herskabet har i de tydske og polske Provindser Ret til at straffe sine ulydige Undersaatter med Arrest og Tvangsarbeide, til at gjøre sig betalt ved paa egen Haand at sælge deres Gods og derpaa at jage dem bort; men de kunne klage bagefter, om de have Lyst, hvad Nød have de saa. I Galizien tør Bonden ikke paa egen Haand gjøre Gjæld eller sælge sin Eiendom, han tør heller ikke gifte sig uden at spørge Herremanden om Forlov; det Sidste er ogsaa Tilfældet i de tydske Provindser. I Ungarn hersker der vel efter Loven noget mere personlig Frihed, Bonden behøver ingen Tilladelse til at gjøre Gjæld eller gifte sig, kan, hvad Øieblik han vil, fordre Afregning og drage bort; dog dette forhindrer langtfra Mishandling, og Magnatens Dommermyndighed lader her en vid Plads aaben for Undertrykkelse. Men især er det dog Hoveriet, der overalt i disse Lande tynger paa Landalmuen, der er endog Egne, saaledes

Galizien og Steiermark, hvor Bonden gjør 3 Hovdage om Ugen. I Lombardiet-Venedig, hvor Livegenskabet aldrig har fundet Sted, seer man deels store Eiendomme, der dyrkes ved Dagleiere, der saaledes udgjøre Fleertallet af Befolkningen, deels mindre Forpagtere, der arbeide tilhalvs med Eieren, de saakaldte coloni; i Militairgrændsen er endelig Forholdet atter et andet, her er Bonden Militairlehnsmand, Grændsevogtertjenesten er hans Hoveri, og det i Sandhed intet lidet besværligt.

Bjergværksdriften. Næsten alle østerrigske Lande have Mineralbrud; men det er dog kun Tydskerne og tildeels Slaverne, der give sig af med denne Syssel, og det var ogsaa som Bjergmænd, at Tydskerne fra først af fik fast Fod i Ungarn og Siebenbürgen. En Hindring for Bjergvæsenets Fremme er imidlertid de statsborgerlige Forhold, i det Mindste klager man i Bøhmen over, at Uadelige ikke ere istand til at concurrere med Herskabsbesidderne, hvis Frihed for Afgifter gjør det muligt for dem at sælge billigere, og at derfor de bøhmiske Bjergværker ere komne i Forfald. En høi Grad af Berømmelse have Kviksølvminerne i Idria opnaaet. Grubevæggene ere her overalt bedækkede med Draaber af det flydende Metal, og alle Guldsager blive i faae Øieblikke ligesom forvandlede til Sølv. Man sporer ofte en ubehagelig Svovlstank, der dog gjerne er Forbud for rige Metalaarer, og overhovedet seer man paa de blege, udtærede Arbeidere, der med sittrende Lemmer komme krumbøiede og ravende under Vægten af de tunge Malmkurve, hvor usundt et Liv det maa være, stedse at skulle indaande disse Kvægsølvdunster, der tilmed overalt trænge ind i Hudens Porer. Ogsaa Saltgruberne i Wieliczka ere berømte. Gruberne ligge under Staden i en Dybde af over 600 Alen, Gangene slynge sig over og imellem hverandre i det Uendelige, skulle tilsammen udgjøre 60 Miil, og en underjordisk Flod styrter sig larmende ned i Dybet. For Resten er Alt her tørt, rummeligt og reenligt, man seer Vogne belæssede

med løsbrudte Saltstykker, der trækkes af muntre, kraftige Heste, som, efter engang at være bragte ned i Dybet, aldrig mere forlade Gruberne; derimod er det usandt, at ogsaa Arbeiderne skulde boe hernede, og at der findes halvvoxne Børn, der aldrig have seet Dagens Lys. En mægtig Sal med Meubler og Lysekroner af Salt, saavelsom et Capel, der hviler paa Saltsøiler, med Alter, Helgenbilleder osv. af Salt findes under Jorden, og naar Lysene her ere tændte, straaler det, som om Væggene vare bedækkede med de kosteligste Ædelstene. En Mærkelighed er det endvidere, at Alt her i Tidens Længde gjennemtrænges af Salt, Træ bliver saa haardt som Steen, og man har fundet Lig, der skjønnedes at være Aarhundreder gamle, aldeles ufortærede.

Fabrikvæsenet ville vi kun med et Par Ord omtale. Ogsaa her træffe vi denne iøinefaldende Modsætning imellem de forskjellige Landsdele. Medens nogle Provindser, navnlig de tydske og italienske, ere sande Fabriklande, findes der i de sydostlige Landstrækninger næppe engang Haandværkere, enhver Mand er sin egen Smed, Bygmester, Snedker, Konen spinder, væver og syer; men det Hele er saa ufuldkomment, at man ofte næsten troer sig hensat imellem Africas Vilde. De østerrigske Fabriklande forarbeide især deres egne Producter, Lombardiet Silke, Steiermark og Krain Staal, Mähren Klæde; kun Wiens Fabricanter forskrive det raae Product, og store Masser Bomuld sendes aarlig did, deels over Triest fra Ægypten, deels over Hamborg fra America.

Handelen. Allerede de naturlige Forhold lægge her mægtige Hindringer i Veien, Riget har i Forhold til sit Fladerum kun en meget ringe Kyststrækning, og denne er deels ved høie Bjerge adskilt fra Rigets Centrum, deels mangler den et tilsvarende Opland; mægtige Bjergkjeder adskille de forskjellige Provindser og gjøre ofte Samkvemmet vanskeligt. Dog i vore Dage lærer man alt mere at overvinde de Hindringer, som Naturen lægger i Veien for den

menneskelige Virksomhed, Jernbanen er næsten fuldendt fra Wien til Triest, vi have i det Foregaaende allerede omtalt de herlige Veie over Alperne, og maae dertil endnu kun føie, at ogsaa over Croatiens Bjerge er der i den senere Tid fuldført et særdeles vigtigt Veianlæg til Fiume. Dertil kommer, at Donau og dens mægtige Bifloder næsten synes at gjennemfure Fastlandet med Søveie, og at man i den flade ungarske Slette med stor Lethed er istand til at fuldføre Anlæg af Canaler. De fornemste Hindringer for den østerrigske Handel ere derfor at søge hos Menneskene selv. De ungarske Veie ere yderst slette, fordi Magnaterne ere for stolte til at betale Veiskat, Broerne gaae ofte itu under Hestenes Fødder, og Bønderne med deres 8, 10 Heste for Vognen kjøre gjerne i Selskab, for saaledes gjensidig at kunne komme hverandre til Hjælp. Magyarerne mangle fremdeles Handelsaand, og Handelen er derfor meest i Fremmedes, Grækeres, Serveres og Armeneres Hænder; dog hvad der især hemmer den indenlandske Handel er Mangel paa Enhed i de indre Forhold, navnlig have de ungarske Lande en Beskattelsesmaade, der er grundforskjellig fra de øvrige Provindsers, derfor har man maattet opstille en Mellemtoldlinie i Riget selv, der adskiller Ungarn, Croatien, Slavonien og Militairgrændsen fra det Øvrige. Der gives ogsaa andre byrdefulde Hindringer for det frie Handelssamkvem, saaledes have vi allerede omtalt Regjeringsmonopolerne, ligesom ogsaa Loven forbyder Indførsel af fremmede Fabricater, som Landet selv frembringer, eller sætter en urimelig høi Udførselstold paa Produkter, der ere uundværlige for den indenlandske Kunstflid. Og endelig er Kvarantainevæsenet til megen Besvær for Handelen med Tyrkiet og gjør enhver levende Handelsforbindelse umulig. Det er iøvrigt høist interessant at betragte de ugenlige Grændsemarkeder. Et Gitter adskiller de Handlende, de vise hverandre deres Varer over Gitteret, og de tyrkiske Undersaatter maae kun falbyde saadanne Varer, som

man anseer for uimodtagelige for Smitten som Korn, Frugt og Kjød; ligesom de ogsaa, naar de ere de Kjøbende, kaste deres Penge i en Skaal Vand, hvoraf Østerrigerne fiske dem op.

Regjeringen. Intetsteds er Tanken saa bunden, intetsteds lurer man saaledes paa enhver fri Yttring, som i det østerrigske Monarchi; Regjeringens Spioner trænge sig ind overalt, selv i private Selskaber maa man paa det Omhyggeligste vogte sin Tunge, og heller ikke igjennem Litteraturen er det muligt at ville indvirke paa den offenlige Mening; thi Censuren vaager stedse over, at der Intetsomhelst udtales, der kan forekomme Regjeringen mistænkeligt. Man synes endogsaa at nære en vis Frygt for Fortjenesten, og derfor finder man heller ikke offenlige Mindesmærker. Derimod har man ret hvad man kalder en faderlig Regjering, der tillader Folket at spise og more sig, som det kan bedst, at indrette sig Kaffehuse i Keiserens private Haver, naar det blot vil afholde sig fra enhver Bedømmelse af hans offenlige Handlinger. Men i Virkeligheden er denne saakaldte faderlige Regjering kun et Skalkeskjul for Despotismen, den faderlige Maade, hvorpaa man i Spielberg tog sig af de italienske Frihedsmænds Forbedring, er vistnok endnu i frisk Minde, ikke at tale om den faderlige Maade, hvorpaa man i vore Dage har revset de oprørske Ungarere. Overhovedet har i Keiserdømmet Østerrig den store Mangfoldighed af ueensartede Bestanddele gjort Staten til en Tvangsanstalt for dens Borgere, og her, hvor der ikke kan være Tale om Folkeaand, er der heller ikke Tanke af Tillid til den folkelige Bevidsthed; ligesom ogsaa den unaturlige Tvang sløver den borgerlige Æresfølelse, indvirker fordærveligt paa Folkets Sædelighed og Oplysning.

Monarchiets Folkestammer. De forskjellige Folkestammer, der i andre Lande mere eller mindre have gjennemtrængt hverandre, have her i hovmodig Ligegyldighed eller egensindig Uimodtagelighed holdt sig afsondrede, og derfor see vi ogsaa i den østerrigske Keiserstat denne besynderlige

Folkeforvirring, en ydre Sammenblanding af folkelige Modsætninger. Kun hvad der ligger forud for Romertiden, synes forsvundet. Romernavnet selv hævde derimod ikke alene Italienerne sig, men ogsaa Walacherne, der nedstamme fra en Blanding af Dacierne og de romerske Colonister. Over Karpatherne trængte tildeels allerede i Romertiden Slaverne under Navn af Jazyger ind i det sydlige Ungarn, og derfra igjennem de aabne Alpedale ind i Steiermark og Illyrien, senere trængte andre slaviske Folk ind i Bøhmen, Mähren og Schlesien samt derfra videre mod Øst, gjennem Jabluncapasset ind i det nordlige Ungarn. Fra Vesten kom Tydskerne langs Donau og trængte derfra videre ind imellem Bjergene, senere udbredte de sig som fredelige Colonister i Ungarn, Siebenbürgen og Galizien. Endelig trængte Magyarerne ind fra Østen og toge Ungarn, fornemlig de lavere Egne af samme, i Besiddelse. Hovedstammen er, hvad Tallet angaaer, Slaverne, over 15 Millioner, der findes desuden 8 Millioner Tydskere, 8 Millioner Romaner (Walachere og Italienere) og 6 Millioner Magyarer.

A. **Slaverne.** Vi have allerede ovenfor omtalt enkelte Slaverfolk, men iøvrigt opsat den nøiere Udvikling af denne Folkestammes Eiendommeligheder til Beskrivelsen af den østerrigske Keiserstat, hvor den spiller en saa overordenlig vigtig Rolle. Der ligger Noget hos Slaverne, en Mangel paa Alvor og navnlig paa sand Æresfølelse, der stedse har gjort, at de Folkestammer, med hvilke de ere komne i Berøring, have foragtet dem, uagtet de vistnok som alle Folk bære ædle Kræfter hos sig. Deres bedste Egenskab er indbyrdes Fredelighed og Fordragelighed, er patriarchalsk Samfundsaand, der aabenbarer sig saa smukt i det fælles Huusvæsen, hvor ofte flere Broderfamilier ere forenede under det samme Tag, ligeledes deres barnlige Kjerlighed og Ærefrygten for de Gamle, som naar blandt Krainerne de unge Folk ved Bryllupsgildet knælende modtage Forældrenes Velsignelse, og Kjøgemesteren dernæst med

smukke fra Fortiden overleverede Ord i Brudens Navn takker Moderen, der i 9 Maaneder bar hende under sit Hjerte. Man beskylder Slaveren for brutal Raahed, hvor han befaler, et hykleriskt, krybende Væsen, hvor han maa adlyde; dog er Maalet først fuldt, have Fornærmelserne og Mishandlingerne overskredet en vis Grændse, da er det ham en hellig Pligt at hevne sig og Sine; men han gaaer ikke hemmeligt tilværks dermed, som Italieneren, men aabenbart og ligefrem, skjøndt han ofte veed, at han bringer sig selv i Fordærvelse. Er Hevnen udøvet, saa er Striden forbi, og Ingen tænker paa Gjengjeld. Kvindens Lod blandt Slaverne ligner næsten Trællekaar, og medens Manden driver Tiden hen i blødagtig Ladhed, er det ofte hende, der næsten er ene om alt Arbeide i Huset og paa Marken; hendes krybende Underdanighed overskrider ofte enhver Grændse, og en Reisende fortæller saaledes, at, da han traadte ind i Morlacherwoiwodens Huus, blev han modtaget med Haandkys af hans Hustru. Krigersk Tapperhed er fælles for alle Slaverstammer, og selv de underdanige Kvinder have ofte grebet til Vaaben mod Landets Fjender; men deres Tapperhed mangler dog Ridderlighedsaand, deres Heltesange dreie sig gjerne om Røverier, og overhovedet beskylder man dem for en vis underfundig Snuhed, for Uredelighed og Mangel paa Sands for Eiendomsretten; idet de dog ved Siden deraf vise en ubegrændset Gjæstfrihed og Troskab mod den, som de have modtaget i deres Huus. Særegen for Slaverne er en vis ugelspilagtig Lystighed, i Forbindelse dermed staaer deres Hang til Drukkenskab, ligesom ogsaa ofte Ureenlighed i Huus og Klædebragt tyder paa en Mangel paa Sands for den huslige, stille Hyggelighed. Men ved Siden heraf er Slaveren et Tonemenneske, Sang og Musik er ham det Kjereste af Alt, og intet Folk kommer ham maaskee i den Henseende nær. Han er et Phantasimenneske, hans Indbildningskraft er yderst levende, og navnlig aabenbarer det Svævende i hans Aands-

retning sig i den Maade, hvorpaa Sygdom og Død personificerer sig for ham. Er et Barn død for en Uskokerinde, bærer hun med Buggen paa Hovedet det hen til Gravstedet, begynder heftigt at skjende paa Døden, fordi det har ædt hendes Barn, og udbryder endelig: Saa tag da Buggen med, og gid du maatte bryde dine Tænder itu paa den, hvorpaa Buggen bliver slaaet i Stykker paa Graven. Kroaterne give den Døde Vaaben og Tobakspibe med i Graven, Rusniakerne en Flaske Brændeviin; Slægtningerne tiltale paa flere Steder Liget, opregne alle de gode Ting, det har forladt, og ende med at bede at hilse de Afdøde. Morlacherne besøge ofte deres Venners Grave, spørge dem om Nyt fra de Dødes Rige, andre Steder sætter man Mad ud til dem og indbyder dem til Gilde, naar der er en Fest i Hjemmet, idet man ikke glemmer at lade en Plads staae aaben til dem ved Bordet. Hos Czekere og Dalmatiere finder man endelig den Skik, at lade Grædekvinder, indhyllede i hvide Sørgekapper, behyle den Afdøde, idet de endog til Forfærdelse for den Uindviede springe ned i Graven, afrykke Haaret og paa mange andre Maader søge at udtrykke den yderste Fortvivlelse. Vi kunne forfølge disse Træk tilbage til det gamle slaviske Hedenskab; men høist mærkeligt bliver det alligevel, at see den mageløse Overeensstemmelse, der er imellem hvad der her er udviklet om Slaverne, og hvad vi ovenfor have fortalt om Beboerne af det sydlige Frankrig; Kvindens Tilstand, det Patriarchalske, Selskabeligheden, Forholdet til de Afdøde stemme paa det Nøieste overeens; man skulde næsten fristes til at troe, at begge Stammer hvilede paa det samme folkelige Grundlag. — Der gives fire slaviske Hovedsprog, det Storerussiske, det Serviske, det Polske og det Bøhmiske, hvortil som afvigende Dialecter slutter sig, til det første Lillerussisk og Bulgarisk, til det andet Kroatisk og Slavonisk, til det fjerde Vendisk og Slovakisk.

I. **Czekerne** eller Tschecherne beboe i Bøhmen og det vestlige Mähren, især de lavere Egne. Czekeren er

et kraftigt, firskaarent Menneske, der strax er kjendelig fra Tydskeren i Bjergegnene ved sin Stumpnæse samt sin fremstaaende Hage og Kjævebeen, han er fortrinligen begavet, har navnlig Sprogtalent, Anlæg for Mathematik og fornemlig Sands for Musik. Man hører overalt Sang, fra enhver Krog lyder den Vandreren imøde, og bøhmiske Musikanttrupper drage hele Verden rundt; dog for en stor Deel bestaae disse vistnok af Tydskbøhmere, der rimeligviis fra Czekerne have modtaget deres Kjerlighed til Musik. De ere tillige et driftigt og udholdende, skjøndt tillige egensindigt og heftigt Folk; vi have allerede omtalt den berømte bøhmiske Kunstflid, der dog navnlig trives paa Bjerggrændserne, altsaa iblandt Tydskerne, Czekerne derimod ere mere bekjendte som dygtige Agerdyrkere; men Bonden har dog ondt ved at komme ud af det; thi Hoveriet tynger paa ham i hele sin unaturlige Haardhed, og der er Intet, der bedre betegner Tilstanden der i Landet end det prægtige Slot, der er omgivet af usle, lave og yderst ureenlige Bondehytter. Bøhmen havde i Middelalderen under sine egne Konger opnaaet en høi Grad af borgerlig Velstand og overgik i folkelig Dannelse maaskee ethvert Land i Europa. Hussiterstridighederne og Forbindelsen med Ungarn ødelagde Landet og banede Veien for tydsk Indflydelse, indtil Keiser Ferdinand endelig efter Slaget paa det hvide Bjerg tilintetgjorde alle de bøhmiske Stænders Rettigheder. Fra nu af nedsank Folket i Uvidenhed, Borgerne maatte lære Tydsk, og kun blandt Bønderne vedligeholdt det Czekiske sig under Navn af Bondesproget. I vore Dage er Folkeaanden her som andensteds vaagnet, nu tales det Bøhmiske af alle Stænder, Tydskerhadet er grændseløst, og Intet ærgrer i den Grad Bøhmeren som at see sit Land regnet med til Tydskland. — Faae Stæder tage sig saa prægtigt ud som **Prag**, Bøhmens ældgamle Hovedstad, navnlig naar man kommer fra Østen og efter at have oversteget Bjergene seer den udbrede sig i den yndige Moldaudal med sine mange

Taarne og bagved paa den anden Side af den anseelige Flod Slotsbjerget med det herlige kongelige Slot, den skjønne gothiske Domkirke og de mange prægtige Palaier, samt Lorenzobjerget med smukke Landsteder imellem Viinanlæg og yndige Haver. Blandt Stadens Mærkværdigheder maae vi nævne den 800 Alen lange, murede Bro over Moldau, overalt prydet med Billedstøtter; ved en af disse blotte alle Forbigaaende Hovedet, det er Billedet af den hellige Nepomuk, Bøhmens Skytshelgen, der fra denne Bro blev styrtet ud i Floden. Os Danske interesserer imidlertid ingen af Prags Mærkværdigheder i den Grad, som hvad der minder om Tycho Brahe, hans Stjernetaarn i Nærheden af Slottet og hans Gravmæle i Theinerkirken. Prag er en fuldkommen slavisk Stad, man møder overalt det czekiske Liv, hører overalt Sang, seer Almuen dandse paa Gaden til Regimentsmusiken og bemærker tillige det ydmyge, krybende Væsen, der betegner Slaveralmuen.

II. **Slovakerne** beboe det østlige Mähren og det nordvestlige ungarske Bjergland. De ere et kraftigt, veldannet Folk med en slank Legemsbygning, et mandigt Aasyn, et tykt, sort Skjæg, et fyrigt Blik og have overhovedet noget Freidigt og Tiltalende i deres Væsen; en langskaftet Øxe følger dem, hvor de saa færdes, og benyttes baade som Spadserestok og som Forsvarsvaaben mod Dyr og Mennesker. Slovakerne ere et muntert, opvakt Folk med et dybt Gemyt og meget Anlæg for Kunst, Haandværk og Videnskab, deres Tapperhed er ligesaa berømt som deres rolige Besindighed, der gjør, at store Forbrydelser sjeldent forekomme blandt dem. Kvinderne have langtfra Mændenes Skjønhed; men de ere berømte for deres Sædelighed, og knap eet Barn af 100 er uægte født, uagtet der maaskee intet Sted er paa Jorden, hvor de natlige Frierbesøg ere saa almindelige som her. Men en falden Kvinde er ogsaa Gjenstand for almindelig Foragt og tør ikke vise sig uden at bedække sit Haar med en Dug. Slovakerne udmærke sig

som Sommerhyrder i Karpatherne, som Bjergmænd og Agerdyrkere; i de tilgrændsende Lande træffer man dem overalt som smue og rørige Bissekræmmere med deres Lands Fabrikater: Lærred, Kniplinger, Haarolie osv., og endelig er det dem, der i Høsttiden som flittige Arbeidere hjælpe Magyaren at høste hans frugtbare, kornrige Marker. Dog den Maade, hvorpaa Slovaken saaledes maa tjene sit Brød, viser, at hans ufrugtbare Bjerge have ondt ved at ernære deres Befolkning, han er derfor ogsaa gjerne fattig og som en Følge deraf fordrukken og ureenlig, tilmed har den uafladelige Undertrykkelse, han har maattet taale af sine magyariske Herrer, gjort ham egensindig og krybende. Men ikke destomindre hedder det blandt Tydskere og Ungarere, at hvor en Slovak nedsætter sig, kan intet andet Folk trives; ofte kommer han som en fattig Arbeider til et fremmed Sted, ved Flid og Driftighed opnaaer han efterhaanden Velstand, gifter sig der paa Stedet og hjælper saaledes til stedse videre at udbrede sit Folks Enemærker. Den lutherske Kirke er her den meest herskende, Reformationen har nemlig trængt herind fra Bøhmen, men har her mere end hist faaet Lov til frit at udbrede sig.

III. **Polakkerne** i østerrigsk Schlesien og Vestgalizien. Vi have allerede tidligere havt Leilighed til at omtale dette Folk, hos hvilket store Aandsevner synes at være gaaede tilgrunde ved Fortidens forkeerte statsborgerlige Indretninger. Imidlertid er det dog et stort Spørgsmaal, om det har opnaaet noget virkeligt Gode ved at komme under Preussere, Østerrigere og Russere; i Galizien er saaledes Livegenskabet rigtignok af Navn ophævet, men ogsaa kun af Navn; Tydskere have hist og her vidst at berede sig borgerlig Velstand og et hyggeligt Hjem der i Landet; men derved er selve de Indfødtes Tilstand ingenlunde bleven forbedret, blandt dem hersker endnu den samme aandelige og timelige Nød, Ligegyldighed for Forbedringer, Uvidenhed, krybende Underdanighed og navnlig en forfærdelig Drikfæl-

fældighed. Jeg saae, fortæller en Reisende, i et Værtshuus Værten, en Jøde, hvis hæslige Ansigt blev endnu mere fremhævet ved et tykt, filtret Skjæg og en smudsig sort Talar, med en Brændeviinsflaske i den ene Haand og et Glas i den anden, formelig omklamret af en Skare polske Mænd og Kvinder, der i Eetvæk raabte: Hr. Jøde, giv hid, idet de bønlig udstrakte Armene. Jøderne synes overhovedet tilligemed Livegenskabet at være den Byld, der i Galizien trykker Folket. De leve der i overordenlig stor Mængde og beboe snevre, ureenlige Hytter, Agerdyrkning og ethvert anstrengende Arbeide er dem forhadt, derimod ere de Kjøbmænd med Liv og Sjel og have bemægtiget sig hele Handelen; man seer dem formelig udsuge Folket, for den usleste Betaling maae Polakkerne hugge Træ for dem i Skovene, spinde og væve for dem; de og Adelen ere den eneste velhavende Deel af Befolkningen; derfor er ogsaa næsten al Virksomhed, der kræver Penge til at begynde med, i deres Hænder, de ere saaledes ogsaa overalt Gjæstgivere og Vognmænd. Under dette dobbelte Tryk, Adelens og Jødernes, ere Polakkerne blevne til det, de ere, Galizien betragtes i Almindelighed som Forbrydelsernes Hjem, Henrettelser er her noget Hverdags, og man vil vistnok endnu erindre den store Bondeopstand for faae Aar siden, der var ledsaget af de skrækkeligste Blodscener. For Resten mangler det blandt dette Folk hverken paa Anlæg eller Flid og Driftighed, i Landet mod Vest findes der en meget udstrakt Kunstflid ved Forfærdigelse af grovt Lærred, og de polske Bjergboere, Goralerne, der i Høstens Tid i store Skarer stige ned paa Sletten, skulle vise en mageløs Hurtighed og Behændighed i at udføre, hvad de paatage sig. Disse Goraler udmærke sig overhovedet ved deres skjønne, stærke Legemsbygning, det Mod og den Raskhed, som de udvise, saavel i Krigen, som naar de hjemme blandt deres Fjelde vogte Kvæget eller kjæmpe mod de vilde Dyr; deres Klædedragt ligner meget Slovakernes, og de føre ligesom hine

stedse den langskaftede Haandøxe med sig. I østerrigsk Schlesien roses de for deres Nøisomhed og navnlig for deres Kvinders Ærbarhed, hvorimod de i Galizien skulle være aldeles fordærvede; man beskylder dem for alle mulige Laster, endogsaa for Hang til at røve og myrde; en stor Deel af dem staaer i Jødernes Sold og benyttes af dem til at smugle; alligevel hedder det om dem, at de ere livlige og flittige, deres Herrer troe, ligesom overhovedet Eden og Haandslaget er dem helligt.

IV. **Ruthenerne** (Reussere, Rusniakere eller Lillerussere), beboe Galizien Øst for San og det nordostlige Ungarn, hvor de i det 14de Aarhundrede nedsatte sig, fordrevne fra Lithauen, og beskrives som stærke og firskaarne Folk, som ere godhjertede og lette at lede; men skjøndt de ere duelige Arbeidere, ere de dog yderst dovne, tilmed frygtsomme og dog opfarende, yderst fattige og ureenlige, uvidende og fulde af Overtro, de tvinge saaledes de Døende til selv at vadske sig, paa det at de kunne fremtræde rene for Gud, lemlæste endog Ligene, at de ikke som Vampyrer skulle udsuge Børnenes Blod og Livskraft. Deres Næring bestaaer meest af Maisgrød, deres Landsbyer, der ligge adspredte imellem de høie Bjerge, ere Hobe af elendige Træhytter; Ovnen, der mangler Skorsteen, indtager næsten Fjerdedelen af Stuen, Vinduerne ere meget smaae, Koen har sin Plads i Kjøkkenet, Svinet i Stuen, Bohavet bestaaer af nogle Bænke langs Væggen og adskillige hellige Billeder. Ægteskaberne sluttes meget tidligt hos Ruthenerne, Pigen bliver ofte fra Vuggen af bestemt til en opvoxende Knøs, opdrages fra nu af i Svigerforældrenes Huus og bliver da gift i en Alder af 12 Aar. Csopakerne og Szotekerne adskille sig i Meget fra de øvrige Ruthenere, de have blondt, ofte næsten hvidt Haar og udmærke sig ved Flid og Driftighed. Huuslivet er her fuldkomment patriarchalsk; de gifte Sønner forblive i Faderens Huus, han leder Alt og fordeler efter Enhvers Evne Arbeidet imellem sine Børn og

Svigerdøttre; den dygtigste af sine Sønner bestemmer han til sin Efterfølger som Patriarch, en anden Søn maa drive Kvæghandelen, en Tredie bliver Foermand, Jernhandler eller Naalemager.

De følgende Stammer, som overhovedet alle Slavere ved Nedredonau og det adriatiske Hav, har man i den senere Tid sammenfattet under Fællesnavnet **Illyrere**, der allerede var i Brug hos Romerne, selv kalde de sig gjerne **Slovener**. Blandt disse mærke vi: V. **Vinderne** i Steiermark og de illyriske Provindser. Hvis man tør troe de tydske Reisendes Beretninger, er den slaviske Befolkning i Steiermark ureenlig, fordrukken, doven og usædelig; ogsaa den huslige Indretning beskrives som høist ufuldkommen: Bjelkehuse uden Skorsteen og med smaae Kighüller istedenfor Vinduer. Krain, dette mærkelige Land, hvor Alt mod Nord aander Skjønhed og Ynde, medens det Sydlige kun bestaaer af nøgne Klipper, beboes næsten udelukkende af Vindere; men Nederkraineren er i sin velsignede Natur en fattig og elendig Hoveritræl, hvorimod Overkraineren, der aldrig saaledes har været undertrykt, uagtet sine golde Klipper, er langt rigere end hiin, fordi han er i Besiddelse af det, som hiin aldeles fattes, Dristighed, Flid og Ordenssands; han er tillige mere aaben, lærvillig, munter og skarpsindig, rigtignok temmelig egensindig, men dog tro og tillidsfuld mod sine tydske og italienske Naboer. Ogsaa her har det patriarchalske Huusvæsen hjemme, den ældste Kvinde forestaaer Kvindernes Arbeide, den yngste Mand ordner i Almindelighed Mændenes; Husets Indretning er høist reenlig, ligesaa Klædedragten; en skinnende hvid, tætsluttet Skjorte bedækker hos Kvinden Overlivet, ogsaa Skjørtet er hvidt, og derover bæres om Vinteren en Art sort Kaabe. Naar Sommeren kommer, hænger Fjeldkraineren sit Lærredsvæv eller sine Kniplinger i et hvidt Tørklæde over Skulderen og vandrer dernæst i sin hvide uldne Kjortel og med sin bredrandede Hat ud i Verden forat skaffe sine Varer Afsætning; han er paa disse

Reiser yderst sparsom og ædruelig, og det gjør et underligt Indtryk, naar man midt i Wiens støiende Lystighed seer hans magre, slanke Skikkelse med det mørkebrune Ansigt, arbeide sig igjennem Mængden under Raabet: Lærred, Kniplinger.

VI. **Kroaterne.** Disse Efterkommere af de gamle Slavonere beboede fordum hele Landet imellem Drau og Sau. Da Tyrkerne trængte ind, flygtede de til Bjergene, og erholdt saaledes Navnet Kroater, Bjergboere. Deres hele Ydre forraader Krigeren; de ere en høi, slank Slægt med et langagtigt Ansigt, fyrige Øine og en høi Pande, som deres særegne Maade at bære Haaret paa, nemlig flettet og opsat i en Top, end mere fremhæver. Blikket er frygteligt, Stemmen raa og stærk; tilmed ere de yderst haardføre, udholde uden at klage Mangel og Elendighed, trodse med ubedækket Hoved og blottet Bryst Storm og Kulde. De ere stedse bevæbnede, i Bæltet bæres Sabelen, Pistolerne og Tobakspiben, over Ryggen hænger en tyrkisk Bøsse, ofte smukt indlagt, og selv Kvinderne bære Vaaben. De ere af Naturen udrustede med Anlæg til alskens Kunstfærdighed og Videnskab, og man seer Børnene, medens de vogte Kvæget paa Marken, lære sig selv at læse og skrive, samt udsnitte kunstige Sager af Træ; alligevel har Krigerlivet gjort Kroaten ligegyldig og lad ved enhver fredelig Gjerning, den overlader man til Kvinden, der endogsaa maa klæde Manden paa, vadske hans og den Fremmedes Fødder, og som paa Grund af den Overanstrengelse, hvori hun lever, gjerne er hæslig og plump. At Militairgrændsens evige Krigerliv passer for et Folk med Kroatens Tænkemaade, forstaaer sig af sig selv, Krigerære er ham det Høieste af Alt, „Helt“ det Hædersnavn, som han attraaer; men for Resten er han i det daglige Liv godmodig og snakkesalig, medlidende mod hvem der er stedt i Nød, og dertil krybende underdanig mod sin Overmand; thi Slaveren stikker ham nu engang i Blodet. Croaterne ansee sig selv for et frit Folk; de ere nemlig ikke saaledes som Sla-

vonerne og Valacherne undertvungne af Magyarerne, men have deres egen Adel til at udsuge og udpine dem. For Resten er Levemaaden ogsaa her patriarchalsk; man seer gjerne 5—6, ofte endog langt flere Familier i det samme Huus under en udvalgt „Ældste", der ordner og fordeler Arbeidet; men i Almindelighed er det dog den ældste Mand, der under Navn af Gospodar, Herre, har den uindskrænkede Magt i Hjemmet. Huset er gjerne af Planker, selv Skorstenen er af Træ og ligner et Taarn, Væggene ere overkalkede og prydede med græske Helgenbilleder, overalt hersker Orden og Reenlighed. Bjergboernes Huse ere imidlertid langt slettere, uden Gulv, Vinduer og Skorsteen, omkring Arnen findes lave Sæder og rundtom Væggene Løibænkene.

VII. **Serverne.** Denne Green af den illyriske Folkestamme beboer Slavonien, Dalmatien, Istrien og en Deel af det sydlige Ungarn og de leve desuden adspredte langs Donau og i flere andre Egne af Ungarn, hvor de under Navn af Raizere, Uskoker, Servere og Haidukker deels ere bekjendte som Røvere og tappre Krigere, deels som Kvæghyrder, deels som snue og driftige Skippere og Handelsmænd. a) Slavonien er et herligt Land med skovbegroede Bakker, yndige Dale og gamle Borgruiner, der vidne om Fortidens vilde Kampe; did indvandrede Serverne, efterat Tyrkerne havde omstyrtet det serviske Rige, og Kroaterne vare fordrevne. Folkets patriarchalske Forfatning, der letter Foreningen af Agerdyrkning og Vaabentjeneste, gjorde det muligt for den østerrigske Regjering at oprette Militairgrændsen. Indtil 70 Mennesker seer man her om Vinteren forsamlede i den samme simple, men reenlige Stue, om Sommeren boe de enkelte Ægtepar omkring Hovedbygningen i smaae Hytter, der kun indeholde en Seng og en Væverstol. Imidlertid er Landet dog langt bedre opdyrket i det saakaldte Civilslavonien; Bonden bærer her færre Byrder end Ungarerne, han er veldannet, opvakt og kraftig, men tillige er han yderst doven, hvorimod Kvinderne ere særdeles flittige. Udenfor Militair-

grændsen er Landet deelt i store Godser, der tilhøre Kronen, Geistligheden og Adelen, det vil sige den magyariske Adel; thi Servernes egen er for største Delen gaaet tilgrunde, idet den, lokket af verdslig Fordeel, blev muhamedansk. b) Dalmatierne (Morlacherne og Haiduckerne) beskrives som en høi og kraftig Slægt, ufølsom mod Savn og Smerter, standhaftig og uforfærdet i Faren baade til Lands og Vands; Kvinderne ere smukke, men altfor karleagtige i deres Ydre, i Bjergegnene seer man dem med uhyre Byrder paa Hovedet eller Ryggen klattre op ad de steileste, farligste Fjeldstier. At Folket er lad og ligegyldigt mod Forbedringer, fremgaaer af hvad vi have talt om dets usle Agerdyrkning og ringe Kunstflid; men naar Venetianerne dernæst sige om dem, at de ere opfyldte af Gjerrighed, Misundelse, Familietvedragt, Bagtalelse, Bedrageri og Meneed, og at man ofte seer dem paa Dødsleiet tage deres Børn i Ed paa, at de ville hevne dem, da maae vi erindre, at Italienerne og Slaverne, hvor de træffe sammen, hade og foragte hverandre med Sydens hele Lidenskabelighed, ligesom ogsaa, at Venetianerne som Herrer i Landet just søgte at befordre Tvedragt, medens de tillige tilbagetrængte Folkets Industri og Handel. For Resten siger en berømt Reisende fra forrige Aarhundrede om dem, at de, deres Drukkenskab og Rovsyge uagtet, besidde megen Godmodighed. Han beskriver et Gilde, som en fornem Dalmatier gjorde for ham paa Kirkegaarden. To stegte Lam laae paa tynde, usyrede Kager, der baade tjente som Tallerken og Brød, en Gravsteen var Gjæsternes Bord, Dugen et uldent Tæppe, og Enhver skar efter Behag et Stykke af med den lange Kniv, Dalmatierne stedse føre med sig i deres Bælte. c) Istrien beboes af det samme Folk som Dalmatien. Ogsaa her har Venetianernes Kræmmerpolitik frembragt en mageløs Dovenskab, de beskyldes tilmed for Lumskhed, og selv Drengene søge under deres Kampe stedse at komme bag paa hverandre. Alligevel findes der iblandt dem en levende Samfundsaand, i Stæderne lever ofte en

heel Gade som en eneste Familie, og man seer dem ofte i Fællesskab stege deres Fisk i Olie under aaben Himmel.

B. **Tydskerne.** I. **Østerrigerne.** Naar vi her nævne Tydskere, see vi bort fra den Forskjel, vi ovenfor paaviste imellem det reent Germaniske og det Slavisk-Germaniske; vi ville ikke engang søge at bekjæmpe den almindelige Mening, der paa Grund af Mundarten gjør Østerrigerne til Efterkommere af Bairerne, skjøndt den Uvillie, der fra gammel Tid har hersket imellem begge Folk, er saa stor, at Ordsproget siger: Baiersk og østerrigsk Blod kan ikke enes i den samme Skaal, og uagtet den legemlige og aandelige Modsætning imellem begge strax falder i Øinene. Østerrigerne beskrives som en slank, veldannet Slægt med mørke Øine under buskede Bryn, flade Næser, svære Ansigtsknokler, opstaaende Læber. Folkepræget viser sig som en Blanding af munter Livsglæde og rolig Kulde, man er tjenstvillig, trohjertet og gjæstfri, men dog med en letsindig Ligegyldighed for alt Høiere, en grov Sandselighed, som det blot er om at gjøre at spise og more sig. Alligevel er Østerrigeren i høi Grad flittig, derom vidner ikke blot den udbredte Fabrikvirksomhed, men ogsaa Landalmuens Velstand, der navnlig i Landet oven Ens er større end de fleste andre Steder i Riget. Her er ogsaa Hoveriet paa de fleste Steder afløst, og at Undertrykkelsen ikke kan være stor, derpaa tyder Keiser Frants's Yttring, at han ikke kunde komme til sin Ret ligeoverfor sine egne Kronbønder. Man seer i Østerrig overalt Spor af en temmelig udviklet Landbrug, og Velstanden nærer Sandsen for det Hyggelige. Gaardene ligge gjerne hver for sig og ligne næsten fuldkomment dem, vi have beskrevet hos Altenborgerne. Et stort Værelse i den nederste Etage er det almindelige Forsamlingssted for Husbonde og Tyende, særskilte Sovekamre og Kjøkkener ere først i den senere Tid komne til; ovenpaa findes de saakaldte Søndagskamre med store, høit opredte Senge, Kister med Stads, samt Forfædres og Slægtningers

Portraiter. Ligesom det er Øvreøsterrig, hvor den største Velstand findes blandt Almuen, saaledes er det ogsaa her, at de gamle Folkeskikke fornemmelig have bevaret sig; man seer her endnu daglig Brydekampen, Sækkeløbet og andre Lystigheder af den Art; ligeledes findes den gammeltydske Skik, Vinterens Kamp med Sommeren her endnu, og saaledes have St. Hansblussene ogsaa holdt sig paa adskillige Steder. Smykket med Halmbaand kjører „Indbyderen“ om Morgenen fra Huus til Huus forat indsamle Brænde; naar Baalet om Aftenen er tændt, springe de raskeste Karle og Piger parviis over Ilden, og den Pige, der bedst har forstaaet at bruge sine Been, hilses som „Keiserinde“. St. Hansblussene vare dog fordum langt mere udbredte end i vore Dage, endnu i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede tændte man dem paa Torvene i Wien, og medens Folkene dandsede omkring Ilden, red det høie Raad statelig rundt om samme. **Wien** ligger i en henrivende Egn med en herlig Udsigt over Wienerwald; Donau er her en heel Fjerdingvei bred og deler sig i flere Arme, der indeslutte yndige, skovgroede Øer. Den indre Stad var i forrige Tider befæstet; men efter Franskmændenes Angreb i Aaret 1809 ere Træer, Bænke og Caffehuse traadte istedenfor Kanoner, og de brede Glaciser ere forvandlede til Haver, hvor det ofte næsten er ufremkommeligt for Mennesker. Den indre Stad selv har snevre, krumme Gader, smaae og uregelmæssige Pladser; men Bygningerne ere for største Delen grundmurede og godt vedligeholdte, og der er tilstrækkelig sørget for Brolægning, Reenlighed og Nattebelysning. Faae Steder paa Jorden boer der for Resten en saa stor Menneskemasse sammentrængt paa saa lille en Plads som her i det gamle Wien, Eiendommene have gjerne Udseendet af lange Rækker dybe Brønde, den ene bag ved den anden, og der skal være dem, der afgive Bolig for over 1000 Mennesker. I Forstæderne derimod er Alt mere udbredt og udstrakt, Gaderne mere lige, Husene lavere, vi mærke iblandt dem især Leopoldstadt med det berømte Parkanlæg

„der Prater" paa en Ø i Donau, hvor man ret har Leilighed til at iagttage Wienerlivet i hele dets muntre Lystighed. Det er vistnok mærkeligt, at see Folkelystigheden paa et Sted, hvor man ikke kan gaae ind ad Stadens Port uden at maatte udholde den strengeste Undersøgelse, og hvor Politiet speidende trænger sig ind overalt. Dog Folkecharacteren forklarer os det Hele. Wieneren føler sig i Besiddelse af al den Frihed, han har Forstand paa; der er slet Intet i Veien for, at en jevn Borgermand kan slaae en Passiar af med Keiseren eller en af Erkehertugerne paa Prateren, og Menigmand er aldeles fri for det krybende, slaviske Væsen, som man bemærker hos Almuen i Petersborg og selv i Prag; navnlig ere Torvemadamerne, „die Fretschlerweiber", bekjendte for deres frie, hensynsløse Snak, de forskaane hverken Keiser eller Pave for deres Kritik, og mindst af Alle den fornemme Verden, der ruller dem forbi, og nu og da, naar den har fortørnet dem ved Et og Andet, hører det Raab: „Stop dem, de fornemme Lysepudsere, det galante Kram". Tilmed hersker der Velstand i Folket, man seer hverken Tiggere eller Lommetyve, men hver Mand har Evne til at spise og more sig, og Mere forlange Wienerne ikke. Men ligesom Staden med sine Fabriker og Folkehaver overalt bærer Præget af den flittige, lystige Østerriger, saaledes seer man tillige ved ethvert Skridt, at den er en Handelsstad ved Indgangen til Østerlandene, Hovedstaden for en Vrimmel af de forskjelligste Folkeslag, der her samles i deres mangehaande ofte høist besynderlige Folkedragter.

II. **Alpeboerne.** I Tyrol gjør Alpernes Hovedkjede Skjel imellem Tydsk og Italiensk, dog saaledes, at tydsk Sprog og Skik viser sig enkelte Steder paa Alpernes Sydside; i Steiermark ere de høiere Egne meest beboede af Tydskere, medens Slaverne have den lavere og mere frugtbare Deel af Landet inde, Kärnthen og det østerrigske Alpeland er for største Delen tydsk, hvorimod Krain væsenlig har en slavisk Befolkning. Sundhed og Legemskraft har

næsten overalt hjemme imellem Alperne; man seer ældgamle Mænd med graat Skjæg, aabent Bryst og bar Hals, men høie, kraftige og velnærede, uden Besvær bestige de høieste Alper; navnlig beskrives Kärntherne som en høi, kraftig bygget, stærk og bredskuldret Slægt med store, sorte Øine og ofte blondt Haar, og selv Pigerne have en paafaldende, ofte uhyggelig Størrelse; i Almindelighed staae Mændene, hvad legemlig Skjønhed angaaer høit over det andet Kjøn, der navnlig i det Salzburgske og i Steiermark, hvor Kvinderne maae gjøre det Meste af Arbeidet, gjerne er forsynet med sande Karleansigter og tilmed ofte belemret med de hæsligste Udvæxter. Klædedragten er vistnok meget forskjellig, alligevel findes der ikke saaliden Overeensstemmelse, saaledes den spidse Hat, Knæbuxerne og de grønne Seler, der komme tilsyne over den røde Brystdug; Inndalernes blottede Knæer og deres Kvinders Mandfolkehatte lede Tanken hen paa Skotter og Walesere, og vistnok ere disse ydre Kjendemærker ikke det Eneste, der minder om den oprindelige keltiske Befolkning i Høialperne. Tyrolerne, dette trohjertede, ærlige Folk med et Udtryk af Aabenhed og Forstand i det skjønne Aasyn, beskrives tillige som en munter, livsglad Slægt, deres glade Jodlen er ligesom Udtrykket for en Sang, der i sin overstrømmende Livsfylde ikke giver sig Tid til at tage Ordet med; og dertil svarer ogsaa deres Dands, som bestaaer i voldsomme Bevægelser med alle Ledemode, Spring og Klappen med Hænderne. Den samme muntre Livlighed bemærke vi hos Steirerne, ogsaa der træffer man overalt Dands og Musik, og ligeledes den samme troskyldige Eenfold, der med et: „Gud hilse Eder", modtager enhver Fremmed, Høi eller Lav. Tyrolerne have stedse været deres Frihed ligesaa hengivne som deres Keiser og hans hele Huus, hvorfor der ogsaa her, som ovenfor omtalt, findes en Bondefrihed, som intet andet Sted i hele Monarchiet. Det var den samme Kjerlighed til Friheden, som vi i dens ædleste Skikkelse gjenfinde i det Salzburgske, hvor de forfulgte

Protestanter i Aaret 1731 stak Sværgefingeren i Salt paa, at de før vilde døe end blive Guds rene, uforfalskede Ord utroe, og dernæst udvandrede til Hessen, Preussen, Holland og Nordamerica. Det christelige, fromme Sindelag, der her viser sig for os, gjenfinde vi ogsaa hos Tyrolerne, der i deres barnlige, uhyklede Fromhed glæde sig ved at smykke ikke blot Kirken, men ogsaa Stuen og Huusgavlen med fromme Bibelsprog og alskens selvlavede Helgenbilleder. Herved aabenbare de tillige deres medfødte Kunstsands; man seer overalt selvlærte Malere og Billedhuggere, og da Folket tilmed er flittigt og driftigt, leve de, hvad der vel i en endnu høiere Grad er Tilfældet i Steiermark, paa flere Steder næsten alene af at forfærdige Jernvarer, som de dernæst afsætte i de tilgrændsende Provindser; Lysten til at flakke om i Verden, som synes at være fælles for alle Alpeboere, er maaskee intetsteds saa stærk som blandt Tyrolerne, og man træffer dem overalt i Europa, snart som Fjeldsangere, snart som Kræmmere med Tæpper, Handsker, Billeder, Kanariefugle osv. Tyrolerne ere ligesom Schweizerne og Salzburgerne nogle af Verdens bedste Skytter, men have ikkedestomindre en uovervindelig Afsky for Soldatertjenesten. Denne Afsky hidrører for Resten ikke fra Mangel paa Mod; tvertimod findes der her en mageløs Kamplyst, og Tyroleren bærer, ligesom sin Nabo Alpebaireren, en Stødring af Sølv eller Jern med en stor Knap paa til Nævekamp. I Nedreinndalen gaaer den Kamplystne, „Raaberen", ud paa Bjergene, lader et udfordrende Raab høre, og venter nu med Utaalmodighed, indtil det blive besvaret med et andet klingrende Skrig, alle Omkringboende løbe nu til, forat see paa Kampen, ofte slaaer man hinanden Øine eller Tænder ud, og Seierherren berøver gjerne den Overvundne Fjerene i hans Hat, Tegnene paa hans Tapperhed. Den Raahed, vi her see Prøve paa, og som endnu tydeligere fremtræder ved Lysten til Spil, ofte bliver endog en Stridssag afgjort ved Tærningekast, er dog langt mere iøinefaldende

hos Kärnthereu, der med al sin Troskyldighed og Eenfold er berygtet for sin raae Sandselighed. Fensterl er ogsaa her en almindelig Skik; men dens Betydning som Dydighedsprøve er nok ikke værd at tale om, ligesaalidet som i de østerrigske Alper. Fremdeles er Kärntheren hengiven til Drik, man hører idelig Støi fra Værtshusene, og Hjemmet er i høieste Grad ureenligt. De unge Karle anstille ofte Veddekampe, om hvem der kan beskrive sin Elskede paa den plumpeste og meest upassende Maade; til andre Tider seer man dem samle sig udenfor Huset, hvor Pigerne hegle, og skrienbe forlange Heglebruden. Pigerne skubbe da en gammel, rynket Kjerling ud til dem, som dygtigt bliver forhaanet; men nærmer en Fremmed sig dem under denne Leg, bliver han hilset med en Steenregn. — Hyrdelivet er i Alperne en Hovedbeskjeftigelse for Folket, og paa nogle Steder, som i Bregenzerwald, drager hele Befolkningen op paa Almerne, dette er i Tyrol Navnet paa Alpegræsgangene. Sennerhyrden lever alene for sit Kvæg, en egen kraftig Race, og viser det snart større Omhu end Kone og Børn; naar et Stykke Kvæg forulykker, hedder det, saa sørger hele Landsbyen, mister derimod et Menneske Livet ved Træhugning eller Sligt, ændses det ofte knap. Indretningen af Sennerhytten er ikke aldeles den samme i de forskjellige Egne, i de østerrigske og baierske Alper bestaaer den af et lille Blokhuus uden Vinduer eller Skorsteen, hvor det samme Rum tjener til Kjøkken og Sovekammer, nedenunder findes Mælkekjelderen, og paa Loftet ligger Høet; men ved Siden deraf er en Stald, hvor Kvæget drives ind under Uveir. I Tyrol bestaaer Hytten undertiden af to Afdelinger, den yderste, der tjener til Kjøkken og Sovekammer, er egenlig blot et Tag, der hviler paa Stolper, og her findes et stort fiirkantet Arnested, der tillige tjener til Bord og Bænk, den inderste Afdeling benyttes til Mælke- og Ostekammer, ved Siden af findes Staldene. I Tyrol, som i Schweiz, ere Hyrderne Mænd, deres hele Huusvæsen svømmer i en Pøl, og de

kappes om, hvem der kan fremvise den skidneste Skjorte som Beviis paa sin Flid; i Østerrig og Steiermark derimod, hvor Kvinderne besørge Hyrdeforretningen, kappes man i Reenlighed. Alpehyrdelivet er ogsaa her forbundet med megen Livsfare; dog dette er langtfra istand til at forknytte den livsglade Befolkning, og man seer Hyrdepigerne i det Salzburgske syngende og jodlende klattre om imellem de steileste Klipper for at hente Græs. Ofte samles i Kärnthen Beboerne af en Landsby en maaneklar Vinternat for at bjerge Hø paa Klipperne; de ere forsynede med Øxer, Toug og Stiger, knæle først ved Korset paa Veien, og komme de hjem uden at have mistet nogen af Følget, jubler man dem imøde; thi ofte hænder det sig ved slige Leiligheder, at endogsaa hele Skarer gaae til Grunde, naar Sneen styrter sig over dem, eller et pludseligt Uveir reiser sig. Hvad endelig Indretningen af selve Hjemmet angaaer, findes der stor Lighed med Schweizerhusene, blot at Tyrolerne og Salzburgerne, der vistnok besidde langt mere Digteraand, ogsaa give det tilkjende ved at smykke Gallerierne til deres Boliger med Blomster og Guirlander.

III. De Tydske i **Böhmen** og **Mähren**. See de tydske Bjergboere Pg. 238—42.

IV. De **tydske Colonister** i de ikketydske Lande. 1) I den vestlige Deel af Ungarn, i Districterne Eisenburg og Ödenburg er Befolkningen for største Delen tydsk. Men desforuden bleve allerede tidligt mange Tydskere indkaldte af de ungarske Konger forat hæve Industrien og Bjergvæsenet, saaledes Zipserne. Nye Skarer kom til af sig selv; og det var fra først af dem, som begrundede de ungarske Stæder, saaledes kaldes Pesth i Middelalderen en stor, hovedrig tydsk Stad. Ogsaa tydske Agerdyrkere ere til enhver Tid indvandrede i Landet, og have, navnlig efter Tyrkernes Fordrivelse, nedsat sig i de af dem ødelagte Egne, især paa de keiserlige Kammergodser; imidlertid have de, hvor de boe adspredte, allerede paa flere Steder antaget de

Indfødtes Sprog og Skikke, i Zipsergrevskabet og Karpatherstæderne tale de Slovakisk, medens de, der leve blandt Magyarerne, for en stor Deel ere blevne magyariserede. De ere i det Hele taget arbeidsomme og flittige Folk, dygtige Agerdyrkere og Viingaardsmænd, og som oftest hersker der en stor Rigdom blandt dem; skjøndt det vel kun paa faae Steder er deres eget Land, de opdyrke; det var nemlig ikke som Riddere, men som flittige Arbeidere, at de indvandrede; Gaderne i deres Landsbyer ere lige og beplantede med Træer, Husene ere smukke og teglhængte, og indeni er Alt smagfuldt, ofte endog prægtigt indrettet. 2) Den i en dansk Mund mindre passende Benævnelse Siebenbürgen har det ungarske Fyrstendømme Erdely modtaget af sine første tydske Colonister, der vare Rhinlændere fra Egnen om Siebengebirg og fra først af deels vare hidkaldte for Bjergvæsenets Skyld deels for at hjælpe Ungarerne at bygge Borge mod Petschenegerne og Cumanerne. De beboe under Navn af Sachsere den sydlige Deel af Landet, hvor deres Antal beløber sig til 350,000, ere alle frie Besiddere uden nogen Adel, de have stedse holdt Magyarerne borte fra sig, og deres Stæder, saaledes som Kronstadt, have aldeles Udseendet af tydske Rigsstæder; de ere ordenlige, godmodige, flittige og dristige Folk og navnlig dygtige Agerdyrkere, deres Huse ere næsten alle velbyggede, reenlige og smukt indrettede; men da de stedse have holdt sig for sig selv, have de antaget et smaaligt Spidsborgervæsen i alle Livets Forhold. 3) I Galizien findes Tydskerne kun i ringe Mængde, de fleste boe i de af Joseph den Anden anlagte, afsondrede Colonier, andre sysselsætte sig med Bjergværksdriften.

C. **Italienerne** beboe i det østerrigske Monarchie hele Lombardiet-Venedig, det sydlige Tyrol samt tildeels Istriens og Dalmatiens Kyststrækninger. Aldrig saasnart er man kommen over Splügen, førend Naturen og Menneskelivet antager en aldeles forandret Skikkelse. Olivenen udbreder overalt sit bleggrønne Løv, vi see overalt Castanier

og Morbærtræer, paa nogle Steder store Riismarker, det er ikke længer den samme Luft, vi indaande, selv Himlen, der hvælver sig over vore Hoveder, synes en anden. Orangen er rigtignok endnu intet almindeligt Træ, men findes dog i betydelig Mængde omkring de store Søer, navnlig Gardasøen, hvor den hede, disede Luft gjør Egnen til et sandt Drivhuus; næsten hver Landmand har her sin Orangehave, der dog maa have Læ mod Nord og om Vinteren forsynes med et Glastag; den er ogsaa gjerne anlagt i Terrasser for saaledes at kunne vandes ved Vandledninger fra Bjergene. Bygningerne i Lombardiet tyde paa Velstand, Smag og et Klima, hvor det først og fremmest er om at gjøre, at skaffe Luftning under Sommerheden; men denne brændende Sommer uagtet er Livet her i Norditalien langfra noget dolce far niente eller Driverliv, tvertimod har Landmanden just paa Grund af Klimaet hele Aaret igjennem Noget at bestille paa Marken. Strax om Foraaret begynder Bladhøsten paa Morbærtræerne, Silkeavlen er nemlig Lombarderens kjereste Beskjeftigelse, enhver Krog i Fattigmands Hytte, Bænke, Borde, Hylder, Pladsen over Sengen, under Sengen, Alt er Ormene indrømmet. Naar de have indspundet sig, begynder Coconhøsten, dernæst samles Hø, dernæst høstes Hvede og Mais, saa Riis, Tobak og Viin og endelig ofte i December, Oliven. Italienerne ere et særdeles livligt og bevægeligt Folk, med Sands for det Lystige og en sjelden Maadehold i Mad og Drikke, deres Kjerlighed til Musik og Sang, deres Anlæg for alle Kunster, saavelsom deres Lyst til Maskering og Veddeløb er almindelig bekjendt. Imidlertid beskylder man dem ofte for Hevngjerrighed, Egennytte og Lumskhed, Politiet, hedder det, maa stedse være paa Vagt mod Tyve og Banditer, den Reisende er stedse udsat for Bedragerier af alle mulige Arter, og naar man i Wien midt imellem den muntre, lystige Befolkning seer et Menneske snige sig omkring og undertiden kaste et mistænksomt Blik omkring sig, som om han frygtede for

at blive beluret, kan man være vis paa, at det er en Italiener. Men bliver han da ikke beluret? Jo, derom er der ingen Tvivl, den østerrigske Regjering, der veed, at den er forhadt, og at det aldrig vil kunne lykkes den at gjøre sig elsket, prøver heller ikke derpaa, men søger ved Soldater og Politi at opretholde sin Magt; men derved har der udbredt sig en høist uhyggelig Stemning i hele Folket. Utilfredsheden giver dette Folk et virkelig dæmonisk Præg, Had, brændende Had, gløder ud af hvert et Øie. Men derfor maa den, som vil lære Lombarderen at kjende, ogsaa forlade de store Stæder og deres Omgivelser; ude paa Landet og navnlig imellem Bjergene, hvor man kan aande frit og ikke bliver forurolige af Politi og Militair, seer man ofte en Jevnhed og Godmodighed, som Nordboen næppe venter at træffe hinsides Alperne. Ofte er det hændet mig, fortæller en Reisende, naar jeg i en eensom Egn gik forbi Bondergrupper, der under Træernes Skygger nøde deres Polenta, at de venligt nikkede ad mig og indbød mig til at tage Deel i deres Maaltid. I 7 Landsbyer paa Grændsen af Tyrol findes der et Folk, der kalder sig selv Efterkommere af Cimbrerne og paastaaer, at som de tale kunne Folk i det fjerne Danimarka og Jutlandia. Jeg anfører dette for at vise, hvor varsom man i vore Dage maa være med at antage, alt hvad der fortælles i et Folk, for gamle Folkeminder; disse vore italienske Landsmænd have aldeles Intet med os at skaffe, men ere, som deres Sprog ligefrem viser, Tydskere, og det langtfra de eneste, som have overskredet Alpefjellet. De ere fattige Kulsviere og Brændehuggere, store, kraftige og velvoxne Folk; men Ansigtstrækkene, Haarene og Øinene ere ligesom Boligerne italienske, kun Sproget er den allemanske Dialect af det Gammeltydske. — **Venedig,** fordum Adriaterhavets Dronning, Italiens Stolthed, nu en østerrigsk Stad, men endnu, trods sin dybe Fornedrelse, mærkværdig ved sin Beliggenhed og det særegne Liv, der knytter sig dertil, denne herlige Stad frembyder et fortryllende Syn,

navnlig naar man nærmer sig den tilsøes, og den med sine utallige Taarne ligesom dukker op af Bølgerne. Den er anlagt paa en Mængde Smaaøer i Lagunerne, saaledes kaldes de Vande, der paa samme Maade som vore vesterjydske Fjorde strække sig langs Podalens flade Kyster fra det Sted, hvor Karst ved Duino træder ud til Triesterbugten, til Rimini, hvor Apeninerne nærme sig Havet. Liddi kaldes de Dünerækker, der begrændse Lagunerne, og paa nogle Steder udelukke dem fra Forbindelse med Havet, paa andre ere langagtige Øer, imellem hvilke snevre Stræder føre ind i Lagunerne; de ere langtfra alle nøgne Sandbanker; tvertimod ere de, der ligge nærmest ved Venedig, bedækkede med Haver, der forsyne Staden med Grønt og Træfrugt. Da en Deel af disse Øer, navnlig Syd for Staden, ere meget smalle, kastede Havets Bølger sig ofte ved Søndenstorm ind over dem og truede ofte Venedig med Ødelæggelse; man anlagde derfor en umaadelig Steendæmning ud i Havet, saa høi, at Bølgerne ikke turde antages at kunne overstige den; dette er de berømte Murazzi, Længden er over en halv Miil, Breden 26 Alen og Høiden 9 Fod over sædvanlige Høivande. Indtil for faae Aar siden kunde man kun tilsøes naae Venedig; nu fører en Jernbane over en umaadelig Bro, der hviler paa 152 Buer, ind i Staden. De fleste Huse vende deres Forside ud mod Canalerne, der overalt drage sig imellem Øerne, de ere alle opførte paa nedrammede Pæle og synes paa mange Steder, uden nogetsomhelst Fortoug, at rage frem af Bølgerne; derimod findes der overalt imellem Husenes Bagsider smalle Stræder, hvor Pladsen ofte ere saa snever, at to Mennesker have ondt ved at komme forbi hinanden, ad denne Vei kan man tilfods over de utallige Broer, der forbinde Øerne, besøge ethvert Sted i Staden; derimod vilde det være aldeles umuligt tilvogns at ville besee Venedig, og en Hest er overhovedet et aldeles ukjendt Dyr for en Venetianer, der aldrig har forladt sin Fædrenestad; al Færdsel skeer paa Canalerne

ved Gondoler, lange, smalle, sortmalede Baade med et bedækket Sæde i Midten; Gondolføreren staaer bag i Baaden, besidder gjerne en forbausende Færdighed i at bruge sin Aare, og i en utrolig Fart krydser denne Mangfoldighed af Fartøier imellem hverandre, uden nogensinde at støde an. Man seer overalt i Venedig glimrende Spor af en forsvunden Herlighed; ingen Stad i Monarchiet har saa mange Bygninger, deres Antal angives endog til 28,000, skjøndt Folkemængden ikke er meget over 100,000, og intetsteds seer man saa mange prægtige Paladser. De ere alle opførte af den uforgjængelige istriske Kalksteen, og hvor her blot Taget er holdt vedlige, vise de endnu den samme Pragt, som i Republikens Velmagtsdage; dog paa mange Steder er dette ikke Tilfældet; derfor ere ogsaa mange af disse Paladser kun prægtige Ruiner, staae enten aldeles forladte, eller Fattigfolk have opklistret sig Hytter i Vinduesfordybningerne af de gamle Nobilis Pragtslotte. Hvad Folkelivet i Venedig angaaer, veed jeg intet Andet derom at fortælle, end at det udmærker sig med en forbausende Allarm; Matroser, Fiskere, Smaahandlere, selv Betlere give deres Nærværelse tilkjende ved en Støi, der endogsaa døver Bølgernes Larm, og som navnlig, naar Solen er ved at gaae ned, og Aftenkjølingen begynder, skal overgaae Alt, hvad en Nordboer er istand til at forestille sig.

D. **Valacherne.** Denne Folkestamme, der, som ovenfor bemærket, anseer sig selv for Efterkommere af Romerne, beboer, for største Delen som Magyarernes Trælbønder, Siebenbürgen og de sydøstlige Karpathers Skraaning ned ad mod den ungarske Slette, desuden som Grændsevogtere hele Militairgrændsen Øst for Carlovitz, og udenfor Ungarn, Moldau, Valachiet og Bessarabien. Kulsorte Haar, en gulladen Hud og magre, rundagtige Ansigter angives som Stammens ydre Præg, Sproget har enkelte slaviske Udtryk, men for Resten i Velklang og Blødhed Meget, der minder om det Italienske. Mandens Dragt

bestaaer i en hvid Skjorte, lange hvide Beenklæder og et Livbælte, dertil en sort Faareskindshue; man seer ham stedse bevæbnet med en dygtig Knortestav og en skarp Kniv, som han fører med sig i Bæltet. Kvinderne bære stedse Haaret i en skjevt siddende Fletning, der er opsat med Sølvnaale og prydet med Metalknapper. Næringen bestaaer især af Maisgrød og Maisbrød, Mælk, Ost og Flæsk; derimod nyder Balacheren næsten intet Oxekjød. Folket beskrives i Almindelighed som godmodigt, gjæstfrit og tappert, nøisomt og taalmodigt, det skal overhovedet være i Besiddelse af gode Anlæg; men Aarhundreders Trældom og den Foragt, med hvilken den stolte Magyar saae ned paa det undertrykte fremmede Folk, har, som vi vel kunne tænke, havt en ugunstig Indflydelse paa Landspræget. Det vil saaledes ikke kunne undre os, at Balacheren gjerne viser snedig, falsk og hevngjerrig, at han ikke er saa fri for Tilbøielighed til at myrde og stjele, ligesom han overhovedet er uvidende og overtroisk. Med den yderste Strenghed iagttager han den græske Kirkes Fastelove og andre Skikke, for Resten spøge Drager, Hexe og Djævle i Hobetal i hans Indbildning, og ligesom Ruthenernen nærer han en uovervindelig Frygt for Vampyrer, selv forlængst Afdøde gaae paa denne Maade igjen, og man har havt Exempler paa, at Ligene ere blevne opgravede og en spids Pæl slaaet igjennem dem for at hindre dem fra at udsuge Børnenes Livskraft. Dog navnlig har hans Trællekaar gjort ham doven og ligegyldig for at forbedre sin Tilstand. Saadan var det, da jeg kom her; er ham et fyldestgjørende Svar paa enhver Bebreidelse, man gjør ham for hans Skjødesløshed, og især ere Hytterne paa flere Steder over al Beskrivelse usle. Men medens Mændene saaledes henflyse Tiden i lad Ligegyldighed, er Kvindernes Flid saameget desto større, man seer aldrig Balacherinden uden hendes Haandteen, „Furka“, det er hende, som maa besørge Alt i Hjemmet, røgte Kvæget, spænde det for Vognen, ja endogsaa klæde Manden paa og rede hans Haar. Dog

ogsaa Mændene forstaae at arbeide, naar de først ret ere komne i Gled dermed; de ere for en stor Deel Alpehyrder paa Karpatherne, og sørge i Fællesskab for Kvæget, saaledes at enhver Mand i Forhold til sin Andeel i hele Flokken modtager Udbyttet af det Hele i en bestemt Tid; Livet imellem Fjeldene har udviklet en mageløs Dygtighed i at klattre imellem Klipperne, og Ingen overgaaer dem i den Iver og Behændighed, med hvilken de som Jægere forfølge Vildtet. Ligeledes seer man dem i adskillige Egne med Flid og Dygtighed at lægge sig efter Viin- og Frugtavl navnlig paa de frugtbare Forhøie ved Karpathernes Overgang til den ungarske Slette. Ogsaa Boligerne ere langtfra alle saa usle, som de beskrives; men rigtignok behøves der gjerne en Befaling fra Øvrigheden, inden man tænker paa at gjøre sig den Uleilighed at indrette sig et nogenlunde hyggeligt Hjem; thi, som sagt, Aarhundreders Trældom har sløvet dette Folk, det seer man intetsteds bedre, end naar man sammenligner dem, der leve under de ungarske Magnater, med Militairgrændsens Befolkning, og da især med den Levning af den gamle valachiske Adel, en høi, smuk og kraftig Slægt, der hist og her i Siebenbürgen er i Besiddelse af vidtudstrakte Godser.

E. **Magyarerne** ansees for en finsk-mongolsk Folkestamme, der tidligere skal have beboet Tartariets Sletter og derfra i det 9de Aarhundrede være trængt ind i Europa, hvor den efterat være standset i sin videre Fremtrængen mod Vest, slog sig til Ro paa Sletten i Midten af Ungarn; det omkringliggende Bjergland overlod den derimod de undertvungne Folkestammer: Walacherne, Slovakerne osv., at opdyrke for sig; thi Magyarerne selv ynde ikke Bjerglivet, og foruden Befolkningen af Matra er det kun Szeclerne i Siebenbürgen, der beboe et Fjeldland. Denne Folkestamme har et smukt, men eiendommeligt Ydre, et rundt Hoved, fyrige Øine og dertil et Udtryk af Alvor og Dybsind, der paa det Nøieste stemmer overeens med Aandspræget; ogsaa

Klædedragten er særegen: korte Støvler, trukne over snevre Beenklæder, dertil en Frakke, rigt besat med Snore og foret med Peltsværk, hvad der just passer til Klimaet: de kolde Aftener efter en lummerhed Sommerdag; den ungarske Bonde er derfor ogsaa stedse iført en Faareskindspelts og bærer dertil en sort Peltshue. Desuden er det her en almindelig Folkeskik, altid at møde bevæbnet, det er, som saa Meget i Ungarerens Liv, et Minde om det gamle Nomadefolk, hvorfra han nedstammer. Præget af den asiatiske Steppeboer hefter endnu ved Magyaren; rigtignok er han i Europa bleven Agerdyrker og Viingaardsmand, men har alligevel beholdt sin Forkjerlighed for Kvægavlen og hvad derhen hører; han maa dertil frit kunne bevæge sig, lider ikke, at Bjerg og Bakke begrændser hans Synskreds; der er derfor heller ikke Noget, der bedre stemmer overeens med Magyarens hele Aandsretning, end Livet paa Pußterne, hvilke indtage en stor Deel af Landet imellem Donau og Theis. Vi have her en fuldkommen Steppenatur, et Land saa fladt, at man fra Pesth til Szegedin intetsteds træffer rindende Vand, men i dets Sted udstrakte Moser med Sumpsøer og svømmende Grønsvær, intetsteds Skov, men store Lyngheder, der beboes af Skarer af Trappehøns, istedenfor Bjerge sees hist og her Flyvesandsklitter og istedenfor Sædemarker store Enge, hvor talrige Hjorder af Faar og Hornkvæg frit streife om. Man kan reise halve Dage i disse Egne uden at træffe paa en Landsby, kun nu og da viser der sig en enkeltstaaende Szalasche, der for den ungarske Steppeboer omtrent er, hvad Sennerhytten er for Alpernes Befolkning, blot langt rummeligere og mere udstrakt; thi ligesom Magyaren overhovedet kræver Plads til frit at kunne bevæge sig, saaledes taaler han heller ikke i sit Hjem noget Snevert eller Indesluttet, kun Klædedragten vil han skal slutte tæt til Legemet, og vi see saaledes hos ham det Modsatte af hvad Tilfældet er blandt de germaniske Folkeslag, hvor Klædningen gjerne er vid, Boligen indskrænket. Men naar

vi dernæst høre om de umaadelige ungarske Landsbyer, der for en stor Deel have flere Tusinde Indvaanere, da er det atter den asiatiske Steppeboer, vi have for os. Horden adspreder sig for atter at samles paa sin vidtudstrakte, fælles Samlingsplads; det er aldeles som ved Tidenes Begyndelse, da Noabørnene bosatte sig paa Babels Sletter og vilde bygge en Stad, der skulde rumme dem alle. Steppeboeren er gjerne en stærk Kjødspiser, den tørre kolde Luft skjærper Madlysten, og hans Sysel har fornemmelig henviist ham til dyrisk Næring, ogsaa dette Træk passer paa Magyaren og der er maaskee intet Folk, der spiser saameget Flesk; dertil nydes Vandmeloner, der her, som paa de russiske Stepper, opnaae en ualmindelig Størrelse og for en Deel afhjælpe Mangelen paa godt Drikkevand; men desuden er Magyaren berømt for sit gode Hvedebrød, hvorimod han med Foragt seer ned paa en Spise som Kartofler og Mais, som han anseer for Svinesøde og følgelig kun en passende Næring for Æsler og Valachere, Sviin og Ruthenere. Ligesom vi altsaa i Magyarens Levemaade gjenkjende den østerlandske Steppeboer, saaledes er dette ogsaa for en stor Deel Tilfældet med hans indre Aandspræg. Der er næppe noget Land i Europa, hvor Gjæstfriheden er saa stor som i Ungarn, Magyaren er heller ikke meget talende, der er udbredt en østerlandsk Alvor over hans hele Væsen, han er tilmed bekjendt for sin Sanddruhed og Ærlighed, i Steppelandet, hvor Naturen intet Skjul kjender, der udvikler det skjulte, underfundige Væsen sig ogsaa mindre let hos Mennesket. Men her kommer det dog først og fremmest an paa at fastholde, hvad der ret egenlig er Folkets aandelige Grundpræg, nemlig dets ubøielige Stolthed; Magyaren vil altid udmærke sig, søger stedse at gjøre sig gjældende, man beskylder ham derfor for hovmodigt Praleri og orientalsk Pragtsyge, han er egensindig, heftig og let at fornærme; men hans Vrede er snart forbi, ligesom hans Iver og Begeistring snart er kjølnet. Den stolte Magyar er gjerne kold

mod enhver Fremmed, men derhos en ærlig, hjertelig, opoffrende Ven, han er svær at vinde, men trofast mod den, der har vundet hans Tillid. I Forbindelse med Magyarens Selvfølelse staaer endelig hans Tapperhed og navnlig hans altopoffrende Fædrelandskjerlighed, der dog vistnok ikke saa sjeldent udarter til Nationalhovmod, man anseer sig selv for Jordens første Folk og taaler ikke, at den Fremmede vover at gjøre den ringeste Udsættelse ved Nogetsomhelst af hvad Magyarerlandet indeslutter, selv Veiene ere fortræffelige, og det er ikke sandt, at der er gjort for lidt for at benytte de Skatte, Naturen bærer i sit Skjød. Man vil af denne Skildring let see, hvor stor Forskjel der er imellem Magyaren og hans Landsmand, Slaveren, denne Forskjel viser sig ogsaa i den Agtelse, der vises Kvinden, og endelig i den ringe Sands for Sang og Musik. Man hører tidt, eller hørte i det Mindste før det sidste Oprør, Ungarn priist som et af de Lande, hvor Folkefriheden meest var udviklet, og bebreidede derfor ogsaa den østerrigske Regjering dens Bestræbelser for at indskrænke denne herlige Frihed. Dog her maae vi vel erindre os, at naar man i Ungarn nævner Folket, da menes kun Adelen, den alene har nogen virkelig Indflydelse paa de offenlige Anliggender, paa Lovgivningen, paa Valget af Embedsmænd; den eier næsten hele Landet, de vigtigste Embeder ere i dens Hænder, den har Øvrighedsmyndighed over sine Undersaater, er næsten aldeles fri for Skatter og dertil i de allerfleste Tilfælde personlig uantastelig. Derfor vil ogsaa Ordet: Han er ingen Adelsmand, her sige saa meget som: Han staaer uden Rettigheder, uden borgerlig eller personlig Frihed, kan ustraffet fornærmes eller mishandles. Vi have allerede ovenfor omtalt Bondens Stilling i Ungarn, hvad vi der hørte, gjaldt saavel Slovaken og Valacheren under den ungarske Magnats Herredømme som Magyarerbonden selv; thi ogsaa, hvor Talen er om ham, hedder det: Det er kun en Bonde, han kan kun regjeres med Stokkeprygl og Næveslag og befinder sig ogsaa

i Almindelighed godt ved samme; thi det er kun undtagelsesviis, at Godseieren er en Bøddel mod sine Undersaater. Under en saadan Tilstand kunne vi ikke vente, at Bonden skulde staae paa noget høit Standpunct, han er ogsaa gjerne uvidende og fuld af Overtro, navnlig nærer han en ubegrændset Frygt for „onde Oine“ og søger ofte ved Tryllemidler at skade sin Fjende eller at vinde sin Udvalgtes Kjerlighed. De egentlige, saakaldte kongelige Stæders Antal er i Ungarn temmelig ringe, de have adelige Rettigheder, det vil sige: Staden selv eller Borgersamfundet gjælder for en adelig Person, har Ret til at besidde Jordegods, Raadet er beklædt med Dommer- og Øvrighedsmyndighed over Borgerne, og enhver af disse Stæder sender to Udsendinge til Rigsdagen, hvor de dog aldeles ikke ere istand til at skaffe sig nogen Indflydelse ligeoverfor Brimmelen af Magnater og høie Geistlige, der møde ifølge deres personlige Stilling. Iøvrigt er det paa Grund af Magyarernes ringe Handels og Industridriftighed saagodt som ene disse Rettigheder, der adskille en ungarsk Stad fra en af disse umaadelige Flekker og Landsbyer, hvoraf Landet er opfyldt; Borgerne leve nemlig for en stor Deel af Landbruget: af Agerdyrkning, Viinavl og Kvægdrift, og selv Haandværkeren lægger om Sommeren sit Arbeide tilside og drager ud til sin Szalasche, Staden er da næsten mennesketom, og først henad Efteraaret samles man allevegnefra paa Vintersamlingspladsen; Bymarkerne (Hatàren) have derfor ogsaa et betydeligt Omfang, og Szegedin har saaledes for Ex. en Hatàr af 12 Kvadratmiil. Udseendet af en ungarsk Stad svarer til Levemaaden og det almindelige Folkepræg; man seer saaledes i Debreczin ikkun lave, eenetagede Bygninger, med store Gaardsrum og vidtudstrakte Haver, Gaderne ere overordenlige brede, og der findes aldeles ingen Steenbro; Steen er overhovedet næsten noget Ukjendt paa den ungarske Slette, og paa enkelte Steder er Gaden belagt med Brædder; dog det er sjeldent, i Almin-

delighed maa man efter Omstændighederne enten ælte igjennem Dynd eller vade gjennem Støv. I Modsætning til disse ægte ungarske Stæder staaer en By som Pesth med sine Theatre, Paladser og sit mægtige Handelsliv; men i Pesth boe da ogsaa fortrinsviis Tydskere, der ganske anderledes end Magyarerne forstaae sig paa Kjøbstedsliv og Kjøbstedsvirksomhed. Endnu maae vi omtale de assondrede Stammer: Szeclerne i Siebenbürgen, samt Kumanere, Jazygere og Haidukker. Deres Oprindelse vistnok langtfra sikker; derimod kan det ikke nægtes, at de for nærværende Tid, i det Mindste udvortes, ligne Magyarerne, udenforsaavidt at Udtalen og enkelte særegne Udtryk adskille dem fra deres Brødre. Szeclerne ansee sig selv for ægte Efterkommere af de gamle Hunnere og ere vistnok den ældste Folkestamme i Siebenbürgen, deres Land regnes for en stor Deel til Militairgrændsen, de ere alle Soldater (de Adelige Hussarer, de Uadelige Fodfolk) og almindelig bekjendte som en tapper, frisindet og ædel Slægt. Jazygerne ansees af Slaverne som en Levning af den gamle Slaverstamme af dette Navn, der allerede var Romerne bekjendt, Magyarerne ansee dem derimod for en Green af Kumanerne, med hvem de ogsaa statsborgerlig ere forbundne; disse Kumanere vare hedenske Tartarer, der som Flygtninge bleve vel modtagne af de ungarske Konger, de betragtes alle som Adelsmænd, det vil sige de nyde en udstrakt demokratisk Frihed, og have desuden Ret til at skikke Udsendinge til den ungarske Rigsdag. Haidukkerne endelig ere Efterkommere af Røvere af forskjellige Stammer, der i Forvirringens Tid streifede om i Landet og til Belønning for deres Tapperhed i Kampen mod Tyrkerne modtoge adskillige Landstrækninger med Ret til at vælge deres egne Overster og andre Friheder. At disse assondrede Folkeslag maae have bevaret adskillige Eiendommeligheder, følger af sig selv, den meest iøinefaldende er den, at medens Ungarerne ellers, deres Tapperhed uagtet, saare nødig lade sig gjøre til Sol-

dater og paa enhver Maade søge at unddrage sig Værnepligten, seer man Kumanere og Haidukker gjerne frivilligt stille sig under Fanen, de have endnu ikke glemt deres gamle Krigerliv. Til Slutningen maae vi med et Par Ord omtale Magyarernes Forhold til de andre Folkestammer, navnlig de Stammer, der tilligemed dem beboe Kongeriget Ungarn. Da Ungarerne i Aaret 1849 begyndte Opstanden imod deres Keiser, fulgte hele det democratisksindede Europa med Deeltagelse deres Foretagende, ligesom ogsaa senere de landsflygtige Frihedshelte med aabne Arme bleve modtagne i England og Nordamerica, og dog troer jeg ikke, at Mange af dem, der sværmede for Magyarerne, have vidst, hvad der var den egenlige Grund til deres Misfornøielse, at det navnlig var den Modstand, som Regjeringen stillede imod deres Bestræbelser for aldeles at underkue deres slaviske og valachiske Landsmænd. Ikkun de to Femtedele af Landets Beboere ere Magyarer, og dog gik deres Fordringer ikke ud paa noget Mindre, end at Tydskere og Slavere skulde lære Ungarsk og blive Magyarer; Landet er vort, raabte de stedse og idelig, vi have erobret det med vort Sværd, vi, den ungarske Adel, ere Ungarerfolket, det er kun som vore Livegne, at vi have taalt denne Hundeyngel af Slavere. Men især er man forbittret paa Tydskerne, „dette Kjeltringepak, denne Pest for vort Land", og vistnok høre Tydskerne ikke altid til de behagelige Gjæster i et Land, og den østerrigske Regjering udmærker sig langtfra ved Liberalitet; men det er ligefuldt en Sandhed, at Tydskerne paa Ungarerkongernes egen Opfordring ere indvandrede, at de ved deres Flid og Driftighed have fremmet Nationalvelstanden, ligesom det ogsaa uden Forbindelse med Tydskland rimeligviis var gaaet Ungarn som Servien, det var aldeles blevet tilintetgjort af Tyrkerne.

Det vilde blive for vidtløftigt, om vi her skulde beskrive alle de Folkeslag, der foruden de ovenanførte findes adspredte i det østerrigske Monarchie, navnlig i Ungarn: Grækere,

Armenere, Albanesere, Jøder osv.; vi ville derfor slutte med en kort Beskrivelse af Zigeunerne, som vi allerede have omtalt under Frankrig. Ifølge Sagnet ere de Ægyptere, som ikke vilde tage imod Frelseren paa Flugten til Ægypten, og som derfor bleve fordømte til et omflakkende Liv. senere er man kommen under Veir med, at de ere fra Hindostan, og, fordrevne af Tamerlan, i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede ere indvandrede i Europa. Deres sydlige, olivengule Ansigtsfarve, høie Væxt, fanderwælske Sprog, østerlandske Klædedragt og deres ubekjendte, af Tambourinen ledsagede Dandse vakte almindelig Nysgjerrighed, senere bleve de en Gjenstand for Forfølgelse; men indtil vore Dage have de standhaftig modsat sig alle Forsøg paa at civilisere dem; man har villet gjøre Agerdyrkere af dem, men forgjeves, de ere stedse saa snart som muligt vendte tilbage til deres omflakkende Liv. Man regner 600,000 Zigeunere i Europa, fordeelte i alle de forskjellige Lande, men intetsteds synes de saaledes at føle sig hjemme som blandt Ungarerne; ved Siden af Smede- og Tyvehaandteringen ere de her Musikanter; man seer ofte deres Telte opslaaede ved Flodbredderne og i Skovene, og det skal oftere være hændet, at en Reisende, der ved Gavmildhed havde fremkaldt deres Begjerlighed, til Slutningen blev udplyndret til Skjorten af dem.

Efterat jeg saaledes har beskrevet den Vrimmel af Folkeslag, som Monarchiet indeslutter, vil jeg til Slutningen anføre enkelte Brudstykker af en Magyars Sammenligning imellem de ungarske Folkestammer, der, hvad der end lod sig indvende mod dens Paalidelighed, dog i flere Henseender synes mig ret mærkelig. „Fornærmelser, hedder det, tilgiver Ungareren let, Tydskeren vanskeligt, Slovaken og Valachen aldrig, Ruthenerén kives altid, Jøden ligger stedse i Proces. — Magyaren er stolt, naar han rider en smuk Ganger, Slovaken, naar han kan omgaaes fortrolig mere store Herrer, Tydskeren, naar han som Politibetjent gaaer med Spanskrøret

i Haanden, Ruthéneren, naar han kan blive Præst, Jøden, naar han gjør Indførsel hos en Bonde, Zigeuneren, naar han har røde Buxer paa. — Er man kommen i Strid, skriger og truer Tydskeren, Croaten bander og skjelder, Ruthéneren spytter, Slovaken giver paa Øret, Magyaren maa see Blod, Zigeuneren kradser, Jøden skriger og løber sin Vei. — Magyaren stjeler helst Kvæg, Slovaken Madvare, Ruthéneren Jern og Læder, Valacheren Penge, Tydskeren holder sig ikke til nogen bestemt Gjenstand. Lader Slovaken være at stjele, er det, fordi han anseer Tyveri for en Forbrydelse, Ruthéneren, fordi han er bange for Straf, Magyaren, fordi han ingen Lyst har, og Tydskeren, fordi han ingen Leilighed har."

Militairgrændsen. Vi have oftere omtalt denne særegne østerrigske Indretning, der bestaaer i, at Grændsestrækningerne mod Tyrkiet og Donaufyrstendømmerne have en særegen militair Forfatning, Eiendommene ere Soldaterlehn, Sognene Corporalskaber, Officerer og Generaler tillige den civile Øvrighed. Befolkningen betaler ingen Skatter; men er i dets Sted forpligtet til uden Ophør at bevogte Grændsen; paa hele Linien fra Dalmatien til den Galiziske Grændse staae Vagthuse med udstillede Poster saa tæt ved hverandre, at man stedse kan see den næste, og i fire Timer kan hele Grændsen i paakommende Tilfælde allarmeres. Til den daglige Tjeneste behøves 5000 Mand, der hyppigt afløses, er der Fare paafærde, bliver Posternes Besætning betydeligt forøget. Hensigten er den, at danne et Værn mod Smuglere, Røvere og Pestens Indtrængen; det er derved af Vigtighed, at en Deel af de Folkeslag, der udgjør Militairgrændsens Befolkning, nemlig Serverne og Kroaterne, hylde det Patriarchalske i Huusvæsenets Indretning; thi saaledes bliver Landbruget ikke forsømt, uagtet enhver Grændseboer jevnlig maa forlade Hjemmet forat drage paa Forposttjeneste; man har ogsaa anseet det nødvendigt at fremtvinge dette „Huusfælledsskab", hvor det ikke stemmede overeens

med Folkets gamle Aandspræg og Sædvaner. Det aldrig ophørende Soldaterliv har hos Militairgrændsens Befolkning næret den medfødte krigerske Aand, og da man derfor, alt som de ungarske Lande tilbageerobredes fra Tyrkerne, flyttede Militairgrændsen længere mod Syd og forlangte at den forrige Grændsebefolkning skulde gjøre Hoveri istedenfor Vagttjeneste, saae man Servere og Valachere i Hobetal forlade deres Hjemstavn, og udvandre deels til Rusland, deels til det nye Grændseland. Vanskeligst at bevogte er den saakaldte tørre Grændse, især den kroatiske, de vilde Bosniaker forsøge ofte her at overrumple Vagtposterne, og gjøre Røvertog ind i Croatien, idet de altid kunne finde Skjul og Tilflugt i de dybe Bjerghuler; til Gjengjæld gjør man fra østerrigsk Side da atter et Tog ind i Bosnien, idet man stedse betaler Lige med Lige, røver, brænder ned, slaaer ihjel, Alt ifølge en Overeenskomst imellem vedkommende Regjeringer, da den høie Port føler sig for svag til at tæmme sine røverske Undersaater. Herved er det altsaa, at den krigerske Aand, vi ovenfor beskrev hos Kroaten, næres og udvikles; paa en noget lignende Maade forholder det sig i Siebenbürgen, hvor man har med den røverske Befolkning i Moldau og Valachiet at gjøre; langs Donau og Sau synes Bevogtningen derimod ikke saa lidet lettere, de brede Floder gjøre det her vanskeligere at overrumple Vagten, og tilmed har man tildeels at gjøre med Serverne, der leve under en langt bedre ordnet Retsforfatning end navnlig Bosniakerne. Paa den tørre Grændse bestaae Vagthusene deels af Jordhuler, dels af Hytter, der ere klinede op mod Klippevæggen; langs Donaus og Saus Lavninger, seer man derimod Blokhuse paa høie Pæle, saaat Skildvagterne kunne blive paa deres Poster, om Floderne endog overskride deres Bredder.

Italien.

Naturen og dens Indvirkning paa Menneskelivet. Der er næppe noget Menneske, hvem det er blevet forundt, at lade Tanken svæve ud over den Plet, paa hvilken han daglig færdes, uden at hans Sjel med Forkjerlighed dvæler ved det velsignede Jordstrøg, hvor Luften sval og duftende sagte bevæges af Vindenes Pust, hvor den milde Vinter Intet har af Nordens barske Kulde, den varme, lune Sommer Intet af Sydens brændende Gløb, hvor Jorden synes at bugne under den Fylde, som Naturen til enhver Tid udgyder over den, hvor Viinløv overalt slynger sig op ad Træer og Bygninger, hvor Orangen gløder med sine gyldne Frugter, medens alle Omgivelser ved den rene, gjennemsigtige Luft afspeile sig klart og skarpt begrændset for Synet, og Himlen med sit dybe Mørkeblaa omfavner og omslutter det Hele. Det er Italien, Digternes og Kunstnernes Hjem, der her fremstilles for os, og som vi saa godt som muligt skulle stræbe i hele dets Herlighed men ogsaa med dets mange Skyggesider at afbilde for vore Læsere. Italien er, uagtet Apeninerne overalt begrændse Synskredsen, dog intet Bjergland paa den Maade som Schweiz eller Grækenland, det er ikke saa meget Fjeldnaturen selv, som de milde, maleriske, næsten altid frodige og vandrige Forhøie, der give det dets naturlige Præg; men endnu mindre er Slettelandet, navnlig hinsides Apeninerne, det Fremherskende, og Italiens Sletter ere gjerne ikkun at be-

tragte som en Fortsættelse af de flade og side Kyststrækninger. Vi ville begynde denne Beskrivelse med en Udvikling af Italiens Klima og Plantevæxt i de Egne, hvor de Naturforhold, vi ovenfor antydede, træde os imøde, og maae af den Grund for det Første ikke alene see bort fra Bjergegne og Kyststrækninger, men ogsaa fra hvad der er særegent for hele Norditalien paa denne Side Apeninerne.

I. **Syditaliens Klima og Plantevæxt.** Vi forstaae her under Syditalien hele Landet hinsides Apeninerne, følgelig ogsaa Egnen om Nizza og Genua, samt hvad der ligger Syd for Rimini, hvor Bjergene træde ud til Havet og begrændse Podalen mod Syd. Der findes her et fuldkomment Ølandsklima, hvor Dunsterne fra Middelhavet dæmpe den stærke Sommerhede og navnlig gjøre Vinteren mild og luun. Snee hører i hele denne Egn til Sjeldenhederne, det omtales endnu som en stor Mærkelighed, at man i Aaret 1408 saae hele Kysten ved Genua bedækket med Snee, og at Sneen den 25de Marts 1595 hele Dagen blev liggende paa Neapels og Roms Gader. Imidlertid er Vintervarmen langtfra eens overalt, i Nizza er den i Gjennemsnit som i October hos os, i Florents, hvor Klimaet mindre er paavirket af Havluften, er den derimod kun som vor April; men derfra tiltager den betydeligt mod Syd, den koldeste Maaned i Palermo, nemlig Januar, er som Mai hos os, og paa Malta er Frost saa sjelden, at, da man i den strenge Vinter 1788 fandt en tynd Skive Iis paa en Klippedam, sammenkaldte Stormesteren Folket forat tage den sjeldne Naturgjenstand i Øiesyn. Det er denne milde Vinter, som gjør, at Befolkningen hele Aaret igjennem kan sysle paa Marken, ligesom den ogsaa gjør Dyrkningen af Bomuld og Sydfrugter mulig i frie Land; men, da man som en Følge deraf slet ikke har forsynet sig med Hjælpemidler mod Kulden, da man overalt seer Fliseguly og intetsteds Kakkelovne, føles ogsaa et noget strengere Veierligt dobbelt haardt, og navnlig volder den kolde pidskende Regn

megen Ulempe, og gamle Folk søge da ofte ved Fyrfade under Fødderne at holde Legemets Varme vedlige. Sommervarmen er i hele Italien omtrent ligestor og langtfra saa umaadelig, som man ofte forestiller sig den; Heden er i Sydıtalien næppe stærkere end den, vi i den varmeste Tid træffe i Mellemrusland og paa den ungarske Slette; thi Havdunsterne dæmpe, som ovenfor omtalt, Heden, og der hviler derfor gjerne hele Sommeren igjennem ligesom et blaaligt Taageslør over hele Naturen, der først henad Efteraaret viger bort og giver Plads for det dybe Himmelblaa og den klare Luft, paa Grund af hvilke disse Egne ere saa berømte. Hvad der især udmærker Sydens Sommere fremfor vore, er det stadige Veierlig og Mangelen paa Luftafkjøling om Natten. Aftenerne ere derfor lune, og man seer ikke lummerhede Dage afvexle med bidende kolde. Sommerregnen bliver, jo længere man gaaer Syd paa, desto ubetydeligere; derfor er ogsaa Hagel og Nattefrost ubekjendte Naturbegivenheder, og man leer om Sommeren ad Bekymringer for Veirets Stadighed; men paa den anden Side plages man saa meget desto mere af Støv og Tørke, ligesom ogsaa Græsset i den tørre Tid visner hen og aldeles faaer Udseendet af falmet Hø. Det er de her beskrevne Varmeforhold, der have en saa mærkelig Indflydelse paa Livet i Syden, der bevirke, at det langt mere end hos os bevæger sig i det Frie, og at selv Huuslivet antager et mere offenligt Præg. Dog derom skulle vi senere tale mere udførligt; derimod maae vi paa dette Sted berøre en Ubehagelighed, der hidrører fra Afrikaørkenens Nærhed, nemlig Sciroccovinden. Herved maae vi imidlertid ikke forglemme, at disse Ørkener ere en sand Velgjerning for Europa; de ere ligesom den umaadelige Ovn, der opvarmer vor Verdensdeel, og man behøver blot at sammenligne Klimaet i Europa med de tilsvarende Egne i America, hvor en forholdsviis ringe Landmasse tilhører det hede Bælte, forat overbevise sig om, at det virkelig forholder sig saa; men det er ikke altid behageligt at være for

nær ved Ovnen, og jo længere man derfor i Italien reiser mod Syd, desto hyppigere og mere voldsom er Sciroccoen. En Reisende, der just opholdt sig paa Sicilien, følte engang henad Aftenstunden en besynderlig Mathed i alle Lemmer, Sciroccoen var ivente. Da han kort efter ved Solens Nedgang skuede ud over Havet, viste der sig mod den sydlige Rand af Synskredsen en tæt, hvid Taage, der snart aldeles tilhyllede de fjernere Øer, medens de nærmere toge sig ud som et Maleri paa et hvidt, glat Stykke Lærred, snart vare ogsaa de indhyllede, Taagen udbredte sig over de nærmeste Omgivelser, og heftige Vindstød hvirvlede Støvskyer i Veiret. Hele den følgende Dag vedblev Blæsten, der var ingen Sky at see, men Solen skinnede kun mat igjennem en rødlig Taage; først henad Aftenstunden reiste der sig en frisk Bjergvind, der bortjog den kvalme Ørkenluft. En anden Reisende beskriver Sciroccoens Virkninger saaledes. Da han om Morgenen aabnede sit Vindue, trak han bestyrtet Hovedet tilbage; thi det var ham, ligesom han havde stukket det ind i en Bagerovn; hele Dagen igjennem følte han Svimmel, Mathed og Mangel paa Madlyst, selv Dyrene befandt sig ilde, og Kvæget laae gispende omkring paa Marken, Blomsterne syntes henvisnede og hang med Bladene, hele Naturen laae ligesom udstrakt paa Sygeleiet. — Der er Intet, der i den Grad er istand til at overtyde os, om hvorlidet vi ved Tabeller alene formaae at danne os en levende Forestilling om et Lands naturlige Forhold, som Angivelsen af Regnmængden i Italien; denne er nemlig i det Hele taget langt større end her i Danmark, navnlig ved Foden af de høie Bjerge; der ere Egne, hvor den er næsten 5 Gange saa stor som i Kjøbenhavn, og selv i Rom og Neapel regner det mere end hos os; men det er, navnlig Syd paa, ikke som i Danmark gjerne en fiin vedvarende Regn, der væder og gjennemtrænger Jorden, men enkelte Skybrud, der ofte i faae Dieblikke bevirke rædsomme Oversvømmelser og forvandle et udtørret Flodleie til en brusende

Vandstrøm. I Genua faldt 1822 paa een Dag mere Regn end i Kjøbenhavn et heelt Aar, og ved Messina gik i Efteraaret 1823 under en heftig Pladstregn alle Floder og Bække over deres Bredder, rev Træstammer og Klippestykker med sig og ødelagde mange Landsbyer, umaadelige Sanddynger laae efter Oversvømmelsen opkastede paa Markerne, og over 300 Mennesker havde tilsat Livet. En stor Deel af Aaret er derimod uden Regn, og saaledes kunne vi let forstaae, hvorledes en Egn som Apulien kan være berygtet for sin Tørhed, uagtet Regnmængden er større end i Kjøbenhavn.

Vi have betragtet Syditaliens Klima; dertil svarer ogsaa dets **Planteverden**, der ved Siden af de os bekjendte Væxter indeholder en saadan Rigdom paa særegne Træer og Kornsorter, at vi her maae forsøge kortelig at beskrive en Deel af de vigtigste. Syditalien er de vintergrønne Løvtræers Hjem; blandt disse indtager Steenegen en vigtig Plads, store Skove af denne Træsort bedække Middelhavets Kyster, det mørkegrønne, glindsende Løv giver disse Skove et sortladent, fyrreagtigt Udseende, og Bunden er gjerne gold og nøgen; men de ere tillige et mægtigt Værn mod Vestenstormene. Ogsaa Myrthen og Laurbærtræet høre til Italiens vintergrønne Løvtræer, den første, der i vore Stuer holder sig lav, hæver sig her i sit Fædreland i Veiret med en mægtig Stamme. Iøvrigt er der næppe noget Træ, der i den Grad bidrager til at give den italienske Natur dens særegne Præg, som Cypressen og Pinien; begge er Naaletræer, hiin er mere lav, men dog med et ædelt, høitideligt Udseende, den har en pyramideagtig Væxt, et rødligt, vellugtende Ved, der af de gamle Ægyptere gjerne benyttedes til Kister for Mumierne; Pinien derimod har en rank, smal Stamme og hæver sig til en Høide af henved 40 Alen, medens den tætte, brede Krone, seet langtfra, synes at svæve i Luften og tildeler Landskabet en fortryllende Ynde; dens Kogle ligner en Ananas, behøver fire Aar til at modnes og udryster saa fine langagtige, velsmagende Nødder

over Jorden. To Planter, der i vore Dage overalt voxe vildt i Syditalien, men hvis egenlige Fædreland er America, ere Agaven, i Almindelighed kaldet Aloe, og den indianske Figen; hiin skyder fra en Krands af store, kjødfulde Blade en umaadelig, ved Toppen vidtforgrenet, Blomsterstengel i Veiret, der skal kunne opnaae en Høide af over 10 Alen, og paa Sicilien anvendes til Tagsparrer og endog til Pæleværk; af de grove Bladtrevler flette Kvinderne Matter; derimod forekommer den mexikanske Skik, at benytte Saften til en Art Palmeviin, ikke i Europa. Den indianske Figen er Navnet paa en Art Cactus, hvis svovlgule, rosedannede Blomst afsætter sig paa de flade, bladagtige Grene, og hvis Frugt, der ligesom Fignen er forsynet med smaae Kjerner, spises meget paa Sicilien; den benyttes paa Grund af sine mange stærke Torne meget til Indhegninger, dens Ubevægelighed og graalige Udseende giver den, især naar den om Sommeren er bedækket med tykke Støvlag, et besynderligt steenagtigt Præg, hvad der naturligviis især er mærkeligt, hvor en heel saadan stivnet Skov hist og her bedækker Lavamarkerne. Figentræet hvis Frugt i Neapel en stor Deel af Aaret er Fattigmands Hovednæring, er iøvrigt lavt, uanseeligt med store, mørkegrønne Blade, hvorimod Mandeltræet, der har stor Lighed med Ferskenen, ligesaa meget udmærker sig ved sine Blomsters Vellugt som ved sin mægtige, anseelige Væxt. Naar Digteren besynger Italien som Landet, „hvor Guldorangen gløder i Løvets dunkle Skygge", da er det langtfra et Billede, der har passet for alle Tider; thi de gamle Romere kjendte ikke Orangerne, af hvilke Citronen og Pomeranzen ved Araberne bleve indførte i Italen, medens Apelsinen først endnu langt senere ved Portugiserne blev bragt fra China til Europa. Og heller ikke er det alle Egne, endog hinsides Apeninerne, hvor den ret trives, selv i Omegnen af Rom maa den om Vinteren omhyggelig fredes, og først, naar man kommer ned i det Neapolitanske, sees den overalt i Haverne, ja

endogsaa plantet langs Veiene, hvor man undertiden henad Efteraaret finder Frugten liggende opstablet under Træerne. Sicilien er navnlig bekjendt for sin Sydfrugtavl, og Apelsiner udføres aarlig i overordenlig Mængde fra Messina; ogsaa Nizza har en vigtig Handel med denne Frugt; thi Havluften, der mildner Vinteren, gjør det ogsaa her muligt drive den i det Frie. Endnu mere end Sydfrugten er Bomulden i Italien indskrænket den til visse Strækninger, den findes nemlig ikke nordligere end Byen Neapel. Ved Høsttiden frembyder en Bomuldsager et overordenlig skjønt Syn formedelst de brede, mørkegrønne Blade, de store gule Blomster og den sneehvide Uld, der stikker frem af de halvaabne Kapseler; thi Planten bærer moden Frugt paa samme Tid, som den endnu er i Blomst; de omtalte Kapseler indeholder Frøet, der er besat med en lang, tæt, hvid Uld; de aabne sig som Tegn paa Modenheden med flere Klapper, det er da høist skadeligt, hvis der inden Høsten skulde falde Regn; dog det er disse Egne et Tilfælde, som saare sjeldent indtræffer. Den italienske Bomuldsavl er imidlertid kun forholdsviis ubetydelig; i Oldtiden var Bomulden aldeles ubekjendt i Europa, og Herodot omtaler det saaledes som en stor Mærkelighed, at Indierne havde en Plante, som istedenfor Frugt bar Uld, og hvoraf de forfærdigede deres Klæder. Blandt andre Planter, der trives i Europas mere sydlige Egne, spiller navnlig Viinranken og Olivenen en vigtig Rolle, saavel i Menneskelivet, hvorom vi senere skulle komme til at tale, som ved hvad de bidrage til at give den italienske Natur dens bestemte Præg, navnlig er det Tilfældet med Viinløvet, der overalt sees at omslynge Træer og Verrandaer; i Almindelighed holder det sig Vinteren over paa Rankerne; kun at det da antager det rødlige Farveskjer, som betegner Efteraaret hos os.

II. **Norditaliens Klima og Plantevæxt.** Det er Landet imellem Alperne og Apeninerne, nemlig Sardiniens Sletteland, det østerrigske Italien, Parma, Modena

og det Nordlige af Kirkestaten, som vi her nærmest tænke paa, en Landstrækning, i hvilken vi ligesom see en Foregriben af Sydeuropas Klima og Plantevært; det vil sige, man træffer Dage, i hvilke man indaander den samme, milde, behagelige Luft, der hisset er Aarets Særkjende, Egne, i hvilke Sydens Plantevært mere eller mindre træder os imøde; men et egenligt Sydland er Podalen dog langtfra, navnlig i den Deel af samme, der hører til Sardinien, Vinteren er i Venedig og Mailand strengere end i Edinburgh, og man har oftere over Lagunerne kunnet gaae ad Isen fra Venedig til Fastlandet. I Turin har man i Mands Minde havt en Kulde af ÷ 14 Grader, og man kan undertiden her have temmelig streng Vinter, imedens Alt faae Mile derfra, i Nizza, hinsides Bjergene, aander det yndigste Foraar. Det er Søalperne og Apenninerne, som her forhindre Middelhavets og Adriaterbugtens Indflydelse og tilveiebringe et Fastlandsklima, hvorfor ogsaa Norditalien ved Siden af en ulige koldere Vinter har ligesaa varm en Sommer som det Sydligere. Ogsaa med Hensyn til Fordelingen af Regnen finder der Forskjel Sted, og medens denne hist næsten aldeles er indskrænket til den kolde Tid, er den her temmelig ligelig fordeelt over hele Aaret. Norditalien har, som ovenfor omtalt, ogsaa sydligere Planter, dog ere de ikke saa udbredte eller tilstede i en saadan Mængde, at de kunne give Naturen dens bestemte Præg; det er i Hovedsagen Mellemeuropas Planteverden eller Castaniens Bælte, der her træder os imøde. Alligevel bevirke de særegne Jordbundsforhold og den eiendommelige Dyrkningsmaade et Præg, der i saare meget adskiller sig, fra hvad vi see hinsides Alperne. Til nøiere Forklaring, af hvad der allerede er omtalt under Østerrig, ville vi her tilføie. Man adskiller den høiere, temmelig tørre Slette, hvor Kornmarker og Morbærplantager afvexle med Skove og Hedestrækninger, og hvor der til Viinavlen overalt er anlagt Terrasser, der efter Behag kunne vandes ved Vandledninger fra Bjergene,

fra den lavere; hvor Vandet ofte springer frem af Jordens Skjød, hvor Floderne og de talrige Canaler ved Inddæmninger maae forhindres fra at oversvømme Markerne, men alligevel ofte under stærke Regnskyl, eller naar Sneen smelter paa Bjergene, gjennembryde Digerne, ødelægge Huse og Marker. Man seer her overalt herlige Græsgange, Riismarker og Agre med Korn, Morbær og Viinranker, hvilke sidste i Guirlander ere trukne fra Træ til Træ, saaledes som vi ovenfor have antydet det. De Egne af Norditalien, hvor Sydens Natur meest træder frem, befinde sig langs Bredderne af de store Indsøer ved Foden af Alperne; de berømte boromæiske Øer i Lago maggiore ere overalt beplantede med Granat-, Pomerants- og Citrontræer, dog navnlig er Comosøen bekjendt for sin vidunderlige Ynde og Gardasøen for sine umaadelige Citronhaver, hvor Sydfrugtens Væxt begunstiges af den hede, disede Luft, der er eiendommelig for denne Søes Omgivelser; men alligevel maa man om Vinteren ved høie Mure og Glastag beskytte Træerne.

III. **Kyststrækningerne og Lavlandet.** Italiens Kyst er paa de fleste Steder flad, lav, og bedækket med Flyvesandsklitter, kun paa enkelte Steder findes der Klippekyst, idet enten, som ved Genua og i Calabrien, selve Bjergkjeden træder ud til Havet, eller ogsaa enkelte, eenestaaende Bjergmasser, som Argento og Gargano, beskylles af Middelhavets eller Adriaterhavets Bølger. Mod Nordost have vi, som ovenfor omtalt (Pg. 294) en Række af Laguner, der adskilles fra Havet ved langstrakte Sandbanker, og hvis lave, sumpede Kyster, navnlig ved Po's og Adiges Udløb, ere berygtede for deres Usundhed, og herfra fortsætter Lavlandet sig igjennem hele Podalen, der ifølge det almindelige Antagende i en længst forsvunden Tid har været en Deel af Adriaterhavet. Men ogsaa i det øvrige Italien see vi overalt ligesom en Fortsættelse af Kysten i de udstrakte Sumpe og de ofte temmelig betydelige Sletter, som derfra strække sig ind i Landet. Blandt disse

sidste maae vi især nævne den romerske Campagne, Pugliens Sletteland og den yndige, yderst frugtbare Campagneslette, fra hvilken Vesuv hæver sig i Veiret som en mægtig, enestaaende Bjergmasse. Den romerske Campagne har en bølgeformet Overflade, Jordbunden er i det Hele taget frugtbar, men den usunde Feberluft, der ruger over disse Egne, bevirker, at den største Deel af Landet ligger udyrket hen. Den er deelt i store Eiendomme, der for en stor Deel tilhøre Klostrene, og forsaavidt Agerdyrkning finder Sted, besørges Markarbeidet af Fattigfolk fra Bjergegnene, der i Sæde- og Høsttiden i Tusindeviis komme ned paa Sletten, hvor de for en ussel Betaling udsætte deres Liv og Helbred for den forpestede Lufts Indflydelse; deres Føde er elendig, deres Klædning utilstrækkelig, og de blive derfor saameget desto lettere et Bytte for Døden, naar de efter Dagens Sved og Anstrengelse som oftest lægge sig til Hvile under aaben Himmel. Den livligste og sundeste Aarstid er Vinteren, naar Bjerghyrderne komme ned paa Sletten med deres Kvæg, den er da ogsaa bedækket med en frodig Græsvæxt; men om Sommeren, naar en lummer, svovlstinkende Luft, der ikke forfriskes af noget Vindpust, er udbredt over Landet, er det i Sandhed et sørgeligt Syn, at betragte disse Egne. Hist og her sees en Pyt med guulagtigt, raadent Vand; yderst sjeldent opdager man Spor af faste Menneskeboliger, kun nu og da en ussel Hytte, der beboes af en elendig, vantreven og bleg Befolkning; Ruiner af Gravsteder og Landhuse, der vidne om, at Campagnen ikke altid næsten har været ubeboelig, ligge adspredte og anvendes vel nu og da til Bopæl for den nuværende Befolkning; „Campagnerytteren" jager til Hest hen over Sletten med sin lange Landse, drivende en Flok storhornet Kvæg foran sig, og hist og her stige mægtige Røgskyer i Veiret fra de adspredte Skove, hvor der finder en temmelig betydelig Kulbrænding og Tilvirkning af Aske Sted. Et lignende Billede frembyder Pugliens Slette, Øst for Apeninerne; ogsaa her er Luften usund,

især i den hede Tid, og Byen Foggia, der om Vinteren, naar Hyrderne stige ned fra Abruzzerne, har en Befolkning af henved 20,000 Mennesker, staaer om Sommeren næsten øde. Strandsletterne gaae hist og her over i Strandsumpe, der ere at betragte som fordums Havbugter, der efterhaanden ere blevne udfyldte med Jorddele, som Floderne førte ned med sig fra Bjergene, idet tillige Sandklitterne ved Strandbredden forhindrede den frie Udstrømmen af Vandene. Ogsaa her er Luften om Sommeren yderst usund, hvad der synes en ligefrem Følge af den stærke Forraadnelse af Dyr og Plantedele, der gjerne finder Sted, hvor en betydelig Varme virker paa stillestaaende Vande, navnlig, hvor som her Havvandet ofte trænger ind i Søer og Floder, og begges forskjellige Dyre- og Planteverden da ved Blandingen gaaer til Grunde. Virkningen af den usunde Luft, den saakaldte Malaria, viser sig især i Koldfeber, der ofte gaaer over til mere ondartede, farlige Sygdomme. Ogsaa Leveren og Milten angribes, derfor have ogsaa de Mennesker, der nødes til i længere Tid at opholde sig i disse Egne, et høist elendigt Udseende, en bleg, guulladen Ansigtsfarve, indfaldne Træk, matte Øine, et opsvulmet Underliv og en tung, slæbende Gang. Som en Følge deraf ere disse Egne den største Deel af Aaret næsten aldeles ubeboede; medens saaledes i Arnodalen Huus slutter sig til Huus, Have til Have, kan man i Nærheden deraf, i Maremmerne, reise flere Miil uden at see et Huus eller møde et Menneske; den ringe Befolkning bestaaer her som i Campagnen af Hyrder, der til Hest med Landsen i Haanden tæmme deres halvvilde Hornkvæg, Oxer og Bøfler, der hist og her sees at streife om i Sumpene, for Resten finder den samme Dyrkningsmaade Sted her som hist, Arbeidere komme om Sommeren ned fra Bjergene, og om Vinteren lade Hyrderne mod en ringe Betaling deres Kvæg græsse paa de vidtudstrakte Enge. Desforuden findes der mange tætte Skove; der ere fulde af vilde Dyr: Hjorte, Ulve, Grævlinger og

Vildsviin, Skarer af Snepper og Vildænder bedække Kjer og Sumpsøer, og der findes derfor ogsaa i disse Egne en betydeligt Jagt. Endnu mere bekjendte end de toskanske Maremmer ere de Pontinske Sumpe, gjennem hvilke Veien fører fra Rom til Neapel. I Begyndelsen seer man nu og da en Kornmark, hist og her en eenstaaende Bondegaard, dernæst kommer man ind i en Skovstrækning med enkelte Aabninger, der især benyttes til Græsning, indtil endelig det egenlige Sumpland som en vidtudstrakt Slette udbreder sig for Øiet. Dog selv her er Alt ved det første Blik skjønt og lifligt, Veien er udmærket, den er nemlig et Romerværk fra Oldtiden, en Levning af den gamle appiske Vei, den er tilmed overalt beplantet med Lindealleer, i Baggrunden hæver sig Abruzzernes Bjergland, nærved viser sig overalt grønne Enge, rigt prydede med Blomster, Søer med venlige Bredder og Canaler, hvis Brinke ere bevoxede med Figentræer, Agaver og Viinranker, der ofte som en Løvhytte brede sig over Canalen med deres lædskende Druer. Dog uden Nytte for Mennesket har Naturen her ødslet med hele sin sydlandske Rigdom; den giftige Luft gjør Egnen ubeboelig selv der, hvor Sumpen synes at være udtørret, og ikkun store Flokke af sorte Bøfler drive i halvvild Tilstand frit omkring; Egnen passer sig just for dette Mosedyr, hvis største Glæde det er, at pladske i Kjerene, og hvis lifligste Næring just Sumpgræsset er; veltilfreds seer man Dyret efter at have græsset at kaste sig ned paa Engen for at tykke Drøv, men pladskende staaer Vandet til begge Sider i Veiret, Engen var dog ikke Andet end et Kjer. Den Reisende maa vel vogte sig for at overlade sig til Søvnen, hvad der i denne Egn skal være høist farligt; man møder Ryttere med et elendigt, guulblegt Udseende, drivende Bøfler foran sig med et langt Spyd, hist og her seer man anseelige Bygninger der ere opførte til de Reisendes Bekvemmelighed; men de giftige Sumpdampe have overalt bedækket de kalkede Mure med en fed, graagrøn Skimmel, hist og her seer man

Beboerne sysselsatte med at afbrænde Baal foran deres Huse, idet de paa denne Maade mene at kunne rense Luften. En stor Deel af de nu saa usunde Kyststrækninger vare i gamle Dage tæt bebyggede, Luften maa derfor dengang have været langt mindre fordærvelig for Helbredet end i vore Dage; om endogsaa andre Vidnesbyrd tyde hen paa, at de samme Ulemper, om endog i en mindre Grad, ogsaa dengang vare tilstede; man har troet, at det er Mangel paa Opdyrkning, der har fordærvet Klimaet; dog dette kan ikke alle Steder være Grunden, i det Mindste have de storartede Forsøg, som Pave Pius den 6te gjorde paa at udtørre de pontinske Sumpe, aldeles ikke forbedret Klimaet. I de toskanske Maremmer ere Forsøgene derimod paa mange Steder bedre lykkedes, saaledes i Omegnen af Livorno; en Stad, der for 100 Aar siden kun havde et Par Hundrede Indbyggere, for største Delen fattige Fiskere og Galeislaver, og hvor Dødeligheden var saa stor, at der aarlig døde 1 af 15, har nu over 5000, flere Familer have Sommerboliger der og bruge Søbadene. Man har ved hollandske Sluser, der lukke sig ved Høivande og aabne sig ved Lavvande, efterhaanden udtørret store Strækninger, paa nogle Steder, hvor Flodleiet var saa lavt, at der intet Afløb var muligt, har man ledet Vandene ud over den omliggende Egn og saaledes ved Afsættelsen af Dynd efterhaanden forhøiet Jordsmonnet; kort sagt man gjør i Toskana hvert Aar Erobringer, der ikke bringe Død og Armod, men Liv og Velstand over de erobrede Egne.

IV. **Bjergegnene.** 1) Alperne. Vi have allerede saa ofte og saa udførligt omtalt Alpenaturen, at der endnu kun staaer tilbage at undersøge, hvorvidt den ogsaa er fremherskende i den Samling af Lande, man efter gammel Skik samfatter under Fællesnavnet: Italien. Som en temmelig steil, buedannet Formuur, hedder det, begrændse Vestalperne, Schweizeralpernes Sydskjede og de tyrolske Alper Italien mod Nord; dog denne Betragtning er ikke fuldkomment

den rigtige; thi deels ligger Schweizercantonet Tessin og det sydlige Tyrol paa Alpernes Sydside, deels drage sig paa begge Sider af Floden Adige mægtige Bjergmasser mod Syd, hvorved Bueformen bliver forstyrret, og deels henfører man paa Grund af den politiske Forbindelse med Kongeriget Sardinien Hertugdømmet Savoien til Italien, uagtet det ligger hinsides den mægtige Fjeldmuur, og i naturlig, som i folkelig og selskabelig Henseende nærmest synes at slutte sig til Frankrig. **Savoien** er et Klippeland med umaadelige, sneedækkede Fjelde og snevre, temmelig høitliggende Dale, hvor Klimaet paa Grund af Beliggenheden mod Vesten er mere fugtigt og raat, men Vinteren dog mildere end i de tilsvarende Dale hinsides Alpeskjellet. Frugtbarheden er i Almindelighed kun ringe, men iøvrigt indeslutter Landet de samme Mærkværdigheder, som vi ovenfor have beskrevet under Schweiz, Naturen har den samme Høihed og alvorsfulde Skjønhed; ja maaskee bærer Savoien i saa Henseende Prisen fremfor alle andre Alpeegne; thi her har Alpekongen, det mægtige Montblanc, sit Høisæde; man seer fra Dalen ved Bjergets Fod den umaadelige Colos med dens vidtudstrakte Sneemarker, fra hvilke foruden de egenlige Bjergtoppe mange naaledannede Spidser rage i Veiret, medens flere Gletschere, blandt hvilke vi mærke det fem Miil lange „Jishavet“, bugte sig ned ad Bjergets Sider. Der er maaskee intet Bjerg, der med en saa betydelig Høide hæver sig op af de omgivende Dale som Montblanc, dybe Svælg imellem himmelhøie Fjelde ere jo overhovedet Alpenaturens Særkjende; i det Mindste træder andensteds intet enkelt Bjerg frem med en saa betydelig Masse som dette. I Aaret 1786 lykkedes det for første Gang at bestige Montblanc, siden den Tid have navnlig Videnskabsmænd under Ledsagelse af Savojarder oftere foretaget denne farefulde Reise; hvad vi i det Foregaaende allerede have fortalt om Møisommelighederne ved Bestigningen af Høialperne, har ved saadanne Leiligheder stedse gjentaget sig; jeg vil derfor kun tilføie, at man

her paa Europas Høidepunkt, fra hvilket en stor Deel af Frankrig, Schweiz, Italien, ja endogsaa Middelhavet ligger udstrakt for Øiet, har en saa ringe Temperatur, at den aarlige Middelvarme er beregnet til 12 Kuldegrader, og at man ligeledes her, fremfor noget andet Sted paa Alperne, erfarer Ulempen ved den altfor tynde Luft; den, der sidder roligt, fornemmer Kvalme og et smerteligt Tryk paa Hjertekulen, den, der derimod bevæger sig, føler sig i høieste Grad udmattet; Blodløbet foregaaer med en utrolig Hurtighed, Madlysten er aldeles forsvunden, hvorimod den Tilbøielighed, man føler til at sove, næsten ikke er til at overvinde. Bestigningen af Montblanc gaaer gjerne ud fra Chamonydalen, en snever og afsidesliggende Høidedal, hvis romantiske Skjønhed, fremkommen ved de mægtige Jisbræer, vildtlarmende Fosser og bratte Fjelddybder, for 100 Aar siden kun var kjendt af Dalens Hyrdebefolkning, medens den nu, trods de 8 Maaneders Vinter, er opfyldt med prægtige Hoteller, hvor det hvert Aar vrimler af Reisende fra alle Egne i Europa. Naturligviis har her som andetsteds den idelige Færdsel indvirket ugunstigt paa Beboernes Sædelighed, den gamle Aabenhed og Tarvelighed er forsvunden, Spillesyge, Fraadseri og Drukkenskab have faaet Indpas; dog til Lykke har ikke enhver Dal i Savoyen opnaaet europæisk Berømthed, og paa de fleste Steder passer derfor ogsaa endnu den gamle Beskrivelse paa dette mærkelige Bjergfolk, Efterkommerne af Oldtidens Allobroger. Faae Folk ere saa berømte for deres Flid som Savoyarderne, man seer næsten aldrig et Menneske ledigt, og hvorsomhelst det er muligt, er selv den mindste Jordplet møisommeligt opdyrket; i Dalene og paa de lavere Skraaninger af Bjergene dyrkes der Korn, Viin og Morbærtræer til Silkeavlen; dog Savoyens Lavlændere ere deres Flid uagtet som oftest yderlig fattige, og som en Følge deraf aandelig og legemlig forknyttede, ureenlige i Bolig og Klædning, krumbøiede, smaae og hæslige, ikke at tale om den store Mængde af

Cretiner og Vanskabninger. I Modsætning dertil seer man hos den egentlige Bjergbefolkning, der kun lever for sit Kvæg og dets Pleie, hvor hver Mand selv bygger sit Huus, selv forfærdiger sit Bohave, medens Kvinderne, foruden Karlearbeide i Hjemmet og paa Marken, tillige forsyne Familien med den tarvelige Beklædning, en forbausende Forening af Legemsstyrke og Aandslivlighed; det simple, men reenlige Hjem aabner sig for Rig og Fattig, og overalt synes Tarvelighed og Maadehold at forvandle Fattigdom til Velstand. Ikke destomindre er det just disse Egne, der ere Udgangspunctet for Savoyardudvandringerne, der, om man tør troe de Indfødte, ere en reen Naturnødvendighed, da de høiere Egne af Savoien ikke skulle være istand til at ernære mere end den tredie Deel af Befolkningen. Om Efteraaret, naar Markarbeiderne ere tilende, og Kvæget har forladt Alpegræsgangene, sætter saa godt som hele Savoiens Ungdom sig i Bevægelse; de Ældre og mere Erfarne drage ofte alene, eller i Selskab med et Par andre; Børnene derimod blive for en bestemt Betaling overladte til en Fører, der anviser Enhver sin Beskjeftigelse. Om Vinteren vrimler det i mange Egne af Frankrig med Savoyarder, nogle drage om med Sækkepiber, andre med Murmeldyr, andre med alle Slags Smaasager, som de have kjøbt i Genf, og man seer dem paatage sig de ringeste og besværligste Arbeider, for møisommelig at tjene et Par Skilling; de ere meget anseete i Frankrig for deres Ærlighed, deres Flid og Dygtighed, og tilmed aldeles utilgjængelige for den Forførelse og det vilde Liv, som de store Stæder indeslutte; det er, som kom det dem aldeles ikke ved, hvad der foregaaer udenom dem, de leve for sig selv som en eneste stor Familie, lægge hver Dags Fortjeneste i en fælles Pung, og udøve med Strenghed et indbyrdes Huuspoliti. Iøvrigt er det ikke blot disse Udvandringer, der vise, hvor nøie Savoien er knyttet til Frankrig; man interesserer sig nemlig overhovet kun for hvad der foregaaer i Paris, holder kun franske Blade, og selv de

høiere Stænder tale, uagtet Forbindelsen med Piemont, meget sjeldent Italiensk. Men det er ogsaa i Eet og Alt den franske Alpeboer, der her træder os imøde, og vi bemærke her atter for en stor Deel de samme Folkeeiendommeligheder, som vi allerede have omtalt ved Beskrivelsen af Dauphiné. Ogsaa her bortviser man ved at tage en Brand ud af Kaminen en uvelkommen Frier, ved Brylluppet øser Moderen en Haandsfuld Byg ud over Parret, og Bruden maa ikke glemme at tage Feiekosten op, der er lagt tvert over Dørtrinnet. — Fra Savoien fører Veien til Piemont over Mt. Cenis, hvor man ogsaa i Nærheden af Vandskjellet finder en Steen med Paaskrift: Italiens Grændse. Endnu i Begyndelsen af dette Aarhundrede kunde paa hele Strækningen fra Col de Tende til Brenner ingen Vogn bringes over Alperne uden først at være skilt ad; over Mt. Cenis gik man enten tilfods, eller man satte sig paa en Bærebør; nedrammede Pæle betegnede om Vinteren Veien, de bleve ofte stjaalne; da satte man Kors istedenfor, de forbleve urørte. I Aaret 1805 lod Napoleon i 5 Maaneder det udmærkede Veianlæg fuldføre, der danner Hovedforbindelsen imellem Savoien og Turin. 16,000 Vogne kjøre aarlig denne Vei; ved Indgangen til Passet ligger en lille Stad, der alene nærer sig af denne Befordring, saa den Reisende, der har beklaget de stakkels brødløse Savojarder, der sukkende saae Vognene rulle sig forbi, vistnok kunde spare sin Medlidenhed, hvad den Gjenstand angaaer. Idet vi nu stige ned af Alpernes Sydside bemærke vi lettelig Forskjellen mellem denne og den nordlige Skraaning med Hensyn til Bjergdannelsen; hist drage sig betydelige, frugtbare Længdedale, disse mangle for største Delen her paa den langt steilere Sydskraaning og gaae, hvor de findes, gjerne tilsidst over i Tverdale, saaledes som Tilfældet er med Addadalen og den øvre Etschdal. Iøvrigt gjenfinde vi her Alpenaturen med alle dens Eiendommeligheder. Fjeldskred anrette ofte store Ødelæggelser; den 11te Januar 1777

styrtede saaledes en Deel af Bjerget Piz ned, tog en Landsby med sig, og begravede to andre Landsbyer, den forbiflydende Strøm blev spærret og udvidede sig til en Sø, der overskyllede en betydelig Landstrækning. Ogsaa Gletschere findes i rigelig Mængde, ligesom man ofte hører om Laviner eller Sneeskred; det var en saadan Lavine, der i Aaret 1624 begravede de 300 hjemvendende Tessinere, i Aaret 1826 blev ved en lignende Naturbegivenhed en Deel af Veien over Stelico ødelagt og Posthuset revet ned i Afgrunden. Sneelinien begynder paa Alpernes Sydside noget høiere oppe end paa Nordsiden, navnlig mod Vest, dernæst følger en Strækning bevoxet med Alpeplanter, dernæst betydelige Skove af Naaletræer med gode Græsgange, derpaa Bøg, Eg og Kornavl og endelig det saakaldte Castaniens Bælte, der indeslutter Mellemeuropas Plantevæxt. Ligesom Alpenaturen gjenfinde vi ogsaa Syd for Bjergskjellet Alpelivet. Fjeldurternes Bælte benyttes om Sommeren til Græsgange for Faar eller Gjeder, og paa Steder, hvor det skulde synes umuligt for et levende Væsen at klattre op, drive Bergamos Bjerghyrder om med deres Faar; i Naaletræernes Bælte seer man ogsaa stort Kvæg, og her findes et fuldkomment Sæterliv. Sennerhytten er enten efter tydsk Skik af Træ, eller som det er eiendommeligt for Italienerne af Steen og tækket med Steenplader; Klokkespillet er ogsaa her uadskilleligt fra Hyrdelivet, men hvorsomhelst Befolkningen er reent italiensk, er det alene Mænd, der have Tilsynet med Hjorden. Iøvrigt adskiller de forskjellige Dales Befolkning sig ved Klædedragt, som ved Udseende og Levemaade. Paa nogle Steder seer man stærke, fiirskaarne Mænd og Kvinder, paa andre Steder en høi og slank Befolkning; nogle Dales Beboere udmærke sig ved deres kraftige, blomstrende Skjønhed, medens Naboerne see affældige og gulladne ud. Brescias Befolkning har det Ord paa sig, at den ikke blot forstaaer at finde og at smede Jern, men ogsaa at bruge det, og i

Republiken Venedigs Tid var denne Egn berygtet for de talløse Mord, der her bleve begaaede. Berzaskadalen er beboet af en brutal, heftig og hevngjerrig Slægt, med magert Ansigt, fremstaaende Knokler, brede Skuldre, dybtliggende, funklende, sortebrune Øine; de nære sig af deres Gjeder, smaae Køer og grovuldede Faar. Kvinder og Kvæg benyttes paa samme Maade til Lastdyr og behandles med den samme Haardhed; Mændene bære hverken Trøie eller Kappe, men kun en lang Vest, de nøgne Fødder ere ombundne med Træsandaler; Kvindernes Dragt bestaaer navnlig af et hvidt uldent Skjørt, der næsten gaaer heelt op i Halsen, og er saa folderigt, at de, naar de bevæge sig, næsten see ud som vandrende Tønder.

2) **Apeninerne.** Blandt de mange Sidegrene, som Alperne udsende, er den især mærkelig, der under Navn af Apeninerne fortsætter sig igjennem hele Italien og ligesom danner den Grundvold, hvorpaa Landet hviler. Disse Bjerge bestaae for største Delen af en graalig Kalk uden Forsteninger; de have en særdeles langstrakt Skikkelse med en forholdsviis ringe Brede, navnlig er dette Tilfældet med Nordapeninerne, der som en lav, smal Vold uden Sidegrene omslutte den genuesiske Bugt. Mellemapeninerne ere betydeligere baade hvad Høide og Brede angaaer, udsende tillige flere mægtige Sidegrene, blandt hvilke vi mærke de apuanske Bjerge og den Green, der indbefatter Gran Sasso, 8,200 Fod høit. Apeninerne udvide sig dernæst til et lavt, bredt Høiland, blive længere mod Syd smallere, men tillige høiere og drage sig saaledes henad mod Messinastrædet; herved maae vi dog erindre, at der imellem Bugterne ved Eufemia og Sqvillace findes en betydelig Sænkning, hvor der egentlig ikke længere kan være Tale om Bjerge, og dernæst, at den saakaldte Sidegreen mod Øst kun bestaaer af lave, usammenhængende Høie, næsten uden Forbindelse med Hovedkjeden. Apeninerne have paa de fleste Steder et øde, kjedsommeligt Udseende, istedenfor

Alpernes mægtige, sneedækkede Toppe og dybt indskaarne, vandrige Dale seer man her et ufrugtbart Høiland, hvor Skove og Græsgange som oftest have det samme kummerlige Præg; det er navnlig Mangelen paa Vand, som disse Egne lide under; thi naar om Sommeren Sneen er smeltet bort, og den regnløse Tid er begyndt, udtørres Floderne efterhaanden næsten aldeles. At der for Resten ogsaa i Apeninerne findes herlige Bjergpartier, lader sig ikke nægte, paa Grændsen af Neapel hæve de sig i stolt Majestæt med steile, takkede Klipper, i Modena sees frodige Alpegræsgange, og især ere Dalene imellem Sidegrenene, der aabne sig udad mod Havet, berømte for deres Frodighed og rige, sydlige Plantevæxt; dog Hovedmassen selv er, navnlig i det Toskanske, temmelig gold, og som en Følge deraf er ogsaa Bjerglivet gjerne fattigt og usselt; Husene i Landsbyerne bestaae gjerne af sammenhobede Klippebrokker, Befolkningen seer forsultet og gulladen ud, der findes næsten ingen Kornavl, som vi overhovedet vel maae lægge Mærke til, at Bøgen her strækker sig langt høiere end Kornet, medens man i Norge, hvor dette Træ ikke kan trives, avler Byg næsten lige op til Nordcap; Kornavlen afhænger nemlig meest af Sommervarmen, medens det ved Trævæxten især er om Vintervarmen og Luftens Rolighed at gjøre. Paa mange Steder drager man, som ovenfor er bemærket, i Høsttiden ned paa Lavlandet; for Resten ere Skovhugst og Kvægavl de vigtigste Sysler; kun i faae Egne er man istand til at holde Køer, Hjorderne bestaae især af Gjeder eller Faar, der om Vinteren græsse paa Lavlandet og i Strandsumpene; der findes ingen Sennerhytter, men Hyrderne overnatte gjerne, svøbte i deres Faareskindspelts, under aaben Himmel, idet de leire sig omkring et antændt Baal. Intetsteds i Apeninerne rører Menneskelivet sig saa friskt som paa Abruzzernes raae og vilde Høiland. Man seer her overalt umaadelige Faarehjorder, hører allevegnefra Lyden af Klokkerne, seer ved enhver Landsby store, langstrakte Faarestalde;

ogsaa Klædedragten vidner om Hyrdelivet, Kjoler, Peltse og Støvler ere forfærdigede af Faareskind, og det er, naar man besøger Abruzzerne, næsten som om man var gaaet Aartusinder tilbage i Tiden og saae Menneskeslægten i dens første Barndom. Befolkningen er en høi, stærk og smuk Slægt med et muntert, mildt Aasyn; Opdragelsen er streng og Faderens Myndighed ubegrændset; Kvinderne forblive stedse i Hjemmet, hvor de spinde, væve og passe alle huslige Forretninger, medens Mændene ere borte med Kvæget; her, i den koldere Fjeldluft, bevare Menneskene et roligere Sind, og det er en deilig Skik, at der paa de store Festdage finder almindelige Forsoningsgilder Sted, hvor Fredsbægeret gaaer rundt, og al Fjendskab maa fra nu af være glemt. Deres Godmodighed uagtet ere de fortræffelige Soldater, de elske høit deres Fædreland og ere besjelede af Iver for Religionen; de holde meget af Sang og Musik, og vi træffe ogsaa her Sækkepiben ligesom i Savoien og de skotske Høilande. Naar man endelig roser dem for deres Gjestfrihed, da kunde det jo rigtignok synes at stride mod hvad Schouw fortæller, hvorledes han træt og udmattet naaede Hyrdernes Leireplads og forgjeves anmodede dem om lidt Mælk; dog, som han selv tilføier, det var ikke Uvillie, men Overtro der var Skyld i dette Afslag; og Overtroen er i Sandhed stor blandt disse Bjerge; en dansk Botaniker blev engang beskyldt for, at han ved at opgrave Planternes Rødder havde fremkaldt Storm og Uveir, og enhver Fremmed, der besøger deres Land, ansees for en Skattegraver, der ligge nemlig mellem Klipperne umaadelige Skatte skjulte, der ved Trylleord kunne bringes for Dagens Lys.

3) **Vulcanerne.** Noget over en Miil Sydost for Neapel hæver Vesuv sig tilligemed Monte di Somma, en smal Bjergryg, der som en Levning af en gammel, forlængst udbrændt Vulcan omgiver det mod Nord og Ost, op fra Campaniens Slette. De lavere Dele af Bjerget ere

berømte for deres Frugtbarhed, og det er et herligt Syn, naar man fra Neapel paa den anden Side af Bugten seer Brimmelen af smukke Landsteder og velbyggede Landsbyer, derover et Bakkeland med Haver, Frugttræer og Viingaarde og endelig Vulcanen selv, der rager i Veiret med sine Lavamarker og sin steile, nøgne Askekegle. Dog selv ved Bjergets Fod findes der overalt Vidnesbyrd om Fortidens Ødelæggelser; imellem smilende Viinhaver drage sig dybe, sorte, ufrugtbare Dalsvælg, hvor takkede Lavaklipper ligge henkastede imellem hverandre og ofte have en forbausende Lighed med et mørkt, vildt fraadende Hav, der pludselig er stivnet. Jo høiere man stiger op, desto mere faaer Lavaen Overhaand, kun hist og her rage endnu enkelte Kastanietræer frem, indtil endelig al Plantevæxt forsvinder, og man møisommelig maa arbeide sig opad den steile Kegle igjennem den løse, vulcanske Aske. Fra Krateret, eller Vulcansvælget paa Toppen af Vesuv, sees i Almindelighed lette, hvide Dampskyer at stige op og føres videre af Vinden, de have deres Oprindelse fra de sydende Vande i Jordens Dyb, og et ildsprudende Bjerg er overhovedet i denne halvrolige Tilstand saa langt fra nogen Ulykke for Menneskeslægten, at det tvertimod maa betragtes som en Sikkerhedsklap for den umaadelige, underjordiske Dampkjedel. Indtræder derimod en fuldkommen Rolighed, da see Omegnens Beboere med Ængstelse et Udbrud imøde. Der berettes om hyppige Jordskjelv, ofte i langt bortliggende Egne, en underjordisk Støi, som af en stor, sydende Kjedel lader sig høre, Kilder og Brønde tørres ud, Jorden ryster med en dump Bragen der ligner Lyden af Artillerisalver i det Fjerne, indtil Vanddampene endelig have banet sig en Udgang igjennem Krateret, og nu finder et Vulcanudbrud Sted. Den underjordiske Damp kaster deels Steenflakker, deels vulcansk Støv i Veiret, en umaadelig lodret Støtte hæver sig til en Høide af flere 1000 Alen, udbreder sig dernæst skjermagtig, forvandler Dagen til Nat, og falder efterhaanden ned som tætte Snee-

flokke, idet Vulcalstøvet paa en Udstrækning af mange Kvadratmiil bedækker Jorden, afsvier Blade og Frugter, fordærver Viinrankerne, ja endogsaa trænger ind i Boligerne og opfylder Huusgeraadet. Den tætte Regn, der paa Grund af Dampenes Afkjøling gjerne ledsager Vulcanernes Udbrud, blander sig allerede i Luften med Asken, Masser af Dynd kaste sig over Huse og Træer, og de umaadelige Storme, der fremkaldes ved Heden, føre ofte Ødelæggelsen hen over langt bortliggende Egne. Saaledes blev i Aaret 79 ikke blot Pompeji og Herculanum, men ogsaa det fjerne Stabiæ begravet under Dynd og Aske, der af en heftig Nordvestvind blev ført ud over disse Stæder, i tre Dage hvilede et fuldkomment Mørke over hele Naturen, og mange Mennesker tilsatte Livet. Men skjøndt dette Vulcanstøv saaledes i det første Øieblik er fordærveligt, har det dog i Tidens Længde en frugtbargjørende Indvirkning paa Omegnen og fremkalder den umaadelige Frodighed, der betegner Vesuvs lavere Skraaning. Den ophøiede Skjønhed, der om Natten hviler over et Vulcanudbrud, naar der over hele Egnen paa mange Miils Afstand er udbredt et stærkt, luerødt Flammeskjær, har sin Oprindelse fra de gløbende Steen, der opkastes af Svælget og afspeile sig i de omgivende Dampskyer; derimod er det urigtigt, naar man ofte forestiller sig dette Skjær som fremkaldt ved en virkelig Ildslue, der skulde opstige fra Jordens Dyb. Imidlertid fyldes Krateret Bækken med smeltet Lava, hvis Gjenskin end mere forøger Himmelens Rødglands, og som dernæst strømmer ned ad Askekeglens Skraaning, Overfladen styrkner hurtig, Stykkerne falde klingrende ned til begge Sider, og danne Volde, imellem hvilke Strømmen sagte flyder; en lignende Vold af klingrende, over hverandre faldende Lavaplader skyder sig frem foran Strømmen og bevirker, at Lavaen, hvor den paa sin Vei møder en Klippe eller en fast Muur, uden at berøre samme flyder udenom til begge Sider. Undertiden forbliver Lavaen ved Foden af Keglen, eller den paa sin videre Fart følger en gammel Strøm, men

undertiden baner den sig ogsaa nye Veie og anretter da de skrækkeligste Ødelæggelser; Huse og Landsbyer gaae op i Flammer, Ranker og Træer staae allerede i Brand, førend den har naaet dem, og Landmanden gaaer under Skrig og Jammerklage foran med Øxen i Haanden, for selv at omhugge sin Fremtids Haab, og saaledes dog i det Mindste at frelse Brændet. Har Lavastrømmen endelig naaet Havet, styrter den sig med en ubeskrivelig Raslen ud i samme, paa en betydelig Afstand er Vandet kogende hedt, tykke Dampskyer stige i Veiret, alle Fiske omkomme, og mægtige Basaltklipper rage fra nu af frem af Dybet. Det er med en underlig Følelse, at man besøger Vesuvs Krater, Kilden fra hvilken saa megen Ødelæggelse er udstrømmet over de tilgrændsende Egne. Fra Toppen af Bjerget seer man ned i en Fordybning paa flere hundrede Alen, hvis Overflade overalt er bedækket med skarpe Lavastykker, hist og her findes Spalter, af hvilke en blaalig, svovlet Damp stiger i Veiret; den meget omtalte Askehøi i Midten blev aldeles ødelagt ved Udbrudet i Aaret 1835, i dens Sted findes nu et aabent Svælg, 10 til 12 Alen bredt, fra hvilket med et Mellemrum af et halvt Minut tætte, hvidgule Dampkugler stige op af Dybet. Dette er det berømte Krater; man kan uden Fare stige ned i samme og gaae lige hen til Svælget, hvor kridhvide Klippevægge drage sig ned til en umaadelig Dybde, og hvor Vanddampene med en Larm som af Raketter undertiden med en dump Knalden stige i Veiret. Ifølge de Gamles Beretning var Vesuvs Top ved Christi Fødsel ganske jevn, og Vulcanen syntes i Aarhundreder at have været udbrændt, da i Aaret 79 det Udbrud indtraf, der ødelagde Herculanum, Pompeji og Stabiæ. Masser af Dynd styrtede ned, trængte ad Døre og Vinduer ind i Kamre og Kjeldere og opfyldte Alt; mangfoldige Mennesker bleve derved pludselig kvalte, og Stæderne selv begravede. Herover havde i Herculanum Lavaen senere udgydt sig, yngre Askelag vare komne til; saaledes ligger Staden den Dag

idag bedækket til en Høide af 40 Alen, og over den umaadelige Oldtidsgrav udbrede sig de blomstrende Landsbyer Resina og Portici. Ved at grave en Brønd kom man i Aaret 1711 uformodentlig ned i Theatret, der er det Eneste af Staden, der kan tages i Øiesyn, idet man med Fakler stiger ned under Jorden; thi for Resten maa man af Hensyn til de Overboendes Sikkerhed efter Udgravningen skynde sig med atter at tilkaste. Pompeji derimod, som man noget senere opdagede, ligger frit for Blikket; det maa have været en særdeles betydelig Stad; thi, efter hvad man kan beregne, uagtet jo langtfra hele Staden er udgravet, har den i det Mindste havt en italiensk Miil i Omkreds, og Amphitheatret maa kunne have rummet 18 til 20,000 Mennesker. Gaderne ere næsten alle saa smalle, at to Vogne ikke kunne komme forbi hinanden, alligevel tyde de dybe Hjulspor i Lavabrolægningen paa en betydelig Færdsel, man seer lange Rækker af Huse med Haandværkernes Skildte og imellem dem Gudernes Templer, Freskomalerier pryde Væggene og den herligste Mosaik bedækker alle Gulve. I Forstaden findes der blandt Andet en smuk Bygning, omgiven med en Søilerad, og nedenunder en Kjelder med flere store Viinfade, fyldte med haardt, vulcansk Støv; det var her at man ved Udgravningen fandt Skeletterne af 18 Voxne og 2 Børn. Noget derfra sees et Vagthuus, paa hvis Port en Comedieplacat indbyder Folket til Theatret og lover, at der skal optræde Liniedandsere. Et andet Sted kommer man ind i en stor Gaard, som Mængden af Hestebeenrade, Vogne og Seletøi tilkjendegiver, maa have tilhørt en Vognmand. Man har hidtil fundet to Theatre og desuden i den anden Ende af Staden Amphitheatret, hvor Væggene ere malede al fresco med Dyre- og Gladiatorkampe, i de lavere Gallerier er der anbragt Bure for de vilde Dyr, og her har man fundet 8 fuldstændige Løvebeenrade. — Efter Udbrudet i Aaret 79 høre vi i det næste Aartusinde oftere om lignende Tilfælde, da paafulgte der i 500 Aar en fuldkommen Stilhed, Bjerget

blev opdyrket næsten lige til Keglen, selv ned i Krateret trængte sig en kraftig Plantevæxt, det var bedækket med græssende Kvæg, hist og her var der indrettet Dampbade, og man steg igjennem Buskvæxt ned i denne Vulkankjedel; da indtraf i Aaret 1631 et Udbrud, der kostede flere Tusinde Mennesker Livet og anrettede Skade for 20 Millioner Ducater, og siden den Tid er der sjeldent hengaaet ret mange Aar imellem de forskjellige Udbrud. — **Etna**, Italiens anden verdensberømte Vulcan, hæver sig som et fuldkomment eneſtaaende Bjerg uden Fjeldaas, uden Høisletter og Terrasser og følgelig ogsaa uden Dale og Floder op fra Catanias Slette; ikkun Alperne og Sjerra Nevada overgaae det i Høide, ihvorvel det langtfra viser sig i sin Umaadelighed for Øiet, da det nemlig hæver sig saa jevnt, og kun den øverste Askekegle steilt stiger i Veiret, omgiven af henved 100 mindre Kegler. Allerede heraf kunne vi slutte os til, at Bjerget maa have et betydeligt Omfang, det er i Virkeligheden ogsaa 20 Miil i Omkreds og indtager en større Flade end hele Laaland. Den nederste Deel, til henved 3000 Fod over Havet, er uagtet de mange dybe Svælg, dannede ved Lavaklipper, der vildt ere kastede ovenpaa hverandre, overordentlig frugtbar og udmærket opdyrket, den indeslutter 7 Stæder og en Mængde blomstrende Landsbyer, der bestaae af smukke, reenlige Lavahuse og ere beboede af 180,000 kraftige, veldannede Mennesker; Mandler, Figen, Oliven, Oranger og Druer frembringes i Mængde, Viinrankerne ere ofte plantede i Huller fyldte med Jord i den sorte Vulkanstøv, imellem Lavaridserne sees Agave og Cactus, der næres ved Luften og efterhaanden, som de henraadne, forberede Jorddannelsen. Vinteren er her den skjønneste Aarstid, da viser dette Bælte sig nemlig som en Blomsterkrands rundtom den sneedækkede Bjergkegle, om Sommeren derimod, naar Heden og Tørken lader Plantevæxten svinde, har denne Egn et gustent, afsvedet Udseende, der endmere forøges ved Mangelen paa Floder og Kilder, en Mangel saa fuld-

kommen, at Beboerne paa de fleste Steder ikke have andet Vand end det, de opsamle i Cisterner. Over dette Bælte udbrede sig mægtige Skove af Bøg og Fyr, der dog for en stor Deel ere ødelagte ved Lavaen; dette Strøg benyttes til Græsning for Gjeder, Sviin drives ud paa Olden, og for Resten er Skovhugst her en almindelig Næringsvei. Vi træde nu op i det øde Bælte, hvor den haarde Lava og Vulcanasken tilmed paa Grund af de hyppige Udbrud hindre Dannelsen af Fjeldurter, og som derfor aldeles er bedækket med Vulcanstøv og Lava. Fra Toppen af Bjerget har man en herlig Udsigt navnlig paa Grund af den umaadelige Slagskygge, der ved Solens Nedgang kaster sig som en violet, regelmæssig Pyramide udover det joniske Hav, og her findes det mægtige Krater, der næsten er en halv Miil i Omkreds, og hvis indre Kjedel danner en umaadelig Tragt omtrent 300 Alen dyb; Bunden er flad og bedækket med Lavastumper, Siderne dannes af sorte Klippevægge, isprængte med gule og røde Farver, hist og her have store Sneemasser ophobet sig i Kjedeldybet, fra de talrige Spalter stige svovlsure Vanddampe i Veiret, og i Midten findes Svælget, hvis hvide Dampskyer paa Grund af Luftens Lethed ikke stige længere i Veiret end til Randen af Krateret, og derfra sagte føres videre, bevægede af Vinden. Det er kun sjeldent, at Lavaen ved Etnas Udbrud udstrømmer fra selve Krateret, i Almindelighed baner den sig en Udvei ved at gjennembryde Bjergets Sider, og de mangfoldige mindre Askekegler ere Vidnesbyrd om ligesaamange Udbrud, de fleste fra en forhistorisk Tid. Den mærkeligste af disse Kegler er Montirossi, det røde Bjerg, i Nærheden af Landsbyen Nicolosi, en 360 Alen høi Mindestøtte om det mægtige Udbrud i Aaret 1669. Efter to Dages Bælmørke aabnede sig en umaadelig Afgrund under Bragen og Jordrystelse, og forbausende Masser af Aske og Gruus stege frem af Dybet, ved Foden af det nye Bjerg, der saaledes fremstod, viste der sig efter flere Dages Forløb en Aabning, gjennem hvilken den glødende

Lava strømmede ud og over 20 Alen høi tog Retningen lige ad Catania til. De forfærdede Borgere af denne Stad ilede ud med Spader og Hakker og forsøgte at give Strømmen en anden Retning. Men aldrig saasnart mærkede Omegnens Beboere dette, før de samlede sig og med Vaabenmagt søgte at hindre hine i deres Forehavende, og nu kjæmpede man paa Liv og Død ved Foden af Ildstrømmen, medens denne langsomt og uimodstaaelig fortsatte sin Vei. Folkene fra Catania maatte flye, og Lavaen naaede endelig deres Stads Mure. Her svulmede den op, banede sig saaledes en Vei ind i Byen, som den for en stor Deel ødelagde, og strømmede endelig ud i Havet.

Uden at opholde os ved Beskrivelsen af de andre ildsprudende Bjerge og forskjelligartede vulcanske Udbrud, deriblandt Den **Pantellaria**, som i Aaret 1851 fremkom og kort Tid efter atter forsvandt, medens Englænderne og Neapolitanerne stredes om dens Besiddelse, ville vi gaae over til at omtale en anden Virkning af Dybets Kræfter, det skrækkelige **Jordskjelv**, en Bølgebevægelse, fremkaldt ved de underjordiske Dampe, der i Italien meget hyppigt har foraarsaget store Ødelæggelser. Saaledes blev **Messina** den 5te Febr. 1783 næsten aldeles tilintetgjort ved et Jordskjelv. Fiskere, der om Morgenen vare seilede ud paa Havet, vare strax vendte tilbage, fordi Bølgerne vare i en usædvanlig stærk Bevægelse, uagtet ingen Vind rørte sig. Imellem Kl. 12 og 1 bemærkedes det første Stød, der varede i tre Minuter og var ledsaget af en Larm som en stærk Torden, rimeligviis bevirket ved de underjordiske Klippers Sammenstød. Støv og Røgskyer forduņklede Himmelen, Husene begyndte at vakle og styrte sammen; man søgte at frelse sig ud paa Marken og maatte der overnatte under aaben Himmel. Det var omtrent ved Midnatstid, da det næste heftige Stød indtraf; man saae ved den Leilighed blandt Andet et Kirketaarn to Gange blive hævet høit i Veiret, dernæst tabe Ligevægten og styrte omkuld. Omtrent paa samme Tid ud-

brød der Ildløs paa forskjellige Steder, og snart var hele Staden forvandlet til et Ildhav. Henved 1000 Mennesker havde tilsat Livet ved denne Naturbegivenhed, mange af de Frelste bleve senere Offere for Rattekulden og Hungersnøden, og man maatte ved Uddelingen af Brød og Opførelsen af Barakker komme deres Trang til Hjælp. Ogsaa over hele Calabrien udbredte Jordskjelvet sine Ødelæggelser, dette Land skal endnu ikke fuldkomment være kommet sig efter den Ulykke, og mangen Gruusdynge staaer endnu som et Mindesmærke om hiin Rædselsdag. Det var den Gang, at blandt Andet store Skarer vare flygtede ned til Strandbredden, hvor Havet havde trukket sig langt tilbage, men pludselig hæve Vandene sig, der opstaaer en Oversvømmelse, og 1300 Mennesker finde deres Død i Bølgerne. Man kan gjøre sig en Forestilling om den Skræk, der paa den Tid havde bemægtiget sig alle Gemytter, naar man hører, at hele Aaret igjennem kunde Folk ikke høre en Hund tude eller et Æsel skrige, uden over Hals og Hoved at løbe ud af de opreiste Rødhytter, man meente nemlig, før Jordskjelvet at have bemærket en besynderlig Uro hos alle Huusdyr.

Landbruget. Det frugtbare Italien med dets milde Klima synes af Naturen at være bestemt til Kornland, og Oldtidens Romere udgjorde, ligesom de tilgrændsende Smaafolk, en Republik af Agerdyrkere. Som Erobringsfolk vænnedes de efterhaanden til at leve paa Andres Bekostning, dernæst paafulgte Barbarernes Indfald, og saaledes blev Agerdyrkningen stedse mere bragt tilbage. I vore Dage er det navnlig Jordlodderness altfor store Udstrækning, der hindrer Landbrugets Udvikling; i Bjergegnene seer man paa mange Steder forsømte Græsgange og hærjede Skovstrækninger, hvor Kvægavlen staaer hindrende i Veien for Jordens Opdyrkning og Træernes Pleie, fordi Communen, der i Fællesskab eier det Hele, ikke paa anden Maade kan enes om dets Benyttelse. Paa de store Godser, der deels tilhøre Klostre og Kirker, deels enkelte Godseiere,

har man paa mange Steder, navnlig i de foromtalte usunde Egne, fundet, at det langt bedre svarede Regning, at lade store Hjorder af Bøfler, Oxer og Sviin græsse, end at lade Jorden opdyrke. Derimod ere der andre Egne, hvor Jordlodderne ere udstykkede i høi Grad, og man seer bedst, hvor fuldkommeut en saadan Udskiftning svarer til Italiens naturlige Forhold, naar man sammenligner Roms Ørkener, Apuliens Slette og selv Mailands Omgivelse med det herligt opdyrkede Campanien og Vesuv. Det er en gammel italiensk Skik, der endog forskriver sig fra Romernes Tid, at vinde alle sine Fornødenheder, Korn og Viin, Træ og Kreaturføde, paa den samme Plads. Rækker af Træer, omvundne med Ranker, der ere trukne fra det ene Træ til det andet, drage sig igjennem Hvede- og Maismarkerne, og naar saaledes Rankerne ere voxede til, lægges Marken ud til Græsning. Derved faaer en italiensk Sædemark et ganske særegent Udseende og ligner langtfra en Skov, nærved en yppig Have. Landet frembringer paa mange Steder, navnlig i Toskana, fortrinlig Hvede, dog langtfra i tilstrækkelig Mængde, og der maa aarligt indføres betydeligt fra Ægypten og Odessa. Dette er saameget mere paafaldende, som forskjellige Frugter, navnlig Kastanier og Figener, her for en stor Deel træde istedenfor anden Planteføde. Dog derved maa erindres, at det i Almindelighed kun er Slettelandet, der benyttes til Kornavl, medens Høiene fortrinsviis anvendes til Dyrkning af Oliven, Viin og Morbær. Saaledes seer man i det Genuesiske, hvor Landet for største Delen bestaaer af Bakker og Bjerge næsten aldeles ingen Kornmarker, man indfører Hvede og Riis fra Piemont, som til Gjengjeld modtager Olie og Sydfrugter fra denne Egn; paa samme Maade er det kun det Østlige af Pavestaten, især hvad der hører til Posletten, hvor Kornavlen er vigtig, Vest for Apeninerne er derimod Olieavlen den Fremherskende. Af Kornsorter maae vi først og fremmest mærke Hveden, der Nord for Apeninerne især anvendes til Brød,

Syd paa til Nudler og Makaroni. Kornet bliver ikke slaaet med Lee, men afskaaret med Segl, og dernæst tærsket paa en aaben Plads foran Bondehuset, efterat Axene først ere slaaede fra Straaet. Tærskningen er en Fest for hele Landsbyen, hvortil alle blive indbudne og under munter Lystighed forrette det haarde Arbeide, Deeltagerne blive beværtede, og efter endt Arbeide faaer Ungdommen sig en Dands. Rugen har stedse været foragtet af Italienerne; allerede Plinius omtaler den som den usleste af alle Kornsorter, klidet, bitter og ildelugtende, og den forekommer kun i Bjergegnene, paa saadanne Steder, hvor ingen anden Sæd vil trives; ogsaa Byggen, der i gamle Dage har været almindelig som Brødkorn, dyrkes for nærværende Tid kun hist og her imellem Bjergene. Risen voxer paa tre Fod høje Straae, der ligne Byghalm, dog med lysere, bredere Blade; de tropiske Lande med deres Afvexling af Tørke og Regntid frembyde just et Naturforhold, der passer sig for den, og som i Italien maa tilveiebringes ved kunstig Vanding; ved Alexanders Tog til Indien blev den bekjendt i Europa og senere ved Araberne overført til Spanien. Ved Overitaliens Forbindelse med Spanien blev den under Carl den Femte ført hid, og i det 16de Aarhundrede saae man overalt i det Mailandske blomstrende Riismarker. Herfra udbredte den sig videre, men snart saae man, hvorledes de kunstige Sumpe fordærvede Luften, og blev derfor nødt til at indskrænke dens Dyrkning ved Lovbud. I Syditalien har Frygten for Malaria allerede forlængst næsten aldeles tilintetgjort Riisavlen, kun paa Sicilien er den af noget større Vigtighed. Fremgangsmaaden ved Dyrkningen er i sine væsenlige Hovedtræk følgende. Jorden bliver tidligt om Foraaret først omhyggelig pløiet og jevnet med Skovle, dernæst indlades Vandet, og Sædemanden træder barfodet ud i Sumpen med en Kurv fuld af rensede, vel udblødte Riis; Vandet bliver dernæst aldeles ledet hen over Marken, der nu fuldkomment ligner en Sø. Er Sæden spiret frem, afledes Vandet, til

den har slaaet dybe Rødder, indledes dernæst atter, og saaledes bliver man ved til henad Sommeren, da det for sidste Gang ledes bort; Sæden staaer endnu et Par Maaneder paa Marken og høstes endelig mod Slutningen af September. Maisen, der er kommen til os fra America, voxer paa en 10 til 15 Fod høi Stengel med lange, bueformig nedhængende Blade, imellem hvilke Axene sidde. Denne Kornsort er i vore Dage af største Vigtighed for Italien og udgjør tilligemed Oliven Almuens Hovednæring. Viinavlen er her som i alle Middelhavslande særdeles betydelig, men drives dog langtfra paa en fornuftig og hensigtsmæssig Maade; for det Første lader man nemlig Ranken paa flad Mark drage sig op ad Træstammer og frit udbrede sig til alle Sider, dernæst faaer Druen, efter at den er bleven moden, Lov til at sidde flere Uger paa Ranken, derved faaer Vinen nemlig en mørk Farve, som Italienerne sætte megen Priis paa, uden at ændse, at den derved tillige bliver sammensnerpende. Den italienske Viin kan heller ikke længe holde sig, navnlig paa Grund af Mangelen paa kjølige Kjeldere. Olivent ræet hører til de vintergrønne Løvtræer, dets Frugter have en bitter, sammensnerpende Smag, men tjene alligevel paa mange Steder de Fattige til Næring; man lader dem af sig selv falde af og presser dem dernæst strax; til den Ende knuses de først til en Art Grød, der kommes i Vidiekurve, og Olien løber nu gjennem flere saadanne Kurve ned i et Kar, halvt fyldt med lunkent Vand. Den rene Olivenolie er uden Farve, klar som Vand med en sødlig Smag og aldeles uden Lugt; den tjener Italieneren istedenfor Smør, ligesom overhovedet i alle sydlige Lande Plantespise har Overvægten over den dyriske; derfor fremkalder ogsaa Dyrtid paa Oliven en sand Jammer i hele Landet. Oliventræet ynder ikke Sletten og mangler derfor ogsaa næsten aldeles i Overitalien, der aarlig maa indføre for 13 Mill. Rd. Olie. Sydpaa ere derimod alle Høie bevoxede med Oliventræer. Dette er navnlig Tilfældet i det

Neapolitanske, dog er Olien herfra yderst slet paa Grund af den Skjødesløshed, hvormed den behandles, den er grønlig, tyk og med en stærk Lugt; men saaledes er den just den simple Mand tilpas, ligesom den ogsaa udføres i rigeligt Maal til Brug ved Uldfabricationen. Den bedste Olie i Italien kommer derimod fra Lucca, hvor saavel Soluften som Kalkjorden i høi Grad begunstiger den. Kvægavlen har flere Steder i Italien udviklet sig paa Agerdyrkningens Bekostning; men i mange Egne synes det dog at være Naturen selv, som har foreskrevet Menneskene denne Ordning, saaledes vilde Alpernes udmærkede Græsgange kun levere kummerlige Kornmarker, og den tørre apuliske Slette bevoxet mod Thymian og Capers, er ligesaa fortrinligt skikket til Vintergræsning for Smaakvæget, som Apeninernes steile Skraaninger egne sig til Sommergræsning for samme. Allerede de gamle Romere omtale Faarenes Vandring fra Apulien til Samniums Høiland; senere blev dette ved de aragonske Konger til en lovbestemt Rettighed, som man dog i vore Dage har søgt at indskrænke, da man har indseet, at den er til Skade for Agerdyrkningens Fremme. Faaret er overhovedet Italiens vigtigste Huusdyr især iblandt Bjergene, og navnlig er det langt mere udbredt end Geden, der med hvert Aar bliver mindre almindelig. Oxen anvendes til Malkning paa flere Steder i Podalen, hvor hele Landsbyer føre Navnet Cassina og næsten ene give sig af med at producere Mælk, hvoraf man tilbereder den bekjendte Parmasanost; dog benyttes dette Dyr fortrinsviis som Trækkedyr paa Slettelandet og spændes som saadant for Ploven og Arbeidsvognen; ogsaa Bøflen anvendes til denne Brug, men er mindre udbredt og navnlig indskrænket til enkelte Sumpegne i det Sydlige, den ynder nemlig Varme og Fugtighed. Den er mørkebrun og bedækket med lange, stride Haar; dens magre Lemmer, skaldede Hale og dumme, skye Blik giver den et hæsligt Udseende, tilmed er den vild og let at opirre, og man er, for at styre den, nødt

til at give den Ringe i Næsen; imidlertid er den paa Grund af sin mageløse Styrke et fortræffeligt Trækkedyr og leverer tilmed udmærket Ost og fortrinligt Smør, hvis grønladne Udseende iøvrigt støder det uvante Blik. Hesten benyttes i hele Italien saa godt som slet ikke ved Landmandens Arbeide, men er alligevel langtfra noget ualmindeligt Dyr; thi deels anvendes den til Postkjørsel, deels til at tilfredsstille det Italienerne medfødte Hang til Luxus. Det italienske Æsel er fortrinligt, og det er især hinsides Apeninerne paa Grund af de slette Veie et almindeligt Lastdyr. I Genua og Ancona, hvor de steile Gader paa de fleste Steder gjøre enhver anden Befordringsmaade umulig, bruges det ikke alene til at bringe Levnetsmidler, men ogsaa Brænde, Steen, Kalk og Vand om i Staden. Endeligen er ogsaa Svinet et vigtigt Dyr, der især søger sin Næring i Bøgeskovene paa Bjergene.

Bondens aandelige Udvikling er her som overalt betinget ved hans ydre Tilstand, men denne afhænger navnlig af de Forhold, hvorunder han lever, og disse ere i de forskjellige Egne af Italien langtfra de samme. Ved Alpernes Sydfod have Indbyggerne i Almindelighed smaae Jordlodder, der eies af Communen og besiddes af den Enkelte som en Art Arvefæste. Der anvendes en utrolig Omhu paa at bringe saa Meget som muligt ud af den ringe Eiendom, Terrasser anlægges op ad Bjergskraaningen, idet man opfører Steengjerder og udfylder Mellemrummene med Jord, og der maa idelig sørges for at erstatte, hvad Vandene føre ned med sig. Det er især omkring de store Indsøer, at dette Forhold har udviklet sig. Paa Sletten derimod ere Eiendommene i Almindelighed store og trives deels ved faste Arbeidere, der have fri Bolig, en lille Have, og overhovedet modtage deres Løn i Naturalier, deels ved Høstfolk fra Bjergegnene. Bakkelandet Nord for Apeninerne er fortrinligt opdyrket, navnlig det herlige Romagna, uagtet det for en stor Deel staaer under Pave-

regjeringen, hvis Mangel paa Indsigt i de menneskelige Forhold man saa gjerne vil tilskrive den sørgelige Tilstand hvori en Deel af Kirkestaten befinder sig. Ogsaa her finder en stærk Udstykning Sted, der overalt i Italien synes at have en gunstig Indflydelse paa Landets Opdyrkning. I Toskana er Landmanden i Almindelighed Forpagter, og Godseieren har Ret til at opsige ham, naar han vil; alligevel er dette et Tilfælde, som kun sjeldent indtræffer, og der findes Familier, som igjennem Aarhundreder have opdyrket den samme Jord, Eieren leverer Avlsredskaberne og det Halve af Udsæden og deler derfor Udbyttet med Jordbrugeren. Landet er godt opdyrket, navnlig i Arnodalen, og Bøndernes Kaar i det Hele taget gode, Boliger og Klædedragt tyde paa Velstand. I det Romerske, Vest for Apeninerne, er Tilstanden kun daarlig, Agerdyrkningen er ligesom Industrien og Handelen forsømt, og iblandt den lidet talrige Befolkning hersker den usleste Armod; Campagnens øde, usunde Strækninger bortleies af Lehnsbesidderne til Forpagtere, der lade dem opdyrke ved Arbeidere fra Bjergegnene. Jo mere man nærmer sig Apeninerne, desto mere tiltager Culturen, og hinsides disse ad det adriatiske Hav til seer man èn talrig, stræbsom og velhavende Befolkning. I det Neapolitanske er Tilstanden paa de fleste Steder ussel, Landet bestaaer for det meste af store Godser, der tilhøre geistlige Corporationer og Adelsmænd, der ikke opholde sig paa deres Eiendomme; ikkun en Deel af Calabrien og det Nordvestlige frembyde et mere frodigt og velhavende Udseende, især Omegnen af Vesuv. Hinsides Salerno begynder derimod strax en Ørken, hvor man i forrige Aarhundrede uformodenligt opdagede de herlige Ruiner af det gamle Pæstum; hele det Sydlige lider endnu under Følgerne af Middelalderens Ødelæggelser ved Saracenerne. — Den italienske Bonde lever i Almindelighed tarveligt; det vigtigste Næringsmiddel er Maisen, og Apeninernes Befolkning tager paa sine Vandringer sjeldent Andet med sig end

en Pose fuld af det haarde, svære Maisbrød; i Særdeleshed anvendes denne Kornsort dog til Polenta, en seig, klæbrig Meelgrød, kogt i Vand og overgydt med Olie eller smeltet Smør; en Skive af denne Grød tilligemed lidt Ost, nogle Fisk, sjeldent et Stykke Kjød er Bondens Middags- og Aftensmad, og saaledes er Polentaen at ansee som Italienernes egenlige Nationalspise. Boligerne ere Nord for Apeninerne grundmurede, teglhængte Bygninger, rummelige og luftige for Silkeavlens Skyld. Sydpaa ere de gjerne snevre og med en paafaldende Mangel paa Orden og Reenlighed; herved maae vi dog erindre, at Trangen til en hyggelig Bolig er mindre paatrængende, hvor man meest opholder sig i det Frie, paa mange Steder seer man endogsaa i Almindelighed Væven under aaben Himmel. Landalmuens aandelige Tilstand er i det Sydlige særdeles ringe, Folkeundervisningen er især aldeles forsømt i Kirkestaten og det Neapolitanske, hvor Geistligheden har sat sig det som sit høieste Formaal, at Bonden ikke skal blive for oplyst. Som en Følge deraf er Overtroen vidt udbredt, navnlig i Bjergegnene; skjulte Skatte spøge stedse i Beboernes Indbildning, nogle Reisende fra Neapel, der vare overfaldne af et Uveir paa Bjergene, fortaltes det om, at de havde villet hæve Skatten, men vare blevne fordrevne af Djevelen, og en Botaniker, der havde gravet Planterødder op af Jorden, ansaaes, som alt før er omtalt, for en Troldmand, der havde frembragt Storm og Uveir.

Mineralbrud. Piemonts nordligste Alpelande vare fra ældgammel Tid Hovedsædet for Italiens Bjergværksdrift. Guldminerne i Anzascodalen paa Østsiden af Mont Rosa vare fordum saa righoldige, at 5000 Slaver dertil bleve anvendte; dog er det gaaet meget tilbage med dem som med alle Europas Guldgruber; i Begyndelsen af dette Aarhundrede var Arbeidernes Antal sunket til 500, for nærværende Tid angives Antallet af hele Sardiniens Bjergværksarbeidere til 500, det aarlige Udbytte anslaaes til

150,000 Rd. I det østerrigske Italien ere Jerngruberne paa mange Steder vigtige. I de egenlige Apeniner har man kun hist og her gjort høist ubetydelige Forsøg paa Bjergværksdrift; derimod drives der blandt de apuanske Bjerge i Toskana paa flere Steder Sølvværker. Dog det er Altsammen Intet mod Elbas Jernrigdom. Her stiger et heelt Malmbjerg, nøgent og steilt, flere Hundrede Fod frem af Havet, og allerede i 3000 Aar, ja maaskee længere, har Mennesket her hugget og hamret; herfra fik Etrurerne deres Plovjern, Romerne deres Sværd, og endnu den Dag idag forsynes Middelhavslandene for en stor Deel med Jern fra Elba. Ved Strandbredden bryde Bølgerne deres hvide Skum paa det sorte Jernsand, og skinner Solen paa de blanke Jernklipper, formaaer intet Øie at udholde det funklende Bjergs tilbagestraalende Glands. Man har siden Historiens Begyndelse hugget mægtige Terrasser med fire Afsatser i Bjerget 2 til 300 Fod dybt, og alle Øens Skove ere forlængst gaaede med til Metallets Udsmeltning. Bjergværkerne paa Elba indbringe iøvrigt over 100,000 Rd. i aarlig Forpagtningsafgift. Blandt andre Mineralier frembringer Italien især udmærket Marmor; Bruddene ved Carrara sysselsætte 1200 Arbeidere, foruden 300, der finde Beskjeftigelse i de tilhørende Værksteder. Paa Sicilien findes, navnlig i Omegnen af Girgenti, store Svovlgruber. Svovlet forekommer især i Hullerne imellem Kalken og afsættes ved de underjordiske Svovldampe.

Kunstflíden kan næppe siges at indtage nogen fremtrædende Stilling i de italienske Stater, og selv i Lande som Lombardiet og Toscana, hvor den i flere Egne spiller en vigtig Rolle, er Agerbrugen og Kvægavlen dog i Almindelighed det Fremherskende. I Pavestaten har Præsteregjeringen, ukyndig i Verdenslivet, selv tilintetgjort saa godt som al Industri, idet den just forat fremme den understøttede nogle Fabriker med Penge og derved tilintetgjorde de andre. I Neapel, hvor det ogsaa staaer yderst slet

med Fabrikvæsenet, skal dette dog i den senere Tid have taget et noget stærkere Opsving. Middelpunctet for al italiensk Kunstflid er Silkefabricationen. Ved Alexander den Stores Tog til Indien lærte Europa Silken at kjende, men den var yderst kostbar, og det anføres saaledes som et Beviis paa Heliogabels Ødselhed, at han lod sig forfærdige en fuldstændig Silkeklædning.. Under Justinian den Første bragte to Munke med Livsfare først Morbærfrø og senere Silkeorme i hule Bambusstokke fra Serhend, „Silkeindien", til Europa. I det 12te Aarhundrede overførtes Avlen fra Morea til det sydlige Italien, medens Forarbeidelsen af det raae Product især blev dreven i de store Fabrikstæder mod Nord, Lucca, Mailand og Venedig. Endelig begyndte man fra det 15te Aarhunerede her i det Nordlige selv at lægge sig efter Udklækningen af Silkeorme. Den hvide, sortstribede Natsværmer, der forsyner os med dette kostelige Produkt, er en ubehjælpsom Skabning, der hverken spiser eller flagrer, men kun lægger Æg, disse gjemmes Vinteren over paa et kjøligt Sted, at Larven ikke skal bryde frem, før Morbærbladene have udfoldet sig; er dette skeet, lægges Ægene i Solen, smaae sorte Orme krybe ud, og disse fortære deres Foder med en saadan Graadighed, at man har beregnet, at et Lod Silkeorme i den Maaned, deres Larvetid varer, fortærer 800 Pund Blade. Værelset, hvor Silkeormen holdes, maa være luftigt, og saavel Solskin som Lufttræk maa omhyggeligt holdes ude; skal den indspinde sig, bringes tørre Riiskviste ind i Stuen, imellem disse gjør den først et løst Spind og i Midten af samme sin æggerunde Cocon, i hvilken den tilbringer i 3 Uger som Puppe og lever endelig en Uge som Sommerfugl. Silkevævningen har i de senere Aar raskt udviklet sig. I Piemont avles 2 Mill. Pd. udmærket Silke, og Forarbeidelsen beskjeftiger 15,000 Mennesker. I Lombardiet er Udbyttet af raa Silke tre Gange saa stort som ved Aarhundredets Begyndelse; Mailand havde 1816 500 Silkevæverstole, 1844 over 4000.

Como har ligesaa mange. I Toscana leverer Arnodalen den bedste Silke, Florents har henved 4000 Væverstole. I Kirkestaten derimod udføres over Halvdelen af den raae Silke til Frankrig, ligesaa i Neapel. Fabricationen af Straahatte giver i Arnodalen et Udbytte af 2 Mill. Rd. Det er en særegen Art Sommerhvede med glatte, kortbladede Ax og meget smaae Korn, som udelukkende anvendes til de berømte Florentiner Hatte, Sæden saaes saa tæt som muligt paa en tør, stenet, ikke fornylig gjødet Mark, den ruskes ligesom Hør og bliver dernæst tørret og bleget ved Solen, Roddeme og de tykkere Halmdele skjæres bort, og de enkelte Straa blive omhyggelig sorterede efter den forskjellige Fiinhed. Arbeiderskernes Fortjeneste er betydelig, hvorfor Landsbypigerne ofte leie Piger fra Bjergene til at gjøre deres Gjerning i deres Forældres Huus, medens de selv udelukkende sysselsætte sig med Straafletning. Overalt i Arnodalen seer man foran Husene blomstrende Piger i en smuk, renlig Dragt, der ofte forsamlede i et stort Antal forkorte sig Arbeidet med Sang og Spøg, og denne Art af Huusflid har i hele Egnen frembragt Velhavenhed og munter Livlighed. Forarbeidelsen af Middelhavets smukke, røde Coral er for nærværende Tid den eneste Næringsvei, der næsten udelukkende er i Italienernes Hænder. Corallerne findes som smaae Grene af en Fods Længde og en Tommes Brede gjerne 70 Alen under Havfladen, ved Messina voxe de bedste i en Dybde af henved 100 Alen. To stærke Stænger lægges over Kors, paa Midten af Korset befæstes en tung Kugle, ved Enderne udspændes stærke Garn, dette Redskab nedsænkes paa Dybet, Corallerne indvikles i Nettet og afbrydes derved. Uagtet Coralsmykker ikke længer ere en europæisk Modeartikel, benyttes de dog endnu meget, især til Rosenkrandse, og den hertugelige Fabrik i Livorno beskjeftiger alene 700 Mennesker.

Handelen. Italiens Handel er for Dieblikket Intet mod hvad den var i Middelalderen, da Genua og Venedig,

Florents og Pisa ad denne Vei havde erhvervet sig saa utrolige Rigdomme. De fortrinlige Veie over Alperne have imidlertid i den senere Tid meget bidraget til en udvidet Forbindelse imellem de norditalienske Stater og Frankrig, Tydskland og Schweiz, hvorom ogsaa de mange blomstrende Handelsstæder ved Alpernes Fod ere Vidnesbyrd. Forskjelligheden i Italiens Producter Nord og Syd for Apeninene har hjulpet til at oplive den indenlandske Handel, dog er denne langtfra overalt betydelig, og der finder næsten ingen Forbindelse Sted imellem det Østlige og Vestlige af Pavestaten. I Lombardiet findes betydelige Canalanlæg, i Piemont derimod saa godt som ingen. Skibsfarten er nærmest Kysthandel og drives som saadan især af Genueserne, ogsaa Neapolitanerne ere dygtige Søfolk, og man seer jevnlig deres Skibe i det nordlige Europas og Americas Farvande, derimod er Pavestaten ogsaa i den Henseende særdeles langt tilbage, og næsten ingen Skibe eies af dens Undersaater.

Fiskerierne ere i et Land som Italien, hvor ikke blot Folkets Tilbøielighed men ogsaa Romerkirkens Fastelove for en stor Deel have henviist Befolkningen til Fiskeføde, af den største Vigtighed, og det er navnlig som Fiskere, at Italienerne endnu vise sig som Efterkommere af Middelalderens berømte Søfarere. Vi have i det første Bind af dette Værk givet en Skildring af Kabliaufiskeriet ved Vintertide i Nordens Have, i Modsætning hertil skulle vi nu beskrive Thunfiskefangsten ved Italiens Kyster. Thunfisken er stor, særdeles smuk Fisk, der meget ligner Makrelen, om Foraaret drager den skareviis ind mod Kysterne for at lege, og det er ved den Leilighed at den oppasses og fanges. Der er alt i Forveien gjort store Forberedelser til dens Modtagelse; paa de Steder ved Strandbredden, hvorhen Togene i Almindelighed rette dens Cours, sees Vaaninger, Værksteder og Magaziner; hele Vinteren igjennem er der paa saadanne Steder stille og tyst, men ved Begyndelsen af April afbrydes Stil-

heden af et bevæget Liv, der indfinder sig Bødkere og Smede, Fiskerne tage fat paa at udbedre de gamle Net og at knytte nye. Æsler og Mulæsler føres did, belæssede med Fødemidler. I Slutningen af April ankomme Fiskene, og nu lægges Garnene ud. To umaadelige Netvægge drage sig milevidt langs Kysten, idet de under en spids Vinkel nærme sig hinanden; disse Vægge have en betydelig Høide, da Havet gjerne er dybt, hvor Stimerne gaae. Fiskene, der, alt som Rummet bliver snevrere, stedse mere indeklemmes imellem Garnene, befinde sig endelig ved Enden af disse, hvor en Aabning med en Klap til at slaae ned, fører dem ind i det første Fangekammer, derfra drives de ind i det andet og saaledes videre, indtil man endelig har faaet dem ind i „Dødningekammeret“, der er forsynet med en Bund af Fiskergarn. Er dette skeet, da er Fangsten sikker, og alle Omegnens Beboere samle sig i Baade og Smaaskibe som til en Folkefest. Ved hvert af de 4 Hjørner af Dødningekammeret lægger sig et Skib, rundtom bevæge sig Baade med Fiskere, og nu begynder man med Vinder at hæve Garnet, der bedækker Havbunden, i Veiret; Fiskene komme tilsyne og blive dræbte med Spyd og Harpuner, hele Havet rundtom er blodigt rødt, og svære Bølger, der tilveiebringes ved at Fiskene pidske Vandfladen med Halerne, slaae op mod Skibene.

Folket: dets Oprindelse, samt legemlige og aandelige Præg. Mange Bjerges og Floders Navne tyde paa, at Italiens ældste Beboere have været et Folk af keltisk Stamme, der for Resten intet levende Spor har efterladt i Landet; thi hvad vi besidde af forromerske Oldsager, hvad der berettes os om det gamle Italiens Religion, Sprog, Sæder og Skikke, vidner om Pelasgerne, „Søfarere“, der besatte Kysterne, byggede Stæder og fordrev de tidligere Beboere til Bjergene. Senere begyndte Grækerne at anlægge Colonier i Syditalien; allerede 1031 blev Kuma anlagt fra Euboea, noget senere fremstod Neapel, medens Gallerne toge hele Norditalien i Besiddelse; det er denne

Treblanding, der kan ansees for at danne Grundvolden for Udviklingen af italiensk Folkeliv og Provindseiendommeligheder, thi hverken de senere indvandrede Nordboer eller de saraceniske Erobrere have efterladt noget tydeligt Spor om deres Indflydelse. Italienerne ere i det Hele taget en smuk Slægt; de ere rigtignok sjelden høie, men velskabte og kraftfulde, have udtryksfulde Ansigtstræk, sorte Haar, mørke, livlige Øine, Ørnenæse og en lille Mund. Italieneren er en Sydlænder, Varmen lokker Mennesket ud i det Frie, giver hele Livet en Offenlighed, der er Nordboen paafaldende, de forskjellige Stænder komme derved tillige til at staae hverandre langt nærmere, Lazaronen tiltaler uden videre Adelsmanden, de Fornemme og Ringe blande sig i hverandres Underholdning. Det milde Klima og den Lethed, med hvilken man forskaffer sig sine faae Fornødenheder, fremkalder en munter Sorgløshed, Livet bliver en Leg, og uforstyrret Livsnydelse træder istedenfor Nordens uafladelige Arbeiden og urolige Driftighed. Italieneren er som Sydlænder langt mere maadeholden i Spise og Drikke end Nordeuropæeren, lette Frugtspiser ere tilstrækkelige til Legemets Velvære, og Fristelsen til ved stærke Drikke at opflamme Livsaanderne er her mindre stor end hist; tilmed er han langt mere hærdet mod Kulden end Nordboen; Vinterens Korthed gjør nemlig, at han ikke som denne omhyggelig søger at værne sig mod dens Indflydelse, Kakkelovnsvarme er ham forhadt, og man seer Koner sye, Mænd skrive og Bønder, let paaklædte, gaae paa Marken i en Kulde, som vilde forekomme En af os uudholdelig. Italiens Naturpragt har ligesom udpræget sig i Beboernes Sind. Viinrankerne slynge sig herligt op ad Husenes Sider, vi have allerede ovenfor omtalt en italiensk Kornmarks Ynde, Blomstersproget er her langtfra en Samling af vilkaarlige Tegn, men har levende uddannet sig i Folkets Bevidsthed, og Intet kommer den Pragt og Skjønhedssands nær, med hvilken man paa Blomsterfesterne veed at ordne og sammenstille denne brogede

Mangfoldighed til et Hele. Og dog er det, som fattedes der med alt dette Sydlænderen en dybere Samstemmen med Naturen. Italieneren har ligesaalidt som Grækeren nogensinde formaaet at trænge ind i Naturvidenskaben, og man seer til enhver Tid paa Dagen hans Mangel paa Medfølelse med den umælende Skabning, naar Vetturinen ubarmhjertigt pidsker paa sine Heste, eller man møder Tog af Oxer og Asler, der drives afsted med Stokke forsynede med Jernpigge. I sit Forhold til Mennesket er Italieneren derimod langtfra haardhjertet, derom vidner den Mængde af Hospitaler og milde Stiftelser, der findes i enhver Stad, han er i det Hele taget behagelig og forekommende i Omgang, saare tjenstvillig og stedse rede til at hjælpe, hvor det gjøres behov; Tiden er ham jo rigtignok heller ikke saa kostbar, som den er Nordboen; derimod har Gjestfriheden her ingenlunde sit Hjem, det er maaskee Livets Offenlighed, der bortdrager hans Sind fra Følelsen for den Glæde, med hvilken man andenstedds optager den Fremmede indenfor Hjemmets Helligdom. Italieneren er i Besiddelse af en levende Fantasie, hans Følelse er fuld af Ild og Bevægelighed, med et hurtigt Blik opfatter han enhver Sag, hans Bemærkninger ere gjerne fulde af Aand, og den Raskhed, med hvilken han griber Tanken, gjør, at han gjerne taler høit og hurtigt. Det er dette heftige, letbevægelige Sind, der, naar Lidenskaben er sat i Bevægelse, yttrer sig som en ubetvingelig Hevngjerrighed, men derfor undgaaer han ogsaa i sin Tale og Adfærd, hvad der kan saare og fornærme, og selv Forældrene slaae ikke deres Børn, for ikke at fremkalde deres Hevnelyst. Hvormeget man iøvrigt maa glæde sig over Italienernes Afsky for den raae Brutalitet, der altfor ofte nedværdiger Livets skjønneste Forhold, vil man dog ogsaa let indsee, at der, saaledes som Italieneren tænker sig Forholdet, viser sig en Mangel paa Evne til at see en Ting dybere, og det er denne Overfladiskhed, der i Italien møder os i alle Livets Retninger, i Religionen som i det verdslige

Liv, det er den, som bevirker, at de forskjellige italienske Folk uden noget virkeligt levende Begreb om borgerlig Frihed og folkelig Eenhed staae fremmede og næsten fjendlige ligeoverfor hverandre, at heller ikke i de private Forhold den Tænkemaade har kunnet udvikle sig, der er Grundvolden for alt borgerligt Samkvem, man er uredelig i Handel og Vandel, den italienske Kjøbmand har et slet Ord paa sig, og dette er maaskee en Hovedgrund til, at selv der i Landet næsten al Handel er gaaet over i Fremmedes Hænder. Folkeskik, Folkesagn og Folketro bære overalt i sig Vidnesbyrd om den Aand, som rører sig i et Folk, og det navnlig i et Land som Italien, hvor Lystighed og Tidsfordriv ere en saa væsenlig Fornødenhed. De gamle Romere omtale et Fingerspil, hvorved det kom an paa, hvem af de to Spillende der først kunde nævne Tallet paa de Fingre, begge samtidig strakte i Veiret. Keiser Augustus havde saaledes engang den Morskab, at lade to Skyldige paa den Maade slaae Lod om Liv og Død. Men den samme Leg, Morraspillet, er endnu Italienernes Yndlingsforlystelse; man seer dem i Værtshuset, paa Veie og Gader, tilfods som tilvogns at more sig ved denne Leg. To Mennesker staae ligeoverfor hinanden og vise med en mageløs Heftighed, som gjaldt det Liv og Død, hinanden de knyttede Næver, — de spille Morra. Det er alene Italienernes Livlighed og Bevægelighed, som formaaer at give dette Spil nogen Interesse, ingen Nordbo vil kunne finde Behag i samme. Oldtidens raae Folkefeste, Gladiatorkampen og Striden mod de vilde Dyr, af hvilken sidste Tyrefægtningen i Spanien er fremgaaet, ere i Italien forlængst forsvundne, Folkelystigheden har, takket være Christendommen, antaget et mildere Præg, og istedenfor blodig Kampleg seer man nu og da Bønderne paa deres Æsler stikke efter en ophængt Spand, fuld af Vand. Seierherren bliver da under Tilskuernes Latter overøst med Vand. Een Skik fra Oldtiden har dog vedligeholdt sig lige indtil vore Dage, nemlig Hestevæddeløbene; i

enhver Stad anvendes dertil den største og bredeste Gade, og just af den Grund har Hovedgaden i Rom faaet sit Navn Corso. I Florents aabner Storhertugen med 4 Pragtvogne Toget, derpaa komme de andre Stadseqvipager, og naar man saaledes har kjørt to Gange op og ned ad Gaden, begynder Løbet. I Rom fylde Masker til Hest og Fods samt Vogne Corso, og Tæpper flagre fra de med Tilskuere tætbesatte Vinduer og Balconer; Kanonerne lyde, Alle forføie sig skyndsomst bort, og tre Heste uden Ryttere løbe, skræmmede ved Raketter og Skrig, med Lynets Fart ned ad Gaden, der er over en italiensk Miil lang. Eieren til den Seirende modtager efter gammel Skik og Brug en prægtig Kappe. Kun i det havomflydte Venedig har, som vi vel kunne tænke, Hestevæddeløb aldrig kunnet finde Sted, men Gondoler traadte istedenfor Vogne, Vædderoening istedenfor Hesteløb. Italienerne ere, navnlig Sydpaa, store Elskere af Fyrværkeri, det hører endogsaa med til Høitideligholdelsen af Kirkefestene, desuden forskrive Marionettheatrene sig fra Italien, og ligesaa Pantominerne, hvis Hovedfigurer overalt gaae igjen i vore Dage, selv med de gamle Navne, hvorimod det høiere Skuespil aldrig har været dette Folks Sag; ægte italienske Opfindelser ere derimod Baletten og Operaen, med deres Øien- og Ørenlyst, den sidste er kommen af Kirkemusiken; Handlingen og Digtet ere her de ligegyldigste Ting af Verden, man pludrer, spaserer, pludselig ties der bomstille, thi Yndlingssangeren synger sin Aria, stormende Bravoraab tolke Publicums Bifald, Kunstneren takker, og staaer stundom vel endogsaa op fra Døde forat synge sin Svanesang om igjen. Vi komme herved til at omtale Musiken, Italienernes Ledsager igjennem hele Livet. Drengen forfærdiger sig selv sin Guitar og sin Panspibe, og selv Folk af de ringeste Stænder, Hyrder, Haandværkere og Matroser ledsage deres Sang med Guitarens Toner. Italienernes Musik er livlig og munter, ofte let og legende, sjeldent klagende og sørgmodig; derimod have

Ordene selv gjerne noget Alvorligt og dreie sig, som Folkesangen overhovedet, gjerne om Kjerlighed. I Forbindelse med Italienernes hele Aandsretning staaer Improvisationen, Øieblikkets Digtning, hvor Begeistringen er fremkaldt ved Veddekampen, næret ved Bravoraabet; en Reisende giver en gribende Skildring af et saadant Skuespil: bag Fængselsgitteret udtrykker en fangen Soldat paa Vers sin Sorg over Tabet af sin Frihed og over ei at være falden paa Ærens Kampplads; fra Brorækværket svarer en Almuesmand ham: „Trøst dig, kjere Broder, mangen ædel Helt bar før dig Lænker, dig Sangens Gave i Fængslet fulgte, thi tykkes Tasso du mig at ligne.“ Med fuldkommen Taushed, der kun nu og da afbrødes af Bifaldsraab fulgte Mængden Vexelsangen. Oldtidens Helte, Lovgivere og Sangere traadte nu den ene efter den anden frem i Menigmands improviserede Sang, og Time paa Time fortsættes Veddekampen, medens hele Verden syntes at forsvinde for Sangerne. Ogsaa Dandsen er hos Italienerne et Udtryk af den Aand, der rører sig i Folket; navnlig er Tarantellen høist mærkelig, to Personer, ofte begge Mænd eller begge Kvinder, synes ligesom at ville overbyde hinanden i de meest stormende Glædesudbrud, nærme og fjerne sig, dog uden nogensinde at berøre hinanden, Tacten bliver stedse raskere, Bevægelserne vildere, indtil de endelig udmattede og aandeløse maae holde op; det er især i det Sydlige, i Neapel, at denne Dands opføres med vild Heftighed, den ansees for en Levning af de græske Bachanalier. Af høi Vigtighed forat danne sig et Begreb om det italienske Folkeliv ere endelig Carnevalslystighederne, der gaae forud for Fastens Alvor og Afholdenhed. De feires især i de store Stæder, Alle bære da Masker, og selv Munke og Nonner forlade deres Klostre og flakke maskerede om paa Gaderne; al Standsforskjel er ophævet, der hersker den meest tøilesløse Lystighed, og man er uudtømmelig i at opfinde løierlige Optog og Dragter. Ingen er sikker for Angreb, navnlig

ved Overdængen med Confetti, Fodgjængere, Kjørende, Ridende, Tilskuere fra Balconer og Vinduer angribe og forsvare hverandre gjensidig, og enhver Spøg bliver godmodigt optagen og leende besvaret.

Religionen. Uagtet man som Catholik anseer Protestanten for en Ikkechristen finder dog religiøs Tolerance Sted; den muntre, letsindige Italiener lader Enhver blive ved sin Tro, og man er aldrig udsat for nogen Ulempe, fordi man ved ikke at knæle eller paa anden Maade giver sin afvigende Mening tilkjende; Catholicismen er ikke her som i Spanien forbunden med fanatisk Grusomhed, men paa det Inderligste knyttet til Folkets Kunstsands og muntre Letsindighed. Man mærker i Italien strax, at man befinder sig i et catholsk Land, derom vidner det uforholdsmæssig store Antal af Privatcapeller, Sogne- og Klosterkirker, der snart udmærke sig ved ædel Simpelhed, snart ere udstyrede med ødsel Pragt, fremdeles Processionerne, der bedende drage igjennem Gaderne, idet Skarer af Frivillige slutte sig til samme; til enhver Tid af Dagen møder Klokkelyd Øret, overalt seer man Kors og Helgenbilleder, der endog i Mængde synes at overgaae Befolkningens Antal. Ved Siden heraf viser sig i hele Livet en Mangel paa virkelig christelig Oplysning og religiøs Alvor, og det er ofte, navnlig ved Kirkefesterne, som befandt man sig i en Skare af Afgudsdyrkere. Om Julen foranstalter man saavel i Kirker som i Privathuse de saakaldte „presepii“, ved hvilke Christi Fødsel billedlig fremstilles, man seer Paladser og Hytter, Bjerge, Floder og Broer, undertiden endog bevægelige Figurer. Sydpaa, i Neapel, pleier man endog at tilføie Meget, som Intet har med Hovedhandlingen at gjøre; man seer blandt Figurerne exercerende Soldater, Bagere, der skyde Brød ind i Ovnen, Ligtog osv. Fra Apeninerne indfinde nu Hyrderne sig og afsynge Psalmer foran disse presepii og foran Madonnabillederne. Ogsaa andre Folkeskikke knytte sig til Julefesten; i Abruzzernes Bjerge antænde de unge Knøse

Juleaften Baal foran deres Elskedes Bolig; gyder Pigen Vand derpaa, er det at betragte som et Afslag, bærer hun en Brand derfra ind i Huset, modtager hun Frieriet. Ogsaa til Fastetiden knytte sig særegne Skikke, i Rom er det paa den Tid Ægtemændenes Pligt at bringe deres Hustruer indviede Kager, i Neapel slaaer man med tilbundne Øine en ophængt Potte itu, thi Kjødgryden har man jo ingen Brug for i Fastetiden. I den stille Uge finde billedlige Fremstillinger Sted af Christi Lidelse, Langfredag og Paaskeløverdag maa ingen Klokke lyde, en i Italien høist paafaldende Stilhed og Ro hersker paa Gaden, ingen Vogn rasler, intet Skrig lyder. Paa 1ste Paaskedag sees overalt glimrende Processioner med Voxlys, Helgenbilleder og Faner; og man forfrisker sig ved prægtige Gjæstebud efter den lange Faste. Overhovedet knytter sig her i Italien, som næsten overalt i den catholske Christenhed, verdslig Glæde til det kirkelige Liv, ofte synes den endog at være det Fremherskende. Saaledes seer man i Neapel Paaskemandag en stor Folkefest; prægtigt smykkede Madonnabilleder bæres i Procession ud af Staden, ledsagede af Vogntog med Folk i Pilgrimsdragt, Fodgjængere følge dandsende Toget, som Grupper af Bachanter, medens Sang og Jubelraab, Tambourin- og Castagnetklang opfylder Luften. Det er overhovedet ved disse Skikke ofte, som om vi endnu see det gamle Rom med dets hedenske Fester, som man blot har givet Christennavn; dengang bekrandsede man den første Mai Husgudernes Billeder; nu er det Madonna, som just paa den samme Dag nyder slig Ære. Spor af den gamle St. Hansild sees endnu i det Nordlige, i det galliske Italien, navnlig i Turin. Et stort Baal bliver her paa Torvet antændt af Stadens Øvrighed, Kongen selv er tilstede med sin Familie, og Militairet affyrer en tredobbelt Salve over Ilden.

Provindseiendommeligheder. Norditalienerne have ikke saa liden Lighed med Mellemeuropas Beboere, Ansigtstræk som Levemaade og Aandsretning have endnu ikke til-

fulde antaget det sydlige Præg, Lidenskaberne ere mindre stærke, Begeistringen for Musik, Maleri og Sang ikke saa levende, medens der paa den anden Side lægges mere Vind paa Folkeundervisningen end i Syditalien. Piemonteserne ere uagtet deres høiere Væxt i alt Andet Franskmændene op ad Dage, de ere talentfulde, vittige og modige, berømte som gode Soldater, og Kongeriget Sardinien har derfor ogsaa Hædersnavnet: Italiens Sværd. Ordenen og Reenligheden ere større, end Tilfældet almindeligviis er iblandt Italienerne. Hermed stemmer overeens, hvad der berettes om Livet i Turin, der ligger omkrandset af Bjerge paa en yndig, frugtbar Slette. Staden er reenlig, regelmæssigt bygget, og navnlig udmærker Pogaden sig ved fine herlige Paladser med Buegange, der ere indrettede til pragtfulde Bazarer; men Livet selv er ikke italiensk, man bemærker intet offenligt Gadeliv, hverken Sang eller Dands eller Kogen i det Frie. Befolkningen synes ogsaa mere fransk end italiensk, i det Mindste er det franske Sprog det fremherskende i de høiere Stænder. I Lombardiet seer man i Ansigtstræk og Hovedets Form, den brede, høie Pande og fremtrædende Hage, ligesom et Vidnesbyrd om Gallerne. Mailænderen udmærker sig ved sit velhavende Udseende, fin Dannelse, sit forholdsviis rolige Væsen og synes i visse Maader at have nogen Lighed med en Tydsker. Paa Venedigs Sandøer seer man en høi, veldannet Slægt, driftig og modig, med et Udtryk af livlig Munterhed; Kvinderne blive stedse hjemme, medens Mændene drage vidt om forat søge det Livsophold, som deres golde Jordbund nægter dem hjemme.

Toscanerne ansees for Italiens skjønneste Folk, og især udmærker Landbefolkningen i Bakkelandet sig ved en sund Ansigtsfarve og regelmæssige, skjønne Træk; Dragten er malerisk skjøn, navnlig hos Bondepigerne med deres selvforfærdigede Straahatte, de ere tillige berømte for deres Munterhed, parret med Ynde. Ikkedestomindre frembringer

deres Selvfølelse og Beundring for deres eget Land en mærkelig Ringeagt for de øvrige Italienere; man beskylder dem overhovedet for en vis hovmodig Uomgjængelighed, de ligne heri de gamle Etrurere; Dante kalder sine Landsmænd haarde og raae som Steen, og selv Toscanas Historie vidner om Kraft og Mod, men tillige om Stolthed og Anmasselse. Florents, Toscanas Stolthed, som man tildeels med Rette har givet Tilnavnet: den skjønne, ligger i en herlig Dal, omgivet af yndige Bakker, med smukke Landhuse, Cypresseskove, Morbær- og Olivenplantager, paa begge Sider af Arno, medens de mørke Apeniner rage frem fra det Fjerne. Staden tager sig herligt ud med sine 172 Kirker, der hæve sig over Husene og de herlige Haveanlæg; ogsaa det Indre svarer tildeels til det Ydre, man seer lige, reenlige Gader med en fortræffelig Brolægning, store regelmæssige Pladser prydede med Billedstøtter og Springvand, mægtige Paladser, og overhovedet træder ved hvert Skridt Vidnesbyrd om Folkets Sands for Bygningskunsten den Reisende imøde; men ved Siden deraf findes rigtignok ogsaa, især i den ældre Deel af Staden, smalle, krogede, ureenlige Gyder, hvor de høie, smalle Huse næsten holde enhver Solstraale borte. Livet i Florents skal have noget høist Tiltrækkende, det er Syden, der her ved hvert Skridt træder os imøde i hele sin Glands og Herlighed, uden at Glæden derover forstyrres ved de Udbrud af Heftighed og vild Lidenskabelighed og den Mangel paa Ordenssands, der ellers i Italien saa ofte saarer Følelsen; man seer ingen larmende Brimmel af Tiggere, intetsteds Dynger af modbydelig Smuds imellem Kunstens Mesterværker, men over det muntre, bevægede Folkeliv, der fra Gader og Haveanlæg jubler os imøde, er der udbredt et Skjer af Anstand og Sømmelighed, og i de høiere Stænders Liv aabenbarer sig en Aand, der gjør Florents til Sædet for Selskabeligheden og Dannelsen i Italien.

Der findes en stor Forskjel imellem Kirkestatens Beboere hinsides og paa denne Side Apeninerne. I Omegnen af Ancona beboes Landet af slanke, velvoxne Folk, der i Almindelighed ere høiere end Beboerne af det Vestlige, navnlig synes i Urbino, Rafaels Fødeby, den store Malers herlige Billeder ligesom lyslevende fremtryllede for Øiet. Man er enig i at rose disse Østapeninereres Flid og Sædelighed, deres Sæders patriarkalske Eenfold; det er ikke saa sjeldent at see gifte Mænd paa 16 Aar, hvis Hustruer endnu ikke have fyldt det 13de Aar, disse forblive tilligemed deres Børn i Forældrenes Huus, og saaledes boe ofte flere Slægter under det samme Tag; ved et umaadelig langt Bord af raae Brædder spise de alle af den samme Polenta, der saa godt som udgjør deres eneste Næring. Campagnens gulladne, sygelige Befolkning er der ikke Meget at tale om, derimod lever der i Bjergene en smuk og kraftig Slægt, just ikke høi, men veldannet og bredskuldret med regelmæssige, udtryksfulde Ansigtstræk og ildfulde Øine, en Slægt, aaben, munter og fuld af Selvfølelse, der stolt af sit gamle Romernavn træder enhver Yttring af Mistillid imøde med det Udbrud: Er jeg da ingen Romer! Ikkedestomindre var det navnlig herfra, at de Røvere udgik, der indtil den seneste Tid gjorde Campagnen og især de pontinske Sumpe usikkre; den almindelige Armod og de overdrevne Forestillinger om de Reisendes Rigdom, dog først og fremmest Regjeringens Mangel paa Aarvaagenhed var Skyld i dette Uvæsen. Røverne vare i Almindelighed Mænd, der henrevne af deres lidenskabelige Heftighed, havde begaaet en Forbrydelse og dernæst ved Flugt til Bjergene havde unddraget sig Retfærdighedens Arm. Frygt og god Betaling sikkrede dem Underhandlere og Speidere blandt Landbefolkningen, og de havde sjeldent Noget at befrygte ved at overnatte i eneståaende Bondehuse. Blandt de romerske Røvere har der til de forskjellige Tider været dristige Mænd, fødte til at herske, som Fra Diavolo, de Cesaris og flere

andre, der hvervede sig Bander og med disse udførte større Foretagender. For et Folk saa modtageligt for ydre Indtryk som det romerske og saa lidt istand til at skjelne Skinnet fra Virkeligheden stod en saadan Capitain ofte som en ophøiet Helt, mangfoldige sande og usande Fortællinger om hans Høimod og Uegennyttighed gik fra Mund til Mund; og man var saa meget mindre istand til at gjennemskue hans virkelige Nedrighed, som det var en bekjendt Sag, at han under Udøvelsen af sit Haandværk stedse viste sig som en god Catholik, der i Madonnas Navn gjorde sin Gjerning, og altid bar Amuletter og Helgenbilleder hos sig.

Rom. Den berømteste Stad paa Jorden er unægtelig igjennem alle Tider Romerrigets gamle Hovedstad. I Folkevandringens Tid blev Staden næsten ganske ødelagt, og det er egenlig først fra Midten af det 15de Aarhundrede, at den atter ligesom har reist sig af sin Aske; i Aaret 1377, da Paven vendte tilbage fra Avignon, havde den saaledes kun 17,000 Indbyggere. Rom ligger i den saakaldte Campagna di Roma, paa begge Sider af den henved 200 Alen brede, gulladne Tiber; Stadsmuren omslutter et vidtudstrakt Rum, men kun en Trediedeel af samme er bebygget; thi af de Høie, som det gamle Rom indtog, er nu ikkun Capitolium fuldkomment bebygget, hvorimod Cølius, Aventiner- og Palentinerbjerget, samt tildeels Qvirinalis, Viminalis, Esqvilinus og Janiculum bestaae af mægtige Ruiner fra Fortiden, imellem hvilke Haver, Viinbjerge, enkelte Kirker og Boliger ligge adspredte. Det nye Rom, Nord og Vest for det gamle, indtager de 4 Høie: Monte Pincio, Mt. Citorio, Mt. Testasio og Vatikanerbjerget; det sidste, der udgjør den vigtigste Deel af Travestere (den mindre Deel af Staden paa den høire Tiberbred) er navnlig mærkelig ved Paveslottet, Peterskirken og Fæstningen Engelsborg, oprindelig Keiser Hadrians mægtige Gravmæle, der allerede blev benyttet af Honorius til Roms Forsvar imod Gotherne; i Aaret 848 blev dette Bjerg af Leo den Fjerde

forbundet med Staden forat beskytte St. Peters hellige Grav mod Saracenerne. Dette nye Rom, der i den senere Tid meget er blevet forskjønnet ved nye Bygninger, Brolægning, Gadernes og Pladsernes Rensning, samt ved Anlæget af Spadseregange og Træplantning, indeholder store Pladser, flere brede og lige, men ogsaa mange krumme, smudsige Gader, mange herlige Paladser, og flere prægtige Springvande, der modtage deres Næring fra de ældgamle, forbausende Vandledninger, af hvilke nogle ere udbedrede og atter bragte i brugbar Stand. Hovedgaden i Rom, den bekjendte Corso, begynder i Nærheden af Poppelporten (porta del popolo) og strækker sig fra piazza del popolo, Poppelpladsen, næsten lige til Capitol; den er brolagt med Lava, og til begge Sider besat med anseelige Paladser, Kirker og Klostre, men er dog især berømt ved det Folkeliv som knytter sig til den; hist bliver der kogt og stegt under fri Himmel, her sidde Skrivere med Pennen bag Øret, stedse rede til at komme Almuens Uvidenhed i den ædle Skrivekunst til Hjælp, hist forsamler en Improvisator en Kreds af Tilhørere om sig, her lader en Mand sig for Alles Øine Skjægget afrage, ganske ugenert strække Nogle sig ud paa Gaden, for i Ro og Mag at nyde deres Siesta, der gjerne varer den største Deel af Dagen, medens Andre under det heftigste Minespil fornøie sig med Morraspillet. Det er, for ikke at tale om Carnevalslystighederne, navnlig henimod Aftenen, naar Kjøligheden har begyndt at indfinde sig, at Folkelivet paa Corso antager et mærkeligt Præg, da indfinder sig den fornemme Verden og kjører en Timestid op og ned ad Gaden, medens Almuen ofte til langt ud paa Natten forlyster sig med Sang, Dands og Citharspil. Roms Mærkværdigheder ere først og fremmest dets vidunderlige Oldtidsmindesmærker; blandt disse fremhæve vi først de 12 Obelisker, der i Romermagtens Herlighedsdage vare hentede hid fra Ægypten, i Aarhundreder havde ligget nedstyrtede imellem Gruus og Muurbrokker, og endelig i den

nyere Tid atter ere opreiste og pryde de offenlige Pladser. Ogsaa en utallig Mængde af herlige Søiler staae som Vidnesbyrd om Fortidens Storhed, iblandt disse mærke vi os Marc Aurels og Trajans Søiler. Det gamle Forum, Syd for Capitol, er aldeles opfyldt med Ruiner, dog ere nogle af disse Oldtidens Templer og Mindesmærker indrettede til Nutidens Kirkebygninger. Øst for Forum ligger Colliseum, nufortiden den prægtigste Ruin i hele Europa, fordum den mægtigste Bygning i Verden med siddende Pladser til 87,000 Mennesker, det blev benyttet til Oldtidens blodige Kamplege, og ved dets Indvielse bleve 5000 vilde Dyr dræbte, i Aarhundreder tjente det til Steenbrud og mangfoldige af Roms herlige Paladser ere opførte af dets Stene. Blandt Nutidens Kjæmpebygninger er Peterskirken den berømteste; allerede Constantin den Store havde over Apostelens hellige Grav bygget en Kirke; den nuværende, begyndt paa Reformationens Tid, er Verdens mægtigste Kirkebygning; dens Længde er 576 Fod, Breden 417 Fod og Høiden fra Gulvet til det Øverste af Kuppelen forinden 369 Fod, saa at de fleste Kirker med Lethed vilde kunne faae Plads inden i den. Ved St. Peters Grav brænde bestandig 89 Lamper, og hans Billedstøtte af Malm have de Andægtige allerede kysset den ene Taa bort af. Iøvrigt ere alle Forhold her saa storartede, at enhver Gjenstand forekommer langt mindre end den i Virkeligheden er, og saaledes er det en bekjendt Sag, at Thorvaldsens herlige Mindesmærke over Pave Pius VII, der paa Grund af sin colossale Størrelse skulde synes at maatte kunne gjøre sig gjældende paa ethvert Sted, aldeles ikke vil tage sig ud der i Kirken, da det er for lille i Forhold til sine Omgivelser. Vaticanpaladset, der ligesom er det Kloster, hvortil Peterskirken danner Klosterkirken, bestaaer af en Samling af Paladser, det Ydre er forvirret og smagløst, det Indre dødt og stille, da Paven paa Grund af den herskende Malaria ikke boer der. Ligesom Rom er i Besiddelse af Verdens

største Kirke, saaledes er det ogsaa her, at den catholske Gudstjeneste bliver feiret med meest Pomp og Pragt. Paa de store Festdage viser det romerske Præsteskab sig med Klæder og Prydelser, der straale af Guld. Hele Skarer af Voxlys brænde paa de festlig smykkede Altere, foran disse ere herlige Tæpper udbredte, og lislig Sang fylder Rummet. Gaae nu Præsterne i høitideligt Optog fra den ene Kirke til den anden, ere Gaderne overalt belagte med Tæpper og overstrøede med Blomster, de forskjellige Laug slutte sig med Faner og Fakler til Toget, og den herligste Musik toner mægtigt igjennem Luften. Dog Intet er vel istand til at gjøre et saa varigt Indtryk paa de Tilstedeværende som Langfredagsfesten i det sixtinske Capel i Vaticanet. Det er om Aftenen, de faae Lys, der kastede et dæmrende Skjer over Rummet, ere efterhaanden blevne slukkede; Sangen tier, og et Dieblik hviler Alt i Taushed, da toner ud af det dybe Mørke Palestrinas herlige: Miserere (Herre, forbarm dig) saa kraftigt og gjennemtrængende og dog saa rørende, saa indstændigt bedende, at det Ønske ofte er udtalt: Maatte dog i min sidste Stund saadanne Toner omstrømme mig og bære min Sjel bort med sig til den evige Barmhjertigheds Throne. Det er umuligt i dette Værk at ville beskrive Alt, hvad Kirketjenesten i Rom har af Ædelt og Ophøiet, men rigtignok ogsaa af Barnagtigt og Smaaligt, vi ville derfor slutte disse Bemærkninger med at omtale Peterskirkens Illumination 1ste Paaskedags Aften, naar hele den mægtige Bygning som ved et Trylleslag ligefra det Nederste til Korset paa Spidsen af Kuppelen staaer i Straaler, idet man ved Svovltraade ligesom i et eneste Dieblik formaaer at antænde alle de Lamper, der bedække Kirkens Tag og Mure.

Af **Nederitaliens** Befolkning ere Staden Neapels Indbyggere de bekjendteste og kunne vel overhovedet antages i deres Liv at afpræge den Tænkemaade, der er fælles for den største Deel af Fastlandets Beboere i disse sydligste Egne. Neapel er en ældgammel Stad, oprindelig en græsk

Coloni, den ligger i en overordenlig frugtbar Egn, og Veien hid fra Rom er, naar man har overskredet de pontinske Sumpe, ligesom en eneste Have, det er de føromtalte Træplantninger med Festons af Viinranker, der give Markerne dette yndige Udseende, medens den vidunderlige Frodighed gjør en dobbelt Kornhøst mulig i disse Egne. Alligevel er det dog egenlig fra Havet af, at man maa nærme sig Staden, for ret at begribe den mageløse Berømmelse, der knytter sig til dette Sted. To Forbjerge begrændse hvert til sin Side Bugten, paa den ene Side viser sig de skjønt dannede Øer Procida og Ischia, til den anden Øen Capri, Staden selv hæver sig i en Halvkreds op ad Bakkerne, der omkredse Bugten; mod Nord begrændses den af flere Bjerge, fra et af disse beherskes den af Castellet St. Elmo, mod Syd synes den ligesom at udbrede sig over et Sletteland, fra hvilket Haver, Landsteder og endelig det mægtige Vesuv hæve sig. Ud i Havnen strækker sig den berømte Molo, eller Havnedæmningen, der frembyder en herlig Spadseregang, især om Aftenen, naar den friske Søvind har afkjølet Luften, og Fyrtaarnet kaster sine venlige Straaler om sig. Her er fra den tidlige Morgen til den sildige Aften den almindelige Forsamlingsplads for Lazzaroner, Gjøglere, Kvaksalvere og Improvisatorer. Den mærkeligste Gade i Neapel er Toledogaden, Carnevalets Tumleplads og Sædet for det fornemme Gadeliv; den er brolagt som en Sal med Lava, her findes en Støi og Menneskevrimmel, hvorom man ingen Forestilling gjør sig, og de høie, pragtfulde Bygninger, der overalt i den nederste Etage ere indrettede til Bazarer, give den fornødne Skygge. Gaden er anlagt under Carl den Femte af den spanske Vicekonge Pedro de Toledo ved Udfyldningen af den vestlige Stadsgrav; indenfor den udbreder sig Gammelstaden, et uordenligt Myller af høie Huse, imellem hvilke snevre, mørke, krumme og smudsige Gader drage sig, ofte danne Trapper og Brobuer her Forbindelsen imellem de forskjellige Stræder, Karrer og Lastdyr

bane sig møisommelig Vei imellem den laveste Pøbel. Nystaden derimod hæver sig regelmæssig op ad Bjergene; Gaderne ere bredere og lysere, Bygningerne have et mindre øde Ydre; de ere gjerne opførte af Lava, kalkede hvide, Vinduerne forsynede med Altaner og Balkondørre, Taget, hvis der overhovedet kan være Tale om noget saadant, er aldeles fladt, ofte findes her Haveanlæg, og den friske Luft gjør det gjerne til det sædvanlige Opholdsted for de høiere Stænder; derimod beboes den nederste Etage kun sjeldent, men er gjerne indrettet til Stalde, Værksteder, Boder osv. Gadelivet i Neapel er i høieste Grad mærkeligt; den milde Luft begunstiger Opholdet i det Frie, og hele Gaden er at betragte som den fælles Hussal for alle Beboerne; med den største Ugeneerthed benytter Neapolitaneren den aabne Plads som sit private Paaklædningsværelse (ofte har han vel ogsaa intet andet), som sit Kjøkken, sit Spiseværelse osv., og den Offenlighed, som hele Livet har, gjør, at der næppe er noget Folk, hvis Eiendommeligheder lettere falde i Øinene. Neapolitanerne synes nærmest at leve forat more sig, her i det yppige Syden behøver Mennesket ikke at anstrenge sig meget forat skaffe sig hvad han behøver, og det falder ikke Nogen ind at sørge for Fremtiden; Letsind og Ødselhed ere almindelige Særkjender, man lever kun i det nærværende Øieblik uden at bekymre sig om Fortid eller Fremtid; de Unge blive aldrig kjede af at lege, de Gamle aldrig trætte af at see til, og imidlertid hersker der en Støi og Spectakel, hvorom man næppe gjør sig nogen Forestilling; thi Neapolitanerne ere et levende Folk, de skrige og skraale, hvor andre skikkelige Folk pleie at tale, hvert Øieblik fare de op i Vrede, men ere strax gode igjen; der hersker overhovedet megen Aabenhed, Hjertelighed og Godgjørenhed blandt dem, og det er en almindelig Skik at tage sig af de forældreløse Smaae, og at opdrage et af disse „Madonnas Børn“ med sine egne. Fulde af Nysgjerrighed flokke de sig, hvor der er Noget at see eller at høre; Prædikemunken opreiser sit

Kors, og strax lytte Tusinder til hans opbyggelige Fortællinger om denne eller hiin Helgens Underværker, Gjøgleren tager Øieblikket iagt, lader under lystig Spas sine Dukker dandse, og strax strømmer Mængden did. Neapolitanerne holde særdeles meget af at spise godt, navnlig ere paa de store Festdage alle Gader ligesom overfyldte med Fødevarer, der inden Aften alle ere fortærede. De Fattige, der ikke have Raad til at anskaffe sig god Føde, fortære i rigelig Mængde, hvad der vilde forekomme Enhver Anden uspiseligt, Gulerodstoppe og andet Affald, der kastes ud paa Gaden, finder stedse Liebhabere, og overhovedet hører Reenlighed ikke til de Egenskaber, der udmærke Neapolitaneren, navnlig er den simple Kone stedse ureenligt og sjudsket klædt, hun er tilmed gjerne hæslig, lille og mager med en smudsig, mørkladen Ansigtsfarve. Neapels laveste Almue ere de bekjendte Lazzaroner, skjøndt dette Navn, der ansees for et Skjeldsord, sjeldent bliver brugt af de Indfødte. Mange blandt dem have hverken Huus eller Hjem, og den, der en tidlig Morgenstund gjennemvandrer Neapel, vil overalt, paa Steentrapper og i Kirkernes Forhaller, langs Moloen og i Baadene ved Strandbredden finde Lazzaronfamilier i tryg Søvn uagtet det haarde Leie. Med Solens første Straaler vaagne de, forat tage fat paa Dagens— Leg, eller de ligge roligt henstrakte, nydende deres dolce far niente, indtil de ligesom hændelsesviis see Leilighed til at fortjene et Par Skilling, de have nu hvad de behøve for den Dag, og Dagen imorgen falder det Lazzaronen aldrig ind at tænke paa. Endeel af dem ere Søfolk og Fiskere, de ere gjerne smaae men velskabte, deres skarpe Træk ere ikke skjønne, men forraade Lune og Spottelyst, hele deres Dragt bestaaer, naar de arbeide, i en Skjorte og et Par Svømmebuxer, paa Brystet et Helgenbillede, dertil den røde Hue, der er fælles for alle Middelhavsboerne og fra Marseille blev bragt til Paris, hvor den spillede en saa vigtig Rolle i den franske Revolution. Andre Lazzaroner gaae omkring forat falbyde Levnets-

midler, andre ere Sjouere og sees ofte i den stærkeste Hede komme slæbende med umaadelige Byrder, saa man maa dog ikke tænke sig dem som en Flok Lediggjængere; de ere i Almindelighed ærlige og nøisomme, man kan roligt betroe sig selv og sit Gods til dem, naar ikke en uventet Begivenhed bringer deres Blod i Bevægelse, saaledes som da de i Aaret 1815, efterat Murats Regjering var bleven styrtet, sammensvore sig forat udplyndre Staden. Der var lagt en fast Plan, Magaziner vare leiede til at gjemme Rovet, og det var kun med stor Vanskelighed, at det lykkedes Borgervæbningen at afvende den truende Fare. Blandt Kongeriget Neapels Beboere vare Calabreserne fra gammel Tid berygtede for deres vilde Hevngjerrighed, Rovgjerrighed og troløse Lumskhed. Ingen Calabreser, hed det, tager i Betænkning ved de nedrigste Kunstgreb at indsmigre sig hos sin Fjende, til han har gjort ham tryg, og han da paa et eensomt Sted kan snigmyrde ham. De forskjellige Familier, hed det fremdeles, staae i aabenbart Fjendskab mod hverandre, og ingen Mand forlader derfor sit Huus, uden at være bevæbnet med Pistoler og Sabel; de afskye at arbeide mere end nødvendigt for ikke at sulte ihjel, have ingen Idee om, hvad det vil sige at leve godt, derimod er Kortspil deres herskende Lidenskab, og Spillet ender da gjerne med Klammeri, undertiden med et Par Dolkestød. Kvinderne skulle være foragtede af deres Ægtemænd, der med brændende Skinsyge siges at bevogte dem paa østerlandsk Viis; de skildres som hæslige og plumpe, uvidende og overtroiske. Endelig klages der over Folkets Hang til Røveri; men Røveren er ligefuldt en god Catholik, der andægtig kysser sit Helgenbillede, inden han udfører den paatænkte Misgjerning. Maaskee denne Skildring ret vel passer paa Folket, som det var for 40 Aar siden, da Calabrien ved sin Mangel paa Veie og Havne laae uden nogen Forbindelse med den øvrige Verden, og Tilstanden endmere blev forværret ved Borgerkrig og Jordskjelv; for nærværende Tid reiser man der med den

største Sikkerhed, skjøndt Hyrderne endnu efter gammel Vane trække bevæbnede om med deres Kvæg, og uagtet det skjulte, indesluttede Væsen er Calabreseren ligesaa trofast og let at vinde, som han er modig, standhaftig og fuld af Kraft. Hvad det Ydre angaaer, er han veldannet og af Middelstørrelse, hans mørkebrune Ansigtstræk have et Udtryk af Skarpsind og Snuhed, hans sorte Øine ere fulde af Ild og Bevægelighed.

Sicilien. Dette yndige, frugtbare Land, der i Oldtiden bar Navnet Italiens Kornlade, ligger for en stor Deel øde og uopdyrket med en forarmet, timelig og aandelig nedsunken Befolkning. Veiene paa Øen ere for Størstedelen ikkun Stier, ene tilgjængelige for Muldyr, man bemærker Ruiner af Landsbyer, der ere omstyrtede ved Jordskjelv, og som Beboerne ikke have forsøgt at opreise paany, liggende adspredte med deres hvide, tagløse Mure, omslyngede af Cactus, man seer Bakker og Bjerge med Spor af gammel Opdyrkning lige til de øverste Toppe, men som nu ligge aldeles øde, og navnlig frembyde Kyststrækningerne paa de fleste Steder et Billede, der fuldkomment har antaget den romerske Campagnes Præg. Ikke destomindre findes der dog endnu Egne, der langtfra svare til ovenstaaende Skildring, vi have allerede omtalt Ætnas herligt opdyrkede Skraaning og den driftige, velhavende Befolkning i denne Egn. Og saaledes seer man ogsaa sydpaa, i Omegnen af Girgenti, Kornmarker med en Rigdomsfylde, man ellers intetsteds paa Jorden kjender, mægtige Mandeltræer bedække hele Bjergstrøg, Haverne prange med Oliventræer, Aloe og Oranger, medens Skove af Cactus udbrede sig over Klipperne. Sicilianerne have en skjøn, regelmæssig Væxt, ædle, udtryksfulde Ansigtstræk, og især minder Kvindernes Skjønhed om deres græske Herkomst, skjøndt der paa den anden Side ofte skal ligge en uhyggelig Glød i deres mørke, bevægelige Øine; man seer gifte Koner i en Alder af 12 Aar, og Bedstemødre paa 30 Aar ere aldeles intet Særsyn. Sicilianerne ere i høi

Grad i Besiddelse af Italienernes gode Egenskaber, Aandslivlighed, Opfattelsesevne og Tjenstvillighed, deres Kjerlighed og Had er lige glødende, deres Minespil i høieste Grad levende. Men de mangle Udholdenhed og Paalidelighed, ere stridige, hevngjerrige, lumske og utaalmodige. Deres Aands Bevægelighed viser sig især i deres spillende Vittighed og uudtømmelige Forraad paa Ordsprog, medens man paa den anden Side har bebreidet dem den Sladderagtighed og Nysgjerrighed, hvorved de ofte ere den Fremmede besværlige, den Uforskammenhed, hvormed disse Dagdrivere ofte i Hobetal følge efter ham, idet de med haanlig Latter gjentage ethvert af hans Ord. Sicilianeren er i Meget forskjellig fra sin Landsmand Neapolitaneren, han har Intet af dennes raae Sandselighed, hans Tale er ikke idel Skraal, i sin Fattigdom foragter han sandselig Nydelse, og man er ikke her som i Neapel overalt omringet af en Flok graadige Betlere. Den Stolthed, der ofte er Særkjendet for Øboeren, findes i rigeligt Maal hos Sicilianeren og gjør, at han ligesaameget foragter som hader Neapolitaneren; den Utilfredshedens Aand, som derved næres, er en medvirkende Aarsag til den ulykkelige Stilling, hvori Landet befinder sig, navnlig til Mangelen paa offenlig Sikkerhed; thi hvor Almeenaanden ingen Understøttelse yder Regjeringen i dens Omsorg for den offenlige Orden, og hvor Overtrædelsen af Lovene ikke berøver en Mand den borgerlige Agtelse, der synes det næsten umuligt at haandhæve Retfærdigheden. En Fremmed gik paa Palermos Gader med en Sicilianer; pludselig forlader hans Ledsager ham forat gaae hen og hilse paa en Galeislave; paa Spørgsmaalet om hvilken Forbrydelse han havde begaaet, lød Svaret: „Han er kommen til at slaae En ihjel, det er ellers en meget brav Mand." Faae Steder er derfor Usikkerheden paa Gader og Landeveie saa stor som her; man vil have lagt Mærke til, at Landsbyerne af den Grund gjerne fæstningsagtigt kneise i Veiret fra de lavere Bjergtoppe, omgivne af hvide Mure,

og der paastaaes, at det ikke er saa sjeldent, at de mindre Stæder i det Indre blive overfaldne og udplyndrede af Røverbander. Derimod hører Tyveri til Sjeldenhederne; thi Sicilianeren bedrager og røver, men han anseer sig for god til at stjele, og Mangelen paa forsvarlig Laas og Lukke, der er almindelig paa Sicilien, viser noksom Sikkerheden i denne Henseende. Navnet paa Hovedgaden i Palermo, el Cassaro (arab. Slotsgaden), minder endnu om Saracenertiden; Brolægningen er her fortræffelig, og det bevægede Folkeliv, Larmen af Vogne, Sælgere, Gedemalkere, Æselsdrivere osv. bliver i hele Europa kun overgaaet af Tummelen paa Toledogaden i Neapel; de fleste Gader ere iøvrigt smalle, krumme og mørke, og erindre om Orientens Stæder, hvortil ogsaa de mange Palmer i Stadens Haver og de enkelte saraceniske Bygninger bidrage. Adelen lever formedelst dens forfaldne Formuesomstændigheder meget indgetogent, i dens Paladser sees overalt Modsætningen imellem Fortidens Pragt og Nutidens Forfald og Smuds. Usle Brædder dele de herligste Sale; Møblerne ere gjerne ormstukne, og selv paa Corso sees tvers over Gaden fra Balcon til Balcon Strikker, paa hvilke Marcheserne tyndslidte Linned stilles til Skue. Overhovedet gjør den tiltagende Varme Livet, om muligt, endnu mere offenligt end i Neapel. Husenes Dørre ere altid aabne, Vinduerne mangle overalt Forhæng, Alt foregaaer paa Gaden, og kun fra Kl. 2 til 5 ere om Sommeren Gaderne som uddøde; Befolkningen har trukket sig tilbage i Husene forat sove.

Øen **Sardinien** er et yderst frugtbart Bjergland, rigt paa Sydfrugter, Olie og Viin. I Februar Maaned staae Træerne allerede i Blomst, og hele Forsommeren igjennem falder der næsten ingen Regn; i August begynder det nu og da at regne, og de giftige Dunster, som derved fremkaldes, gjør Luften navnlig i de flade Kyststrækninger, især om Natten, saa usund, at Enhver ved Solens Nedgang skynder sig hjem. Ogsaa i Middagsstunden holder man sig helst hjemme,

tillukker omhyggelig Dørre og Vinduer og gaaer i det Mindste ikke ud uden at have tilbundet Munden med et Klæde. Fisk og Figner ere i den Tid yderst farlige at nyde, og først i November, naar Luften er afkjølet, tabe de giftige Dampe sig. Ogsaa den paafaldende Forskjel imellem Dagens og Nattens Temperatur er farlig for Sundheden, og derfor er det rimeligviis, at de Indfødte saa lang Tid, Historien mindes, selv i den varmeste Sommertid have baaret Faareskindspeltse. Befolkningen er velskabt og fuld af Legemskraft, kulsorte Haar omgive det brunlige, udtryksfulde Ansigt, der navnlig Syd paa viser tydelige Spor af africansk Herkomst. Klædningen har megen Lighed med den, der bares af Oldtidens Italienere, en Toga og en Tunica uden Ærmer ere endnu de væsenligste Klædningsstykker. Bjerghyrderne tilbringe Natten under aaben Himmel, og selv Agerdyrkerens Hytte ligner ofte mere et vildt Dyrs Hule end en Menneskebolig. Det samme Rum indeslutter Folk og Fæ, Hønsene trippe om paa Gulvet, Æslet maler Korn i Krogen, og Menneskene leire sig Nat og Dag rundtomkring Arnen. Allerede heraf fremgaaer det, at Almuens Kaar maae være ringe. Grunden maa for en Deel søges i det Trældomsaag, der indtil Aaret 1838 hvilede over Bonden, der paa det Skrækkeligste var plaget ved Hoveri og ikke engang havde Ret til at besidde Landeiendom; man skal endogsaa have havt Exempel paa, at en Adelsmand, der var træt af at gaae paa sin Mark, kaldte ad en Bonde og lod ham lægge sig ned paa alle Fire, forat han kunde hvile sig paa hans Ryg. Sarderne ere i mange Henseender et elskværdigt Folk, der navnlig viser en mageløs Gjæstfrihed mod Høi og Lav, Ven og Fjende; men de ere tillige raae og urenlige, fulde af Snedighed og Hevngjerrighed; en ubetydelig Uenighed er ofte Kilden til Aarhundreders Fjendskab imellem de forskjellige Slægter. Blodhevnen er en hellig Forpligtelse; uden Følelse af Ridderlighed søger man da at komme bag paa sin Fjende, myrder ham og flygter dernæst

med Kone og Børn til Bjergene. Uvidenhed og Overtro have her deres Hjem, kun Legemskraft og Jægerdygtighed give Anseelse; man arbeider ikke mere end uundgaaelig nødvendigt, bekymrer sig aldeles ikke om at spare; den meste Tid gaaer med at spise og sove, pynte sig, dandse og gaae paa Jagt. Sarderen er vedholdende i Kjerlighed som i Had, han er en god Husfader, og Familien lever gjerne i patriarchalsk Eendrægtighed. Kvinderne forstaae rigtignok ikke at læse og skrive, men de kunne bage Brød, spinde og væve, kommer der Fremmede, skjule de sig, og gaae overhovedet aldrig ud af Huset uden at være bedækkede med et Slør.

Malta er en høi Klippeø, hvis bratte Fjeldkyster kun ere tilgjængelige paa Østsiden, hvor La Valettas Fæstningsværker forsvare Tilgangen. Øen bestaaer af tørre Kalkklipper med en Mængde Huler, og intetsteds vises der en saa mageløs Flid som her ved Opdyrkningen af denne golde Jordbund, næsten hele Øen er ligesom forvandlet til en Have, og intetsteds skal man avle saa udmærkede Appelsiner som her. Folket er velvoxet, stærkt bygget, behændigt og udholdende. Den mørke Hudfarve, de kulsorte, ofte krusede Haar, der bagtil ere bundne op i en Top, have noget fuldkomment Africansk. Landbefolkningens Hue er en lang, ulden, nedhængende Sæk, der tillige tjener som Taske og fuldkomment ligner Maroniternes paa Libanon. Om Livet bærer man et langt Skjerf, dertil istedenfor Trøie en Vest uden Ærmer med Sølvknapper, lange, vide Buxer og Sandaler af ugarvet Oxehud. Disse halvt saraceniske Øboere beskrives som driftige, dygtige, modige og ædruelige Folk; de ere bekjendte som Middelhavets bedste Søfolk, ere meget religiøse, ømfindlige mod Beskyldninger og Fornærmelser, mistænksomme og heftige som alle Østerlændere, men alligevel er ikkun det første Udbrud af deres Vrede at frygte.

Spanien.

De naturlige Forhold. Medens Spanien i naturlig og folkelig Henseende gaaer i Eet med Portugal, hvorfor vi ogsaa i den følgende Udvikling næppe ville see os istand til at holde Alt hvad der vedkommer sidstnævnte Rige ude fra Betragtningen, har det derimod til Adskillelse fra Frankrig en mægtig Bjergkjede, hvor de naturlige Hindringer for Samkvemmet langtfra saa meget, som det kunde synes ønskeligt for Handelens Fremme, ere blevne bortryddede ved Anlæget af gode Veie; thi Nationalhadet har stedse stillet sig hindrende i Veien for Arbeider af den Art. Vi have under Frankrig beskrevet Pyrenæerne, og skulle derfor kun tilføie, at der imellem de vilde Kløfter og nøgne Klipper, der betegne Bjergkjedens bratte Affald mod Ebrosletten, ogsaa findes mægtige Skove og skjønne, frugtbare Dale med rigelig Viinavl, navnlig i de baskiske Provindser, der tildeels ligge Nord for Pyrenæernes Hovedkjede, og hvor Overgangen skeer til de cantabrisk-asturiske Bjerge, en Fjeldstrækning med vidtudstrakte, mægtige Skove og dybe Klippehuler, saaledes dem ved Ausina i Asturien, som Pelayo forlod med sine Hyrder for atter at stifte Gotherriget i Spanien. Den smalle Landstrækning, der herfra sænker sig ned mod Biscaierhavet, er overalt gjennemskaaret af Sidekjeder, imellem hvilke findes snevre, dog ofte yndige, frugtbare Dale, der vandes af klare, hurtigt strømmende Bjergelve; kun nærmest Havet drage sig hist og her enkelte Smaasletter; men Kysten selv

er overalt brat afskaaren og hæver sig til en Høide af 40 Alen lodret op af Havdybet. De høiere Dalstrøg have et temmelig raat Klima, Sneemængden er her overordenlig stor, og det hedder, at man ofte om Vinteren nødes til at bane sig Løngange under Sneen; de fortræffelige Græsgange nære udmærket Kvæg; men dette lider ofte meget ved Bjørnen, der i denne Egn er saa hyppig, at dens Pelts overalt tjener til Gulvtepper. Nærmere ved Kysten er Klimaet mildt og fugtigt, næsten som i Wales og Bretagne, der ogsaa i anden Henseende have stor Lighed med dette Land. Producterne ere omtrent de samme; heller ikke her vil Viinstokken ret trives, og Kornavlen er kun ubetydelig; derimod findes der Træfrugt i Mængde, og Cyderen er den almindelige Drik. Til de asturisk-cantabriske Bjerge slutte sig de galiciske med vidtudstrakte Forgreninger ad Duero til. Vi have her i Nærheden af Kysten ligesom en Overgang til det varme portugisiske Klima, skjøndt Heden endnu ikke er saa betydelig, at Silkeavlen og Dyrkningen af Sydfrugter kunne drives med Fordeel; dog viser sig her allerede Laurbær og enkelte Daddeltræer, hvis Frugter rigtignok sjeldent modnes. Desto mere paafaldende er den raae Luft imellem Bjergene; og saaledes seer man i Omegnen af Coruña i Februar Maaned Mandeltræerne i Blomst og alle Marker bedækkede med Violer, medens hist Alt endnu er indhyllet i Snee.

Pyrenæerne med deres Sidegrene stige fra de kolde Regioner ned mod de varme Sletter, der vandes af Ebro; skarpt og takket træde Klipperne lige hen til Kysten, hist øde og skaldede, her bedækkede med Myrthe og Granat, Cactus og Aloe, over hvilke Olivenen udbreder sig med sit lyse Grønt, medens Korkegen kneiser i Veiret, med den blændende røde Stamme. Saaledes aabenbarer Naturen allerede her, i Catalonien, det Præg, der overalt gjentager sig i det østlige Spanien; imellem udstrakte Sletter drage sig henimod Middelhavet anseelige, som oftest usammenhængende Bjergkjeder, hvis bratte Klippevægge ofte inde-

slutte svælgende Dybder, der snoe sig labyrinthisk og kun ere tilgjængelige for næsten lodrette Solstraaler. Den samme Afvexling i Naturen aabenbarer sig med Hensyn til Frugtbarheden; ved Middelhavets Kyster ligger den skjønne Stad Elche, hvis Palmeskove føre Tanken bort fra Europa til Africas frugtbareste Egne; i Modsætning dertil fremtræder Alicante med sine nøgne Klipper og afsvedne Sletter; medens Valencia er omgivet med herlige frodige Marker, der have forskaffet denne Egn Hædersnavnet: Spaniens Have, det mauriske Paradis. I det Hele taget er Østspaniens Klima fuldkomment siciliansk, Olivenen trives derfor ogsaa her bedre end noget andet Sted i Riget, man seer overalt herlige Druer, Laurbær, Johannisbrød, Morbær og Figen samt Gjerder af Agave og Cactus.

Naar man ved at reise fra Valencia til Madrid møisommelig har arbeidet sig op ad Fjeldene gjennem de snevre bugtede Passe, fortsættes Veien uden atter at sænke sig, over et fladt, eensformigt Sletteland, og man har saaledes naaet den bekjendte spanske Høislette. Overhovedet maa vel Høislettenaturen ansees som det Fremherskende i Spanien, derom vidner blandt Andet den Mærkværdighed, at Vandskjellet ofte ikke dannes ved Bjergene, idet mange af de vigtigste Floder ligesom begynde paa fladt Land og derfra sees at flyde lige henimod Bjergene, saaledes udspringe mange af Guadalqvivirs Bifloder Nord for Sjerra Morena, Xucar begynder sit Løb fra Cuenzas Høislette, og Alegonfloden falder i Tajo efter at have gjennemskaaret Sjerra de Grada. Imidlertid er Høisletten dog ikke at betragte som en eneste sammenhængende Flade, Gammelcastiliens Høislette er saaledes ved Bjergstrøg afsondret fra Nycastiliens, der er en Deel lavere, denne atter fra la Manchas, Murcias, Estremaduras, og imellem Bjergene findes i en betydelig Høide de saakaldte Parameras, vidtudstrakte Bjergsletter, der navnlig udfylde Provindserne Soria og Avila og beskrives som øde, lynggroede Stepper,

Egne som Westphalens Heder og Tartariets Ørkener, hvor de vildtrasende Storme ofte fremkalde umaadelige Sandskyer. I Modsætning til disse Bjergegne maae vi nævne Sjerra Morena, de sorte Bjerge, der begrændse Høisletten mod Syd. Fra Andalusien vise de sig som en mægtig Bjergkjede, fra la Mancha derimod synes de kun en Række af lave Høie, overalt beklædte med Buskvæxt, hvis mørke, glindsende Blade give Bakkerne et sortladent Udseende; men imellem disse strække sig romantiske, frodige Dale, der vandes af klare Kilder og hvor der findes tilstrækkelig Læ mod Stormen; intet Land synes af Naturen saa skikket til Agerdyrkning, og dog er det for største Delen uopdyrket, fattigt og øde, de talrige Huler yde Røverne Tilflugtssteder, og kun hist og her sees noget Smaakvæg under Opsigt af halvvilde Hyrder. Høisletten derimod frembyder overalt Præget af det trættende Eensformige, der endmere forøges ved den fuldkomne Mangel paa Skov, man skal saaledes i vore Dage forgjeves søge efter de store Skovstrækninger, som i gamle Dage omgave Madrid. For Resten er den naturlige Frugtbarhed yderst forskjellig, og naar man stiger over Guadaramas Klipper, hvor der overalt er opreist umaadelige Steenstøtter, der om Vinteren betegne Veien for den Reisende, seer man mod Nord Gammelcastiliens umaadelige Sandørkener, mod Syd Nycastiliens smilende Sletter. Syd for Toledobjergene udbreder sig det yderst frugtbare la Mancha, der dog uagtet sin naturlige Frodighed og sin Rigdom paa Korn, Viin, Safran og Uld ansees for en af Spaniens ødeste Provindser; langt mindre begunstiget af Naturen er Leon, et sørgeligt, eensformigt Land, hvor Jorden kun paa faae Steder egner sig for Kornavlen; derimod danner Estremadura med sine yndige Dale og maleriske Bjergskraaninger ligesom Overgangen fra Castiliens til Andalusiens Natur; kraftige Buske og vellugtende Urter, Lavendel og Thymian bedækker her Ørkenerne, der formedelst Mangelen paa Opdyrkning kun ere altfor hyppige i denne

Egn, medens hist de øde Stepper ere bevoxede med Lyng og Tornebuske. Vi maae for at give et klart Billede af Høisletten naturen i Castilien og de tilgrændsende Egne kortelig omtale Floderne, af hvilke de gjennemstrømmes; i Almindelighed flyde de i en dyb Dalsnevring, og ere allerede af den Grund ikke istand til at oplive eller vande de omliggende Egne; tillige er Vandmassen om Sommeren temmelig ringe, flere af de mindre ere da endogsaa fuldkomment udtørrede. Navnlig fortælles der om Tajo, at den med sine gulladne, moradsede Vande, der indesluttedes af steile Bredder, gjennemstrømmer øde, ufrugtbare Egne, hvor store røde Støvskyer jages i Veiret af Vindene, og kun hist og her en forkrøblet Eg afbryder den trættende Eensformighed. Dueros Flodleie er derimod langt mere aabent, og Omegnen kunde være den frugtbareste i Leon, naar den var bedre opdyrket. Guadiana endelig er mærkelig ved sin Forsvinden, der bestaaer i, at den midt i la Mancha taber sig i en Sump imellem Siv og Vidier og dernæst atter pludselig kommer tilsyne. — Fra Guadarama hjemsøges Madrid om Vinteren ofte af rasende Storme, medens disse Bjerge om Sommeren forøge Hedens Kraft ved at tilbagekaste de africanske Luftstrømme, der saaledes i deres hele Gløb nedsænke sig over Sletten og afsvie Markerne. Mangelen paa Skov forøger Tørheden, og fremfor alt nævner man la Mancha som et Land, hvor Ødelæggelsen af Trævæxten har udtørret Brønde, Floder og Søer, man finder overalt vandløse Flodleier, Dale uden Kilder, og den saa yderst frugtbare Jordbund frembringer paa mange Steder derfor ikkun kvælende Støv. Alligevel er Høislettens Klima langtfra overalt det samme, i Leon følger en regnfuld Høst og dernæst en kold Vinter paa den hede Sommer, ogsaa i Gammelcastilien er Vinteren ofte streng og temmelig langvarig, medens den hinsides Guadarama som oftest næppe er at føle og ikke varer længer end et Par Uger. Oliventræerne vise sig derfor ogsaa i Mængde, skjøndt Jordbunden er hævet saa betydeligt over

Havet, og Viinstokken trives med Lethed næsten overalt; heller ikke er Egnen her overalt saa fuldkomment berøvet al Ynde som i Gammelcastilien; ved Cebolla, i Nærheden af Madrid, seer man saaledes Viinranker snoe sig imellem rige Olivenlunde og frugtbare Sædemarker, Citron- og Pomerants-træer omgive Bøndernes Boliger og opfylde om Foraaret Luften med den yndigste Vellugt.

Naar man fra Castilien stiger over Sjerra Morena ned paa Andalusiens Slette, forbauses man over den mærkelige Forandring, der er foregaaet med hele Naturen. Palmerne udbrede deres buskede Kroner, lange Agavehækker omgjerde Eiendommene, Olivenlunde med enkelte fremragende Daddeltræer omgive Bøndergaardene, og i Landsbyerne ere de snevre Vinduer og Møningerne af Husene prydede med Slyngplanter, der, bedækkede med Tusinde af Purpurblomster, svæve ned over Gaderne. De store Orangeskove opfylde i Blomstringstiden, navnlig i de kjølige Nætter, Alt med en vidunderlig Duft, Myrten indtager ofte store Strækninger, og hvor Jordens Opdyrkning forsømmes, er det her det vilde Olietræ, der bemægtiger sig Markerne; kortsagt, Andalusien er et ligesaa yndigt som frugtbart Land, der frembringer de herligste Heste, det skjønneste Hornqvæg, udmærkede Merinosfaar, Bomuld og Silke i Mængde og tilmed er berømt som Spaniens forunderlig rige Kornlade. I denne Egn fryser det aldrig, Dalene have selv om Sommeren et behageligt Klima paa Grund af de kølige Vinde, der nedsendes fra Sjerra Nevadas Sneebjerge, og selv Heden paa Sletterne afkjøles ved den fugtige Søluft; kun naar Solano blæser, en glødende Sydostvind, Spaniens Scirocco, er Varmen utaalelig og foraarsager ofte Svimmel og Betændelse. Naturligviis kan et Land af Andalusiens Udstrækning ikke overalt frembyde de samme Naturforhold; i Nærheden af Sevilla udbreder sig saaledes Campinen, hvor den saltsvangre Jord ofte om Sommeren synes bedækket med et Sneelag, skjøndt denne Slette ogsaa paa

mange Steder er vidunderlig frugtbar og nærer en velhavende Befolkning. Nedenfor Sevilla omkredser Guadalqvivir med sine sumpede Bredder et aabent, fladt Øland uden Landsbyer, men bedækket med en utallig Mængde Hornkvæg, og Østen for dette udbreder sig næsten ligefra Sevilla til Salinerne ved Kysten i en Brede af henved 2 Miil en øde, ubeboelig Egn, det saakaldte Marisma, gjennemkrydset af nogle Saltbække, der tabe sig i den moradsede Jordbund, bevoxet med graagrønne Saltplanter, af hvilke Omegnens Beboere brænde Soda; paa den anden Side af Floden indtages Landet af en fuldkommen Sandørk med bevægelige Flyvesandsklitter, der strække sig ud mod den flade Strandbred. Træder man fra Andalusiens Slette op imellem Sjerra Nevadas Bjerge, viser Naturen sig paa mange Steder med en mageløs Ynde og Høihed, saaledes ligger Granada ligesom i et evigt Foraar imellem Gletschere og Iismarker; og endelig aabner sig paa den anden Side af disse Bjerge et Land, hvis dybe Dale vandes ved talrige Elve, hvor Luften opvarmes ved den glødende africanske Sol, afkjøles ved Luftningen fra Sneebjergene. Bomuld og Sukkerrør lykkes her langs Flodernes Bredder, Ananas, Cactus og Bananer findes selv i den Fattiges Have, Caffe og Indigo kunne overvintre i fri Land, alle Høie ere beplantede med Viinranker og Mandeltræer. Kort sagt, vi kunne lettelig begribe, hvorfor Maurerne med en saa vidunderlig Forkjerlighed hang ved dette Land, og hvorfor det spanske Folk med en saa dyb Poesi har kaldt Bjerget udenfor Granada, hvorfra man har Udsigten over flere af disse herlige Egne: Maurerkongens sidste Suk.

Spaniens indre Forfatning. Landets naturlige Frugtbarhed, Dybets Skatte, de udmærkede Havne, Alt synes beregnet paa, at gjøre Spanien til Sædet for et lykkeligt Folk, rigt ved Agerdyrkning, Industri og Skibsfart, og dog er der næppe noget Land i Europa, der har et saa elendigt Udseende. Velsignede Landstrækninger

ere forvandlede til Orkener, saaledes er det herlige Estremadura næsten overalt bevoxet med vild Buskvæxt, og de to Trediedele af hele Mellemspanien ligge øde. Egne, der synes bestemte til at nære en flittig, talrig Befolkning af Agerdyrkere, tjene kun til Vinterophold for en Flok Faar, der paa deres Tog til Bjergene om Foraaret ødelægge Landmandens Marker. Hist og her findes rigtignok nogle Fabriker; men disse formaae aldeles ikke at concurrere med Udlandet og opretholdes kun ved en umaadelig Indførselstold. Mangelen paa Veie lægger overalt Hindringer i Veien for Landhandelen, der finder derfor næsten ingen Handelsforbindelse Sted imellem de forskjellige Provindser, og Mangelen paa Sikkerhed gjør paa mange Steder ogsaa en saadan næsten umulig. Den usleste Armod synes overhovedet at have paatrykket dette Folk sit Præg, den viser sig i Ansigtstrækkene som i Klædedragten og Boligerne; selv Stæderne frembyde i Almindelighed et sørgeligt Syn, de smudsige Gader, de høie Huse, meest af Leer og Bindingsværk, vidne om Indbyggernes Armod og Smagløshed. Og denne Landets elendige Forfatning bliver saa meget desto mere paafaldende, naar man sammenligner Nutiden med de Levninger, der endnu findes fra en tidligere Tid, med Romernes, Maurernes, Gothernes Værker; vistselig, intet af disse Folk vilde have gjenkjendt Landet, hvis de havde seet det i dets nuværende Skikkelse.

Spaniens Ulykke er først og fremmest Mangelen paa tilstrækkelig Arbeidskraft, der hidrører fra Indbyggernes ringe Antal; medens Landet i Romertiden i det Mindste maa have ernæret 40 Millioner Mennesker, findes nu ikke meget over Trediedelen, i la Manchas og Estremaduras frugtbare Landstrækninger boe ikke mere end 500 Mennesker paa hver Kvadratmiil, ogsaa Leon, Gammelcastilien og Murcia ere yderst slet befolkede, og Sjerra Morena indeslutter paa 60 Kvadratmiil ikkun 7000 Mennesker. Men Aarsagen til denne sørgelige Kjendsgjerning er atter at søge

i Landets historiske Udvikling igjennem Aartusinder. I henved 800 Aar var Spanien en Kamplads for to fjendlige Folkestammer, der med Sydens hele Heftighed, der endnu mere forøgedes ved Religionshadet, førte en Udryddelseskrig med hinanden; paa Maurernes Tid saae man saaledes langs Guadalqvivirs Bredder 12,000 Landsbyer, af hvilke der, efterat de Christne havde indtaget Landet, kun var et Par hundrede tilbage. I de mere afsides liggende Egne havde der dog endnu holdt sig en talrig Befolkning af maurisk Herkomst; under Carl den Femte maatte de af disse Folk, der ei vilde lade sig døbe, forlade Landet; og selv de, der havde antaget Christendommen, de saakaldte Moriscos, bleve betragtede med Mistænksomhed, man forbød dem deres Sprog, Nationaldragt, Sange, Dandse og Skikke; endelig bleve disse fredelige, arbeidsomme Mennesker tvungne til at udvandre, store Strækninger laae fra nu af øde, og saaledes blev blandt Andet det frugtbare Sjerra Morena forvandlet til en Ørken. Dertil kom Udvandringerne til America, hele Provindser, navnlig Estremadura, bleve næsten menneske-tomme, og desuden blev hele Folkets Opmærksomhed bortvendt fra Industrien og Agerdyrkningen; man maatte kjøbe alle Nødvendighedsartikler fra andre Lande, og did strømmede Guldet, som de spanske Eventyrere bragte med sig tilbage til Europa. Ogsaa i den nyere Tid see vi de skrækkeligste Følger af de langvarige blodige Krige, deels med Fremmede, deels Borgerkrige, og ikke at tale om dette Aarhundredes skrækkelige Blodscener, see vi allerede 1714 efter Arvefølgekrigen hele Valencia forvandlet til en Ørken. — Ogsaa i de indre Forhold er der Meget, der forhindrer Landets Opkomst. En Trediedeel af Landet tilhørte lige til den allerseneste Tid Geistligheden, som ingen Afgifter svarede, en anden Trediedeel er skattefrit Adelsgods, det Øvrige er for en stor Deel i Kronens Besiddelse. Landmanden er plaget med Hoveritjeneste, overdrevne Afgifter, Told paa de uundværligste Livsfornødenheder, og ikke

alene er der store Landstrækninger, der skulle ligge øde for Faareavlens Skyld, der saaledes bliver en Ødelæggelse for Riget istedenfor en Rigdomskilde, men ogsaa langs Veiene ere store Strækninger Faarene priisgivne. Dertil kommer endnu, at Landet mangler Credit, Regjeringen kan derfor Intet gjøre til dets Omkomst, og dens Mangel paa Kraft fremgaaer af den almindelige Usikkerhed, hvorpaa man seer det tydeligste Vidnesbyrd i den Omhyggelighed, hvormed man tilstænger Døre og Vinduer, de første ere overalt forsynede med Skudklapper, forat man kan tage den Indtrædende i Øiesyn, inden man lukker op for ham.

Agerdyrkningen. Medens vi nødes til at indrømme Sandheden af hvad der tales om Spaniens elendige Forfatning, maae vi paa den anden Side fremhæve, at Beskyldningen for Dovenskab i det Hele taget næppe kan ansees for begrundet; den træffer i ethvert Tilfælde kun Andalusieren og tildeels Castilianeren. Man bemærker paa de fleste Steder agtværdige Bestræbelser for Jordens Forbedring, Mennesker og Dyr bære Muld op paa Klipperne, man søger at skaffe Saltdelene bort, hvor de findes, samt at drage saa megen Fordeel som mulig af det ringe Vandforraad. Alligevel staaer Agerdyrkningen langtfra paa noget høit Standpunkt, derom vidner Plovens og overhovedet Agerredskabernes Ufuldkommenhed. De opdyrkede Egne af Mellemspanien ansees i Almindelighed for at frembringe den største Mængde Hvede, navnlig la Mancha uagtet dette Lands slette Opdyrkning; Riis avles især i Valencia, der ansees for det bedst opdyrkede Land i hele Spanien; Mais frembringes i tilstrækkelig Mængde; de varme Egne have Olie, Sydfrugter og sød Viin i Overflod, derimod har Avlen af Bomuld og Sukkerrør ikke meget at betyde, meest fordi den drives uden Omhu. Størst Omhyggelighed anvender man ved Viinavlen; her maa der ofte arbeides stærkt forat uddrage af Jorden de ildesmagende, bittre Vanddele, og navnlig forstaaer Spanieren særdeles vel at passe det rette

Tidspunkt til Viinhøsten; man pleier gjerne at prøve sig frem ved nu og da at tage en Kjerne ud af en Drue; er Hullet endnu næste Dag stort nok til atter at stikke den ind, da er Høsttiden kommen.

Kvægavlen. I Galizien, hvis indre Bjergland er bedækket med vidtudstrakte Græsgange, er Kvægavlen betydelig, og der udføres herfra en betydelig Mængde Oste. I Leon frembyde Egeskovene paa Grændsen af Estremadura Næring for utallige Sviin, de udstrakte Græsgange i det vestlige la Mancha nære utallige Geder og fortræffelige Muldyr. Desforuden har det nordlige Spanien godt og rigeligt Hornkvæg, der udførtes saaledes 1851 fra Asturiens Havne 1 Mill. Pd. Smør; i det varme Syden er derimod Mangel paa Grønfoder ligesaa meget som den stærke Forbrug af Olie til Hinder for Kvægavlen. Der er næppe noget Land, der er saa rigt paa Faar, hvis Antal for nærværende Tid skal beløbe sig til 19 Millioner; blandt de spanske Faar ere især de fiinuldede Merinos, ogsaa kaldte vandrende Faar, berømte, de levere aarlig 125,000 Ctn. af den bedste Uld; iøvrigt er denne Rigdom, som ovenfor bemærket, langtfra Vidnesbyrd om nogen glædelig Udvikling af Landets Kræfter; tvertimod vidner den just om det Modsatte, de herlige sydlige Provindser, der ved Maurernes Fordrivelse kom til at ligge øde, forvandledes snart til Ørkener, hvor de leonske og castilianske Hyrder dreve deres Faar ned om Vinteren, og saaledes udviklede denne herlige Faarerace sig paa Ruinerne af Spaniens sunkne Herlighed. Hesteavlen er i Spanien ganske i Forfald, ved Forsømmelse og Mishandling er den berømte andalusiske Hest bleven forringet; derimod ere de spanske Æsler og Muldyr endnu berømte, og navnlig er Æslet ikke blot et almindeligt Lastdyr; men da det synes Spanieren foragteligt at gaae, rider Bonden paa sit Æsel ud paa sin Mark, og selv Tiggeren drager paa samme Maade fra Sted til Sted.

Producter af Mineralriget. Tintofloden, den farvede, i det sydlige Spanien har gulladent, ildesmagende Vand, der er svangert med Kobber, og som alene Geden uden Skade kan drikke; vi have her et Beviis paa Spaniens naturlige Rigdom paa Metaller, hvorom ogsaa Historien fra de ældste Tider bærer Vidnesbyrd; desværre har Forsømmelighed og Mangel paa Indsigt bevirket, at Landet kun drager meget liden Fordeel af disse Dybets Skatte. Af Guldgruberne er ingen længere i Brug, Estremaduras berømte Sølvminer staae for største Delen ubenyttede, og Rio Tintos Kobberværker ere langtfra hvad de ved ordenlig Drift kunde være. Ikkun la Manchas Kviksølvgruber ere særdeles betydelige, og bringe, saa ufuldkomment de end drives, aarlig 2 Mill. ℔ Metal frem for Dagens Lys. Ogsaa de flittige Baskere og Cataloniere, der søge saavidt muligt at drage Fordeel af deres Bjerge, bearbeide ikke saa faae Jernminer. Et høist vigtigt Product er i Spanien Havsaltet. Hvor Kysten egner sig dertil, er der anlagt Bassiner, i Februar Maaned bliver Vandet ledet herind gjennem Sluser og staaer da 2 til 3 Fod høit; i Løbet af Sommeren bortdunste efterhaanden Vanddelene, og Salinerne faae da Udseendet af store Marker med haard, frossen Snee.

Industrien. Spaniens Klædefabriker forfærdige næppe en Sextendedeel af det Klæde, som Landet forbruger, og den største Deel af Ulden udføres i uforarbeidet Tilstand. Silkeavlen, der i Middelalderen var saa betydelig, at i Sevilla 100,000 Mennesker beskjeftigede sig med Silkeavl og Silkevævning, tabte sig efterhaanden næsten ganske og har først i den senere Tid atter faaet et betydeligt Opsving; den beskjeftiger saaledes i Valencia 22000 Mennesker. Bomuldsfabrikationen er navnlig udbredt i Catalonien, hvis Kunstflid overhovedet viser, hvormeget et driftigt og flittigt Folk formaaer at udrette selv under ugunstige ydre Forhold; Catalonierne indføre endogsaa mange af deres Varer i Frankrig, og uagtet de senere Aars Krigsuroligheder have

fremkaldt megen Forstyrrelse, beskjeftige Bomuldsværkerne dog over 100,000 Mennesker. I de nordvestlige Provindser er Lærredsfabricationen vigtig. I Sevilla findes den største Tobaksfabrik i Verden, den er anlagt i Aaret 1770 og kostede Regjeringen 37 Mill. Realer; 200 Møller ere i Gang, og der beskjeftiges 1700 Arbeidere. Men uagtet vi saaledes ingenlunde kunne sige, at Spanien skulde mangle al Industri, svarer denne dog langtfra til Landets Fornødenheder, og vi maae her henvise til hvad vi ovenfor bemærkede om Fabrikvæsenets Tilstand.

Handelen. Paa Grund af den ufuldkomne indenlandske Forbindelse er i Søstæderne siciliansk og ofte americansk Korn billigere end hvad der avles i det indre Kornland. I Midten af forrige Aarhundrede, da en bedre Tid syntes at skulle fremgaae for Spanien, begyndte man med at anlægge Chausseer; men disse Arbeider ere senere aldeles standsede. Handelen i det Indre skeer derfor endnu for største Delen ved Mulæsler, der i lange Rækker sees at bevæge sig op ad Fjeldstierne; det bagerste er forsynet med en Klokke, ikke blot til Gavn for Driveren, der rider paa det forreste, men ogsaa for at gjøre Toldbetjenterne opmærksomme paa, at et saadant Tog nærmer sig. Hvor stor Nytte Canaler ville kunne stifte i et Land som Spanien, seer man ved Keisercanalen, et Kjæmpeværk, ved hvis Udførelse man har maattet gjennembore Bjerge, aflede Floder, ja endog paa et Sted føre Vandet, indesluttet imellem Muurværk, over en betydelig Flod; den gaaer fra Tudela til Zaragoza og har, uagtet den ikke er fuldført, bragt Overflod i de omliggende Egne, der fordum hørte til de meest øde og forladte. Med Hensyn til den udenlandske Handel ville vi kun bemærke, at den for største Delen befinder sig i Fremmedes Hænder, Englændere og Danske forsyne Landet med Fisk, Sicilianere og Nordamericanere med Korn. Fiskeriet er, uagtet det langtfra fyldestgjør Landets Trang, ingenlunde ubetydeligt. Paa Nordkysten er det et Hovederhverv for Folket, og tørrede

Sardeller udføres i stor Mængde til Frankrig. Ogsaa ved Andalusiens Kyster er Sardel- og Thunfiskeriet af stor Betydning.

Det spanske Folk. I den tidligste Oldtid, da Spanien endnu var landfast med Africa, vare Ibererne indvandrede Syd fra, senere havde Cantabrere og andre keltiske Folk taget den nordlige Deel af Landet i Besiddelse. Phønicere, Carthaginiensere og Grækere anlagde deres Colonier, Romerne undertvang Landet, og endelig see vi Gotherne og Vandalerne, samt efter dem Maurerne bemægtige sig den herlige Halvø. Af alle disse forskjellige Elementer er Nutidens spanske Folk fremgaaet. Naturligviis kunne vi under slig en Blanding ikke vente nogen eensformet Folkemasse, i Castilien antager man en Overvægt af gothisk Blod, i Andalusien af maurisk, og heller ikke føler man sig levende som et og samme Folk; de senere Aarhundreders Historie vidner om en fortsat Splid imellem det aragonske og castilianske Riges Beboere, og Catalonieren vil stedse paa Spørgsmaalet, om han ikke er en Spanier, svare: Nei jeg er en Catalaner. Imidlertid har der dog under denne Forskjellighed uddannet sig Noget, som vi kunne kalde det fælles spanske Folkepræg, og det er det, vi her skulle udvikle. Spanieren er i Almindelighed veldannet, skjøndt temmelig mager, har han skarpe, regelmæssige Træk, mørkebrun Ansigtsfarve, et udtryksfuldt, aandrigt Aasyn. Han er ligesaa behændig som kraftig, og hvad enten man seer Soldaten paa Marschen, eller man betragter Havnearbeideren i Cadiz, der hurtig iler afsted med en Byrde af mange Centner paa Hoved og Skulder, eller Cataloniens Viingaardsmand, eller endelig Valencias Agerdyrker, der i brændende Solhede arbeider paa de sumpede Sletter, maa man beundre den mageløse Kraft og Udholdenhed. Ogsaa mod Klimaets Foranderlighed ere Spanierne hærdede, og man seer dem uden Skade for Helbredet i tynd Beklædning udsætte sig for Træk og Vinterkulde. Med al Forskjellighed imellem Stam-

merne er det spanske Folk ridderlig stolt, standhaftigt og ligegyldigt mod Nød og Fare. Sydens Livlighed aabenbarer sig i Lysten til Dands; allerede iblandt Romerne gjaldt Spanierne for udmærkede Dandsere, i vore Dage seer man ofte Markarbeiderne paa Veien hjem tage Castagnetterne frem og begynde en Fandango eller Bolero, og i Carnevalstiden er det, som om hele Spanien var forvandlet til en umaadelig Dandseplads. Men selv i sin Lystighed bevarer Folket den dybe Alvor og den Sands for Anstand, der er uadskillelig fra den Stolthed og Ridderligshedsaand, der characteriserer det; endog hvor Tusinde af Almuen er forsamlet, bemærker man aldrig Skrig, Klammeri eller Slagsmaal, aldrig Opsætsighed mod Øvrighedens Foranstaltninger til Opretholdelse af Ordenen, det skulde da være ved Tyrekampene, thi her taaler Publicum ingen Tilsidesættelse af hvad det troer, man er det skyldigt. Ogsaa i det daglige Liv bevarer Spanieren den ædle Anstand, der er uadskillelig fra den, der føler sin egen Værdighed; al kaad Fjasen er ham modbydelig; derimod rækker Mulæseldriveren med Værdighed den Fremmede Haanden til Afsked, og man kan være sikker paa, det ingen Drukkenbolt er, man tager i Haanden; thi der findes maaskee i hele Spanien ikke et eneste saadant Menneske. Endog i den skrækkeligste Stilling i Livet bevarer Spanieren sin rolige Kulde; under Krigen med Napoleon bleve ofte Folk grebne, der havde myrdet og lemlæstet franske Soldater; de bleve øieblikkelig henrettede; men aldrig saae man hos disse Mennesker noget Spor til Dødsangst; en Bondekarl, der ved en saadan Leilighed blev tvungen til at bære Stigen, troede, at det var ham der skulde hænges, besteg uden at sige et Ord Stigen, og gik, da han mærkede sin Feiltagelse, ligesaa roligt sin Vei igjen. Hengivenhed for den catholske Kirke er fælles for alle Spaniere, og Ophævelsen af Klostrene er aldeles intet Beviis herimod; den catholske Religion er endog den eneste taalte; velhavende Folk have gjerne deres Huuscapel, selv den Fattige har i sin ringe

Stue et lille Alter, hvor en Lampe stedse brænder for Madonnabilledet; og naar en Præst, der bringer en Syg Sacramentet, møder en Vogn, stiger de deri Siddende ud, og den overlades den Geistlige. Men Christendommen er ikke og har aldrig været for Spanieren, hvad den ifølge sin Aand skal og bør være, Fredens og Kjerlighedens Religion. Det afrikanske Blod, Oprindelsen fra Ørkenens Sønner, afspeiler sig endnu hos Spanieren; vi see hos ham en grusom, blodtørstig Aand, end mere udviklet ved Aarhundreders blodige Kampe, en Aand, der ret forlyster sig ved Udmalelsen af Død og Pinsler, for hvem Inqvisitionens Rædsler havde noget Tiltrækkende, saa at Autodafeerne eller Kjetterbaalene endog bleve betragtede som Folkelystigheder, og derfor gjerne opsatte til en høitidelig Leilighed. Ved Kong Carl den Andens Formæling blev der saaledes foranstaltet en høitidelig Autodafee og Kongen fandt sig saa tiltalt ved dette Skuespil, at han lydelig udtrykte sin Misfornøielse, da der ikke var Flere at brænde. Det er den samme mørke, fanatiske Aand, der aabenbarer sig hos den spanske Nation i den Grusomhed, med hvilken man i Krigen behandler sine Fjender, den Hjerteløshed, med hvilken man under Pizzaro og Cortes rasede mod de stakkels americanske Vilde; det er den samme, der giver sig tilkjende i Tilbøieligheden for Tyrefægtning, en Lidenskab saa stærk, at man har kaldt Brød og Tyre en Spaniers eneste Livsfornødenheder. Enhver større Stad har sin Arena; i de mindre benyttes Torvene hertil, og alle Folk, Høie og Lave, trænge sig did for at nyde dette Skuespil, Haandværkeren forlader sit Arbeide, Moderen sine spæde Børn, og alle Vinduer, Tage, endog Helgenbillederne's Piedestaler ere tæt besatte med Mennesker. Tyren bliver først i Stalden tilbørlig opirret ved Spydstik igjennem Huller i Loftet, dernæst trækkes Skuddøren op, og det rasende Dyr styrter med sænket Hoved, snøftende og brølende ind paa Kamppladsen, idet det snart vildt farer om i en Kreds, snart slaaer sig selv i Siden med Halen og stamper med

Fødderne. Piccadorerne nærme sig til Hest, bevæbnede med lange Landser, der dog kun kunne trænge et Par Tommer ind; steer et Feilstød, sønderflænger Tyren med sine Horn Hestens Sider, og det arme Dyr slæber sig stønnende bort med Indvoldene hængende ud af Livet, medens et umaadeligt Fryderaab fra alle Tilskuere opfylder Rummet; Bravo Tyr, godt gjort, lyder det fra alle Sider, og er det endog maaskee Tyrefægteren selv, der bliver stanget tildøde, synes Jubelen aldrig at ville faae Ende. Under Kampen omsværmes Tyren af en Flok letklædte Medhjælpere i Kampen, de saakaldte Chulos, der idelig søge at anbringe smaae Spyd med Faner paa Enden imellem Dyrets Horn, og er det nu tilstrækkelig drillet, piint og plaget, har det endelig udtømt alle sine Raseriets Anstrengelser, træder Matadoren til; med en Fane i den ene Haand, et Sværd i den anden gaaer han gravitetisk hen imod Dyret, træder i rette Øieblik tilside og nedlægger det paa Stedet. — De spanske Huse ere i Almindelighed slet byggede, med flade, ofte overhængende Tage, dertil et Overmaal af Balkoner, hvis Dørre sjeldent slutte, og navnlig om Vinteren foraarsage en ubehagelig Kulde. Istedenfor Ovne har man store Bækkener med Kul til at opvarme Stuerne, man lader dem først saa godt som muligt ryge af udenfor Gadedøren, hvorfor Muren ovenover gjerne er sværtet sort; men alligevel udbredes der ved disse Bækkener en yderst ubehagelig Kuldamp. Derimod er der langt bedre sørget for Sommeropholdets Behagelighed; Gaardene ere da gjerne overspændte med et Telttag, hvilket i Forbindelse med Blomsterbedene og Springvandene tilveiebringer en behagelig, kjølig Luft. I de Fattigeres Boliger hersker gjerne en høi Grad af Ureenlighed, ofte findes der intet Gulv, og de smaae, snevre Vindueshuller ere istedenfor Ruder forsynede med Papir gjennemtrængt med Olie.

Vi skulle nu omtale nogle af de meest fremtrædende Provindseiendommeligheder og maae saaledes først nævne **Castilianeren.** Alvor er her mere end noget andet Sted i

Spanien Folkets Særkjende, Castilianeren taler ei meget, og hans mørke Aasyn giver i Forbindelse med den sorte Dragt hans hele Ydre et vist tungsindigt Præg; klog Besindighed, Taalmod i Ulykken, Ærlighed og Retfærdighedsfølelse ansees som et Særkjende for dette Folk, der ingen større Synd kjender end at lyve, og hvem den høitideligste Bekræftelse er den: Jeg er en Castilianer. I saadanne Ytringer aabenbarer sig tillige den Stolthed, der er Castilianeren egen; han er stolt af sit Fædreland, sit „ublandede gothiske Blod“, sit Sprog og sin Historie, seer med Foragt ned paa de øvrige Provindser og smiler i sin sorte Kappe ved Synet af den halvmauriske Andalusiers brogede Dragt. Dog det Ophøiede og det Latterlige ere nære Naboer, og ofte udarter hos Castilianeren Selvfølelsen til taabeligt Hovmod. „Jeg forlanger Almisse, ikke Raad af dem“, svarede en Tigger En, der opmuntrede ham til at arbeide; og en fattig Arbeidsmand gav paa Torvet i Madrid hele sin Ugefortjeneste ud for at kunne komme til at sige: „Hvis Laxen havde været billig, skulde jeg kun have havt eet Pund; men nu da den er dyr, maa jeg have fire“. Man beskylder Castilianeren for Dovenskab, hvo der ikke er ganske forarmet, hedder det, anseer det for en Skam for sig at skulle arbeide; uopdyrkede Landstrækninger strække sig næsten lige til Hovedstadens Mure, og Castilianeren, der i gamle Dage var Krigerhaandværket hengiven med Liv og Sjel, forsømmer ganske Fredens Kunster, som han i sit Hovmod mener, ei sømme sig for ham. Ureenlighed og Dovenskab følges gjerne ad, saaledes ogsaa her, og i de smudsige Landsbyer seer man ved hvert Skridt en af disse Smaaadelsmænd, Hidalgos, indsvøbt i sin pjaltede Kappe, sidde paa Steenpladen udenfor sit Huus, og lægge sit Hoved i sin skidne Ægtefælles Skjød. Han er maaskee nær ved at døe af Sult, men er dog rolig og tilfreds; thi han føler sig som Adelsmand, og er tillige begavet med det Maadehold i Legemsnydelse, der er Spanieren og navnlig Castilianeren særegen.

Madrid. Hverken Lyststeder, Landsbyer eller Forstæder forkynde Hovedstadens Nærhed; kun langs Mazanares, der om Sommeren er aldeles udtørret, findes Spor af Frugtbarhed, for Resten bedækker grovt, gruset Sand næsten hele Omegnen. Man seer Grupper af usle Hytter, hist og her et Trækors, omgivet af en Steendyste, som antyder, at der er begaaet et Mord paa et saadant Sted; langt borte øines en Landsby, hvis hvide Mure skinne i Solen, som stivnede Havbølger udbreder sig den eensformige, træløse Slette, medens Guadarama kneiser i Veiret i det Fjerne. Lidt efter lidt træder nu Madrid frem for Blikket med sin umaadelige Masse Huse og sine mange prægtige Taarne. Det Indre af Staden svarer imidlertid ikke til det mægtige Ydre, navnlig har den ældre Deel et trist og øde Udseende, Gaderne ere snevre og krogede, Husene gjerne af Bindingsværk og malede med Tyrefægtninger og Helgenhistorier, ja paa nogle Steder seer man de elendigste Hytter uden Dør, Vinduer og Huusgeraad. Selv i den nyere Deel af Staden ere Husene gjerne uanseelige, skjøndt høie, forsynede med Balkoner og Vinduer med smaae mørkladne Ruder indsattede i Bly; endog i de enkelte brede, nymodens Gader seer man Marmorpaladser klods op ad faldefærdige Ronner; virkelig Rigdom og ussel Prunk med colibradisk Herlighed ere stillede til Skue ved Siden af hinanden. Imidlertid er Madrid i ingen Henseende at sammenligne med en Stad som Valadolid, hvis Gader ere fuldkomne Møddinger; thi her er Gaden reenlig, Brolægningen god og Nattebelysningen upaaklagelig; ogsaa Vandforsyningen er god, og Vandet ledet hid fra Guadarama. Livet i Madrid aabenbarer sig tydeligst paa de store Pladser, hvor det næsten er umuligt at komme frem for de utallige smaae Træborde og aabne Boder med Fisk, Kjød, Flesk og fremfor Alt med Brød og Urter; vi have saaledes her et talende Vidnesbyrd om den spanske Nøisomhedsaand, for hvem „Oliven, Ræddiker og Salat er Herremad". Blandt Udsælgerne ere især Kastaniehandlerskerne bekjendte, der kraftig

hæve Haand og Fod mod Enhver, der opirrer dem, og gjensidig komme hverandre til Hjælp, hvor det gjøres behov; de skulle frembyde et hæsligt Syn med deres furede, sodede Hexeansigter, især naar de blive vrede, og Hevngjerrigheden lyner ud af deres ondskabsfulde Øine. Paa Gaderne i Madrid viser der sig, som overalt i Syden, et livlig bevæget Folkeliv; Balkonerne ere stedse opfyldte med Damer, nedenfor bevæger der sig en myrende Menneskemasse, Sprade-basser, Tiggermunke og andre Dagdrivere imellem hverandre, Sælgekjerlingerne udskrige med hæs Stemme deres Varer, især tilberedte Levnetsmidler, medens Skriveren med Pennen bag Øret sidder ved sit Bord, gravitetisk indhyllet i sin Kappe og smøger sin Cigar, forat fordrive Hungeren. Det er aldeles som i Neapel, og dog noget ganske Andet. Den meest besøgte, Spadseregang i Madrid er el Prado, overalt beplantet med skyggefulde Træer; til bestemte Tider er den opfyldt med Mennesker, og selv Hoffet forsømmer sjeldent Pradotiden; til begge Sider findes Gange for Fodgjængere, i Midten Veie for Kjørende og Ridende, der søge at udfolde deres hele Herlighed for Tilskueren; skjøndt man rigtignok ogsaa ofte faaer Ridderen af den bedrøvelige Skikkelse at see.

Andalusierne. Paa den herlige sydspanske Slette have mangfoldige Folkestammer ligesom krydset hverandre, saaledes Iberere, Grækere, Carthaginiensere, Vandaler, Gothere. Endelig trængte Maurerne ind, fik Landet kjert, og paatrykkede Befolkningen deres Præg, som endnu fuldkomment har holdt sig; man seer endnu de samme Træk, den samme Ansigtsfarve, lignende Sindsstemning, Dandse, Sange, musikalske Instrumenter; mange Familie- og Stedsnavne, mange Talemaader, Fordomme og Sædvaner minde om Maurerne, selv Agerdyrkningsmaaden, Gjestfriheden og tildeels Dragten ere fuldkommen østerlandske. Andalusieren er letsindig, ubestandig, og uden kraftig Selvstændighed, han har stedse spillet en underordnet Rolle i Historien, saae i Oldtiden rolig paa, at Romere og Carthaginiensere stredes

om hans Land, og ligesaalidt blandede han sig i Middelalderen i Kampen mellem Maurerne og Castilianerne; med østerlandsk Sorgløshed adlyder han enhver Regjering, og paa samme Maade viser han sig i det daglige Liv; hans glødende Indbildningskraft gjør ham overtroisk og tilbøielig til Overdrivelse, og han er paa en Maade Spaniens Gascogner; Andalusieren elsker Lediggang fremfor Alt, den goddædige Natur sørger for Alt, hvorfor skulde han da gjøre sig Uleilighed med at arbeide; store Strækninger ypperlig Jord lader man ligge uopdyrkede, og i Stæder som i Landsbyer sees der til enhver Aarstid store Klynger af Mænd sidde sammen beskjeftigede med Rygen, Snakken, Sang og Musik, eller med Ingenting. Fremfor Alt minder i Andalusien de store Stæder om Maurernes Herredømme. I Sevilla med dens smalle krogede Gader hæver sig Kongeslottet Alcazar, hvis Bygningsmaade er maurisk som dets Navn. I Cordova er Domkirken oprindelig en Moskee, Bygningsmaaden er let og svævende med den ene luftige Bue over den anden, det Hele gjør et ganske eiendommeligt, men behageligt Indtryk. Dog fremfor Alt minder endnu Granada om den blomstrende Tid under Maurernes Herredømme. Husene ere her for en stor Deel opførte i maurisk Smag, og især giver Alhambra os trods sine mange Aarhundreder og trods Krigens Ødelæggelser, da Franskmændene forsøgte at sprænge det i Luften, et tro Billede af Maurertiden. Østerlænderen vil ikke, at noget nysgjerrigt Øie udenfra skal ane den Skjønhed, der indeni fortryller Øiet, udadtil er Alhambra som en Fæstning, medens det Indre pranger som et Feeslot med Farver saa levende, som var det Hele fra den Dag igaar. Man træder ind i den pragtfulde Løvegaard og forbauses over de 124 Marmorsøiler, forbundne med Buer, hvis gjennembrudte Arbeide er fiint som Kniplinger; de udhugne Løver ere rigtignok høist ufuldkomne, thi Maurerne have aldrig været Mestere i Billedhuggerkunsten; men desto mere er der til Erstatning ødslet med Guld og glimrende Farver. I Mod-

sætning til disse Mindesmærker om Middelalderen maae vi nævne Cadiz, hvor det er Nutiden, der pranger i sin Herlighed; denne berømte Handelsstad er prægtigt bygget, men i Overeensstemmelse med det hede Climas Fordringer; de mørke, fremspringende Skifertage forskaffe en behagelig Køling, Balconerne blive ofte til hele Gallerier, prydede med Blomster og andre Potteplanter, og her tilbringe Kvinderne i de 9 Maaneder af Aaret den største Deel af Dagen; paa Tagene er der anlagt Haver, og i Midten rage smaae ottekantede Taarne frem. Staden er paafaldende ved sin Reenlighed, Tonen er behagelig, og Indbyggerne ere livlige, venlige og ærlige, de gjælde tilmed for de meest oplyste i hele Spanien.

I **Østspanien** fremtræder uagtet Afsondringen i tre Folk dog væsenlig den samme Forening af Keltisk og Iberisk med en Blanding af nordisk Folkeeiendommelighed. Østspanierne vise i deres Liv en besynderlig Blanding af Fortrin og Feil; de ere letsindige, sorgløse, ofte blødagtige, og dog egensindige, driftige og kjekke, meget skinsyge paa deres Uafhængighed afskye de alt fremmed Herskab og nære navnlig en mageløs Forbittrelse mod Franskmændene. Det frugtbare, fortræffeligt opdyrkede Valencia er beboet af en driftig, indsigtsfuld Befolkning, der dog er overtroisk som alle Spaniere; Valencianeren er ligesaa munter og livslysten, som han er arbeidsom, han er som Ilden, der brænder roligt og stille, til den med Eet blusser fortærende op, og dog foragtes dette aandelig og legemlig lige kraftige Folk af de øvrige Spaniere; „i Valencia“, hedder det, „ere Mændene Kvinder og Kvinderne Ingenting“. Cataloniernes Flid og Udholdenhed ere i Spanien blevne til et Ordsprog. Man aner ikke, hvilke Anstrengelser det har kostet at forvandle denne Kiselgrund og disse nøgne Klipper til Kornmarker og Viingaarde; imidlertid formaaer Jorden ikke at ernære alle sine Børn, som derfor tildeels ere henviste til Handel og Industri; man træffer her Spaniens bedste Søfolk, og paa

samme Maade vidne de talrige Fabriker til Forarbeidelse af Silketøi, Klæde, Kniplinger, Jernvarer osv. om Folkets driftige Aand. Men Catalonien er ogsaa i Almindelighed blevet begunstiget af Regjeringen paa de andre Provindsers Bekostning, og det har stedse fremkaldt Oprør, naar man endelig, bevæget ved disses Klager, har troet at burde fordele Byrderne og Rettighederne mere ligeligt. Dog er det ikke her som i Lyon Arbeideren, der egenkjerligt kræver gode Dage for sig selv, men Nationalstoltheden, der fordrer sine Privilegier opretholdte; det er den gamle keltiberiske Uafhængighedsaand, der endnu hersker i Catalonien, hvor man endogsaa aldrig har kunnet bekvemme sig til ret at være Spanier, en Aand, der end mere næres ved Folkets naturlige Mod og Raskhed; de ere nemlig, som bekjendt, nogle af Spaniens bedste Soldater. I Aragonien er Fliden langt mindre fremherskende blandt Folket; derimod ere disse kjekke, kraftige og livlige Mennesker opfyldte af en brændende Begeistring for deres Land; de ere sig selv nok og hade Castilianerne af deres inderste Hjerte. Forresten ere de besjelede af en mageløs Egensind og Haardnakkenhed; „en Aragonier, hedder det, bruger hellere sit Hoved end en Hammer til at slaae et Søm ind i Væggen".

Asturierne ere et fattigt, men sundt og kraftigt Bjergfolk, der ofte udvandrer forat søge Tjeneste i de frugtbarere Egne, men ikke destomindre ere de deres Hjem og dets Bjerge af Hjertet hengivne. Det er deres Stolthed, at de aldrig have været undertvungne af Maurerne, de rose sig af deres ægte gothiske Oprindelse, skjøndt de vel nærmest ere at betragte som Efterkommere af de gamle Cantabrere; indtil den seneste Tid anerkjendte de kun Spaniens Konge som deres Skytsherre og Beskytter af deres Rettigheder, og endnu ansee de sig paa Grund af deres ublandede Blod alle for Adelsmænd; deres Ære gaaer dem fremfor Alt, og paa Grund af deres Uafhængighedslyst holde de ikke af store Landsbyer, men leve hellere adspredte paa enkelte Gaarde.

Asturiernes Ærlighed er saa stor, at man aldrig hører til Tyveri iblandt dem, ligesom ogsaa den største Ærbarhed har paatrykt dette Folk sit Stempel. Naar der alligevel paa den ene Side tilføies: Deres Sind er raat, som de Bjerge de beboe, uvenligt som den stedse taagede Atmosphære, de ere trættekjære og uforsonlige, uden Munterhed og Livsglæde, deres Dands er plump og uden Ynde, de mangle Sands for Reenlighed, hvorfor Fnat ogsaa er særdeles almindelig iblandt dem; da lader det sig paa den anden Side vistnok heller ikke nægte, at de mod Fremmede vise den fordringsløse Venlighed og aabne Hjertelighed, der er uadskillelig fra den Gjestfrihed, der i saa høi Grad udmærker dette Folk. Galizierne ligne meget Asturerne. Da Hjemmet ikke er istand til at ernære alle sine Børn, og de tilmed gjerne arbeide, vandre mange af dem i deres Ungdom til Madrid, hvor deres Styrke og Udholdenhed, Troskab og Tilforladelighed er Gjenstand for almindelig Omtale; medens de paa den anden Side ved deres Mangel paa Dannelse og ubehøvlede Væsen ere til Spot for de øvrige Spaniere. Som Vandbærere og Dagleiere fortjene de sig gjerne en lille Sum, som deres Gjerrighed, eller Sparsomhed, hvad man vil kalde det, end mere forøger, og med denne trække de sig efter adskillige Aars Forløb atter tilbage til deres Bjerge.

De tre **baskiske Provindser** ere et særdeles bjergrigt Land, der er gjennemskaaret af Pyrenæernes Hovedkjede og opfyldt af dens Forgreninger; vandrige Dale drage sig imellem skovbedækkede Fjelde, Sædemarker og Græsgange strække sig imellem Klipperne. Det er fremfor Alt Befolkningens Flid og Udholdenhed, som denne Frodighed skyldes. Med Spaden i Haanden (thi Ploven bruges ikke) gjennemrode Mænd og Kvinder Jorden indtil Toppen af Fjeldene; thi Baskeren er ligesaa flittig som Castilianeren er doven, og derfor findes der ogsaa her i Almindelighed Velstand, og den muntre, livsglade Basker har efter endt Arbeide gjerne hvad han behøver af Mælk, Ost, Kastanier, Maisbrød og Frugter

for at mætte sig og Sine. Oxen er her det almindelige Huusdyr; man betjener sig til Arbeidskjørsel af en tohjulet Karre med flad Bund og uden Tremmer, Stjerten hviler paa Aaget, der er bundet fast til Dyrenes Horn, man bruger ingen Tømme, men Oxerne styres efter gammelromersk Skik med en Pigstav; denne høist ufuldkomne Indretning staaer som et Vidnesbyrd om den Haardnakkenhed, med hvilken man her holder fast ved gammel Skik, hvad der er en Følge af den bekjendte baskiske Egensind, og den berømte Gonzalvo sagde derfor ogsaa, at han hellere vilde tæmme Løver end Baskere. Iøvrigt ere Baskerne ikke blot et adeligt (thi den Rige som den Fattige er Hidalgo og sætter et Don foran sit Navn) men ogsaa et ædelt Folk; Sundhed og Naturlighed har her opslaaet sit Sæde, og navnlig ere de baskiske Kvinder med deres røde Kinder, brunlige Hud, sorte, funklende Øine, berømte for deres Reenlighed og kvindelige Ærbarhed. De spanske Baskere have frivilligt givet sig under de spanske Kongers Beskyttelse, betale kun de Afgifter, de selv paalægge sig, og kunne ikkun dømmes efter Love, som de selv give sig, medens de med republikansk Simpelhed samles under et gammelt, ærværdigt Egetræ. Iøvrigt maae vi med Hensyn til dette mærkværdige Folk henvise til den Beskrivelse, der allerede under Frankrig er given af det.

I de afsides Bjergegne findes endnu Smaastammer, der under Folkevandringer og senere under Maurernes Herredømme ere flygtede did og i deres utilgjængelige Tilflugtssteder have bevaret flere af Oldtidens Skikke og Sædvaner. Maragaterne i det nordlige Leon ere magre, mørke Bjergfolk med en umaadelig Legemsstyrke hos begge Kjøn; med en mageløs Flid bearbeide Kvinderne den ufrugtbare Jordbund, medens Mændene som Mulæseldrivere flakke hele Spanien om; de tale kun lidet, og kun sjeldent seer man dem smile; de ere bekjendte for Ærlighed og raa Djervhed, de have aldeles intet Begreb om Frygt, og troe sig paa Grund af deres Adel berettigede til at see alle andre

Spaniere over Hovedet; de vilde ansee det for en Skam at indgaae Ægteskab med en af disse og foragte overhovedet enhver Skik, som de ikke kjende fra deres Forfædre. Blandt dette Folks særegne Skikke ville vi nævne, at Bruden inden Brylluppet ei maa tale med nogen anden Mand end hendes Forlovede, at hun paa Bryllupsdagen ikke maa lægge Sløret et Øieblik, og at Faderen aldrig boer i Huus sammen med sine gifte Børn. Patonerne ere en lille Folkestamme i Guadarama, der indtil Midten af det 18de Aarhundrede blev regjeret af sin egen Konge, hvortil man stedse valgte den Dygtigste; han levede for Resten som sine Undersaatter af Fiskeri, Jagt og Gjedeavl, og viste sig stedse som en tro Undersaat af ham i Madrid. Det hele Folk bestaaer kun af nogle faae Familier, der boe adspredte imellem Fjeldene i Klippehuler og ere flygtede did for Maurerne i det 8de Aarhundrede. De komme hyppigt som Dagleiere til Hovedstaden, hvor man beundrer dem for deres høie Væxt, Styrke og Redelighed; medens man dog paa Grund af deres plumpe, uhøflige Væsen og Lyst til Slagsmaal nærer en Art Frygt for dem.

I Modsætning til disse Gammelspaniere nævne vi Efterkommere af de nordeuropæiske, men langtfra udelukkende tydske, Colonister i Sjerra Morena. Ved løgnagtige Løfter, som deres Phantasi endnu mere forstørrede, bleve disse i Midten af det forrige Aarhundrede lokkede til Spanien; den overordenlige Dødelighed blandt de Nysankomne, Regjeringens Mangel paa Ordholdenhed og endelig Olavides's Fald bragte Colonien tilbage; men den har dog endnu over 7000 Indbyggere. Gaderne ere lige og brede, Husene hvide og reenlige, Markerne og Olivenplantagerne ere i god Stand. Man lægger Mærke til Nordens blonde Haar og blaae Øine, glæder sig ved den Reenlighed, den Orden og Dristighed, der allevegne træder frem som Minder fra Hjemmet; med Hensyn til Sproget ere de imidlertid

fuldkomment Spaniere, deres Forfædres Modersmaal er aldeles forglemt.

Vi ville endnu med faae Ord omtale de vigtige baleariske Øer i Middelhavet, Øst for det spanske Fastland. Her traf de første Søfarere ved Historiens Begyndelse fuldkomment nøgne og vilde Mennesker; senere høre vi Beboerne omtale som udmærkede Slyngekastere, hvorfor ogsaa Grækerne kaldte Landet Balearerne, paa Dansk: Slyngekasterøerne. Den største og ulige frugtbareste blandt dem er det skjønne, rige og blomstrende Majorka; man adskiller her det mere raae Bjergland og den sydlige Slette, beskyttet af Fjeldene, med dens evige Sommer. Man bemærker paa disse Øer en Blanding af alle de Folkeslag, som i Aarhundredernes Løb have behersket Middelhavet, og syriske, græske, romerske, catalonske og languedocske Ord og Talemaader krydse hverandre i det Uendelige. Man beskylder Folket for Dovenskab, for Kulde og Tilbageholdenhed mod Fremmede; de vise i det daglige Liv en gravitetisk Adstadighed, der først ophører, naar de samle sig til en Fandango. Agerdyrkningen er langt tilbage. Ingen tænker paa at benytte de rige Skatte, som Bjergene indeslutte, ogsaa Handelen er saare ubetydelig, og Spanierne have aldeles ikke forstaaet at drage Nytte af den fortræffelige Havn ved Port Mahon. Kvinderne ere, som Spanierinden overhovedet, iførte en Mantille, som bedækker Haaret, der hænger dem ned til Hofterne, om Halsen bæres Rosenkrandse og Helgenbilleder.

Vi kunne ikke forlade Spanien uden med et Par Ord at have omtalt den stærke Klippefæstning Gibraltar, der som bekjendt tilhører Englænderne. En smal, sandet Landtunge strækker sig her ud i Havet, fra denne hæver sig næsten aldeles lodret en umaadelig, steil Klippe, der saaledes er aldeles utilgjængelig fra Landsiden. Mod Syd sænker Klippen sig med mangfoldige skarpe Spidser ned ad mod Gibraltarstrædet, mod Øst gaaer den brat nedad mod Middelhavet; mindre steil er derimod Vestsiden, op ad hvilken

Staden hæver sig med sine 20,000 Indbyggere. Fæstningen paa Toppen af Bjerget er kun tilgjængelig ad en smal Sti, der paa enhver af sine utallige Bugtninger fuldkomment er behersket af Fæstningens Kanoner; bombefaste Kasematter, i hvis Hvælvinger der er Plads for hele Garnisonen, ere udhuggede i Klippen, og saavel Batterierne som Magazinerne ere aldeles sikkre for Fjendens Ild og Kugler. Det er saaledes umuligt at erobre Fæstningen paa anden Maade end ved Overrumpling eller Udhungring; men Englænderne have den derfor ogsaa altid provianteret for mange Aar, og til enhver Tid af Døgnet stirre Skildvagter ud over Havet, som om man hvert Øieblik kunde vente Fjenden; selv Jagten er forbuden for ikke at vænne Soldaterne til Ligegyldighed mod Signalskudene.

Portugal.

Dette Land er i naturlig Henseende en Fortsættelse af Spanien, mod Nord af det galiziske Bjergland, mod Syd og i Midten af det castilianske Høiland, og viser overalt en Afvexling af raae Klippebjerge og frugtbare Bakker, sandede Sletter og fortryllende Dale. Navnlig er Entre Duero e Minho, nedenfor de saakaldte portugisiske Pyrenæer, bekjendt som et sandt Paradis og en portugisisk Forfatter udbryder derfor: „Hvis noget Sted paa Jorden de elysæiske Marker sandtes, maatte det være i dette Land, med hvilket ingen Plet paa Jorden lader sig sammenligne". Dog ogsaa her viser Naturen sig ofte vild og øde; saaledes forbauses man næsten, naar man ved Dueros Klippebredder paa et Sted, der synes bestemt til Ophold for de vilde Dyr, seer det folkerige Oporto med dets mangfoldige Taarne, seer en umaadelig Menneskevrimmel og en Mængde af Skibe imellem sønderrevne, granbækkede Fjelde. I Modsætning til Entre Duero et Minho fremtræder Tras os Montes, Landet „bag Bjergene", med sin tørre Jordbund, der ligesom er oversaaet med Klipper, hvor vilde Kastanier fortrinsviis udgjøre den fattige Befolknings Næring, skjøndt der ogsaa her findes herlige, romantiske, vandrige Dale. I Provindsen Beira udbreder det mægtige Sjerra de Estrella, der endog viser Spor af evig Snee, fine Forgreninger lige til Duero og danner flere Høisletter, der ikke strække sig til Havet, men falde steilt af mod en sandet, tildeels sumpet Slette, „Beiras

Hede", fra Dueros til Mondegos Munding. Dette Land er, uagtet det indeslutter adskillige frugtbare Sletter og yndige Viinhøie, i Almindelighed tørt og elendigt, hvorfor ogsaa mange af dets Indbygggere udvandre og hyppig træffes i Lissabon som Dagleiere og Tjenestefolk. Ogsaa imellem Tejo og Guadiana bestaaer Landet for største Delen af Høisletter, der ere at betragte som en Fortsættelse af det spanske Estremaduras Høisletter, og ligesom disse ere afbrudte af Dale. Heller ikke de naae Kysten; langs Floden Tejo findes nemlig det portugisiske Estremaduras Lavsletter, som derfra under Navn af Alentejos Heder strække sig mod Syd langs Atlanterhavets Kyster. Portugals Klima er i det Hele taget behageligt. Sommervarmen er paa Grund af Søluften ikke saa trykkende som i det sydlige Spanien; alligevel falder paa den Tid saa godt som aldrig Regn, Luften er stedse klar, og Græsset paa Marken seer da vissent og afsvedet ud. I September begynder der at falde lidt Regn, October er den behageligste Maaned, i November og December er Regnmængden ofte betydelig, Nætterne kølige, Januar og Februar ere temmelig kolde, alligevel er Snee yderst sjelden. Regnmængden er betydelig større end paa den castilianske Høislette, Landet er ogsaa bedre vandet paa Grund af de mange betydelige Floder; alligevel lider man ofte, især i Midten, af Vandmangel, i Alentejo derimod fremkalder Oversvømmelsen paa de store Sletter ved den tropiske Regn et temmelig usundt Klima. Iøvrigt maa Portugal i det Hele taget ansees som et af Naturen særdeles vel begunstiget Land, det frembringer alle Sorter Korn, Orangerne voxe paa flere Steder vildt, dets Druer, Mandler og Oranger ere berømte over hele Verden.

Landets Tilstand. Portugal er i Forhold til sine Hjælpekilder et særdeles svagt befolket Land. Dette gjælder dog langt mindre det Nordlige end det Sydlige; var hele Landet befolket som Entre Duero e Minho,

vilde det have over 10 Millioner Mennesker; svarede derimod Indbyggernes Antal til Alentejos Folkemængde, vilde der knap være 1½ Million. Siden det 16de Aarhundrede, da Portugal befandt sig paa Toppunctet af sin Magt og Anseelse, er det stedse gaaet tilbage med Landet, og nu, da dets rige Hjælpekilde, Brasilien, er tabt for det, synes dets Ødelæggelse fuldendt, dets Kræfter ere udtømte og det er ikke længere istand til at bestride sine Udgifter. Handelen staaer aldeles stille, eller den er i Fremmedes Hænder, og Kjøbstedborgeren er ved Mangel paa Beskjeftigelse bleven forknyttet og ligegyldig, Landmanden, der er uden Grundbesiddelse og baade bliver udpiint af Regjeringen og Herremanden, gider ikke arbeide; Adelen, der er bleven rig paa de andre Stænders Bekostning, lever i Hovedstaden og husker kun paa sine Godser og Undersaatter, naar den trænger til Penge. Det er dog fremfor noget Andet dette Aarhundredes Borgerkrige, som have ødelagt Portugal; idet de ikke blot have nedbrudt den timelige Velvære og den gjensidige Tillid, men ogsaa gjort Landet til en Rede for Kjeltringer og Stratenrøvere; ofte veed hele Nabolaget, at disse eller hine Mennesker ere Mordere og Røvere, men Ingen vover at fremtræde som Vidne imod dem, og ikke sjeldent tager Folket sig paa Grund af Regjeringens Svaghed selv til Rette. Under en saadan Tilstand kunne Fredens Kunster ikke trives, og det vil derfor ikke kunne forundre os, at de saa godt som alle befinde sig paa et høist uudviklet Standpunct. Agerdyrkningen drives næsten overalt skjødesløst og uden Omhu; kun Entre Duero et Minhos Dale ere godt opdyrkede, overalt slynge Viinrankerne sig her op ad Træer og Mure, og i Omegnen af Oporto seer man derfor ogsaa, hvad der ellers er et Særsyn i Portugal, en talrig Mængde af Landsbyer med et smukt, velhavende Udseende. Det er alligevel ikke denne Egn, der frembringer Portvinen, men Høiene paa begge Sider af Øvreduero, af den forvitrede Skifer fremkommer her en mørk, løs Jordart, der i høi

Grad egner sig for Viinavlen. Rankerne holdes særdeles lave og blive trukne op ad Stokke; den unge Viin er i Almindelighed tyk, næsten sirupagtig, og dette er Grunden til, at den, som bekjendt, behøver en Tilsætning med Brændeviin. Oliventræet er særdeles almindeligt i Portugal, men Olien er lige saa slet som den neapolitanske, tyk og harsk; dog ogsaa her er den just saaledes Menigmand tilpas. Den portugisiske Appelsin er langt ringere end den sicilianske; dette kan ene tilskrives den ufuldkomne Pleie, thi Portugal egner sig just for denne Frugt, ligesom det ogsaa var Portugiserne, der først bragte Appelsinen, det chinesiske Æble, til Europa. Af stor Vigtighed for Landet er dets store Skove af vintergrønne Korkege. Idet Barken forsigtig skrælles af, styrkner den udsivende, seige Saft, og der danner sig efterhaanden en ny Bark, der efter 8 til 10 Aars Forløb atter kan afskrælles. Kvægavlen, der i et saa sydligt Land ikkun kræver saare liden Anstrengelse fra Menneskets Side, er særdeles udbredt, og man seer overalt store Hjorder. Hornkvæget skal være fortræffeligt, Æslet er smukt og mere i Brug end noget andet Sted i Europa, Faaret leverer temmelig kort, men meget fiin Uld; det er her langtfra saa begunstiget paa Nationalvelstandens Bekostning som i Spanien. Uagtet den øiensynlige Rigdom paa Jern, Kobber, Tin og selv Sølv, seer man i hele Portugal intetsteds et ordenligt Bjergværk; man lader sig nøie med hist og her at bryde lidt Alabast og noget Marmor. Industrien er saa godt som ukjendt; næsten alle Tøier, Staalvarer osv. komme andenssteds fra, og det har næppe stort at betyde med de Bomuldsværker, der i den nyere Tid hist og her ere anlagte. Ogsaa Haandværksdriften staaer lavt, hele Portugal har ikke et ordenligt Bogtrykkeri. Diamanterne, der fordum i stor Mængde bleve indførte fra Brasilien, maatte atter udføres for at slibes, og selv Mynterne vidne ved deres usle Præg, om hvor elendigt det dertillands staaer sig med enhver Haandfærdighed. Ikkun Saltet er godt; det kommer deels

fra Havet, deels fra de berømte Caldaokilder; men her er Naturen selv mere end Mennesket den Mester, der fortjener Lov. Paa mange Steder ved Kysterne drives et betydeligt Fiskeri, og Overfloden paa Salt letter Tilberedelsen. Herved er imidlertid den Mangel, at det aldrig er Fiskerne selv, som eie deres Baade og Garn; her, hvor alt Arbeide kun er den Dovnes Nødhjælp, maa den arbeidende Classe vedblive at være fattig, fordi man stedse ved Erhvervelsen af nogen Formue troer det under sin Værdighed at arbeide. Handelen bestaaer i, at man lader fremmede Folk, navnlig Englændere, afhente Landets raae Produkter, et Forhold, der viser sig saa meget besynderligere, naar man betænker Portugals gamle Sømandshæder. Landeveiene mangle paa de fleste Steder, og selv imellem betydelige Byer findes kun Stier for Heste og Muldyr. Syd for Duero er der end ikke en Bro, hvad dog for en Deel skal grunde sig i de naturlige Forhold, da Oversvømmelserne i Regntiden vilde bortrive Broerne.

Folket. Portugiserne ere ligesom Spanierne en Blanding af de mange Folkeslag, der til forskjellige Tider have sat sig i Besiddelse af Halvøen, Iberere, Cantabrere, Romere, Nordboer og Arabere; de ere aabenbart nær beslægtede med Castilianerne, fra hvem dog den politiske Adskillelse gjennem Aarhundreder stedse mere har fjernet dem. Med Hensyn til det ydre Præg ere de temmelig smaae og firskaarne, blandt alle Europæere have de den mørkeste Ansigtsfarve, derhos livlige, talende Træk og især levende Øine. Kvinderne have en fiin Hud, et skjønt og tykt sort Haar, smukke mørke Øine, dog dertil en plump Væxt og navnlig brede Fødder. Klædedragten har endnu bevaret flere Særegenheder, Menigmand bærer en mørk Camisol derover en Kappe med nedhængende Ærmer og paa Hovedet en trekantet Hat. Overhovedet er Lysten til at pynte sig med Silke og Guldbroderi vidt udbredt og staaer i grel Modsætning til den almindelige Armod. Portugisernes huslige Indretning udmærker

sig langt fra ved Hyggelighed eller Orden; Stæderne ere gjerne byggede amphitheatralsk op ad Bjergskraaningerne og tage sig udvendig fra maleriske ud med deres mange Kirker og Klosterbygninger; men træder man ind i en saadan Stad, viser Alt sig ganske anderledes, Gaderne ere snevre, krumme steile og smudsige, Husene smalle med høie Gavle, fremspringende Karnisser og smaae Vinduer, Alt viser sig gammelt og forfaldent. Selv i velhavende Borgerhuse have i Almindelighed kun Mand og Kone et Sengested, til Børnene redes der paa Gulvet, og Tjenestefolkene maae lade sig nøie med en Halmsæk. Endog den rige Adel boer sjeldent smukt, men en Sværm af Tyende betegner Vedkommendes Stand, og en adelig Dame er stedse ledsaget af en Skare Tjenere og Piger. „Tag alt Godt bort fra en Spanier, og du har en Portugiser“, siger en Reisende, der vistnok paa en meget fordumsfuld Maade har bedømt dette Folk. I det 15de og 16de Aarhundrede, da det havde hævet sig til en mageløs Berømmelse, overgik intet Folk det i Virksomhed, Dristighed, Fædrelandskjærlighed og et forbausende Krigermod; disse Egenskaber ligge endnu skjulte hos Portugiserne, men kunne blot ikke faae Leilighed til at udvikle sig under den folkelige Afmagt; Ingen kan være mere arbeidsom, naar det gjælder, end Portugiseren; men han veed, at hans Flid ikke vil kunne nytte ham, derfor dovner han hellere; han viser endnu den Taalmod i Ulykken, der maa være tilstede, hvor der overhovedet skal være Tale om udholdende Dristighed, han er endnu indtil det Yderste begeistret for sit Folk og dets Berømmelse. Da man har maattet opgive den virkelige Storhed, tager man i det Sted tiltakke med Skinnet; Portugiseren er pralesyg, snakker uafladelig om sig selv og søger saavidt muligt ved en hemmelighedsfuld Mine at give sig og sin Gjerning Betydning ligeoverfor den Fremmede. Portugiserne kunne ikke glemme Fortidens Herlighed og huske paa, at de ere en lille fattig Nation; en Greve opoffrede den største Deel af sin Formue forat holde et glimrende Indtog i Wien

og give en nygift Erkehertuginde en Fest, og selv den Fattigstes Bestræbelser gaae ene og alene ud paa at synes rig. For Resten viser Portugiseren sig i det daglige Liv venlig, høflig og godmodig; selv pjaltede Tiggere komme hverandre imøde med de høfligste Udtryk, man seer Folk aldrig slaaes, og naar de skjendes, betjene de sig ikke af Skjældsord, paa hvilke det portugisiske Sprog overhovedet er mærkelig fattigt. Uvidenheden er i Portugal overordenlig stor, da der aldeles Intet gjøres fra Regjeringens Side for at fremme Oplysningen; Opdragelsen er udelukkende i Geistlighedens Hænder, der samvittighedsfuldt sørger for, at Ungdommen ikke skal blive for oplyst. Kvinderne holdes næsten som Fanger, det tillades dem saa godt som aldrig at forlade Hjemmet, og kun Skriftefaderen har Adgang til Husets Damer. Alligevel er Iveren for det romerske Væsen ikke nær saa stor her som i Spanien, uagtet man ogsaa her fortæller forbausende Exempler paa Folkets crasse Skinhellighed; saaledes var man i den spanske Arvefølgekrig kun derved istand til at holde Soldaterne i Tømme, at man høitidelig udnævnte den hellige Antonius til Generalissimus over Hæren med 30,000 Frs. i Gage, der oppebares af hans Stedfortræder, Lord Beresford. Blandt Folkeskikke mærke vi os Tyrefægtningen, der dog langtfra er en saa blodig vild Fest som i Spanien, da man saavidt muligt søger at forebygge Ulykkestilfælde og til den Ende giver Tyren Klodser om Hornene. Carnevalet feires ogsaa her, men uden Italienernes aandrige Lune; den største Morskab bestaaer i at faae Folk til at falde og at sprøite Vand paa hinanden. Ogsaa her see vi ved saadanne Leiligheder Sydlændernes Mangel paa Medfølelse for Dyret, man hænger Hunde Stegepander, Bjelder osv. ved Halen, og naar de forskrækkede Dyr ængstelig løbe omkring, prygler man dem og kaster efter dem med Steen. Til Slutningen maae vi med et Par Ord omtale Forholdet til Spanierne. Uagtet det nære Slægtskab hersker der et grændseløst Had imellem begge Folk, og Portugiserne ere i

Almindelighed villige til at indrømme, at deres Landsmænd ere nogle Kjeltringer, blot man vil tilstaae, at Spanierne ere endnu større Afskum. Det er navnlig siden det spanske Herredømme i det 16de og 17de Aarhundrede, der i enhver Henseende var saa ødelæggende for Portugals Velstand, at denne uhyggelige Stemning har udviklet og bevaret sig.

Lissabon ligger paa Tejos nordlige Bred, Floden har her én Brede af 2 Miil og er stedse bedækket med store Handelsskibe, der ere istand til at gaae lige ind til Staden. Der gives maaskee ingen By, der udenfra lover mere end Lissabon, naar man nærmer sig den tilsøes og seer den umaadelige Stad hæve sig op ad sine syv Høie; over Brimmelen af Huse, Klostre og Kirker sees frodige Bakker, bevoxede med Oliven og Oranger, bedækkede med Lystslotte og Landsteder, og i det Fjerne rager Cintra i Veiret med sine blaalige, takkede Bjergtoppe. Gjennemvandrer man derimod Staden, vil man, uagtet der vistnok findes smukke Bygninger, især blandt de offenlige, i høi Grad føle sig skuffet i sine Forventninger. Husene ere gjerne af Træ, fordi man har troet, at saadanne bedre ville kunne modstaae et Jordskjelv (thi som bekjendt ødelagde et saadant for 100 Aar siden Lissabon); de ere næsten alle særdeles høie i Forhold til de smalle Gader og belæssede med en Mængde Altaner. Ureenligheden overgaaer enhver Beskrivelse, især i den Deel, der 1755 undgik Ødelæggelsen, alt Snavs kastes ud paa Gaden og vilde aldeles forpeste Luften, hvis ikke de herreløse Hunde lode sig disse Sager herligt smage. I den senere Tid er der dog gjort adskillige Fremskridt; da man har faaet bedre Brolægning, Rendestene og Gadebelysning. Forøvrigt ere disse Gader Opholdstedet for en talløs Skare uforskammede Tiggere, der stedse i tætte Hobe omringe de Riges Boliger, og om Natten ofte ombytte Krykken med Dolken; thi de fleste af de mange Mordscener, som denne Hovedstad er Vidne til, udøves af saadanne Mennesker.

Det europæiske Tyrkie.

Naturforholdene. Vi have ved Beskrivelsen af Østerrig allerede omtalt det mægtige Bjergland, der mod Øst og Syd begrændser Siebenbürgen. Idet man herfra stiger ned paa Moldaus og Walachiets Sletter, kommer man først til et herligt Bakkeland, hvis udstrakte Skove beskrives som noget af det Lifligste i hele Naturen, især om Foraaret, naar den yndigste Vellugt dufter ud af enhver Busk, dernæst til det egenlige Sletteland, der strækker sig hen mod Donau og Pruth, og overalt bærer Vidnesbyrd om en vidunderlig Frugtbarhed, men rigtignok tillige om en næsten fuldkommen Mangel paa Opdyrkning; Tidsler og Smaakrat af Eg bedække store Landstrækninger, og af Mangel paa Veie kjører man hen over de frugtbareste Marker, der ligge øde og uopdyrkede til begge Sider. Den mægtige Flod Donau, der begrændser Walachiet mod Syd, har her paa mange Steder en overordenlig Brede, er opfyldt med en Mængde Øer og paa begge Sider indesluttet af lave, sumpede Bredder, indtil den endelig igjennem 5 Mundinger, der indeslutte et fladt, moradset Deltaland og mangfoldige Strandsøer, udgyder sig i det sorte Hav. Høiere oppe derimod, paa Grændsen af Servien og Banatet samt Lillewalachie, vidner den ved sine skovklædte Klippebredder og navnlig ved den føromtalte Snevring, Jernporten ved Orsova, hvor den skummende og buldrende har banet sig Vei gjennem Fjeldene, om Naturens vilde Høihed. Det er de dinariske Alper

med deres Forgreninger, blandt hvilke vi allerede ovenfor fremhævede Haiducsktbjergene, der her opfylde Landet ligetil Sau og Donau, og saavel Bosnien som Servien er næsten som en eneste umaadelig Ørken af Fjeldskove, hvor store Svinedrifter prægtig trives ved Egetræernes Frugter. Idet vi fra de dinariske Alper forfølge de mægtige, vilde Bjergstrækninger Skardus og Orbelus imellem Servien og Macedonien, komme vi endelig til det langt lavere Balkan med Forbjerget Emineh, der brat og næsten lodret sænker sig ned mod det sorte Hav. Dette Bjergland, der er langt mere bekjendt end hine høiere Fjelde mod Vest, hæver sig vildt og øde med nøgne, sønderrevne Granitblokke, imellem hvilke Mos og Alpeplanter hist og her træde frem for Blikket, de lavere Skraaninger ere bedækkede med store Skove af Eg, Elm og Lind; men kun paa enkelte Steder, hvor Fjeldet med gabende Afgrunde ligesom har slaaet Revner, er det muligt at komme over disse Bjerge, idet man besværligt arbeider sig hen over de løse Steenbrokker. Den vigtigste af disse Overgange er den, der beherskes af Fæstningen Schumla, der atter forsvares af Casteller, der rage i Veiret fra de omliggende steile Klipper. Nord for Balkan strækker sig Bulgarien, der navnlig Syd paa er gjennemskaaret af Bjerge og Høie med herlig Viinavl, fortræffelige Græsgange og mange varme Svovlkilder, mere Nord paa drager sig et overordenlig frugtbart Sletteland hen mod Donau, kun mod Kysten af det sorte Hav er Jorden ufrugtbar, bedækket med Sandklitter og gjennemstrømmet af Saltkilder. Syd for Balkan ligge Romaniens Sletter; ogsaa dette Land beskrives som en herlig Egn med yndige Bakker og Dale, et mildt Klima og betydelig Riisavl. Dog passer denne Beskrivelse langtfra paa hele Landet; thi imellem de skovbedækkede Bakker strække sig hist og her rødlige Sandmarker, fra Adrianopel til Marmorhavet udbreder sig en øde Steppe uden Træer og Landsbyer, hvor de Reisende ofte om Vinteren overfaldes af frygteligt Sneefog, og selv Om-

egnen af Constantinopel er langtfra noget jordisk Paradis. Ligesom Romanien mod Nord begrændses af Balkan, saaledes strækker sig mod Sydost imellem dette Land og Macedonien en anden Bjergkjede, der ogsaa er en Fortsættelse af Orbelus, nemlig Rhodopebjergene. Mod Syd udgaaer derimod fra Skardus de saakaldte helleniske Bjerge, der med deres Forgreninger udfylde det Sydlige af den græsk-tyrkiske Halvø, og her have vi mod Vest Albanien, et mægtigt Bjergland, hvis Sneefjelde i klart Veir sees fra det sydlige Apulien. Fjeldene falde med frugtbare Marker yndigt og malerisk af mod Kysten, Landet er tilstrækkelig vandet, og der findes overalt herlige Viinbjerge, der aldrig ødelægges af Orme og Insecter; men paa den anden Side anretter Jordskjelv ofte Skade, Vandstrømmene styrte hyppigt om Foraaret tordnende ned i Dalene og udbrede Fordærvelse rundt om sig, ligesom ogsaa det usunde Drikkevand ofte fremkalder Sygdomme. Navnlig er dette Tilfældet i den sydlige Deel af Landet, det gamle Epirus, hvor man endnu imellem Bjergene i det Indre seer de usunde Egne med Sumpe og stinkende Floder, hvor de ældste Grækere henlagde Mørkets og Underverdenens Rige. Paa Saninas store Bjergslette, 1200 Fod over Havet, hersker der, især paa Grund af Stormene fra Pindus's Sneefjelde, en saadan Vinterkulde, at Janinasøens Jis ofte benyttes som en alfar Vei, hvorimod Sommervarmen, navnlig i Dalene paa Grund af Tilbagestraalingen fra Bjergene, beskrives som ganske umaadelig. Ogsaa Macedonien, Øst for Albanien, er fortrinsviis et Bjergland, men imellem Fjeldene findes brede, herlige Dale, hvor Jorden er ligesaa forbausende frugtbar, som Klimaet er mildt og varmt. Og endelig have vi Syd for Macedonien det herlige Thessalien, overalt omgivet af Bjerge, opfyldt med yndige Høie, frugtbare Dale og yppige Sletter. Oldtidens Forfattere vare alle enige i at prise dette Thessalien som den meest velsignede Plet paa Jorden, dets Heste vare berømte over hele Grækenland, og navnlig var Slettelandet saa

frugtbart, at man maatte lade Faarene afgræsse de første Spirer af Kornet, at det ikke skulde voxe for hurtigt op. Endnu er Thessalien berømt som Kornland, og fortræffeligt Kvæg bedækker endnu de herlige Græsgange; men oppe imellem Bjergene ligge i vore Dage græske Klostre, selv Olympen, det gamle Gudesæde, er beboet af Munke, medens der overalt paa Veiene er opstillet Vagtposter af tyrkiske Soldater. Vi have ovenfor allerede oftere berørt Tyrkiets Klima; det er i det Hele taget ikke saa mildt, som man skulde vente efter Landets sydlige Beliggenhed; især er dette Tilfældet Nord for Balkan, hvor Sommeren rigtignok er hed, men Vinteren sædvanligviis streng, omtrent som paa den ungarske Slette. Og selv i Constantinopel er ingen Maaned uden Regn, og som en Følge deraf indtræffe ofte, endog om Sommeren, kolde Dage, skjøndt denne Aarstid dog i Almindelighed er klar og tør; Vinteren er rigtignok kort, men temmelig haard, Snee er hyppig, og selv mod Slutningen af Marts har man undertiden streng Frost, det er derfor ogsaa aldeles ikke usædvanligt, at Marmorhavet lægger til. Saavidt jeg kan skjønne, er det mindre Bjergenes end det sorte Havs og Ruslands Nærhed, som denne større Kulde maa tilskrives. Men ikke desto mindre er og bliver Tyrkiet et af Naturen velsignet Land; det er navnlig Platantræet, berømt for sin majestætiske Høide og sit umaadelige Omfang, der giver disse Egne deres særegne Præg; det er særdeles almindeligt, at man opfører sit Huus under et saadant Træ, og ofte boe flere Familier under den samme Platans Skygge.

Agerdyrkningen. Ved Betragtningen af alle de herlige Provindser, hvoraf det tyrkiske Rige bestaaer, paatrænger sig stedse den Tanke, at her har Naturen ret udgydt sin Velsignelse, forat Mennesket kunde fordærve Alt. Den tyrkiske Regjeringsform og Muhamedanernes Opførsel mod de christne Agerdyrkere have i Aarhundreder arbeidet paa at holde Agerdyrkning og Fædrift i den raaeste Tilstand. En Landmand,

hedder det i en Beskrivelse af Tyrkiet fra 1812, der har erhvervet sig Formue, maa stedse fra Paschaens Side befrygte de afskyeligste Udpresninger, ja han er intet Dieblik sikker paa sit Liv, han maa finde sig i, at Janitscharen ustraffet tager hans Kvæg, at Rytteriet lader Hestene græsse i hans Sædemark. Vel muligt, at Faren for slige Overgreb ikke længere er saa stor som i tidligere Dage; men alligevel klages der endnu baade over Udsugelse og over Mangel paa personlig Sikkerhed; i Macedonien tager Agaen først en betydelig Afgift for Tilladelsen til at besaae Marken, dernæst Tiende til Sultanen og bestemmer desuden vilkaarlig, hvad han selv vil have, ikke at tale om, at hans Tjenere jo ogsaa skulle have deres Fordeel. Som en Følge heraf ligge overalt store Strækninger øde, og selv i Omegnen af Constantinopel bemærker man næsten ingen Opdyrkning. Landmanden er gjerne enten Bulgarer eller Græker; thi Tyrken holder ikke af Agerdyrkning, i alt Fald er det kun Tobak, han dyrker; thi denne Urt giver, hvor Jorden egner sig for den, som i det frugtbare Macedonien, det letteste og rigeligste Udbytte; men han kan desuagtet formedelst sin Uvidenhed og Uduelighed sjeldent komme ud af det. Paa Grund af den vidunderlige Frugtbarhed frembringer Landet uagtet den slette Opdyrkning Mere, end det selv forbruger, foruden de sædvanlige Kornsorter dyrkes Mais og Riis, dernæst Bomuld af fortrinlig Godhed, der i det Mindste tidligere var den vigtigste Udførselsgjenstand. Den skjønne Seresdal i Macedonien er næsten udelukkende anvendt til Bomuldsavl, der ligger her henved 300 Landsbyer, der, sete fra Carcinabjerget, tage sig ud som en eneste umaadelig Stad. Ogsaa Tobaks- og Silkeavlen er i Macedonien høist betydelig, Sydfrygter og Viin voxe overalt i Mængde.

Fædriften. Da de tre Fjerdedele af Landet ligge øde, er der overalt god Plads for Fæet; den dovne, lidet talrige Befolkning finder det nemmere, at drive Kvæget ud paa Græs og der at lade det skjøtte sig selv, end at anstrenge

sig med at dyrke Marken. Hjorderne bestaae især af Faar og Gjeder, der i stor Mængde fortæres af Tyrkerne; Albaniens Bjerge nære om Sommeren store Flokke, der om Vinteren drives ned paa Sletten; Sviin spises ikke af Muhamedanerne, alligevel leve store Hjorder i Bosniens og Serviens Skove, hvorfra de forsendes til Ungarn og Østerrig; i Moldau og Walachiet findes store Hjorder af Oxer og Bøfler i halvvild Tilstand; man slagter dem i stort Antal, Fedtet udkoges og sendes tilligemed Talgen til Constantinopel, Kjødet derimod kastes for største Delen bort, en Ødselhed, der kun er mulig i et næsten menneske-tomt Land. De udmærkede tyrkiske Heste komme meest fra Albanien, de ere smukt byggede og høist lærvillige; Tyrkerne ere overhovedet fortrinlige Staldmestre, de holde Hestens Hud reen og glindsende, idet de ofte vadske den med Sæbevand; er det koldt, indhylles den i uldne Dækker, den faaer ikke meget Foder, men hvad den faaer, er ganske fortrinligt.

Kunstfliden. Den Berømmelse, som flere af de tyrkiske Industrigjenstande have opnaaet, skyldes vistnok i Særdeleshed Grækerne, og det er derfor ogsaa navnlig i de Provindser, hvor de udgjøre Fleertallet af Befolkningen, Thessalien og en Deel af Macedonien, at Kunstfliden er af nogen Betydenhed. Tilberedelsen af det høirøde Bomuldsgarn, der under Navn af tyrkisk Garn forsendtes til hele Europa, og som havde gjort Ambelakia i Thessalien til en hovedrig Stad, har man alt forlængst lært de daværende Grækere af; „saa let, klager man, svinder vor Herlighed, naar de snilde Franker begynde at misunde os". Derimod ere Saffiansgarverierne endnu berømte; det er navnlig det røde og gule Saffian, der ansees for at være saa fortrinligt. Dog fremfor Alt ere de tyrkiske Tæpper bekjendte; Ulden bliver paa det Omhyggeligste undersøgt, Traadene ere uden nogensomhelst Ujevnhed, der sørges ved Væveningen for, at de komme til at slutte saa tæt sammen som muligt; derved erholde disse Tæpper deres skjønne, rene

Farve og den udmærkede Elasticitet, der gjør dem saa behagelige at træde paa. Tyrkerne selv vise især ved adskillige Metalarbeider en ikke ringe Duelighed, deres Damascenerklinger ere bekjendte for deres Fortrinlighed, og man seer paa deres Bælter, Sabelgreb og Dolkeskeder ofte særdeles smukt Arbeide.

Handelen. Landet ligger overordenlig gunstigt for Handelen, midt imellem Øster- og Vesterlandene; tilhørte Bosporus et dristigt Folk, et mægtigt Rige, vilde Constantinopel maaskee snart hæve sig til at blive den første Stad paa Jorden; thi selv under de nuværende Forhold driver den en storartet Handel og besøges aarlig af henved 60,000 Skibe. Vi kunne derfor let see, hvor magtpaaliggende det maa være Englænderne, at Staden ingensinde skal komme i Russernes Vold. Den udenlandske Handel er meest passiv, Englændere, Franske, Italienere og Russere afhente paa deres Skibe de tyrkiske Varer, eller de have under deres Regjeringers Beskyttelse nedsat sig i Landet og drive derfra Handelen; iblandt de egenlige tyrkiske Undersaatter staaer Mangelen paa Eiendoms- og personlig Sikkerhed som en væsenlig Hindring for Kjøbmandsdristigheden, det er jo ogsaa en Selvfølge, at saalænge den gjensidige Tillid fattes, saalænge Sultanen og Paschaerne ofte bemægtige sig Folks Formue, navnlig alle Forbryderes, er man kun imod umaadelig Rente istand til at faae Penge tillaans. Alligevel give Jøder, Armeniere og Grækere sig meget af med Handelen, navnlig den indenlandske, der ganske er i deres Hænder; thi Tyrken selv forstaaer sig ikke paa at handle. Landhandelen er deels hemmet ved Røverne paa Landeveien, deels ved Paschaernes Rovgjerrighed; Ingen vover at reise i Landet uden at være forsynet med en alenlang Firman, bedækket med mangfoldige Underskrifter, hvori alle Øvrigheder bedes at beskytte den Paagjeldende og at befordre hans Reise; dog det er en let Sag at paastaae, at Firmanen er uægte, rive den itu og dernæst at gjøre, hvad man har Lyst til. Dertil

kommer endnu Mangelen paa gode Veie. Reisende i Walachiet have undret sig over, at det ikke var dem muligt at faae deres Heste til at gaae ved Siden af hverandre; Sagen er, at Dyrene ere vante til at gaae i en lang Række, belæssede ud over Ryggen, og paa den Maade at klattre over Bjergstierne.

Tyrkiets Folkestammer. I den første Halvdeel af det 7de Aarhundrede toge slaviske Stammer Servien og Dalmatien i Besiddelse. I det 9de Aarhundrede vare Bulgarerne det herskende Folk i det gamle Mosien, de skulle oprindelig have været en tyrkisk Stamme fra Egnene omkring Volga; i det Tilfælde maa den herskende Stamme efterhaanden være gaaet tilgrunde i den omboende Befolkning af Slavere. Da Illyrerne bleve fortrængte af de slaviske Hjorder, droge de Syd paa til Epirus, Nordgrækenland, Thessalien og Romanien, indtil Tyrkerne trængte ind, og de da for en Deel flygtede til Sicilien og Calabrien.

Disse **Tyrker**, der i et ringe Antal undertrykkende staae overfor Massen af Befolkningen, der afskyer dem og foragtes af dem, nedstamme fra Turkomanerne, en smudsig, grusom og røverisk Folkestamme med smaae Øine og flade Ansigter, der endnu beboer Turkestans vandløse Ørkener og roser sig af, aldrig at have levet under en Konges Herredømme eller under Skyggen af et Træ. De ansee Alt, hvad de kunne faae fat paa, som deres lovlige Bytte, myrde deres Fanger eller tvinge dem til at dyrke Jorden for sig som Slaver; Hustruen ansees alene som en Tjenestekvinde, hun kjøbes for Kameler, og hendes Priis retter sig efter hendes Dygtighed til Haandarbeide. Endeel af disse Turkomaner traadte i Chalifernes Tjeneste og gjorde sig ved deres haanlige Stolthed, Uvidenhed og utugtige Sæder forhadte af Araberne, der ansaae dem for en uædel Race, med hvem det var en Skam at indgaae nogen nøiere Forbindelse. Vi skulle snart see, hvorledes flere af hine Træk have bevaret sig hos Tyrkerne lige indtil vore Dage; derimod ere de,

hvad det Ydre angaaer, aldeles forskjellige fra hine Tyrker, der fordum bemægtigede sig Constantinopel; ved de skjønne Kvinder fra Grækenland, Cirkasien og Georgien, fra hvilke de paa mødrene Side nedstamme, have de nemlig efterhaanden modtaget det skjønne Ydre, der betegner Nutidens Tyrker, den slanke, kraftige Legemsbygning, friske Farve, høie Pande, de runde, mørke Øine, omskyggede af tykke Bryn, den skjøntdannede Næse, runde Hage, lille Mund. Dog have de Intet af Sydens Ild og fyrige Blik, deres Gang er langsom og gravitetisk, hver Bevægelse afmaalt, Talen langsom og udtryksfuld, og det er yderst sjeldent, at man seer en Tyrk lee. Dog den Stolthed og Alvor, der giver sig tilkjende i Tyrkens majestætiske Ydre, er i sit inderste Væsen ikkun den hovmodige Ligegyldigheds latterlige Indbildskhed. Det er plump Foragt for sig selv og Andre, der giver sig tilkjende, hvorsomhelst Tyrken færdes, derfor viser han det nederdrægtigste Kryberi ligeoverfor den Fornemme, medens han haanligt sparker ad den Ringere og ad Christenhunden, derfor bytter han uden at klage Paladset med Hytten, tager med Ligegyldighed mod Silkesnoren, ryger med den visse Død for Øie af den Pestsyges Pibe; det er denne Ligegyldighed for alt Timeligt og Aandeligt, som gjør ham lad og doven ved hans Gjerning, taus og indesluttet ligeoverfor andre Mennesker, og to Tyrker kunne i hele Timer sidde ligeoverfor hinanden, uden at der bliver mælet et Ord. Og saaledes kunne vi ogsaa forene hans strenge Redelighed i Handel, med at han for Resten, hvorsomhelst han kan undertrykke den Svage, teer sig med samvittighedsløs Rovsyge. Iøvrigt kunne vi ikke nægte, at Tyrken just ved sin Mangel paa Kjøbmandsaand med en vis Værdighed hæver sig ligeoverfor det sammenløbne Pak af snedige Bedragere, imellem hvilke han lever. „Hvad vil du have for dit Huus?" spurgte man en Tyrk. „Det veed jeg ikke," lød Svaret, „jeg forstaaer mig ikke paa Kjøb og Salg; er 400 Pjaster for meget?" „Aa, det er altfor meget," svarede den listige

Græker, skjøndt han vel vidste, at Huset i det Mindste maatte være fine 1000 Piastre værdt. Skal en Tyrk gjøre en Franker en Tjeneste, vil han have Penge; men han lader sig ikke tinge med, han byder som en Herre, og giver man ham for lidt, kaster han foragteligt Pengene paa Jorden. Med al sin kolde Phlegma er Tyrken sin Religion sværmerisk hengiven, 5 Gange daglig raabes de Troende sammen til Bøn, hele Mosteen er da fuld af Mennesker, der med Hovedet vendt mod Mecca ligge næsegruus henstrakte paa Jorden, og man fortæller endog, at Skolemestrene ingen haardere Straf have til uartige Børn, end at forbyde dem Adgangen til Mosteen; der gives 34 forskjellige Dervisch-ordener med de unaturligste, meest sværmeriske Løfter; nogle boe paa Træer, hvorfra de aldrig stige ned, Folket bringer dem Næring og hædrer dem som Hellige, andre dreie sig flere Minutter om paa Hælen som en Top, andre kaste sig til alle Sider, idet de med krampagtig Anstrengelse udstøde Allahs Navn, indtil de udmattede segne omkuld. Dette ufornuftige og overtroiske Religionssværmeri griber undertiden hele Folket med fanatisk Raseri, og saaledes bleve, forat tage et Exempel, i Aaret 1769 flere Europæere myrdede, fordi de ved deres urene Øiekast havde vovet at besmitte Prophetens hellige Fane, der just var udstillet ved Begyndelsen af Krigen mod Russerne. Dog ogsaa paa en værdigere Maade viser Tyrken den Indflydelse, Religionen har paa hans Sind og Handlemaade. Man bebreidede en Tyrk, at han havde skjult en flygtende Morder. „Han er vistnok et slet Menneske, lød Svaret; men han kom herhen og sagde: Du er min Frelser; hvad skulde jeg da gjøre.“ Et Selskab af Reisende søgte forgjeves ved Bønner og Penge at formaae Portvagten ved en Stad til at lukke dem ind, nei, man gad ikke reise sig; En af Selskabet, der bedre kjendte Tyrkerne, gav sig til at dundre løs paa Porten, i det han raabte: „Saasandt du frygter Gud, luk os op“, og strax aabnedes Porten uden videre Snak. Tyrken kan ikke

forstaae, at Folk i Europa kunne døe af Sult, thi har En ikke Noget, saa er Gud jo saa god at give til mange Andre, og saa kan han jo gaae til dem; hvilkensomhelst Fribaaren, der i Tyrkens Spisetid kommer til hans Huus, bliver derfor ogsaa beværtet; thi „naar den Fremmede sukker, vredes Gud.“ At det er Koranens Bud og ikke menneskelig Velvillie, som her leder Tyrkens Handling, fremgaaer af det Foregaaende og finder sin Bekræftelse deri, at det ofte er, som om man med Forkjerlighed just valgte Dyret til paa det at fyldestgjøre Religionens Forskrifter. Tyrkerne ere i det Hele taget meget gode mod Dyr, aldrig seer man en overlæsset Lastvogn, og selv til Hundene, der som urene Dyr ikke optages i Husene, udstrækker denne Godhed sig, der bliver endog opkjøbt Kjød til at mætte dem, og naar disse Hunde da med det Had til Europæeren, som synes at ligge i Luften, angribe den Fremmede, udsætter han sig for at myrdes, naar han vil forsvare sig; derimod er det Pøbelen en sand Fornøielse, at see Hundene ilde tilrede en saadan Vantro, og „for at leve lykkeligt i Tyrkiet maa man være en Muselmand, en Kameel eller i det Mindste en Strandmaage.“

I Tyrkens huslige Forhold bemærke vi den samme Mangel paa Agtelse for Mennesket, som vi allerede ovenfor paaviste. Sønnen seer i Faderen kun sin Herre; han tør ikke vise sig for ham uden med sænket Hoved, Hænderne over Kors paa Brystet, staaende i en ærbødig Frastand. Og hvad nu Hustruen angaaer, da er det Tyrken aldeles ligegyldigt, hvem eller hvorfra hans Kone er, blot hun er smuk; hendes aandelige Egenskaber komme slet ikke i Betragtning og synes overhovedet snart at maatte gaae tilgrunde i Haremets Eensomhed. Dette Harem er en afsondret Deel af Huset, hvor ingen Fremmed tilstedes Adgang, og hvor selv intet nysgjerrigt Øie formaaer at trænge ind; thi tætte Trægittere tildække alle Vinduer. Fra det 10de Aar bærer Pigen Sløret, endogsaa inden Døre, naar hun taler med Fader eller Broder, selv den Fattigste indhyller sig i sit Slør, saa godt som den

Rige, og derfor seer ogsaa den ægte Tyrk i Europæerinderne lutter Skabninger af den foragteligste Art. Sløret bestaaer af tre hvide Musselindugе, der saaledes tilhylle Kvindens Ansigt, at kun Dinene blive synlige, en blaa Merinoskappe omgiver Legemet og skjuler aldeles Skikkelsen; paa Fødderne bærer hun gule Læderstøvler, de Rettroendes Forrettighed, over dem Tøfler, og naar hun saaledes med sin besværlige Gang kommer rokkende frem, er det næsten, som man saae et vandrende Lig. Iøvrigt har man ofte beskrevet disse Kvinders Stilling som mere bunden, end den i Virkeligheden er, de Formuende kjøre ud, de Andre gaae parviis under en ældre Kvindes Opsigt, besee Varer og aflægge Besøg. Ogsaa er Monogamiet langt hyppigere, end man i Almindelighed troer, de fleste Tyrker ere fattige, og det er kostbart at have mange Koner. I de lavere Stænder passer Konen sit Huus, ja i Provindserne er det ofte hende, der sørger for Agerdyrkningen og Silkeavlen, medens Manden hengiver sig til Lediggang eller driver et Haandværk. Og navnlig nyder Huusherrens Moder stedse en høi Anseelse, hun er Herskerinde i Haremet, Hustruen betragtes som hendes Datter, den barnlige Kjerlighed som Faderen gaaer Glip af, bliver i fuldt Maal hende til Deel, og derfor siger ogsaa Ordsproget: „Ryk min Fader i Skjægget, men tal ikke ilde om min Moder." — Ved Tyrkernes Klædedragt mærke vi os især Kaftanen, der rækker til Fødderne, og de gule Tøfler, der, som overhovedet de spraglede Farver, ene maae bæres af Muselmanen, om Livet har man et Bælte, der ofte bestaaer i et prægtigt Shawl, Hovedhaaret afrages, og den skaldede Isse bedækkes af en rød ulden Hue, over hvilken Turbanen bæres. Et tyrkisk Huus er aldeles forskjelligt fra et af vore, hvert Kammer er at betragte som en Bygning for sig, og man er aldeles ligegyldig ved det ydre Udseende; det Hele adskilles fra Gaden ved en Muur, og naar dertil kommer de smalle, ujevne og krogede Gader, kunne vi let forstaae, at en tyrkisk Stad maa have et flaut og dødt Udseende. Tyrken

trænger overhovedet til en langt større Byggeplads end vi, deels har han en fremherskende Tilbøielighed til at affondre sig, deels maa der være et Rum, hvor Kvinderne kunne drage frisk Luft; han nærer den største Foragt for vore Bygninger og mener, at en fransk Stad seer ud som en Mængde Glasskabe, der ere klinede op ad hverandre. Et tyrkisk Kammer har kun Dør paa den ene Side, paa den modsatte Side findes 4 Vinduer, tæt ved hverandre og gjerne høit oppe mod Loftet; thi dertillands ere Vinduerne ikke til at see ud af, men kun til at give Værelset Lys. Ved Dørren findes ligesom en Forhal, gjerne et Trin lavere end den egenlige Stue og undertiden adskilt fra den ved Søiler eller et Rækværk; her er stedse En eller Anden af Tjenerskabet tilstede for at modtage Herrens Befalinger, her kunne Folk af den laveste Classe uhindrede træde ind, det er ogsaa her, at man lader Tøflerne staae, og Tyrkerne ere forbausede over Frankernes plumpe Ubehøvlethed, at beholde Støvlerne paa i Stuen. Langs Væggene er der overalt opstillet brede Sophaer, Hædersplädsen er i det høire Hjørne, og her sidder Huusherren den største Deel af Dagen med Benene trukne op under sig, glædende sig ved Caffe og Røgtobak; skal han holde Maaltid, og han spiser i de høiere Stænder gjerne alene, bringes det lille, lave Bord hen til ham med Maden, uden at han behøver at reise sig, et fladt Knækbrød tjener ham tillige som Tallerken, det eneste Bordservice er en Træskee, og der behøves intet andet, da Maden kommer skaaren i smaae Stykker ind fra Kjøkkenet; den føres til Munden med den høire Haand, den venstre ansees derimod for ureen og tør ikke berøre Maden. Den tyrkiske Yndlingsret, Pillauen, bestaaer i kogt Riis, udrørt med sydende Fedt og bestrøet med Peber, kun de Rigere føie dertil en Høne eller et Stykke Lammekjød. Tyrkernes Sorbet er Hindbær- eller Jordbærlimonade, Vinen er trods Koranens Forbud bleven en almindelig Drik, men nydes alligevel kun i Smug, der findes hverken Glas eller Viinflasker paa Bordet, men man

forlanger efter Maaltidet en Drik Vand og modtager i dets Sted Viin eller Brændeviin, hvilket Sidste det ansees for mindre syndigt at nyde end Druesaften. Der bliver under Maaltidet næsten slet ikke talt, ja Tyrken svarer ofte ikke engang paa de Spørgsmaal, som rettes til ham, naar han spiser; man giver sig især med Maden med de før hvert Arbeide brugelige Ord: „Med Guds Tilladelse være det begyndt", og giver kun nu og da med et: „Gud være lovet", sin Tilfredshed tilkjende. Vi ville her forbigaae Opiumsæderiet, da dette vel neppe længere kan ansees for en Last, der gaaer i Svang iblandt Tyrkerne; derimod er Røgtobakken saa almindelig, at man saa godt som aldrig seer en Tyrk uden hans Pibe; han er uden den uskikket til nogensomhelst aandelig Anstrengelse eller til Nydelsen af Hvile, og det uagtet den særegne tyrkiske Maade at ryge paa, nemlig gjennem Vand, gjør Rygningen til et temmelig besværligt Arbeide, der udkræver betydelig Lungeanstrengelse. Hos et Folk med Tyrkernes aandelige Ubevægelighed maa man ikke vente at træffe nationale Fester og folkelig Lystighed; derimod er der med Hensyn til de religiøse Skikke Adskilligt, der fortjener nøiere Omtale. I hele Maaneden Ramadan, Fastemaaneden, bliver der fra Solens Opgang til dens Nedgang hverken spiist eller drukket, der maa ikke ryges Tobak eller nydes saa meget som et Glas Vand; den største Deel af Dagen bliver da gjerne sovet bort, om Natten er det derimod høist livligt, man spiser, drikker, og alle Minarets ere da prægtigt oplyste. Da Muhamedanernes Aar er henved 11 Dage kortere end vort, kan Fastemaaneden falde i en hvilkensomhelst Aarstid, og Besværligheden ved samme er derfor ingenlunde altid ligestor. Efter Fasten følger Beiramsfesten, ved hvilken man overlader sig til Glæde og Lystighed, al Handel og Vandel hviler, selv den Fattigste maa da have nye Klæder paa, og dette er den eneste Leilighed, ved hvilken man seer Folk give hverandre Haanden og omfavne hverandre. Men ingen offenlig Dands eller

anden Lystighed finder Sted, man gaaer rolig og adstadig sin Gang og aflægger kun gjensidig Besøg. **Bryllupet** feires i tre Dage med Gjæstebud og Musik, de kvindelige Gjæster befinde sig i Brudens Huus, de mandlige i Brudgommens; den tredie Dag bringes Bruden i festligt Optog til Manden, løftes ved ham af Vognen og indføres af ham i Haremet. De frugtsommelige Kvinder og de Nyfødte blive ved Amuletter forsvarede mod de onde Aanders Indvirkning. Den Døende lægges med den høire Side vendt mod Mecca, og man forelæser ham hans Troesbekjendelse; Liget indvikles i Hvidt, og Imanen, Præsten, læser over det. — Der har i den senere Tid oftere været Tale om, at europæisk Dannelse og den dermed følgende Agtelse for Mennesket endelig skulde have vundet Indgang iblandt Tyrkerne. Den Fremmede, hedder det, bliver næsten altid behandlet med forekommende Venlighed, og hvis Nogen vover at fornærme ham med Skjeldsordet: Vantro, kalder baade Loven og den almindelige Anstændighedsfølelse ham til Regnskab derfor. Tyrkerne skulle have mistet deres stolte Selvtillid og derfor nu søge at nærme sig Europæerne; man henviser til, at frankisk Dragt, Sprog og Bygningsmaade stedse mere udbredes, at Tyrkerne anlægge Skoler og Academier efter europæisk Mønster. Dog selv de, der meest rose disse Bestræbelser efter at danne sig i Overeensstemmelse med Nutidens hele Stræben, nødes dog til at indrømme, at den cultiverede Tyrk ingen Tyrk længere er, men en Art Halvmenneske uden Kraft og Selvstændighed, Østerland og Vesterland hvile aandelig paa grundforskjellige Principer, begges Anskuelse af Menneskelivet og Tilværelsen er altfor afvigende, til at nogen sand Eenhed skulde kunne udvikle sig.

Constantinopel. Denne Hovedstad, der ifølge Folketællingen i Aaret 1846 har henved 900,000 Indbyggere, af hvilke Halvdelen ere Tyrker, 250,000 Armeniere og 130,000 Grækere, er omgiven af øde, ufrugtbare Sletter, og kun umiddelbart foran Staden udbreder sig som en yndig Cypresse-

lund den store Stads umaadelige Kirkegaard. Nærmer man sig den derimod fra Søsiden, da forbauses man over den vidunderlige Skjønhed. Fra den yderste Spidse af Europa sees Seraillet, en herlig Blanding af Paladser, Haver og Moskeer; Staden selv hæver sig amphitheatralsk paa 7 Høie, utallige Moskeer rage frem med dristigt hvælvede Kupler og hvide Minarets, høie, smalle Taarne, fra hvis Spidser Halvmaanen, Constantinopels ældgamle Vaaben, overalt lader sig tilsyne. Strandbredden er bedækket med smukke Landsbyer og Lyststeder, og i Havnen, der bugter sig ind imellem den egenlige Stad og Forstæderne, vrimler det med utallige Skibe. Constantinopel er omgivet af Mure og Grave, en Erindring fra den græske Keisertid; Gaderne ere snevre, krogede og daarligt brolagte, Husene, som vi allerede tildeels have beskrevet, ere opførte af Træ paa en Grundvold af Steen, bemalede med alle Slags brogede Farver, dertil alle lige høie, at man ikke fra Taget skal kunne see ned i Andenmands Gaard. Naturligviis ere slige Huse meget udsatte ved Ildebrandstilfælde, og dog opføres de efter enhver Brand paa samme Maade som før. Der findes i Constantinopel slet ikke prægtige Privathuse; thi ved at give sig Udseende af Rigmand vilde man kun udsætte sig for Udpresninger, og kun de offenlige Bygninger rage stolt frem over disse Masser af lave, uanseelige Huse. Vi nævnede ovenfor Seraillet, Keiserstaden i Ordets egenligste Forstand, beboet af over 10,000 Mennesker, der her ere samlede til Keiserens Forsvar og Betjening; det er omgivet med yndige Haver og indesluttet af en stærk Muur. Den saakaldte „høie Port“, der betegner Tyrkiet som en Magt, fører ind i en stor Gaard med Plataner og Springvand, og her maae, med Undtagelse af Sultanen, Alle stige af Hesten og fortsætte Veien videre tilfods. Her er det ogsaa, at de Henrettedes Hoveder blive stillede til Skue i to Nischer, en paa hver Side af Porten. De prægtigste Bygninger i Constantinopel ere efter Keiserpaladset de oftere omtalte Moskeer, fra hvilke gjerne flere

Minarets rage i Veiret, som høie hule Søiler, 2 til 3 Alen i Gjennemsnit; de ere gjerne forsynede med et Galleri, hvorfra de Troende raabes sammen til Bøn; ovenover dette blive de stedse smallere og ende i en Spids. Forgaarden er beplantet med Træer og forsynet med Springvand til Renselse. Mosteen selv er uden Billeder og Søiler, Væggene ere forsynede med Marmortavler, hvor Sprog af Koranen ere indgravede, paa Gulvet er der udbredt Tæpper, paa hvilke man knæler ned til Bøn med Hovedet vendt mod en Steen, der viser til Mecca; paa et Bord ligger Koranen imellem to umaadelige Voxstabler. Imanen udraaber sit: „Gud er Gud", hvorpaa Menigheden bøier Ansigtet mod Jorden og fremmumler sine Bønner. Tyrkerne ansee Sophiekirken som deres skjønneste Mostee, og virkelig har neppe nogen Bygning nogensinde været saa berømt som i sin Tid dette ældgamle, fordum christne Tempel, om hvilket Sagnet berettede, at en Engel havde været dets Bygmester og belæsset Keiser Justinians Æsler med Guld til dets Fuldførelse. Dørrene med deres skjønne Mosaikbilleder ere nu af Tyrkerne oversmurte med Farve og bemalede med Vers af Koranen, Væggene, som før vare prydede med Skarer af Helgener, fremvise nu Omars, Abubekrs og Alis Navne, og Choret er blevet ombygget og vendt mod Sydost, for at vise ad Mecca til, hvorved hele Kirken har faaet et skjevt Udseende. Det følger af sig selv, at Livet i Constantinopels Gader maa være forskjelligt fra det, vi ovenfor have beskrevet ved Stæder som Rom og Madrid; allerede Klædedragten giver Billedet noget Fremmedartet, man bemærker overalt de brogede Turbaner, lange Kaftaner og klapprende Tøfler, og Larmen af disse er ofte i den største Menneskevrimmel den eneste Lyd, der naaer Øret; thi Tyrken gaaer gjerne sin Gang roligt og adstadigt, eller man seer ham taus og stiv som en Støtte sidde i den aabne Caffebod, rygende sin Pibe; og selv Kjøbmanden iagttager en Paschas Værdighed, medens han, ligeledes rygende Tobak, sidder i sin aabne Bod.

Disse Boder udgjøre umaadelige murede Bazarer, saaledes at altid en Bazar udelukkende er bestemt for den samme Art af Varer, og af disse Bazarer udfolde især Guldsmedenes en sand østerlandsk Pragt. Hvad vi have talt om Tyrkens Ordknaphed, er imidlertid ikke at forstaae saaledes, som om der over Gadelivet i Constantinopel skulde være udbredt en stille, idyllisk Ro, dertil er Menneskevrimmelen til enhver Tid for stor i disse smalle, krogede Gader, selv Kvinderne sees her hyppigt, navnlig de simple; thi fornemme Damer holde sig mere hjemme; Sjouere komme med store Byrder paa Ryggen, Æsler, Muldyr, Bøfler og Kameler trænge sig i vildt Virvar igjennem Vrimmelen, fornemme Herrer sees overalt til Hest, medens deres Tjenere med lydeligt Raab søge at bane dem Vei igjennem Trængselen, Udsælgere af Levnetsmidler falbyde skrigende deres Varer, og til bestemte Tider af Dagen høres fra Minareterne Udraaberens klangfulde Stemme, der kalder Muhamedanerne til Bøn, medens til andre Tider stærke Slag paa Metalstænger forsamle Grækerne i deres Templer, Klokker ere dem nemlig i næsten hele Tyrkeriget forbudne. I Modsætning til det egenlige Constantinopel er i Pera, paa den anden Side af Havnen, Alt mere vesterlandsk, saavel i Bygningsmaaden som i Menneskelivet. Beboerne, de saakaldte Peroter, ere Afkom af alleslags Europæere, de ere magre, gustne og blive tidlig gamle, de ansees som snue og hjerteløse Handelsmænd og snedige Bedragere, der i sædelig Henseende staae langt under Tyrkerne.

Et andet Folk, hvis egenlige Fædreland er Asien, hvorfra det i de senere Aarhundreder har udbredt sig over det europæiske Tyrkie, er Armenierne. De udmærke sig ved en djerv, kraftig Bygning, regelmæssige Ansigtstræk og et tykt, sort Haar; de have en stor, krum Næse, fremstaaende Læber, en kort Hals, brede Skuldre, store Hænder og mangle overhovedet Ynde i deres Bevægelser. Armenierne ere den meest dannede Nation i hele Østerland, deres Skoler

ere fortræffelige, deres Udholdenhed, Bøielighed og Kjendskab til Tyrkerne have gjort dem uundværlige for Regjeringen, og Finantsembederne samt Bestyrelsen af Fabrikerne ere i deres Hænder; der er kun faae rige Tyrker, derimod seer man ofte Armeniere, der ved Handelen have erhvervet sig store Rigdomme. Ogsaa Haandværksdriften staaer paa et høit Standpunct blandt dem, derimod er Agerdyrkning og Kvægavl ikke efter deres Smag, og selv iblandt deres Bjerge drive de disse Beskjeftigelser skjødesløst. De hade og foragte alle de Folk, blandt hvilke de boe, Tyrker, Grækere, Jøder, Franker, men forstaae fortræffeligt at skjule deres Sindelag ved søde Talemaader, ligesom de overhovedet, ved i Aarhundreder at have levet under despotiske Regjeringer, skulle være blevne lumske og krybende, utaknemmelige og troløse, feige og vindesyge. Armeniernes Forfatning er patriarchalsk, Børnene sætte sig ikke i Faderens Nærværelse, og den ældste Søn, der dog efter hans Død er Familiens Overhoved, opvarter ham og hans Gjæster. De ere særdeles sparsommelige, men derhos yderst gjæstfrie, og man føler sig iblandt dem som i Patriarchernes Telt. De have meget Tyrkisk eller rettere Asiatisk i deres Levemaade, Kvinderne ere særdeles tilbageholdne, de bære udenfor deres Hjem Slør og have ligesom Tyrkinderne krumme Been paa Grund af deres østerlandske Maade at sidde paa. Ogsaa Klædedragten er asiatisk, og i denne Henseende ere de let kjendelige ved deres røde Tøfler og purpurfarvede Buxer. Nogle blandt dem ere romersk catholske, andre bekjende sig til en eller anden asiatisk Sect, og den religiøse Bitterhed gjør, at de ogsaa indbyrdes afskye og foragte hverandre.

Vi have ovenfor omtalt Albaniens mægtige Bjergland. Befolkningen, der af Tyrkerne kaldes Arnauter, men selv kalde sig Klippemænd, ere Efterkommere af de gamle Thrakere og Illyrere og indbefatte to indbyrdes fjendlige Stammer, Ghegerne og Toskerne; hine have en aaben Pande, lyst Haar, kloge, graae Øine, en klar Hud

og en kraftig, stærk, ofte svær Bygning, disse ere høiere, slankere, med mørkt Haar og sorte, syrige, listige Øine. De fleste iblandt dem ere Muhamedanere, uden dog at holde strengt paa Koranen, de ere et stolt, krigersk, vildt og frihedselskende Folk, hvis Mod og Fædrelandsstolthed hvert Øieblik giver sig tilkjende i Ord og Daad, de betragte sig mere som Portens Leiesoldater, end som dens Undersaatter, tjene den, hos hvem de kunne vente meest Bytte, og ere saaledes tilfals for enhver oprørsk Pascha; i Tyrkerigets Velmagtsdage udgjorde de Kjernen af dets Hær, og de synes overhovedet kun at være lykkelige i Kampen, hvorfor man ogsaa saavidt som muligt søger, stedse at holde dem under Vaaben. I deres Hjem ere de, ligesom Schweizerne og Tyrolerne, dristige Bjergklattrere, men derhos enten beskjeftigede med indbyrdes Kampe eller med Røverier til Lands og Vands; i Mangel af velordnet Justits tager Enhver sig selv til Rette, thi deres haarde, vilde Sind glemmer ingen Fornærmelse, og Blodhevnen agtes som den høieste Lov. For Resten ere de i deres huuslige Liv særdeles nøisomme, bekymre sig hverken om Rigdom eller Luxus, og lade Kvinderne være om at dyrke Marken. Det er overhovedet kun ganske enkelte Steder i deres skovgroede Bjerge, at der dyrkes lidt Korn, Viin og Olie, man lever meest af Melk, Ost og Smør og spiser næsten aldrig Brød. Albaneseren gaaer stedse krigsklædt, med et Gevær uden Bajonet, et Par umaadelige Pistoler og en Dolk, de to sidste Gjenstande bæres i Beltet, der gjerne er skjønt broderet, for Resten er han iført en ulden Kappe, Brystet staaer aabent, og paa Fødderne bærer han Sandaler, Hovedet rages skaldet med Undtagelse af en Haarbusk og er bedækket med en rød Hue. — I den nordvestlige Deel af Albanien boe Montenegrinerne, et raat, meget krigersk Folk af slavisk Stamme, som i deres utilgjængelige Bjerge have tilintetgjort ethvert Forsøg paa at undertvinge dem. De ere græske Christne, og deres Biskop, eller Vladika, er deres Regent og øverste General. Hans

Residents er et befæstet Kloster, som hele Folket udmærker han sig ved en smuk, kraftig Væxt, men for Resten har han kun en saare ringe Dannelse og underholder sig helst med sine Senatorer eller Kanikere om Krig og Røvertog. Her gjælder kun den Stærkeres Ret, og den som ikke hevner sig, ansees for en ærelos Skurk; igjennem Rækker af Aar gjemmes den Myrdedes Kjortel, indtil endelig Hevnens Time slaaer, fra et Baghold lurer man paa sin Fjende og dræber i Mangel af Andre det diende Barn, kun ingen Kvinde; thi det vilde være altfor foragteligt et Maal. **Kvægavlen** udgjør Folkets vigtigste Næring, dog er Agerdyrkningen vel næppe saa aldeles ubekjendt, som man har paastaaet. Huset bestaaer af en **Røghytte**, der er det fælles Opholdsted for Folk og Fæ. Væggene ere prydede med Vaaben, Bedekøller ere ophængte til Røgning under Loftet, for Resten seer man gjerne en Væverstol, en Haandmølle og nogle Senge, der benyttes af de forskjellige gifte Medlemmer af Familien, thi den huuslige Forfatning er ogsaa her fuldkomment partriarchalsk. Ogsaa **Bosnien** er beboet af et vildt og raat Folk af slavisk Stamme, der for største Delen har antaget den muhamedanske Religion, og især udmærker sig ved hyppige Røvertog ind i de østerrigske Lande. Ganske anderledes forholder det sig med **Bulgarierne**, der fuldkomment adskille sig fra deres Forfædre, de vilde, krigerske Horder, de synes at mangle Mod, og dette skal være Hovedaarsagen til, at de ifølge den russiske Regjerings Opfordring i betydeligt Antal nedsatte sig i Nyrusland, da de nemlig ikke kunde nære sig for deres røverske Naboer. For Resten beskrives de som menneskekjerlige, sparsommelige og langt mere arbeidsomme end de fleste Folk af slavisk Stamme.

Vi ville siden komme til at beskrive det Folk, der i vore Dage kalder sig med det berømte Grækernavn; her ville vi blot foreløbig omtale **Grækerne**, der boe under Tyrkernes Herredømme. Da dette asiatiske Folk havde bemægtiget sig den græske Halvø, gik det her som overalt, de Fornemme

blandt de Overvundne søgte saavidt muligt at slutte sig til deres Overvindere for saaledes at nyde gode Dage, og selv de, der ikke bleve Fornægtere, gebærdede sig dog i det ydre Liv som Tyrker og antoge blandt Andet tyrkisk Klædedragt. Men Sultan Mustapha forbød under Livsstraf alle Christne spraglede Farver, især de gule Tøfler, og anviste dem i dets Sted røde; Grækerne, som vilde adskille sig fra Armenierne, bade om Tilladelse til at klæde sig i Sort, og dette blev dem ogsaa mod en betydelig Pengesum bevilget, de bære derfor endnu i vore Dage lange sorte Buxer, sorte Tøfler og dertil en Turban af sort Lammeskind. Det er de saakaldte adelige Grækere, hvorom der her er Talen, nogle rige Familier, der boe i Constantinopel, og hvoraf i Almindelighed Woiwoderne i Donaufyrstendømmerne bleve tagne, de have fuldkomment vidst at tilegne sig den østerlandske Pragtsyge og slavisk-despotiske Aandsretning, og man kommer ved at betragte dem stedse til at tænke paa Oldtidens Grækere ved Perserkongens Hof. I Modsætning til disse ville vi blot nævne de stærke, tappre, ofte raae og vilde Grækere i Macedonien, samt de livlige og lystige, snaksomme, gjæstfrie og godmodige Øboere, der more sig ved Sang og Dands og ansees som de bedste af alle Nutidens Græker, endelig Sulioterne, der længe levede som et frit Folk i Albanien, imellem Janina og Prevesa, en vild og krigersk Race, der ingen Betænkning gjorde sig ved at udplyndre og dræbe de Reisende, navnlig turde ingen Tyrk uden Bedækning reise igjennem deres Land; thi Enhver vilde ansee det som en Fortjeneste at skyde en saadan ned. Som det Sted, hvor Grækerne have holdt sig renest, nævner man Thessalien, navnlig Pelionbjerget med dets 24 Stæder, der beboes af vindskibelige, velhavende og nøisomme Folk, der rigtignok ligesom deres Forfædre leve i bestandig Strid, Enhver med sin Nabo, i Begyndelsen af dette Aarhundrede vilde man her have anlagt en Høiskole, men Planen strandede paa den gjensidige Misundelse imellem Stæderne. Vi have allerede

omtalt den græske Vindskibelighed i Thessalien, ligeledes have vi nævnt Klostrene høit oppe imellem Bjergene, did ere Munkene tyede forat være mindre udsatte for fjendligt Anfald, medens de Troende ikke skye den lange, besværlige Reise, for her paa Festdagene at modtage Fædrenes Velsignelse. En Dansk, der besøgte et saadant Kloster, fandt i Munkene jevne, godmodige Landmænd, hvis barkede, rødbrune Ansigter viste, at de ikke fordærvede deres Helbred ved Studeringer. Erkebispen i Larissa udøver en uindskrænket patriarchalsk Magt over Grækerne i Thessalien, men staaer i en ydmyg Stilling til den stolte tyrkiske Pascha. „Du maa ikke lade dig mærke med", sagde han til vor ovennævnte Landsmand, „at du forstaaer Græsk, du vilde derved synke altfor dybt i hans Agtelse". Forbjerget Athos i Macedonien kaldes af Grækerne det hellige Bjerg, fordi der her befinder sig 20 Klostre, hvor unge Folk, der ønske at forberede sig til den geistlige Stand, reise hen forat modtage den fornødne Underviisning. Bibliothekerne ere forsynede med mange Haandskrifter af gamle græske Værker, og herfra var det især, at i Middelalderen Oldtidens Lys atter udbredte sit Skjer. Steile Fjeldstier snoe sig fra Havet op til disse Klostre, hvor Veien snart fører igjennem skrækkelige Klippeørkener, snart gjennem skjønne Olivenskove; som Ørnereder vise de sig fra de øverste Fjeldtoppe og ere til Beskyttelse mod Røverne forsynede med Mure og Skyts. Kirketaarnene her ere de eneste i Tyrkiet, der maae have Klokker, den tyrkiske Beskyttelse maae Munkene betale med 12000 Pjastre om Aaret foruden Foræringerne til Storherren, Paschaen og de øvrige Embedsmænd.

Den store Ø **Candia**, Sydost for Grækenland, er gjennemskaaren af en mægtig Bjergkjede, fra hvis høieste Toppe Sneen aldrig smelter; store Egeskove bedække Fjeldene, umaadelige Olivenskove opfylde Dalene; Johannisbrød voxer overalt vildt og benyttes til Næring baade for Mennesker og Kvæg. Dog til ringe Nytte har Naturen her ligesom ud-

gydt sin hele Rigdomsfylde; thi næppe den Femtedeel af Landet er opdyrket, og endnu ligge Ruiner af afbrændte Landsbyer, omgivne af ødelagte frugtbare Landstrækninger, fra den Tid, da under Grækeropstanden Befolkningen, Tyrker og Grækere, gjensidigt udryddede hverandre.

Servien, der gjennem Aarhundreder havde været en Tumleplads for Folkevandringens vilde Kampe, blev endelig i det syvende Aarhundrede taget i Besiddelse af slaviske Folkestammer og stod saaledes i længere Tid som en Formuur mod Tyrkernes Fremtrængen. Da det endelig var lykkedes dem at gjøre sig til Herrer over Landet, udvandrede Servierne, som alt ovenfor omtalt, for en Deel til de ungarske Lande, medens en stor Deel af de Tilbageblevne, navnlig de Fornemmere, gik over til Muhameds Tro. De serviske Christnes Tilstand var fra nu af i Aarhundreder yderst fortrykt; de maatte, naar de mødte en Muselman, ikke blive tilhest, turde ikke bære Vaaben, og det tyrkiske Herredømme blev dem tilsidst saa utaaleligt, at Mange flygtede til Skovene og bleve Røvere, Haiducker. Nu er Forholdet ganske anderledes. Servierne have vidst at tiltvinge sig næsten fuldkommen Uafhængighed af Porten, staae med en fri Forfatning under en arvelig Fyrste, Sultanen har Ret til at lægge Besætning i Fæstningen Belgrad, men udenfor samme tør ingen Tyrk opholde sig i Landet. Hvad iøvrigt Folket angaaer, dets vilde Tapperhed og patriarchalske Sæder, maa jeg henvise til hvad der allerede ovenfor er fortalt om Slavoniens og Dalmatiens Befolkning.

Moldau og **Walachiet** staae ligesom Servien i en meget løs Forbindelse med Tyrkiet og regjeres af deres egne Fyrster, der vælges af Adelen paa Livstid og kun stadfæstes i deres Værdighed af Sultanen. I Virkeligheden gjør den Beskyttelsesret af disse Landes Privilegier, som Rusland har tilegnet sig, dem mere afhængige af den russiske end af den tyrkiske Keiser. Vi have allerede ovenfor antydet Modsætningen imellem disse Landes herlige Natur og den Elen-

dighed, hvormed Menneskelivet fremtræder, den næsten fuldkomne Mangel paa Agerdyrkning og selv paa ordenlig Kvægdrift; næsten uden Bevogtning flakke de store Hjorder af Hornkvæg, Faar og Sviin om paa Markerne, selv Hestene ere halvvilde og fanges med Slynger, som man mesterligt forstaaer at kaste dem over Hovedet. Og nærmer man sig nu en Menneskebolig, da viser der sig et Syn, der paa det Modbydeligste stikker af mod Skjønheden i Naturen; man seer Landsbyer uden Kirker, uden Haver og Træer, man kunde næsten sige uden Huse; thi en walachisk Hytte er ikke stort Andet end et med Tag og Grene bedækket Hul i Jorden, der er fælles Opholdsted for Mennesker og Sviin, den yderst lave Dør tjener tillige Røgen til Udgang, over Vinduesaabningerne er der udspændt Blærer, midt i Rummet brænder en mægtig Ild, og Tanken om et Hjem er saa langt bortfjernet fra disse Elendighedens Smudshuller, at man aldeles ingen Notits tager af den Fremmede, der uden at hilse gaaer ind i Hytten og kaster sig paa en Bænk, som han har udseet sig til Natteleie. Armoden er her først og fremmest Vidnesbyrdet om en mageløs Dovenskab, Anstrengelse er Walacheren langt mere imod end Nød og Elendighed, han arbeider ikke mere end aldeles nødvendigt for ikke at sulte ihjel, eller i alt Fald anvender han hvad han faaer tilovers til Brændeviin; thi ogsaa Drukkenskaben er et Særkjende for hele denne Folkestamme. Det er de rædsomme Spor af Aarhundreders Trældom, som her træde os imøde, Tyrkernes Udsugelser og Bojarernes Undertrykkelse har gjort Walacheren ligegyldig for at forbedre sin Tilstand, han vidste jo, at at hvad han erhvervede, vilde blive et Bytte for den Mægtigere; hans Sind er derved tillige blevet slavisk, han er saa vant til blindt at adlyde, at han villig bøier sig under hver den, der vil gjøre sig den Uleilighed at befale ham Noget, og tilmed har den Maade, hvorpaa han stedse selv er bleven behandlet, gjort, at han sjeldent, hvor det lader sig gjøre, tager i Betænkning at udplyndre den Reisende. Skjøndt

Walacherne have meget Anlæg til at modtage Dannelse, ere de dog endnu uvidende og overtroiske; navnlig spille underjordiske Skatte en saa meget vigtigere Rolle i deres Phantasie, som virkelige Rigdomme ere dem ukjendte. En Reisende saae en Skare Walacher isærd med Skattegraven paa et Sted, hvor man havde seet en Lysning over Jorden, men da Djævelen derfor skulde have en Sjel, havde man ved Brændeviin lokket en Zigeuner, til at han skulde løfte Skatten op. For Resten er Raahed og Uvidenhed fælles for alle Stænder, Bojaren, der straaler i sin orientalske Dragt, medens hans Frue iører sig den nyeste Pariser Modepynt, har hvad Dannelsen angaaer kun lidet forud for den ringeste Bonde, og Præsten sidder med sit lange Skjæg i Kroen og drikker sig fuld ligefor sin Menigheds Øine. — I Bukarest Hovedstaden i Walachiet, ere de fleste Huse elendige, lave Hytter, hvorimellem Bojarernes Paladser rage frem, omgivne af høie Mure, udenfor hvilke Grupper af mørkebrune Zigeunere Dag og Nat leire sig. Bukarest var til Aaret 1829 et Yndlingssæde for Pesten, hvortil de omgivende Moradser, det slette Drikkevand og navnlig Stanken i Gaderne, hvor Snavset overalt laae ophobet, mægtigt bidrog. Det var Russerne, der paatog sig den Uleilighed at rense Staden og forsaavidt virkelig have noget Krav paa Indbyggernes Taknemmelighed. For Resten maa jeg med Hensyn til Walacherne henvise til hvad der alt ovenfor er fortalt om dem ved Fremstillingen af den østerrigske Keiserstats Beboere, og hvor der blandt Andet er talt om deres Stammeforhold og det Legemspræg, som udmærker dem.

Grækenland.

Naturlig Oversigt. Grækenland er et Bjergland med en Mangfoldighed af maleriske Udsigter, der i næsten alle Rigets Provindser overraske den Reisende, saa han ved Betragtningen af Naturens Høihed for et Øieblik glemmer den sørgelige Modsætning imellem Oldtidens og Nutidens Liv i dette saa vidunderlig berømte Land. Imidlertid træde de græske Bjerge dog i et ganske andet Forhold til hverandre indbyrdes end Schweizes Alper, hvor Dalene ligesom ere lavere Høilande, fra hvilke de mægtige Sneefjelde hæve sig; medens her Modsætningen imellem Bjerg og Dal er langt mere iøinefaldende, Bjergmasserne fremtræde næsten eneståaende og indeslutte, forbundne ved lave Høie, en Mængde fuldkomment afsondrede Dale, medens udstrakte Sletter drage sig aldeles jevnt henad mod de som oftest flade Kyster. Ved Modsætningen i de sydlige Lande imellem den tørre Tid og Regntiden seer man saaledes i Dalene vidtudstrakte Vintersøer, der om Sommeren forvandle sig til Sumpe og paa mange Steder gjøre Luften usund, og saaledes ere ogsaa de græske Floder paa den Tid ikke Andet end ubetydelige Bække, der ofte ikke engang have Magt til at føre deres Vand ud i Havet, men tabe sig blandt Klitterne paa Strandbredden; i Regntiden derimod eller om Foraaret, naar Sneen smelter paa Bjergene, have de ofte en umaadelig Vandmasse, og Acheloos i Akarnanien, der om Sommeren næppe er synlig, skal da være en halv Fjerdingvei bred. Den ovenomtalte

Modsætning imellem de bratte Fjelde og disse udstrakte, jevne Sletter med et kun ringe Fald mod Havet gjør da tillige, at Foraarsoversvømmelser ofte anrette skrækkelige Ødelæggelser, naar de, førende Klippestykker, Broer, Træmasser med sig, vælte sig hen over Sletten. Det var dette Naturforhold, som gjorde, at man allerede i den tidligste Old anlagde Steendæmninger, saa mægtige, at den forbausede Efterverden tilskrev Heracles slige Arbeider. Luften i Grækenland er i det Hele meget tør og som en Følge deraf klar og gjennemsigtig. Selv i Dalene føre de heftige Vinterstorme ofte megen Kulde med sig, og denne er saa meget desto mere følelig, som man ikke forstaaer at værge sig imod den; alligevel er her Snee og Iis næsten uhørt og Luften endog om Vinteren i Almindelighed luun; desto mere paafaldende er det barske Klima et ganske kort Stykke Vei derfra, oppe imellem Fjeldene, som overhovedet den omtalte skarpe Modsætning imellem Fjeld- og Slettenatur gjør, at Overgangen til de forskjellige Vegetationer faae Steder paa Jorden er saa brat som her. Man drager igjennem Orangelunde, hvor den altfor stærke Blomsterduft endog besværer den Reisende, og kort Tid efter befinder man sig imellem vilde Klipper, hvor Gran- og Fyrrestammer kneise i Veiret, omsusede af Vindene. Det græske Land har en saadan Navnkundighed, at vi ikke kunne blive staaende ved denne almindelige Betragtning af Naturforholdene, men tillige kortelig maae omtale nogle blandt dets berømteste Egne. Syd for Pindus rager Parnas i Veiret med sine Fyrreskove og umaadelige, sneedækkede Klipper; de vilde, sønderrevne Fjelde og de overalt henkastede Steenmasser vidne endnu her, i Egnen ved det gamle Delphi, om, hvorledes Guderne selv forsvarede deres Helligdomme, da Menneskene ikke længere formaaede det; den korykiske Hule, Pans og Nymphernes berømte Helligdom, hvor Drypstenen deels som Iistappe hænger ned fra Loftet, deels hæver sig som Søiler op fra Gulvet, var i Frihedskrigen et Tilflugtssted for Grækerne, der havde forskandset sig her paa

det gamle Parnas. Hvor Oetas Bjerge falde brat af mod Egribosstrædet, strækker sig endnu, ligesom fordum, langs Havet det milelange Pas ved Thermopylæ; paa to af de smalleste Steder kan endnu kun een Vogn faae Plads, for Resten har der her i Aarhundredernes Løb dannet sig et Marskland, som paa enkelte Steder gaaer over i dybe Moradser, der ved Høivande blive beskyllede af Bølgerne. Fra Atticas Sletter hæve sig flere eneſtaaende Fjeldstrøg, blandt hvilke navnlig Hymettos er bekjendt ved sin yppige Blomstervært og sine mange vellugtende Urter, Honningen herfra er derfor ogsaa nu som i Oldtiden berømt over hele Levanten. Atticas tørre, lette og sprøde Jordbund egner sig ikke for Kornavlen, ogsaa de Gamle indførte den største Deel af Kornet fra Euboea og Macedonien; derimod er Olieavlen endnu overordenlig vigtig, næsten hele Dalen Vest og Nordvest for Athenen er bevoxet med Olivenskove, en Mængde Olivenpresser er i stadig Gang, og der udføres aarlig 4 til 6000 Fade Olie. Boeotien danner med sin tykke, tunge, næsten ugjennemsigtige Luft den fuldkomneste Modsætning til Atticas klare, azurblaa Himmel. Floden Kephissos, der udspringer paa Phokis's Bjerge, falder her i Kopaissøen og forvandler den om Foraaret til et Hav, medens den om Sommeren først viser sig som et Kjer, senere, med en ringe Vandmasse i Midten, deels som en Sandslette, deels som umaadelige, eensformige Maismarker. Halvøen Morea synes af Naturen at være bestemt til en næsten uindtagelig Fæstning, hvorfor allerede Strabo kalder den Grækenlands Akropolis; dette skyldes især den mægtige Klippefæstning ved Korinth, hvor i Tyrketiden ingen Christen maatte sætte sin Fod; det synes ikke engang muligt at udhungre den, thi der er en rig Jagt deroppe, og man kan holde hele Flokke Geder paa Græs der, den hæver sig saa høit og steilt i Veiret, at Korinth og de omgivende Ruiner herfra tage sig ud som en Faarehjord. Det Indre af Morea er et Høiland, 2000 Fod over Havet og tildeels,

indesluttet af høie, vilde Randbjerge, hvis Grene mange Steder træde tæt ud til Kysten og falde steilt af mod Havet. Dette Land, det berømte gamle Arcadien, er den eneste Provinds i Grækenland, der har Lighed med Schweiz, og det udmærker sig ved sine stedse afvexlende Bjergbølgninger, sin svale, kølige Luft, sine herlige, skyggefulde Skove, lifslig grønne Græsgange, klare, rislende Bække, kort sagt det synes af Naturen bestemt til det fredelige Hjem for en lykkelig Hyrdebefolkning. I Modsætning hertil nævne vi Mainoternes Hjem paa det vilde Taygetus i det gamle Laconien. Naar man her seiler langs Kysten, seer man kun vilde, fremragende Klipper, intetsteds øines et Træ, og tykke Regnskyer svæve stedse over disse vilde, øde Bjerge.

Landets Tilstand. Efter en heltemodig Kamp var Grækenland atter frit; men dets Tilstand var i høieste Grad sørgelig, Landet var udtømt ved Udgifterne til Krigen, forsømt ved den lange Vaabentjeneste, ødelagt ved Tyrkernes Herjen, al Industri var ophørt, Markerne laae øde, og de Reisende fra den Tid omtale, hvorledes man næsten intetsteds saae Boliger for Menneskene, intetsteds banede Veie, medens Mangelen paa Eendrægtighed truede med at gjøre Landets Ulykke stedsevarende. Den større Orden i Bestyrelsen, Folkets Dygtighed, Naturens uudtømmelige Rigdom har dog i de senere Aar bragt nogen Forandring i denne sørgelige Forfatning; man har anlagt offenlige Fabriker, og de flittige Flygtninger fra Chios have, ligesom de udvandrede Cretensere, opdyrket mangen øde Strækning, grundet Staden Hermiopolis paa Syra, forvandlet Sumpørkenen ved Piræus til en anseelig Stad og omdannet de moradsige Kyster imellem Nauplia og Lerma til frodige Enge; men Mangelen paa Mennesker og paa rede Penge viser sig dog endnu som en væsenlig Hindring for Landets Opkomst; ikke blot alle Slags Industrivarer, men ogsaa Snedker- og Smedearbeide, Kvæg, Tømmer og Korn indføres i Mængde,

og de vidtudstrakte Jordlodder vidne overalt om den altfor ringe Befolkning.

Agerdyrkningen. Stundom seer man i Grækenland hele Bjerge staae i lys Lue, det er da en Skovbrand, der navnlig om Sommeren, naar Træerne ere tørre, griber vidt om sig blandt de harpixfyldte Graner, undertiden er det Lynilden, som antænder, men i Almindelighed er det Vaadeild, der saaledes ofte fortærer hele Skove af Gavntømmer, ødelægger Landsbyer og Magasiner. Naar der nemlig i Høilandet opdages en eller anden skovbevoxet Strækning, hvis Jordlag skjønnes at egne sig til Agerbrug, er det almindeligt, at man afbrænder Skoven for siden at oprydde Træstødderne og dyrke det Hele; ved slige Leiligheder er det da undertiden, at Ilden griber for vidt om sig og afstedkommer megen Ulykke. Grækernes Maade at dyrke Jorden paa ligner iøvrigt næsten fuldkomment deres Forfædres; Gjødning kjendes ikke, derimod vandes Markerne om Sommeren; man benytter endnu Oldtidens Plov, en Stolpe med en Jernhakke, der fæstes paa Hornene af Oxerne, der pløies paa langs og tvers, men harves ikke, Bonden saaer gjerne i Novembermaaned, naar Regntiden er begyndt; hvad der saaes senere end i December, er gjerne at ansee som spildt. Høsten falder i Mai, man benytter Seglen, i nogle Egne skjæres kun Axene af, Straaet bliver dernæst fortæret af Kreaturerne, det Nederste afbrændes. Lader mangle overalt, Heste udtræde Kornet, der opbevares i Kurve. Byg, Hvede, Hirse og Mais ere de almindelige Kornsorter, paa nogle Steder, navnlig i Elis, avles megen Riis; der maa i saadanne Egne sørges for, at der stedse findes aabne og velvedligeholdte Canaler, ogsaa bestemmer Loven en vis Afstand fra Stæderne for Tilladelsen til at dyrke Riis. Sydfrugter lykkes i Grækenland saa godt, at de give et betydeligt Overskud til Udførsel, Citron-, Kastanie- og Nøddetræer udgjøre hele Skove. Vi have allerede omtalt Atticas herlige Olivenlunde, Grækenland egner sig fortrinlig for dette Træ; men i Be-

frielseskrigen gik utallige Stammer tilgrunde, og Tabet kan kun efterhaanden atter oprettes, da Oliventræet voxer meget langsomt; alligevel findes der dog endnu paa mange Steder store Skove deraf, og syltede Oliven udgjøre for en stor Deel den simple Mands Næring. Hvert Træ giver i Gjennemsnit 10 ℔ om Aaret; i Almindelighed lader man Frugten raadne for saaledes at faae mere Olie, uden at bekymre sig om, at den derved bliver overordenlig slet. Det var paa Morea, at Silkeavlen i Europa tidligst udviklede sig, selv Halvøens Navn, „Morbærlandet“, tyder herpaa, endnu vinder man overalt Silke, og paa mange Steder have Godsbesidderne i den senere Tid anlagt store Morbærplantager. Viinavlen kunde være særdeles betydelig, men lider meget ved den daarlige Maade, hvorpaa man i Grækenland behandler Vinen, den græske Viin egner sig saaledes ikke til at udføres, da den, især formedelst Mangelen paa Kjeldere, ikke kan holde sig. Korintherne ere en særegen Druesort, der især dyrkes i det Nordlige af Morea. Planten er lav, Druerne ligne Ribs, Avlen er forbunden med megen Besvær, Ranken behøver nemlig meget Vand, i October skal der graves og gjødes om den, i Marts Maaned maa den beskjæres. Høsten falder i August, Bærrene lægges for at tørres paa Terrasser og vendes hver 24de Time, Regn vilde fordærve dem under Tørringen.

Fædriften er næsten alene indskrænket til Faar og Geder, hvis Mælk leverer Smør og Ost; thi Oxen benyttes kun som Trækkedyr, og Koen bliver aldrig malket, det er derfor heller ikke almindeligt at lægge Kalve til, men i dets Sted at indføre Stude fra Ungarn og Walachiet. Derimod benyttes store Strækninger alene til Græsning for det mindre Kvæg, navnlig seer man paa Messeniens og Arcadiens Bjerge store Hjorder, der bevogtes af bevæbnede Hyrder og deres Hunde. I October drage Hyrderne ned i de lavere Egne, hvor de forblive, indtil Heden fordriver dem derfra. Staldfodring finder kun Sted i Bjergegnene, naar

man ved stærkt Sneefald nødes til at holde Kvæget inde for et Par Dage, og i den Tid fodrer man med Vinterløv; thi Høtørring og Kløveravl ere næsten ukjendte.

Mineralbrudene indskrænke sig næsten alene til Marmor, især det fra Pentelikon og Tinos; paa Paros derimod, der har leveret Marmoret til næsten alle Oldtidens Mesterværker, brydes det ikke mere, skjøndt man efter saa mange Hundrede Aars Forløb vilde kunne begynde igjen, hvor de Gamle slap, og bryde fort fra de samme Brud. Saltvirkningen bestaaer meest i Frembringelsen af Søsalt, som man kan have med liden Uleilighed og ringe Bekostning. Derimod benyttes de fleste af Oldtidens Malmgruber ikke mere; kun Euboeas Jern-, Kobber- og Steenkulsminer give endnu meget af sig.

Industrien. Fabrikvæsen existerer næsten slet ikke, og den meste Silke udføres saaledes raa, endog Haandværksdriften staaer langt tilbage, og det uagtet Grækerne have et medfødt Talent for al Haandgjerning; man har søgt Grunden i Mangelen paa Udholdenhed; thi aldrig saasnart, hedder det, har Grækeren lært lidt af en Sag, før han strax indbilder sig at være Mester og vil arbeide paa egen Haand.

Handelen. Landhandelen kan ikke være betydelig; der er næsten ingen Landeveie, og den eneste Landtransport skeer ved Lastdyr, navnlig Muulæsler. Anderledes forholder det sig med Søhandelen. Intet Land er i den Grad indskaaret af Bugter; derfor var Havet ogsaa fra gammel Tid den almindelige Landevei imellem de forskjellige Egne, saa meget mere som Landreisen over Fjeldene stedse var forbunden med megen Besvær. Ifølge Landets Natur maatte saaledes Grækerne blive et Søfolk, og et saadant ere de endnu. De græske Matroser, der fra Barnsbeen ere vante til Havet, høre til de fortrinligste Sømænd, deels paa Grund af deres Udholdenhed, Nøisomhed og Haardførhed, deels formedelst deres Kjendskab til Middelhavets og Sortehavets Skjer og Sandbanker. Antallet paa de Kystbeboere, der

nære sig af Søfart og Fiskeri beløbe sig til 70,000. Det er især adskillige af Øerne, som Hydra og Spezzia, der ere Sæderne for den græske Søbefolkning, navnlig siden Midten af det forrige Aarhundrede, da Tanken om Friheden paa Havet, hvor Tyrkernes Jernaag ei var istand til at naae dem, ligesom med eet Slag greb en stor Deel af Grækerne; Søfolk fra alle Kyster nedsatte sig paa Øerne, og endnu drives der herfra en vigtig Fragtfart paa de forskjellige tyrkiske og ægyptiske Havne, der rigtignok i den senere Tid er begyndt at aftage ved Concurrencen med andre Handelsnationer. Iøvrigt er Grækenlands Handel uagtet Regjeringens Bestræbelser forat begunstige den endnu langtfra fortrinsviis activ, og navnlig sees der udenfor Middelhavet saa godt som aldrig noget græsk Skib.

Grækenlands Befolkning. Under den store Folkebevægelse, der i det østlige Europa vedvarede lige til den Tid, da Tyrkerne toge Constantinopel i Besiddelse, vare Albanesere trængte ind i det nuværende Grækenland, hvis Befolkning derfor ogsaa udenfor Stæderne fortrinsviis synes at tilhøre denne Folkestamme, og selv i Marathon, nærved Athenen, er det albaniske Sprog i den Grad Modersmaalet, at Kvinder og Børn i Almindelighed ikke forstaae det Græske, der alligevel med hver Dag mere vinder Overhaand. Vi have ovenfor beskrevet Albaneserne, denne raae og vilde Folkestamme, der som Røvere paa Havet og imellem Fjeldene fordum solgte Tyrker til de Christne og Christne til Tyrkerne, og som endnu paa mange Steder i Grækenland, navnlig i de eensomme Bjergegne, ikkun adlyder sine Høvdinger og vægrer sig ved at indtræde i et ordnet Borgersamfund. Naar der derfor endnu, navnlig paa Morea, klages over Usikkerhed, saa det endog ansees for en Forvovenhed at gjøre en lille Reise paa alfar Vei, da er det vistnok fortrinsviis disse Albanesere, der ere Skyld deri; thi hvad der fortælles om dem, at de ære Strandmorderen, men dræbe den, der overtræder Fasten, svarer fuldkomment til hvad der mødte Brøndsted, hvem

Røverne, der udplyndrede ham, satte irette, da de fandt nogle Æg i hans Bagage. Ogsaa en anden af vore Landsmænd blev da han just i Fastetiden var isærd med at kjøbe noget Ost, tiltalt af nogle Mennesker med det Udraab: „Ha, ha, du holder Paaske“, og nu skyndte de sig at lægge sig i Baghold, lettede i deres Samvittighed ved Tanken om, at det var en Kjetter, som de vilde udplyndre. Ved Siden heraf omtale Reisende med Begeistring den Gjæstfrihed, som de have nydt blandt Grækenlands Landbefolkning, navnlig hos de fattige Bjerghyrder, der ansee det som en Velsignelse, naar den Fremmede vil nyde deres Brød og Ost, og mene, at Guds Naade vilde forlade dem, hvis de toge Noget derfor. Jeg har troet at burde forudskikke disse Bemærkninger om Grækenlands ikkegræske Beboere, fordi man ofte ved Beskrivelsen af dette Lands Befolkning hører Beretninger, der ikke lade sig forene med deres Aands- og Legemspræg, der, skjøndt vanslægtede, dog ingenlunde fornægte Slægtskabet med Oldtidens berømte Grækerfolk. Thi visselig den Berømmelse maa man lade Nutidens Grækere, de skue stedse med en begeistret Ærefrygt tilbage til deres Forfædre. Mainoterne rose sig endnu af deres Leonidas, Ithacenserne af deres Odysseus, og da en græsk Skipper førte en Reisende forbi Salamis, udbrød han med stolt Selvfølelse: Her var det, vi slog Perserne. Dette vi maa længe nok forekomme Andre latterligt, mig synes denne Erindring gjennem Aartusinder af Forfædrenes Bedrifter dyb og rørende. Og den er langtfra nogen død Hukommelsens Skat, Oldtiden lever her virkelig i Nutidens Liv, Sproget er endnu væsenlig det samme og afviger egenlig kun i Udtrykkene for Begreber af nyere Oprindelse, selv Nutidens Sagnkreds har optaget mange Træk fra Oldtiden, man viser saaledes endnu det Sted, hvor Aphrodite steg op af Havet, Nereiderne drive endnu deres Væsen i Havenes Bølger og Søernes Vande, Engdandsen, der feires den første Mai med Blomster og Krandse, er en Levning af Floras Dyrkelse, Høstdandsen

er den samme, med hvilken man fordum ærede Ceres. En Mængde Gjenstande have endnu fuldkomment den gamle Skikkelse, Vandkrukken, Truget, Lampen, Kulpanden, Kjortelen, Sandalerne og Hoveddugen, Grækeren dyrker endnu sin Jord og fanger sine Fisk paa de Gamles Viis. Men rigtignok aabenbarer sig med det Samme den Mangel paa selvstændig Aandskraft der gjør, at Nygrækerne ofte blindt forgude disse „de Gamle“ istedenfor at efterligne dem i aandelig Dygtighed. Man opreiser Nutids Stæder over Oldtidens Ruiner; thi Pladsen maa være god til at anlægge en Stad, ellers havde de Gamle ikke gjort det; man leer ad Englænderne, der paa Corfu indrette sig Kakkelovne, thi de Gamle brugte ikke Sligt. Og dog er man ikke istand til ret at fatte, hvad der fornemmelig udgjorde disses Storhed, deres mageløse Sands for Kunst og Videnskab; af Oldtidens Templer have Tyrkerne gjort Mosteer, de Christne Kirker, og de gamle Ruiner maae afgive Bygningsstene for Nutidens smagløse Bygninger. Dog Grækeren indseer sin Uvidenhed, Erindringen om Forfædrenes Dannelse fylder ham med Skamfuldhed, og han ønsker Intet mere levende, end at hans Børn maae blive godt oplærte. Naar man ofte benævner Grækerne som Nutidens sletteste Folk og mener at de i enhver Henseende skulde være vanslægtede fra deres Forfædre, da maa det i det Mindste forstaaes saaledes, at disses herlige Egenskaber ved Aartusinders Trældom ere trængte tilbage; thi de Feil, man tillægger dem, vil man ikke have vanskeligt ved at paavise hos de Gamle. Ogsaa de vare snue, letsindige og vankelmodige. Hermes var i Oldtiden Tyvenes, som han var Handelens Beskytter; og saaledes tilbeder ogsaa Nutidens Grækere Hermes, han ledes i al sin Higen og Tragten af smudsig Vindesyge, selv hans saakaldte Gjæstfrihed er i Grunden kun lavt Optrækkeri, og han søger med Graadighed at gjøre sig betalt for sin Velvillighed og Forekommenhed mod Gjæsten; tilmed synes han ofte aldeles at mangle Sanddruhed og er

altid rede til ved de høitideligste Eder at besværge sine Løgne. Dog er han ogsaa arbeidsom ligesom sine Forfædre. Alt før Dagens Frembrud seer man de græske Kvinder ved Lampen sysle med Tenen og Væven under Fortælling af Eventyr og lystig Sang, de spinde og væve for hele Familien, selv de herligt broderede Søndagsklæder ere hjemmegjorte. Tyrkerne have derfor ogsaa det Ordsprog: Frankerne ere til forat opfinde, Grækerne forat arbeide, Tyrkerne forat nyde. Grækerne ere som alle sydlige Nationer mere hærdede mod Kulden end vi Nordboer, de Gamle vare stærke og haardføre, og det er ogsaa Tilfældet med de Nyere, om Sommeren sove Alle i det Frie, paa Taget eller paa Gaden, og Vinterstuen har intet af den lune Hyggelighed, der hos os betegner Hjemmet; tvertimod er hos Grækerne, ligesom hos deres Forfædre Leiligheden snever og tilmed aaben for Storm og Kulde, selv i Athenen, hedder det i en senere Beretning, findes kun faae Huse med Glasruder, for det Meste frankiske, Vinduesaabningerne ere forsynede med Luger, der lukkes om Natten, og ligeledes om Dagen ad den Kant, hvor Vinden blæser. Ved Nygrækernes huuslige Liv er der ikke saa lidt, der tyder paa en Indvirkning fra de Folks Side, med hvilke de ere komne i Berøring, Tyrkerne og Albaneserne. En dansk Reisende beskriver et græsk Huus omtrent saaledes. Der vare to Etager, af hvilke den nederste tjente til Stald. De Gamle havde tilligemed de Ugifte een Stue, den gifte Søn en anden; thi for den simple Græker er Værelse og Huus det Samme, og det stærke Familiebaand, der ikke tillader selv gifte Sønner at flytte bort, saalænge Forældrene leve, er fra Albaneserne gaaet over til Grækerne. Alt samler sig om Vinteren om Arnestedet, hvor Maden koger, og naar Natten falder paa, oplyser Kjøkkenilden Rummet; thi man skyer af Sparsommelighed ofte at tænde den lille Bliklampe, der hænger oppe under Loftet. Hylden paa Væggen tjener baade til Pulter- og Spisekammer, thi Orden og Reenlighed høre just ikke til de Ting, der ud-

mærke en græsk Huusholdning. Stole og Borde findes ikke, et Tæppe tjener om Dagen til Sæde; naar Maden er færdig, sættes det lille runde, næppe halvanden Kvarteer høie Bord frem; man sætter sig ned paa Tyrkisk, Enhver faaer sin Deel af den lange Serviet, man slaaer sit Kors og langer til Fadet; Tarvelighed og Nøisomhed er Særkjendet ved disse Maaltider, Brød og Viin ere Hovedfornødenheder, og man forarges ligesom Sokrates over de ødsle Nordboere, der spise Brød til Kjødet istedenfor Kjød til Brødet. Efter Aftensmaaltidet udbredes Madradser paa Gulvet og optage hele det snevre Rum. Foruden Maaden at sidde paa, har Grækeren fra Tyrkerne modtaget visse Egenheder i sin Klædedragt og Smagen for Tobak og Caffe; men for Resten er Hadet til Tyrkerne ham ligesom indpodet. „Jeg veed nok, at jeg skal elske min Fjende“, siger han, men Djevelen staaer der, at jeg skal hade“. Christen er ham ligesom det folkelige Hædersnavn, hvormed han betegner sig selv ligeoverfor denne sin Fjende; „jeg er en Christen“, vil i Grækenland sige: Jeg er ingen Tyrk, og med det Samme luer Øiet af Nationalhad og den dybeste Foragt. Overhovedet er der vel intetsteds, hvor Christendommen mindre aandeligt og hjerteligt blev tilegnet af Folket end her i Grækenland. Kirkerne ere smaae, ofte smudsige, Sangen uskjøn, Liturgien udføres smagløst; der knæles aldrig i Kirken, men man bukker og korser sig, Prædiken finder ikke Sted. Geistligheden er smuk, da Ingen med legemlig Lyde kan blive Præst; men den er yderst uvidende; en Bonde, der er lærd nok, til at han kan læse, bliver uden videre gjort til Præst, liturgerer om Søndagen og gaaer bag Ploven om Hverdagen; at lade Skjæget voxe er det Vigtigste, der hører til hans Dannelse, og man svarede derfor en protestantisk Præst, der vilde gjøre sig gjældende som saadan: „Er du Præst, hvor er da dit Skjæg?“ Den Haardnakkenhed, med hvilken den græske Kirke hænger i det Ydre, sees i den Iver, hvormed man bevarer den julianske Calender; denne er for Øieblikket 12 Dage

tilbage i Tidsregningen, og Grækerne rose sig af, at de alene helligholde Festerne, fordi de iagttage den rette Tid; det er jo aabenbart Løgn, naar Latinerne sige, at han er opstanden, det skeer først paa den Dag, Grækerne holde Paaske. Den Maade, hvorpaa man her holder Faste, er i høieste Grad besværlig. Grækerne vide at gjøre det bedre end Herren og faste hele 8 Uger. Den første Uge kaldes Osteugen og er mindre streng, da man i den har Lov til at spise Mælk og Ost, men den øvrige Tid maa man hverken nyde Kjød eller Fisk, hverken Æg eller Smør eller nogensomhelst Mælkespise, med Undtagelse af Palmesøndag, da man tør spise Fisk. Den fattige Bonde, hvis Korn og Viin da gjerne er sluppet op, medens han ikke maa nyde sin sædvanlige Føde, Æg, Mælk og Ost, er da virkelig nødlidende, mange Folk spise da næsten Intet uden Urter, der opstaae Sygdomme, og i Fastetiden døe de fleste Folk. Paa Stædernes Torve vrimler det paa den Tid af Skaldyr og de væmmeligste Snegle; Blæksprutten er da et almindeligt Fødemiddel, den bliver mørbanket paa Klipperne forat blive lidt mindre seig end almindeligt Støvlelæder og kan nu tygges af græske Tænder, fordøies af græske Maver. Ved den Fasthed, med hvilken Grækerne holde paa, hvad de ansee for de rigtige Tider for Afholdelsen af de christelige Fester, faae disse en ganske særegen Vigtighed for dem. „Idag korsfæstede de ham“, fortæller man hinanden som en stor Nyhed, og man møder til Langfredagsfesten som til en virkelig Ligbegjængelse, hvor den sorte Ligkiste staaer paa Gulvet for Alles Øine. Og saaledes er det ogsaa med en ganske særegen Fryd, at man tilraaber hinanden: „Han er opstanden“. Kanonknaldene, Raketterne, Krigsmusiken i Kirken passe da virkelig til de Tilstedeværendes Sindsstemning. — Grækerne vare selv i deres meest oplyste Tidsalder høist overtroiske, de ere det ogsaa endnu. Man aabner, naar et Barn fødes, Alt hvad der maatte være tillukket og forsyner den Nyfødte med Talismaner til Beskyttelse mod onde Øine. Den, der roser et Barn, maa strax spytte

paa det; thi „Guderne ere misundelige", sagde de Gamle. Den, man vil hevne sig paa, men ei aabenbart formaaer at skade, lyses Forbandelse over; man samler sig paa en Korsvei, en Kat kastes i et Hul, de Tilstedeværende kaste hver sin Steen ned i Hullet, medens Troldmanden fremsiger Trylleformlen, og siden pleie de Forbigaaende at forøge Stenenes Antal, der saaledes ofte voxe til en heel Dynge. Men Præsten maa ikke vide det.

Paa de føromtalte utilgjængelige Bjerge i det sydlige Morea boe Mainoterne, 30—60,000 i Tallet; de kalde sig selv Efterkommere af Spartanerne, men ere dog sandsynligviis Flygtninge fra alle Egne af Grækenland. De ere velvoxne og af frisk Ansigtsfarve, livlige og hurtige, maadeholdne, men høist overtroiske. Fra Barnsbeen ere de øvede i Vaaben, rovgjerrige og nære et uudslukkeligt Had til alt fremmed Herredømme; men derhos ere de gjæstfrie, Konerne ere arbeidsomme, besørge alt Arbeide, gribe selv i Farens Tid Sværdet eller bringe de Kæmpende i det Mindste Proviant; bliver en Mand svært saaret, griber Konen hans Gevær og iler ud forat hevne ham. „Sov sødt mit Barn", tilraabte en Moder sin døende Søn, „jeg skal tage din Post".

Athenen, Grækenlands Hovedstad, der for faae Aar siden lignede en Landsby imellem prægtige Ruiner, har i den senere Tid ligesom reist sig paa ny, og der rører sig et bevæget Liv i dets nylig opbyggede anseelige Hovedgader. Ligeledes har man i den senere Tid gjort særdeles Meget, forat de gamle Mindesmærker saavidt muligt kunde vise sig i deres Oldtidsglands; Athenens fordums Anseelse som Handelsstad maa derimod for stedse være forsvunden; thi dets Havne ere forlængst forsandede, og kun Piræus er endnu tilgjængelig for Fiskerbarker. Befolkningen har for Resten kun et daarligt Ord paa sig, den beskrives som løgnagtig, sledsk, og Ordsproget siger derfor ogsaa: Vogt dig for Tyrken fra Euboea, Jøden fra Salonich og Grækeren fra Athen. — Det nævnte Euboea er et herligt, frugtbart Land

med en Forening af det Storartede og Maleriske. Høiene ere bedækkede med Frugttræer og Viinstokke, ogsaa Korn, Uld, Bomuld, Honning, Tømmer, udmærket Kvæg, Jern, Kobber og Steenkul haves i Mængde. Men dog staaer, uagtet de fortræffelige Havne, og uagtet Øen er forbunden med Fastlandet ved en Bro, Handelen med Fastlandet langt tilbage.

Blandt de græske Øboere maae vi fortrinsviis nævne Hydrioterne, hos hvilke, uagtet den stærke Blanding med græske Flygtninge, det albanske Præg dog lige indtil vore Dage tydelig har bevaret sig. Hydra var altsaa oprindelig en Sørøverrede, et Tilflugtssted for Middelhavets Pirater; Øen er af Naturen en nøgen Klippe, og endnu findes kun hist og her en Have, hvor Jord er ført over fra Fastlandet, man har ofte ikke Jord nok til at begrave de Døde og maa af Mangel paa Kilder opsamle Regnvandet; Agerdyrkning er ikke at tænke paa, og Fattigfolk leve alene af Fisk. Hydrioterne beskrives som ugjæstfrie og stridige, de foragte lige meget Tyrker og Grækere, men de ere tillige tappre, nøisomme og driftige. Ogsaa deres Ærlighed roses meget, fordum betroede man dem i Sække med Eiermandens Segl store Pengesummer uden noget Beviis, og aldrig saae man dem skuffe de Fremmedes Tillid; de vare blot practiske Sømænd, men som saadanne ogsaa fortrinlige; de stak stedse fuldtudrustede i Søen; thi Middelhavets Farvande vare dengang høist usikkre. Hydrioterne havde navnlig i den franske Revolutionstid erhvervet sig store Rigdomme ved at forsyne Frankrig med Korn; i den senere Tid har først Syra og senere Englænderne og Italienerne berøvet dem Meget af deres Handel.

De **joniske Øer** ere alle meget bjergfulde, med herlige, frugtbare Dale og en mild, velsignet Luft, Kysterne bestaae af vilde, steile Klipper, men der findes overalt gode Havne. Blandt Øerne er navnlig Zakynthos bekjendt for sin vulcanske Jordbund, saae Maaneder af Aaret hengaae uden Jord-

skjelv, der findes her Begkilder, hvor Jordbegen ofte kogende sprudler frem, ofte hører man her en stærk underjordisk Larm, og det runger, naar man stamper paa Jorden rundtom; disse Begkilder have endnu aldeles det samme Udseende, som det hvormed Herodot beskriver os dem. Det ved Odysseen saa berømte Ithaca bestaaer af Kalksteensklipper, for største Delen bedækkede med frugtbart Jordsmon, saa at de golde Klipper kun fremrage forat afgive en skarp Modsætning til Olivenens, Orangernes og Viinrankernes Frodighed; der er Egne paa Øen, der have en vidunderlig Lighed med Møens Klint. De joniske Øer have en meget udstrakt Viinavl og især udføres der en umaadelig Mængde Korinther. Indbyggerne ere paa Landet næsten udelukkende Grækere, i Stæderne derimod seer man mange Italienere, og Livet har ved Forbindelsen med Venedig antaget meget Italiensk. Disse Grækere ere snaksomme og driftige, rænkefulde, overtroiske og uvidende. De ere stridige og hevngjerrige; man træffer ofte flere Aarhundreder gammelt Arvehad, den døende Fader forpligtiger sine Børn til Hevn, og ofte kjæmper den ene Landsby med mageløs Forbittrelse mod den anden; endog Kvinderne følge da med i Kampen og lade, liggende udstrakte paa Jorden, Mændenes Bøsser; iøvrigt behandles disse Kvinder næsten som Slavinder, maae opvarte Mændene, medens disse spise, og overhovedet udføre de besværligste Arbeider. Den ringe Dannelse maa for en stor Deel tilskrives Venetianernes Herredømme, da disse gjorde Alt forat holde Befolkningen i Uvidenhed. For nærværende Tid tynger Englændernes Despoti, thi det er kun af Navn at de joniske Øer ere en Fristat; Mange ere derfor ogsaa udvandrede til Grækenland af Had til Englænderne, uagtet disse vistnok ikke have gjort saa lidet for at fremme Dannelsen og den borgerlige Velstand.

Det europæiske Rusland.

Som den naturlige Grændse imellem Europa og Asien kunne vel rettest de store, udstrakte Stepper betragtes, der fra det kaspiske Hav drage sig mod Nord ad Uralbjergene til. Vi ville imidlertid i dette Værk helst følge den almindelige Betragtning, ifølge hvilken de gamle Chanater Kasan og Astrachan regnes med til Asien, for saaledes ikke at nødes til at dvæle for længe ved Folk, hvis reent asiatiske Præg stiller dem udenfor det europæiske Culturliv.

Naturforholdene. Et Land af Ruslands Udstrækning maa naturligviis indeslutte store Forskjelligheder med Hensyn til Naturpræget. Men paa Grund af den Overvægt, som Sletten her overalt har over Fjeldnaturen, er denne Overgang paa intet Sted brat; Vandskjellet imellem Nordens og Sydens Strømme dannes af en lav Landryg, af hvilken en Deel benævnes Valdaibjergene; men dette Skjel, der vistnok tildeels er af Betydning for Handelslivet, danner i ingen Henseende nogen Adskillelse imellem et nordligt og et sydligt Rusland; Iishavets Vinde ytre deres Virkning saavel Nord som Syd for disse Høidedrag, og heller ikke med Hensyn til Jordbundens Beskaffenhed have de, saavidt jeg har kunnet skjønne, nogen væsenlig Betydning. Ikkedestomindre kan der meget vel findes en virkelig Forskjel, hvor der ingen skarp Grændse lader sig drage for Modsætninger,

og saaledes maae vi ogsaa i Rusland adskille fire naturlige Hovedbestanddele: Egnene ved Iishavet, Østersølandene, Stepperne ved det sorte Hav og endelig Mellemruslands velsignede Jordstrøg. Det er dette sidste, der i enhver Henseende er at betragte som Rigets Middelpunct, hvormed vi ville begynde vor Fremstilling. Vi tænke herved nærmest paa Landet imellem Volgas og Dniprs øvre Løb, der paa henved 19,000 Kvadratmiil indeslutter Halvdelen af hele Rigets Folkemængde; det er et frugtbart Bakkeland med store Egeskove, navnlig mod Øst. Jordbunden bestaaer af en seig, klæbrig Leerart; man seer derfor ogsaa ofte 6 til 8 Oxer spændte for Ploven, og naar det længe ikke har regnet, bliver Jorden haard som Steen; men Frodigheden er overordenlig stor, den længe liggende Snee befrugter Markerne, den varme og tørre Sommer befordrer Kornets Modning, og 10 til 12 Fold skal her være det Almindelige. Den Modsætning imellem Sommervarmen og Vinterkulden, som vi her have antydet, og som endog er overordenlig stor ved Pultava, hvor man, skjøndt under Paris's Bredegrad, ofte har Snefog i Maimaaned, tiltager betydeligt, jo længere man gaaer imod Øst, og jeg vil her give en Fremstilling af Klimatforholdene, saaledes som de vise sig omtrent ved Kamas Udløb i Volga, skjøndt denne Egn vel tildeels ligger udenfor de Strøg, der nærmest ere Gjenstand for denne Beskrivelse. Om Vinteren hersker der gjerne fuldkommen Vindstille, forbunden med den strengeste Kulde, fra Nytaar af har man gjerne en Maanedstid en Temperatur af 27 til 30 Grader under Frysepunctet. Alt Arbeide i det Frie er da umulig; Mennesker og Dyr sees stedse saa hurtigt som muligt at ile afsted, medens Børn og gamle Folk maae blive hjemme; hvert Fodtrin er ledsaget af en skingrende Piben, Skjægget og Klæderne nærmest Munden blive til faste Iisklumper, ofte fryser Taarevandet, der befugter Øiet, og man maa da gaae ind i det første det bedste Huus og lade sine Øine optøe, eller man gjøres af

de Forbigaaende opmærksom paa den blaalige Farve ved Næsen, der antyder, at der er Fare for at den skal fryse af, og man maa da skynde sig at indgnide den i Snee. Røgen af Skorstenene seer ud som faste, hvide, ubevægelige Masser, Solen gløder purpurrød paa Himmelen, og et Menneske eller Dyr er stedse i nogen Frastand som skjult af Taage. Sneen ligger gjerne fra Midten af October til Midten af Mai, i al den Tid tøer det aldrig, den hober sig derfor ogsaa i Lag paa Lag, ofte op over Vinduerne i første Etage; dens skinnende Hvidhed, der bidrager til at oplyse Nætterne, er om Dagen meget skadelig for Synet, hvorfor det ogsaa i Rusland skal være almindeligt, at gamle Folk blive blinde. Men just forbi Kulden er saa umaadelig i Rusland, Isen skal der endogsaa kunne blive saa haard, at man kan slaae Ild med den, fryse Folk maaskee mindre der end noget andet Sted; Nødvendigheden har nemlig lært dem at værge sig imod Frosten, man seer dem gjerne, med Undtagelse af Næse, Øine og Mund, indhyllede i Uld og Peltsværk, selv den Fattigste har sin Pelts, og saaledes forstaaer man her som intet andet Sted at indrette sig en varm og luun Vinterstue, Vinduerne ere da altid dobbelte, Dørren ofte tredobbelt, og de russiske Ovne ere fortrinlig skikkede til at bevare en luun og ligelig Varme i Stuen; de ere umaadelig store og opførte af Muursteen, der i langt længere Tid end Jern beholder Varmen; rundtom løbe Bænke, og ofte seer man endogsaa Folk, indhyllede i deres Faareskindspeltse, lægge sig ovenpaa Ovnen for ret at frydе sig ved Varme og Lediggang. Vi kunne derfor ikke undre os over, at Russere ofte have paastaaet, at de først i Italien lærte hvad det var at fryse, ligesom overhovedet at Sydboen er langt mere hærdet mod Kuldens Indvirkning end Nordboen. Imidlertid ophører endelig Vinteren; Vinden har vendt sig, og strax er Heden trykkende, i faae Dage er hele Sneemassen bortsmeltet, det er, som befandt man sig i et umaadeligt Drivhuus, og derfor kan ogsaa alt Markarbeide lige fra Udsæden til Høsten være gjort af i to Maa-

neder. Heden stiger ofte til 30 Grader, en stor Deel af Dagen formaaer intet Menneske at arbeide i det Frie, og man søger med lukkede Vinduesskodder at sove den varmeste Tid bort. Hele Sommeren igjennem falder der næsten ingen Regn, men Landet frugtbargjøres ved de store Floders Oversvømmelse. Volga, der paa sit øvre Løb har været indesluttet af høie, steile Brinke, udbreder sig nemlig hinsides Twer med lave Bredder; den og dens store Bifloder oversvømme da ofte om Foraaret de tilgrændsende Egne i en Brede af flere Miil, ved Tilbagetrædelsen er ofte Jorden i en Alens Høide bedækket med frugtbart Dynd; men dette er rigtignok ogsaa en Hovedaarsag til, at disse Egne ere berygtede for deres Usundhed, og at mange Mennesker hvert Aar bortrives af Sumpfeberen, ikke at tale om, at det just er her, hvor Choleraen anretter sine største Ødelæggelser. Iøvrigt bevirke de særegne Klimatforhold, at medens Asparges og Meloner voxe vildt eller trives paa fri Land, kan man ikke paa anden Maade have Frugttræer, end ved at plante dem i Kasser med Jord, som man kan tage ind om Vinteren.

I skarp Modsætning til dette trods dets siberiske Vinterkulde dog frugtbare og godtbefolkede Land staae Egnene nærmest det hvide Hav og Ishavet, hvis adspredte Beboere ere russiske Colonister eller nogle ringe Rester af en ældre Befolkning. Vi have her ligefra det norske Finmarken til Vaigatsstrædet en umaadelig Ørken, der med Undtagelse af nogle lave Fjelde i Øst og Vest bestaaer af en eneste uoverskuelig øde Flade, for største Delen Sumpstrækninger, der selv om Sommeren ikke fuldkomment optøe, men stedse i et Par Fods Dybde ere frosne. Mos og Sumpgræs ere her de eneste Væxter, og de faae Beboere leve deels langs Kysten af Fiskeri, Robbefangst og Rensdyrsdrift, deels i det Indre af at jage efter Peltsdyr, for hvis Skind de tilbytte sig Krudt, Brændeviin og Tobak. Hvad vi ved Beskrivelsen af Finmarken have udviklet om Sommerdagen og Vinternatten gjælder ogsaa disse Egne, i det

Mindste de nordligste; men Klimaet er i det Hele langt mere raat end hist, hvor Kornet groer og Træerne trives, hvorsomhelst der er Læ mod de heftige Havstorme. Nowaja-Semlja er Navnet paa to store Øer i Jishavet, der adskilles ved et smalt Sund, og af hvilke den sydlige er ganske jevn, den nordlige fuld af høie, vilde Bjerge; det er et fuldkomment øde Land, uden Træ og Busk og kun hist og her bevoxet med nogle Bær samt enkelte Græs- og Mosarter; men det er rigt paa vilde Dyr som Ræve og Jisbjørne, Havet er opfyldt med Fiske og Robber, og selv Rensdyret løber her vildt omkring. Skjøndt det aldeles ingen stadige Beboere har, besøges det dog hyppigt for Jagtens og Fiskeriets Skyld af Samojedere og Russere, der føre deres Vinterhytter med sig og det næste Aar vende tilbage med et rigt Bytte. Det maa ellers være et sørgeligt Liv, som disse Jægere føre paa deres Tog. Allerede Synet af Landet fra Havet af er istand til at fremkalde Rædsel, og jo længere man trænger ind, desto sørgeligere bliver dets Udseende. Vinterkulden overstiger ethvert Begreb, Jægerne pleier da gjerne at bedække deres Hytter med Snee, og ofte forhindre de skrækkelige Storme dem i længere Tid fra at forlade disse; nogle Jægere, der paa en Udflugt bleve overfaldne af en saadan Storm, maatte for at frelse Livet grave sig ned i Sneen og saaledes tilbringe tre Dage. Sommeren er meget kort: men Natten skal da ofte være fortryllende skjøn, naar Solen som en umaadelig Skive af gloende Kul med sine mørkerøde Straaler beskinner alle Gjenstandene rundtomkring. For Resten gaae de her beskrevne Polarlande ingenlunde umiddelbart over i de ovenomtalte mellemrussiske Landstrøg, der ligger et udstrakt Sletteland imellem begge, i hvilket Moser og Heder afvexle med Gran- og Birkeskove samt med enkelte Kornmarker, hvis Høst formedelst den tidlig indtrædende Vinter er særdeles usikker; ogsaa her er Folkemængden meget ringe, og den berømte Handelscolonie Archangel er saaledes over 80 Miil

bortfjernet fra den næste nogenlunde betydelige Stad, Wologda ved Suchona.

Det Særegne for de russiske Østersølande er først og fremmest Sumpnaturen, der især maa tilskrives den overordenlige Fugtighed, man har nemlig her ofte hele 14 Dage i Træk uafladelig Regn. Det er Overgangen fra Øst til Vest, Kampen imellem de fugtige Vestenvinde og kolde siberiske Østenvinde, der meddele disse Egne deres eiendommelige Natur og Klima. Kysterne, der indeslutte Landet, have langs Curland det samme Vanrygte som Vesterjyllands Strande, og Skibene søge stedse at holde sig saa langt som muligt borte fra disse farlige Rev og øde, nøgne Sandklitter, hvor paa en vid Kyststrækning ikkun Libau og Windau frembyde kummerlige Havnepladse, og det endog kun for temmelig smaae Handelsskibe. I Modsætning hertil fremtræder paa hele den nordlige Kyst af Estland en indtil 100 Alen høi Kalkklint, der eensformig og brat gaaer ud mod Havet med mange afrevne Smaaøer, alligevel er der ogsaa her en paafaldende Mangel paa gode Havne, fordi Estlands-Klippekyst ikke, saaledes som den ligeoverfor liggende finlandske, med sine Klinter og Skjer rager umiddelbart op fra Havet, men gjerne er omgiven af en Art Forland. Ved det Inderste af den finske Bugt udbreder sig derimod lave sumpede Kyststrækninger, imellem hvilke Newafloden med den mægtige Keiserstad ved sine Bredder udgyder sig i den finske Bugt, dog derom vil der i det Følgende blive talt udførligere. Lifland skal paa Dansk betyde Sumplandet, og her som i de tilgrændsende Lande ere ogsaa Sand, Hede, Sump og Skov de stedse tilbagevendende Indtryk, som Øiet overalt modtager. Moserne ere bevoxede med Mos, Siv, Vidier, hist og her staae nogle Birketræer og en Art stivt, hvidagtigt Mosegræs; langs Floderne og paa Skovplainerne ere de gjerne af en saa umaadelig Dybde, at man ei seer nogen Udsigt til at udtørre dem, især, hvor Massen bestaaer af Mos, der ret formaaer at sammenholde Vandet; hist og her

seer man en grumset, sortagtigt Mosesø, bedækket med store Øer af sammenfiltret Mos, der snart gjennemtrængte af Vandet synke tilbunds, snart formedelst de ved Raadningen udviklede Gasarter atter hæve sig og saaledes bedækkes med en ny Plantevæxt. Paa Grund af denne overgribende Sumpnatur ere Markerne overalt gjennemskaarne af Canaler, og man maa om Sommeren ofte gjøre store Omveie forat komme fra Sted til Sted. Og imellem disse umaadelige Moser strække sig jevne, nøgne Sandflader og lynggroede Klitter; Sand, Hede, Mose er saaledes ogsaa det Vigtigste ved Rigas Omegn, og navnlig om Sommeren berøve de overalt henhvirvlende Sandskyer Stadens Beboere enhver Tanke af Naturnydelse. Østersølandene maae imidlertid ikke betragtes som et eneste stort Uføre; navnlig er Curland ikke blot berømt for sine Egeskove, men ogsaa paa flere Steder for sine rige Sædemarker, og i Lifland ere især flere Egne langs Düna i lige høi Grad berømte for deres Ynde og Frugtbarhed. Med Hensyn til denne Flod ville vi her endvidere mærke os Følgende. Ovenfor Riga gjennembryder den en Række Smaabjerge, medens Lifland ellers er et næsten aldeles fladt Land, og Klippestykkerne paa Flodbunden gjøre her paa flere Steder Seiladsen farlig; nedenfor Staden udbreder sig derimod lige indtil Udløbet et udstrakt Deltaland, der er afsat af Floden, men paa Grund af Forsømmelse ikke er stort Andet end en øde Ørken med umaadelige Skovsumpe. Over Düna findes selv ved Riga kun Flydebroer, da en Pælebro vanskeligt vilde kunne modstaae den Voldsomhed, med hvilken Vandene, naar Iisdækket endelig brister, føre Flagerne bort med sig; herved maae vi vel erindre, at Dünas Løb er fra Syd mod Nord, og Isen derfor sildigere smelter ved dens Udløb end høiere oppe. Vi have allerede ovenfor omtalt Luftens Fugtighed som det, der gav Østersølandene deres særegne Præg, hermed staaer i Forbindelse den underlige Halvtaage, der gjerne næsten hele Sommeren igjennem synes at tilhylle Himmelen med et

graaligt Slør, saa at det den umaadelige Hede uagtet næsten er, som om man aldrig fik Solen at see. Vinteren er som i hele Rusland høist følelig, og skjøndt Frosten langtfra, selv i St. Petersborg, er uden Afvexling med Tø, er Kulden dog ofte umaadelig, vi ville her blot henvise til det vilde Sneefog, der under Navn af kurisk Vinter ofte fra Rusland af hjemsøger Preussens østlige Lande. Syd for Østersølandene udbreder sig et Land, der i naturlig Henseende rettest synes at burde regnes herhen, nemlig Lithauen og de tilgrændsende Egne. Ogsaa her er Skov- og Sumpnaturen den fremherskende, men Landet er dog betydeligt frugtbarere end Egnene længere Nord paa og det er derfor ogsaa Lithauen, der tilligemed Hviderusland leverer den største Deel af det Hør og den Hamp, der udføres fra Riga; det er ogsaa herfra, at man faaer de umaadelige Gran- og Fyrrestammer, der anvendes i den engelske Marine; thi Landet har en umaadelig Trærigdom, der findes her Urskove, hvor maaskee intet Menneske nogensinde har sat sin Fod, og hele Vinteren igjennem gjenlyder fra Skovene Alt af Ulvehyl. Der bliver hvert Aar skudt mange af disse Dyr, dog langtfra nok for efterhaanden at udrydde dem, tvertimod antager man, at de stærkt formere sig. En Ulvepelts koster 6 til 7 Rubler, men det er kun en meget ringe Erstatning for den Skade, som et saadant Dyr kan antages at have anrettet i Omegnen. Et andet Land, som ogsaa uagtet sin nordlige Beliggenhed maa henregnes til de russiske Østersølande, er Finland. Mod Syd seer man her imellem uhyre Moser og Søer enkeltstaaende Granitbjerge rage i Veiret, længere Nordpaa bliver Overfladen mere bølgeformet; Vandene flyde deels ud i den bothniske Bugt, deels forblive de uden Afløb og danne saaledes talrige Moradser. Hele Vestkysten til Bjørneborg er en næsten uafbrudt Skovstrækning, og overhovedet ligge de beboede Egne gjerne hist og her adspredte imellem Skov og Sump; kun i det Nordlige fra Torneaa til Uleaborg strækker sig et godt opdyrket Sletteland, hvor just Polarforholdene,

der om Sommeren næsten lade Forskjellen imellem Dag og Nat forsvinde, frembringe en saa stadig Varme, at Plantevæxten med en utrolig Hurtighed udvikler sig; man har saaledes ved Torneaa havt det Tilfælde, at der kun er hengaaet 7 Uger imellem Sæd og Høst. Adskillelsen imellem Midtrusland og de heromtalte vestlige Strækninger danne deels de lithauiske Skovmoser, deels længere Nord paa de vidtudstrakte for største Delen øde Egne, hvis naturlige Beskaffenhed man danner sig et Begreb om ved at følge Landeveien over Nowgorod fra Petersborg til Moskau. Et eensformigt, fladt og øde Land, meest uopdyrket Lynghede, udbreder sig for Øiet; hist og her kommer man gjennem store Fyrreskove kun nu og da sees en kummerlig Landsby. Alt som man nærmer sig Valdaibjergene, og Landets Udseende bliver mere bølgeformet, tiltager ogsaa Frugtbarheden og Opdyrkningen. Men ogsaa hinsides Valdai længere mod Sydost sees kun sjeldent en smilende Kornmark eller en frodig Eng, kun hist og her Bondehytter, omgivne af usle Kaal- og Kartoffelgaarde, imellem sørgelige, vidtudstrakte Heder, indtil man endelig nærmer sig Moskau og nu efterhaanden trænger længere ind i Ruslands frugtbareste, bedst opdyrkede Egne.

Vi skulle endelig betragte de særegne Naturforhold i det Sydlige af det europæiske Rusland. Det er Steppenaturen der her næsten lige fra Foden af Karpatherne til dybt ind i Asien træder os imøde i hele sin Eiendommelighed: den fuldkomne Mangel saavel paa Skov, som paa Høi og Bakke, den saltholdige Jordbund, tørre Sommer og strenge Vinterkulde. Imidlertid er Landets Beskaffenhed dog ikke aldeles den samme; hinsides Volga indtage nemlig Sandflader, Saltsumpe og Saltmarker en langt videre Udstrækning end paa de saakaldte pontiske Stepper ved det sorte Hav, som derfor ogsaa langt bedre egne sig til Opdyrkning. Navnlig er dette Tilfældet med Nyrusland imellem Dnister og Dnipr; derimod fremtræder allerede Øst for Dnipr, imellem den og Don Steppenaturen med et langt mere

asiatisk Præg. Om Sommeren tilintetgjør den umaadelige Hede al Plantevæxt, om Vinteren har man ofte en Kulde af over 30 Grader. Kun ved Floderne boer der Mennesker, Steppen selv kan kun om Foraar og Efteraar benyttes til Græsning. Da viser den uoverskuelige Slette sig bedækket med høit Græs, Blomsterne fylde Luften med Vellugt, overalt vise sig Sværme af Sommerfugle, overalt toner Fuglenes Sang, og det tætte Græsdække tjener Springharer, Skildpadder, Slanger, Firbeen og Tarenteler til Skjul, medens hist og her en Ulv eller Ræv lurer paa de græssende Hjorder. Det er navnlig i Midten af April, naar Crocus, Hyacinther og Tulipaner bedække Jordbunden, at Steppen viser sig i sin Ynde, skjøndt den ogsaa da ved sin flade Eensformighed er trættende for den Reisende; tidligere paa Aaret, naar Sneen lige er smeltet, viser Overfladen sig som fedt Dynd, og om Sommeren er atter Alt fiint, letbevægeligt Støv, der ved det mindste Luftpust staaer i Veiret som en tæt Sky. Det er Tartarernes og Kosakkernes Land, som vi her have beskrevet, og vi skulle dernæst nøiere omtale det ovenomtalte Nyrusland, den Deel af den sydrussiske Steppe, som man hidtil med størst Held har stræbt at opdyrke. Paa hele Strækningen imellem Jekaterinoslav og Odessa seer man ikke en Kampesteen, ikke en Høi og følgelig heller ikke nogen Kilde; ikkun de store Floder vælte sig eensomme, men dog ofte med larmende Vandfald henover skjulte Klipperev, udad mod Sortehavet. Man seer ikke en Skov, alle Forsøg paa at plante Træer ere mislykkede paa Grund af den fuldkomne Mangel paa Læ, og heller ikke have disse Egne nogensinde været skovklædte, i det Mindste finder man intet Sted Levninger af undergaaet Plantevæxt. Straa, Hø, Møg, Siv og Tornebuske ere derfor ogsaa det eneste Brændsel, som Steppen frembyder for sine Beboere. Ogsaa her er Vinteren overordenlig streng, den høie, steile Brink udad mod det sorte Hav gjør, at dette Vand ikke kan have nogen synderlig formildende Indflydelse

paa Klimaet, og Sammenhænget ikke blot med det hvide Hav men ogsaa med de østlige Stepper lige til Kamschatka, gjør Landet fuldkomment aabent for de kolde Vinde, saa meget mere som hverken Høi eller Skov bidrager til at standse den rasende Luftstrøm. Pludselige Sneestorme midt om Foraaret eller Efteraaret begrave ofte hele Hjorder eller kaste dem ned ad den steile Brink ud i Havet. Flere Dage i Rad drives saaledes Hyrder og Kvæg ustandselig fort, intetsteds er der et Læ, hvor de kunne søge Beskyttelse, Luften er siberisk kold, ligesom fyldt med Jisnaale, og mangfoldige Faar og Gjeder styrte udmattede til Jorden og opgive Aanden. De føres saaledes ofte tæt forbi Colonisternes Boliger, uden dog, afkræftede som de ere, at kunne frelse sig bid, hvis ikke disse ved Hundenes Gjøen ere blevne opmærksomme paa dem og itide komme ud til dem med Touge og Strikker. Det er kun hvad der overalt paa Steppen hyppigt indtræffer, vi her have beskrevet, saaledes mistede i Aaret 1827 Kirgisernes indre Horde henved 300,000 Heste, 30,000 Oxer, 10,000 Kameler og over en Million Faar ved Sneestorme; og saaledes høre vi ogsaa, at Stormen paa eengang drev 6000 Heste for en tatarisk Fyrste ud i det kaspiske Hav. Selv paa det sorte Hav viser den siberiske Vinter sin Indflydelse; man kan undertiden om Vinteren kjøre i Slæde fra Odessa til Krim, og Skibsfarten er her næsten hver Vinter flere Maaneder i Rad standset, ofte seile Skibe ud og ind ad Øresund, medens de hist mod Syd ligge indfrosne i Isen. Bulgarerne og Lillerusserne, der beboe Nyruslands Stepper, indrette sig Boliger, der fuldkomment svare til Klimaet, som vi her have beskrevet det. De ere halvt gravede ned i Jorden og ligne mod Nord fuldkomment en lille Græshøi, medens mod Syd en Leervæg paa et Par Alen rager frem med Dør og Vinduer. Nordoststormene fare uden at volde Skade hen over disse Jordhuse, her er luunt om Vinteren, køligt om Sommeren, og Jordens Tørhed gjør, at Fugtigheden ikke volder synderlig

Ulempe. Denne Bygningsmaade er ældgammel, allerede Herodot fortæller, at Folkene i Scythien boe i Jordhuler, og det er den samme Skik, som vi ovenfor omtalte som eiendommelig for Walacherne, og som vi ogsaa have beskrevet hos Finmarkens Fiskere. Vi maae tilføie, ogsaa for Kvæget graver man Fordybninger i Jorden, dog disse ere aabne, kun omgivne med et Dige og undertiden beskyttede ved en Græs- eller Sivvæg mod Nordenvindene; Kornoplaget er ligesom flere Steder i Italien en keglebannet Jordhule; men ofte anrette Muus og Jordharer her skrækkelige Ødelæggelser. Vi have nu omtalt Steppevinteren og den Maade, paa hvilken Befolkningen søger at værge sig selv og sit Kvæg mod dens Indvirkning, om Sommeren er det derimod Heden og Tørken, der volde Besvær; ofte antænder man da for at forbedre Plantevæxten det tørre Græs, men undertiden udbrede disse Brande sig langt over de afstukne Grændser og anrette saaledes gruelige Ødelæggelser, hele Landsbyer gaae op i Flammer, og Kvæget styrter sig ofte rasende ind i Ildhavet. Tidt troer man sig frelst, naar Branden alt er gaaet forbi; men et Par Dage efter seer man den komme tilbage med en anden Vind; saaledes blive ofte mange Kvadratmiil herjede af Ilden, al Menneskenes Anstrengelse er til ingen Nytte, og det er gjerne Regnen, som tilsidst gjør Ende paa den. Det Sydostlige af Halvøen Krim adskiller sig i enhver Henseende fra de her beskrevne Naturforhold. Her strækker sig langs Havet en sammenhængende Bjergkjede, deels bedækket med Skove, deels med fine nøgne Fjeldspidser ragende op mod Himmelen; med Skove af altid grønne Løvtræer imellem steile Klippevægge sænker Landet sig i Terrasser ned mod Havet og frembyder et Klima og en Plantevæxt, hvis reent italienske Præg staaer i skarp Modsætning til de øvrige sydrussiske Lande.

Landets og Folkets Tilstand. Af Middelalderens tre store Slaverriger var det østlige ved Sumpe og Skove skilt fra Europa og kun med Constantinopel fandt der paa Grund

af den kirkelige Forbindelse et mere levende Samkvem Sted. Alligevel synes Rusland paa den Tid allerede at være skredet vidt frem paa Culturens Bane, da Mongolernes Herredømme bragte det Aarhundreder tilbage i indre Udvikling, og det er vistnok fornemmelig heri, vi maae søge Grunden til det lave aandelige Standpunct, der endnu overalt lader sig tilsyne i de russiske Forhold. Man kan ikke tænke sig Landets Tilstand under Hordens Svøbe og endog længe efter sørgelig nok. En russisk Geistlig, der mod Slutningen af det 14de Aarhundrede reiste fra Smolensk til Constantinopel, maatte til Vogns føre Baaden, hvorpaa han gled ned ad Don, med sig hjemmefra. Mange Dage i Rad traf de Reisende intetsteds Spor af Menneskeliv, men overalt kun mørke Skove eller golde Ørkener, indtil de endelig med Gysen øinede Tartarernes Græsningspladse, og dog blomstrede engang just i disse Egne flere berømte Stæder. I Slutningen af det 15de Aarhundrede saae Reisende paa Veien fra Moskau til den polske Grændse næsten Intet uden Skov og Ørken, kun yderst sjeldent hist og her en enkelt Landsby. Og dog viste der sig allerede dengang hos de russiske Storfyrster den samme Sands for hvad der var istand til at sikkre Kronen og give den Glands ligeoverfor dens Fjender, der endnu er det betegnende for denne Stats Styrere. Allerede i det 15de Aarhundrede var Krudtet indført, og der fandt en stadig Coureerforbindelse Sted mellem de forskjellige Provindser; Ivan den Fjerde oprettede en staaende Hær, anlagde Bjergværker og begunstigede paa enhver Maade Handelen. Allerede dengang bleve Fremmede idelig indkaldte, og unge Russere besøgte jevnlig Europas Universiteter. Men ved Siden deraf herskede der dog den største Raahed, endog blandt de høieste Stænder, endnu i det 17de Aarhundrede pleiede Bojaren, naar han skulde undertegne et Dokument, at dyppe sin Haand i Blæk og sætte den paa Papiret, Kvinderne bleve behandlede paa Østerlandsk, og selv Lægen turde ikke nærme sig Prindsessens Person. Peter den

Stores Værk var i Hovedsagen kun en Fortsættelse af hvad hans Forgjængere allerede forlængst havde begyndt, ogsaa han kunde blot paa en ydre Maade ombanne, ikke inderlig omskabe sit Folk. Hvad der andenstebs havde arbeidet sig indenfra udad, Retspleien af Følelsen for Menneskeret, Krigsflaaden af Søhandelen, Kunstfliden af den voxende Velstand og Dannelse, Handelen af Samfundsbevidstheden, skabtes her ved Despotens Befalinger, og det er lige indtil vore Dage Særkjendet ved alle russiske Forhold, at den ydre Politur og strenge Orden staaer i en skarp Modsætning til den indre Raahed og Mangel paa Samfundsaand. Vi skulle i det Følgende paavise dette i de forskjellige Grene af den borgerlige Virksomhed, her ville vi først et Øieblik dvæle ved de statsborgerlige Forhold. Intetsteds synes Statsmagten saaledes concentreret som i Rusland, selv den ringeste Øvrighedshandling skal meldes Keiseren og bifaldes af ham, ethvert Retsspørgsmaal i hele det umaadelige Rige finder i St. Petersborg sin endelige Afgjørelse; men under disse Bjerge af Tabeller skjuler Underslæb sig, Embedsmændene, gjerne afdankede Officerer, ere ligesaa uduelige og uvidende, som de ere bedrageriske og egennyttige; man kan for Penge opnaae Alt, og der findes endog bestemte Taxter for Toldsvig, man skulde næsten troe, at hele den russiske Embedsstand udgjorde et stort Complot mod Regjeringen, i hvilket Alle fra den Høieste til den Laveste vare Deeltagere. Det er saaledes bekjendt nok, hvorledes ved Catharina den Andens Reise til Krim Yndlingen Potemkin forlystede hendes Øine med Kvæg, der bragtes fra Sted til Sted, alt som hun drog videre. Og saaledes er det endnu; de store Belønninger, der ere udsatte for Sydlandets Opdyrkning, fremkalde Bedragerier af enhver Art, Commissionen, der skal undersøge Tilstanden, finder Viinstokke, Bikuber, store Flokke af alskens Kvæg, hvor faae Dage forinden Intet af alt Saadant fandtes. Den fuldkomneste Mangel paa gjensidig Tillid er Følgen, der er ingen Nederdrægtighed saa stor, at

Folket ikke tiltroer Embedsmændene den, og Regjeringen kan i intetsomhelst Forhold støtte sig til Folkets sædelige Bevidsthed; men regjeres maa der, og en Regjering uden Tillid kan ikke være Andet end Despoti, og denne behersker vel intetsteds saaledes alle Forhold som just i Rusland. Paa Keiserens Bud drives de smuglende Jøder bort fra deres Hjemstavn til det Indre af Landet. Med ubarmhjertig Haardhed straffes de, der havde troet sig berettiget til at skrabe Salt i et aldrig benyttet Bassin, som Naturen selv havde dannet ved det sorte Hav. Hele 14 Dage ligge Skibene i Mundingen af Donau og vente paa, at det skal behage Øvrigheden at lade en Bro trække op, som spærrer Udløbet. En Mand, der træder ud af sit Huus, har ikke saa sjeldent den Fornøielse, at finde skrevet paa samme ifølge et Lune af Politimesteren: at bryde ned til den og den Tid. Og hvad Straffelovgivningen angaaer, da er den saa streng, at selv Tyrkerne forbauses derover, ofte døer den Livegne under Pidsken, ligesom Forbryderen under Knutten. Men see vi derfra hen til Bondens Stilling, da svarer den fuldkomment til den almindelige statsborgerlige Tilstand. Den russiske Landalmue er aldeles trælbunden, den betragtes som Godseiernes Eiendom, og det saa meget mere, som det i et Land med en forholdsviis saa ringe Befolkning fornemmelig er Antallet paa Beboerne, der bestemmer et Jordegods's Værdi, saa det hertillands hedder: „Den Herre er rig, der besidder 20,000 Sjele". Vel er Eiendomsretten over den Livegne ikke længere saa ubegrændset som tidligere; Herremanden kan ikke længere gifte ham bort imod hans Villie, ikke sælge ham uden i Forbindelse med Landet, han beboer, og ligeledes er der fastsat en bestemt Regel for den Straf, han tør lade fuldbyrde paa ham. Dog hjælper det ikke stort, at Loven saaledes giver sig Mine af at ville beskytte den undertrykte Landalmue; den Livegne kan dog ikke vidne mod sin Herre, og i ethvert Tilfælde slipper denne med en meget mild Straf; ligesaalidt nytter det, at man er

forpligtet til at sælge Landet tilligemed dets Beboere; thi Salget af dette er da ofte kun for et Syns Skyld, den nye Eier benytter sig af sin Ret til at lade sine Bønder flytte, hvorhen han vil, og giver dernæst Jorden tilbage. Denne Forflytningsret anvender Godseieren undertiden saaledes, at han sætter en Bonde, som staaer sig godt, til at opdrive en uopdyrket Jordlod, dog dette skeer kun sjeldent. Herskabsbesidderne have ofte ikke Brug for alle deres Livegne til Jordernes Opdyrkning, en Deel faaer da imod en bestemt Afgift Tilladelse til at nedsætte sig rundtom i Stæderne, man seer da ofte en Livegen gjøre sin Lykke som Kjøbmand og blive en hovedrig Mand; men han er dog stedse udsat for at blive kaldt tilbage for at dyrke Jorden derhjemme, og det er yderst sjeldent, at det tillades ham at løskjøbe sig, thi det strider imod de almindelig antagne Godseiergrundsætninger; paa den anden Side er det ogsaa ualmindeligt, at den en Gang bestemte Afgift forstørres, den rige Livegne er Eierens Stolthed, ikke hans Malkeko, og den Mand, der ikke vilde tage i Betænkning at bedrage sit Land og sin Keiser ved Misbrug af den Tillid, der sættes til ham, viser ofte den største Uegennyttighed ligeoverfor sin rige Livegne. Det ligger i Godseierens Interesse, at sørge for sine Bønders Velbefindende, og han er tilmed ved Loven forpligtet til i Ulykkestilfælde og ved Alderdomssvaghed at staae dem bi, derfor er det paa den anden Side heller ikke saa sjeldent, at disse vise deres Herrer en sand Hengivenhed og uskrømtet Kjærlighed, saa deres Tilstand er, skjøndt ingenlunde misundelsesværdig, dog langtfra saa skrækkelig som Fleertallets af det frie Englands Sønner, der hentære deres Liv som Mellemled i Vrimmelen af buldrende Dampmaskiner. Foruden Adelens Undersaatter findes der en Art af Livegne, der omtrent ere saa frie, som man kan være det i Rusland, nemlig Kronbønderne. Disse have fuld Eiendomsret over hvad deres Marker frembringe, kunne gjøre med deres rørlige Gods hvad de ville, og med Embedsmændenes Sam-

tykke drive Handel eller vælge sig en anden Næringsvei. De leve sammen i store Landsbyer under deres udvalgte Ældste, som opdrive Skatterne og besørge Lodtrækningen ved Udskrivningen til Soldatertjenesten. Men paa den anden Side blive de rigtignok i Tusindviis sendte af Regjeringen til Bjergværkerne og Fabrikerne, selv ofte leiede ud til Private, der endogsaa kunne kjøbe Kronbønder til deres Fabrikers Drift, mod at de efter 18 Aars Forløb, det vil sige, naar de omtrent kunne antages at være saa svage, at de ikke længere kunne udrette noget Synderligt, at give dem deres Frihed. Ved Udskrivningen til Soldatertjeneste har Godseieren Ret til at tage, hvem af sine Bønder han selv vil, han vælger da gjerne dem, som han helst vil være af med, thi den, der tages til Soldat, antages med det Samme for at være løst fra enhver anden menneskelig Forpligtelse; han har først udtjent efter et Forløb af 25 Aar, og selv hans Kone betragtes, hvis hun ikke godvillig vil følge ham, som lovlig fraskilt og kan efter et Aars Forløb gifte sig med en Anden. — En anden Indretning, der ligesom Livegenskabet bidrager til at klare Blikket for Tilstanden i Rusland, er *Nybyggervæsenet*. Allerede den Omstændighed, at store Strækninger i Nord og Syd næsten ligge aldeles øde, indbyder til Foretagender af den Art; Colonisation har stedse været en Yndlingstanke for Ruslands Beherskere, og paa den Maade have baade *Ishavets Kyster* og *Sydens Stepper* modtaget deres Befolkning; deels har man ved store Løfter lokket *Udlændinger* hid, deels med Magtsprog tvunget de *Indfødte* til at nedsætte sig paa saadanne Steder, man har i Hobetal skikket Livegne til *Bessarabien* og tvunget Zigeunere, Jøder og Tartarer til tvertimod deres medfødte Tilbøielighed at dyrke Jorden; ja man har endogsaa gjort visse Egne til Fristeder for bortflygtede Livegne og undvegne Forbrydere; et saadant Menneske melder sig hos Øvrigheden, modtager en Afdøds Navn og Papirer og indtager fra nu af ganske hans Plads. En særegen Art af Ny-

byggere er Militaircoloniernes Befolkning; det er navnlig i Nærheden af Nowgorod, at man seer slige Colonier, ved hvilke man har forsøgt at forene Soldatervæsenet med Opdyrkelsen af øde Egne. Landsbyerne ligne hverandre som to Draaber Vand, i enhver seer man Vagthuset, Exerceerpladsen, Officeerboligerne og 60 Huse, staaende i Geledder og indrettede til Beboelse for fire udtjente Krigere og deres Familier; hos disse ere Soldaterne indkvarterede, og de ere forpligtede til at underholde dem, mod at de, forsaavidt deres Tid tillader det, hjælpe dem med deres Arbeide. — Til Slutningen maae vi endnu bemærke, at ligesom det russiske Colonivæsen paa den ene Side afspeiler Folkets ufrie, retsløse Tilstand, saaledes vidner det paa den anden Side om den Nomadeaand, der gjør, at Russerne ingensinde ret inderlig slutter sig til Hjemmet, hvorfor det ogsaa er ham lettere at forlade det. Tillige see vi i Rusland den Overeensstemmelse med den første Oldtids Sletteboere, som vi ovenfor ved at omtale Magyarerne gjorde opmærksom paa; faae Steder paa Jorden findes der saa store Landsbyer som her, i Pultavas Omegn have de fleste saaledes over 2000 Indbyggere, mange endogsaa indtil 7000.

Landbruget antages i Almindelighed at staae paa et lavt Standpunct i Rusland; men den overordenlige Frugtbarhed gjør, at det ikke destomindre stedse giver et rigt Udbytte. Forfatteren seer sig ikke istand til meddele noget Specielt om den Maade, hvorpaa Jorderne behandles i det egenlige Rusland, de særegne Forhold i de østersøiske Provindser ville senere blive Gjenstand for nøiere Udvikling. Her skulle vi først og fremmest kun nævne de særegne Frembringelser af Planteriget for de forskjellige Egne af Riget. Kornavlen gaaer længst mod Nord i Finland, hvor man endog ved Torneaa driver et temmelig betydeligt Agerbrug. Byg er her Nord paa den almindelige Kornsort, Rug Syd paa; Hvede derimod vil intetsteds ret trives, det er først Syd for Riga og Twer, at denne Kornsort faaer nogen

særdeles Betydning; navnlig er dette Tilfælde i Lillerusland og det Sydlige af Storerusland, og der udføres hvert Aar overordenlig meget Hvede fra Odessa og Taganrok; ogsaa Lithauen er et Hvedeland, derimod bestaaer Curlands Kornrigdom for største Delen af Rug og Byg. Paa de sydlige Stepper avler man en Deel Mais, Dünalandet egner sig ved sin fugtige Jordbund fortrinligt for Hør og Hamp. Indtil den 50de Bredegrad seer man, især paa Brinkerne langs Floderne, hist og her betydelige Viingaarde; den strenge Vinter gjør det imidlertid nødvendigt, at man anvender en særegen Omhu for at beskytte Rankerne. Det var de tydske Colonister, som indførte denne Avl; men det første Forsøg mislykkedes aldeles; man havde nemlig troet at kunne lade det beroe med at tildække Viinstokkene paa samme Maade som i Tydskland, men fandt dem om Foraaret alle tilintetgjorte. — Det ligger i den Overfladiskhed, der betegner Alt hvad russisk er, at man, istedenfor at gjøre noget Ordenligt for at lære Bonden, hjemme at behandle sin Mark med Forstand, jager ham ud paa Steppen forat opdyrke den. Det er langtfra, at man endnu kan siges at have overvundet de Vanskeligheder, der stille sig i Veien for slige Egnes Opdyrkning, navnlig Mangelen paa Læ og tilstrækkelig Vanding; de fremmede Colonister ere i saa Henseende komne videst. I Modsætning til Hollænderne, hvis Bestræbelser fortrinsviis gaae ud paa at aflede Vandet, gjør man her alt muligt for at beholde det, ved store Dæmninger stræber man at hindre det fra at løbe bort, og disse Diger ere ofte i Regntiden, naar Markerne ere oversvømmede, de eneste Veie, ad hvilke man kan drage fra Sted til Sted. Men alligevel synes det, som om Alt skulde tjene til at bevise, at Fædriften og Nomadelivet i disse Lande ere den naturlige Tingenes Tilstand; thi selv Colonisterne, der just ere hidkaldte forat opdyrke Landet, flakke en stor Deel af Aaret om med deres Kvæg, og ligesom vi allerede ved Fremstillingen af Steppenaturen berørte de omflakkende Hjorder som dem,

der bidroge til at give Egnen dens særegne Præg, saaledes maae vi ogsaa her ved Fremstillingen af Ruslands Fædrift fortrinsviis dvæle ved den Betydning, som disse Egne have for samme. Thi medens vi for Resten kunne lade os nøie med den Bemærkning, at der i Rusland som overalt i Verden findes Heste, Faar og Hornkvæg, og at dette sidste især skal være fortrinligt i de polske Provindser, ere vi for Steppernes Vedkommende istand til at anføre ret interessante Enkeltheder. Det fortjener allerede at bemærkes, at Tartarerne paa Krim om Sommeren lade deres Kameler græsse paa Sletterne i det Nordlige af Halvøen, hvis Saltplanter frembyde en fortrinlig Næring for disse Dyr; dog af langt større Vigtighed er hvad der fortælles om Hjorderne af Heste, Faar og Hornkvæg. Store Flokke af halvvilde Heste sees Vinter og Sommer at løbe omkring paa Stepperne; de tilhøre de store Godseiere og bevogtes med utrolige Anstrengelser af paalidelige, haardføre Mennesker, der med Slyngen, Pidsken og Ulvekøllen som Vaaben sees at omkredse dem til Hest; paa Grund af Steppens Mangel paa Begrændsning, Dyrenes Livlighed, Ulvene og Tyvene maae de stedse være aarvaagne, dog især om Natten, og naar Uveir raser, thi hele Flokken sætter sig da ofte i Bevægelse med vild Flugt. Om Vinteren maae Hestene sørge for sig selv og med Hovene skrabe Græsset frem under Sneen; kun ved Nattetider blive de da drevne ind i Folden; men i strenge Vintre ere ofte hele Hjorder døde Hungersdøden. Ofte maae de værge sig mod Skarer af Ulve og samle sig da af sig selv til Modstand, idet Hopperne kalde paa deres Føl og sørge for, at de stilles inderst i Kredsen. En stor Deel af de Heste, der benyttes i Rusland, ere lagte til paa Steppen. Alligevel ere Faarehjorderne dog af langt større Betydning. Disse bestaae ofte af flere Tusinde Stykker og bevogtes af en 5 til 6 Mennesker og en Snees Hunde. Vogterne ere forsynede med 6 Alen lange Stænger, med Jernhager paa Enden; to med Oxer forspændte Vogne med

Lægemidler for Dyrene, Gryder og andet Saadant ere ligesom de Faner, om hvilke Alt samler sig, om Dagen, naar der græsses, som om Natten, naar der soves; og paa Vandringerne følger hele Skaren Vognene, medens Hundene og Vogterne gaae ved Siden af. Disse store, tottede Hunde have blot det Hverv, at forsvare Hjorden mod Ulvene, og ere ikke afrettede til at hjælpe med ved Bevogtningen; dertil benytter man Gjeder, der ere langt klogere end Faarene, og uden hvilke det vilde være en Umulighed at drive dem igjennem Siv og Regnskyl eller imod Vinden. Om Natten befinder den gamle Overhyrde sig tilligemed Vognene i Midten, de andre Hyrder drage tilligemed Hundene en Cordon om Hjorden, det er da ikke let for Ulvene at trænge ind; er det imidlertid lykkedes dem, er hele Flokken dem som priisgiven, Faarene ere nemlig aldeles hjælpeløse mod Rovdyr; mærke de at en Kammerat er dræbt, løbe de nogle Skridt, staae saa stille og blive saaledes ved, saalænge til Ulvene ere trætte af at dræbe. *Steppehornkvæget* sælges i umaadelig Mængde til de mere nordlige Egne og forsyner Lysestøberierne saavel i Odessa som i Petersborg med Talg. Disse Dyr kunne ikke godt taale Regnen og blive utaalmodige ved Heden, men tabe ikke saa let som Hesten Sands og Samling ved Sneestormene, ligesom de ogsaa bedre udholde at tørste. I Nærheden af Vandingsstederne seer man en Mængde jevntløbende Stier; det er de Veie, som Oxerne ufravigeligt følge, naar de vandes.

Bjergværker. *Uralbjergene* ere paa deres midterste Strøg ikkun en lav, bred Landryg, hvis Metalrigdom er saa umaadelig, at ikkun Mangelen paa det fornødne Brændsel og et tilstrækkeligt Antal af Arbeidere sætter Grændser for Bjergværksvirksomheden; og dog skulle over halvandet Hundredetusinde Mennesker være beskjeftigede, deels i Gruberne, deels ved Smelteovnene eller med Tilførsel af Brænde. Udbyttet er derfor ogsaa overordenlig stort, Ural forsyner Landet med hvad det behøver af *Jern*, 400 Mill. Pd. om

Aaret. Ogsaa ædle Metaller vindes i stor Mængde, saaledes **Platina**, et Metal, der i Aaret 1734 først blev fundet i Sydamerika, men siden 1824 ogsaa brydes her. Dog dette er intet mod Rigdommen paa Guld; Rusland frembringer heraf 16,000 Pd. om Aaret, fire Gange saa Meget som hele det øvrige Europa, det Halve af hvad man i forrige Tider fik fra Peru; det meste Guld faaes dog ikke fra selve Ural, men forekommer meest som Guldstøv paa **Kalmuksteppern**e ved Foden af disse Bjerge og vindes ved Udvadskning. **Bjergværksarbeiderne** leve samlede i umaadelige Landsbyer under fuldkommen Slaveopsigt. Der synes vistnok at herske en vis Velstand iblandt dem, ligesom der ogsaa gjøres Meget for deres Uddannelse i deres Fag; Skoler, i hvilke Børnene endog blive ernærede, ere anlagte for Arbeiderne, de dygtigste sendes endog til Freiberg, hvor der næsten altid findes flere Russere. Og dog er der ofte her, som overalt i Rusland, langt mere ydre Prunk end indre Liv. En Reisende fandt i en saadan Landsby et Bibliothek, som Besidderne havde anskaffet til almindelig Belæring, men ikke en Bog var tagen ud; „thi Bindene kunde let tage Skade". Heller ikke skal det være stort bevendt med Arbeidernes og Opsynsmændenes Sædelighed; hine ere løsagtige og fordrukne, disse have fine Manerer, men mangle Redelighed og Æresfølelse som næsten alle russiske Embedsmænd. — Hvad de øvrige Producter af Mineralriget angaaer, bemærke vi, at det **Marienglas**, som brydes paa **Solowetzkoi** i det hvide Hav, ansees for det smukkeste og reneste, der findes, samt, at der ved det **sorte Hav** samles en betydelig Mængde **Salt**. Ved den gjensidige Indvirkning af Flod- og Havvand er der nemlig i Flodernes Munding fremstaaet lave Bugter, hvor Vandet om Sommeren træder tilbage og efterlader et tykt Saltlag. Uddunstningerne fra disse Saltsumpe ere iøvrigt skadelige for Arbeiderne, tillige indvirker Saltluden høist bidende paa

Huden, og mange af de Heste, som her anvendes, blive aldeles ødelagte.

Kunstfliden. Intet Folk kommer Russerne nær i Evne til at efterligne, hvad de see Andre gjøre; man kan tage en Flok Bønder, hedder det, og sige til den ene: Du skal være Snedker, til den anden: Du skal være Smed, og saa videre, og inden et Aar ville de Alle være ret dygtige Enhver i sit Haandværk. Dog det er hermed som med al Efterabelse, den duer i Virkeligheden ikke, selv de Indfødte vide intet stærkere Udtryk for en Tings Slethed end at erklære den for russisk Arbeide, og fremmede Haandværkere blive gjerne tre Gange saa høit betalte som Landets egne Børn. Det er her, som allerede saa ofte er bemærket, det Indre, som ikke svarer til den ydre Prunk; de russiske Varer see gjerne smukt ud, men de ere i høieste Grad slette og skrøbelige. I den senere Tid er der anlagt mange nye Fabriker af Godseierne, som derved anvende deres Livegne, ja disse have endog lært at gjøre af Lyst, hvad de fra først af bleve drevne til ved Tvang, der er paa mange Steder i det Indre fremstaaet hele Fabrikegne, og ved alle Markedér er det overfyldt med Papir, Jernkram, Knive o. s. v., som Bøndere bringe tiltorvs. Det er især Omegnen af Moskau, Wladimir, Tula, Kostroma og Kaluga, der ere Hovedsæderne for den russiske Fabrikvirksomhed, men de største og kostbareste Værker ere dog de, der findes i Omegnen af Petersborg. Iøvrigt maae vi erindre, at de store Fabriker gjerne bestyres af Udlændinge, her gjælder derfor heller ikke den Daddel, vi ovenfor udtalte over den russiske Kunstflid, og ligeledes maae vi indrømme, at der gives visse Industrigrene, der fra Arildstid have været drevne i Rusland, som Tilberedningen af Læder og Peltsværk samt Forfærdigelsen af Voxlys, ved hvilke det derfor ogsaa ingenlunde mangler paa virkelig Dygtighed.

Handelen. I et saa umaadeligt, næsten aldeles fladt Fastland som Rusland maa Landhandelen nødvendigviis

være af overordenlig Vigtighed. Saa godt som alt indenlandsk Handelssamkvem skeer tillands, og Riget staaer desuden i en levende Karavaneforbindelse med Asien og modtager ad denne Vei de chinesiske og ostindiske Varer. Det er saaledes endogsaa forbudt, at indføre Thee tilsøes, og Theen koster derfor ogsaa i det vestlige Rusland det Tredobbelte af hvad man paa andre Steder i Europa giver for den. Landhandelen skeer i det Sydlige især ved Fragtvogne, der, trukne af Oxer, hele Aaret igjennem, Vinter og Sommer, sees langsomt at bevæge sig hen over Stepperne. Vanskeligheden ved Flodseiladsen gjør, at de fleste Varer paa denne Maade føres til Odessa, skjøndt der ogsaa herved kan være Fare forbunden, især naar man ved Foraarstid pludselig overfaldes af en Sneestorm. Den meste Færdsel skeer iøvrigt i Rusland ved Slæder, naar Vinteren har udbredt et haardt, aldeles jevnt, speilglat Sneedække over Markerne; det gaaer da i susende Galop over Søer, Floder og Sumpe, stedse ligeud, uden at man bekymrer sig om Vei eller Sti, og man er i de sydlige Østersølande meget ilde tjent med, at der undertiden om Vinteren indtræffer Tø, der hindrer Slædefarten. Om Vinteren seer man i Archangel Slæde paa Slæde fra alle Verdenshjørner nærme sig Staden med Edderduun, Peltsværk, Talg, Vox og Honning, hvilket man dernæst opstabler i store Magasiner, for i den korte Sommer at udføre det tilsøes; det er ogsaa om Vinteren, at Regjeringen i Petersborg modtager det rige Udbytte af Urals Bjergværker. Metallerne ere indpakkede i Tønder og Slædecaravanerne ledsages af Bjergværksofficerer. Af stor Betydning for den indre Handel ere fremdeles Floderne, der næsten alle i det Mindste en Deel af Aaret ere seilbare, endogsaa nær ved deres Udspring, og navnlig er Seiladsen paa Volga let, og som en Følge deraf Skibsfarten meget levende. Den lange Afbrydelse om Vinteren er her imidlertid en væsenlig Hindring, tilmed ere flere Floders Mundinger, saaledes som Dniprs og Dons,

forsandede og saavel Dnipr og Bug som Düna og Memel gjennembryde paa deres nedre Løb Klippestrøg, hvorved der dannes flere Vandfald. I Forbindelse med Floderne maae vi nævne Canalerne; der er maaskee intet Land, hvor man med en saadan Iver befordrer slige Anlæg; tre Canalveie forene saaledes Newa med Volga, af hvilke den ene er et Kæmpeværk af Peter den Store. Med en beundringsværdig Dygtighed har man her vidst at overvinde de Hindringer, som den ubetydelige Vandmasse paa flere Steder lægger i Veien; naar en Handelsflaade skal igjennem, mældes det ved Telegraf til Canalbestyrelsen og i en utrolig kort Tid er da ved Anvendelsen af Sluser en ubetydelig Bæk opsvulmet til en mægtig Flod. Hvor Landhandelen har en særegen Vigtighed, findes der gjerne til bestemte Tider betydelige Markeder, der besøges af Handlende fra ofte langtbortliggende Lande. I Rusland er Nischnei-Nowgorod paa Landeveien fra Moskau til Siberien den vigtigste Markedsplads, der i Juli og August besøges af indtil 300,000 Mennesker. Hele Omegnen af Staden er da overalt bedækket med Boder, saaledes at de Varer, der høre til den samme Classe, stedse maa søges paa det samme Sted. Peltsværk, kirgisiske Hestedækkener, indiske Shawler, Perler, Thee, Brabanter Kniplinger, fransk Silketøi, Guld- og Sølvarbeide sees her ofte i umaadelige Oplag. Det synes imidlertid ikke at være disse for største Delen østerlandske Kjøbmænd vigtigt, at lade deres Varer glimre. En Mand sidder i en Fjelebod paa en Træbænk og har nogle Ark graat Papir liggende for sig med Perler i for flere Hundredetusinde Rd., et Par Folk sidde og snakke paa en Pakke Peltsværk af en 100,000 Rublers Værdi. Folk fra alle Egne i Asien og Europa ere her forsamlede, klædte i deres Nationaldragter, man seer Tydskeren handle med Tartaren, Italieneren med Baschkiren. Den russiske Søhandel er et Værk af den nyere Tid. Ivan Wasiliewitch den Anden var den Første, der i det 16de Aarhundrede oprettede en Handels-

colonі ved Jishavet, den Gang det eneste Hav, der beskyllede Rigets Kyster, og her i Archangel tillod han Englænderne at handle; thi Russerne selv ere af Naturen slette Søfolk, og endnu i vore Dage er den meste Handel paa Archangel blot passiv. Da Peter den Store ved Erobringen af Ingermanland havde aabnet sig Adgang til Østersøen, anlagde han Staden St. Petersborg, der blev en betydelig Handelsstad, fordi det saa var Keiserens Villie, han forbød at udføre Varer fra det Indre til Archangel, befalede flere af denne Stads Kjøbmænd at nedsætte sig i St. Petersborg, og lige indtil vore Dage see vi, hvorledes man ved Tvang har opretholdt Hovedstadens Anseelse som Søhandelsstad; kun her er det tilladt at indføre Varer af enhver Art, medens den gamle Handelsstad Riga, hvor Isen om Foraaret dog bryder langt tidligere op, og som derfor skulde synes langt bedre at egne sig til Hovedoplagssted for Østersøens Handel, derved er kommen til at staae meget tilbage. Efter Erhvervelsen af Nyrusland blev Staden Odessa anlagt i det Inderste af Bugten imellem Dnisters og Dniprs Mundinger, den har i en kort Tid opsvunget sig til en særdeles vigtig Handelsstad, i Begyndelsen af Aarhundredet havde den kun 8000 Indbyggere, for Øieblikket henved 90,000; Staden er næst efter Petersborg og Riga Ruslands vigtigste Handelsstad og staaer i en levende Forbindelse med Italien og Grækenland. De fleste større Kjøbmænd ere i Rusland Fremmede, i Petersborg især Englændere, i Odessa Italienere, i Riga Tydskere, der virkelig nu mere end nogensinde ere at betragte som Fremmede i den Stad, som deres Forfædre have bygget og i Aarhundreder beboet. Russerne selv have ondt ved at erhverve sig Credit, da man ingen Tiltro har til deres Redelighed, de mangle ogsaa de fornødne Kundskaber, i den senere Tid er Skibsfarten med russiske Skibe imidlertid meget tiltaget.

Ruslands Folkestammer. Naar vi sammenligne Ruslands Befolkning med den østerrigske Keiserstats, see vi saa-

vel her som der mangfoldige Bestanddele, der i Sprog, Sæder og Skikke frembyde den største Uovereensstemmelse. Men medens hist selvstændige Nationer ere blevne yderlig forbundne ved Foreningen under samme Herskerstamme, og gjensidig danne en Modvægt mod hverandre, er det her et ved Tænkemaade, Sprog og Religion nøie forenet Folk, der danner Rigets Hovedstyrke, hvortil de øvrige da som Tillæg slutte sig. Det er derfor ogsaa det russiske Nationalpræg, som vi her først og fremmest skulle udvikle; thi Adskillelsen imellem Store- og Lillerusland er ikkun af liden Betydning. — Vi have allerede omtalt det Talent for Efterlignelse og den hurtige Opfattelsesgave, der er Russerne særegen, den Egenskab hos dette Folk, der har skabt en Stormagt, som truer Europas Frihed, paa et Sted, hvor vore Forfædre kun saae en Samling af asiatiske Horder; det er med en forbausende Hurtighed, Russerne ikke alene antage ydre Dannelse, men ogsaa vide at tilegne sig Kundskaber af enhver Art, udmærkede Statsmænd fremgaae af Rigets ringeste Stænder, en raa Bonde sees ofte forvandlet til en snedig Kjøbmand og gjør sig med Lethed forstaaelig paa Tydsk, Fransk og Engelsk, og vi have allerede omtalt den næsten utrolige Færdighed, med hvilken man forstaaer at efterligne andre Folk i deres Industrifrembringelser. Dog det er her som overalt Skinnet, man griber efter uden at bekymre sig om en dybere Indtrængen i Sandheden, det er det glimrende Ydre, hvorefter man jager, og ligesom man havde Universiteter før Folkeskoler, de fineste Tapetfabriker før Bomuldsspinderier, saaledes afpræger sig ogsaa i Bygningsmaaden Folkets Higen efter hvad der ret kan falde i Øinene, ofte sees ovenover Vaaningen en heel falsk Etage, man pryder Huset med Balconer og Søilegange, der aldeles ikke svare til det siberiske Clima. Russerne ere et Folk uden Dybde, i Smaat som i Stort letsindige, overfladiske og ustadige; ligesom Christendommen næsten uden Kamp, i det Mindste uden voldsom Modstand fra Folkets Side traadte i Heden-

ſkabets Sted, ſaaledes er der intet Folk, der hurtigere forglemmer ſine Afdøde, intet der lettere løsriver ſig fra Hjemmet. Russerens overfladiſke Letſind gjør ham vexelviis utaalmodig og ſorgløs; intet Sted opføres Bygninger med en ſaa utrolig Hurtighed; thi man bygger kun for Øieblikket, ligeſom man kun lever for Øieblikket; ſelv Kjøbmændene føre ſjeldent ordenlig Regnſkab, men ere udenfor deres Boder beſkjeſtigede med Spøg og Leg, indtil en Kjøber nærmer ſig, de fare da pludſeligt fra hverandre, og Enhver ſøger ved lydeligt Tilraab at drage Kjøberen til ſig. Den Aandsretning, vi her have beſkrevet hos Russeren, beroer paa, at han, ſom Slaveren overhovedet, er et Fantaſimenneſke. For Fantaſien forvandler Alt ſig til Aand og Liv; man ſeer ſaaledes ogſaa Russeren ſtedſe i levende Underholdning med Alt, Levende og Dødt, han ſludbrer med ſine Heſte, ſnakker med Veir og Vind, blander Fortid og Nutid i barnlig Eenfold; men derved næres tillige Overtroen, ſelv de Dannede ere lettroende i høieſte Grad, anſee Sygdom og Død for kvindelige Aander, raadſpørge Skjebnen med blind Tillid til Zigeunerens Spaadomskraft. Dog hvad der er det Værſte, hvor Indbildningskraften eenſidigt raader, der gaaer al Selvſtændighed, al ſand aandelig Kraft tilgrunde i Menneſkehjertet. Russerens aandelige Umyndighed aabenbarer ſig i den overdrevne Agtelſe, ſom der ſtedſe viſes de Fremmede, mangen Klodrian er i Rusland bleven rig og anſeet; thi enhver Udlænding er i dette Folks Øine en klog og dygtig Mand, der forſtaaer Alting bedre end de Indfødte, og ſom derfor ogſaa paa enhver Maade er begunſtiget, ja endog Øvrigheden nedlader ſig ofte til at viſe en Saadan Høflighed. Denne Mangel paa Selvagtelſe og kraftig Selvſtændighed viſer ſig endnu tydeligere i Forholdet imellem Herre og Tjener; Russeren er ofte ſelv af den Mening, at han trænger til Prygl for ſaaledes at drives til ſit Arbeide, Mildhed ſtyrker Djevelen i ham, mener han ſelv, og en Reiſende omtaler, hvorledes han paa en farefuld

Fart over Dnipr saae en Soldat i Eet væk prygle løs paa Roekarlene, der anstrengede sig af yderste Evne, „forat de skulde blive ved at gjøre deres Pligt“; siden fulgtes de og deres Driver Arm i Arm ind i det nærmeste Værtshuus. Vi kunne ikke undre os over, at Drukkenskab hos et Folk med Russernes Mangel paa Selvbeherskelse er en almindelig Feil, selv de ordenligste Mennesker gribes ofte af en ubetvingelig Lyst til Brændeviin, „Djevelen er faren i dem, de maae drikke“, og nu leve de hele Maaneder som Dyr; den Foragt, der i Spanien og Italien bliver Drukkenbolden tildeel, kjender man her slet ikke, og seer i den Døddrukne kun en Hjælpeløs, som det vilde være afskyeligt ikke at tage sig af. At drikke Brændeviin er for Russeren omtrent det Samme som at nyde Livet; Enhver drikker, eftersom han har Raad, Koner, Piger, Drenge, selv Pattebørn tage Deel i denne Nydelse, og det mærkes ikke, at Drukkenskaben har nogen skadelig Indflydelse paa dette Folks Sundhed, i det Mindste opnaae de desuagtet ofte en særdeles høi Alder. Den Mangel paa Æresfølelse, som vi her have seet Prøver paa, finder imidlertid sit stærkeste Udtryk i den mærkelige Uredelighed, der overalt vises i Handel og Vandel. „Vi ere Skjelmer tilhobe, Enhver af os søger saa meget som muligt at bedrage den Anden, og jeg siger Dem oprigtigt, tag Dem iagt for mig“, hører man Russeren selv sige; idet han tilføier: „Men det er nu engang ikke anderledes“, og derved frakjender sig selv og sit Folk enhver sand sædelig Kraft; det er denne uværdige Fiffighed, som Russerne stedse have tilrede i de private Forhold som i Statskunst, der stod Peter den Store for Hovedet, da han svarede Jøderne, der vilde tilkjøbe sig Adgang til Riget: „Behold Eders Penge Godtfolk, een Russer er ligesaa snu som fire Jøder“. Men mærkeligt nok, medens man ikke tager i Betænkning at snyde saa meget som muligt ved Kjøbmandskab, er der andre Forhold, ved hvilke der stedse vises den største Ærlighed; medens selv ikke Ringen paa Fingeren er sikker for de snilde Mester-

tyves Efterstræbelser, seer man store Pengedynger Dag ud og Dag ind ligge urørte midt paa Torvet paa Vexelerernes Borde. Og her ledes vi til at omtale, hvad der stedse skal staae som et hæderligt Characteertræk hos Russerne, deres skjønne Forekommenhed og inderlige Godmodighed. Den viser sig ikke blot som gjensidig Fordragelighed og Fredelighed, da kunde man maaskee sige, at det kom af deres Mangel paa Selvstændighed og af den Vane, mere at modtage end at uddele Prygl. Men ofte seer man den ene Betler af sin Armod at meddele den anden, ofte frelser en saadan raa Bonde, der af Mange fremstilles, som var han kun halvt et Menneske, med egen Livsfare Forulykkede og gaaer dernæst sin Vei, som Intet var passeret. Den russiske Almue har ved det første Blik noget Frastødende i sit Væsen, ved at see disse langhaarede, skjæggede Skikkelser, tæt indsvøbte i smudsige Peltse, ved at iagttage deres larmende Væsen, høre deres raae og dybe Stemme, modtager den Fremmede ofte et Indtryk af Slaveri, Elendighed og et undertrykt Had mod de Høiere; men ved nøiere Betragtning viser en saadan Almuesmand sig som et yderst godmodigt, venligt og forekommende Menneske. Et Spørgsmaal er tilstrækkeligt til at faae en lang Fortælling ud af ham, han bliver sjeleglad ved at kunne vise en Tjeneste og fortrækker strax Munden til et godmodigt Griin. Og at det ikke er Pidsken, eller Vanen at see op til enhver Velklædt, der frembringer denne Tjenstagtighed, bemærker man strax, naar man seer Almuesfolk træffe sammen, selv den ringeste Dagleier hilser sin Kammerat med den største Artighed, tager tre Gange høist ærbødigt Hatten af for ham, ryster hans Haand, bukker mangfoldige Gange og nedkalder alle Helgeners Velsignelse over ham. Der er stedse udbredt en lunefuld Munterhed og ligefrem Hjertelighed over Russerens hele Væsen, hvad enten han omgaaes sin Herre eller sin Medtjener, der paa en behagelig Maade staaer i Modsætning til de andre Slaveres, navnlig Polakkernes krybende Smige-

rier. Ogsaa den russiske Gjæstfrihed hører til de Ting, der berømmes af Enhver, der har lært den at kjende, ligeledes den barnlige Kjerlighed og Høiagtelsen for Forældrenes Villie, ligesom ogsaa disse stedse behandle deres Børn med Omhed, og hvad man kunde finde underligt i et Land, hvor Svøben ret egenlig har hjemme, forstaae at opdrage dem uden Prygl og Næveslag. Russernes Godmodighed udelukker imidlertid ikke Hevnfølelsen, naar Mishandlingerne endelig have overskredet et vist Maal. Man paastaaer, hvad jeg rigtignok maa antage, i høi Grad er overdrevent, at der ved Opstand iblandt Bønderne aarlig finde henved 60 Mord Sted, ofte skal det ved saadanne Leiligheder ogsaa komme til at gaae ud over de gode Herrer, „fordi det nu engang er saaledes bestemt“. En Godseier blev engang paa en Jagt trampet tildøde af sine Bønder, de tvang Jagtselskabet til at see derpaa og Musiken til imidlertid at spille et lystigt Stykke, gik derpaa hjem, Enhver til Sit, og lode Justitsen gjøre hvad den vilde. Russeren aabenbarer i sit hele Ydre Slaverstammen, hvortil han hører, og Forskjellen imellem disse fladtrykte Ansigter og vore nordiske Træk er os saa paafaldende, at det ved Synet af en Flok Russere gjerne er os, som om de lignede hverandre som den ene Draabe Vand den anden. De have iøvrigt, medens de ere unge, et djervt Udseende med deres korte Skjæg, livlige Øine og aabne Ansigtstræk, i hvilke trohjertet Godmodighed blander sig med kjek Kraft; men Klimaets og Brændevinens Indvirkninger give dem ofte allerede i deres bedste Aar rynkede, gulladne, tartarisk grinende Træk, der især hos de aldrende Kvinder fuldkomment skulle virkeliggjøre Begrebet af det Hæslige. Russerne have en besynderlig Forkjerlighed for deres Nationaldragt, der bestaaer i en Kaftan, vide Beenklæder og Støvler, der naae til Knæerne, om Vinteren indhyller den Rige sig i Peltsværk, den Fattige i Faareskind. Russerne opføre i Almindelighed deres Huse af sammenpløiede Bjelker og med fremspringende Tag, disse

Bygninger have gjerne et ordenligt og net Udseende, ere ofte toetagede med broget malede Vinduer og i Skovegnene omgivne med et Plankeværk af svære Fyrrestammer; den, der kommer ind i Stuen, hvor man altid træffer den føromtalte umaadelige Ovn, bøier sig først for Helgenbilledet paa den modsatte Væg, foran hvilket der altid Nat og Dag brænder en Lampe. Naar imidlertid andre Beretninger fortælle, at der paa mange Steder findes Skydeluger for Vinduerne istedenfor Glasruder, og at Stuen, da der ingen Skorsteen findes, gjerne er opfyldt af Sod, Smuds og Røg, da maae vi her først og fremmest gjøre opmærksom paa den Forskjel der er imellem Store- og Lillerusserne. Disse ere bekjendte for deres Reenlighed og overgaae, hvor de paa Stepperne træffe sammen med de tydske Colonister, disse i høi Grad, hvad Omhu for deres Boliger og Klædedragt angaaer. Storerusseren derimod, som man gjerne seer med stride, pjudskede Haar, selv midt om Sommeren indhyllet i Faareskind, den lodne Side, fuld af Smuds og Utøi, vendt indad mod det blotte Legeme, ligner i saa Henseende næsten en Polak, medens dog her de hyppige Dampbade bidrage meget til Legemets Renselse. I andre Henseender synes derimod Storerusserne at overgaae Lillerusserne, de skulle være mere livlige, godmodige og hjertelige; dog her modsige Efterretningerne i den Grad hverandre, at jeg ikke vover videre at udføre Billedet, blot saameget synes sikkert, at Lillerusserne gjerne betragtes som Ruslands Gascognere eller Schwabere, der aldeles ikke ere istand til at holde Tand for Tunge, men glatvæk udplappre, hvad de helst skulde tie med, saaledes som de tre Desertører, der, skjulte i Skoven, ikke kunde bare sig for at lægge deres Forfølgere paa Hjerte, hvor unyttigt det var, at de vilde forsøge at lede saadanne snilde Karle op som dem.

Idet vi her kortelig skulle beskrive det kirkelige Liv iblandt Russerne, maae vi forud henvise til den store Overeensstemmelse imellem hvad vi her ville komme til at iagt-

tage og hvad vi ovenfor have omtalt under Grækenland. De egenlige Russere bekjende sig nemlig alle til den græske Kirke; imidlertid finder der som en Følge af, at Keiseren udstrækker sit Scepter over Folk af de forskjelligste Troesbekjendelser, en fuldkommen Religionsfrihed Sted, og der findes høie civile og militaire Embedsmænd, der ere Muhamedaner, fordi de nedstamme fra Tartarerne. Kun de af deres egen Kirke fremgaaede Secter ere forfulgte, og dog er det, hvorom der handles, kun de ubetydeligste Ting, f. Ex. den Maade hvorpaa de korse sig, og andet Saadant. Men den græske Kirke har ogsaa her det Særkjende, at den med mageløs Haardnakkenhed hænger i det Udvortes; Børnene dyppes saaledes ved Daaben tre Gange heelt ned i Vand, ofte er dette farligt for Sundheden, da Vandet ikke maa opvarmes; de Gammeltroende forbyde endog Brugen af Røgtobak, fordi ikke hvad der gaaer ind men ud af Munden gjør Hjertet ureent. I det berømte Kloster i Kjew findes umaadelige Katakomber, hvor Helgenerne ligge i aabne Kister med Navnet og den fromme Daad paa Brystet; Beenradene ere lagte saaledes, at den ene Haand er hævet i Veiret, og man strømmer allevegnefra til forat kysse de udstrakte Knokkelhænder. Ved Siden findes Celler, hvor Mennesker havde indmuret sig selv, saaledes at der kun blev et lille Hul tilbage, hvorigjennem man rakte dem Spisen, og saaledes ere de da døde i den ugudelige Tanke, derved at have viist deres Skaber en Tjeneste. Ikke destomindre have Mange fundet den russiske Gudstjeneste ophøiet og enfoldig rørende, de have rost Popernes høie Værdighed ved Forvaltningen af deres Tjeneste, deres ydmyge rolige Stilling under Bønnen, de have glædet sig over den fromme Andagt, med hvilken Menigheden kastede sig ned paa Jorden, for atter at reise sig med et af Bønnen forklaret Aasyn. Der kan maaskee være noget Sandt i denne Fremstilling, men for saavidt den gaaer ud paa at rose de russiske Poper, da ere disse Mennesker ifølge andre Beretninger næppe nogen

Lovtale værd; man skal undertiden kunne see en Skibspræst fra et russisk Krigsskib ligge beskjænket paa Gaden i Helsingør, han faaer da Pidsk, men først trækker man Kjolen af ham og kysser den ærbødig. Fasten overholdes, som ovenfor omtalt, i den græske Kirke med en mageløs Strenghed, der navnlig i et nordligt Land som Rusland er yderst besværlig, Smør paa Brødet og Fløde i Caffen er da forbudt, man maa ikke engang nyde Sukker, fordi det tilberedes ved Oxeblod, endog Brændevinen hører da til de forbudne Ting, al Lystighed forstummer, og selv de offenlige Glidebaner blive brudte itu. Før Fasten gaaer i Rusland „Smørugen", saaledes benævnes her Carnevalstiden. Al Drukkenskab er da tilladt, og Ingen vilde nænne at straffe en Tjener, der til Undskyldning for en saadan Forseelse udbrød: „Tilgiv mig, det er Smørugen". Saa lidet Russerne ere indtagne for legemlige Bevægelser, ved hvilke man stærkt maa anstrenge Lemmerne, ligesaa meget holde de af dem, ved hvilke de selv kunne holde sig rolige, og paa den Tid seer man derfor ogsaa Rutschbaner, Gynger, Vippemaskiner af enhver Art. Aftenen før Palmesøndag møder man overalt Folk med indviede Grene i Haanden, og disse Grene blive da næste Morgen benyttede til at pidske op med, den oprindelige Hensigt med Skikken skal være den, at jage Folk op til at besøge Palmesøndagsmessen. Skjertorsdag indfinder man sig i Kirken med et Voxlys, der bliver tændt, medens Nadverberetningen og Herrens sidste Taler forelæses, dernæst slukkes det og gjemmes til Paaskenat, i hvilken man seer Folk med det tændte Lys ile omkring fra den ene Kirke til den anden. Iøvrigt maae vi henvise til hvad der allerede er fortalt om Paaskens Høitideligholdelse i Grækenland.

Ruslands gamle Hovedstad, **Moskau**, er endnu at betragte som det egenlige Midtpunct for alt russisk Liv, Sædet for den gamle russiske Adel og Hovedpladsen for hvad der egenlig kun fortjener Navn af russisk Handel, den levende, vidtudbredte Landhandel. Staden gjør, seet fra det Fjerne, et mægtigt Indtryk, den hæver sig mellem Høie og til-

deels bygget paa Høie med en Vrimmel af Taarne, forgyldte Kupler og Kors. I det Indre seer man ligesom en Blanding af europæisk og asiatisk Bygningsmaade, lange, brede, herligt brolagte Gader drage sig imellem snevre, smudsige Stræder uden Steenbro og overalt opfyldte med Smuds, ligesom ogsaa prægtige Bygninger og elendige Hytter ligge spredte imellem hverandre. Stadens forskjellige Dele ere adskilte ved Boulevarder, bueformede, træbevoxede Grønninger, man seer overalt store Haver med Søer, Høie og herlige Trægrupper, alle Adelshuse ligge paa Asiatisk adskilte fra de andre Bygninger, og faae Stæder indtage derfor ogsaa en saa umaadelig Plads som denne. Byen har unægtelig vundet betydeligt, ved paany at opføres efter Branden 1812; men da mange Bygninger dog endnu stode, maatte den gamle Plan bibeholdes, og Gaderne drage sig derfor endnu i Kredse udenom hverandre, eller udgaae som Straaler fra et fælles Midtpunct. Det gamle Kreml er en Fæstning, omgiven af en mægtig Muur med høie Taarne. Her findes ogsaa det gamle Kongeslot, en uordenlig Sammenhobning af smagløse Bygninger. Saavel Kreml som enkelte Adelspaladser vidne endnu om det oprindelige asiatiske Præg, man seer her overalt besynderlige, kantede Tinder og takkede, snirklede Udbygninger. I Moskau viser det russiske Folkeliv sig langt mere, som det i Sandhed er, end i Petersborg med dets tildeels europæiske Befolkning; her seer man tydeligt, at Russeren i sit inderste Liv mere er Asiat end Europæer, de rige Adelsfamilier kunne her uforstyrret udfolde deres østerlandske Pragt, og de Folk, der strømme hid, er ogsaa fortrinsviis Baschkirer, Tartarer, Kalmuker, Bucharer og andre saadanne Folk af asiatisk Rod.

St. Petersborg er vel nærmest at betragte som en umaadelig Coloni, ved hvilken Peter den Stores Kjæmpeplan nu i halvandet Aarhundrede har udfoldet sig: med sine Russere ligesom at paatrænge sig Europa og ved Søhandelen at sætte sit Rige i Forbindelse med de europæiske Lande. I

ingen Stad seer man derfor Befolkningen saaledes at vexle, efter 10 Aars Forløb er den næsten aldeles en anden; thi med Undtagelse af de høie Statsembedsmænd, der ere bundne til dette Sted, opholde Russerne sig i Almindelighed kun for en Tid her, naar de stræbe at gjøre deres Lykke; der findes ikke her som i andre Stæder et bestemt Almuespræg, Kjøbmændene ere gjerne Englændere, Haandværkerne Tydskere, Kunstnerne Franskmænd, og det hedder derfor ogsaa i Rusland: En Petersborger er Ingenting. Staden tyder med sit hele Udseende paa, at ved Anlæget den samme despotiske Aand har ledet det Hele, den har tilmed aldeles Præget af Nutiden, i hvilken den er fremkommet, her findes hverken snevre, krumme Gader eller taarnhøie Huse, men Alt er bekvemt og forstandigt, muntert og venligt. Pladsene ere store og regelmæssige, Gaderne lyse og brede, selv den smalleste er dog bredere end den bredeste i Wien, Gaardene ere rummelige, og enhver offenlig Bygning fremtræder for sig selv paa en vid, aaben Plads, uden som hos os at ligge indeklemt imellem andre Huse, Petersborg indtager derfor ogsaa et betydeligt Fladerum, over en dansk Kvadratmiil eller 50 Kvadratverster. Men paa den anden Side kommer den derved til at mangle alt Maleriskt, intetsteds danner en Samling af Bygninger en Heelhed for Blikket, det er her det Lave, Rummelige, Vidtudstrakte, der trætter Øiet, saameget mere som Staden ligger aldeles fladt langs Newas sumpede Bredder. Husene i Petersborg vare indtil den seneste Tid saa godt som alle een- eller toetagede, men ere tillige af en utrolig Længde, et Huus er her tidt som en heel Stad og afgiver ofte Bolig for flere Tusinde Mennesker; den nederste Deel af Paladserne er gjerne indrettet til Boutiker, og Russerne kjende overhovedet Intet til Englænderens Forkjerlighed for at have hvad han i egenligst Forstand kan kalde sit eget Huus. Hovedgaderne fremvise en høi Grad af Pragt og Orden, Husene ere reenlige, glimrende, med en Mangfoldighed af Søiler og Balkoner, pragtfulde Stadsvogne rulle næsten lydløst hen ad den brede Gade, thi man

benytter her meget den kostbare Brolægning med Træblokke, der nøie ere passede ind i hverandre; Fortougene ere brede og jevne, man hører Intet til Støi og Skrig. Selv de fattigste Stadsdele, der rigtignok ere øde og uskjønne, og hvor man endnu træffer mange Træhuse, have dog intet Saarende for Følelsen, de ere ikke opfyldte med Smuds, berøvede Lysets og Varmens Indvirkninger. Det er iøvrigt en Mærkelighed ved Petersborg, at intetsteds seer man Menneskeværket forfalde saa hurtigt som her, hvor endogsaa ganske nye Bygninger see gamle og affældige ud. Grunden er for en stor Deel at søge i den overdrevne Hurtighed, hvormed man bygger, i den Skade, som den stærke Frost ofte anretter, dog først og fremmest er det den sumpede Jordbund, hvorpaa Staden hviler, og den Fugtighed, som deraf fremstaaer, der volder dens Ødelæggelse. Man har næsten overalt Vand paa tre Fod, og uagtet Bygningerne hvile paa nedrammede Pæle, skyder Grunden sig ofte, flere Steder gynger endogsaa Gaden, naar Vogne kjøre paa den. Hvo skulde overhovedet for lidt over halvandet Hundrede Aar siden have tænkt, at der, hvor Newa snoede sig imellem Skovmoser og lave, sumpede Øer, og hvor kun hist og her en ingrisk eller karelisk Fiskerhytte laae halvt skjult af Træerne, kort Tid efter en prægtig Keiserstad skulde reise sig. Dog hvormeget Kunsten endog har gjort paa dette Sted, den har dog ikke kunnet forvandle Naturen; hele Omegnen har endnu det samme Udseende som før, den er endnu næsten aldeles øde og uopdyrket, og man seer ligesom dengang i Newaflodens Munding en Samling af Smaaøer, opfyldte med Moradser og Granskove. Ogsaa Klimaet er endnu stedse sig selv ligt; det er, som fik man selv ikke om Sommeren Solen at see, idet et graaligt Slør stedse synes at tilhylle Himmelen. Naar Folk derfor i Petersborg flytte paa Landet, tage de med sig ikke blot Bohave og Huusgeraad, men ogsaa Træer og Grønsvær, som man kunstig har opelsket i Drivhuse, saaledes leger man et Par Maaneder Sommer, pakker dernæst sammen og

tager tilbage til Staden. Ingen Brønd vilde i Petersborg være istand til at levere Andet end usundt Mosevand, dog dette erstattes ved de klare Newavande. Floden selv er overordenlig bred og deler tillige med sine Biarme, Newka og Lillenewa, Staden i fire vidtadskilte Dele, af hvilke de to ere byggede paa Newaøer. Bredderne ere indesluttede af mægtige Granitmure, og overalt speile prægtige Paladser sig i de klare Vande; men for Iisgangens Skyld findes der ikke andre Broer end Skibsbroer. Naar om Efteraaret Drivisen begynder, ere de inden to Timer alle skilte ad, men blive, saasnart Isen har fæstnet sig, atter satte sammen; naar den om Foraaret bryder op, tages de paany bort, og det varer da ofte flere Uger, inden de atter kunne stilles ud, naar nemlig Isen fra Ladogasøen ikke længere trækker ned ad Floden. Ved heftig Storm fra Vest blive Newas Vande ved den voldsomme Paatrængen af Vandene i den finske Bugt bragte over deres Bredder og oversvømme saaledes en stor Deel af Staden. Det vilde saaledes slet ikke være saa urimeligt, om hele Petersborg engang forgik ved en Vandflod. Den skrækkelige Oversvømmelse den 17de Novbr. 1824 er endnu i frisk Minde; mangfoldige Mennesker mistede ved den Leilighed Livet, flere Træbygninger bleve løftede i Veiret og anrettede stor Skade, idet de tørnede mod de murede Huse, Vogne bleve paa Gaden revne omkuld, og Træerne paa de offenlige Pladser saaes tæt besatte med Mennesker, Oversvømmelsen kom nemlig aldeles uventet, idet Vandet uden Brusen og Larm steg Tomme for Tomme; mange Bygninger styrtede først sammen den næste Dag, efter at Vandet allerede var sunket, Fugtigheden var længe ikke til at drive ud af Husene, og mangfoldige Mennesker bleve saaledes syge af Følgerne. En Stad som Petersborg har naturligviis sine Mærkværdigheder, der gjøre et dybt Indtryk paa Beskueren, men som ikkun kunne have Betydning for os, saavidt de afspeile Menneskelivet; vi ville derfor her ikkun nævne Peter den Stores Rytterstatue, der forestiller ham

ridende op ad en 25 Alen lang Granitblok, der veier 3 Millioner Pund og med umaadelig Anstrengelse erført hid fra Finland, ingen Russer gaaer forbi samme uden med blottet Hoved; dernæst Isakskirken, den næststørste Kirke i Verden; ligesom næsten alle græske Kirker med en stor Kuppel i Midten og fire mindre rundtom, alle prydede med forgyldte Kors; endelig de keiserlige Paladser, af hvilke Storfyrst Michaels kostede 17 Millioner Rubler at opføre; dog er især Marmorpaladset prægtigt, overalt belæsset med Sølv og Guld. I alle russiske Stæder findes store Kjøbmandshaller, hvor de fleste Varer ere samlede paa den samme Plads, og saaledes har ogsaa Petersborg et særegent Kræmmerkvarteer, hvor hver Handelsgjenstand har sin særegne Boderække; man seer her alle Slags Varer udstillede, meest saaledes at de ligestrax kunne tages i Brug; thi dette falder bedst i Russernes Smag. Vi have allerede omtalt det særegne Folkeliv, der knytter sig hertil, og hvorledes man gjerne seer Kræmmerne uden for deres Boder sysselsatte med Leg og Boldspil. Her vil man ogsaa kunne træffe den petersborgske Pøbel, imellem hvilken især Kludesamlerne ere berygtede, om Natten som frække Stratenrøvere, om Dagen som paatrængende Betlere, der fortræffeligt forstaae at spille den elendige, halvnøgne Krøbling. Petersborg er den eneste Stad i Rusland, i hvilken man træffer en Befolkning af den Art, maaskee denne Mangel paa Pøbel for en stor Deel maa tilskrives Livegenskabet, som, idet det gjør Folket umyndigt, tillige paatager sig Omsorgen for dets Fornødenheder, og selv i Petersborg hører man, i det Mindste i Hovedgaderne, ikke meget til Skrig, Strid og Pøbeloptøier, den simple Mand viser sig gjerne høflig, artig og forekommende. Af største Betydning for Fremstillingen af Folkelivet i Petersborg er Beskrivelsen af Vinterlivet. Her i det sumpede Newadelta er Kulden om Vinteren rigtignok ikke saa stadig som i Moskau, Tøveir og Taage afvexle med Frost og Snee; men derved bliver det ikkun saa meget mere nødvendigt at

tage sig iagt, og hele Vinteren igjennem, selv under Tøveir, ere de offenlige Varmestuer aabne, ligesom der stedse paa Gaderne i Nærheden af Theatrene underholdes Baal for Kudskenes Skyld. Stiger Kulden til over 23 Grader, da bliver Politiet aarvaagent, Officererne gjøre stedse Runder for at holde Skildvagterne vaagne, og den, som træffes sovende, straffes haardt; med 25 Graders Kulde ophøre Skuespillene, Fodgjængerne sees stedse i fuldt Løb, og Slæderne fare saa hurtigt som muligt henad den skrigende Snee. Folkelivet om Vinteren i Petersborg knytter sig især til Isen paa Newafloden; især gaaer det lystigt til her i Smørugen. Hist dandse Bønderne deres Kaschutka, her er der opreist umaadelige Rutschbaner, russiske Gynger sees i idelig Bevægelse, Slæder krydse hverandre i det Uendelige, overalt bemærkes Liv og Færdsel. Isen paa Newa er da saa fast, at Keiseren ofte har holdt Revue paa Floden over en Hær af indtil 40,000 Mand, i Keiserinde Catharinas Dage byggede man her endog engang et heelt Iisslot med Prydelser og Bohave af Iis, det tog sig herligt ud, oplyst om Natten af mangfoldige Lampers Skin, men sank naturligviis med Foraarets Komme sammen og bortflød i Vand.

Ved Beskrivelsen af de **fremmede Folkeslag**, der paa forskjellig Maade ere knyttede til Riget, adskille vi det Vestlige, hvor Russerne ved Erobringen forefandt bestemt udprægede Eiendommeligheder i det borgerlige og statsretlige Liv, som de nødtes til at holde i Hævd, fra det Sydlige og Nordlige, hvor øde Landstækninger først egenlig skulde modtage deres Befolkning ved Oprettelsen af Colonier og Forsøgene paa at bringe de omflakkende Nomadefolk til at afgrændse sig og indrette sig faste Boliger. Her træffe vi først **Kosakkerne.** Disse ere af russisk Oprindelse, det sorte Havns Kosakker nemlig Lillerussere, de donske Storerussere. Under Mongolernes Herredømme droge de til Stepperne forat undgaae de Fremmedes Tyranni, og bleve kaldte Kosakker af Tartarerne, fordi de ingen faste Boliger havde;

de have lige indtil vore Dage vidst at bevare en Art Frihed, saaledes som Friheden kan gives og modtages i et Land som Rusland, hvorfor det ogsaa der er en almindelig Talemaade: fri som en Kosak; de gjøre Tjeneste som Grændseryttere og Forpostfægtere og maae som saadanne holde sig selv med Hest og Vaaben, for Resten have de ingen Afgifter at betale, staae under deres egen Hetman og kunne frit gjennemflakke deres umaadelige Stepper. Kosakkerne ere ligesom en Mellemting imellem et bosat Folk og en omflakkende Horde; de forstaae at styre en Hest og at jage saa godt som Kirgiserne, kunne derfor som Grændseryttere sættes imod dem, paa den anden Side grunde de overalt, hvor man sender dem, strax en Coloni, opkradse Jorden, samle Kvæg og Fjederkræ om sig. Kosakken er ligesaa rovgjerrig, som han er handelslysten, i Krig tager han derfor Alt hvad han har Lyst til som sit lovlige Bytte, i Fred er Alt hos ham tilfals ligetil hans Vaaben, hvilke det dog er ham forbudet at sælge; Brændeviin og Lediggang er ham Livets Høieste; men derfor har han ogsaa sin Kone til at arbeide for sig, og Kosakkvinderne prises meget for deres Reenlighed og Sparsommelighed, de forrette alt Arbeide i Huset og udenfor Huset, dyrke Marken, passe Kvæget, spinde og væve, medens Mændene drikke, ride paa Jagt eller drive. Ogsaa et andet med Russerne beslægtet Folk, nemlig **Bulgarerne**, beboer Sydruslands Stepper, hvorhen de ere indvandrede fra Tyrkiet, for som Colonister at opdyrke Landet; vi have allerede ovenfor beskrevet deres smaae Jordhytter; selv omtales de som yderst flittige, men tillige som skrækkelig gjerrige; det hedder om dem, at de tillukke Pengeskrinet for Kone og Børn, og Ordsproget siger: „En Bulgarer arbeider som en Hest, slæber sammen som en Skade og lever som et Sviin". De give sig meest af med Handel og Kvægdrift. B e s s a r a b i e n er tildeels beboet af W a l a c h e r e, der her som overalt ere sig selv lige. Saavel Bojarerne som Almuen foretrækker det for-

rige tyrkiske Herredømme for det strenge russiske Despoti og ere for en stor Deel udvandrede til Moldau.

Paa Krim og i de tilgrændsende Steppeegne leve **Tartarerne**, et flittigt, fredeligt og gjæstfrit Folk, der først i den senere Tid har ombyttet Nomadeteltene med faste Boliger. Tartaren er veldannet, skjøndt temmelig lille og mager, han har livlige Øine, smukke Tænder og en frisk Ansigtsfarve. Landsbyerne ligge adspredte imellem Krims Klipper og Skove, Huustaget er fladt og benyttes ligesom en Gaardsplads til at tørre Tøi og andet Saadant, og istedenfor Vinduer med Glasruder seer man overalt Træluger; træder man indenfor, vil man til enhver Tid see Kvinderne sysle med Væv, Teen eller anden Huusgjerning, og man bliver modtagen med en Forekommenhed og Gjæstfrihed, der er eiendommelig for dette tjenstagtige, hjælpsomme Folk. Hist har den rige Høvding indrettet et eget Huus til at modtage og beværte den Fremmede, hvis han selv skulde være fraværende, ude i Steppen forat see til sine Kameler, og selv den fattige, gamle Faarehyrde er yderst henrykt ved at kunne byde de Reisende til Gjæst og vil paa ingen Maade tage Penge af dem. I Bjergegnene seer man Mænd og Kvinder, Børn og selv gamle Folk stedse til Hest, og Intet overgaaer den Lethed, med hvilken disse smaae Tartarheste klattre op og ned ad de steileste Fjelde; der var engang et af disse Dyr, der havde kastet sin Rytter af og dernæst græssende klattrede op ad Klippen, indtil den saaes forsvinde imellem Skyerne. Tartarerne ere Muhamedaner, og man træffer derfor ogsaa her hvad der hører til den muhamedanske Gudstieneste, den stille, lydløse Bøn og de hylende, hvinende Derwischer, hvis larmende Væsen fuldkomment stikker af mod hvad man ellers seer hos dette fredelige Folk, hos hvilket Skrig og Banden synes aldeles ukjendt. — Der findes desuden paa Krim store Bander af Zigeunere, der ere kiendelige ved deres mørkebrune Hud og stride, sorte Haar, Drenge og Piger gaae fuldkomment nøgne,

indtil de blive voxne, Huler, som Regnvandet har dannet i Kalkstenen, tjene dem til Boliger, og de, som ikke her kunne finde Plads, indrette sig Hytter af Leer, Buskvæxt og Siv. Iøvrigt ere de her som overalt sig selv lige og nære sig som Tyve, Sandsigere, Smede og Hestehandlere. Ogsaa paa Stepperne drive de deres Væsen, Regjeringen, der vilde twinge dem til at dyrke Jorden, anviste dem ordenlige Boliger; men kort Tid efter fandt man dem enten bortflygtede, eller, hvor de ikke have vovet det, stode de nye Huse tomme, medens de ved Siden af havde opklistret sig deres usle Smaahytter.

De nordlige Nomadefolk, med hvilke Russerne ved Anlægget af Jishavscolonier ere komne i Berøring, ere i Europa fornemlig **Laplændere** og **Samojedere.** Vi have allerede under Sverrig beskrevet de første og skulle derfor kun her kortelig omtale de sidste. De boe adspredte paa de øde Jissumpe imellem det hvide Hav og Uralbjergene, ere ikke stort større end tiaars Børn, bredskuldrede og tykhovede, med bred Mund, store Ører, smaae, sammenknebne Øine, brungul Hud og sorte, stride Haar; de ere godmodige, men dorske, enfoldige og drikfældige. I den korte Sommertid beboe de Telte af Rensdyrskind, om Vinteren krybe de ind i smudsige Jordhytter. Hunde og Rensdyr ere deres eneste Rigdom, for Resten leve de af Jagt og Fiskeri. Dog intetsteds har Christendommen saaledes viist sin Kraft til at forædle Menneskehjertet og vække de slumrende Livsaander som her iblandt disse stakkels vilde Nordboere, der med hver Dag vinde mere Smag for borgerlig Orden og et roligt anstændigt Liv. Alligevel skulle de endnu i flere Henseender staae særdeles lavt. Naar Samojederen, hedder det, vil beværte sine Venner, kommer han trækkende ind med et Rensdyr, dræber det med sin Kniv, saaledes at Blodet bliver i Dyret, og Gjæsterne kaste sig strax over det med deres Knive, skjære sig et Stykke af, som de dyppe i det rygende Blod og nedsluge som graadige Dyr.

Blandt de Lande, hvor Russerne ved Erobringen forefandt en udviklet Retsforfatning, som de ikke vovede i det Mindste for Øieblikket at krænke, maae vi først og fremmest nævne Storfyrstendømmet **Finland**. Fredsslutningen i Aaret 1809, der voldte Sverrig et saa smerteligt Tab, var endogsaa paa en Maade en folkelig Vinding for Finland, som herved blev gjenforenet med Karelien eller Gammelfinland; det svenske Retssprog blev da her atter indført istedenfor det tydske, som havde indsneget sig, og alle hidtil gjældende finsk-russiske Love bleve ophævede; med det Samme gav man det forenede Finland en Art Forfatning, der rigtignok ikke kunde være noget Værn for Folkefrihed, thi det saakaldte Senat kom alene til at bestaae af de høiere Embedsmænd, dets Medlemmer udvalgtes af Keiseren, og det fik tilmed ingen lovgivende Myndighed, men den var dog indtil videre et Løfte om, at man ikke vilde sammensmelte Storfyrstendømmet med de øvrige Provindser. Finland tog med sig fra Sverrig en fuldkommen Almuefrihed, Bønderne ere alle frie Grundbesiddere; kun i Karelien havde Tydskerne indsneget sig, havde tilranet sig Eiendommene og gjort Forsøg paa at behandle Indbyggerne som Livegne. Ogsaa Kirke- og Skolevæsenet er aldeles indrettet paa Svensk. Men derved maae vi ikke glemme, at Finnerne ikke ere og aldrig have været Svenske, disse boe kun hist og her ved Kysten, Folkesproget er finsk, og den Utilbøielighed til Knutregimentet, der vistnok findes, hidrører ikke fra nogen Kjerlighed til Sverrig. Finland staaer overhovedet ikke i synderlig Forbindelse med dette Rige, den gamle Handelsforbindelse er næsten ophævet, og i dets Sted er det traadt i et vistnok langt fordeelagtigere Handelsforhold til Rusland, hvorfor ogsaa russiske Penge allerede forlængst ere de ene gjældende; at med det Samme ogsaa Russerne selv alt mere trænge ind i Landet, og at man overalt, navnlig i det Sydlige, seer deres Skjæg, Kaftaner og græske Kirker, er jo ikke Andet, end hvad vi maae vente os.

Finnerne have langtfra overalt det samme ydre Præg; hist seer man et skjønt og kraftigt Folk med runde, fulde Ansigter, stærk Bygning, en fiin og hvid Hud, her derimod beskrives de som smaae, magre og gulladne. Bøndergaardene ere byggede af Træ med Udhusene rundt om Hovedbygningen, ligesom i Norge og Sverrig. Ilden brænder paa Arnen midt i Stuen, Røgen trænger ud igjennem Lugerne, Loft og Vægge ere sværtede af Sod; Gulvet er den bare Jord, en Smule Straa eller Hø tjener istedenfor Seng, og herover er der udbredt et Faareskind eller et tyndt Tæppe. En lille affondret Bygning benyttes som Badstue og Finnerne tage sig her jevnlig et Dampbad, idet der stænkes Vand paa gloende Steen. Ligesom Finnerne overhovedet lægge mere Vind paa Legemets Reenlighed end paa en hyggelig Bolig, saaledes have de ogsaa stor Lyst til at pynte sig, og navnlig bære Koner og Piger ofte prægtige Klæder. Paa Grund af den store Mængde Skove og den ringe Værdi, Træet som en Følge deraf har, er det meget almindeligt, at man ved Skovsvien „Svedjen", søger paa en let Maade at skaffe sig et Stykke Agerland. Af mere varig Gavn er det, at man i flere Egne har begyndt at udtørre Sumpene, hvorved man ikke alene paa mange Steder har forskaffet sig et frugtbart Stykke Land, men tillige i høi Grad forbedret Klimaet. Sumpenes Uddunstninger og den Raakulde, som derved fremstaaer, ere nemlig at betragte som Grunden til den hyppige Misvæxt, og man har ofte gjort den Erfaring, at den Mark, der ikke frembragte modent Korn, saalænge en Mose grændsede til den, efterat denne var bleven udtørret, gav rigelig Afgrøde. Alligevel er der endnu overordenlig Meget at gjøre, man maa endnu paa de fleste Steder tørre Kornet i egne Tørrestuer, inden man tærsker det, og den almindelige Armod i et Land, der vilde være istand til at ernære en langt større Befolkning, er et tilstrækkeligt Vidnesbyrd om den altfor ringe Opdyrkning. Kvægavlen er i det Hele langt tilbage; kun i det Nordlige

lægger man mere Vind paa samme, Kunstfliden er høist ubetydelig og synes at indskrænke sig til Forfærdigelsen af de hos os velbekjendte Finlappervarer, plumpe Træsager af forskjellig Beskaffenhed. Hvad det aandelige Præg angaaer, synes Mageligheð og Mangel paa Driftighed at være Finlænderens Særkjender, hans slæbende Gang, sløve Blik, og eensformige Stemme tyder paa Dorskhed, og man kommer ofte ved at see ham til at tænke paa Herodots Fortælling om et Folk i Sarmatien, der sov hele Vinteren bort. Alligevel ere Finlænderne bekjendte som tappre Soldater og navnlig som dygtige Sømænd, de ere rigtignok seendrægtige, men alligevel ufortrødne i deres Gjerning og dertil i høieste Grad ærlige og gjæstfrie. Skjøndt de ere lutherske Christne, skal der dog endnu herske megen Overtro iblandt dem, og Troldmændene staae i megen Anseelse; disse Mennesker begive sig om Natten ind paa Kirkegaardene for at paakalde Kirkeaanderne, og ere stedse forsynede med Pandeskaller, Slangehoveder, Kirkegaardsjord og andre saadanne virksomme Tryllemidler. Iøvrigt findes der ogsaa en udbredt finsk Litteratur, Skrifter i Folkesproget eller paa Svensk trykkes i Mængde, og sendes dernæst med et russisk „maa trykkes“ som Brændmærke ud i den vide Verden.

Idet vi fra Finland gaae mod Syd, træffe vi først paa **Ingermanland**, den sumpede Landstrækning imellem Newa, Ladoga og Peipus, hvor Rigets Hovedstad er beliggende, og som derfor ogsaa langt mere end noget af de andre Østersølande har været udsat for russisk Indflydelse. Man hører her derfor ogsaa meest det russiske Sprog, seer det russiske Skjæg, og træffer, som overalt i det egenlige Rusland, de røde Vægge, gule Døre og Vinduer; dog afsides fra Landeveien ude i Moserne og Skovene boe endnu mange Ingrere af finsk Stamme, og paa Herregaardene tydske og svenske Adelsmænd. Ingermanland er iøvrigt en gammel russisk Besiddelse, hvor de Svenske i sin Tid indførte Reformationen; men efterat Landet atter var tilfaldet

Russerne, bleve Indbyggerne tvungne til at vende tilbage til de russisk-græske Præster, som de ikke forstaae, og det er dem forbudet at besøge de finsk-lutherske Kirker. I de egenlige Østersølande, Provindserne **Estland, Lifland og Curland** forefandt Russerne, da de toge dem i Besiddelse, en fuldstændig udviklet Lehnsforfatning. Landet inddeles her ikke i Sogne, men i Godser, 2,500 i Tallet paa 1800 Kvadratmiil, i Gjennemsnit 500 Indvaanere og 40 Gaarde paa hvert Gods; der gives aldeles ingen fri Eiendom, selv Stæderne ere for det Meste uden nogensomhelst Grundbesiddelse; men Adelsherrerne leve som smaae Konger paa deres Godser, uden at noget Menneske blander sig i hvad de kalde deres Anliggender. Derfor knytter sig ogsaa til Herregaardene ikke blot hele det selskabelige Liv, men ogsaa næsten al Industri og Handel; thi Stædernes Antal er kun ringe, derimod ligge Boliger for Embedsmænd og Forvaltere, Fabriker, Kirker, Møller og Brændeviinsbrænderier stedse i stor Mængde rundtom Hovedgaarden. Disse Adelsherrer, hvis Besiddelser ligge adskilte fra hverandre ved Moser og uigjennemtrængelige Skove, føre et fra den øvrige Verden temmelig afsondret Liv, de udøve derfor ogsaa Gjæstfriheden i dens videste Udstrækning, for Resten er Kortspil og Jagt deres største Fornøielse, saavidt deres Grændser strækker sig, kalde de Bjørne, Losser, Ulve, Oddere og Grævlinger deres; men „en Medadelsmand maa gjerne jage efter mine Bjørne", hedder det, det er nu deres Frisind. Böndernes Tilstand er yderst fortrykt, de vare Livegne indtil den sidste Tid, da Keiser Alexander I. erklærede dem for frie; dog det gik her som overalt, hvor ikke den folkelige Bevidsthed, men Eneherskerens Villie er Bærer for hvad Stort og Godt der skabes, deres Forfatning er ved denne Frigivelse snarere bleven slettere end bedre, de maae gjøre Hoveri ligesom før, tage mod Prygl ligesom før, kun den Omhu, som Godseieren tidligere viste disse sine Egne, er nu forsvunden, og Bønderne ønske den gamle Tilstand

tilbage. Landalmuen boer adspredt i Skove, Moser og paa Høie, og Enhver har en Strimmel Land forat hjælpe til ved Opdyrkningen af Godsets Hofjord, som Eieren kan give den Udstrækning, han vil, og saaledes i det Uendelige forøge Bondens Forpligtelse, thi der finder fuldkomment Hoveri Sted. Desuden maa Bonden være sin egen Smed, Snedker og Væver; thi her, hvor Befolkningen lever saa adsplittet, er det umuligt for Landhaandværkere at bestaae. Det følger af den Maade, hvorpaa Hovedgaardsjorden opdyrkes, at Mark, Skov og Eng stedse findes i store Partier rundtom samme, man seer endogsaa undertiden en heel Kvadratverst aldeles besaaet med Rug; skal et Markarbeide foretages, blive 3 til 500 Mand tilsagte; men Arbeidet gaaer alligevel kun trægt fra Haanden; Tummel og Virvar er der nok af, Alt gjenlyder af Slag og Prygl, men der bliver intet ordenligt Arbeide udført. Affsvien af Skovkrat istedenfor ordenlig Opdyrkning er ogsaa her almindelig, ligeledes bliver Kornet altid før Tærskningen tørret i dertil indrettede Tørrestuer, det er en gammel Skik i denne Egn, der allerede var Pytheas paafaldende og staaer i Forbindelse med Luftens Fugtighed. Da Aarstiderne følge saa brat paa hverandre, og Sommeren er saa kort, er der ingen Redning for Høsten, naar der til en bestemt Tid falder ugunstigt Veir, og derfor er ogsaa Hungersnød her saa almindelig. Ligesom store Menneskemasser i dette Land stedse sættes i Bevægelse forat tilveiebringe et ubetydeligt Resultat, saaledes er det Samme ogsaa Tilfældet med Dyrene; man holder et stort Antal smaae, usle Køer, der hver kun give et Par Draaber Mælk, men ogsaa for største Delen maae nære sig af Halm og Mosegræs og paa mange Steder gaae ude hele Aaret igjennem og om Vinteren friste Livet ved Rør og Mosegræs. Ligeledes regner man en Hest for hvert Menneske, de liflandske Heste ere nogle smaae Dyr, der kun formaae at trække ganske lidet, og ubarmhjertigt blive mishandlede af Bonden til Gjengjeld for den Behandling, han selv maa lide, men derhos ere let byggede, udholdne, og ligesom skabte til at løbe hen over

Moserne. Men spørge vi nu, hvem ere disse Mennesker, hvis Tilstand og Fonfatning, vi her have skildret, da bliver der første Svar: Herrerne ere Tydskere, der i Middelalderen erobrende trængte ind i Landet og gjorde de Indfødte til deres Livegne; de have stedse søgt, aandeligt som legemligt at underkue Befolkningen, og endnu i vore Dage ere Præsterne og Lærerne for største Delen indvandrede fra Tydskland. Under Russernes Herredømme blive de stedse berøvede flere af deres selvtagne Rettigheder, men ere dog endnu som før Landets eneste Grundeiere, endnu som før hadede og forbandede af de Indfødte; Manden skuler, Børnene græde, Hundene tude, naar en af de gamle Slavefogder træder ind i Huset, hedder det i en nyere Beretning. Ogsaa i Stæderne have Tydskerne fra Arilds Tid havt en betydelig Indflydelse, det var saaledes dem, som grundede Riga, der endnu med sine høie Huse, snevre, mørke Gader og navnlig sit mægtige Raadhuus aldeles ligner en gammel tydsk Rigsstad, hvorimod Forstæderne med deres lange, brede Gader og gultmalede Træhuse især ere beboede af Russere, deels Dagleiere, Murere, Tømmerfolk, deels rige Kjøbmænd, der staae i Forbindelse med de indre Provindser og derfra lade komme Varer, som dernæst udføres af Tydskerne. Almuen i disse Lande tilhører deels den lithauiske, deels den finske Folkestamme. Til den første høre de ovenfor omtalte Preussere, ligeledes Letterne og Curerne. Letterne i Lifland ere et poetisk, godmodigt, barnligt ofte barnagtigt Folk uden synderlig Kraft og Selvstændighed; de skulle være langt sædeligere og reenligere end deres Brødre i Lithauen, i hvis Aasyn man seer en Blanding af Slavesind, Overtro og List, medens det er Forknyttelse og Lidelse, der afpræger sig i hines Ansigtstræk. Det gamle Hedenskab skal endnu virke i det Skjulte; i det Mindste helligholdes endnu paa St. Hansdag under Sang, Dands og Drikkelag den samme Blomsterfest, der fordum var helliget Glædens og Foraarets Gudinde. Letternes Boliger ere Bjelkehuse,

tækkede med Straa, Fæstalden, Badestuen, Forraadshuset og „Rigen“, eller Tørrehuset ligge i en Kreds rundtom Stuehuset hvor der findes en stor Dagligstue med Sovestederne rundtom Steenovnen og en Mængde Smaakamre; det Hele er gjerne godt vedligeholdt. Estherne, der beboe Esthland, det nordlige Lifland, Dagø og Øsel, ere en finsk Stamme, hvis mørkebrune Klædedragt stikker underligt af mod den lyse Hud og det gule Haar. De ere et langt kraftigere Folk end Letterne, med hvem de aldrig indgaae nogen nøiere Forbindelse, og roses som tappre Krigere især tilsøes. Men det er tillige tydeligt, at denne Kraft, der har meget tilfælles med Vendelboernes i vort Fædreland, ligesom har fortæret sig selv i den frugtesløse Kamp for Frihed og Selvstændighed. Esthèren beskrives som trodsig, lad og fordrukken, han bekymrer sig ikke om at forbedre sin Tilstand, og Brændevinen er ham en nødvendig Modgift mod Pidsken. Han er i høieste Grad raa og uvidende, Pengekisten kan staae paa Gaden, men Spisekammeret maa man laase og stænge. Man fortæller om en esthlandsk Tjenestepige, som i lang Tid gik og betragtede et Stueuhr og endeligen udbrød: „Nu har jeg været her i otte Dage, og endnu har Ingen givet det Dyr at æde, det maa da endelig døe.“ Esthèren er i høieste Grad ureenlig, navnlig seer man i hans Hjem en mærkelig Mangel paa Sands for Hyggelighed; Huset viser sig gjerne som en Masse af møre Bjelker og raadent Straa, og naar man træder ind ad Døren, kommer man til samme Tid ind i Dagligstuen, Sovekammeret, Kjøkkenet, Spisekamret, Faare- og Svinestalden, der findes ingen Skorsteen, Røg, Damp og Tjærelugt opfylder Huset og trænger ud igjennem Vinduesugerne, Borde og Bænke ere af uhøvlede Brædder, og Birkespaaner, der stikkes i Væggen, tjene istedenfor Lys. — I de her beskrevne Lande findes endnu adskillige Spor fra den Tid, da de Danske havde Indflydelse der, Landtungerne hedde endnu: „Næs“, den Flod, ved hvilken Mietau ligger: „Aa“, Reval har sit Navn af: „Rev“, og Kalkskrænterne ud mod Havet benævnes endnu: „Klint“; lige-

ledes kalde Letterne deres hjemmegjorte uldne Tøi: „Vadmel", og overhovedet leve i Folket ikke faae Sagn, der vise hen til Danmark; dog nøiere at gaae ind herpaa, vilde her ikke være hensigtsmæssigt.

Endnu ville vi korteligt omtale det ulykkelige polske Folk. **Polakkerne** ansees i Almindelighed for et livligt, oprigtigt, ædelmodigt og tappert Folk; men Kampen for den polske Frihed, der i sin Tid fyldte Europa med Begeistring, var alligevel ikke af den Beskaffenhed, at den i Sandhed fortjente vor Medfølelse. Polens Frihed er Adelens Frihed; thi Bondestanden har stedse været trælbunden og i intet Land mere end just i Polen. Bøndernes Tilstand er elendig, de have hverken Eiendom eller Rettigheder, føle derfor ingen Tilbøielighed til at gjøre Noget for at forbedre deres Kaar, men overlade sig til Dovenskab; de ere tilmed i høieste Grad drikfældige; thi „kun hvad vi drikke, er vort", sige de. I den senere Tid er der gjort Adskilligt for at forbedre deres Tilstand; da Adelens Magt ved Opstanden er bleven brudt, har Keiseren seet sig istand til at ophæve Livegenskabet, ogsaa har man gjort Endeel for Almuesunderviisningen. Dog ligesom Selvherskerens Omhu for Polakkerne ene synes at have til Maal, at gjøre dem til Russere, saaledes er Almuens Tilstand vistnok i Virkeligheden næsten ligesaa usel som tidligere; der gives intet saa Elendigt som en polsk Landsby, de smaae straatækkede Hytter ere yderst ureenlige, Mennesker og Kvæg leve i det samme Rum. Der findes Egne, hvor man kan reise Miil paa Miil, uden at øine noget Huus, og har man endelig naaet en Landsby, da er Værtshuset gjerne fuldt af drukne Bønder og dertil saa opfyldt med Smuds og Utøi, at der hører den største Overvindelse til at vove sig derind, grovt Brød og Brændeviin er tilmed det Eneste, der er at faae i slig en Kro. Selv i Stæderne er det ofte ikke stort bedre, skidne Jøder ere gjerne Værterne, og enhver Art af Ureenlighed har hjemme paa Gjæstgivergaardene. Vi have allerede tidligere

omtalt de polske Jøder, der opfylde hele Landet, og der gives Stæder, som næsten alene ere beboede af dem, næsten hele Handelen, Haandværks- og Fabrikdriften er i deres Hænder, og da de ere de eneste Pengemænd, ere de ogsaa ene istand til at paatage sig et Foretagende, der udkræver Penge. Skjøndt uden Grundbesiddelse nyde de dog som Panthavere Indtægterne af store Jordeiendomme, endogsaa Kirkerne ere paa flere Steder pantsatte til dem, og de have saaledes selve Kirkedørsnøglen i deres Værge. Alt er hos disse Mennesker tilfals for Penge, man kunde, hedder det, faae dem til at læse Messe, blot man betalte dem derfor; Bedrageri, Løgn og Mened er dem en ligegyldig Sag, naar der er Noget at fortjene derved; men udvortes holde de med største Strenghed fast ved Fædrenes Overlevering og fremplappre deres Bønner, medens de udstrække Hænderne i Nederdrægtighedens Tjeneste. I den senere Tid har Keiseren forbudt dem at boe ved Grændsen, da man ikke paa nogen anden Maade formaaede at sætte en Pind for deres Smuglerier. Saaledes lyde de Reisendes Beretninger om Jøderne, at iøvrigt vel ingen af dem virkelig har forstaaet dette mærkelige Folk, er Forfatteren indlysende, men han har dog hverken her eller hvor de i det Foregaaende omtales villet forbigaae hvad der eenstemmigt berettes om dem, thi det er ikke saa meget dem selv som deres Forhold til de Folkeslag, iblandt hvilke de landflygtig opholde sig, der overalt i dette Værk har været Gjenstand for Betragtningen.

Hermed vil da Forfatteren slutte sin Fremstilling af Naturen og Menneskelivet. Det er den levende Kundskab om vor Jord og dens Beboere, som han har arbeidet for, maatte det her som overalt staae klart for os, at kun hvor der er Liv er der Sandhed, og at kun den Kundskab i Historien som i Jordbeskrivelsen er virkelig frugtbringende, der støtter sig paa hvad der levende er tilstede og rører sig i ethvert Folk.